

**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za krivično gonjenje
lica odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriji bivše
Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br. IT-03-66-T
Datum: 30. novembar 2005.
Original: engleski

PRED PRETRESNIM VEĆEM II

U sastavu: sudija Kevin Parker, predsedavajući
sudija Krister Thelin
sudija Christine Van Den Wyngaert

Sekretar: g. Hans Holthuis

Presuda od: 30. novembra 2005.

TUŽILAC

protiv

**FATMIRA LIMAJA
HARADINA BALE
ISAKA MUSLIUA**

PRESUDA

Tužilaštvo:

g. Alex Whiting
g. Julian Nicholls
g. Colin Black
g. Milbert Shin

Odbrana:

g. Michael Mansfield Q.C. i g. Karim A.A. Khan za Fatmira Limaja
g. Gregor D. Guy-Smith i g. Richard Harvey za Haradina Balu
g. Michael Topolski Q.C. i g. Steven Powles za Isaka Musliua

SADRŽAJ

I. UVOD	1
II. KRITERIJUMI U OCENI DOKAZA	4
III. KONTEKST	15
A. POLITIČKA POZADINA DOGAĐAJA NA KOSOVU I NASTANAK OVK	15
B. FORMIRANJE JEDINICA OVK U RAZNIM OBLASTIMA NA KOSOVU.....	20
C. ZAUZIMANJE LAPUŠNIKA OD STRANE OVK U MAJU 1998.	26
D. PAD LAPUŠNIKA U JULU 1998.	30
IV. NADLEŽNOST NA OSNOVU ČLANOVA 3 I 5 STATUTA	32
A. NADLEŽNOST NA OSNOVU ČLANA 3	32
1. Postojanje oružanog sukoba i neksus.....	32
(a) Pravo	32
(b) Zaključci	36
(i) Organizacija OVK	36
(ii) Intenzitet sukoba	49
(iii) Zaključak	59
2. Četiri uslova iz Odluke u predmetu <i>Tadić</i>	60
B. NADLEŽNOST NA OSNOVU ČLANA 5.....	62
1. Pravo.....	62
2. Zaključci.....	65
V. OPTUŽBE.....	77
A. PRAVO MERODAVNO ZA KRIVIČNA DELA ZA KOJA SU PODIGNUTE OPTUŽBE	77
1. Uvod.....	77
2. Zločini protiv čovečnosti (tačke 1, 3, 5, 7 i 9)	78
3. Okrutno postupanje (tačke 2 i 6).....	78
4. Mučenje (tačka 4).....	79
5. Ubistvo (tačke 8 i 10)	80
B. ZAKLJUČCI	81
1. Postojanje zarobljeničkog logora u Lapušniku	81
2. Zločini u zarobljeničkom logoru Lapušnik i njegovoj okolini (tačke 4, 6 i 8)	100
(a) Uslovi zatočeništva	101
(b) Okrutno postupanje, mučenje i ubistvo	104
(i) Vojko i Ivan Bakrač.....	104
(ii) Svedok L07.....	105
(iii) Svedok L10.....	106
(iv) Svedok L06.....	108
(v) Svedok L96.....	109
(vi) Svedok L04.....	110
(vii) Svedok L12.....	111
(viii) Ajet Gashi.....	113
(ix) Fehmi Xhema (zvani Fehmi Tafa).....	116
(x) Milovan Krstić i Miodrag Krstić	120
(xi) Slobodan Mitrović	122
(xii) Miroslav Šuljinić	124
(xiii) Živorad Krstić.....	125
(xiv) Stamen Genov	127
(xv) Đorđe Čuk.....	131

(xvi) Siniša Blagojević	132
(xvii) Jefta Petković i Zvonko Marinković	133
(xviii) Agim Ademi	136
(xix) Vesel Ahmeti	139
(xx) Emin Emini	140
(xxi) Ibush Hamza	143
(xxii) Hyzri Harjizi	144
(xxiii) Shaban Hoti	145
(xxiv) Hasan Hoxha	148
(xxv) Safet Hysenaj	149
(xxvi) Bashkim Rashiti	150
(xxvii) Hetem Rexhaj	151
(xxviii) Lutfi Xhemshiti	153
(xxix) Shyqyri Zymeri	155
3. Zločini na planini Beriša (tačka 10)	156
(a) Emin Emini	162
(b) Ibush Hamza	164
(c) Hyzri Hajrizi	165
(d) Shaban Hoti	166
(e) Hasan Hoxha	168
(f) Safet Hysenaj	170
(g) Bashkim Rashiti	171
(h) Hetem Rexhaj	173
(i) Lutfi Xhemshiti	174
(j) Shyqyri Zymeri	176

VI. ODGOVORNOST OPTUŽENIH.....177

A PRAVO U VEZI S OBLICIMA ODGOVORNOSTI KOJIMA SE OPTUŽENI TERETE.....	177
4. Odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta	177
(a) Počinjenje	177
(b) Počinjenje učešćem u udruženom zločinačkom poduhvatu	178
(c) Planiranje	179
(d) Podsticanje	180
(e) Naređivanje	180
(f) Pomaganje i podržavanje	181
5. Odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta	182
(a) Odnos nadređeni-podređeni	182
(b) Element svesti: nadređeni je znao ili imao razloga da zna	183
(c) Nužne i razumne mere	184
B. ZAKLJUČCI	185
1. Odgovornost Fatmira Limaja	185
(a) Da li je Fatmir Limaj identifikovan u zarobljeničkom logoru Lapušnik?	185
(b) Da li je Fatmir Limaj bio na položaju komande i kontrole nad pripadnicima OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik?	203
2. Odgovornost Haradina Bale	221
(a) Da li je Haradin Bala identifikovan u zarobljeničkom logoru Lapušnik?	221
(b) Alibi Haradina Bale	238
(c) Uloga Haradina Bale	246
(i) Učešće u izvršenju konkretnih zločina	246
a. Mučenje, okrutno postupanje i ubistvo u zarobljeničkom logoru Lapušnik i oko njega (tačke 4, 6 i 8)	247
b. Ubistvo na planini Beriša (tačka 10)	252
(ii) Učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu	252
(d) Zaključci	255

3.	Odgovornost Isaka Musliua	255
(a)	Da li je Isak Musliu identifikovan u zarobljeničkom logoru Lapušnik?	255
(b)	Da li je Isak Musliu bio na položaju komandovanja i rukovođenja pripadnicima OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik?	263
(i)	Jedinica Čeliku 3.....	263
(ii)	Da li je bilo drugih jedinica koje su delovale u Lapušniku?.....	266
(iii)	Da li je Isak Musliu bio komandant jedinice Čeliku 3 ili opšti komandant područja Lapušnika?.....	267
(iv)	Zaključci	271
VII.	KUMULATIVNE OSUĐUJUĆE PRESUDE.....	273
VIII.	ODMERAVANJE KAZNE	275
A.	TEŽINA KRIVIČNOG DELA	275
B.	OTEŽAVAJUĆE I OLAKŠAVAJUĆE OKOLNOSTI	277
C.	OPŠTA PRAKSA IZRICANJA ZATVORSKIH KAZNI NA SUDOVIMA BIVŠE JUGOSLAVIJE I NA MEĐUNARODNOM SUDU	278
D.	URAČUNAVANJE TRAJANJA PRITVORA.....	280
IX.	DISPOZITIV	281
X.	DODATAK I: GLOSAR IZRAZA	283
XI.	DODACI II I III: KARTE.....	290
XII.	DODATAK IV: DOSADAŠNJI ISTORIJAT POSTUPKA.....	291
A.	PRETPRETRESNI POSTUPAK.....	291
1.	Optužnica i prvo stupanje pred sud	291
2.	Optužnice	291
3.	Zahtevi za privremeno puštanje na slobodu	292
4.	Pitanja vezana za zaštitu žrtava i svedoka.....	293
5.	Zdravstveno stanje optuženog Haradina Bale	293
6.	Početak suđenja	294
B.	SUĐENJE.....	295
1.	Pregled.....	295
2.	Pitanja vezana za svedoke	295
3.	Pitanja vezana za dokaze	296
4.	Privremeno puštanje na slobodu	297

I. UVOD

1. Optuženi Fatmir Limaj, Haradin Bala i Isak Musliu optuženi su za krivična dela koja su, kako se navodi, oni i drugi pripadnici Oslobodilačke vojske Kosova (u daljem tekstu: OVK)¹ počinili nad srpskim civilima i civilima kosovskim Albancima koji su smatranim za srpske kolaboracioniste, u periodu od maja do približno 26. jula 1998. godine, na području Lapušnika /Llapushnik/ u centralnom delu Kosova. U konačnoj verziji Izmenjene optužnice navodi se da su snage OVK otele najmanje trideset pet civila, koje su na duže periode držale zatočene u nehumanim uslovima u zarobljeničkom logoru u selu Lapušnik i redovno ih podvrgavale fizičkom zlostavljanju, premlaćivanju i mučenju. U Optužnici se navodi da je četrnaest poimence navedenih zatvorenika ubijeno u zatočeništvu. Za još deset njih navodi se da su pogubljeni na obližnjoj planini Beriša /Berishe/ 26. jula 1998. ili približno tog datuma, kada su se snage OVK povukle iz Lapušnika, a nadiruće srpske snage napale zarobljenički logor. Na osnovu ovih navoda, optuženi se terete za zatvaranje, okrutno postupanje, nehumana dela i ubistvo, u pet tačaka Optužnice kao za kršenja zakona i običaja ratovanja, a u pet tačaka Optužnice kao za zločine protiv čovečnosti, na osnovu člana 3, odnosno člana 5 Statuta Međunarodnog suda.

2. Protiv optuženog Fatmira Limaja zvanog Çeliku u Optužnici se navodi da snosi individualnu krivičnu odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta zato što je, prema navodima Optužnice, počinio, planirao, podsticao, naredio ili na drugi način pomagao i podržavao vršenje gorenavedenih krivičnih dela, između ostalog, svojim učešćem u udruženom zločinačkom poduhvatu. Tvrdi se da je lično učestvovao u pritvaranju civila u zarobljeničkom logoru Lapušnik, u njihovom ispitivanju, fizičkom zlostavljanju, maltretiranju i mučenju, kao i da je planirao, podsticao i naredio ubistva zatočenika u zarobljeničkom logoru i njegovoj blizini, kao i na planini Beriša. Na osnovu člana 7(3) Statuta Fatmir Limaj se za ova krivična dela tereti i po osnovu odgovornosti nadređenog, koja mu se pripisuje zbog činjenice da je u to vreme zauzimao komandni i rukovodeći položaj u odnosu na pripadnike OVK odgovorne za funkcionisanje zarobljeničkog logora u Lapušniku.

3. Protiv optuženog Haradina Bale zvanog Shala u Optužnici se navodi da snosi individualnu krivičnu odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta zato što je, prema navodima Optužnice, počinio, planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržavao vršenje gorenavedenih krivičnih dela, između ostalog, svojim učešćem u udruženom zločinačkom poduhvatu. Tvrdi se da je lično učestvovao u zatočenju civila u zarobljeničkom logoru Lapušnik, u njihovom ispitivanju, fizičkom

¹ Na albanskom: *Ushtria Çlirimtare e Kosovës* (UÇK).

zlostavljanju, maltretiranju i mučenju, kao i u ubistvu zatočenika u logoru i na planini Beriša. Protiv Haradina Bale nisu podignute optužbe na osnovu člana 7(3) Statuta.

4. Protiv optuženog Isaka Musliua zvanog Qerqiz u Optužnici se navodi da snosi individualnu krivičnu odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta zato što je, prema navodima Optužnice, počinio, planirao, podsticao, naredio ili na drugi način pomagao i podržavao vršenje osam od deset gorenavedenih krivičnih dela, između ostalog, svojim učešćem u udruženom zločinačkom poduhvatu. Tvrdi se da je lično učestvovao u zatočenju civila, kao i u ispitivanju, fizičkom zlostavljanju, maltretiranju, mučenju i ubistvu zatočenika u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Pored toga, za tih osam krivičnih dela Isak Musliu je okrivljen i na osnovu člana 7(3) Statuta i po osnovu odgovornosti nadređenog, koja mu se pripisuje zbog činjenice da je u to vreme zauzimaio komandni i rukovodeći položaj u odnosu na vojnike OVK koji su obavljali dužnost stražara u zatvoreničkom logoru Lapušnik. Međutim, Isak Musliu nije optužen za dva krivična dela ubistva koja su, kako se tvrdi, počinjena na planini Beriša 26. jula 1998. ili približno tog datuma.

5. Sva trojica optuženih izjasnila su se da nisu kriva ni po jednoj tački Optužnice.²

6. Termin "zarobljenički logor" korišćen je tokom celog suđenja, iako je on pre pogodan, nego nužno i vrlo precizan izraz. Teza tužilaštva je, međutim, bila da je OVK tokom maja, juna i jula 1998. neke osobe držala u pritvoru ili zatočeništvu na jednom imanju u selu Lapušnik. Tvrdi se da je to imanje bilo ograđeno zidom, sa velikom dvokrilnom metalnom kapijom kroz koju se izlazilo na improvizovani uzani put koji je prolazio pored tog kompleksa. U okviru imanja nalazile su se dve kuće i razni pomoćni objekti u dvorištu.³ Taj kompleks je bio poljoprivredno gazdinstvo. Teza tužilaštva je da je većina zatvorenika ili zatočenika bila zatvorena u podrumu jedne od kuća, koji se naziva i ostavom, ili u prostoriji korišćenoj za krave, koja se naziva i štalom. Nekolicina je bila zatvorena u glavnoj zgradi. U njoj su se okupljali vojnici OVK koji su čuvali zatvor, a tvrdi se da su se većina saslušanja i mnoga premlaćivanja odigrala u toj kući.⁴ S ovim imanjem graniči se jedno drugo imanje, vlasništvo izvesnog Balija Vojvode, gde je navodno održana svečanost polaganja zakletve OVK na kojoj je bio optuženi Fatmir Limaj.⁵ Odmah s druge strane puta nalazilo se imanje Gzima Gashija, gde je OVK, kako se navodi, držala kuhinju za svoju vojsku, a neki vojnici OVK su

² Optuženi Haradin Bala i Isak Musliu prvi put su stupili pred sud 20. februara 2003, kada su se pred sudijom Liuom izjasnili da nisu krivi ni po jednoj optužbi podignutoj protiv njih. Optuženi Fatmir Limaj je prvi put stupio pred sud 5. marta 2003, kada se pred sudijom Liu takođe izjasnio da nije kriv ni po jednoj optužbi podignutoj protiv njega. Dana 27. februara 2004, po izmeni Optužnice, sva trojica optuženih su se pred sudijom Oriom još jednom negativno izjasnila o krivici po svim optužbama koje su podignute protiv njih.

³ Dokazni predmet (u daljem tekstu: DP) P6.

⁴ Vidi dole, par. 243-446.

⁵ Elmi Sopi, T. 6767-6768; Ruzhdi Karpuzi, T. 3096-3098; 3175; DP P128.

tu i spavali.⁶ Kada se u ovoj Presudi pominje zarobljenički logor ili zatvor, misli se na prvo navedeno imanje u selu Lapušnik. Kada se pominju zatvorenici ili zatočenici, misli se na lica koja su, prema navodima Optužnice, bila zatvorena u ovom zarobljeničkom logoru u raznim periodima tokom razdoblja na koje se odnosi Optužnica.

7. Kada se pominje borbeni položaj ili položaj, misli se na položaj na kojem se nalazila (obično) mala grupa vojnika OVK. Obično su to bili odbrambeni, često rovovski, položaji, napravljeni kao zaklon za vojnike OVK. Mnogi od njih nalazili su se na prilazima selu, kako bi pripadnici OVK mogli da otvaraju vatru na srpske snage koje se približavaju selu.

8. U sklopu srpskih snaga i snaga Savezne Republike Jugoslavije (u daljem tekstu: SRJ) angažovanih na Kosovu 1998. godine bile su snage Vojske Jugoslavije (u daljem tekstu: VJ) i snage Ministarstva unutrašnjih poslova (u daljem tekstu: MUP) Republike Srbije.⁷ Veće će navesti koje su tačno snage učestvovalе u nekoj akciji ukoliko je taj podatak poznat na osnovu dokaza. Međutim, kada nema dokaza o tome o kojim se konkretno snagama Srbije ili SRJ radi, Veće će te snage nazivati uopšteno srpskim snagama. Ovaj izraz označavaće snage Srbije ili SRJ.

9. Dalje, Veće je imena mesta na Kosovu u celoj Presudi /u engleskom originalu/ navodilo i na albanskom i na bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku (u daljem tekstu: b/h/s). Dakle, imena mesta pojavljuju se u tom tekstu na albanskom i /b/h/s. Veće se pritom oslanjalo na spisak mesta uvršten u dokaze u ovom predmetu,⁸ mada, po svemu sudeći, taj spisak nije potpun i verovatno da ima dokumenata gde su imena izvesnih mesta napisana drugačije. Konačno, u dodacima Presudi nalaze se dve geografske karte. One prikazuju šire područje na koje se odnosi ovaj predmet, kao i mesta bitna za optužbe i često pominjana u ovoj Presudi.

⁶ Elmi Sopi, T. 6729-6733; Ruzhdi Karpuzi, T. 3087-3096; DP P128.

⁷ Vidi dole, par. 93; 164-165; vidi i DP P230, par 3.

⁸ DP P219.

II. KRITERIJUMI U OCENI DOKAZA

10. U ovoj Presudi Veće treba da utvrdi nevinost ili krivicu svakog od trojice optuženih po svakoj tački Optužnice koja ga tereti, odnosno po deset tačaka protiv Fatmira Limaja i Haradina Bale, i po osam tačaka protiv Isaka Musliua. Član 21(3) Statuta predviđa da svaki optuženi ima pravo da bude smatran nevinim dok se ne dokaže suprotno. Zbog ove prezumpcije nevinosti optuženog, teret dokazivanja njegove krivice počiva na tužilaštvu, i to tokom celog suđenja. Da bi se optuženom u ovom predmetu izrekla osuđujuća presuda po nekoj tački Optužnice koja ga tereti, njegova krivica mora biti dokazana van razumne sumnje.⁹ Shodno tome, Veće je u pogledu svake tačke Optužnice za svakog optuženog posebno utvrdilo da li se na osnovu celokupnih dokaza van razumne sumnje uverilo da je dokazan svaki element datog krivičnog dela, kao i oblik krivične odgovornosti naveden u Optužnici. Pritom je Veće u vezi s nekim pitanjima moralo da izvuče jedan ili više zaključaka iz dokazanih činjenica. Kada je u takvim slučajevima iz dokazanih činjenica bilo moguće izvući više razumnih zaključaka, Veće je pažljivo razmotrilo da li se neki od tih razumno mogućih zaključaka kosi sa krivicom optuženog. Ako je tako, teret i standard dokazivanja nalažu izricanje oslobađajuće presude po toj tački.¹⁰

11. Jedan od optuženih u ovom predmetu, Haradin Bala, deo svoje odbrane zasniva na alibiju.¹¹ Ako se alibi zasniva na činjenicama uvrštenim u dokaze, optuženi ne snosi teret dokazivanja tog alibija, već je na tužilaštvu da “eliminiše svaku razumnu mogućnost da su dokazi o alibiju istiniti.”¹² Osim toga, kako je konstatovalo jedno drugo pretresno veće, iz samog zaključka da je neki alibi lažan ne “proizilazi zaključak o tome da je optuženi kriv”.¹³ Tužilaštvo mora ne samo da pobije validnost alibija optuženog, već i da van razumne sumnje dokaže da je optuženi kriv kako se navodi u Optužnici.

12. Veće je moralo da odvaži i oceni dokaze koje su iznele sve strane u postupku. Veće želi da naglasi da to što je prihvatilo izvesne dokaze tokom suđenja samo po sebi ne utiče na težinu koju će im potom pridati. Veće takođe napominje da je činjenica da je od događaja opisanih u Optužnici proteklo sedam godina najverovatnije uticala na preciznost i pouzdanost sećanja svedoka, što je i razumljivo. Međutim, u nekim slučajevima usmeno svedočenje nekog svedoka razlikovalo se od njegove prethodne izjave. Prihvaćeno je da se “svjedoku na suđenju mogu postaviti pitanja različita od onih u prethodnim razgovorima i da se on na sudu ne može sjetiti dodatnih detalja kad ga se o

⁹ U relevantnom delu, pravilo 87(A) Pravilnika predviđa sledeće: “[...] Optuženi se može proglasiti krivim samo kad se većina pretresnog veća uverila da je krivica dokazana van svake razumne sumnje.”

¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458.

¹¹ Dana 1. marta 2005. odbrana Isaka Musliua takođe je najavila odbranu alibijem, na osnovu pravila 67 Pravilnika.

¹² Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 581.

¹³ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, fusnota 7.

njima konkretno upita.”¹⁴ Ipak, takvi slučajevi zahtevali su pažljivo ispitivanje prilikom vaganja težine koju treba pridati takvim dokazima.

13. U ovom predmetu, nekoliko bivših pripadnika OVK dobilo je obavezujući sudski nalog da svedoče pred Većem kao svedoci tužilaštva. U toku svedočenja nekih od tih svedoka uočeno je da se njihova usmena svedočenja o nekim temama suštinski razlikuju od izjave koju su ranije dali. Neke od tih razlika svedoci su u svom svedočenju objasnili. Tako su neki naveli da je do razlika u iskazima došlo zbog načina na koji je vođeno ranije ispitivanje; konkretno, u nekoliko slučajeva nije bilo jasno na koji se period pitanje tačno odnosilo. Veće je takvu mogućnost moglo da prihvati u nekim, ali ne i u svim slučajevima. Za neke druge razlike, međutim, nije bilo objašnjenja. Ponekad se Veću nametao zaključak da je usmeno svedočenje pojedinih svedoka - posebno kada se imaju u vidu držanje svedoka i način na koji je objašnjavao razlike u svojim iskazima - namerno smišljeno tako da bude mnogo nepovoljnije u odnosu na tužilaštvo od ranije date izjave. Veće nije moglo da se otme utisku da su svedočenja nekih od tih bivših pripadnika OVK obojena jakim osećanjem lojalnosti prema OVK uopšte, kao i, konkretno, prema jednom ili više optuženih. Bilo je evidentno da je kod nekih svedoka osećanje lojalnosti bilo jače od spremnosti da u sudnici kažu istinu o izvesnim pitanjima. Nije sporno da pojam časti i druge kolektivne vrednosti igraju značajnu ulogu u kulturi svedoka albanskog porekla sa Kosova. O tome je sudski veštak Stephanie Schwandner-Sievers u svom izveštaju navela sledeće:

Shvatanje časti kod Albanaca određuje sve odnose koji prevazilaze krvno srodstvo... Solidarnost s onima "iste krvi" se podrazumeva sama po sebi, ali odanost grupi ili idealu koji prevazilazi porodični okvir mora se inicirati na ritualan način. Čast se takođe može objasniti kao idealan model ponašanja i kao percipirana sposobnost pojedinca da zaštiti integritet porodice ili neke veće referentne grupe (kao što su klan ili politička stranka) od napada spolja ... [Zakletva na odanost ili *besa*] obavezuje na apsolutnu lojalnost i nalaže pojedincu poštovanje porodičnih ili grupnih vrednosti uopšte. Istovremeno, ona opravdava ubijanje onih pripadnika grupe koji prekrše ovaj kodeks... Međutim... pripadnici grupe mogu da izaberu da ne pribegnu nasilju. Kakav će biti njihov odgovor na sukob, uvredu, izdaju ili druga kršenja grupnih normi, zavisi od njihovog tumačenja činjenica, a ono može biti veoma različito.¹⁵

Veće ocenjuje da su neki od ovih faktora uticali i na izvesne aspekte svedočenja pojedinih bivših pripadnika OVK, koji su svedočili u toku izvođenja dokaza odbrane. Te faktore Veće je uzelo u obzir kada je donosilo ocenu o ličnoj verodostojnosti određenih svedoka u ovom predmetu, ocenu koja je u mnogim slučajevima bila presudna za to da li će Veće neko svedočenje usvojiti ili odbaciti, bilo u celini bilo delimično.

14. Stvar je, međutim, još složenija. Naime, Veće je u posebnim okolnostima ovog predmeta kao pravno relevantne dokaze u predmetni spis uvrstilo video-snimke i transkripte video-snimaka

¹⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 10; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 21.

¹⁵ DP P201, str. 37-39.

ranijih razgovora sa dvojicom svedoka tužilaštva koji sadrže niz suštinskih nepodudarnosti s njihovim kasnijim usmenim svedočenjem u sudnici.¹⁶ Zbog faktora o kojima je upravo bilo reči, zadatak Veća da utvrdi istinu u tim nedoslednim iskazima nesumnjivo je bio još složeniji. Veće ponekad nije uspevalo da utvrdi istinu, pa je te dokaze moralo u potpunosti da zanemari. U svakom slučaju, iako Veće uvažava činjenicu da ranije nedosledne izjave u principu mogu imati izvesnu pozitivnu dokaznu snagu – makar time što potkrepljuju, po svemu sudeći, verodostojna svedočenja drugih svedoka na suđenju – Veće ovog puta nije bilo ubeđeno da se dve ranije nedosledne izjave ove dvojice svedoka mogu bez rizika uzeti kao jedini ili glavni osnov za dokaznost neke pravno relevantne činjenice. Za ovu dvojicu svedoka ovo važi tim pre što su i jedan i drugi u usmenom svedočenju porekli neke veoma bitne tvrdnje koje su izneli u ranijem razgovoru.

15. Veće je takođe saslušalo svedočenja jednog broja svedoka koji bi se mogli nazvati “žrtvama-svedocima”. Događaji o kojima su oni svedočili u sudnici bili su krajnje traumatični, a u izvesnim slučajevima radilo se o pitanju života i smrti. Kada je ocenjivalo svedočenja tih svedoka Veće je uzelo u obzir činjenicu da su na njihova eventualna tadašnja opažanja mogli uticati stres ili strah, što je iziskivalo posebno temeljnu analizu Veća. Isto tako, Veće je imalo na umu da su mnoge “žrtve-svedoci” albanskog porekla međusobno u bližem ili daljem srodstvu, ili su iz sela koja se nalaze u blizini sela jednog ili više drugih svedoka. Pomenuti kulturni faktori lojalnosti i časti možda su takođe uticali na njihovo svedočenje o događajima, pa je Veće to nastojalo da uzme u obzir. Povrh toga, moguće je da su svedoci - a neki su to u svojim svedočenjima i potvrdili - tokom godina proteklih od relevantnih događaja među sobom razgovarali o tim događajima. Veće je takođe konstatovalo da je znatan broj svedoka tražio zaštitne mere za suđenje i naveo da se plaši za sopstveni život i život članova svoje porodice. Atmosfera straha, posebno kada se radilo o svedocima koji još uvek žive na Kosovu, bila je veoma uočljiva tokom celog suđenja. Veću je predloženo da su neki svedoci tražili da istražitelji s njima razgovor obave noću, kako se za njega ne bi saznalo ili da se razgovor vodi na nekom trećem jeziku, dakle bez albanskih prevodilaca, jer su se plašili kompromitovanja.¹⁷ Takođe je činjenica da se jedan broj žrtava odazvao pozivu da svedoči samo zato što je za to dobio obavezujući sudski nalog ovog Veća. Kad je Veće pristupilo vrlo teškom zadatku ocenjivanja dokaza u ovom predmetu, ono je nastojalo da, *inter alia*, ove faktore razmotri s dužnom pažnjom.

16. Posebno važni dokazi u ovom predmetu su oni koji su se odnosili na vizuelnu identifikaciju svakog od optuženih, kao i zatočenika i žrtava u zarobljeničkom logoru Lapušnik i na obližnjoj planini Beriša, 26. jula 1998. ili približno tog datuma. Tokom celog suđenja odbrana je osporavala

¹⁶ *Decision on the Prosecution's Motions to Admit Prior Statements as Substantive Evidence* /Odluka po zahtevima tužilaštva da se ranije izjave uvrste u spis kao pravno relevantni dokazi/, 25. april 2005.

¹⁷ Kaare Birkeland, T. 1643; Anargyros Kereakes, T. 4934-4937.

pouzdanost takvih dokaza o identitetu, kao i metode kojima se do njih došlo, posebno kada se radilo o trojici optuženih.

17. U sistemima krivičnog prava mnogih zemalja opšte je prihvaćeno da vizelna identifikacija predstavlja kategoriju dokaza s izrazito velikim procentom greške. U sudskoj praksi tih sistema uvažava se da se greške mogu javiti čak i kada se radi o svedocima koji su krajnje poštenu, sigurni u ono što govore i očito uverljivi. Bilo je slučajeva da su, usled pogrešne identifikacije od strane očevidaca, izrečene nepravredne osude. Zbog toga se vizuelnoj identifikaciji kao dokazu pristupa posebno pažljivo.¹⁸ Na ovom Sudu, Žalbeno veće je upozorilo na potrebu za "krajnjim oprezom" kada je u pitanju vizuelna identifikacija.¹⁹ Pritom je naglasilo da svedočenje svakog pojedinačnog svedoka, kao i dokaze u celini, treba oceniti imajući na umu faktore kao što su oni izloženi u predmetu *Reg v Turnbull*²⁰. Žalbeno veće je naglasilo da je potrebno imati svest o "slabostima ljudske percepcije i postojanju ozbiljne opasnosti da dođe do neostvarenja pravde ako se sud osloni na iskaze svjedoka koji tvrde da su prepoznali optuženog - ma koliko ti svjedoci bili u to sigurni - ako nije bilo adekvatne prilike da se njihova opažanja provjere."²¹ Žalbeno veće je nabrojalo mnoge, mada ne i sve, situacije koje mogu dovesti u pitanje ispravnost odluke presuditelja o činjenicama da se osloni na neku identifikaciju: "identifikacija optuženog od strane svjedoka koji su optuženog samo letimično vidjeli ili koji ga nisu mogli dobro vidjeti zbog neke prepreke; identifikacija u tami ili nakon traumatičnog događaja koji je svjedok doživio; nepodudarnosti ili netačnosti u iskazu o fizičkim karakteristikama optuženog u vrijeme događaja; davanje pogrešne identifikacije ili slučaj kad svjedok prvo izjavljuje da ne prepoznaje optuženog da bi ga potom ipak prepoznao; nespojivi iskazi više svjedoka; te naknadna izjava svedoka da se sjeća optuženog u okolnostima koje upućuju na 'očiglednu mogućnost' da je svjedok bio pod uticajem sugestija drugih."²²

18. Neki svedoci su prilikom svedočenja u sudnici identifikovali jednog ili više optuženih. Čak i kada zanemarimo druge okolnosti koje mogu da budu od značaja za pouzdanost identifikacije od strane svakog od tih svedoka, o kojima će biti reči kasnije u ovoj Presudi, Veće je veoma svesno činjenice da su na identifikaciju optuženog u sudnici mogli neprimereno ili nesvesno uticati fizičko

¹⁸ Vidi, npr, *Reg v. Turnbull*, [1967] QB 224, *Reid v. Reg* [1991] I AC 363, Ujedinjeno Kraljevstvo, *U.S. v Wade*, 388 U.S. 218 (1967) Sjedinjene Američke Države; Savezni sud Nemačke, preštampano u *Strafverteidiger* 409 (1991); Savezni sud Nemačke, preštampano u *Strafverteidiger* 555 (1992); Vrhovni sud Austrije, 10. decembar 1992, 15 0s 150 / 92; 4. jun 1996, 11 0s 59 / 96 i 20. mart 2001, 11 0s 141 / 00.

¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 34.

²⁰ *Reg v. Turnbull*, [1967] QB 224. Vidi npr. *Reid v. Reg* [1991] I AC 363, Ujedinjeno Kraljevstvo; *Auckland City Council v. Brailey* [1988] 1NZLR 103, Novi Zeland; *R v Mezzo* [1986] 1 SCR 802, Kanada; *Dominican v. R* [1992] 173 CLR 555 Australija.

²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 34.

²² Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 40 (fusnote izostavljene).

mesto na kojem se nalazi optuženi i drugi faktori usled kojih je optuženi u sudnici uvek u centru pažnje.²³

19. Jedno pretresno veće izrazilo je rezerve i u vezi s težinom koju treba pridati identifikaciji na osnovu foto-albuma.²⁴ U ovom predmetu Veće je pažljivo razmotrilo svedočenje profesora Willema Wagenaara, svedoka odbrane. Veće je zaključilo da je njegovo svedočenje korisno, mada ne uvek i sasvim ubedljivo, posebno ne u delu u kojem je pokušao da uspostavi apsolutnu kategorizaciju stepena pouzdanosti dokaza u vidu vizuelne identifikacije. Pri utvrđivanju identiteta pomoću foto-albuma treba naročito voditi računa o tome da fotografija koja se koristi ne mora prikazivati tipičan izgled optuženog, čak ako na njoj i jesu verno zabeležene crte lica optuženog kakve su bile u jednom određenom trenutku.²⁵ Veće bi tome želelo da doda, kao druge relevantne faktore, i jasnoću ili kvalitet fotografije optuženog u foto-albumu, kao i ograničenja male dvodimenzionalne fotografije u poređenju sa trodimenzionalnom pojavom osobe uživo. Jedan pravno relevantan faktor jeste i to da li svedok od ranije poznaje osobu koju identifikuje, odnosno da li “prepoznaje” nekoga koga poznaje od ranije ili “identifikuje” nekoga koga ne poznaje.²⁶ Veće nije bilo spremno da zanemari svaku identifikaciju jednog ili više optuženih u ovom predmetu izvršenu na osnovu foto-albuma, ali je zato nastojalo da analizira sve okolnosti vidljive iz dokaza koje bi mogle da utiču na takve identifikacije, imajući pritom na umu njihova ograničenja i potencijalnu nepouzdanost, pa je pouzdanost tih identifikacija ocenilo vrlo pažljivo i obazrivo. Neka od pitanja koja je Veće u tu svrhu smatralo posebno relevantnim jesu da li je fotografija bila dovoljno jasna i da li je odgovarala opisu optuženog u vreme događaja, da li se na fotografiji optuženi uklapa u pozadinu ili se ističe, da li je proteklo mnogo vremena od kad je optuženi prvobitno viđen do njegove identifikacije u foto-albumu, da li je identifikacija izvršena odmah i sa sigurnošću ili je pak bilo prilike da svedoci u periodu između događaja i identifikacije saznaju kako optuženi izgleda, bilo u ličnom kontaktu bilo putem medija,²⁷ kao i to da li je sama procedura možda na neki način podstakla svedoka da izvrši pozitivnu identifikaciju uprkos tome što nije potpuno siguran ili ga je možda podstakla da identifikuje upravo optuženog, a ne neku drugu osobu.

20. Kada je konkretno reč o dokazima koji se odnose na vizuelnu identifikaciju svakog od optuženih od strane raznih svedoka, treba naglasiti da je na tužilaštvu da za svakog optuženog dokaže van razumne sumnje da je upravo on počinilac dela za koje ga tereti, isto kao što mora da

²³ Profesor Willem Wagenaar, T. 7140; DP DM7; vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 19.

²⁴ Za ovaj postupak rečeno je da je obično “imanentno nepouzdan ako svedok ranije nije poznavao optuženog”, pošto je fotografijom “zabeleženo samo kako je osoba izgledala u deliću sekunde, možda baš kada je menjala izraz lica, i stoga možda i nije uvek sigurno da je ona odraz stvarnog izgleda osobe”, Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 18.

²⁵ Profesor Willem Wagenaar, T. 7140; DP DM7.

²⁶ Profesor Willem Wagenaar, T. 7136; DP DM7.

²⁷ Profesor Willem Wagenaar, T. 7136-7138; 7187-7190; 7216-7219; DP DM7.

dokaže sve elemente krivičnog dela. Međutim, da li je tužilaštvo u tome uspjelo, utvrđuje se na temelju svih dokaza koji se tiču identiteta, bilo da ga potvrđuju ili osporavaju. U određenom predmetu za ovo bi, na primer, mogli biti relevantni alibi ili eventualna motivisanost svedoka da izvrši pogrešnu identifikaciju. Vizuelna identifikacija optuženog od strane svedoka je samo jedan od mogućih relevantnih dokaza u nekom predmetu. O tome koja će se težina na kraju pridati svakom pojedinom relevantnom dokazu, pa i svakoj vizuelnoj identifikaciji ako je više od jednog svedoka identifikovalo optuženog, ne odlučuje se odvojeno od svega ostalog. Premda svaka vizuelna identifikacija i drugi relevantan dokaz sami za sebe možda nisu nedovoljni da tužilaštvo uspešno ispuni svoju obavezu dokazivanja, kumulativni efekat tih dokaza, tj. ukupnost dokaza koji se tiču identiteta optuženog jeste ono što se mora odmeriti da bi se utvrdilo da li je tužilaštvo van razumne sumnje za svakog optuženog dokazalo da je on počinilac dela koje mu stavlja na teret.²⁸

21. O nekim pravno relevantnim činjenicama u ovom predmetu svedočio je u nekim slučajevima samo po jedan svedok. Naravno, svedočenje samo jednog svedoka o nekoj materijalnoj činjenici, pravno gledano, ne zahteva da bude potkrepljeno.²⁹ Bez obzira na to, Veće je smatralo da svako takvo svedočenje zahteva posebno rigorozno ispitivanje pre nego što se Veće na njega osloni.

22. Veće, dalje, podseća da član 21(4)(g) Statuta propisuje da se optuženi ne može prisiliti da svedoči protiv sebe. Dvojica od trojice optuženih u ovom predmetu, Haradin Bala i Isak Musliu, nisu svedočili na suđenju. Veće njihovoj odluci, naravno, nije pridalo nikakav dokazni značaj. Međutim, Fatmir Limaj je pred Većem svedočio u svoju odbranu. Činjenica da je svedočio pre ijednog drugog svedoka odbrane ide mu u prilog prilikom ocene verodostojnosti iskaza. Odlukom da svedoči on nipošto nije preuzeo obavezu dokazivanja svoje nevinosti. Naprotiv, Veće je moralo da utvrdi da li su dokazi tužilaštva, nezavisno od svedočenja ovog optuženog, dovoljno jaki da zadovolje propisani standard za izricanje osude.³⁰

23. Za mnoge svedoke i članove njihovih porodica Veće je naložilo zaštitne mere, kako im se ne bi otkrio identitet. Bojazni za ličnu bezbednost uverile su Veće da su te zaštitne mere opravdane. Iz istih razloga mnogi svedoci u ovoj Presudi ne pominju se po imenu već po broju, a i druge pojedinosti koje bi ukazivale na njihov identitet ili identitet članova njihovih porodica su izostavljene.³¹

²⁸ Vidi *Tužilac protiv Kunarca*, Odluka po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude, predmet br. IT-96-23-T, 3. juli 2000, u kojoj je Pretresno veće navelo sledeće: "Presuditelj o činjenicama nikada ne smije svoju pažnju koncentrisati na iskaz svakog svjedoka ponaosob, kao da takav iskaz postoji u nekom hermetički zatvorenom pretincu: pažnja se mora usredsrediti upravo na *cjelokupni* dokazni materijal u datom predmetu", par. 4.

²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 62.

³⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 13.

³¹ Kad god je to bilo prikladno, Veće je u ovoj Presudi zaštićene osobe nazivalo i "rođacima".

24. U vreme na koje se odnosi Optužnica, nije bilo neobično da pripadnici OVK koriste pseudonim, a ne pravo ime. Stoga je u ovoj Presudi veoma često bilo potrebno navoditi osobe pod njihovim pseudonimima. Osim toga, dokazi pokazuju da je određeni broj svedoka albanskog porekla bio poznat pod raznim imenima, koja su obično proizilazila iz raznih rodbinskih odnosa. Nažalost, zbog ovog kulturnog običaja svedočenja su ponekad dovodila do konfuzije, što je Veće u ovoj Presudi nastojalo da svede na minimum.

25. Veće konstatuje da je odbrana iznela sumnje u vezi sa verodostojnošću više svedoka u ovom predmetu, konkretno L96, Dragana Jašovića, L64, Ramiza Qeriqija, L04, L06, L10 i L12.

26. Svedok L96 je pred Međunarodnim sudom svedočio o svojoj otmici, o otmici jednog člana svoje porodice, o svom zatočeništvu u zarobljeničkom logoru Lapušnik i ubijanjima za koja se tvrdi da su se dogodila na planini Beriša. Svedok L96 je naveo da je bio jedan od dvojice zatvorenika u zarobljeničkom logoru Lapušnik koji su prisustvovali ubistvima na planini Beriša, a koji su preživeli.³² Svedok L96 je, prema tome, svedočio o značajnim pravno relevantnim činjenicama u ovom predmetu, od kojih su neke nepotkrepljene. Neki delovi svedočenja L96 predstavljaju dokaze iz druge ruke, neki su u suprotnosti s onim što su naveli drugi svedoci tužilaštva, a neki su međusobno nepomirljivi. Povrh toga, jedan aspekt svedočenja L96 posebno brine Veće. Svedok L96 tvrdio je tokom celog svedočenja *viva voce* da ne saraduje i da nije aktivno ili dobrovoljno saradivao sa srpskim vlastima.³³ Međutim, postoji više dokaza koji ukazuju na suprotno.³⁴ Takođe je značajno da delovi svedočenja L96 dobijaju na verodostojnosti ako se prihvati da jeste bio srpski saradnik.³⁵ Isto tako, suprotnosti između svedočenja L96 i svedočenja drugih svedoka, kao i nedoslednosti u njegovom svedočenju, mogu se lakše objasniti ako jeste bio srpski kolaboracionista. Veće ima u vidu da je L96 mogao biti podstaknut željom da zaštiti sebe i svoju porodicu tvrdeći da nije dobrovoljno dostavljao informacije srpskim vlastima.³⁶ Bez obzira na to, Veće ne može da se otme utisku da je L96 o ovom pitanju lažno svedočio. Njegova spremnost na tako nešto, uopšte uzevši, u Veću budi nepoverenje u verodostojnost ovog svedoka. Zbog toga su pojedine komponente njegovog svedočenja rigorozno ispitane i obazrivo korišćene. Ni o jednom

³² L96, T. 2397-2398.

³³ L96, T. 2517, 2519, 2543, 2545.

³⁴ Na primer, ima dokaza da je porodica L96 bila u dobrim odnosima sa srpskim vlastima, Dragan Jašović, T. 5305-5306, 5400-5402, 5407-5408; L96, T. 2525 i da je on srpskim vlastima dobrovoljno dostavljao informacije, T. 2426-2427, 5284, 5428; vidi i DP DM9 i DM15.

³⁵ Na primer, L96 je naveo da je, umakavši ubijanju na planini Beriša, pešačio 30-35 kilometara do Uroševca preko područja pod kontrolom OVK, T. 2423-2424. Odseo je kod jednog rođaka, ali je posle par dana uhapšen i odveden u SUP, gde ga je saslušavao Dragan Jašović, T. 2389. Dragan Jašović imao je drugačiju verziju događaja: on je ispričao da se L96 predao srpskoj policiji u Komoranima /Komaran/, što je znatno bliže planini Beriša, a ovo potvrđuje i izveštaj koji se tvrdi da su sačinile srpske vlasti, T. 2426-2427, 5284, 5428.

³⁶ U vezi sa činjenicom da L96 nije rekao istražiteljima Centralne jedinice za kriminalističke istrage /CCIU/ da je prethodno bio na planini Beriša sa srpskim organima vlasti, L96 je naveo da "to nije bila ispravna stvar zbog moje porodice i prijatelja, da im kažem da su me tamo odveli Srbi iz Lapušnika", T. 2453.

pravno relevantnom pitanju Veće nije bilo spremno da odlučuje isključivo na osnovu svedočenja L96, a težinu je pridalo samo onim delovima njegovog svedočenja koje u nekoj materijalnoj pojedinosti potvrđuju drugi dokazi koje Veće prihvata.

27. Dragan Jašović je pred ovim Međunarodnim sudom svedočio na dva suđenja. U kratkom razmaku pojavio se kao svedok tužilaštva u ovom predmetu i bio je pozvan kao svedok odbrane na suđenju u predmetu *Milošević*. I dok je Dragana Jašovića tužilaštvo na ovom suđenju predstavilo kao verodostojnog svedoka, istražitelji Tužilaštva istovremeno su nabavili materijal kojim će nešto kasnije diskreditovati Dragana Jašovića kao svedoka odbrane na suđenju u predmetu *Milošević*. Veće je ranije konstatovalo da Tužilaštvo nije postupilo na ovaj način iz lukavosti.³⁷ Materijal do kojeg su došli istražitelji Tužilaštva dat je odbrani na uvid u ovom suđenju čim je to bilo moguće, štaviše, na vreme da se može upotrebiti u unakrsnom ispitivanju Dragana Jašovića.³⁸ Uprkos tome, Veće smatra da su ove konfliktne strategije Tužilaštva u vezi s jednim te istim svedokom nepoželjne. One neizbežno problematizuju prihvatanje svedoka kao iskrenog i pouzdanog, i pokreću ozbiljna pitanja u vezi s internom politikom Tužilaštva. Međutim, ovo Veće sada ima zadatak da ispita verodostojnost Dragana Jašovića na osnovu sveg materijala koji mu je predočen. U vreme na koje se odnosi Optužnica Dragan Jašović je radio kao kriminalistički inspektor u Sekretarijatu unutrašnjih poslova u Uroševcu /Ferizaj/. Dragan Jašović je OVK smatrao “ilegalnom terorističkom organizacijom”³⁹ i jedan od njegovih radnih zadataka bio je da istraži organizaciju i funkcionisanje OVK, njegovog rukovodstva, štaba i komande.⁴⁰ Jedna od stvari koje najviše brinu Veće u vezi sa verodostojnošću Dragana Jašovića jeste način na koji je on obavljao svoj posao, a posebno okolnosti pod kojima je dolazio do “saznanja” o kojima je govorio u svom svedočenju. U detaljnim unakrsnim ispitivanjima Dragan Jašović je suočen sa znatnom količinom materijala, između ostalog s *viva voce* svedočenjima drugih svedoka,⁴¹ dokumentarnim dokazima⁴² i izvesnim brojem izjava na osnovu pravila 92bis,⁴³ koji sadrže optužbe za pritvaranje, ispitivanje, maltretiranje i mučenje u stanici policije gde je radio Dragan Jašović. Mnogi od tih dokaza odnose se konkretno na Dragana Jašovića i u mnogo čemu pokazuju jasnu doslednost.⁴⁴ Premda je Dragan Jašović opovrgao sve optužbe izrečene na svoj račun, Veće je uvereno da ovi dokazi zajedno bacaju

³⁷ Odluka po Zajedničkom podnesku odbrane o kasnom i nepotpunom obelodanjivanju od strane tužilaštva, 7. juni 2005, par. 22-25.

³⁸ Odluka po Zajedničkom podnesku odbrane o kasnom i nepotpunom obelodanjivanju od strane tužilaštva, 7. juni 2005, par. 22-25

³⁹ Dragan Jašović, T. 5331.

⁴⁰ Dragan Jašović, T. 5198-5199.

⁴¹ Vidi L96, T. 5420-5422.

⁴² Podaci Saveta za odbranu ljudskih prava i sloboda koji sadrže spisak od 371 žrtve za koje se tvrdi da su zlostavljane u policijskoj stanici u kojoj je Dragan Jašović radio u periodu od 1991. do 1999. godine, T. 5341-5344.

⁴³ DP DM12; DP DM16; DP DM17; DP DM18.

⁴⁴ Postojanje i upotreba “policijskih pendreka”, L96, T. 5420-5422, Dragan Jašović, T. 5343; T. 5348; DP DM18; postojanje i upotreba bejzbol palica, T. 5348; DP DM16; DP DM17; potpisivanje izjava pod prinudom, L96, T. 2540-2542; DP DM16; DP DM17.

ozbiljnu sumnju na njegovu verodostojnost uopšte. Iz tog razloga Veće nije bilo spremno da prihvati kao pouzdane iskaze Dragana Jašovića bazirane na saznanjima “do kojih je došao” u informativnim razgovorima, a ostalim iskazima ovog svedoka pristupa krajnje obazrivo.

28. Nalogom Okružnog suda u Prištini /Prishtine/ od 16. oktobra 2003, L64 dodeljen je status svedoka saradnika.⁴⁵ Tim Nalogom poništene su optužbe po kojima je L64 trebalo da bude suđeno za nezakonito posedovanje vatrenog oružja i posedovanje heroina. Svedok L64 je pušten iz pritvora u kojem se nalazio zbog ovih optužbi i njegova porodica je premeštena sa Kosova.⁴⁶ Po mišljenju odbrane, iz želje da saradnjom dobije pomenute “nagrade”, L64 je svoje svedočenje prilagodio tezi tužilaštva.⁴⁷ Veće napominje da ovu mogućnost neutrališu, doduše u nepoznatoj meri, uslovi predviđeni u pomenutom Nalogu za ukidanje istog, od kojih je ovde relevantan onaj o lažnom svedočenju. Veće takođe konstatuje da veliki deo svedočenja L64 o Lapušniku, konkretno izjave date istražiteljima Tužilaštva 25. maja 2003, kao i 17. i 18. juna 2003, potiče iz vremena pre hapšenja L64 13. juna 2003. i Naloga kojim mu je dodeljen status svedoka saradnika. Bez obzira na to, ocenjujući opštu verodostojnost ovog svedoka, Veće smatra da ranije krivično kažnjavanje L64,⁴⁸ njegovo kažnjivo ponašanje⁴⁹ i upotreba droga⁵⁰ negativno utiču na ocenu verodostojnosti L64. Veće je takođe razmotrilo navode protiv L64 o njegovim aktivnostima kao pripadnika OVK u predmetno vreme, između ostalog i u zarobljeničkom logoru Lapušnik.⁵¹ Na temelju svih ovih faktora zajedno, Veće je formiralo krajnje negativnu sliku o verodostojnosti ovog svedoka. Ni o jednom pravno relevantnom pitanju Veće nije bilo spremno da odlučuje isključivo na osnovu svedočenja L64, a težinu je pridalo samo onim delovima njegovog svedočenja koje u nekoj materijalnoj pojedinosti potvrđuju i drugi dokazi koje Veće prihvata.

29. Ramiz Qeriqi zvani Luan takođe je bio pripadnik OVK u predmetno vreme i Tužilaštvo ga je u aprilu 2003. pozvalo na razgovor kao osumnjičenog.⁵² U vreme suđenja protiv ovog svedoka nisu bile iznete nikakve optužbe. Veću je saopšteno da s njim nije sklopljen nikakav zvaničan sporazum i da mu u vezi sa svedočenjem nisu postavljena nikakva posebna ograničenja ili uslovi. Ramiz Qeriqi je, prilikom svedočenja na suđenju, rekao da veruje da se više ne vodi kao osumnjičeni.⁵³ Mada je odbrana tražila od Veća da naloži tužilaštvu da se izjasni u vezi s ovim

⁴⁵ DP P166.

⁴⁶ L64, T. 4688-4692.

⁴⁷ Završni podnesak odbrane, par. 808.

⁴⁸ L64, T. 4319-4320; 4690.

⁴⁹ Trgovina oružjem, L64, T. 4318-4320; 4622; 4815-4820. Trgovina heroinom, L64, T. 4325-4328.

⁵⁰ L64, T. 4324-4328; 4427-4436.

⁵¹ L64, T. 4832-4834; 4839-4844; 4867-4869.

⁵² Ramiz Qeriqi, T. 3542.

⁵³ Ramiz Qeriqi, T. 3699.

svedokom, Veće to nije uradilo.⁵⁴ U toku suđenja, na račun Ramiza Qeriqija izrečene su teške optužbe. Odbrana tvrdi da je Ramiz Qeriqi zbog svoje uloge u otmici Srba i srpskih saradnika, od kojih su neki možda odvedeni u zarobljenički logor Lapušnik, bio “vratar zločina navedenih u Optužnici”.⁵⁵ Iako je Ramiz Qeriqi poricao svaku krivicu, tužilaštvo priznaje da postoji dosta dokaza koji govore suprotno i da je moguće da Ramiz Qeriqi o svojoj ulozi u kidnapovanjima nije rekao istinu.⁵⁶ S druge strane, tužilaštvo tvrdi da je Ramiz Qeriqi izneo pouzdane dokaze o organizovanju i strukturi OVK.⁵⁷ Tužilaštvo tvrdi da u tom pogledu Ramiz Qeriqi nije imao razloga da ne govori istinu i da se on iskreno ponosi rezultatima OVK.⁵⁸ Veće je mišljenja da je Ramiz Qeriqi u svom svedočenju očigledno bio motivisan željom da izbegne da samog sebe inkriminiše. Samim tim, treba se pitati da li je on, u želji da izbegne sopstvenu inkriminaciju, možda izmišljao dokaze i neistinito okrivio nekog od optuženih. Kada mu je tokom suđenja postavljeno ovo pitanje, Ramiz Qeriqi je izričito tvrdio da u svom svedočenju nije okrivio nikoga: “Nisam optužio nikoga i nisam video da je iko počinio zločine. Koliko se sećam, nisam nikoga optužio; samo sam ispričao istinu o OVK, o onome što sam video sopstvenim očima.”⁵⁹ Veće ocenjuje da su delovi svedočenja ovog svedoka obojeni željom da se izbegne sopstvena inkriminacija. Veće se oslanja na te delove svedočenja. Premda bi se reklo da pouzdanost ostalih aspekata svedočenja nije u pitanju, Veće je iz opreznosti i te aspekte krajnje temeljno izanaliziralo i na njih se oslonilo u meri u kojoj je to bilo primereno. Veće Ramiza Qeriqija smatra manje verodostojnim svedokom.

30. Dalje, odbrana Haradina Bale tvrdila je da su zategnuti porodični odnosi mogli imati uticaja na događaje u zarobljeničkom logoru, kao i na verodostojnost svedočenja L10, L06, L04 i L12. Ova četvorica svedoka su u nekom stepenu srodstva kao članovi jedne velike porodice. Odbrana Haradina Bale je tvrdila da se neki članovi te porodice spore oko zemlje sa članovima jedne druge porodice.⁶⁰

31. Ima dokaza da je taj spor postojao i da nije bio razrešen u vreme na koje se odnosi Optužnica.⁶¹ Ipak, odbrana nije objasnila niti dokazala svoju tezu o postojanju veze između te dugotrajne napetosti među porodicama i događaja u Lapušniku. Odbrana Haradina Bale iznela je dve nepotkrepljene tvrdnje. Ona je navela da je L10 u izjavi istražiteljima MKSJ potvrdio da neka veza postoji.⁶² Međutim, on tako nešto nije rekao u svom svedočenju pred Većem, a među

⁵⁴ T. 3648-3649.

⁵⁵ Završni podnesak odbrane, par. 144.

⁵⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 29.

⁵⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 29.

⁵⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 29.

⁵⁹ Ramiz Qeriqi, T. 3718.

⁶⁰ Završni podnesak odbrane, par. 653-661.

⁶¹ L06, T. 986-987; L10, T. 2905-2907; L12, T. 1786-1788; 1831.

⁶² Završni podnesak odbrane, par. 654.

dokazima nema takve izjave. Kao drugo, tvrdi se da postoji veza između jedne od zavađenih porodica i optuženog Haradina Bale zvanog Shala.⁶³ Jedini dokaz u vezi s ovim ponudio je L12, koji je rekao samo to da je Ramadan Behluli prijatelj Shalinog zeta.⁶⁴

32. Iako Veće prihvata poseban značaj porodičnih zajednica u kulturi kosovskih Albanaca, kao i bitnu ulogu zajednice u rešavanju sporova među porodicama,⁶⁵ dokazi izvedeni u ovom predmetu nisu pokazali zašto Veće ne bi trebalo da prihvati svedočenje četvorice svedoka povezanih s porodicom koja je još od pre sukoba u zavadi s drugom porodicom, s kojom je optuženi Haradin Bala navodno bio povezan kao prijatelj, a ni ta činjenica nije dokazana. Ovo nije razlog da Veće posumnja u verodostojnost te četvorice svedoka.

33. Odbrana Haradina Bale takođe tvrdi da svedočenja pomenute četvorice svedoka povezanih s dotičnom porodicom treba uzeti s rezervom ili zanemariti i zato što oni žive blizu jedan drugog, pa su o temama relevantnim za ovaj predmet razgovarali pre nego što su došli da svedoče na Međunarodnom sudu.⁶⁶

34. Svedok L10 je naveo da je o događajima u zarobljeničkom logoru razgovarao sa članovima svoje porodice koji su znali za njega. Cilj ispitivanja, međutim, nije ni bio da se utvrdi da li su među njima bili L06, L12 i L04.⁶⁷ Svedok L04 se nije sećao da je pre dolaska na Međunarodni sud s L06 razgovarao o iskustvima iz logora.⁶⁸ Kao dokaz je prihvaćeno da je negde posle jula 1998. godine L10 pokušao i uspeo da sazna Shalino pravo ime od svog oca, kao i od L96 (koji nije iz iste porodice).⁶⁹ Svedok L04 je Shalino pravo ime saznao i od sina svog rođaka i od još jedne osobe (koja nije iz iste porodice).⁷⁰

35. Veće prihvata da su ova četvorica muškaraca, koja su bila u zarobljeništvu, verovatno o tome razgovarala sa nekim članovima porodice tokom godina koje su protekle od jula 1998. Bilo bi neprirodno da nisu, ali Veće prihvata – kao što pokazuju i dokazi – da su se oni verovatno nerado upuštali u detalje strahota koje su preživeli. Ne bi bilo iznenađujuće ni da su oni koji su pozvani da svedoče pred ovim Međunarodnim sudom među sobom o tome makar malo razgovarali. Međutim, ništa u dokazima, niti u držanju svedoka koje je Veće moglo da oceni, ne daje osnova za tvrdnju da treba zaključiti da su se neki ili sva četvorica svedoka urotili zato što su iz iste porodice, pa izmislili ili isfabrikovali svoje iskaze o događajima u Lapušniku ili na planini Beriša. Veće nije uvereno da

⁶³ Završni podnesak odbrane, par. 660.

⁶⁴ L12, T. 1847-1849.

⁶⁵ L12, T. 1833-1836.

⁶⁶ Završni podnesak odbrane, par. 670-672; 704-706; 728-731; 752.

⁶⁷ L10, T. 3016-3017.

⁶⁸ L04, T. 1226-1227.

⁶⁹ L10, 3024-3030.

⁷⁰ L04, T. 1238-1241.

je na iskrenost svedočenja ove četvorice svedoka vezanih za njihova iskustva u Lapušniku i na planini Beriša uticala bilo kakva porodična veza ili razgovor.

III. KONTEKST

A. Politička pozadina događaja na Kosovu i nastanak OVK

36. Krivična dela navedena u Optužnici izvršena su na teritoriji Kosova, pokrajini koja je danas u sklopu Državne Zajednice Srbije i Crne Gore pod upravom Ujedinjenih nacija, a koja se na severu i istoku graniči s Republikom Srbijom, na jugu s Makedonijom i Albanijom, a na zapadu sa Crnom Gorom i Albanijom.

37. Prema Ustavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (u daljem tekstu: SFRJ) iz 1974. godine, Kosovo je bilo autonomna pokrajina u okviru Republike Srbije i jedna od konstitutivnih jedinica SFRJ, što je značilo da je imalo izvestan stepen samouprave i autonomije.⁷¹ Status Kosova kao autonomne pokrajine u okviru Republike Srbije bio je priznat i Ustavom Republike Srbije iz 1974, koji je takođe predviđao autonomiju pokrajine u vezi s regulisanjem izvesnih administrativnih i jezičkih pitanja.⁷²

38. U novembru 1988, u Skupštini Srbije su predloženi amandmani na Ustav Srbije koji će ograničiti autonomna ovlašćenja Kosova.⁷³ Predloženi amandmani izazvali su burnu reakciju kosovske javnosti, a održavane su i demonstracije na kojima se protestovalo protiv predloga i u kojima je učestvovao veliki broj ljudi.⁷⁴ Protesti su postali još intenzivniji u februaru 1989, kada su mnogi na Kosovu stupili u štrajk ili su štrajkovali glađu.⁷⁵ Predsedništvo SFRJ je 3. marta 1989. godine proglasilo vanredno stanje. Nekoliko dana kasnije Skupština Kosova se sastala u Prištini i, usred protesta i pojačanog prisustva vojske, usvojila predložene ustavne amandmane.⁷⁶ Dana 28. marta 1989, Skupština Srbije je izmenila Ustav Srbije i time praktično ukinula autonomni status Kosova.⁷⁷

39. Godine 1990. ukinute su Skupština Kosova i pokrajinska vlada.⁷⁸ U martu 1990. Skupština Srbije je usvojila niz mera koje su dovele do otpuštanja kosovskih Albanaca iz političkih i

⁷¹ Vidi članove 1, 2 i 4 Ustava SFRJ iz 1974.

⁷² Vidi članove 1, 147, 240, 291-293 Ustava Republike Srbije iz 1974.

⁷³ DP P201, str. 17; Fatmir Limaj, T. 5862.

⁷⁴ DP P201, str. 17; Fatmir Limaj, T. 5862, 5865. Vidi i Fadil Bajraktari, T. 6888.

⁷⁵ DP P201, str. 17; Fatmir Limaj, T. 5862-5863.

⁷⁶ DP P201, str. 17; Fatmir Limaj, T. 5865.

⁷⁷ Vidi DP P201, str. 17.

⁷⁸ DP P201, str. 17.

privrednih ustanova, kao i iz velikih firmi.⁷⁹ Školovanje na albanskom jeziku, posebno u srednjim i visokim školama ukinuto je.⁸⁰ Studentima i profesorima kosovskim Albancima zabranjen je pristup fakultetima, usled čega su bili primorani da organizuju paralelni sistem obrazovanja i drže nastavu po privatnim stanovima.⁸¹ Kršenja ljudskih prava kosovskih Albanaca bilo je sve više,⁸² a srpska policija hapsila je i zlostavljala kosovske Albance.⁸³

40. Dana 2. jula 1990, kosovski Albanci poslanici u Skupštini Kosova okupili su se ispred zgrade Skupštine i objavili da je ukidanje autonomije Kosova nelegalno i da će u radu savezne države učestvovati jedino ako Kosovo dobije isti status kao druge republike.⁸⁴ Srpske vlasti su ovu odluku proglasile nelegalnom,⁸⁵ ali su kosovski Albanci na nju oduševljeno reagovali.⁸⁶

41. U ovom periodu došlo je do formiranja više političkih stranaka i pokreta. Demokratska liga Kosova (u daljem tekstu: DLK), politička stranka koja je zagovarala mirno rešenje kosovskog pitanja kroz dijalog, osnovana je 1989.⁸⁷ Njen predsednik bio je Ibrahim Rugova. Otprilike u isto vreme, 1990. godine, osnovan je Narodni pokret Kosova (u daljem tekstu: NPK), naslednik Narodnog pokreta za Republiku Kosovo (NPRK).⁸⁸ NPK je zagovarao rešavanje kosovskog pitanja aktivnim sredstvima i nije isključivao mogućnost oružane akcije.⁸⁹ NPK je bio aktivan prevashodno u zajednicama kosovskih Albanaca u Zapadnoj Evropi, s obzirom na to da je na Kosovu delovao u tajnosti.⁹⁰ Nakon što se Oslobodilačka vojska Kosova (u daljem tekstu: OVK) pojavila u javnosti 1997,⁹¹ aktivnosti NPK sastojale su se prevashodno u pružanju političke i finansijske podrške OVK.⁹²

42. U septembru 1991, na Kosovu je održan referendum o nezavisnosti, u kojem srpsko stanovništvo pokrajine nije učestvovalo. Kosovski Albanci su ogromnom većinom izglasali

⁷⁹ DP P201, str. 17; Shukri Buja, T. 3727-3729; Elmi Sopi, T. 6713-6715; dr Zeqir Gashi, 5665; Fatmir Limaj, T. 5866-5868. DP P178, str. 1; DP DM12, par. 8 i 9.

⁸⁰ DP P201, str. 18.

⁸¹ Dr Zeqir Gashi, T. 5598-5560; Fatmir Limaj, 5866-5868. Vidi i DP P201, str. 56.

⁸² DP P201, str. 18.

⁸³ Ruzhdi Karpuzi, T. 3056-3057; Sylejman Selimi, T. 2058-2059; Fatmir Limaj, T. 5866 ; DP P197, par. 8; DP DM12, par. 17-22.

⁸⁴ DP P201, str. 18; Vidi i Fatmir Limaj, T. 5866.

⁸⁵ DP P210, str. 18.

⁸⁶ Fatmir Limaj, T. 5866-5867.

⁸⁷ DP P201, str. 50. Vidi i Jakup Krasniqi, T. 3298; Ramadan Behluli T. 2653.

⁸⁸ Shukri Buja, T. 3724.

⁸⁹ Shukri Buja, T. 3731.

⁹⁰ Shukri Buja, T. 3731. Vidi i Ramiz Qeriqi, T. 3554-3556.

⁹¹ Vidi dole, par. 48.

⁹² Shukri Buja, T. 3732.

nezavisnost.⁹³ U maju 1992. na Kosovu su održani izbori i većinu glasova dobio je DLK, na čelu s Ibrahimom Rugovom.⁹⁴ Međutim, Skupština se nikad nije sastala.⁹⁵

43. U međuvremenu su u tajnosti, nezavisno jedne od drugih, formirane vojne jedinice. Godine 1991, Adem Jashari i jedna naoružana politička formacija u Prekazama /Prekazi/, opština Srbica /Skenderaj/, organizovali su prvu oružanu akciju protiv snaga srpske policije i vojske.⁹⁶

44. Posle neuspješnih pokušaja nove kosovske Skupštine da otpočne s radom, politička opozicija stranci DLK i njenoj politici mirnog rešavanja kosovskog pitanja postala je jača.⁹⁷ U periodu 1991-1993, došlo je do uspostavljanja tešnijih veza između novonastalih vojnih formacija i tih političkih grupa.⁹⁸ U martu ili aprilu 1993, u Prekazama je održan sastanak kojem su prisustvovali Adem Jashari, kao predstavnik vojnih formacija, zatim Jakup Krasniqi i drugi predstavnici političkih formacija.⁹⁹ Na sastanku su donete odluke o budućoj ulozi političkih i vojnih formacija i osnovana je OVK.¹⁰⁰ Premda je formiranje OVK objavljeno 1994,¹⁰¹ ona široj kosovskoj javnosti nije bila poznata do 1997.¹⁰²

45. OVK je bila za rešavanje kosovskog pitanja aktivnim oružanim otporom zvaničnom režimu.¹⁰³ Bila je zabranjena od strane zvaničnih vlasti i delovala je u tajnosti.¹⁰⁴ Aktivnosti OVK su imale za cilj pripremu građana Kosova za oslobodilački rat, mobilisanje stanovništva na celoj teritoriji i uzvratanje oružanom akcijom na dela nasilja srpskih vlasti.¹⁰⁵ Srpske vlasti i neki posmatrači smatrali su je terorističkom organizacijom,¹⁰⁶ dok je za one koji su je podržavali OVK predstavljala gerilski oslobodilački pokret koji se borio protiv srpske policije i vojske na Kosovu.¹⁰⁷

46. Glavno komandno telo OVK bio je Generalštab. U dužnosti Generalštaba spadalo je davanje izjava za javnost u ime OVK o aktivnostima OVK,¹⁰⁸ izdavanje odobrenja za vojnu akciju¹⁰⁹ i

⁹³ DP P201, str. 18; Fatmir Limaj, T. 5875-5876.

⁹⁴ Fatmir Limaj, T. 5876-5877; DP P201, str. 18.

⁹⁵ Fatmir Limaj, T. 5881; Jakup Krasniqi, T. 3296.

⁹⁶ Jakup Krasniqi, T. 3293.

⁹⁷ Fatmir Limaj, T. 5881.

⁹⁸ Jakup Krasniqi, T. 3294-3296.

⁹⁹ Jakup Krasniqi, T. 3306-3307.

¹⁰⁰ Jakup Krasniqi, T. 3306-3307.

¹⁰¹ Jakup Krasniqi, T. 3296.

¹⁰² Vidi Rexhep Selimi, T. 6592; Shukri Buja, T. 3732.

¹⁰³ Jakup Krasniqi, T. 3303-3304. Vidi i Sylejman Selimi, T. 2058-2060.

¹⁰⁴ Jakup Krasniqi, T. 3307.

¹⁰⁵ Vidi i Jakup Krasniqi, T. 3297; Fatmir Limaj, T. 5884-5886.

¹⁰⁶ Vidi John Crosland, T. 1864. Vidi i Fatmir Limaj, T. 6200.

¹⁰⁷ Fatmir Limaj, T. 6129-6130; 6200-6205; Jakup Krasniqi, T. 3430-3431.

¹⁰⁸ Jakup Krasniqi, T. 3314-3315.

¹⁰⁹ Borbe za rudnik Obilić /Obliq/ počele su i u Orahovcu /Rahovec/ i u Velikom Belačevcu /Bardhi i Madh/ bez odobrenja Generalštaba OVK, Jakup Krasniqi, T. 3415-3417, što bi moglo da znači da je za vojne operacije ovog tipa obično bilo potrebno odobrenje Generalštaba.

davanje zaduženja pojedincima u okviru te organizacije.¹¹⁰ Generalštab je radio u tajnosti.¹¹¹ Tokom prvih godina postojanja OVK, na Kosovu je stalno boravio samo mali broj njenih pripadnika, dok je većina delovala iz zemalja Zapadne Evrope, Sjedinjenih Država ili Albanije.¹¹² Međutim, 1996. godine, Generalštab je proširio svoje aktivnosti na Kosovu.¹¹³ Komandant OVK je od njenog osnivanja do marta 1998. bio Adem Jashari.¹¹⁴ Posle smrti Adema Jasharija 5. marta 1998. ili približno tog datuma, komandant OVK postao je Azem Syla.¹¹⁵ U maju 1998, članovi Generalštaba OVK bili su takođe sledeći: Sokol Bashota, Rexhep Selimi, Llahib Rrahimi, Xhavid Zeka, Hashim Thaçi, Kadri Veseli i Jakup Krasniqi.¹¹⁶ Zbog teške bezbednosne situacije i činjenice da su morali da deluju u tajnosti, Generalštab se nije sastajao redovno.¹¹⁷

47. U periodu od 1994. do 1997, situacija na Kosovu i dalje se pogoršavala. Nastavilo se s otpuštanjem kosovskih Albanaca iz političkih, privrednih i obrazovnih institucija.¹¹⁸ Studenti su demonstrirali.¹¹⁹ Učesnici u političkom životu odvođeni su u policijske stanice radi ispitivanja ili na tzv. "informativne razgovore".¹²⁰ Kosovski Albanci su masovno hapšeni. Ima tvrdnji da ih je policija često zlostavljala.¹²¹ Mnogi od njih optuženi su za ilegalno posedovanje oružja. Hiljade ljudi otišle su s Kosova.¹²² Činjenica da kosovsko pitanje 1995. nije obuhvaćeno Dejtonskim mirovnim sporazumom dalo je još više podstreka radikalnijim političkim strujama.¹²³

48. Krajem 1997. i početkom 1998. stanje na Kosovu postalo je još napetije. U novembru 1997, u okršaju između naoružanih srpskih snaga i OVK u selu Lauša /Llaushe/, ubijen je nastavnik Halil Geci.¹²⁴ Na njegovom pogrebu, kojem je prisustvovalo na hiljade ljudi i koji je prenosila kosovska televizija, prvi put su se u javnosti pojavila tri maskirana pripadnika OVK.¹²⁵ Njihovim pojavljivanjem šira javnost na Kosovu saznala je za postojanje OVK.¹²⁶

¹¹⁰ Vidi dole, par. 94-104.

¹¹¹ Jakup Krasniqi, T. 3305.

¹¹² Jakup Krasniqi, T. 3305-3306.

¹¹³ Jakup Krasniqi, T. 3309-3310.

¹¹⁴ Jakup Krasniqi, T. 3309-3310.

¹¹⁵ Jakup Krasniqi, T. 3310-3311.

¹¹⁶ Jakup Krasniqi, T. 3310-3311. Vidi i Rexhep Selimi, T. 6587-6588.

¹¹⁷ Jakup Krasniqi, T. 3310.

¹¹⁸ Shukri Buja, T. 3727-3729; DP P197, par. 11.

¹¹⁹ Jan Kickert, T. 659.

¹²⁰ Vidi Shukri Buja, T. 3727.

¹²¹ Vidi Fatmir Limaj, T. 5886-5888. Vidi i Ramadan Behluli, T. 2648-2651, 2874-2876.

¹²² Fatmir Limaj, T. 5882-5883; Jakup Krasniqi, T. 3298-3299.

¹²³ Vidi, na primer, Jakup Krasniqi, T. 3303-3305; Fatmir Limaj, T. 5882-5883.

¹²⁴ Fatmir Limaj, 6120.

¹²⁵ Fatmir Limaj, 6120; Jakup Krasniqi, T. 3301-3303; Ramadan Behluli, T. 2654-2655.

¹²⁶ Shukri Buja, T. 3732. Vidi i Ramadan Behluli, T. 2654-2655; Ruzhdi Karpuzi, T. 3223.

49. Dana 28. februara i 1. marta 1998. snage srpske policije napale su sela Ćirez /Qirez/ i Likošane /Likoshan/, koja se nalaze na dva kilometra jedno od drugog, na području Drenice.¹²⁷ U napadu su korišćeni helikopteri, oklopna vojna vozila, minobacači i mitraljezi.¹²⁸ U oba slučaja specijalne snage srpske policije napale su bez upozorenja i neselektivno otvorile vatru na civile.¹²⁹ Dana 5. marta 1998. ili približno tog datuma srpske snage bezbednosti napale su porodični kompleks vođe OVK Adema Jasharija u Donjim Prekazama /Prekazi-i-Poshem/, selu nedaleko od Likošana i Ćireza, takođe na području Drenice.¹³⁰ Borbe, u kojima su učestvovala oklopna vozila, trajale su 36 sati.¹³¹ Dokazi pokazuju da su u napadima na području Drenice u periodu februar-mart 1998. ubijena 83 kosovska Albanca.¹³² Među ubijenima je bilo starih ljudi,¹³³ kao i najmanje 24 žena i dece.¹³⁴ Prilikom napada na Ćirez jednoj trudnici je pucano u lice,¹³⁵ a u Donjim Prekazama ubijena je beba.¹³⁶ Na mnoge žrtve pucano je iz neposredne blizine.¹³⁷ Bilo je izveštaja da su muškarci pogubljeni po kratkom postupku ispred svojih kuća i da su neke žrtve ubijene vatrenim oružjem dok su se nalazile u policijskom pritvoru.¹³⁸ U napadu na Donje Prekaze ubijeni su svi članovi porodice Jashari, osim jedne jedanaestogodišnje devojčice.¹³⁹

50. Napadi na tri sela na području Drenice predstavljali su prekretnicu u kosovskoj krizi. Među narodom OVK je dobio znatno veću podršku. Na pogreb žrtava došlo je na desetine hiljada ljudi.¹⁴⁰ Jakup Krasniqi, u to vreme član Generalštaba OVK, održao je govor.¹⁴¹ Mnogi na Kosovu priključivali su se OVK, a i podrška zajednica kosovskih Albanaca iz inostranstva je rasla.¹⁴²

51. U martu 1998, grupa od oko 15 kosovskih Albanaca iz Švajcarske, među kojima su bili i Ismet Jashari, optuženi Fatmir Limaj, Hashim Thaçi, Agim Bajram i Shukri Buja, krenula je na Kosovo.¹⁴³ Avionom su najpre otišli u Tiranu, u Albaniji, da bi sutradan s torbama punim municije

¹²⁷ DP P212, separator 5, str. 18.

¹²⁸ DP P212, separator 5, str. 18.

¹²⁹ DP P212, separator 5, str. 18.

¹³⁰ DP P212, separator 5, str. 18, 27; Sylejman Selimi, T. 2063-2064; Rexhep Selimi, T. 6592. Vidi i John Crosland, T. 1858-1860; DP P92, separator 2.

¹³¹ John Crosland, T. 1863.

¹³² DP P212, separator 5, 18. Vidi i Jan Kickert, T. 758-760.

¹³³ John Crosland, T. 1863.

¹³⁴ DP P212, separator 5, 18. Po mišljenju Jana Kickerta, među žrtvama je bilo 10 dece i 18 žena, T. 758-759.

¹³⁵ DP P212, separator 5, str. 18, 23; Jakup Krasniqi, T. 3301-3303.

¹³⁶ Peter Bouckaert, T. 5555-5556; DP P212, separator 5, str. 31.

¹³⁷ John Crosland, T. 1863.

¹³⁸ DP P212, separator 5, str. 20-21.

¹³⁹ DP P212, separator 5, str. 18; Peter Bouckaert, T. 5516-5517.

¹⁴⁰ Jakup Krasniqi je u svom svedočenju rekao da je pogrebu žrtava u Likošanima i Ćirezu prisustvovalo 200.000 ljudi, T. 3301-3303, 3386-3370. Vidi i Peter Bouckaert, T. 5516.

¹⁴¹ Jakup Krasniqi, T. 3368-3370; 3305-3306; DP P141.

¹⁴² Sylejman Selimi, T. 2067, 2198; Rexhep Selimi, T. 6592; Ruzhdi Karpuzi, T. 3223; Fadil Kastriati, T. 2590, 2622; Jan Kickert, T. 720; Peter Bouckaert T. 5516-5517; Shukri Buja, T. 3734-3735; Fatmir Limaj, T. 5901-5903.

¹⁴³ Fatmir Limaj, T. 5908-5909, 5919; Shukri Buja, T. 3738-3739.

pešice prešli granicu Kosova i Albanije.¹⁴⁴ Otišli su u zonu Drenice, gde su se i dalje vodile borbe na području Prekaza, misleći da jedino tamo mogu da se priključe OVK.¹⁴⁵ U to vreme i mnogi drugi kosovski Albanci iz inostranstva vraćali su se na Kosovo.¹⁴⁶

52. Događaji na području Drenice u februaru i martu 1998. označili su novu fazu u razvoju sukoba na Kosovu. Posle napada u Drenici, srpske snage počele su da koriste tipično vojno naoružanje i taktiku.¹⁴⁷ Borbe između srpskih snaga i OVK su se intenzivirale i proširile na veće geografsko područje.¹⁴⁸

B. Formiranje jedinica OVK u raznim oblastima na Kosovu

53. Pošto su stigli na Kosovo u martu 1998, pripadnici OVK, među kojima Shukri Buja, Fatmir Limaj, Hashim Thaçi, Fehmi Lladrovci i Agim Bajrami, sastali su se u Tici /Tice/ i razgovarali o organizaciji OVK. Shukri Buja je tražio da ga pošalju u opštine Lipljan /Lipjan/ i Štimlje /Shtime/, koje je najbolje poznao.¹⁴⁹ Agim Bajrami otišao je u Kačanik /Kačanik/, a Fatmir Limaj u Mališevo /Malisheve/.¹⁵⁰ Shukri Buja je odlučio da počne da organizuje gerilski pokret iz Malopoljca /Mullopoc/ u opštini Štimlje. Tu je ostao sve vreme tokom marta i aprila 1998.¹⁵¹ Po povratku na Kosovo, Ramiz Qeriqi je počeo da organizuje jedinicu u Krajmirovcu /Kroimire/.¹⁵² Od Ismeta Jasharija zvanog Kumanova zatraženo je da organizuje jedinicu OVK u Suvoj Reci /Suhareke/.¹⁵³ Shukri Buja je u svom svedočenju naveo da je Ismet Jashari kasnije imao bazu u Lužnici /Luzhnice/ i Klečki /Klecke/.¹⁵⁴ Agim Bajrami organizovao je jedinicu u opštini Kačanik.¹⁵⁵ U aprilu 1998. Shukri Buja je otišao u Uroševac da pomogne Imri Llazi u organizovanju gerilske jedinice u opštini Uroševac.¹⁵⁶ U maju 1998. okončano je osnivanje gerilske jedinice u Štimlju.¹⁵⁷

54. Tokom maja 1998. Ramiz Qeriqi je organizovao ljude na području Krajmirovca. Imao je vojnike na borbenim položajima u selima Crnoljevo /Carraleve/, Zborce /Zborc/, Fuštica /Fushtice/ i Lipovica /Blinaje/. Kasarna se nalazila u Petraštici /Pjetershtice/.¹⁵⁸ Pod komandom Ramadana

¹⁴⁴ Fatmir Limaj, T. 5907; Shukri Buja, T. 3739-3740.

¹⁴⁵ Fatmir Limaj, T. 5910-5911.

¹⁴⁶ Shukri Buja, T. 3739-3741.

¹⁴⁷ Peter Boukaert, T. 5516-5517.

¹⁴⁸ Peter Boukaert, T. 5516-5517.

¹⁴⁹ Shukri Buja, T. 3746-3749; 3751-3752. Za geografski položaj mesta iz ovog odeljka vidi Dodatak II i III.

¹⁵⁰ Shukri Buja, T. 4092-4093; Rexhep Selimi, T. 6593-6594.

¹⁵¹ Shukri Buja, T. 3756; 3761.

¹⁵² Ramiz Qeriqi, T. 3563; 3565-3566; Shukri Buja, T. 3812.

¹⁵³ Shukri Buja, T. 3928.

¹⁵⁴ Shukri Buja, T. 3794; 3812.

¹⁵⁵ Shukri Buja, T. 3768-3769.

¹⁵⁶ Shukri Buja, T. 3768-3769; 3772.

¹⁵⁷ Shukri Buja, T. 3777.

¹⁵⁸ Ramiz Qeriqi, T. 3577.

Behlulija u Petraštici je bilo šest vojnika.¹⁵⁹ Pripadnici OVK kopali su rovove duž glavnog puta Crnoljevo-Petraštica i gradili bunkere.¹⁶⁰ Primali su nove vojnike. Početkom juna 1998. na području Krajmirovca OVK je imala oko 70 do 100 pripadnika.¹⁶¹ Krajem maja 1998. jedinica u Krajmirovcu dobila je naziv "Sokoli" ili "Petriti".¹⁶² Shukri Buja je u svom svedočenju naveo da je u junu 1998, po osnivanju te jedinice, više ljudi želelo da se priključi OVK, što je dovelo do osnivanja još jedne jedinice u Petraštici, koja je pokrivala i područje sela Zborce.¹⁶³ Do 17. juna 1998, broj vojnika pod komandom Ramadana Behlulija porastao je na 17.¹⁶⁴ Krajem maja 1998, Shukri Buja je preuzeo komandu nad područjem Krajmirovca.¹⁶⁵ Ramiz Qeriqi je postao njegov zamenik.¹⁶⁶ U junu 1998, jedinice OVK formirane su i u Fuštici i Lipovici.¹⁶⁷ Pored toga, kako je navedeno kasnije u ovoj Presudi, izvestan broj jedinica formiran je i na području Lapušnika.¹⁶⁸

55. Sylejman Selimi je svedočio o tome da je krajem maja 1998. postavljen za komandanta 1. operativne zone, odnosno zone Drenica.¹⁶⁹ Baza mu je bila u Likovcu /Likofc/.¹⁷⁰ Broj vojnika pod komandom Sylejmana Selimija porastao je sa 200-300, koliko ih je bilo u maju 1998, na preko hiljadu, koliko ih je bilo krajem 1998.¹⁷¹ Rexhep Selimi je naveo da je operativna zona Drenica bila naprednija od drugih zona. Način na koji je bila strukturirana postao je primer za strukturiranje ostalih zona.¹⁷²

56. Uspostavljanje organizacione strukture OVK je, po svemu sudeći, teklo sporo usled faktora koji nisu imali veze sa lokalnim vođama. Neravan teren otežavao je prebacivanje s jednog područja na drugo.¹⁷³ OVK nije imala dovoljno naoružanja. Svi vojnici nisu bili naoružani.¹⁷⁴ Shukri Buja je imao zadatak da organizuje snabdevanje oružjem iz Albanije na Kosovo, u opštine Kačanik, Lipljan, Štimlje i Uroševac.¹⁷⁵ Na strukturiranje OVK uticali su i oružani sukobi sa srpskim snagama.¹⁷⁶ Na području Lapušnika 9. maja 1998. došlo je do borbe.¹⁷⁷ Dana 29. maja, OVK se

¹⁵⁹ Ramadan Behluli, T. 2659-2660.

¹⁶⁰ Ramadan Behluli, T. 2661-2663; Ramiz Qeriqi, T. 3575.

¹⁶¹ Ramiz Qeriqi, T. 3575.

¹⁶² Shukri Buja, T. 3777-3778.

¹⁶³ Shukri Buja, T. 3777-3781.

¹⁶⁴ Ramadan Behluli, T. 2659-2660; 2666.

¹⁶⁵ Ramiz Qeriqi, T. 3578.

¹⁶⁶ Ramadan Behluli, T. 2667.

¹⁶⁷ Shukri Buja, T. 3789.

¹⁶⁸ Vidi dole, par. 702.

¹⁶⁹ Sylejman Selimi, T. 2070-2072; u ovoj Presudi naizmečino se koriste termini "zona" i "podzona", zavisno od samog svedočenja u kojima su upotrebljeni. Jakup Krasniqi je naveo da ova dva pojma znače isto; T. 3479.

¹⁷⁰ Sylejman Selimi, T. 2072-2075.

¹⁷¹ Sylejman Selimi, T. 2075-2076.

¹⁷² Rexhep Selimi, T. 6691.

¹⁷³ Shukri Buja, T. 3769-3772.

¹⁷⁴ Sylejman Selimi, T. 2188.

¹⁷⁵ Shukri Buja, T. 3773-3774.

¹⁷⁶ Rexhep Selimi, T. 6594-6595.

¹⁷⁷ Vidi dole, par. 76 i 77.

ponovo sukobila sa srpskim snagama u Lapušniku.¹⁷⁸ Dana 14, 17. i 23. juna 1998. došlo je do sukoba zaraćenih snaga u Crnojelju.¹⁷⁹

57. Bislim Zyrapi je svedočio o tome da su sredinom juna počele pripreme za uspostavljanje organizacione strukture u zoni Paštrik /Pashtrik/.¹⁸⁰ Shukri Buja i Jakup Krasniqi naveli su da je ta zona osnovana u julu 1998.¹⁸¹ U svom svedočenju optuženi Fatmir Limaj potvrdio je da je zona Paštrik postojala početkom jula 1998.¹⁸² Međutim, u jednom zvaničnom saopštenju OVK iz maja 1998. pominje se “operativna podzona” Paštrik.¹⁸³ Rexhep Selimi je ovo pokušao da objasni razlikom između termina “operativna podzona” i “zona”. On je objasnio da je OVK u to vreme koristila termin “operativna podzona” kada se radilo o gerilskoj organizaciji sastavljenoj od grupica koje operišu u raznim zonama.¹⁸⁴ Ako je moguće osloniti se na ovo objašnjenje, zvanično saopštenje OVK ne odnosi se možda na kasniju razvijenu “zonu” Paštrik o kojoj su govorili drugi svedoci. Rexhep Selimi je rekao da je strukturiranje zone Paštrik počelo u avgustu 1998.¹⁸⁵ To nije u skladu s drugim dokazima o ovom pitanju. Utisak je da Rexhep Selimi u svom iskazu strukturiranje zona dovodi u vezu sa stvaranjem brigada.¹⁸⁶ Međutim, drugi dokazi upućuju na to da se radi o dva različita procesa i da su brigade formirane kasnije od operativnih zona.¹⁸⁷ Iz tog razloga, Veće ne prihvata svedočenje Rexhepa Selimija da strukturiranje ove zone nije počelo do avgusta 1998.

58. Fatmir Limaj i Shukri Buja naveli su u svojim svedočenjima da je za prvog komandanta zone Paštrik imenovan Muse Jashari.¹⁸⁸ Prema svedočenju i Jakupa Krasniqija i Rexhepa Selimija, Muse Jashari je bio komandant te zone, da bi ga zatim zamenili Ekrem Rexha i, kasnije, Tahir Sinani.¹⁸⁹ Jakup Krasniqi je bliže naveo da je Muse Jashari bio komandant zone Paštrik od jula do novembra 1998.¹⁹⁰ U razgovoru vođenom u pretpretresnom postupku, Ramadan Behluli je jasno naveo da je komandant zone Paštrik bio Fatmir Limaj.¹⁹¹ Međutim, kada su Behulija o tome pitali prilikom svedočenja, on je izričito tvrdio da nije znao da je to bio slučaj u junu i julu 1998.¹⁹² Svedok L95 je rekao da je, kada se sastao sa Fatmirom Limajem u Novom Selu /Novoselle/, znao

¹⁷⁸ Ramiz Qeriqi, T. 3573.

¹⁷⁹ Vidi dole, par. 156 i 157.

¹⁸⁰ Bislim Zyrapi, T. 6825.

¹⁸¹ Shukri Buja, T. 3989; Jakup Krasniqi, T. 3479-3482.

¹⁸² Fatmir Limaj, T. 5963.

¹⁸³ DP P49; engleski prevod - DP P48, str. U0038573.

¹⁸⁴ Rexhep Selimi, T. 6651-6652.

¹⁸⁵ Rexhep Selimi, T. 6687-6688.

¹⁸⁶ Rexhep Selimi, T. 6599; 6601-6602.

¹⁸⁷ Vidi dole, par. 64.

¹⁸⁸ Fatmir Limaj, T. 5963; Shukri Buja, T. 4097.

¹⁸⁹ Jakup Krasniqi, T. 3479-3482; Rexhep Selimi, T. 6687-6688.

¹⁹⁰ Jakup Krasniqi, T. 3479-3482.

¹⁹¹ DP P121, str. 22-23.

¹⁹² Ramadan Behluli, T. 2770-2771.

da je Limaj komandant zone čija je teritorija, prema rečima ovog svedoka, barem delimično odgovarala zoni Paštrik.¹⁹³ I L95 i Fatmir Limaj rekli su da je do tog sastanka došlo krajem jula 1998.¹⁹⁴ Iz razloga o kojima će kasnije biti više reči,¹⁹⁵ jasno je da su saznanja L95 u ovom pogledu vrlo ograničena. Njegovo svedočenje se, dakle, ne može prihvatiti na račun drugih doslednih dokaza prema kojima je komandant zone Paštrik bio Muse Jashari.

59. Shukri Buja je u svom svedočenju naveo da su početkom jula 1998. postojale tri podzone: Paštrik, Nerodimlje /Nerodime/ i Drenica.¹⁹⁶ Nakon sastanka sa Jakupom Krasniqijem 20. juna 1998, Shukri Buja je počeo da organizuje operativnu podzону Nerodimlje.¹⁹⁷ Dana 6. jula 1998. postao je komandant te podzone, koja je obuhvatala opštine Štimlje, Lipljan, Uroševac i Kačanik.¹⁹⁸ Shukri Buja je naveo da su se u julu 1998. podzone Paštrik i Nerodimlje prostirale s obe strane planine Beriša.¹⁹⁹ Opština Lipljan bila je podeljena između tih dveju zona.²⁰⁰

60. Prema svedočenjima Shukrija Buje i Sylejmana Selimija, linija razgraničenja između podzone Drenica i podzone Paštrik išla je delimično duž puta Peć /Peje/ - Priština.²⁰¹ Ramadan Behluli je na karti nacrtao granice svoje zone, u skladu sa, kako je naveo, situacijom posle avgusta 1998. Granica koju je nacrtao Ramadan Behluli na području Lapušnika ide duž puta Peć-Priština.²⁰² Svedok L95 je posvedočio, doduše ne bez oklevanja, da je severna granica te zone, čiji se glavni štab nalazio u Klečki, išla duž puta za Prištinu, između sela Orlate/Arlat/ i Komorane/Komoran/.²⁰³ Bislim Zyrapi je posvedočio da je Lapušnik u jednom trenutku pripadao zoni Paštrik. Međutim, on je objasnio da nije najbolje upoznat s organizacijom jedinica na tom području.²⁰⁴ Kompleks u Lapušniku, koji se prema Optužnici koristio kao zarobljenički logor, nalazio se južno od tog puta.²⁰⁵ Prema svedočenjima ovih svedoka logor bi se stoga nalazio u zoni Paštrik. Međutim, ima dokaza koji upućuju na drugačiju zonu. Jakup Krasniqi je izričito odbacio tvrdnju da je Lapušnik pripadao zoni Paštrik. On je tvrdio da je cela opština Glogovac/Gllogoc/, uključujući Lapušnik, pripadala operativnoj zoni Drenica.²⁰⁶ Fatmir Limaj je to potvrdio i naglasio da su granice zona odgovarale opštinskim granicama.²⁰⁷ I Shukri Buja je u svom svedočenju naveo da su zone bile organizovane

¹⁹³ L95, T. 4217-4218; 4286-4287.

¹⁹⁴ L95, T. 4203-4212.

¹⁹⁵ Vidi dole, par. 593.

¹⁹⁶ Shukri Buja, T. 3797.

¹⁹⁷ Shukri Buja, T. 3795-3796.

¹⁹⁸ Shukri Buja, T. 3798; Ramiz Qeriqi, T. 3594; Jakup Krasniqi, T. 3479-3482.

¹⁹⁹ Shukri Buja, T. 3988.

²⁰⁰ Shukri Buja, T. 4153-4155.

²⁰¹ Shukri Buja, T. 4153-4155; Sylejman Selimi, T. 2148-2150.

²⁰² Ramadan Behluli, T. 2682-2684; DP P119.

²⁰³ L95, T. 4220-4221.

²⁰⁴ Bislim Zyrapi, T. 6834-6835.

²⁰⁵ DP P4, slika 8; Ole Lehtinen, T. 461-463.

²⁰⁶ Jakup Krasniqi, T. 3341-3345; 3471-3475; 3488-3491.

²⁰⁷ Fatmir Limaj, T. 5964-5967; 6575-6576; DP DL7.

prema opštinama i da je svaka opština imala jedinice.²⁰⁸ Treba, međutim, napomenuti da je sam Shukri Buja dao primer granice između dve zone koja nije išla duž opštinske granice, već je presećala opštinu Lipljan.²⁰⁹ Osim toga, očigledno je da se zone ne podudaraju s opštinama na geografskoj karti koju je 1998. godine napravilo Ministarstvo odbrane Ujedinjenog Kraljevstva, a koju je Sylejman Selimi prihvatio kao manje-više tačnu.²¹⁰

61. Postoji obilje dokaza o tome da je granica između zona odgovornosti raznih jedinica išla duž puta Peć-Priština.²¹¹ Međutim, ovo ne znači da je taj put bio granica između dve zone, pošto su jedinice na suprotnim stranama tog puta mogle biti u istoj zoni. Nije nemoguće da je u nekom trenutku granica između zone Paštrik i zone Drenica zaista išla duž tog puta. Ipak, dokazi su isuviše oskudni i kontradiktorni da bi se mogao izvesti definitivni zaključak. Pored toga, kao što je pokazano, struktura OVK je u to vreme tek bila u nastajanju, zbog čega je posebno teško precizno utvrditi teritorijalnu podjelu odgovornosti u raznim fazama uspostavljanja njene strukture. Kao potkrepu svojoj tvrdnji da je granica išla duž puta, tužilaštvo je navelo polaganje zakletve u Lapušniku kojem je prisustvovao Muse Jashari, prvi komandant zone Paštrik.²¹² Međutim, ništa ne ukazuje na to da su takvim svečanostima prisustvovali isključivo komadanti iz iste zone.

62. Napad srpskih vojnih i policijskih snaga na jedinice OVK radi ponovnog uspostavljanja kontrole nad teritorijom koju je "okupirala" OVK započelo je tokom leta 1998. Dana 19. jula 1998, OVK se sukobila sa srpskim snagama u Orahovcu /Rahovec.²¹³ Orahovac je potom postao prvi grad nad kojim je OVK uspostavila kontrolu, doduše na kratko, pošto je ubrzo ponovo zauzet.²¹⁴ Druga bitka između OVK i srpskih snaga odigrala se 25. i 26. jula 1998. godine, opet na području Lapušnika.²¹⁵ U isto vreme, 25. jula 1998. vojnici OVK pod komandom Ramiza Qeriqija branili su Crnoljevo od narednog napada Srba. Srbi su se konačno zaustavili kod Zborca.²¹⁶ Kako su Srbi tokom leta 1998. nadirali u svome napadu, veliki broj ljudi pobjegao je iz svojih domova. Raseljavanje je počelo sredinom jula 1998, posebno u Orahovcu. U selima Kišna Reka /Kizhareke/, Nekovce /Nekoc/, Banjica /Bajice/, Sedlare /Shale/ i Krajmirovce bilo je oko šezdeset-sedamdeset

²⁰⁸ Shukri Buja, T. 3796.

²⁰⁹ Vidi prethodni paragraf.

²¹⁰ DP 1, karta br. 10; Sylejman Selimi, T. 2178-2179; DP 1, karta br. 4.

²¹¹ Jakup Krasniqi, T. 3403-3404; L64, T. 4378-4385; DP P170.

²¹² Završni podnesak tužilaštva, fusnota 143.

²¹³ L64, T. 4533-4534; Peter Boukaert, T. 5578.

²¹⁴ Jakup Krasniqi, T. 3415-3417; 3486-3488.

²¹⁵ Vidi dole, par. 78-82.

²¹⁶ Ramadan Behluli, T. 2818-2821.

hiljada raseljenih lica.²¹⁷ Prema proceni *Human Rights Watcha*, na Kosovu je u tom periodu raseljeno najmanje 300.000 ljudi.²¹⁸

63. Krajem avgusta 1998. postojalo je sedam zona OVK.²¹⁹ U zoni Paštrik bile su opštine Mališevo, Orahovac, Prizren /Prizren/, Sharri, bivši Dragaš /Dragash//Gora i Suva Reka.²²⁰ U okviru zone Dukadin /Dukagjin/ bile su opštine Istok /Istog/, Peć, Dečani /Deçane/ i Đurakovac /Gjurakovc/, kao i deo opštine Klina /Kline/. Tom zonom komandovao je Ramush Haradinaj.²²¹ Ostale zone bile su zone Nerodimlje, Sedlare, Llap i Karadak.²²²

64. Nakon napada 25. i 26. jula 1998, formirane su brigade i bataljoni.²²³ Kao komandant zone,²²⁴ Sylejman Selimi je imao zadatak da od postojećih položaja i jedinica u Drenici formira brigade. On je osnovao 111. brigadu koja je bila aktivna u Likovcu, kao i 112, 113. i 114. brigadu.²²⁵ Negde u avgustu 1998. formirana je 121. brigada.²²⁶ Fatmir Limaj je naveo da je njeno formiranje predloženo još 6. avgusta 1998. Međutim, zbog napada srpskih snaga sa sprovođenjem ovog predloga čekalo se dvadeset dana.²²⁷ Slično je svedočio i Ramadan Behluli, koji je rekao da je 121. brigada osnovana posle smrti Kumanove krajem avgusta 1998.²²⁸ Rexhem Selimi je naveo da je to bilo krajem avgusta ili u septembru.²²⁹ Međutim, postoji dokument OVK o imenovanju Ramiza Qeriqija "u skladu s odlukom komande 121. brigade" sa datumom od 16. avgusta 1998.²³⁰ Veće zaključuje da ovo pokazuje da je brigada postojala već 16. avgusta 1998. U svakom slučaju, pošto tačan datum osnivanja 121. brigade gotovo da nema značaja za optužbe podignute protiv optuženih, biće dovoljan zaključak da se to dogodilo u drugoj polovini avgusta 1998. godine. Ta 121. brigada pripadala je podzoni Paštrik.²³¹ Prema svedočenju Jakupa Krasniqija, teritorija 121. brigade nije bila identična teritoriji podzona koje su ovde postojale do avgusta 1998.²³² Borbeni položaj u Krajmirovcu postao je bataljon "Ruzhdi Selihu", koji je bio u sastavu 121. brigade.²³³ Za komandanta tog bataljona imenovan je Ramiz Qeriqi.²³⁴ U operativnoj zoni Paštrik su, osim 121.

²¹⁷ Jakup Krasniqi, T. 3482-3484.

²¹⁸ DP P212, separator 3, str. 16; Peter Bouckaert, T. 5582.

²¹⁹ Jakup Krasniqi, T. 3468-3470.

²²⁰ Jakup Krasniqi, T. 3479-3482.

²²¹ Jakup Krasniqi, T. 3479-3482.

²²² Jakup Krasniqi, T. 3479-3482.

²²³ Ramiz Qeriqi, T. 3692; Bislim Zyrapi, T. 6824.

²²⁴ Jakup Krasniqi, T. 3479-3482.

²²⁵ Sylejman Selimi, T. 2076-2078; Rexhep Selimi, T. 6601-6602.

²²⁶ Shukri Buja, T. 3989; Bislim Zyrapi, T. 6831-6832.

²²⁷ Fatmir Limaj, T. 6012; 6014-6017; 6088.

²²⁸ Ramadan Behluli, T. 2765-2766.

²²⁹ Rexhep Selimi, T. 6674.

²³⁰ DP P155; Ramiz Qeriqi, T. 3593.

²³¹ Shukri Buja, T. 4152-4153.

²³² Jakup Krasniqi, T. 3488.

²³³ Ramadan Behluli, T. 2891-2892.

²³⁴ Ramiz Qeriqi, T. 3593; 3668; DP P155.

brigade, osnovane su i brigade od 122. do 127. Zona Dukadin imala je od 131. do 138. brigade, a zona Sedlare 141. i 142. brigadu. Zona Llap je imala od 151. do 153. brigade. Zona Nerodimlje je imala 161. i 162. brigadu. Zona Karadak je imala 171. i 172. brigadu.²³⁵

65. Premda osnivanje brigada i bataljona tokom druge polovine 1998. godine predstavlja dalji značajan korak u razvoju sve formalnije i tipičnije vojne strukture OVK, ne treba misliti da su brigade i bataljoni, samo zato što su se tako zvali, po brojnosti odgovarali tipičnim brigadama, odnosno bataljonima, modernih evropskih armija. Odmah pošto su osnovane, mnoge brigade i bataljoni OVK predstavljali su samo "kostur" za regrutaciju i prebacivanje vojnika u nekom trenutku, a obično su se sastojale od već postojećih položaja OVK na nekom području. Njihovo popunjavanje ljudstvom nije se odvijalo ravnomerno u svim mestima.

C. Zauzimanje Lapušnika od strane OVK u maju 1998.

66. Selo Lapušnik nalazi se u opštini Glogovac na centralnom Kosovu. Smešteno je u klisuri s obe strane puta Peć-Priština, jedne od glavnih saobraćajnica koje Prištinu povezuju sa zapadnim delovima Kosova i Albanijom. Lapušnička klisura bila je od strateškog značaja za OVK; naime, kontrola nad klisurom je za OVK obezbeđivala koridor za prihvatanje oružja i snabdevanje iz Albanije, kao i mogućnost slobodnog kretanja građana i vojnika.²³⁶ Lapušnička klisura je imala strateški značaj i za srpske snage, jer im je omogućavala da imaju prilaz selima koja su se graničila sa zonom Drenica,²³⁷ kao i da sprečavaju OVK da ostvaruje upravo navedene značajne prednosti.

67. Dana 9. maja 1998, srpske snage izvršile su napad na sela u Lapušničkoj klisuri, odnosno na Lapušnik, Komorane i Krekovu.²³⁸ Oko 08:00 časova 9. maja 1998, srpske policijske snage zauzele su položaje na steni kod Lapušnika zvanog Gradines Guri,²³⁹ koja se nalazi južno od puta Peć-Priština, kao i u seoskoj školi, odakle su otvorile vatru.²⁴⁰ Iako se svedočenja razmimoilaze u pogledu toga koje je oružje tačno korišćeno u borbi, na osnovu postojećih dokaza jasno je da su

²³⁵ Rexhep Selimi, T. 6601-6602.

²³⁶ Sylejman Selimi, T. 2091-2095, 2147. Bislim Zyrapi je u svom svedočenju naveo da je Lapušnik bio važan položaj za OVK, zbog toga što se iz klisure kod Lapušnika mogao blokirati put Priština-Peć, T. 6856. Vidi i Bislim Zyrapi, T. 6858. DP P44, Fatmir Limaj je u jednom razgovoru naveo sledeće: "Držati klisuru kod Lapušnika bilo je posebno značajno za našu vojsku i ljude, jer je zahvaljujući njoj naša vojska dobijala na značaju. Klisura je omogućavala prevoz ljudi i masovno naoružavanje, i postala je tačka koja je organski povezivala oslobođene teritorije."

²³⁷ Sylejman Selimi, T. 2091-2095, T. 2150-2152.

²³⁸ Sylejman Selimi, T. 2091. Vidi i L64, T. 4345.

²³⁹ Elmi Sopi, T. 6720-6721.

²⁴⁰ Elmi Sopi, T. 6720-6721.

srpske snage bile mnogo bolje opremljene²⁴¹ i znatno brojnije od OVK, koja se nalazila nedaleko odatle.

68. U okolnim selima ubrzo se saznalo za borbe u Lapušniku. Ruzhdi Karpuzi je u svom svedočenju naveo da je 8. maja 1998. godine – prema svim drugim dokazima to je bilo 9. maja - u selu Sedlare, koje se nalazi na nekih devet kilometara od Lapušnika, čuo pucnje za koje je mislio da dolaze iz pravca sela Komorane i Nekovce. Otišao je tamo i video da se borbe vode u Lapušniku.²⁴² Ruzhdi Karpuzi je otišao nedaleko od sela Kišna Reka i odatle je preko planine krenuo za Lapušnik. Putem je naišao na pet pripadnika OVK koji su se borili protiv srpskih snaga, među kojima su bili Ymer Alushani zvani Voglushi, komandant OVK²⁴³ iz Komorana, kao i Enver Mulaku i Ramadan Zogu.²⁴⁴ Ruzhdi Karpuzi je odlučio da im se priključi i zajedno s njima učestvovao je u borbi na putu Peć-Priština.²⁴⁵

69. Elmi Sopi je naveo da je 9. maja 1998. oko 11:00 časova u Lapušnik stigao Ymer Alushani, sa grupom od sedam - osam vojnika OVK. Elmi Sopi mu je izložio situaciju i uputio njegovu grupu u kuću Haxhija Gashija, gde se bila okupila nekolicina mladića iz sela sa lovačkim puškama.²⁴⁶ Posle nekih sat vremena, jedna grupa od 16 vojnika spustila se s planine i brat Elmija Sopi ja ih je odveo u istu kuću, odakle su vojnici odvedeni do srpskih položaja.²⁴⁷ Elmi Sopi je u svom svedočenju takođe naveo da je oko 13:00 časova čuo neku buku i video da se u vazduh diže crni dim, nakon čega je spazio srpske snage kako se povlače u pravcu Komorana.²⁴⁸ Potom je otišao na mesto borbe i tamo video jedan pincgauer, oklopni transporter srpske policije, pun municije, u plamenu.²⁴⁹

70. I Ramiz Qeriqi²⁵⁰ i Fatmir Limaj²⁵¹ su u svom svedočenju naveli da su 9. maja 1998, dok se vodila bitka kod Lapušnika, videli Ymera Alushanija kako predvodi grupu od 5-7 muškaraca koji su učestvovali u borbi protiv srpskih snaga na putu Peć-Priština.

71. Fadil Kastrati je u svom svedočenju naveo da je 9. maja 1998. bio kod kuće u Lipovici (kod Vrševca /Vershec/),²⁵² kad su njega i još nekoliko ljudi iz istog sela pozvali u kuću Ymera

²⁴¹ Prema svedočenju Elmija Sopi ja, selo je nadletao helikopter srpskih snaga (T. 6721), dok su ostali posvedočili da su srpske snage za vreme bitke kod Lašupnika koristile artiljeriju i drugo teško naoružanje, Ruzhdi Karpuzi, T. 3064; Fadil Kastrati, T. 2594; Ramiz Qeriqi, T. 3569-3571.

²⁴² Ruzhdi Karpuzi, T. 3062-3063, 3225.

²⁴³ L64 je svedočio da je Ymer Alushani bio komandant jedinice "Zjarri", T. 4335.

²⁴⁴ Ruzhdi Karpuzi, T. 3063-3065.

²⁴⁵ Ruzhdi Karpuzi, T. 3063-3065.

²⁴⁶ Elmi Sopi, T. 6721.

²⁴⁷ Elmi Sopi, T. 6721-6722.

²⁴⁸ Elmi Sopi, T. 6722.

²⁴⁹ Elmi Sopi, T. 6722.

²⁵⁰ Ramiz Qeriqi, T. 3569-3571.

²⁵¹ Fatmir Limaj, T. 5940.

Alushanija²⁵³ u Komoranima. Fadil Kastrati i njegova družina su put od Lipovice do Laletića /Laletiq/ prešli pešice, a onda su se, nešto dalje, sastali sa Ymerom Alushanijem, koji je bio s grupom ljudi, pa su s njima do Lapušnika nastavili autom.²⁵⁴ U Lapušnik su stigli nešto pre sumraka i zauzeli su položaje na steni s južne strane puta Peć-Priština, gde su se ranije toga dana nalazile srpske snage.²⁵⁵

72. Svedok L64 je svedočio o sličnim događajima. Popodne 9. maja 1998, saopšteno mu je da Ymer Alushani hoće da on što pre ode u Lapušnik. U sumrak, L64 stigao je u kuću Ymera Alushanija u selu Komorane. Sam Ymer je stigao kasnije, objasnio L64 i drugim okupljenim vojnicima OVK da su srpske snage napale sela u Lapušničkoj klisuri, da je on, čim su se začuli prvi pucnji, otišao tamo s nekim drugovima i da su se borbe nastavile do kasnog popodneva. Ymer Alushani im je takođe rekao da pre zore odu u Lapušnik.²⁵⁶ Svedok L64 i drugi krenuli su peške oko 02:00 časova 10. maja 1998. i zauzeli položaje na Big Guri, steni na južnoj strani puta Peć-Priština.²⁵⁷ Tamo su čekali do podneva 10. maja 1998. Srpske snage se nisu vratile. Svedok L64 je otišao da izvidi situaciju u selu Komorane.²⁵⁸

73. Pored onih koji su se borili s Ymerom Alushanijem, bilo je još pripadnika OVK koji su došli da pruže podršku u borbama u Lapušniku. Ramiz Qeriqi je naveo da je 9. maja 1998. u Klečki čuo pucnje iz Lapušnika i odlučio da ode tamo i pruži pomoć u borbama.²⁵⁹ Tri grupe od po pet pripadnika OVK krenule su iz Klečke u Lapušnik.²⁶⁰ Fatmir Limaj, Ramiz Qeriqi i Topi predvodili su svaki po jednu grupu.²⁶¹ Grupa pod vođstvom Fatmira Limaja krenula je prva. Kad su ostale dve grupe stigle u Lapušnik, dvadesetak minuta posle grupe Fatmira Limaja, borbe su bile pri kraju. Pincgauer srpskih snaga bio je u plamenu.²⁶² Ramiz Qeriqi je smatrao da je najuspešnija jedinica OVK bila "Pellumbi", s položajima na severnoj strani puta Peć-Priština.²⁶³

74. Optuženi Fatmir Limaj je posvedočio da je 9. maja 1998. u Klečki presreo jedan razgovor koji su pripadnici OVK vodili preko radio-veze i, kako je razgovor bio nerazumljiv, odlučio je da sazna o čemu se radi.²⁶⁴ Zajedno s optuženim Isakom Musliuom, sa Sadikom Shalom, Nexhimom

²⁵² Fadil Kastrati, T. 2631-2632.

²⁵³ Fadil Kastrati, T. 2591-2592.

²⁵⁴ Fadil Kastrati, T. 2632.

²⁵⁵ Fadil Kastrati, T. 2592-2593.

²⁵⁶ L64, T. 4344-4345.

²⁵⁷ L64, T. 4349-4350.

²⁵⁸ L64, T. 4350.

²⁵⁹ Ramiz Qeriqi, T. 3568.

²⁶⁰ Ramiz Qeriqi, T. 3568.

²⁶¹ Ramiz Qeriqi, T. 3568.

²⁶² Ramiz Qeriqi, T. 3568-3569.

²⁶³ Ramiz Qeriqi, T. 3568-3571.

²⁶⁴ Fatmir Limaj, T. 5936.

Shalaandom i Bardhijem, Fatmir Limaj se odvezao na planinu Beriša, odakle su videli kako se nekoliko srpskih vozila približava snagama OVK u selu Đurđice /Gjurgjice/ kod Orlata. Takođe su videli da snage srpske policije otvaraju vatru sa severne strane puta Peć-Priština.²⁶⁵ Fatmir Limaj i njegova grupa rešili su da se uključe u borbu, pa su, osim jednog koji je ostao da upravlja radio-vezom, sišli na glavni put nedaleko od mesta gde su se borili pripadnici OVK. Otvorili su vatru i pogodili srpski pincgauer, koji je, po svemu sudeći, bio pun municije. Pincgauer je eksplodirao i srpske snage su se povukle u pravcu Drenice i Komorana.²⁶⁶

75. OVK je uspešno odbila srpski napad na Lapušnik 9. maja 1998. i srpske snage su se povukle na svoje ranije položaje u Komoranima.²⁶⁷ Prema svedočenju Fatmira Limaja, po odlasku srpskih snaga, on i njegova grupa sastali su se s vojnicima predvođenim Ymerom Alushanijem, koji su se borili na putu Đurđice-Lapušnik, posle čega su se vratili u Klečku.²⁶⁸ Sutradan je Ymer Alushani došao u Klečku sa dva civila i rekao Fatmiru Limaju da se civili u Lapušniku plaše povratka srpskih snaga i da traže da se oni vrate u selo.²⁶⁹ Jedna grupa pripadnika OVK je tamo otišla dobrovoljno i u Lapušniku je stacionirana jedna omanja jedinica.²⁷⁰ Ovo svedočenje u saglasnosti je sa svedočenjem Elmija Sopiya, koji je posvedočio da su vojnici OVK, po povlačenju srpskih snaga iz Lapušnika, želeli da odu odatle, ali da su ih žitelji Lapušnika molili da ostanu da ih štite i ponudili im smeštaj.²⁷¹ Ymer Alushani je o tome porazgovarao sa svojim drugovima i po kućama u Lapušniku raspoređeni su vojnici.²⁷²

76. Premda u gorenavedenim svedočenjima ima izvesnih nedoslednosti, prevashodno u pogledu vremena ili tačnog mesta opisanih događaja, Veće je mišljenja da je u vezi sa zauzimanjem Lapušnika od strane OVK dokazano sledeće: ujutru 9. maja 1998. srpske snage ušle su u Lapušničku klisuru. Došlo je do razmene vatre između srpskih snaga i boraca OVK i stanovništva Lapušnika. Kada je čuo pucnjavu, Ymer Alushani iz susednih Komorana poslao je ljude po okolnim selima da dovedu one koji su se već priključili OVK ili su bile spremni da joj se priključe. Zajedno s omanjom jedinicom OVK iz Komorana otišli su u Lapušnik. Zauzeli su položaje na putu Peć-Priština, gde su se borili sa srpskim snagama. U međuvremenu, snage OVK u Klečki saznale su za borbe. Fatmir Limaj je reagovao i, sa ukupno petnaestak muškaraca, priključio se borbama protiv srpskih snaga u Lapušniku. U ranim popodnevnim časovima, u centru sela je pogođen srpski pincgauer, koji je eksplodirao. Izgleda da je to dovelo do povlačenja srpskih snaga. Popodne i uveče

²⁶⁵ Fatmir Limaj, T. 5936-5937, 6075.

²⁶⁶ Fatmir Limaj, T. 5937-5938.

²⁶⁷ Ramiz Qeriqi, T. 3571.

²⁶⁸ Fatmir Limaj, T. 5940.

²⁶⁹ Fatmir Limaj, T. 5940-5941.

²⁷⁰ Fatmir Limaj, T. 5941.

²⁷¹ Elmi Sopi, T. 6722-6723.

²⁷² Elmi Sopi, T. 6722-6723.

9. maja 1998. u Lapušnik je stiglo još boraca OVK. Posle ovih događaja, na zahtev stanovnika Lapušnika, vojnici OVK su se stacionirali u selu i smestili u više privatnih kuća.

77. Vojnici OVK su u Lapušniku odmah počeli da kopaju rovove i prave druga utvrđenja.²⁷³ Rovove su kopali noću, u čemu su im pomagali neki mladi ljudi iz sela.²⁷⁴ Većina dokaza pokazuje da je OVK ostala u Lapušniku od tog vremena pa sve do 25. ili 26. jula 1998, kada su je srpske snage potisnule iz sela. Za to vreme brojnost snaga OVK u selu i okolini znatno je porasla.

D. Pad Lapušnika u julu 1998.

78. OVK je izgubila kontrolu nad Lapušnikom u bici sa srpskim snagama 25. i 26. jula 1998. godine. U petak, 24. jula 1998, u večernjim časovima, srpske snage približile su se Lapušniku putem Peć-Priština iz pravca Prištine.²⁷⁵ Elmi Sopi je naveo da ga je 25. jula 1998, oko 04:00 časova, telefonom pozvao jedan prijatelj i rekao mu da se konvoj srpskih tenkova i mehanizacije kreće putem Peć-Priština. Konvoj se zaustavio na kontrolnom punktu u Komoranima.²⁷⁶ Ostale srpske snage, raspoređene na Čuki kod Komorana /Quka e Komoranit/, kod antene Radio Prištine u Komoranima, i na farmi pilića u Krajkovu /Krajkove/, takođe su krenule ka Lapušničkoj klisuri.²⁷⁷

79. U ranim jutarnjim časovima 25. jula 1998, srpske snage su otvorile vatru na položaje OVK u Lapušniku.²⁷⁸ Srpske snage su bile opremljene raketama tipa "kaćuša" i topovima kalibra 220 mm.²⁷⁹ U operaciji je učestvovalo oko 140 srpskih tenkova.²⁸⁰ U napadu srpskih snaga na Lapušnik učestvovala su specijalne jedinice MUP-a, dva odreda sa po 200 pripadnika i jedna anti-teroristička jedinica.²⁸¹ Ima dokaza koji ukazuju na to da su u srpskom napadu na Lapušnik korišćene i rakete zemlja-zemlja, minobacači i "hemijski otrovi".²⁸² Snage OVK imale su minobacače kalibra 60 mm i 82 mm, kao i nekoliko minobacača kalibra 150 mm.²⁸³ Koristile su rovove i druga utvrđenja koja su prethodno sagrađena u selu.²⁸⁴

²⁷³ Ruzhdi Karpuzi, T. 3068-3069; Elmi Sopi, T. 6723-6725.

²⁷⁴ Elmi Sopi, T. 6725, 6733.

²⁷⁵ Ruzhdi Karpuzi, T. 3211-3213; Elmi Sopi, T. 6736.

²⁷⁶ Elmi Sopi, T. 6736.

²⁷⁷ Elmi Sopi, T. 6736.

²⁷⁸ L64, T. 4551-4552; dr. Zeqir Gashi, T. 5632; Elmi Sopi, T. 6736.

²⁷⁹ Elmi Sopi, T. 6736; DP P44 i Ole Lehtinen, T. 576-579.

²⁸⁰ Elmi Sopi, T. 6736; DP P44 i Ole Lehtinen, T. 576-579.

²⁸¹ Philip Coe, T. 5734-5736;

²⁸² Ruzhdi Karpuzi je svedočio o tome da su srpske snage koristile projekte plave boje, od kojih su se vojnici osećali omamljeno, T. 3221-3223. Vidi i DP P44, Ole Lehtinen, T. 576-579.

²⁸³ Philip Coe, T. 5734-5736; Elmi Sopi, T. 6736-6737.

²⁸⁴ Philip Coe, T. 5734-5736; Vidi i gore par. 77.

80. Borbe su se trajale celog dana 25. jula i 26 jula 1998. Uveče 25. jula 1998, srpske snage su se primakle i OVK je počela da se povlači.²⁸⁵ Srpski tenkovi su pucali na položaje OVK. OVK je odgovorila minobacačkom vatrom. OVK je makar jednom uspela da pogodi srpski tenk.²⁸⁶ Međutim, snage OVK nisu mogle da se suprostave silovitom srpskom napadu i 26. jula sve snage OVK povukle su se iz Lapušnika.²⁸⁷ Ymer Alushani, jedan od vođa OVK, poginuo je u ovoj bici.²⁸⁸

81. Treba reći i to da je 26. jula 1998. gotovo celo stanovništvo Lapušnika napustilo klisuru i otišlo na planinu Beriša, naročito u sela Negrovce, Orlate i Trpeza /Terpeze/.²⁸⁹ Zeqir Gashi je u svom svedočenju rekao da su on i medicinske sestre iz njegove ambulante pobjegli u selo Beriša /Berisha/, a odatle u Fshati-i-Ri/Novosel.²⁹⁰ Prema svedočenju Elmija Sopiya, u svojim domovima ostale su jedino jedino neke starije osobe koje nisu mogle da odu, a njih su kasnije ubili pripadnici srpskih snaga.²⁹¹

82. Veće će posledice pada Lapušnika po lica pritvorena u zarobljeničkom kompleksu razmatrati kasnije u ovoj Presudi.²⁹²

²⁸⁵ Ruzhdi Karpuzi, T. 3211-3213; Elmi Sopi, T. 6736.

²⁸⁶ Ruzhdi Karpuzi, T. 3213-3214.

²⁸⁷ Elmi Sopi, T. 6736; Ruzhdi Karpuzi, T. 3214; L64, T. 4553.

²⁸⁸ Dr Zeqir Gashi, T. 5635; L64, T. 4555-4556; Fatmir Limaj, T. 5989.

²⁸⁹ Elmi Sopi, T. 6736; 6761-6762.

²⁹⁰ Dr Zeqir Gashi, T. 5632-5635.

²⁹¹ Elmi Sopi, T. 6761-6762.

²⁹² Vidi dole, par. 447-507.

IV. NADLEŽNOST NA OSNOVU ČLANOVA 3 I 5 STATUTA

A. Nadležnost na osnovu člana 3

1. Postojanje oružanog sukoba i neksus

(a) Pravo

83. Da bi Međunarodni sud bio nadležan za krivična dela kažnjiva po članu 3 Statuta, moraju biti ispunjena dva preliminarna uslova. Prvi je postojanje oružanog sukoba, bilo međunarodnog bilo unutrašnjeg, u vreme na koje se odnosi optužnica, a drugi je da dela optuženog budu u tesnoj vezi s tim sukobom.²⁹³

84. Standard za utvrđivanje postojanja oružanog sukoba izložen je u Odluci o nadležnosti u predmetu *Tadić* i od tad ga Međunarodni sud dosledno primenjuje:

Oružani sukob postoji svuda gde se pribeglo oružanoj sili između država ili produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države.²⁹⁴

Ovaj standard predviđa da, prilikom utvrđivanja postojanja oružanog sukoba unutrašnjeg karaktera, Veće mora da oceni dva faktora: (i) intenzitet sukoba i (ii) organizaciju strana u sukobu.²⁹⁵ Ovi faktori se ocenjuju “isključivo u cilju da se, kao minimum, napravi razlika između oružanog sukoba i razbojništva, neorganizovanih i kratkotrajnih pobuna, te terorističkih aktivnosti, koje ne podležu međunarodnom humanitarnom pravu.”²⁹⁶ U vezi s ovim standardom postoji ustaljena sudska praksa i po pitanju geografskog i vremenskog okvira sukoba: u nadležnost Međunarodnog suda spadaju krivična dela počinjena bilo gde na teritoriji koju kontroliše jedna od strana u sukobu, sve do mirnog rešenja tog sukoba.²⁹⁷

85. Odbrana tvrdi da Veće, utvrđujući postojanje oružanog sukoba u vezi s pitanjem nadležnosti Međunarodnog suda, može da razmotri kontrolu pobunjenika nad datom teritorijom, upotrebu vojske od strane državne vlasti protiv pobunjenika, status pobunjenika kao zaraćene strane, kao i to

²⁹³ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 67, 70; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 562, 572; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 55. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 184-185; Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 51; Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić*, par. 225.

²⁹⁴ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 561-571; Prvostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 43-44; Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 182-192; Prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 59; Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 63-64; Presudu u predmetu *Kordić*, par. 24; Presudu u predmetu *Krstić*, par. 481; Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 568.

²⁹⁵ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 562.

²⁹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 562.

²⁹⁷ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 57.

da li pobunjenici imaju organizaciju sličnu državnoj i vlast koja poštuje pravila ratovanja.²⁹⁸ Ova tvrdnja bazira se na Komentaru Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (u daljem tekstu: MKCK) uz zajednički član 3 Ženevskih konvencija, koji je osnov za optužbe podignute na osnovu člana 3 Statuta. U relevantnom delu Komentara nabrajaju se razni uslovi za primenu zajedničkog člana 3, o kojima je bilo reči na diplomatskoj konferenciji sazvanoj radi donošenja Ženevskih konvencija. U Komentaru se, međutim, izričito naglašava da nabrojani uslovi “nipošto nisu obavezujući” i sugeriše da ne predstavljaju ništa više od “pogodnih kriterijuma” za razlikovanje istinskog oružanog sukoba od akata razbojništva ili proizvoljne ili kratkotrajne pobune.²⁹⁹ U njemu se navodi i sledeće:

Da li ovo znači da član 3 nije merodavan ako u nekoj zemlji izbije oružani sukob koji ne ispunjava nijedan od gornjih uslova (koji nisu obavezujući, već predstavljaju samo smernice)? Ne mislimo tako. Naprotiv, mišljenja smo da ovaj član treba da ima najširu moguću primenu.³⁰⁰

86. Istorijat formulisanja zajedničkog člana 3 pruža dodatne smernice. Prema nekoliko predloga odredbi člana koji će kasnije postati zajednički član 3, primena ovog člana trebalo je da bude uslovljena, na primer, time da *de jure* organi vlasti eksplicitno priznaju pobunjenike, da dotični spor bude na dnevnom redu Saveta bezbednosti ili Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, da pobunjenička strana ima organizaciju nalik državnoj organizaciji i da civilni organi vlasti imaju *de facto* ovlašćenja nad licima na datoj teritoriji.³⁰¹ Međutim, nijedan od ovih uslova nije ušao u konačnu verziju zajedničkog člana 3, dogovorenu od strane država potpisnica na pomenutoj diplomatskoj konferenciji. Ovo jasno govori o tome da tvorci Ženevskih konvencija nisu želeli da postave tako eksplicitne uslove za primenu zajedničkog člana 3.

87. Veće ima u vidu i član 8 Statuta Međunarodnog krivičnog suda (u daljem tekstu: MKS), koji, između ostalog, za sopstvene potrebe definiše ratne zločine počinjene u oružanom sukobu nemeđunarodnog karaktera. Član 8, paragraf 2(f), Statuta MKS predviđa standard sličan onome koji

²⁹⁸ Završni podnesak odbrane, par. 205-207.

²⁹⁹ Komentar MKCK uz Ženevsku konvenciju I, str. 49-50.

³⁰⁰ Komentar MKCK uz Ženevsku konvenciju I, str. 50.

³⁰¹ Tako je prema australijskom amandmanu dotična odredba trebalo da se primenjuje jedino ako su ispunjeni sledeći uslovi: “(a) *de jure* organi vlasti priznali su pobunjenike kao zaračenu stranu; ili (b) *de jure* organi vlasti tvrde da imaju prava zaračene strane; (c) *de jure* organi vlasti priznali su pobunjenicima status zaračene strane isključivo za svrhu ove Konvencije; ili (d) spor je stavljen na dnevni red Saveta bezbednosti ili Generalne skupštine Ujedinjenih nacija kao pretnja međunarodnom miru, povreda mira ili čin agresije.” Delegacija Sjedinjenih Američkih Država izašla je sa sledećim predlogom uslova za merodavnost onoga što će kasnije postati zajednički član 3: “- pobunjenici moraju imati organizaciju s karakteristikama države; - civilni organi pobunjeničkih vlasti moraju *de facto* ostvarivati ovlašćenja nad licima na datoj teritoriji; - oružane snage moraju delovati pod rukovodstvom organizovanih organa civilne vlasti i biti spremne da poštuju opšte zakone ratovanja; - civilni organi pobunjeničkih vlasti moraju biti saglasni s tim da su odredbe ove Konvencije za njih obavezujuće.” *Final Record of the Diplomatic Conference Convened by the Swiss Federal Council for the Establishment of International Conventions for the Protection of War Victims and Held at Geneva from April 21st to August 12th, 1949* /Konačni zapisnik sa diplomatske konferencije koju je sazvao Savezni savet Švajcarske za donošenje međunarodnih konvencija za zaštitu žrtava rata i koja je održana u Ženevi od 21. aprila do 12. avgusta 1949. godine/ (u daljem tekstu: Konačni zapisnik sa diplomatske konferencije), tom II, odeljak B, str. 121. Vidi i Prvi i Drugi nacrt Prve radne grupe, dodatke A i B Sedmog izveštaja Zajedničkog komiteta, objavljenog u Konačnom zapisniku sa diplomatske konferencije, tom II-B, str. 124-125.

je formulisan u Odluci o nadležnosti u predmetu *Tadić*. On unutrašnji oružani sukob definiše istim dvema karakteristikama, odnosno “produženim oružanim sukobom” i “organizovanim oružanim grupama”, pri čemu ne navodi nikakve dodatne uslove.³⁰² Isto kao u sudskoj praksi Međunarodnog suda, i u članu 8(2)(d) Statuta MKS dodatno se pojašnjava da se Statut MKS ne odnosi na “unutrašnje nemire i sukobe, kao što su pobune, pojedinačni i sporadični akti nasilja ili na druge akte slične prirode.” U jednom komentaru uz Statut MKS takođe se navodi da drugi faktori, poput učešća vladinih snaga na jednoj od strana, ili kontrolisanje teritorije od strane pobunjeničkih snaga, nisu neophodni da bi se utvrdilo postojanje oružanog sukoba.³⁰³

88. Odbrana tvrdi čak i to da stepen organizacije strana u sukobu potreban da bi se utvrdilo postojanje oružanog sukoba, kao i, uopšte uzevši, intenzitet tog sukoba, nisu definisani u jurisprudenciji Međunarodnog suda.³⁰⁴ Ona tvrdi da pravo ne iziskuje nemoguće, te da strana u sukobu obavezno mora da se pridržava međunarodnog humanitarnog prava jedino ako je u mogućnosti da sprovodi međunarodno humanitarno pravo, a za to je neophodno da ima sledeći minimum: osnovno razumevanje principa izloženih u zajedničkom članu 3, mogućnost upoznavanja svoje strane s relevantnim pravilima i način da kazni eventualna kršenja.³⁰⁵ Odbrana se takođe poziva na Dopunski protokol II Ženevskih konvencija - koji za utvrđivanje postojanja oružanog sukoba postavlja više kriterijume - i navodi da za primenu Dopunskog protokola II mora biti dokazano da je pobunjenička strana (u ovom slučaju, OVK) bila dovoljno organizovana za trajno i stalno izvođenje vojnih operacija i nametanje discipline svojim vojnicima, da je postojao određeni stepen stabilnosti teritorija pod njenom kontrolom i da je imala minimalnu infrastrukturu za sprovođenje odredbi Dopunskog protokola II.³⁰⁶

89. Veće ne deli ovo mišljenje. Dva presudna elementa za oružani sukob - intenzitet sukoba i stepen organizacije sukobljenih strana - koriste se “isključivo u cilju da se, kao minimum, napravi razlika između oružanog sukoba i razbojništva, neorganizovanih i kratkotrajnih pobuna, te

³⁰² Član 8, paragraf 2(f) Statuta MKS glasi: “Stav 2 (e) se odnosi na oružane sukobe koji nisu međunarodnog karaktera pa se stoga ne primenjuje na situacije unutrašnjih nemira i sukoba, kao što su pobune, pojedinačni i sporadični akti nasilja ili drugi slični akti. Ovaj stav se primenjuje na oružane sukobe koji se odvijaju na teritoriji države na kojoj je u toku produženi oružani sukob između organa vlasti i organizovanih oružanih grupa ili između samih grupa.”

³⁰³ Knut Dormann, *Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court: Sources and Commentary*, /Elementi ratnih zločina po Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda: izvori i komentar/ Cambridge University Press, 2002, str. 386-387, upućuje se na G. Abi-Saab, “*Non-international Armed Conflicts*”/Nemeđunarodni oružani sukobi/ u UNESCO/Henry Dunant Institute (ur.), *International Dimensions of Humanitarian Law* /Međunarodne dimenzije humanitarnog prava/ (Martinus, Nijhoff, Ženeva, Pariz i Dordrecht, 1988), str. 237; C. Greenwood, “*Scope of Application of Humanitarian Law*” /Delokrug primene humanitarnog prava/ u D. Fleck (ur.), *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflict* /Priručnik humanitarnog prava u oružanom sukobu/ (Oxford University Press, Oxford, 1995), str. 48.

³⁰⁴ Okvirni argumenti odbrane o pitanju nadležnosti za oružani sukob, par. 37; Završna reč, T. 7371.

³⁰⁵ Okvirni argumenti odbrane o pitanju nadležnosti za oružani sukob, par. 38.

³⁰⁶ Završni podnesak odbrane, par. 208-217.

terorističkih aktivnosti, koje ne podležu međunarodnom humanitarnom pravu.”³⁰⁷ Prema tome, da bi se utvrdilo postojanje oružanog sukoba, dovoljno je da strane imaju nekakvu organizaciju. Njen nivo ne mora biti jednak onom koji se traži za utvrđivanje odgovornosti nadređenog za dela njegovih podređenih u okviru te organizacije, pošto ova odredba Statuta i ne služi za utvrđivanje individualne krivične odgovornosti. Ovaj stav je u saglasnosti sa drugim značajnim komentarima o ovom pitanju. U studiji koju je MKCK dostavio Pripremnoj komisiji, kao referentni dokument u procesu utvrđivanja obeležja krivičnih dela za MKS napominje se:

Utvrđivanje postojanja nemeđunarodnog oružanog sukoba ne zavisi od subjektivne ocene strana u sukobu; on se utvrđuje na osnovu objektivnih kriterijuma; pojam ‘oružani sukob’ pretpostavlja postojanje neprijateljstava između oružanih snaga *organizovanih u većoj ili manjoj meri*; oružane snage moraju biti suprotstavljene jedna drugoj i borbe moraju imati *izvestan intenzitet*.³⁰⁸

90. Iz ovih razloga, da bi ustanovilo da li je dokazano postojanje oružanog sukoba, Veće će primeniti standard iz Odluke o nadležnosti u predmetu *Tadić*. U skladu s odlukama drugih veća ovog Međunarodnog suda i MKSR, intenzitet sukoba i organizacija strana u sukobu su činjenična pitanja koja treba utvrditi na osnovu konkretnih dokaza i za svaki slučaj posebno.³⁰⁹ Na primer, prilikom ocenjivanja intenziteta sukoba, druga veća razmatrala su faktore kao što su intenzitet napadâ i eventualni porast broja oružanih sukoba,³¹⁰ rasprostranjenost i učestalost sukoba,³¹¹ eventualni porast brojnosti vladinih snaga i mobilizacija i naoružavanje obe strane u sukobu,³¹² kao i to da li je sukob privukao pažnju Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i da li su u vezi s tim donete neke rezolucije.³¹³ Što se tiče organizacije sukobljenih strana, veća Međunarodnog suda razmatrala su faktore kao što su postojanje glavnog štaba i utvrđenih operativnih zona, kao i mogućnost nabavke, transporta i raspodele oružja.³¹⁴

91. Pored toga, da bi bili ispunjeni preduslovi za nadležnost iz člana 3 Statuta, tužilaštvo mora ne samo da dokaže postojanje oružanog sukoba, već i dovoljnu povezanost između dela koja se optuženom stavljaju na teret i tog oružanog sukoba.³¹⁵ Između oružanog sukoba i počinjenja krivičnog dela iz optužnice ne mora postojati kauzalna veza, ali je potrebno to da je oružani sukob u

³⁰⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 562 (naglasak dodat).

³⁰⁸ MKCK, Radni dokumenat, 29. juni 1999. (tekst MKCK podnet Pripremnoj komisiji kao referentni dokument i pomoć u utvrđivanju obeležja krivičnih dela za MKS)(naglasak dodat).

³⁰⁹ “Pošto je oružani sukob *per se* apstraktna definicija, mora se utvrditi za svaki slučaj posebno da li se neka situacija može okarakterisati kao ‘oružani sukob’ koji zadovoljava kriterijume za zajednički član 3”. *Tužilac protiv Rutagande*, predmet br. ICTR-96-3, Presuda, 6. decembar 1999, par. 93.

³¹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 565; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 189; Odluka na osnovu pravila 98bis u predmetu *Milošević*, par. 28.

³¹¹ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 566; Odluka na osnovu pravila 98bis u predmetu *Milošević*, par. 29.

³¹² Odluka na osnovu pravila 98bis u predmetu *Milošević*, par. 30-31. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 188.

³¹³ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 567; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 190.

³¹⁴ Odluka na osnovu pravila 98bis u predmetu *Milošević*, par. 23-24.

³¹⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 572-573.

znatnoj meri uticao na sposobnost počinioca da počini to krivično delo.³¹⁶ Kad utvrđuje da li postoji takav neksus, veće može razmotriti i to da li je počinilac borac, da li žrtva nije borac, da li žrtva pripada suprotnoj strani, da li se može smatrati da je delo u funkciji krajnjeg cilja vojne kampanje i da li počinjenje zločina proizilazi iz službenih dužnosti počinioca, odnosno da li je zločin počinjen u kontekstu vršenja tih dužnosti.³¹⁷

92. Odbrana je iznela i tvrdnju da Dopunski protokol II nije merodavan za ovaj predmet, pošto se “sasvim opravdano može reći da je OVK zapravo bila oružana grupa koja je vodila borbu za samoopredeljenje protiv strane dominacije i rasističkog režima,” što je slučaj koji reguliše član 1, paragraf 4 Dopunskog protokola I.³¹⁸ Kao što je već konstatovano, priroda oružanog sukoba nije od značaja za merodavnost člana 3 Statuta.³¹⁹ Stoga ovu tvrdnju nije potrebno dalje razmatrati.

(b) Zaključci

93. U Optužnici se navodi da je oružani sukob između srpskih snaga i OVK na Kosovu postojao najkasnije od početka 1998.³²⁰ Veće je čulo svedočenja i uverilo se u to da su srpske snage angažovane na Kosovu 1998. obuhvatale znatne snage Vojske Jugoslavije i Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije,³²¹ tj. policije, te da one predstavljaju “vlasti” u smislu standarda iz predmeta *Tadić*. Veće će sada razmotriti da li je tužilaštvo dokazalo da je OVK imala osobine organizovane oružane grupe u smislu standarda iz predmeta *Tadić*, kao i to da li su dela nasilja na Kosovu u relevantno vreme dostigla intenzitet koji se u jurisprudenciji Međunarodnog suda traži za utvrđivanje postojanja oružanog sukoba.

(i) Organizacija OVK

94. U ovoj Presudi Veće se već bavilo pitanjem nastanka OVK i osnivanja njenog Generalštaba.³²² Ono je prihvatilo da je u relevantno vreme postojao Generalštab OVK i da su među njegovim članovima bili Azem Syla, Sokol Bashota, Rexhep Selimi, Llahib Rrahimi, Xhavid Zeka, Hashim Thaçi, Kadri Veseli i Jakup Krasniqi.³²³ Premda ima nekih dokaza o tome da je većina regionalnih komandanata ulazila u “visoku komandu”, odnosno organ OVK za koji se navodi da je

³¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 58.

³¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 59.

³¹⁸ Završni podnesak odbrane, par. 184-197.

³¹⁹ Vidi gore, par. 83.

³²⁰ Optužnica, par. 4.

³²¹ DP P230; Philip Coe, T. 5697-5699, John Crosland, T. 1910, 1877-1879, 1890, 1900; DP P92, separatori 7 i 17. Vidi i par. 161-165 gore.

³²² Vidi gore, par. 44 i 45.

³²³ Vidi gore, par. 46.

donosio odluke za celu OVK,³²⁴ tj. Generalštab, ti dokazi nisu dovoljni da Veće to i utvrdi kao činjenicu.

95. Osim toga, kako je Veće već zaključilo u ovoj Presudi,³²⁵ OVK je od kraja maja do kraja avgusta 1998. teritoriju Kosova postepeno podelila na sedam zona: Drenica, Dukadžin, Paštrik, Sedlare, Llap, Nerodimlje i Karadak.³²⁶ Svaka zona imala je komandanta i obuhvatala je teritoriju nekoliko opština.³²⁷ Stepenn organizacije i razvoja svake zone bio je promenljiv i u razvoju tako da sve zone nisu imale isti stepenn organizacije i razvoja; u ovom pogledu vrlo bitno bilo je to da li je OVK u nekoj zoni bila prisutna pre aprila 1998. i u kojoj meri.³²⁸

96. Prihvatajući relevantne dokaze, Veće zaključuje da je komandante zona imenovao Generalštab OVK. Kako je svedočio Sylejman Selimi, na sastanku održanom krajem maja 1998., kojem su prisustvovali Rexhep Selimi, predstavnik Generalštaba, i starešine na istaknutim položajima u drugim jedinicama, Sylejman Selimi je predložen za komandanta 1. operativne zone. Međutim, ovaj predlog morao je da odobri Generalštab, tako da je Sylejmana Selimija za komandanta 1. operativne zone stvarno imenovao Generalštab.³²⁹ Ovom zaključku Veća ide u prilog i svedočenje da je Generalštab sredinom juna 1998. počeo da imenuje komandante zona.³³⁰

97. Veće je zaključilo da su sve vođe operativnih jedinica imale obavezu da izveštavaju Generalštab o svim događajima u svojoj zoni odgovornosti.³³¹ Na primer, komandant zone Drenica Sylejman Selimi odgovarao je direktno Generalštabu. Nije bilo nekog komandnog međunivoa.³³²

98. Iako nije isključeno da je bilo izuzetaka, Veće prihvata da su, opšte uzevši, komandanti zona postupali u skladu s direktivama Generalštaba. Generalštab je raznim jedinicama dostavio "Privremena pravila interne organizacije života vojske" OVK³³³ (u daljem tekstu: Pravila).³³⁴ Sylejman Selimi je u svom svedočenju rekao da je s osnivanjem zone i vojne policije počeo na predlog Generalštaba.³³⁵

³²⁴ Peter Bouckaert, T. 5513-5514.

³²⁵ Vidi gore, par. 63.

³²⁶ U početku se cela teritorija Kosova nazivala 1. zonom, a ostale zone podzonama, Jakup Krasniqi, T. 3322-3323. Jakup Krasniqi je u svom svedočenju naveo da izrazi "zona" i "podzona" označavaju jedno te isto, T. 3479-3482.

³²⁷ Jakup Krasniqi, T. 3479-3482.

³²⁸ Jakup Krasniqi, T. 3412-3415; T. 3468-3470.

³²⁹ Sylejman Selimi, T. 2070-2072; 2212. Vidi i Rexhep Selimi, T. 6691.

³³⁰ Shukri Buja, T. 3797-3799.

³³¹ Vidi Jakup Krasniqi, T. 3412-3413.

³³² Sylejman Selimi, T. 2072-2075; 2231-2232.

³³³ DP P156, Vidi dole, par. 110-112.

³³⁴ Po mišljenju Ramiza Qeriqija, Pravila su morala doći od Generalštaba, T. 3604.

³³⁵ Sylejman Selimi, T. 2212-2213.

99. Takođe ima dokaza da je Generalštab imenovao pojedince na ključna mesta bitna za razvoj i funkcionisanje OVK. Na primer, nakon što je Bislim Zyrapi stigao na Kosovo 29. maja 1998, Generalštab OVK imenovao ga je za lice odgovorno za razvoj i profesionalizaciju OVK i on je tu funkciju vršio od juna do sredine jula 1998.³³⁶ Dana 11. juna 1998, Generalštab je za portparola OVK imenovao Jakupa Krasniqija.³³⁷ U julu 1998, Generalštab je imenovao civilnu upravu u Mališevu.³³⁸

100. Generalštab se takođe bavio pitanjima od opšteg značaja za funkcionisanje OVK, kao što je naoružavanje. Tako je Shukri Buja u maju 1998. dobio naređenje od Generalštaba da organizuje liniju snabdevanja oružjem iz Albanije na Kosovo, pre svega u opštine Kačanik, Lipljan, Štimlje i Uroševac.³³⁹ Naređenje je stiglo od Generalštaba, a Shukri Buji ga je preneo Hashim Taçi.³⁴⁰

101. Pored toga, Generalštab je davao političke izjave i izdavao saopštenja kojima je kosovsku javnost i međunarodnu zajednicu obavestavao o svojim ciljevima i delovanju. U političkom saopštenju br. 2 Generalštaba OVK, izdatom 27. aprila 1998. i objavljenom dva dana kasnije u kosovskom glasilu *Bujku*, o OVK i njenim političkim ciljevima kaže se sledeće:³⁴¹

OVK predstavlja jedinstvo oružanih snaga Kosova i njegovih okupiranih teritorija, a njen cilj je oslobađanje i ujedinjenje okupiranih teritorija Albanije.

U političkom saopštenju br. 2 kaže se i to da OVK ima odbrambeni i oslobodilački karakter, kao i da osuđuje terorizam i druge oblike nasilja nad civilima i ratnim zarobljenicima.³⁴²

102. Od početka juna 1998. godine OVK je imala zvaničnog portparola, Jakupa Krasniqija,³⁴³ koji je bio zadužen za komunikaciju sa domaćim i stranim medijima na Kosovu i za predstavljanje političkog programa OVK.³⁴⁴ Jakup Krasniqi je bio član Generalštaba.³⁴⁵

103. OVK se javnosti uglavnom obraćala putem saopštenja. Saopštenja je, po pravilu, izdavao Generalštab. U retkim slučajevima, saopštenja su izdavali komandanti zona bez znanja Generalštaba. To bi onda u saopštenju bilo eksplicitno naznačeno.³⁴⁶ U periodu od kraja 1997. do

³³⁶ Bislim Zyrapi, T. 6821.

³³⁷ Jakup Krasniqi, T. 3311-3313; DP P48, ERN U0038475.

³³⁸ Fatmir Limaj, T. 5990-5991.

³³⁹ Shukri Buja, T. 3773-3774.

³⁴⁰ Shukri Buja, T. 3773-3774.

³⁴¹ DP P142, tačka 1; Jakup Krasniqi, T. 3371-3373.

³⁴² DP P142, tačke 2 i 3.

³⁴³ Jakup Krasniqi, T. 3311.

³⁴⁴ Jakup Krasniqi, T. 3311-3313.

³⁴⁵ Jakup Krasniqi, T. 3310-3311.

³⁴⁶ Jakup Krasniqi, T. 3314-3315.

avgusta 1998, Generalštab OVK je izdao na desetine saopštenja o vojnim dejstvima i operacijama te organizacije.³⁴⁷

104. U vreme na koje se odnosi Optužnica, Generalštab OVK, koji su neki svedoci nazivali i glavnom komandom,³⁴⁸ nije uvek bio stacioniran na istom mestu.³⁴⁹ OVK je bila primorana da funkcioniše kao tajna organizacija.³⁵⁰ Pripadnicima OVK i članovima njenog Generalštaba pretila je stalna opasnost od hapšenja. Stoga se Generalštab, iz bezbednosnih razloga, sastajao neredovno i na različitim mestima. Njegovi članovi komunicirali su prevashodno telefonom i putem faksa.³⁵¹ Međutim, na raznim mestima na Kosovu postojao je i jedan broj lokalnih štabova OVK. Dokazi pokazuju da su se važni štabovi OVK nalazili u Mališevu,³⁵² Klečki³⁵³ i u selu Divljaka /Divjake/.³⁵⁴ Štabovi su postojali i u mestima Jablanica /Jabllanice/,³⁵⁵ Crnojlevo,³⁵⁶ Sedlare,³⁵⁷ Voćnjak /Vojnike/,³⁵⁸ Likovac,³⁵⁹ Petraštica³⁶⁰ i Lapušnik³⁶¹.

105. Komandanti zona OVK izdavali su naređenja komandantima jedinica u svojoj zoni. Odluke koje je Sylejman Selimi donosio kao komandant saopštavale su se odmah u njegovom prisustvu, a po primerak naredbi izdatih jedinicama po pravilu je išao i Generalštabu.³⁶² Na osnovu dokaza se može pretpostaviti da je zbog neodgovarajućih fizičkih uslova, radi bezbednosti i zbog nedostataka radio-veza, OVK uglavnom izdavala usmena naređenja, ali da su u kasnijoj fazi operativna naređenja izdavana pismeno.³⁶³ Naravno, podređeni ponekad nisu bili u mogućnosti da izvrše ta naređenja zbog borbenih uslova.³⁶⁴

106. Dokazi pokazuju da je Generalštab komandantima zona poverio odgovornost da osnuju brigade. Kao komandant 1. operativne zone, Sylejman Selimi je najpre bio zadužen da od

³⁴⁷ Jakup Krasniqi, T. 3319-3340.

³⁴⁸ Vidi Fatmir Limaj, T. 5950-5952; Peter Bouckaert, T. 5513-5514.

³⁴⁹ Fatmir Limaj, T. 5950-5952.

³⁵⁰ Jakup Krasniqi, T. 3305-3307.

³⁵¹ Jakup Krasniqi, T. 3309-3310. Vidi i Sylejman Selimi, T. 2072-2073.

³⁵² John Crosland, T. 1952-1952; Jan Kickert, T. 675; Fatmir Limaj, T. 5959-5960.

³⁵³ L95, T. 4218-4223, 4230-4231; Ramadan Behluli, T. 2681-2686.

³⁵⁴ Rexhep Selimi, T. 6602; 6658-6659.

³⁵⁵ John Crosland T. 1959; L95, T. 4185-4191.

³⁵⁶ John Crosland T. 1933, 1938; Jan Kickert, T. 687-688.

³⁵⁷ John Crosland, T. 1907.

³⁵⁸ John Crosland, T. 1872, 1925.

³⁵⁹ Jakup Krasniqi, T. 3425-3426.

³⁶⁰ L04, T. 1119-1120.

³⁶¹ Vidi dole, par. 249.

³⁶² Sylejman Selimi, T. 2231-2232.

³⁶³ Sylejman Selimi, T. 2076-2078. Činjenicu da je bio ovlašćen da izdaje pismena naređenja potvrđuje naredba izdata komandantima jedinica i civilnim vlastima 1. avgusta 1998, kojom se zabranjuju javne pijace i javno okupljanje više od tri osobe, Sylejman Selimi, T. 2079-2081; DP P93.

³⁶⁴ Sylejman Selimi, T. 2078.

postojećih borbenih položaja i jedinica oformi brigade u zoni Drenice. Shodno tome, on je osnovao 111, 112, 113. i 114. brigadu.³⁶⁵

107. Kretanje vojnika podlegalo je odobrenju komadanata zona. Sylejman Selimi je rekao da je vojnicima za prelazak u drugu operativnu bila potrebna dozvola komandanta jedinice.³⁶⁶ Međutim, prema nekim svedočenjima, vojnici nisu morali da imaju odobrenje od komandanta jedinice za prelazak iz jedne jedinice u drugu.³⁶⁷

108. Kada se utvrđuje stepen organizacije OVK, značajno je pitanje sposobnosti jedinica OVK da koordinišu dejstva. Krajem jula 1998, komandant jedinice od 30 vojnika kojoj je pripadao L95, naredio je toj jedinici da ode na planinu Beriša i pomogne tamošnjim snagama OVK, koje su očekivale napad srpskih snaga.³⁶⁸ U skladu s tim, L95 i drugi vojnici iz njegove jedinice otišli su u Novo Selo.³⁶⁹

109. Komandanti nekih jedinica imali su ovlašćenja da odobre imenovanje starešina manjih jedinica u svojoj operativnoj zoni. Ramiz Qeriqi zvani Luan, koji je početkom juna 1998. bio odgovoran za 70 do 100 ljudi na različitim borbenim položajima - Crnoljevo, Zborce, Fuštica, Lipovica i Petraštica³⁷⁰ - složio se s tim da Ramadan Behluli preuzme komandu u Petraštici.³⁷¹ Ramadan Behluli je bio pod Luanovom komandom i primao naređenja od njega.³⁷² Ta naređenja obično su se odnosila na odbranu postojećih položaja i saopštavana su mu lično.³⁷³ Kada je reč o nekim drugim pitanjima, kao što su uspostavljanje novih položaja i kopanje rovova, Ramadan Behluli je u vezi s dnevnim poslovima postupao po sopstvenom nađenju, ali je za to imao Luanovo odobrenje.³⁷⁴ Tokom maja ili juna 1998. Shukri Buja je preuzeo komandu u Krajmirovcu, i kako su Petraštica i Crnoljevo pripali zoni odgovornosti Krajmirovce, Luan je postao njegov zamenik.³⁷⁵ Luan je znao da iznad njega i Shukrija Buje postoji viša komanda, da je "organizaciona linija" išla od Likovca (gde je komandant bio Rexhep Selimi) preko Klečke (gde je komandant bio Fatmir Limaj) do Krajmirovca, kao i da je generalni komandant bio Azem Sylja.³⁷⁶

³⁶⁵ Sylejman Selimi, T. 2076-2078.

³⁶⁶ Sylejman Selimi, T. 2150-2152.

³⁶⁷ Elmi Sopi, T. 6733-6734.

³⁶⁸ L95, T. 4203-4212.

³⁶⁹ L95, T. 4203-4212.

³⁷⁰ Ramiz Qeriqi, T. 3575, 3577.

³⁷¹ Ramadan Behluli, T. 2665; 2851.

³⁷² Ramiz Qeriqi, T. 3575-3576; Ramadan Behluli, T. 2666, 2668.

³⁷³ Ramadan Behluli, T. 2666, 2688.

³⁷⁴ Ramadan Behluli, T. 2666-2668.

³⁷⁵ Ramadan Behluli, T. 2667; DP P116; Ramiz Qeriqi, T. 3578.

³⁷⁶ Ramiz Qeriqi, T. 3578-3579.

110. Pravila OVK³⁷⁷ dodatno potvrđuju postojanje ovakve organizacione strukture i hijerarhije. Iako u Pravilima piše da su iz 1998. godine, i iako tačan datum njihovog stupanja na snagu nije poznat, Veće prihvata relevantne dokaze i zaključuje da su ova Pravila postojala najkasnije krajem juna 1998. i da su deljena vojnicima OVK na raznim položajima. Ovome ide u prilog svedočenje Ramiza Qeriqija zvanog Luan, koji je naveo da su krajem juna 1998. on i Shukri Buja imali Pravila, kao i da su svakom vojniku dali po primerak tih Pravila.³⁷⁸ Fatmir Limaj je takođe rekao da je krajem juna 1998. primio Pravila OVK.³⁷⁹

111. Pravilima je, pored ostalog, utvrđeno više vojnih činova OVK, definisane su dužnosti komandanta jedinice i zamenika komandanta jedinice, kao i dužnosti komandira čete, voda i odreda, i uspostavljen je lanac vojne hijerarhije između komandanata različitih nivoa.³⁸⁰ U Pravilima je pisalo da “poslušnost, poštovanje i naredbe strogo prate lanac vojne hijerarhije.”³⁸¹ Na osnovu Pravila, starešina višeg ranga bio je ovlašćen da “od sebi podređenog starešine zahteva da sprovede zakonske propise, pravila, naredbe, uputstva, itd.”, a “podređeni starešina je bio dužan da sprovede naredbe, odluke, uputstva, itd.”³⁸² Povrh toga, Pravila su sadržala izričite odredbe koje je trebalo da garantuju da će niže na lestvici hijerarhije naređenja biti izvršena.³⁸³

112. Pravila su predstavljala značajan korak u procesu razvoja i ostvarivanja sve višeg stepena koordinacije i usaglašenosti rapidno rastuće OVK i njenih jedinica. Jedinicama je Pravila podelio Generalštab.³⁸⁴ Pravila su predviđala da komandant jedinice, između ostalog, ima prvenstvenu dužnost da nadgleda poštovanje i sprovođenje programa i pravila OVK.³⁸⁵

113. Sve veća formalna organizovanost OVK ogledala se u osnivanju vojne policije, koja je uglavnom bila odgovorna za vojnu disciplinu³⁸⁶ i kontrolu kretanja vojnika OVK.³⁸⁷ Dokazi o datumu osnivanja vojne policije (u daljem tekstu skraćeno na albanskom: PU) nedosledni su kao i oni o svim drugim aspektima strukturnog organizovanja OVK. Prema rečima nekih svedoka vojna policija nije osnovana sve do avgusta 1998. ili kasnije. Optuženi Fatmir Limaj je, na primer, naveo

³⁷⁷ DP P156.

³⁷⁸ Ramiz Qeriqi, T. 3604.

³⁷⁹ Fatmir Limaj, T. 6543; DP P156.

³⁸⁰ DP P156, 5. i 6. poglavlje.

³⁸¹ DP P156, 5. poglavlje, član 1.3.

³⁸² DP P156, 5. poglavlje, član 1.4.

³⁸³ DP P156, 5. poglavlje, član 2.2: “O naređenjima se ne raspravlja: ona se izvršavaju do kraja, brzo i tačno. Vojnik je obavezan da izvesti starešinu o izvršenju naređenja. Starešina je odgovoran za moguće posledice koje proizilaze iz datog naređenja.” DP P156, 5. poglavlje, član 2.5: “Komandant je obavezan da obezbedi sprovođenje naređenja.”

³⁸⁴ Karakter Pravila i njihova očigledna svrha sami po sebi dovoljno pokazuju da ih je donela i distribuirala jedina koordinaciona vlast OVK u to vreme - Generalštab. Tako je to tada shvatio Reymiz Qeriqi T. 3604. Jedinice su Pravila dobile otprilike u isto vreme, što se vidi iz svedočenja Ramiza Qeriqija i Fatmira Limaja, koji su bili u različitim jedinicama.

³⁸⁵ DP P156, 6. poglavlje, član 1.2.

³⁸⁶ Sylejman Selimi, T. 2082-2084; Ramiz Qeriqi, T. 3611.

³⁸⁷ Ramadan Behluli, T. 2793-2794.

da je vojna policija nezavisno počela s aktivnostima u svakoj zoni u avgustu 1998, a i da su se uniforme vojne policije prvi put pojavile sredinom decembra 1998.³⁸⁸ Ramadan Behluli je pak svedočio o tome da je u Krajmirovcu video vojnu policiju neposredno pre napada na Zborce 25. i 26. jula 1998.³⁸⁹ Nosili su crne uniforme s oznakama PU.³⁹⁰ Ramiz Qeriqi je potvrdio tačnost tvrdnje odbrane da je vojna policija kao organizacija u sklopu OVK nastala tek negde posle osnivanja brigada i bataljona.³⁹¹ Za razliku od njega, Sylejman Selimi je u svom svedočenju naveo da je, kao komandant zone Drenica, osnivanju vojne policije pristupio otprilike dva meseca pošto je u maju 1998. imenovan za komandanta zone, drugim rečima, u julu 1998, odnosno otprilike u vreme kada su, po njegovom sećanju, formirane brigade.³⁹² U svom svedočenju Sylejman Selimi, međutim, nije odbacio mogućnost da je u vezi s vojnom policijom izdao jedno naređenje u maju 1998,³⁹³ a Veće je utvrdilo, kao što se vidi iz sledećeg paragrafa, da to i jeste bio slučaj. Isto tako, on nije isključio mogućnost da je najkasnije sredinom maja 1998. godine. Generalštab izdao naređenje ili uputstvo za osnivanje jedne jedinice vojne policije.³⁹⁴

114. Pismena dokumentacija, koja je bila i ostala oskudna, otkriva da se sećanja svedoka o vremenu ovih događaja, barem sudeći po njihovim usmenim svedočenjima, isuviše ograničavaju taj period, i da su prvi koraci ka uvođenju vojne policije u OVK zapravo preduzeti ranije nego što mnogi sada navode. "Program za Vojnu policiju" izdat je 13. maja 1998. u ime Sylejmana Selimija, a potpisao ga je Shaban Shala. Taj Program obavezivao je komandante u zoni Drenica da upoznaju svoje vojnike s programom vojne policije.³⁹⁵ U Programu je pisalo da će vojna policija staviti u zatvor vojnike koji bez dozvole komandanta napuste liniju fronta. Programom je propisano u kojim prilikama nije dozvoljeno nositi oružje, a vojna policija se ovlašćuje da upotrebi silu protiv vojnika koji ne izvršava naređenja.³⁹⁶ U Programu je predviđeno da stupi na snagu 20. maja 1998.³⁹⁷

115. Ovaj Program je u saglasnosti s Pravilima OVK, čije se 8. poglavlje odnosi na vojnu policiju. Programom je propisano da je vojna policija organizovana u operativne zone i podzone, kao i da u njene dužnosti spadaju, između ostalog, održavanje reda i discipline u vojnim jedinicama i bazama, kontrola kretanja i putne dozvole vojnika, kontrola kretanja sumnjivih lica, obezbeđenje

³⁸⁸ Fatmir Limaj, T. 6091-6093.

³⁸⁹ Ramadan Behluli, T. 2793-2794.

³⁹⁰ Ramadan Behluli, T. 2793-2794.

³⁹¹ Ramiz Qeriqi, T. 3669-3670.

³⁹² Sylejman Selimi, T. 2082; 2186; 2195.

³⁹³ Sylejman Selimi, T. 2212-2213.

³⁹⁴ Sylejman Selimi, T. 2212-2213.

³⁹⁵ DP P95, Sylejman Selimi, T. 2214-2216; 2220-2230.

³⁹⁶ DP P95, tačke 1-6.

³⁹⁷ DP P95.

transporta vojno-tehničkih sredstava i oduzimanje isprava i naoružanja aktivnim vojnim licima i vojnicima koji prekrše pravila.³⁹⁸

116. Ima malo dokaza o tome u kojoj meri su se pravila o vojnoj policiji i disciplini sprovodila u praksi. Izveštaji pokazuju da je policija OVK u drugoj polovini juna 1998. godine organizovala saobraćaj u Mališevu.³⁹⁹ Dokazi o konkretnom sprovođenju disciplinskih mera su oskudni. Peter Bouckaert je u svom svedočenju naveo da su njemu i još jednoj osobi koja je radila na istraživanju za *Human Rights Watch*, dok je boravio na Kosovu od septembra do novembra 1998, pripadnici OVK rekli da su disciplinske mere utvrđene, ali da oni sve vreme svog istraživanja, od kraja februara do novembra 1998, nisu dokumentovali nijedan jedini slučaj da je OVK preduzela disciplinske mere prema svojim vojnicima ili ih kaznila.⁴⁰⁰ Sylejman Selimi je naveo da pre formiranja brigada nije bilo stroge vojne discipline.⁴⁰¹ Iz svedočenja Fatmira Limaja može se zaključiti da je on u periodu od maja do jula 1998. neposlušnog vojnika mogao samo da istera iz jedinice za koju je odgovoran i da mu oduzme oružje ako mu je ono bilo izdato. On je tvrdio da nije mogao da spreči da vojnik kojeg istera iz svoje jedinice ode u drugu jedinicu.⁴⁰² Mada ima dokaza da je i pre osnivanja vojne policije bilo moguće izreći disciplinske mere vojnicima,⁴⁰³ nema dokaza da je neki vojnik ikad bio udaljen iz svoje jedinice.⁴⁰⁴

117. S obzirom na gorenavedeno, Veće prihvata relevantne dokaze i zaključuje da je sredinom maja 1998. godine Generalštab OVK zvanično pokrenuo osnivanje vojne policije u sklopu OVK. Mada dokazi predloženi Veću ne pokazuju da su disciplinska pravila u jedinicama OVK potom dosledno primenjivana, Veće ovaj korak vidi kao jasan znak da je organizaciona struktura OVK sredinom maja 1998. postajala sve formalnija i efikasnija, kao i da je Generalštab radio na tome da OVK postane disciplinovana i koordinirana vojna snaga.

118. U vezi sa stepenom i efikasnošću organizacije OVK u relevantno vreme, značajna je i sposobnost OVK da regrutuje nove pripadnike. Iako su se događaji na Kosovu s početka 1998. godine pozitivno odrazili na broj pripadnika OVK,⁴⁰⁵ dokazi govore o tome da je Generalštab OVK stalno uveravao ljude da treba da se priključe ovoj organizaciji. Dana 15. juna 1998, Jakup Krasniqi, kao zvanični portparol OVK, dao je svoju prvu izjavu za javnost na albanskoj televiziji, koja je potom objavljena i u kosovskim novinama *Bujku*, u kojoj je predstavio deo programa OVK i

³⁹⁸ DP P156, 8. poglavlje, član 1.3.

³⁹⁹ DP P92, separator 29.

⁴⁰⁰ Peter Bouckaert, T. 5518.

⁴⁰¹ Sylejman Selimi, T. 2175-2177.

⁴⁰² Fatmir Limaj, T. 6566-6569.

⁴⁰³ Te mere su uključivale davanje dodatnih zadataka, pismenu opomenu, oduzimanje oružja ili uniforme vojnicima a, u slučaju da se greška ponovi, udaljavanje s dužnosti, Sylejman Selimi, T. 2082-2086.

⁴⁰⁴ Vidi i Sylejman Selimi, T. 2082-2086.

⁴⁰⁵ Vidi gore, par. 49-52.

pozvao narod Kosova da joj se priključi.⁴⁰⁶ On je u svom svedočenju takođe naveo da su saopštenja OVK, kao propagandni materijal, imala za cilj da doprinesu ugledu i autoritetu OVK među građanima, kako bi što više građana steklo poverenje u nju i priključilo joj se.⁴⁰⁷ Odista, broj onih koji su se priključili u OVK brzo je rastao.⁴⁰⁸ Izveštaji VJ pokazuju da je, tokom relevantnog perioda, OVK mobilisala između 3.500 i 4.500 ljudi.⁴⁰⁹

119. Svedočenja potvrđuju da su, generalno, vojnici, po pristupanju OVK, prolazili vojnu obuku. Na primer, priključivši se OVK sredinom maja 1998, L95 dobio je naoružanje i obezbeđena mu je obuka.⁴¹⁰ Fatmir Limaj je osnovao i centar za obuku dobrovoljaca u Klečki. Kao odgovornog za obuku u tom centru imenovao je Ajeta Kastratija.⁴¹¹ Elementarna vojna obuka za snage OVK organizovana je u albanskim selima Tropolja, Kukeš i Bajram Curi.⁴¹²

120. Krajem juna 1998. tri iskusna vojna oficira, Bislim Zyrapi, Agim Qelaj i osoba identifikovana samo kao "Hans", upućena su od strane Generalštaba u Klečku i na razne druge položaje, među kojima je bio i Lapušnik, da ocene kakvo je naoružanje vojnika OVK i posavetuju komandante dotičnih jedinica o pitanjima kao što su obuka, taktika i razmeštaj odbrambenih položaja.⁴¹³

121. Početkom 1998. godine, uključujući period na koji se odnosi Optužnica, OVK je uglavnom raspolagala lakim naoružanjem.⁴¹⁴ Vojnici OVK su obično imali puške tipa AK-47, oružje tipično za to podneblje, i ručne raketne bacače.⁴¹⁵ Ostalo naoružanje OVK obuhvatalo je, u ograničenim količinama, pištolje, poluautomatske i automatske puške,⁴¹⁶ nešto protivtenkovskog naoružanja,⁴¹⁷ lako pešadijsko oružje kalibra 7,62 mm i 7,9 mm, drugo ručno oružje,⁴¹⁸ nekoliko minobacača kalibra 60 mm i 82 mm,⁴¹⁹ kao i minobacača kalibra 150 mm i 250 mm, ručne bombe i nešto mina.⁴²⁰

⁴⁰⁶ DP P139; Jakup Krasniqi, T. 3355-3359.

⁴⁰⁷ Jakup Krasniqi, T. 3340-3341.

⁴⁰⁸ Vidi, na primer, Shukri Buja, T. 3779; Ramiz Qeriqi, T. 3575.

⁴⁰⁹ Philip Coe, T. 5792-5794. Vidi i DP P92, separator 17. Veće konstatuje da je u ovom svedočenju pomenuta mogućnost da je ovaj broj preteran, Philip Coe, T. 5794-5800; John Crosland, T. 2009.

⁴¹⁰ L95, T. 4197-4198.

⁴¹¹ Fatmir Limaj, T. 5970-5972.

⁴¹² John Crosland, T. 1960. Vidi i DP P92, separator 13.

⁴¹³ Fatmir Limaj, T. 5973-5974, 6077-6078.

⁴¹⁴ Sylejman Selimi, T. 2147; John Crosland, T. 2010.

⁴¹⁵ Philip Coe, T. 5726-5727. Vidi i Ramadan Behluli, T. 2851-2855.

⁴¹⁶ Bislim Zyrapi, T. 6823. Vidi i Elmi Sopi, T. 6736-6737.

⁴¹⁷ Bislim Zyrapi, T. 6823. Vidi i Elmi Sopi, T. 6736-6737.

⁴¹⁸ Rexhep Selimi, T. 6597.

⁴¹⁹ Philip Coe T. 5734-5736; Elmi Sopi, T. 6736-6737.

⁴²⁰ Fatmir Limaj, T. 6011-6012.

122. OVK se oružjem snabdevala uglavnom iz Albanije.⁴²¹ Nešto oružja bilo je i sa Kosova, pošto su civili oružje koje su imali predali OVK.⁴²² Često se radilo o lovačkim puškama. OVK je koristila i oružje jugoslovenske proizvodnje.⁴²³ Makar u početku, mnogi komandanti položaja i područja sami su se snalazili za oružje. Drugi su regrutovali samo one koji su već imali oružje.⁴²⁴ Istovremeno, a posebno počevši od maja 1998, o čemu je već bilo reči, Generalštab je bio neposredno angažovan na nabavci oružja i municije i njihovoj raspodeli.

123. Među svedočenjima postoje znatne razlike kada je reč o nabavci i nošenju uniformi OVK u periodu pre avgusta 1998. Prema nekim svedočenjima, većina vojnika OVK je u februaru 1998. imala uniforme sa oznakama pripadnosti,⁴²⁵ premda se može zaključiti da su te vojne uniforme bile raznorodne.⁴²⁶ Neki vojnici OVK nosili su uniforme sopstvene izrade.⁴²⁷ Drugi uopšte nisu imali uniforme.⁴²⁸ Kao i po drugim pitanjima, i stanje po pitanju uniformi popravilo se krajem 1998. godine. Iako postojanje uniformi može upućivati na jedno dobro organizovano telo, Veće je mišljenja da ovaj faktor sam po sebi u ovom slučaju nije presudan za pitanje postojanja organizovane vojne strukture, jer on ima malo uticaja na funkcionisanje OVK, posebno kad se ima u vidu njen brzi razvoj nakon marta 1998, koji je nesumnjivo nepredviđeno otežavao nabavku potrebnog materijala kao što su uniforme, u vreme kad su druge potrebe nesumnjivo bile od većeg značaja za vojno funkcionisanje OVK.

124. Dokazi nedvosmisleno pokazuju da OVK barem do pred kraj 1998. nije raspolagala adekvatnom opremom za održavanje radio-veza, ni između štabova i jedinica, ni između samih jedinica. Iz tog razloga, kao i iz razloga bezbednosti, komunikacija se velikim delom obavljala preko kurira.⁴²⁹ Ipak, imali su jedan broj radio-odašiljača⁴³⁰, a neke jedinice su koristile dvosmerne radio-veze i mobilne telefone, koji su često bili privatno vlasništvo pripadnika OVK.⁴³¹ Drugi su se oslanjali na veoma jednostavna sredstva komunikacije, kao što su pucnji.⁴³²

⁴²¹ John Crosland, T. 1885-1887, 1960; DP P92, separator 10; Sylejman Selimi, T. 2147-2148. Vidi i Fatmir Limaj, T. 5970-5971; Rexhep Selimi, T. 6623-6624.

⁴²² Shukri Buja, T. 4035-4036.

⁴²³ Sylejman Selimi, T. 2148.

⁴²⁴ Ruzhdi Karpuzi, T. 3070-3072.

⁴²⁵ Peter Bouckaert, T. 5511-5513.

⁴²⁶ John Crosland, T. 1901, 1953.

⁴²⁷ Ramadan Behluli, T. 2851-2855. Vidi i Elmi Sopi, T. 6726.

⁴²⁸ Elmi Sopi, T. 6726.

⁴²⁹ Vidi Ramadan Behluli, T. 2853-2855; Ramiz Qeriqi, T. 3588; Jakup Krasniqi, T. 3453-3455. Vidi i Shukri Buja, T. 3998-4001.

⁴³⁰ Sylejman Selimi je naveo da su jedinice iz zone Paštrik i Drenica komunicirale putem radio-veze ili ličnim kontaktom, T. 2148-2150.

⁴³¹ DP DL13, par. 44; DP DL13, Dodatak, str. 6. Vidi i L12, T. 1792-1795.

⁴³² Shukri Buja, T. 3998-4001.

125. Pokazatelj nivoa organizacije OVK je njeno učešće u pregovorima sa predstavnicima Evropske zajednice i stranih misija u Beogradu. Jan Kickert, diplomata iz austrijske ambasade u Beogradu, naveo je da je sredinom 1998. postalo jasno da se do rešenja kosovske krize neće doći bez učešća OVK.⁴³³ To je bila ocena njegove misije, posebno značajne zbog toga što je Austrija tada predsedavala Evropskom unijom.

126. U julu 1998, na zahtev generalnog sekretara Saveznog ministarstva spoljnih poslova Austrije Alberta Rohana, za predstavnike državnih misija Evropske zajednice i predstavnike OVK organizovan je sastanak u Mališevu, koje je bilo poznato kao “glavni grad” takozvanih “slobodnih teritorija”, tj. teritorija pod kontrolom OVK.⁴³⁴ Sastanak je održan 22. jula 1998, a među prisutnima su bili: generalni sekretar Ministarstva spoljnih poslova Austrije Albert Rohan, direktor Odeljenja za Balkan austrijskog Ministarstva spoljnih poslova Gerhard Jandl, kao i Nick Turnbull, Jan Kickert i jedan posmatrač Posmatračke misije Evropske zajednice (u daljem tekstu: PMEZ).⁴³⁵ Sa strane OVK sastanku su prisustvovali Gani Krasniqi, civil i gradonačelnik Mališeva, i Kadri Veseli, koji je stranoj delegaciji predstavljen kao “broj 7”.⁴³⁶

127. Sutradan, 23. jula 1998, održan je drugi sastanak. Sastanku su prisustvovali Hashim Thaçi, predstavljen kao “broj 3”, i Kadri Veseli, predstavljen kao “broj 7”.⁴³⁷ Dana 24. jula 1998., Jan Kickert je pripremio izveštaj za Ministarstvo spoljnih poslova Austrije, u kojem je, između ostalog, naveo da su predstavnici OVK obavestili Ambasadu o odluci OVK da saraduje sa drugim strankama na Kosovu i da uđe u vladu nacionalnog jedinstva ili bude deo okruglog stola.⁴³⁸

128. Dana 30. jula 1998. u Klečki je održan treći sastanak predstavnika stranih misija država Evropske zajednice i OVK.⁴³⁹ Sastanku su prisustvovali Jan Kickert iz austrijske ambasade i David Slinn iz britanske ambasade u Beogradu. OVK su zastupali Jakup Krasniqi, portparol OVK, Rame Buja, odgovoran za organizovanje civilnih vlasti na takozvanim slobodnim teritorijama, i Fatmir Limaj.⁴⁴⁰ Na sastanku je razmatrano stvaranje jedinstvene kosovske političke platforme, odnosno jedne delegacije raznih političkih tela na Kosovu koja bi ušla u pregovore s Beogradom.⁴⁴¹ U izveštaju Jana Kickerta Ministarstvu spoljnih poslova Austrije od 31. jula 1998. navodi se da su na

⁴³³ Jan Kickert, T. 659-660.

⁴³⁴ Jan Kickert, T. 661.

⁴³⁵ Jan Kickert, T. 663; 749.

⁴³⁶ Jan Kickert, T. 663-664.

⁴³⁷ Jan Kickert, T. 669-670, 717.

⁴³⁸ DP P56, str. 1; Jan Kickert, T. 670-672.

⁴³⁹ Jan Kickert, T. 677, 749, 750; Jakup Krasniqi, T. 3406-3408.

⁴⁴⁰ Jan Kickert, T. 680, 749; Jakup Krasniqi, T. 3406-3408.

⁴⁴¹ Jan Kickert, T. 688-689. Vidi i Jakup Krasniqi, T. 3409-3410.

tom sastanku predstavnici OVK potvrdili promenu taktike i izneli pod kojim uslovima je OVK spremna da ne izvodi ofanzivna dejstava.⁴⁴² U izveštaju se kaže sledeće:

Predstavnici OVK sa kojima je održan sastanak potvrdili su promenu taktike: jasno im je da konvencionalan rat s čvrsto definisanim linijama fronta nije moguć, te će se ograničiti na gerilske akcije. Ponovili su pretnju da s dejstvima u velikim gradovima poput Prištine mogu već otpočeti.⁴⁴³

U izveštaju dalje piše da su predstavnici OVK naveli sledeća tri uslova da se OVK suzdrži: povlačenje Vojske Jugoslavije, povratak svih prognanih lica i uklanjanje srpskih kontrolnih punktova.⁴⁴⁴

129. Kao što potvrđuju ovi dokazi, u julu 1998. godine OVK je već bila prihvaćena kao ključna strana u političkim pregovorima za rešenje kosovske krize kako od strane međunarodnih predstavnika tako i na Kosovu. Ovo pokazuje i potvrđuje činjenicu da je OVK u to vreme već dostigla izvestan nivo organizacione stabilnosti i efikasnosti. Time je, konkretno, stekla priznato pravo i ubedljiv autoritet da govori u ime svih svojih pripadnika. Činjenica da su predstavnici u pregovorima OVK sa stranim misijama pominjani po broju, koji je, po svemu sudeći, odgovarao njihovom hijerarhijskom položaju u OVK, ukazuje kako na to da je ona morala da deluje u tajnosti, tako i na to da je imala utvrđenu hijerarhiju činova. Povrh toga, iz vođenih razgovora proizlazi da je OVK bila u stanju da formuliše i najavi promenu vojne taktike, kao i uslove pod kojima će se suzdržati od daljih vojnih dejstava. Ovo pokazuje da je OVK u to vreme bila sposobna da koordiniše vojno planiranje i delovanje, definiše jedinstvenu vojnu strategiju i izvodi vojne operacije širih razmera.

130. Veće želi da napomene da su o značaju prisustva Fatmira Limaja na trećem od ovih sastanaka mišljenja suprotstavljena. Tužilaštvo se na ovu činjenicu poziva kao na dokaz njegovog visokog položaja u OVK. Međutim, Veće konstatuje da on na sastanku nije koristio hijerarhijski broj. Fatmir Limaj svoje prisustvo objašnjava time što je tada bio komandant jedinice u mestu u kojem je sastanak održan, tj. u Klečki.

131. Veće je saslušalo dokaze o tome da predstavnicima stranih misija i međunarodnih nevladinih organizacija komandna struktura OVK nije uvek bila jasna. U jednom izveštaju koji je austrijska ambasada u Beogradu dostavila Saveznom ministarstvu spoljnih poslova Austrije navodi se da, prema nekim izvorima Sjedinjenih Američkih Država, komandna struktura OVK predstavlja “misteriju” i “da pre ima difuznu horizontalnu komandnu i koordinacionu strukturu”.⁴⁴⁵ Jan Kickert

⁴⁴² DP P59, str. 4; Jan Kickert, T. 687-693.

⁴⁴³ DP P59, str. 4; Jan Kickert, T. 692.

⁴⁴⁴ DP P59, str. 4; Jan Kickert, T. 693.

⁴⁴⁵ DP P61, str. 1; Jan Kickert, T. 708.

je u svom svedočenju rekao da ovo pokazuje koliko je misiji SAD i drugim stranim misijama bilo teško da ustanove ko su im sagovornici.⁴⁴⁶ U jednom drugom izveštaju austrijske ambasade Ministarstvu spoljnih poslova Austrije pominje se izjava Richarda Holbrookea da mu nije bilo poznato da li OVK ima interni komandni lanac.⁴⁴⁷ Peter Bouckaert iz *Human Rights Watcha* naveo je u svom svedočenju da mu je bilo teško da razume ko se uklapa u strukturu OVK, te da je iz tog razloga više voleo da razgovara s komandantima regija i podregija.⁴⁴⁸

132. Zaključak Veća je da ova svedočenja ne dokazuju da organizaciona struktura OVK nije postojala. Ona samo govore o uslovima pod kojima je OVK funkcionisala u to vreme. OVK je u stvari bila tajna organizacija, koja je delovala u tajnosti iz bojazni za bezbednost svog rukovodstva⁴⁴⁹ i zbog stalne opasnosti od vojne akcije srpskih snaga.⁴⁵⁰ Zbog bezbednosne situacije, članovi Generalštaba nisu se sastajali redovno, a iz istih razloga nisu koristili ni svoja prava imena, već brojeve.⁴⁵¹ U tim okolnostima, nije čudno što su za nekoga sa strane organizaciona struktura i hijerarhija OVK bile nepoznate ili zbunjujuće i što je nekima moglo izgledati kao da u OVK vlada konfuzija.

133. Među dokazima predočenim Veću nalazi se više izjava u kojima se ocenjuje stepen organizacije OVK u periodu na koji se odnosi Optužnica. U svom "Izveštaju sudskog veštaka o organizaciji Oslobođilačke vojske Kosova i događajima na Kosovu 1998. godine", Robert Churcher zaključuje da OVK nije bila u mogućnosti da stvori komandni sistem, kao ni disciplinu i obuku potrebne da bi se mogla smatrati oružanom snagom u pravnom smislu koji Optužnica podrazumeva, da OVK nije bila u mogućnosti da učestvuje u ratnim operacijama koje podrazumeva oružani sukob, kao i da su srpske oružane snage protiv sopstvenih građana upotrebile krajnje nesrazmernu silu.⁴⁵² Ovaj zaključak autor je zasnovao na sopstvenim utiscima o situaciji na Kosovu, na kojem je boravio od juna do decembra 1998. i neko vreme 1993. i 1997. godine, kao i na sopstvenoj oceni dokaza predočenim ovom Veću.⁴⁵³ Pored ovoga, među dokazima predočenim Veću nalazi se izveštaj organizacije *Human Rights Watch*, u kojem se zaključuje da je OVK u relevantno vreme predstavljala organizovanu vojnu snagu prema standardima međunarodnog humanitarnog prava,⁴⁵⁴

⁴⁴⁶ Jan Kickert, T. 708.

⁴⁴⁷ DP P64, str.1; Jan Kickert, T. 715.

⁴⁴⁸ Peter Bouckaert, T. 5513-5514.

⁴⁴⁹ Vidi gore, par. 45 i 46.

⁴⁵⁰ Vidi dole, par. 172.

⁴⁵¹ Vidi gore, par. 46 i 129.

⁴⁵² DP DL13, str. 18.

⁴⁵³ DP DL 13. Robert Churcher je naveo da predmetni izveštaj predstavlja analizu činjenica kojih se seća, koje su mu bile poznate, koje je pročitao i koje je pronašao u materijalu koji mu je tim odbrane dao da pročita, T. 6383-6384.

⁴⁵⁴ DP P212, separator 5, str. 92. U jednom izveštaju organizacije *Human Rights Watch* za OVK se kaže sledeće: "premda je OVK pre svega gerilska vojska bez stroge hijerarhijske strukture i premda postoje odvojene unutrašnje frakcije, u toku perioda na koji se odnosi ovaj izveštaj [od februara do septembra 1998.] OVK je predstavljala organizovanu vojnu snagu u smislu humanitarnog prava."

kao i izveštaj austrijske ambasade Saveznom ministarstvu spoljnih poslova Austrije od 7. jula 1998, u kojem se upućuje na izjavu Adema Demqija da OVK ima jasnu organizacionu strukturu i hijerarhiju.⁴⁵⁵ Veće se činjenicama koje potkrepljuju ove izjave bavilo ranije, u delu u kojem je razmatralo stepen organizacije OVK, i uzelo ih je u obzir kad je donosilo svoje zaključke.

134. Veće zaključuje da je pre kraja maja 1998. godine OVK u dovoljnoj meri posedovala karakteristike organizovane oružane grupe da je mogla učestvovati u unutrašnjem oružanom sukobu.

(ii) Intenzitet sukoba

135. Tokom 1997. i početkom 1998. na Kosovu su sporadično vršena dela nasilja između srpskih snaga i OVK. Neka od tih dela nasilja Veće je razmotrilo ranije u ovoj Presudi.⁴⁵⁶ Najznačajniji među njima bio je napad izveden krajem februara i početkom marta 1998. na sela Ćirez, Likošane i Donje Prekaze na području Drenice, u kojem su ubijena 83 kosovska Albanca.⁴⁵⁷ Međunarodni posmatrači koji su u to vreme bili na Kosovu posvedočili su da su ti događaji predstavljali prekretnicu za dalji tok sukoba na Kosovu.⁴⁵⁸

136. Oko 5. marta 1998, na području sela Klina-Lauša, jugozapadno od Prekaza, izvedena je jedna akcija policije. Izveštaji pokazuju da su objekti napadnuti teškim naoružanjem i minobacačkom vatrom. Grupa diplomata koja je 8. marta 1998. obišla Prekaze izvestila je da je jedan ograničeni broj objekata pretrpeo velika razaranja, da i dalje ima mnogo policije i da su civilne aktivnosti potpuno zamrle. U kuće je podmetan požar, paljene su ili je na njih otvarana vatra. U ovoj operaciji učestvovala su srpske snage Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) i snage povezane sa srpskim specijalnim jedinicama, opremljene oklopnim transporterima i drugim teškim vozilima.⁴⁵⁹

137. U saopštenju br. 45 Generalštaba OVK od 11. marta 1998. opisana su vojna dejstva u danima oko 7. marta 1998. između oružanih snaga OVK i srpskih vojnih, policijskih i paravojnih snaga na području između Glogovca, Kline i Kosovske Mitrovice /Mitrovice/ na istoku, kao i na

⁴⁵⁵ DP P64, str. 2. U izveštaju austrijske ambasade Saveznom ministarstvu spoljnih poslova pominje se izjava Adema Demqija, šefa Parlamentarne stranke Kosova (u daljem tekstu: PKK), jedne od političkih stranaka koja je bila suprostavljena stranci DLK Ibrahima Rugove, u kojoj on navodi da OVK ima jasnu organizacionu strukturu i hijerarhiju i da se on lično sastao sa osobama koje se predstavljaju pod brojem. Vidi i Jan Kickert, T. 715, 717.

⁴⁵⁶ Vidi gore, par. 48 i 49.

⁴⁵⁷ Vidi gore, par. 49.

⁴⁵⁸ Philip Coe, T. 5707-5709; Peter Boukaert, T. 5516-5517; DP P212, separator 5.

⁴⁵⁹ John Crosland, T. 1864-1865, DP P92, separator 3.

područjima između Dečana, Đakovice i Kline, između Mališeva i Orahovca, i između Dečana i Peći. Jakup Krasniqi je u svom svedočenju pominjao ova vojna dejstva.⁴⁶⁰

138. Oko 24. marta 1998, u nekoliko sela između Dečana i Đakovice, oko 60 km zapadno od Prištine, bilo je više slučajeva razmene vatre. Ubijeni su jedan srpski policajac i pet kosovskih Albanaca, dok su jedan policajac i deset kosovskih Albanaca ranjeni. U selu Rznić /Irzniq/, na oko 10 km jugoistočno od Dečana, čuli su se pucnji iz policijskog helikoptera. Došlo je do dve eksplozije praćene dvadesetominutnom razmenom vatre.⁴⁶¹ Otprilike u isto vreme došlo je i do razmene vatre na području Jošanice /Jashanice/ u Drenici, u kojoj je učestvovala srpska specijalna policija. Čulo se najmanje 50 do 100 hitaca.⁴⁶² Izveštaji pokazuju da je na ovo područje doneto teško naoružanje, poput vazdušnog odbrambenog sistema "praga", i da su dva voda policije, opremljena džipom s teškim mitraljezom, viđena kako se kreću zapadno od Srbice prema selu Lauša.⁴⁶³ Srpske snage su na ovo područje razmestile i jedan BOV-3, samohodni protivavionski top. Mada je ovo oružje pre svega namenjeno za protivvazdušnu odbranu, a ne za dejstvovanje po živoj sili,⁴⁶⁴ njegovo razmeštanje govori o spremnosti da se ono upotrebi protiv žive sile, pošto OVK nije imala avijaciju. Pored toga, ima izveštaja o tome da su, oko 25. marta 1998, u Đakovici upotrebljeni policijski oklopni transporteri i da je tamo u razmeni vatre poginulo najmanje četiri policajca i najmanje pet kosovskih Albanaca.⁴⁶⁵

139. Dana 13. aprila 1998, OVK je napala policijsku stanicu u predgrađu Prištine Vranjevac. Jedan policajac je ranjen, a zgrada je pretrpela znatnu štetu.⁴⁶⁶ Prema izveštajima, srpske porodice su u isto vreme u velikom broju napuštale područje Dečana, zbog pretnji naoružanih kosovskih Albanaca.⁴⁶⁷ Oko osamnaest srpskih porodica napustilo je Dečane 14. aprila 1998. i raspoloženje među Srbima postajalo je izuzetno napeto.⁴⁶⁸

140. Dana 22. aprila 1998, na području Dečana i Đakovice došlo je do veće razmene vatre, zbog čega su mnogi civili, kako Srbi tako i kosovski Albanci, napustili to područje.⁴⁶⁹ U izveštajima se pominje prisustvo VJ na tom području.⁴⁷⁰ Bilo je izveštaja o tome da su kosovski Albanci otimali

⁴⁶⁰ Jakup Krasniqi, T. 3336.

⁴⁶¹ John Crosland, T. 1869; DP P92, separator 5.

⁴⁶² DP P92, separator 5.

⁴⁶³ DP P92, separator 5; John Crosland, T. 1871-1872.

⁴⁶⁴ John Crosland, T. 1873.

⁴⁶⁵ DP P92, separator 6.

⁴⁶⁶ DP P92, separator 9; John Crosland, T. 1882.

⁴⁶⁷ DP P92, separator 9; John Crosland, T. 1883.

⁴⁶⁸ DP P92, separator 9.

⁴⁶⁹ DP P92, separator 11; John Crosland, T. 1887.

⁴⁷⁰ DP P92, separator 11.

Srbe, da su kosovski Albanci napadali VJ i da su srpske snage napadale sela kosovskih Albanaca.⁴⁷¹
Prema jednom izveštaju, dva kosovska Albanca ubijena su nakon napada na jedan objekat VJ.⁴⁷²

141. Incidenata je bilo i na granici Kosova i Albanije. U jednom diplomatskom telegramu od 24. aprila 1998. upućuje se na izvore VJ koji izveštavaju o vojnoj akciji protiv grupe od 200 osoba koje su pokušale da uđu na Kosovo iz Albanije; akcija je izvedena 22. aprila 1998. na području Đakovice i u njoj je ubijeno najmanje 16 osoba.⁴⁷³ Drugi izveštaji govorili su o stalnim borbenim dejstvima na tom području i novim žrtvama.⁴⁷⁴

142. Dana 3. maja 1998, u Ponoševcu /Ponoshec/ kod Dečana, osam kilometara od albanske granice, došlo je do žestokih borbi. Te borbe su trajale više od dva dana. Bilo je izveštaja o gubicima na strani kosovskih Albanaca i gomilanju srpskih policijskih snaga.⁴⁷⁵ Otprilike u isto vreme bilo je nekoliko sukoba u selima na području Drenice u kojima je bilo žrtava.⁴⁷⁶ Na tom području angažovane su znatne snage MUP-a i VJ, uključujući 80 do 100 pripadnika antiterorističkih snaga specijalne policije na četiri različite lokacije.⁴⁷⁷ John Crosland je naveo da je područje između Ponoševca i Junika /Junik/ postalo područje linije fronta, gde su srpske snage nastojale da očiste sela kako bi stvorile zonu u kojoj nema vatrenih dejstava. Ovo su činile tako što su izvodile napade da ljudima oštete kuće i tako ih primoraju da napuste područje.⁴⁷⁸

143. Dana 9. maja 1998, u Lapušniku je došlo do borbe između srpskih snaga i boraca OVK, o čemu je detaljnije već bilo reči u ovoj Presudi.⁴⁷⁹ U konačnom ishodu, borci OVK su uništili jedan pincgauer, oklopni transporter koji su Srbi koristili u borbi. Srpske snage su se povukle, nakon čega je OVK u selu osnovala jedinicu.

144. Sredinom maja 1998, OVK je zatvorila dva glavna puta za Peć, odnosno put Kosovska Mitrovica-Peć i put Peć-Priština.⁴⁸⁰ Ima dokaza da je na trećem glavnom putu za Peć (Priština, Štimlje, Suva Reka, Prizren) OVK redovno postavljala zasede⁴⁸¹ i da je mogla i taj put da zatvori da je imala takvu nameru.⁴⁸²

⁴⁷¹ DP P92, separator 11.

⁴⁷² DP P92, separator 11.

⁴⁷³ DP P92, separator 12.

⁴⁷⁴ DP P92, separator 12; John Crosland, T. 1895-1897.

⁴⁷⁵ DP P92, separator 15; John Crosland, T. 1909, 1911.

⁴⁷⁶ DP P92, separator 15; John Crosland, T. 1909, 1911.

⁴⁷⁷ DP P92, separator 15; John Crosland, T. 1909, 1911.

⁴⁷⁸ John Crosland, T. 1910.

⁴⁷⁹ Vidi gore, par. 66-77.

⁴⁸⁰ John Crosland, T. 1915-1916; DP P60, pp 1-2.

⁴⁸¹ John Crosland, T. 1915-1916, 1921.

⁴⁸² John Crosland, T. 1943.

145. Na ovim putevima kontrolne punktove su postavljale i OVK i srpske snage. Krajem maja 1998, snage MUP-a na putu Peć-Priština bile su prisutne u velikom broju. Oko Uroševca i Gnjilana MUP je postavio nove kontrolne punktove.⁴⁸³ I OVK je postavljala kontrolne punktove na putu, ponekad na samo dva kilometra od kontrolnog punkta MUP-a.⁴⁸⁴ Za prolaz kroz kontrolni punkt OVK, novinari i posmatrači morali su da imaju putne dozvole OVK. Njih je izdavao Adem Demaqui i važile su jedan dan.⁴⁸⁵ Ovo je, naravno, još jedan dokaz efikasne organizacije OVK.

146. Da se sukob pooštavao, pokazuje i izveštaj od 13. maja 1998. general-majora Nebojše Pavkovića, komandanta Prištinskog korpusa, upućen komandi 3. armije VJ. U izveštaju je pisalo da se bezbednosna situacija na Kosovu "svakodnevno usložava" zbog sve učestalijih napada na pripadnike MUP-a, građane srpske nacionalnosti i kosovske Albance "lojalne sistemu".⁴⁸⁶ Prema tom izveštaju, snage MUP-a nisu uspele da blokiraju i razbiju snage OVK u Drenici, Đakovici i Dečanima, što je dovelo do njihovog "prelivanja" na područja opština Orahovac, Suva Reka i Istok, kao i opština Kačanik, Lipljan i Uroševac. Prema oceni VJ, u tom trenutku OVK je kontrolisala oko 30% teritorije Kosova.⁴⁸⁷ Philip Coe je u svom svedočenju naveo da je ta ocena zasnovana na obaveštajnim izveštajima VJ i da je potvrđuju izveštaji PMEZ.⁴⁸⁸ S obzirom na takvu situaciju, general-major Pavković predložio je veće angažovanje jedinica Prištinskog korpusa.⁴⁸⁹

147. Izveštaji od 14. maja 1998. govore o napadu 50 naoružanih kosovskih Albanaca na jednu srpsku zajednicu blizu Kline u Drenici, u kojem je povređen jedan srpski policajac. Otprilike u isto vreme zvanične srpske snage izvestile su da je deset kosovskih Albanaca ubijeno u Smonici /Smonice/, blizu albanske granice, dok su albanski izvori tvrdili da je tih deset ljudi poginulo od inženjerskih mina.⁴⁹⁰

148. Dana 15. maja 1998, na području Đakovice, Ponoševca i Junika došlo je do žestokih borbi, u kojima su učestvovala snage srpske specijalne policije.⁴⁹¹ Po mišljenju Johna Croslanda, koga je OVK jedno kratko vreme držala pritvorenog u selu Vojinovce, OVK je u to vreme kontrolisala deo Drenice i druga područja na kojima je preuzela nekadašnje položaje MUP-a.⁴⁹²

⁴⁸³ John Crosland, T. 1926. Vidi i Oleg Safiulin, T. 1714-1719.

⁴⁸⁴ John Crosland, T. 1926-1927.

⁴⁸⁵ Peter Bouckaert, T. 5514-5515.

⁴⁸⁶ DP P92, separator 17.

⁴⁸⁷ DP P92, separator 17.

⁴⁸⁸ Philip Coe, T. 5714-5717.

⁴⁸⁹ DP P92, separator 17; Philip Coe, T. 5717.

⁴⁹⁰ DP P92, separator 18.

⁴⁹¹ John Crosland, T. 1924; DP P92, separator 19.

⁴⁹² John Crosland, T. 1925; DP P92, separator 19.

149. Dana 18. ili 19. maja 1998. došlo je do novih borbi u Lapušničkoj klisuri. Srpske snage pokušale su da preuzmu kontrolu nad klisurom i u borbi su koristile minobacače, rakete i mine.⁴⁹³ Vatra je otvarana tokom celog dana, što je imalo za posledicu smrt dva vojnika OVK.⁴⁹⁴ Dana 20. maja 1998, selo Bokšić /Bokshiq/ granatirano je s obe strane. Bobena dejstva nastavila su se većim delom narednog dana. Gubitaka je bilo i na srpskoj strani i na strani OVK.⁴⁹⁵ Dana 26. maja 1998, primećen je izuzetno velik broj pripadnika MUP-a na putu Peć-Priština.⁴⁹⁶ Dana 29. maja 1998, došlo je do još jedne borbe između srpskih snaga i OVK u Lapušniku.⁴⁹⁷ Borba je počela u 07:00 časova i trajala do 21:00-22:00 časa.⁴⁹⁸

150. Dana 29. maja 1998, naredjenjem komande Prištinskog korpusa najmanje pet - šest brigada Prištinskog korpusa stavljeno je u stanje pune borbene gotovosti. Ove jedinice su bile spremne da se veoma brzo prestroje u borbeni poredak i izvedu borbena dejstva.⁴⁹⁹ Po mišljenju veštaka Philipa Cooa, ovo naređenje pokazuje da je komanda Prištinskog korpusa ocenila situaciju kao krajnje napetu, jer dovođenje jedinica u stanje pune borbene gotovosti zamara vojnike i angažuje velike resurse.⁵⁰⁰

151. Dana 31. maja 1998, oko 300 pripadnika srpske specijalne policije napalo je selo Novi Poklek kod Glogovca.⁵⁰¹ Policija je prilikom napada zarobila deset ljudi, od kojih je jedan kasnije istoga dana pronađen mrtav. Ostalih devet je nestalo.⁵⁰²

152. Krajem maja 1998, snage srpske policije i VJ započele su napad širokih razmera na niz sela na kosovsko-albanskoj granici, po svemu sudeći s ciljem da preseku kanale snabdevanja OVK.⁵⁰³ Na sela od Peći na severu do Đakovice na jugu otvorena je minobacačka vatra, iako su se u njima još uvek nalazili civili, a kasnije su sistematski razorena.⁵⁰⁴

153. Otprilike u isto vreme, krajem maja 1998, u Dečanima i Drenici na zapadnom Kosovu došlo je do žestokih borbi.⁵⁰⁵ U Dečanima i okolini borbe su trajale četiri dana.⁵⁰⁶ Srpski izvori su tvrdili

⁴⁹³ Ruzhdi Karpuzi, T. 3072-3074.

⁴⁹⁴ Ruzhdi Karpuzi, T. 3072-3074.

⁴⁹⁵ L95, T. 4198-4201.

⁴⁹⁶ DP P92, separator 20.

⁴⁹⁷ L64, T. 4361-4363; Elmi Sopi, T. 6726-6728.

⁴⁹⁸ Elmi Sopi, T. 6726-6728.

⁴⁹⁹ Philip Coa, T. 5720-5721.

⁵⁰⁰ Philip Coa, T. 5720-5721.

⁵⁰¹ DP P212, separator 5, str. 33.

⁵⁰² DP P212, separator 5, str. 33.

⁵⁰³ DP P212, separator 5, str. 38.

⁵⁰⁴ DP P212, separator 5, str. 38.

⁵⁰⁵ DP P92, separatori 20 i 21; John Crosland, T. 1929.

⁵⁰⁶ DP P92, separator 21.

da je OVK držala grad pod opsadom.⁵⁰⁷ Dana 7. juna 1998, jugoslovensko Ministarstvo spoljnih poslova organizovalo je obilazak područja Dečana za strane diplomate i vojne atašee.⁵⁰⁸ U jednom izveštaju Saveznom ministarstvu spoljnih poslova Austrije ovako se opisuje situacija na tom području:

Dečani: znatno razaranje, ali ni u kom slučaju onako drastično kako ga prikazuje DLK ("80% razoreno", "drugi Vukovar"); činilo se da je grad mrtav (posetioci kafića na glavnom trgu – od kojih su neki iz Babaloća /Babaloq/, [vidi dole] – stajali su "kao da poziraju"), većina kosovskih Albanaca, po svemu sudeći, napustila je grad; u vazduhu vlada napetost – znatno prisustvo policije, utvrđenja po gradu, oklopni tenkovi, nekoliko utvrđenih policijskih stanica u okolini; iznenađujuće mali broj rupa od metaka i drugih tragova udara projektila, i veliki broj kuća oštećenih vatrom (uglavnom samo gornji sprat) – verovatno od podmetnutog požara, prema tvrđenju vojnih kolega – uzajamne optužbe da je to činjeno u cilju etničkog čišćenja; u izveštaju kolega koje su obišle oblast Drenice u martu pominje se da je bilo relativno malo razaranja u poređenju s ovim (nije bilo granatiranja iz teškog naoružanja).⁵⁰⁹

154. Izveštaji s kraja maja i početka juna 1998. godine govore o sukobima nadomak glavnog grada Prištine.⁵¹⁰ Krajem maja 1998. bilo je izveštaja o napadima na policijski kontrolni punkt u Komoranima, 21 km zapadno od Prištine na putu Peć-Priština, kao i o sukobima u Slatini /Sllatine/, nedaleko od prištinskog aerodroma.⁵¹¹

155. Dana 8. juna 1998. ili približno tog datuma, u napadu na selo Popovac /Popoc/ kod Đakovice poginuo je jedan vojnik VJ, a trojica su ranjena.⁵¹² Naoružani kosovski Albanci napali su dva srpska sela u dolini Drenice, Banju /Banje/ i Suvo Grlo /Suhogerlle/, a borbe su trajale više sati.⁵¹³

156. Dana 14. juna 1998, došlo je do borbi u Crnojleju.⁵¹⁴ Srpske snage su bile opremljene tenkovima, pragama, teškim minobacačima, mitraljezima i raketnim bacačima.⁵¹⁵ Borbe su trajale najmanje tri sata,⁵¹⁶ a prema nekim iskazima nastavile su se i čitav dan.⁵¹⁷ Srpske snage pretrpele su gubitke,⁵¹⁸ dok na strani OVK izgleda nije bilo povređenih.⁵¹⁹

⁵⁰⁷ DP P92, separator 21.

⁵⁰⁸ Jan Kickert, T. 698-699; DP P60.

⁵⁰⁹ DP P60; Jan Kickert, T. 698-699.

⁵¹⁰ Vidi John Crosland, T. 1931-1932.

⁵¹¹ DP P92, separator 21.

⁵¹² DP P92, separator 23.

⁵¹³ DP P92, separatori 22 i 23.

⁵¹⁴ Ramadan Behluli, T. 2795-2801; Ramiz Qeriqi, T. 3582-3584. Vidi i John Crosland, T. 1931-1932; DP P92, separator 22 i 24.

⁵¹⁵ Ramiz Qeriqi, T. 3583-3584.

⁵¹⁶ Ramadan Behluli, T. 2856.

⁵¹⁷ Ramiz Qeriqi, T. 3583.

⁵¹⁸ Ramiz Qeriqi, T. 3582-3583.

⁵¹⁹ Ramadan Behluli, T. 2855.

157. Prema izveštajima, 18. juna 1998. došlo je do incidenata na kosovsko-makedonskoj granici, u kojima su možda poginula tri srpska policajca.⁵²⁰ Jedan srpski vojnik i jedan policajac ubijeni su 18. juna 1998. u Crnojelju.⁵²¹

158. U redovnom operativnom izveštaju koji je vojna teritorijalna organizacija VJ na Kosovu uputila 3. armiji 16. juna 1998. godine, opisan je napad OVK na policijsku stanicu u Rudniku /Runik/, Srbica.⁵²² OVK je u tom napadu koristila raketne bacače, što pokazuje da je bila sposobna za ozbiljnija dejstva.⁵²³ U drugoj polovini juna 1998, MUP je bio primoran da napusti većinu kontrolnih punktova na područjima oko Gornje Kline /Klina-e-Eperme/, Kluvanje, Đurakovca i Rudnika.⁵²⁴ Bilo je izveštaja o napadima u Kosovu Polju /Fushe Kosova/, pet kilometara od Prištine.⁵²⁵ Izveštaji pokazuju da je u to vreme OVK kontrolisala oko 35% teritorije i da je mogla deluje na 65% teritorije Kosova.⁵²⁶

159. Dana 23. juna 1998. ili približno tog datuma, OVK je preuzela kontrolu nad rudnikom uglja u selu Veliki Belačevac /Bardhi-i-Madh/, deset kilometara zapadno od Prištine.⁵²⁷ Celog dana na tom području čula se pucnjava, a prema izveštajima, stanovnici kosovski Albanci su pobjegli u Prištinu.⁵²⁸ Prema nekim izveštajima, OVK je pozvala lokalno stanovništvo da ne napušta domove, jer će im OVK garantovati bezbednost.⁵²⁹ Posle nekih nedelju dana srpske snage su pokušale da povrate rudnik.⁵³⁰ U izveštajima se navodi da su srpske snage koristile suzavac, da su se na tom području čuli rafali iz automatskih pušaka i eksplozije, kao i da su u toj operaciji učestvovala snage bezbednosti, VJ i naoružani srpski civili.⁵³¹ Ovo je bila prva akcija u kojoj je srpska strana zvanično potvrdila učešće VJ.⁵³²

160. Približno u isto vreme borbe su se vodile i u Klini.⁵³³ OVK je pokušavala da preuzme kontrolu nad nekoliko srpskih sela na tom području i tako uspostavi koridor između Drenice i

⁵²⁰ DP P92, separator 27; John Crosland, T. 1939.

⁵²¹ John Crosland, T. 1937.

⁵²² Philip Coe, T. 5723.

⁵²³ Philip Coe, T. 5723.

⁵²⁴ John Crosland, T. 1941-1942.

⁵²⁵ John Crosland, T. 1943; DP P92, separator 29.

⁵²⁶ John Crosland, T. 1941.

⁵²⁷ John Crosland, T. 1937-1938, 1945-1950; DP P92, separator 30.

⁵²⁸ DP P92, separator 30.

⁵²⁹ DP P92, separator 30.

⁵³⁰ DP P92, separator 32; DP P62; Jan Kickert, T. 710.

⁵³¹ DP P92, separator 32.

⁵³² DP P62; Jan Kickert, T. 710.

⁵³³ DP P92, separator 30.

Dečana. Prema izveštajima, oko 800 Srba pobjeglo je u Klinu iz okolnih sela.⁵³⁴ Krajem juna 1998, OVK je blokirala selo Kijevo /Kijeve/, koje se nalazi na glavnom putu Peć-Priština.⁵³⁵

161. Dana 23. juna 1998, u Crnoljevu je došlo do novih borbi.⁵³⁶ Srpske snage su koristile tenkove, od kojih su dva oštećena u borbama, koje su trajale oko dva-tri sata.⁵³⁷ Borbe su se nastavile i prvih dana jula 1998.⁵³⁸ Ramiz Qeriqi je u svom svedočenju naveo da su se u periodu od 17. juna do 25. jula 1998. borbe na području sela Krajmirovce vodile u šest navrata, uvek s povoljnim ishodom po OVK.⁵³⁹

162. Dana 19. jula 1998, OVK je izvršila napad na Orahovac, što se smatra prvim značajnijim napadom OVK na neko veće mesto.⁵⁴⁰ Dokazi upućuju na to da su borbe počele lokalno, bez odobrenja Generalštaba OVK, ali da je Generalštab podržao taj napad nakon što je on već počeo.⁵⁴¹ OVK je zarobila oko 85 osoba srpske nacionalnosti. Prema izveštajima, četrdesetoro njih nikad više nije viđeno.⁵⁴² Manastir Sv. Kuzmana i Damjana u selu Zočište /Zozishte/, gde su se neke starije osobe srpske nacionalnosti sklonile tokom borbi, 45 minuta je gađan iz lakog artiljerijskog naoružanja i mitraljeza, a konaci su oštećeni dvema granatama.⁵⁴³ Orahovac je ostao pod kontrolom OVK sve dok srpske snage 21. jula 1998. nisu ponovo osvojile grad.⁵⁴⁴

163. Borbe između srpskih snaga i OVK nastavile su se tokom čitavog jula 1998. godine. Srpske snage su 24. jula 1998. krenule u napad velikih razmera na području Lapušnika, Komorana i istočno od Kline.⁵⁴⁵ U bici kod Lapušnika 25. i 26. jula 1998, srpske snage koristile su teško naoružanje, odnosno tenkove, topove kalibra 220 mm i rakete "kaćuše".⁵⁴⁶ Borbe su trajale čitav dan 25. jula i 26. jula sve dok se snage OVK nisu povukle sa tog područja.⁵⁴⁷ Selo Lapušnik je onda došlo pod srpsku kontrolu. Približno u isto vreme borbe su se vodile i u selima Zborce i Crnoljevo.⁵⁴⁸

164. Kao što je već pomenuto, srpske snage angažovane na Kosovu 1998. godine sastojale su se prvenstveno od jedinica VJ i MUP. VJ je pre svega predstavljao Prištinski korpus, koji je imao više podređenih aktivnih oklopnih, motorizovanih i artiljerijskih brigada, i koji je odgovarao 3. armiji,

⁵³⁴ DP P92, separator 30.

⁵³⁵ DP P61; Jan Kickert T. 707; Philip Co, T. 5731-5734.

⁵³⁶ Ramadan Behluli, T. 2816-2817.

⁵³⁷ Ramadan Behluli, T. 2816-2817.

⁵³⁸ Jaqup Kraniqi, T. 3345-3351.

⁵³⁹ Ramiz Qeriqi, T. 3584-3587.

⁵⁴⁰ DP P212, separator 5, str. 79; Peter Boukaert, T. 5578. Vidi i Jakup Krasniqi, T. 3486.

⁵⁴¹ Jakup Krasniqi, T. 3415-3417.

⁵⁴² DP P212, separator 5, p 79.

⁵⁴³ DP P212, separator 5, p 79.

⁵⁴⁴ Peter Boukaert, T. 5578-5579.

⁵⁴⁵ Philip Co, T. 5743; John Crosland, T. 1965-1967; DP P92, separator 36.

⁵⁴⁶ Vidi gore, par. 78-82.

⁵⁴⁷ Vidi gore, par. 80-82.

⁵⁴⁸ Ramiz Qeriqi, T. 3584, 3590-3592.

podređenoj Generalštabu VJ.⁵⁴⁹ Elementi 63. padobranske brigade, 72. brigade specijalnih snaga i 1. oklopne brigade iz Beograda takođe su bili raspoređeni duž zapadne granice Kosova.⁵⁵⁰ Na Kosovu je krajem aprila 1998. uočeno značajno prisustvo VJ.⁵⁵¹ Dana 21. aprila 1998. Prištinski korpus je dobio istureno komandno mesto.⁵⁵² Krajem aprila 1998, na području Drenice uspostavljeno je šest položaja artiljerijskih baterija, što pokazuje da je VJ obezbeđivala vatrenu podršku za tekuća borbena dejstva, koja je tada na tom području izvodila policija.⁵⁵³ Sredinom maja 1998, sama VJ imala je gotovo 2.000 pripadnika raspoređenih da obezbeđuju granična područja Kosova, a još 2.500 njih bilo je zaduženo da kontroliše “dubinu teritorije”.⁵⁵⁴

165. Snage MUP-a sastojale su se od Posebnih jedinica policije (u daljem tekstu: PJP), opremljenih oklopnim transporterima, teškim mitraljezima, minobacačima i drugim naoružanjem; Specijalne antiterorističke jedinice (u daljem tekstu: SAJ); i Jedinice za specijalne operacije (u daljem tekstu: JSO).⁵⁵⁵ Postojale su i takozvane lokalne straže, formirane radi odbrane sela i manjih mesta, koje su bile sastavljene od civila, rezervista MUP-a i predstavnika vojne teritorijalne oblasti.⁵⁵⁶ U junu 1998, odlukom predsednika Slobodana Miloševića, osnovana je Zajednička komanda za Kosovo, koja je trebalo da obezbedi koordinirano i usaglašeno funkcionisanje srpskih političkih institucija, civilnih institucija, MUP-a i snaga VJ na Kosovu.⁵⁵⁷

166. Kao što je već napomenuto, u sukobu su, pored drugog naoružanja, korišćeni tenkovi i oklopna vozila, teško artiljerijsko naoružanje, sistemi za vazдушnu odbranu, oklopni transporteri, mitraljezi i eksplozivi. Ima dokaza i o tome da su na Kosovu 1998. korišćene inženjerijske mine. U septembru 1998, na putu južno od Likovca, na području Drenice, došlo je do detonacije inženjerijskih mina.⁵⁵⁸ Međutim, nije jasno da li su te mine postavile srpske snage. Likovac je nekad bio uporište OVK i ima indikacija da su mine ranije postavili kosovski Albanci.⁵⁵⁹

167. Sukob na Kosovu u vreme na koje se odnosi Optužnica imao je za posledicu veliki broj raseljenih lica. Prema jednom izveštaju koji je UNHCR u Podgorici napravio početkom maja 1998. godine, tokom nekoliko nedelja koje su mu prethodile u Crnu Goru je sa Kosova prebeglo 5.000 civila, od kojih 800 u prvim danima maja 1998.⁵⁶⁰ Dana 26. juna 1998, isti izvor je javio da u Crnoj

⁵⁴⁹ DP P230, par. 4-6; Philip Co, T. 5694-5695.

⁵⁵⁰ John Crosland, T. 1890; Philip Co, T. 5694-5696.

⁵⁵¹ John Crosland, T. 1897-1900.

⁵⁵² Philip Co, T. 5711-5714; DP P230, par. 27-28.

⁵⁵³ John Crosland, T. 1900.

⁵⁵⁴ DP P230, par. 27.

⁵⁵⁵ DP P230, par. 8-12; Philip Co, T. 5597-5599; John Crosland, T. 1872.

⁵⁵⁶ DP P230, par. 15-21; Philip Co, T. 5702-5703.

⁵⁵⁷ DP P 230, par. 17; Philip Co, T. 5704.

⁵⁵⁸ DP P212, separator 5, str. 49.

⁵⁵⁹ DP P212, separator 5, str. 49, 75.

⁵⁶⁰ DP P92, separator 15.

Gori ima 11.500 registrovanih izbeglica s Kosova, a da se procenjuje da će njihov broj dostići 15.000.⁵⁶¹

168. Odbrana tvrdi da se ne može smatrati da niz raštrkanih i sporadičnih napada na širokom i spornom geografskom području doseže nivo oružanog sukoba.⁵⁶² Veće smatra da za dela nasilja na Kosovu od kraja maja 1998. pa najmanje do 26. jula 1998. nije ispravno reći da su bila sporadična ili raštrkana. Kao što je konstatovano u prethodnim paragrafima, do periodičnog oružanog sukobljavanja dolazilo je gotovo neprekidno, u prosečnim intervalima od tri do sedam dana na velikom, i sve većem, geografskom području.⁵⁶³

169. Odbrana takođe tvrdi da isključivo jednostrana upotreba sile ne može predstavljati produženo oružano nasilje u osnovi početka oružanog sukoba.⁵⁶⁴ Veće smatra da činjenice utvrđene u ovom predmetu ne potkrepljuju ovu tvrdnju. Dokazi, doduše, pokazuju da su snage OVK, u odnosu na srpske snage, bile manje brojne, manje organizovane i manje pripremljene, kao i da nisu bile tako dobro obučene ili naoružane, ali ne pokazuju da je sukob bio isključivo jednostran. Napadi OVK bili su usmereni na srpske vojne, komunalne i privredne ciljeve na velikom, i sve većem, području Kosova.⁵⁶⁵ Osim toga, snage OVK bile su u stanju da pruže žestok i često efikasan otpor srpskim snagama koje su izvodile vojna i policijska dejstva.⁵⁶⁶ Iako su u relevantno vreme na relevantnim područjima Kosova bile angažovane veoma brojne dobro opremljene srpske snage, OVK je, uopšte uzevši, imala dosta vojnog uspeha i blokirala je srpske snage obično vrlo efikasnom gerilskom taktikom.

170. Konačno, odbrana tvrdi da brojnost srpskih snaga ne znači da je njihov cilj bio da poraze OVK, već etničko čišćenje Kosova.⁵⁶⁷ Tačno je da su civili proterivani iz svojih domova i da su zbog vojnih dejstava bili primorani da napuste Kosovo, ali dokazi pokazuju da je ovo važno za obe strane. Neosporno je da su civili bežali kad su njihovi domovi i sela pustošeni, a u nekim slučajevima to su činile naoružane jedinice obe strane. Ipak, Veće nije steklo utisak da tokom relevantnog perioda neposredni cilj vojnog aparata bilo jedne bilo druge strane nije bio poraz protivnika, sve da je i postojao neki dodatni ili krajnji cilj. Dve strane koristile su u međusobnoj oružanoj borbi značajne snage. Iako su srpske snage bile mnogo brojnije i bolje obučene i opremljene, čini se da nisu bile dobro pripremljene za efikasno suprotstavljanje malim snagama

⁵⁶¹ DP P92, separator 31.

⁵⁶² Završni podnesak odbrane, par. 204. Vidi i Pretpretresni podnesak odbrane optuženog Limaja, par. 15; Pretpretresni podnesak odbrane optuženog Muslina, par. 15.

⁵⁶³ Vidi gore, par. 136-163.

⁵⁶⁴ Okvirni argumenti odbrane po pitanju nadležnosti za oružani sukob, par. 27.

⁵⁶⁵ Vidi gore, par. 147; 158; 159 i 162.

⁵⁶⁶ Vidi gore, par. 76; 142; 149; 153; 155; 156; 159 i 161.

⁵⁶⁷ Završna reč, T. 7490.

gerilskog tipa koje nisu ulazile u duže i postojane borbe. Moguće je i da je srpska vojna obavestajna služba procenila brojnost i sposobnost OVK u to vreme, te da su iz tog razloga srpske snage i vojni resursi angažovani u većem broju i u većoj meri nego što su to stvarne snage OVK zahtevale. S tim u vezi, kako pokazuju dokazi, mnoga borbena dejstva izvedena su na području Drenice, gde je OVK ranije formirana i gde je verovatno bila najbolje organizovana. Međutim, što je po mišljenju Veća i najvažnije, postojanje oružanog sukoba utvrđuje se isključivo na osnovu sledeća dva kriterijuma: intenziteta sukoba i organizacije strana, što znači da razlog iz kojeg oružane snage čine dela nasilja ili neki njihov dodatni cilj nisu relevantni.

(iii) Zaključak

171. Veće se uverilo da je pre kraja maja 1998. na Kosovu postojao oružani sukob između srpskih snaga i OVK. U to vreme OVK je već imala Generalštab, koji je imenovao komandante zona, davao uputstva raznim već formiranim jedinicama ili jedinicama u formiranju, i izdavao saopštenja za javnost u ime OVK.⁵⁶⁸ Komandanti jedinica izdavali su borbena naređenja, a podređene jedinice i vojnici uglavnom su postupali u skladu s tim naređenjima.⁵⁶⁹ Preduzete su mere za uvođenje disciplinskih pravila i vojne policije,⁵⁷⁰ kao i za regrutovanje, obuku i opremanje novih pripadnika.⁵⁷¹ Premda su, uopšteno govoreći, bili lošije opremljeni od VJ i MUP-a, vojnici OVK imali su oružje, uključujući artiljerijske minobacače i raketne bacače.⁵⁷² Već u julu 1998, OVK je bila prihvaćena kao nužan i legitiman učesnik u pregovorima s međunarodnim vladama i telima za iznalaženje rešenja za kosovsku krizu i definisanje uslova za obustavljanje vojnih dejstava.⁵⁷³

172. Takođe, krajem maja 1998. godine, jedinice OVK konstantno su vodile oružane borbe sa značajnim srpskim snagama na područjima od kosovsko-albanske granice na zapadu, do blizu Prištine na istoku, Prizrena i kosovsko-makedonske granice na jugu, kao i opštine Kosovska Mitrovica na severu.⁵⁷⁴ Sposobnost OVK da vodi toliko različitih operacija još jedan je pokazatelj stepena njene organizacije. Do zuba naoružane srpske specijalne snage MUP-a i VJ učestvovala su u borbama na srpskoj strani, s ciljem da ostvare kontrolu i savladaju snage OVK. Usled vojnih operacija, civili, i Srbi i kosovski Albanci, bili su primorani da napuste svoje domove, sela i gradove, a broj žrtava je rastao.

⁵⁶⁸ Vidi gore, par. 94; 96; 98; 99; 100 i 101-103.

⁵⁶⁹ Vidi gore, par. 105 i 109.

⁵⁷⁰ Vidi gore, par. 110-112 i 113-116.

⁵⁷¹ Vidi gore, par. 118-120.

⁵⁷² Vidi gore, par. 121; 122 i 158.

⁵⁷³ Vidi gore, par. 125-129.

⁵⁷⁴ Vidi gore, par. 144-163.

173. S obzirom na gorenavedeno, Veće se uverilo i zaključuje da je na Kosovu pre kraja maja 1998. postojao unutrašnji oružani sukob. Sukob je trajao još dugo posle 26. jula 1998.

174. U svetlu zaključaka iznetih drugde u ovoj Presudi, Veće se takode uverilo da je dokazan potreban neksus između ponašanja za koje se optuženi terete u Optužnici i oružanog sukoba. Konkretno, Veće ovde u vidu ima zaključke o tome da je zarobljenički logor u kojem su se zločini navodno dogodili osnovan nakon što je OVK preuzela kontrolu nad selom Lapušnik,⁵⁷⁵ da su njime upravljali pripadnici OVK⁵⁷⁶ i da je logor praktično prestao da postoji kada je OVK izgubila kontrolu nad Lapušničkom klisurom.⁵⁷⁷ Zatočeni u logoru uglavnom, ako ne i isključivo, bili su ili se sumnjalo da su bili, Srbi i kosovski Albanci koji su sarađivali sa srpskim vlastima.

2. Četiri uslova iz Odluke u predmetu Tadić

175. U sudskoj praksi Međunarodnog suda utvrđeno je da moraju biti ispunjena četiri uslova da bi neko krivično delo ušlo u delokrug člana 3 Statuta:

- (i) kršenje mora da predstavlja povredu pravila međunarodnog humanitarnog prava;
- (ii) pravilo mora biti običajne prirode ili, ako pripada pravu koje se bazira na sporazumima, moraju biti ispunjeni zahtevani uslovi;
- (iii) kršenje mora biti "teško", što znači da mora predstavljati povredu pravila koje štiti važne vrednosti, i ta povreda mora uključiti teške posledice po žrtvu;
- (iv) povreda pravila mora zahtevati, po običajnom pravu ili po pravu baziranom na sporazumima, individualnu krivičnu odgovornost osobe koja je prekršila to pravilo.⁵⁷⁸

176. U četiri tačke Optužnice trojica optuženih u ovom predmetu terete se za kršenja zakona i običaja ratovanja u skladu s članom 3 Statuta, i to u dve tačke za okrutno postupanje, u jednoj tački za mučenje i u jednoj tački za ubistvo. Sve četiri tačke zasnivaju se na zajedničkom članu 3 Ženevskih konvencija iz 1949. Prema ustaljenoj praksi Žalbenog veća, kršenja zajedničkog člana 3 spadaju u okvire člana 3 Statuta.⁵⁷⁹ Konkretno, ustaljena je praksa da zajednički član 3 predstavlja deo međunarodnog običajnog prava,⁵⁸⁰ da međunarodno običajno pravo predviđa krivičnu odgovornost za teška kršenja zajedničkog člana 3⁵⁸¹ i da teška kršenja zajedničkog člana 3 automatski ispunjavaju četiri uslova iz Odluke u predmetu *Tadić*.⁵⁸² Osim toga, kako zajednički

⁵⁷⁵ Vidi gore, par. 76.

⁵⁷⁶ Vidi dole, par. 273 i 276.

⁵⁷⁷ Vidi dole, par. 278.

⁵⁷⁸ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 94. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 20; Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 66.

⁵⁷⁹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 136; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 68.

⁵⁸⁰ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 98; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 68.

⁵⁸¹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 134; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 153-174.

⁵⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 125; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 68.

član 3 štiti osobe koje nisu aktivni učesnici neprijateljstava, žrtve navodnih kršenja ne smeju biti osobe koje su aktivno učestvovala u neprijateljstvima u vreme kada je krivično delo počinjeno.⁵⁸³

177. Odbrana osporava odluku Žalbenog veća i tvrdi da kriminalizacija kršenja zajedničkog člana 3 još uvek nije stekla status međunarodnog običajnog prava.⁵⁸⁴ Ona naročito osporava to da nacionalna sudska praksa i *opinio juris* predviđaju krivičnu odgovornost za kršenja zajedničkog člana 3,⁵⁸⁵ kao i da Ženevske konvencije iz 1949. predstavljaju osnov za kriminalizovanje kršenja zajedničkog člana 3,⁵⁸⁶ i tvrdi da međunarodno humanitarno pravo pravi razliku između međunarodnih i unutrašnjih oružanih sukoba, pa se stoga na međunarodnom nivou nedržavnim akterima ne može pripisivati individualna krivična odgovornost.⁵⁸⁷ Odbrana tvrdi da bi se utvrđivanje krivične odgovornosti za kršenja zajedničkog člana 3 moglo kositi s načelom *nullum crimen sine lege*, pošto kriminalizacija kršenja zajedničkog člana 3 u relevantno vreme nije predstavljala stvarni odraz međunarodnog običajnog prava.⁵⁸⁸ Tvrdi se i to da, u skladu sa standardom iz Drugostepene presude u predmetu *Aleksovski*, interes pravde nalaže odstupanje od prethodnih presuđenja Žalbenog veća.⁵⁸⁹

178. Status odluka Žalbenog veća utvrđen je Drugostepenom presudom u predmetu *Aleksovski*. U skladu s tom presudom, *ratio decidendi* odluka Žalbenog veća obavezujući je za pretresna veća.⁵⁹⁰ Žalbena veća treba da sledi svoje prethodne odluke, s tim da je slobodno da od njih odstupa kad za to postoji ubedljiv razlog u interesu pravde.⁵⁹¹ Suprotno onome što tvrdi odbrana, pretresna veća ne smeju odstupati od prethodnih odluka Žalbenog veća.

179. S obzirom na gorenavedeno, Veće zaključuje da tvrdnje odbrane u ovom pogledu nije potrebno dalje razmatrati. Ono će se rukovoditi jurisprudencijom Žalbenog veća da četiri uslova iz Odluke u predmetu *Tadić* budu ispunjena u vezi s teškim kršenjima zajedničkog člana 3. Veće upućuje na zaključke koje je iznelo drugde u ovoj Presudi, da žrtve zatočene u zarobljeničkom logoru u relevantno vreme nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima⁵⁹² i, shodno tome, zaključuje da su u ovom predmetu ispunjeni preduslovi za nadležnost za kršenja iz člana 3 Statuta.

⁵⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 540; Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 124, i Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 34.

⁵⁸⁴ Okvirni argumenti odbrane po pitanju nadležnosti za oružani sukob, par. 47-58.

⁵⁸⁵ Okvirni argumenti odbrane po pitanju nadležnosti za oružani sukob, par. 50-52.

⁵⁸⁶ Okvirni argumenti odbrane po pitanju nadležnosti za oružani sukob, par. 55.

⁵⁸⁷ Okvirni argumenti odbrane po pitanju nadležnosti za oružani sukob, par. 56-57.

⁵⁸⁸ Okvirni argumenti odbrane po pitanju nadležnosti za oružani sukob, par. 58-59.

⁵⁸⁹ Okvirni argumenti odbrane po pitanju nadležnosti za oružani sukob, par. 48.

⁵⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 113.

⁵⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 107.

⁵⁹² Vidi dole, par. 279; 331; 340; 348; 359; 367; 376; 384; 398; 410; 415; 419; 423; 427; 430; 433; 436; 440 i 444.

B. Nadležnost na osnovu člana 5

1. Pravo

180. Neko krivično delo navedeno u članu 5 Statuta predstavlja zločin protiv čovečnosti samo ako je počinjeno “u oružanom sukobu”.⁵⁹³ Iz ovog uslova proizilazi da se mora dokazati da je u relevantno vreme i na relevantnom mestu *postojao* oružani sukob i da između dela optuženih i tog oružanog sukoba postoji objektivna geografska i vremenska veza.⁵⁹⁴ Ne mora se dokazati da postoji neksus između krivičnih dela u osnovi i oružanog sukoba. Iako dela i propusti moraju biti počinjeni u toku oružanog sukoba, jedini neksus koji se traži jeste onaj između dela optuženog i napada na civilno stanovništvo (o ovom koceptu biće reči u narednim paragrafima).⁵⁹⁵

181. Da bi se okvalifikovala kao zločini protiv čovečnosti, dela optuženog moraju biti deo rasprostranjenog ili sistematskog napada usmerenog protiv “bilo kojeg civilnog stanovništva”. U skladu sa jurisprudencijom Međunarodnog suda, da bi član 5 Statuta bio merodavan, moraju biti ispunjeni sledeći uslovi: (i) mora postojati napad; (ii) dela počinioca moraju biti deo tog napada; (iii) napad mora biti usmeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva; (iv) napad mora biti rasprostranjen ili sistematski; i (v) počinitelj mora da zna da njegova dela ulaze u okvir niza rasprostranjenih ili sistematskih zločina usmerenih protiv civilnog stanovništva i da se uklapaju u taj obrazac (odnosno, počiniocu mora biti poznat širi kontekst u kojem čini ta dela i mora biti svestan da su ona deo napada).⁵⁹⁶

182. “Napad” i “oružani sukob” su dva različita i zasebna pojma, mada, prema članu 5 Statuta, napad na bilo koje civilno stanovništvo može biti deo oružanog sukoba.⁵⁹⁷ Napad je definisan kao način ponašanja koji uključuje činjenje dela nasilja.⁵⁹⁸ Još bitnija je možda činjenica da izraz “napad”, u kontekstu zločina protiv čovečnosti, nije ograničen na upotrebu oružane sile, već obuhvata i sve oblike zlostavljanja civilnog stanovništva.⁵⁹⁹ On može da prethodi oružanom sukobu, ili da traje duže od tog sukoba ili da se nastavi tokom njega, dakle, on može, ali ne mora, da bude deo samog oružanog sukoba.⁶⁰⁰

⁵⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 82 i 86.

⁵⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 251; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 83; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 23.

⁵⁹⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 33.

⁵⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 85.

⁵⁹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 86.

⁵⁹⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 233.

⁵⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 86; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 29-30.

⁶⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 86.

183. Napad mora biti ili “rasprostranjen” ili “sistematski”, što znači da je uslov koji se postavlja alternativne, a ne kumulativne prirode.⁶⁰¹ Reč “rasprostranjen” odnosi se na široke razmere napada i broj žrtava, dok se reč “sistematski” odnosi na organizovani karakter dela nasilja i malu verovatnoću da su ona počinjena nasumice.⁶⁰² Žalbeno veće je konstatovalo da su obrasci zločina – to jest, redovno ponavljanje sličnog kažnjivog ponašanja koje nije slučajno – uobičajen izraz takvog sistematskog događanja.⁶⁰³ Po mišljenju Žalbenog veća,

“utvrditi što napad čini "rasprostranjenim" ili "sistematskim" po svojoj je biti relativna zadaća, budući da to ovisi o stanovništvu za koje se tvrdi da je napadnuto. Pretresno vijeće mora, dakle, "prvo identifikovati stanovništvo koje je objekt napada a zatim, u svjetlu metoda, sredstava, resursa i rezultata napada na to stanovništvo, ustanoviti da li je napad doista bio rasprostranjen ili sistematski". Posljedice napada po ciljano stanovništvo, broj žrtava, priroda djela, eventualno sudjelovanje zvaničnika ili predstavnika vlasti, ili bilo koji raspoznatljivi obrazac zločina mogu se uzeti u obzir kako bi se utvrdilo da li taj napad na civilno stanovništvo ispunjava jedan od uslova, odnosno da li je "rasprostranjen" ili "sistematski", ili pak ispunjava oba uslova.”⁶⁰⁴

184. Postojanje politike ili plana (ili činjenica da iza zločina stoje neka politika ili plan za činjene zločina) može biti relevantno za dokazivanje, ali ne predstavlja pravni uslov za utvrđivanje rasprostranjenog ili sistematskog karaktera napada, kao ni toga da je on bio usmeren protiv civilnog stanovništva.⁶⁰⁵

185. Napad mora biti usmeren protiv civilnog stanovništva. Kao što je navelo Žalbeno veće,

“[i]zraz 'usmjeren protiv' znači da je "u kontekstu zločina protiv čovječnosti civilno stanovništvo primarni objekt napada". Kako bi utvrdilo da li je tome doista bilo tako, pretresno vijeće mora u obzir uzeti, između ostalog, sredstva i metode korištene tokom napada, status žrtava, njihov broj, diskriminatorski karakter napada, prirodu krivičnih djela počinjenih tokom napada, otpor koji je tada pružen napadaču, te razmotriti u kojoj se mjeri napadačka sila pridržavala ili pokušala pridržavati predostrožnosti propisanih ratnim pravom. U onoj mjeri u kojoj su navodni zločini protiv čovječnosti počinjeni tokom oružanog sukoba, ratno pravo daje pouzdano mjerilo, na osnovi kojeg Vijeće može procijeniti prirodu napada i legalnost počinjenih djela.”⁶⁰⁶

⁶⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 97; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 236; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 431; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 94. Veće napominje da, čim se uveri da je jedan od dva uslova ispunjen, ono nije obavezno da razmatra da li je ispunjen i drugi uslov, Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 93.

⁶⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101.

⁶⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101, citira se Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 94.

⁶⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 95 (fusnote izostavljene).

⁶⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 98; 101. Žalbeno veće je smatralo da “nije nužno da napad ili djela optuženih proizlaze iz neke "politike" ili "plana". [...] Kako bi se utvrdilo da je napad bio usmjeren protiv civilnog stanovništva, te da je bio rasprostranjen ili sistematski (osobito ovo posljednje), može biti korisno pokazati da je doista postojala politika ili plan, no te je elemente moguće pokazati i na drugi način.” Dakle, Žalbeno veće je ublažilo zaključak Pretresnog veća u predmetu *Blaškić*, prema kojem postojanje plana ili politike jeste uslov. Skrećemo pažnju na to da je Pretresno veće u predmetu *Blaškić* bilo sledećeg mišljenja: “ Sistematski karakter odnosi se na četiri elementa koji se za potrebe ovog predmeta mogu formulirati na sljedeći način: 1) postojanje političkog cilja, odnosno plana u skladu s kojim se izvodi napad, ili ideologije u širem smislu te riječi, koji ide za tim da se uništi, progoni ili oslabi neka zajednica; 2) počinjenje krivičnog djela širokih razmjera protiv neke grupe civila ili opetovano i stalno činjene međusobno povezanih nečovječnih djela; 3) priprema i korištenje znatnih javnih ili privatnih resursa, bilo vojnih ili drugih; 4) umiješanost visokih političkih i/ili vojnih vlasti u definiranje i formuliranje osmišljenog plana (par. 203). Po mišljenju Žalbenog vijeća, postojanje plana ili politike može biti bitno u dokaznom smislu, ali nije pravno obilježje krivičnog djela, Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par 100 i 120.

⁶⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 91 (fusnote izostavljene); Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 235.

186. Veće podseća na apsolutnu zabranu uzimanja civila za metu u običajnom međunarodnom pravu.⁶⁰⁷ Izraz “civilno stanovništvo” treba shvatiti široko, kao stanovništvo koje čine pretežno civili. Stanovništvo se može smatrati “civilnim” čak i ako u njemu ima pojedinaca koji su necivili, sve dok je ono pretežno civilno.⁶⁰⁸ Činjenica da među stanovništvom ima pripadnika oružanih grupa otpora ili bivših boraca koji su položili oružje, ne menja sama po sebi njegov civilni karakter.⁶⁰⁹ Shodno tome, definicija termina “civil” je široka i uključuje lica koja su u određenom trenutku vršila dela pružanja otpora, kao i lica koja su, u vreme kada je zločin izvršen, bila *hors de combat*.⁶¹⁰ Da bi se odredilo da li – zbog prisustva vojnika među civilnim stanovništvom – to stanovništvo gubi svoj civilni karakter, mora se utvrditi broj vojnika, kao i to da li su na odsustvu.⁶¹¹ Ne postavlja se uslov da žrtve budu povezane s jednom od strana u sukobu.⁶¹²

187. U jurisprudenciji ovog Međunarodnog suda naglašava se da reč “stanovništvo” ne znači da celokupno stanovništvo područja na kojem se vrši napad mora biti izloženo tom napadu.⁶¹³ Sudska praksa je da uzimanje za metu odabrane grupe civila – na primer, sračunato ubistvo izvesnog broja političkih protivnika – ne može da zadovolji uslove za član 5. Dovoljno je pokazati da je napad bio usmeren protiv dovoljnog broja pojedinaca ili pak da su ti pojedinci uzeti za mete na takav način da Veće može da se uveri da je napad zaista bio usmeren protiv civilnog “stanovništva”, a ne protiv ograničenog broja nasumice odabranih pojedinaca.⁶¹⁴

188. U skladu s mišljenjem Žalbenog veća u predmetu *Kunarac*, traženi neksus između dela optuženih i napada sastoji se od dva elementa:

- činjenja dela koje je, po svojoj prirodi ili posledicama, objektivno deo napada; i

⁶⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 109.

⁶⁰⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 54; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 547-549; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 235; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 180; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 549; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 214; Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 54.

⁶⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113. Pretresno veće koje je rešavalo u tom predmetu smatralo je (par. 214) da izraz “civilno” stanovništvo obuhvata pripadnike grupa otpora ili bivše borce (nezavisno od toga da li su nosili uniforme ili nisu), pod uslovom da oni u vreme kada se tvrdi da su počinjeni zločini više nisu učestvovali u neprijateljstvima, bilo zato što više nisu bili u oružanim snagama, ili što više nisu bili naoružani, ili pak zato što su bili stavljeni *hors de combat*, usled ranjavanja ili pritvora. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 54; Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 180 i Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić*, par. 235.

⁶¹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 143.

⁶¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 115.

⁶¹² Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 33.

⁶¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 109; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 143. Kada se utvrđuje koje se sve stanovništvo može smatrati “civilnim”, potrebno je ustanoviti kakvo je bilo običajno pravo u vreme kada su krivična dela počinjena, pri čemu treba uzeti u obzir posebno član 50 Dopunskog protokola I, čije se odredbe u velikoj meri mogu smatrati izrazom običajnog prava i stoga su relevantne za ovo razmatranje u vezi s članom 5 Statuta. Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 97.

⁶¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 90.

- znanje optuženog da postoji napad na civilno stanovništvo i da je njegovo delo deo tog napada.⁶¹⁵

189. Kao prvo, mora se dokazati da je postojala veza između navodnih krivičnih dela i napada na civilno stanovništvo izvršenog u oružanom sukobu. Drugim rečima, mora se dokazati da dela optuženih nisu izolovana,⁶¹⁶ već da su, po svojoj prirodi i posledicama, objektivno deo tog napada.⁶¹⁷ Ta dela ne moraju biti izvršena u samom tom napadu, pod uslovom da su u dovoljnoj meri povezana s tim napadom.⁶¹⁸ Samo napad mora biti rasprostranjen ili sistematski, ne i pojedinačna dela optuženog.⁶¹⁹

190. Drugo što je potrebno utvrditi u vezi s traženim “neksusom” jeste da je optuženi znao da postoji napad na civilno stanovništvo i da je njegovo delo deo tog napada. Dokazivanje znanja optuženog zavisi od činjenica u konkretnom predmetu; zbog toga način dokazivanja ovog pravnog elementa može varirati od predmeta do predmeta.⁶²⁰ Nije dovoljno da je optuženi svesno rizikovao da učestvuje u sprovođenju određene politike.⁶²¹ Međutim, optuženi ne mora biti upoznat s pojedinostima napada, niti mora odobravati kontekst u kojem se čine njegova dela.⁶²² Dovoljno je da optuženi razume opšti kontekst u kojem je delovao.⁶²³ Motivi optuženog za učešće u napadu irelevantni su,⁶²⁴ kao i to da li je optuženi svoja dela nameravao da usmeri protiv ciljnog stanovništva ili samo protiv svoje žrtve, pošto napad, a ne dela optuženog, mora biti usmeren protiv ciljnog stanovništva, a optuženi treba da zna samo to da su njegova dela deo tog napada.⁶²⁵

2. Zaključci

191. “Napad” o kojem tužilaštvo govori u ovom predmetu obuhvata niz okolnosti bitno različitih od onih koje je ovaj Međunarodni sud dosad imao prilike da razmotri u vezi s primenom člana 5.

⁶¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 271; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 99. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 126; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 99-100; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 99-102.

⁶¹⁶ Zločin će se smatrati “izolovanim delom” ako je, s obzirom na kontekst i okolnosti pod kojima je počinjen, toliko udaljen od napada da se ne može razumno zaključiti da je bio sastavni deo napada, Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 100.

⁶¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 96; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 178.

⁶¹⁸ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 251; par. 271; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 234; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 100.

⁶¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 94.

⁶²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 126.

⁶²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 125-126.

⁶²² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 102.

⁶²³ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 185.

⁶²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248-272, citirano u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kunarac*, par. 103. Kako je navelo Žalbena veće, “[u] najboljem slučaju, dokazi da je optuženi neka dela počinio isključivo iz ličnih razloga mogu upućivati na to da on nije bio svestan da njegova dela čine deo napada, što pak predstavlja tvrdnju koja se može pobijati.”

⁶²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 103.

Zbog strukturnih faktora, kao i organizacionih i vojnih mogućnosti, za “napad usmeren protiv civilnog stanovništva” najčešće će se utvrditi da je izveden po direktivi države. Kao nosilac organizovane vlasti na datoj teritoriji, koji ima mogućnost da mobiliše i upravlja vojnim i civilnim potencijalom, suverena država već po samoj svojoj prirodi ima attribute koji joj omogućavaju da organizuje i izvede napad na civilno stanovništvo; država najlakše i najefikasnije može da mobiliše resurse potrebne za “rasprostranjen” ili “sistematski” napad na civilno stanovništvo. Nasuprot ovome, činjenična situacija koju Veće sada ima pred sobom tiče se navoda o napadu na civilno stanovništvo koji je izvršio jedan nedržavni akter, s izuzetno ograničenim resursima, ljudstvom i organizacijom.

192. Tužilaštvo tvrdi da je obrazac napada OVK na civile na širokom području Kosova dovoljan za zaključak da je napad bio rasprostranjen ili sistematski.⁶²⁶ Odbrana tvrdi da tužilaštvo nije dokazalo da su rasprostranjenost ili sistematičnost bile odlike napada na civile na Kosovu, ako se izuzmu napadi srpskih snaga na kosovske Albance, koji nisu predmet ove Optužnice.⁶²⁷

193. Pre nego što pređe na razmatranje ponašanja OVK, Veće odmah na početku želi da naglasi da to što je jedna strana izvršila napad na civilno stanovništvo druge strane, ne opravdava napad te druge strane na civilno stanovništvo one prve.⁶²⁸ Načelo *tu quoque* ovde nije primenjivo.⁶²⁹ Ipak, Veće ima u vidu akcije srpskih snaga na Kosovu, u kojima je, između ostalog, korišćena taktika razaranja sela i proterivanja civila iz sela, što je nanosilo velike patnje civilima na širokom području.⁶³⁰

194. Više puta je naglašeno da kontekstualni element neophodan za primenu člana 5 ima za svrhu to da isključi pojedinačna, nasumična ili ograničena dela iz kategorije zločina protiv čovečnosti.⁶³¹ Kako je već napomenuto,⁶³² da bi neko ponašanje predstavljalo “napad”, ono ne mora predstavljati vojni napad ili nasilno preuzimanje vlasti; dovoljno je na osnovu dokaza pokazati da je određeni “način ponašanja”, usmeren protiv civilnog stanovništva, bio rasprostranjen ili sistematski. Ipak, postojanje napada je najočiglednije onda kada određeni način ponašanja ima korene u drastičnim merama koje preuzima država. Ovo se može videti na nizu primera. U predmetu *Tužilac protiv Nikolića*, Pretresno veće je bilo mišljenja da uvođenje diskriminatornih mera i “autoritarno preuzimanje vlasti”, praćeno uspostavljanjem nove “autoritarne strukture vlasti”, predstavljaju

⁶²⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 264.

⁶²⁷ Završni podnesak odbrane, par. 369.

⁶²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 87, citira se Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 765.

⁶²⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 765.

⁶³⁰ John Crosland, T. 1871; 1920; 1926.

⁶³¹ Komisija za međunarodno pravo, *Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind* /Nacrt kodeksa zločina protiv mira i bezbednosti čovečanstva iz 1996. godine/, komentar uz član 18; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 646, 648, 653; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 579.

⁶³² Vidi gore, par. 182.

dokaz napada na relevantnom geografskom prostoru.⁶³³ U predmetu *Tužilac protiv Mrkšića i drugih*, Pretresno veće je bilo mišljenja da su za utvrđivanje napada, između ostalog, značajni sledeći faktori: “masovna kopnena, pomorska i vazдушna ofanziva od strane snaga JNA”, intenzivno granatiranje grada Vukovara tokom perioda od tri meseca, i masovna deportacija žena i dece.⁶³⁴

195. Za razliku od ovih primera u kojima je napadačka sila raspolagala neuporedivo nadmoćnijom vojnom silom, situacija o kojoj Veće sada rešava bitno je drugačija. U ovom predmetu, optužbe protiv pripadnika OVK tiču se napada na civilno stanovništvo izvršenih od strane snaga koje bi, u relevantnom periodu, bilo najprimerenije opisati kao gerilske snage koje su izvodile ograničena borbena dejstva protiv nadmoćnih, konvencionalnih vojnih snaga. Veće je zaključilo da su okolnosti u periodu kojim se bavi Optužnica bile dovoljne da dovedu do situacije unutrašnjeg oružanog sukoba.⁶³⁵ Taj unutrašnji oružani sukob neprekidno se menjao. Pojedina područja Kosova nakratko su kontrolisale jedna ili druga strana u sukobu.⁶³⁶ Teritorije su često prelazile iz ruke u ruku, a tokom celog maja, juna i jula 1998. vodile su se direktne lokalne borbe između OVK i srpskih snaga, u trajanju od jednog, dva ili tri dana. Razlozi su delimično bili u tome što su srpske snage imale veće resurse, a delimično u vojnoj strukturi i ciljevima OVK. Iako se OVK brzo razvijala, ona je, kao mala pobunjenička snaga, manje polagala na to da zadrži teritoriju, a više se koncentrisala na druge oblike borbe.⁶³⁷

196. U martu 1998. u Peći, elementi OVK izvršili su dela koja je jedan svedok opisao kao osvetu nad poslovnim objektima i privrednicima smatranim za srpske kolaboracioniste.⁶³⁸ U poslovne objekte su podmetane bombe, a njihovi vlasnici ubijani.⁶³⁹ John Crosland je napomenuo da su, početkom aprila 1998, srpski državni mediji javljali da srpske porodice u velikom broju napuštaju područje Dečana usled stalnog zlostavljanja od strane naoružanih kosovskih Albanaca.⁶⁴⁰ Premda je John Crosland naveo da su ti izveštaji bili preterani, napomenuo je da je u njima bilo i istine.⁶⁴¹ Bezbednosna situacija na Kosovu se pogoršavala zbog delovanja obeju strana.⁶⁴²

⁶³³ *Tužilac protiv Dragana Nikolića zvanog Jenki*, Pregled Optužnice prema pravilu 61 Pravilnika o postupku i dokazima, predmet br. IT-94-2-R61, 20. oktobar 1995, par. 27.

⁶³⁴ *Tužilac protiv Mileta Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina*, Pregled Optužnice prema pravilu 61 Pravilnika o postupku i dokazima, predmet br. IT-95-13-R61, 3. april 1996, par. 33.

⁶³⁵ Vidi gore, par. 171-174.

⁶³⁶ John Crosland, T. 1867; Peter Bouckaert, T. 5592; Susanne Ringgaard Pedersen, T. 3538.

⁶³⁷ Peter Bouckaert, T. 5578-5579.

⁶³⁸ John Crosland, T. 1867.

⁶³⁹ John Crosland, T. 1867.

⁶⁴⁰ John Crosland, T. 1883.

⁶⁴¹ John Crosland, T. 1883.

⁶⁴² John Crosland, T. 1885.

197. John Crosland je naveo da je 6. aprila 1998. u šumi kod Orahovca pronađeno šest tela.⁶⁴³ Po njegovom mišljenju, te osobe su verovatno ubijene zato što nisu podržavale “albansku stvar”, ali ovo nije bilo moguće utvrditi sa sigurnošću, jer je situacija u to vreme bila “fluidna”.⁶⁴⁴

198. Prema izveštajima iz Dečana i Đakovice od 23. aprila 1998, civili, i Srbi i kosovski Albanci, napuštali su područje zbog sve žešćih borbi između suprotstavljenih strana u ovom oružanom sukobu.⁶⁴⁵ U stalnim napadima srpskih snaga bezbednosti, kuće na području Ponoševca bile su teško oštećene.⁶⁴⁶ Zbog učestalosti i razmera borbi s obe strane, civili su napuštali to područje u potrazi za bezbednošću.⁶⁴⁷

199. Da bi ostvarile vojnu i stratešku prednost, obe strane su pribegavale taktici otmica.⁶⁴⁸ Bilo je izveštaja da su kosovski Albanci otimali Srbe, što se tumačilo kao “pokušaj da se ovlada” situacijom u kojoj su mesta dejstvovanja bila fluidna i nestabilna.⁶⁴⁹ Stanje je počelo u izvesnoj meri da se stabilizuje krajem aprila 1998.⁶⁵⁰ Postavljanje kontrolnih punktova bilo je pokazatelj sve veće stabilnosti sukoba. Srpski organi vlasti ponekad su naoružavali civile,⁶⁵¹ a pripadnici srpskih snaga ponekad su nosili civilna odela, kako bi mogli neopaženo da deluju.⁶⁵² Obe strane koristile su taktiku ispitivanja, hapšenja i pritvaranja civila, kako bi osigurale svoj uticaj na područjima na Kosovu.⁶⁵³ OVK je takođe razvila strategiju napadanja specijalnih snaga srpske policije angažovanih na Kosovu.⁶⁵⁴

200. U jednom diplomatskom telegramu od 30. juna 1998. navodi se da je od početka marta bilo oteto četrdeset Srba.⁶⁵⁵ John Crosland je naveo da je bila “uobičajena pojava da se Srbi manje-više redovno kidnapuju kako bi među njima što više sejao strah.”⁶⁵⁶ Philip Coe se složio da su otmice bile jedna od taktika OVK i da su bile posebno česte u junu 1998.⁶⁵⁷

201. Dana 18. juna 1998, Komanda 3. armije primila je izveštaj potpukovnika Dragoslava Maksimovića o dejstvima OVK protiv srpskih civila kod rudnika Belačevac /Belacevac/, nedaleko

⁶⁴³ John Crosland, T. 1881.

⁶⁴⁴ John Crosland, T. 1882; 1890.

⁶⁴⁵ John Crosland, T. 1887.

⁶⁴⁶ John Crosland, T. 1915.

⁶⁴⁷ John Crosland, T. 1910-1911.

⁶⁴⁸ John Crosland, T. 1940.

⁶⁴⁹ John Crosland, T. 1878-1889.

⁶⁵⁰ John Crosland, T. 1888-1889.

⁶⁵¹ John Crosland, T. 2033.

⁶⁵² John Crosland, T. 2033.

⁶⁵³ John Crosland, T. 1940; T. 2042; Philip Coe, T. 5725.

⁶⁵⁴ Fatmir Limaj, T. 5924.

⁶⁵⁵ John Crosland, T. 1951.

⁶⁵⁶ John Crosland, T. 1952.

⁶⁵⁷ Philip Coe, T. 5725.

od Obilića.⁶⁵⁸ Navodilo se da je OVK zarobila devet srpskih civila dok su išli u rudnik na posao.⁶⁵⁹ Prema svedočenju Johna Croslanda, OVK je iz doline Drenice napadala srpske civile zaposlene u rudniku Belačevac.⁶⁶⁰ Bilo je izveštaja da su na području ovog rudnika napadane usamljene srpske kuće; ti izveštaji, međutim, nisu potvrđeni.⁶⁶¹ U izveštajima za 19. juni 1998. navedeno je da kosovski Albanci proteruju Srbe iz opštine Klina.⁶⁶²

202. Prema izveštajima, OVK je prilikom borbi u Orahovcu 19. jula 1998. zarobila oko 85 Srba, koji su, po svemu sudeći, bili civili ili lica *hors de combat*.⁶⁶³ U vezi s tim napominje se da je OVK kasnije oslobodila jedan broj civila koje je zarobila tokom borbi.⁶⁶⁴ Postoje dokazi da je OVK 22. jula 1998. predala 35 srpskih civila Međunarodnom komitetu Crvenog krsta.⁶⁶⁵ Ti dokazi, međutim, pokazuju da mnoge osobe koje su, po svemu sudeći, bile civili, nisu oslobođene.

203. Pored toga što su srpski civili otimani na područjima direktnog oružanog sukoba dve strane, jedan broj civila otežano je nakon uvođenja kontrolnih punktova na područjima od strateškog značaja za OVK.⁶⁶⁶ U maju 1998, i srpske snage i OVK već su postavile kontrolne punktove na glavnim putevima.⁶⁶⁷ Civili kosovski Albanci hapšeni su na kontrolnim punktovima OVK i privođeni radi ispitivanja ili su otimani noću iz svojih domova.⁶⁶⁸ Oteta ili privedena lica često su, vezanih očiju ili u prtljažniku automobila, odvođena ili pravo u Lapušnik ili su najpre saslušavana na drugom mestu, pa onda odvođena u Lapušnik ili negde drugde u pritvor.⁶⁶⁹ Zatočenici su saslušavani; mnogi su bili optuženi da su špijuni srpskog režima ili da imaju saznanja o navodnim kolaboracionistima aktivnim na Kosovu, što je ponekad bilo praćeno i fizičkim zlostavljanjem.⁶⁷⁰ Lapušnik nije bio jedino mesto zatočenja. I kasarna kod Jablanice služila je kao improvizovani zatvor za osobe optužene za saradnju sa srpskim snagama.⁶⁷¹ U kasarni su držane osobe za koje se verovalo da su

⁶⁵⁸ John Crosland, T. 1936-1937; T. 1945; T. 1949-1950.

⁶⁵⁹ DP P212, separator 5.

⁶⁶⁰ John Crosland, T. 1937.

⁶⁶¹ John Crosland, T. 1938.

⁶⁶² John Crosland, T. 1939-1940.

⁶⁶³ DP P212, separator 5.

⁶⁶⁴ DP P212, separator 5.

⁶⁶⁵ Peter Bouckaert, T. 5503-5504.

⁶⁶⁶ DP P212, separator 5.

⁶⁶⁷ John Crosland, T. 1926.

⁶⁶⁸ L96, T. 2283; T. 2285; L06, T. 978-979; L10, T. 2909-2910; Ivan Bakrač, T. 1397-1398; Oleg Safiulin, T. 1723-1726; L07, T. 774-776.

⁶⁶⁹ L06, T. 989-990; L10, T. 2913-2917; L96, T. 2285-2286; L07, T. 779-780; L12, T. 1788-1789; vidi dole, par. 243-282.

⁶⁷⁰ L07, T. 779; L10, 2916-2917; L10, T. 2937-2938; Vojko Bakrač, T. 1306-1308; L06, T. 1007.

⁶⁷¹ L95, T. 4255-4260.

kolaboracionisti i špijuni.⁶⁷² Međunarodnom komitetu Crvenog krsta uskraćen je pristup jednom broju zatočenika OVK, što je dalo povoda pitanjima vezanim za bezbednost zatočenika.⁶⁷³

204. Kumulativni efekat ovih dokaza pokazuje da je OVK, nastojeći da na Kosovu savlada srpske snage, koje su tokom sukoba raspolagale nadmoćnom vojnom silom i mogle da angažuju veće resurse, koristila taktiku tipičnu za pobunjeničke vojske. Dokazi pokazuju da je postojao "način ponašanja" koji upućuje na zaključak da je, u vreme na koje se odnosi Optužnica, na teritoriji Kosova postojao vojni "napad".

205. Tužilaštvo tvrdi da se, na osnovu dokaza o trajanju i razmerama napada OVK, može zaključiti da je napad bio "usmeren protiv" civilnog stanovništva.⁶⁷⁴ Tužilaštvo tvrdi i to da je civilno stanovništvo bilo "prvstveni predmet napada".⁶⁷⁵

206. Čini se da je bilo više slučajeva otmica srpskih civila. Raspoloživi dokazi pokazuju da se ovo većinom događalo onda kada se za nekog pojedinca u zajednici ili selu sumnjalo da se bavi radnjama protivnim interesima OVK ili kosovskih Albanaca, a ponekad su otmičari bili nezavisni elementi OVK, koji nisu postupali u skladu s opštom politikom ili uputstvima OVK.

207. Dokazi pred Većem pokazuju da je OVK otela jedan broj Srba za koje se verovalo ili sumnjalo da imaju neku ulogu u političkim ili vladinim organima Srbije, posebno u vojsci ili policiji, s kojima je OVK bila u direktnom sukobu. Na primer, pripadnika srpskih snaga Stamena Genova OVK je surovo zlostavljala nakon otmice i, kasnije, tokom zatočeništva. Pripadnici OVK koji su zlostavljali Stamena Genova rekli su Ivanu Bakraču da to što je činjeno Genovu može da se poredi sa zlostavljanjem koje srpska policija sprovodi nad stanovnicima kosovskim Albanacima.⁶⁷⁶ Stamen Genov bio je podvrgnut ekstremnom nasilju zbog toga što je služio u srpskim snagama i bio na taj način povezan sa srpskim vojnim aparatom.⁶⁷⁷ Za razliku od njega, Bakrači i drugi za koje se nakon ispitivanja utvrdilo da očitio nemaju veze sa srpskim režimom, oslobođeni su.⁶⁷⁸

208. Veće prihvata da su izvesni kosovski Albanci oteti i pritvoreni zato što se verovalo da su povezani sa srpskim vlastima.⁶⁷⁹ Kosovski Albanci za koje se sumnjalo da su kolaboracionisti bili su izloženi diskriminaciji, šikaniranju i zlostavljanju.⁶⁸⁰ Oni kosovski Albanci za koje se verovalo

⁶⁷² L95, T. 4255-4260.

⁶⁷³ DP P212, separator 5; Peter Bouckaert, T. 5503.

⁶⁷⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 374.

⁶⁷⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 374-375.

⁶⁷⁶ Ivan Bakrač, T. 1428.

⁶⁷⁷ Vojko Bakrač, T. 1301; Ivan Bakrač, T. 1407-1408.

⁶⁷⁸ Vojko Bakrač, T. 1348-1351; Ivan Bakrač, T. 1474-1476.

⁶⁷⁹ Peter Bouckaert, T. 5488-5489; DP P212, separator 5.

⁶⁸⁰ John Crosland, T. 1867; T. 1883; Susanne Ringgaard Pedersen, T. 3507.

da su povezani sa srpskim vojnim ili policijskim vlastima bili su žrtve posebno surovog postupanja u zatočeništvu. Oni koji su bili optuženi za kolaboraciju nazivani su “špijunima”⁶⁸¹ ili “izdajicama svoga naroda”.⁶⁸² Prilikom saslušavanja L06 i L10 u Lapušniku, i jedan i drugi svedok ispitivani su o navodnim špijunima i srpskim kolaboracionistima iz njihovog sela.⁶⁸³

209. Međunarodni komitet Crvenog krsta evidentirao je ukupno 138 otmica Srba, po svemu sudeći civila ili lica *hors de combat*, za koje se verovalo da ih je pritvorila OVK.⁶⁸⁴ Prema proceni organizacije *Human Rights Watch*, od kraja februara 1998. do kraja septembra 1998, snage OVK otele su između 100 i 140 kosovskih Albanaca, Srba i Roma, po svemu sudeći civila ili lica *hors de combat*.⁶⁸⁵ Većina otmica dogodila se u Drenici, Mališevu i Orahovcu.⁶⁸⁶ Osim civila ugroženih u direktnima borbama između OVK i srpskih snaga, srpski civili bili su hapšeni i na kontrolnim punktovima OVK i skidani s autobusa.⁶⁸⁷ Pojednost konkretnih činjeničnih okolnosti vezanih za neke od ovih otmica navedene su dalje u ovoj Presudi, te nema potrebe da se o njima ovde govori.⁶⁸⁸ Iz drugih delova ove Presude videće se da nema dokaza o okolnostima pod kojima se u pritvoru OVK našao izvestan broj Srba, po svemu sudeći civila, osim kada se radi o nekim otetim osobama koje su bile pritvorene baš u Lapušniku i na koje se odnose konkretni dokazi razmotreni u ovoj Presudi.

210. Istorija, nažalost, potvrđuje da zbog ponašanja tipičnog za ratno vreme često stradaju civili. Međutim, čak i ako se prihvatida je OVK, kako se tvrdi, u relevantnom periodu ili približno u to vreme zaista otimala civile bilo koje etničke pripadnosti, Veće smatra da su te otmice, u poređenju s celokupnom populacijom Kosova, bile relativno malobrojne i da se ne može reći da predstavljaju “rasprostranjenu” pojavu u smislu člana 5 Statuta.

211. Najviše što se na osnovu dokaza može reći jeste da je OVK “sistematski” usmeravala neke svoje akcije protiv pojedinaca kosovskih Albanaca za koje se verovalo ili sumnjalo da saraduju sa srpskim vlastima, ali ne i protiv civilnog stanovništva kao takvog.

212. Postojanje plana ili politike može se smatrati indikacijom sistematskog karaktera krivičnih dela koja se u Optužnici navode kao zločini protiv čovečnosti.⁶⁸⁹ Da je “politika” da se izvrši napad na civilno stanovništvo postojala najlakše je utvrditi ili zaključiti onda kada je u pitanju ponašanje

⁶⁸¹ L10, T. 2916-2917; L64, T. 4504.

⁶⁸² Vojko Bakrač, T. 1342.

⁶⁸³ L10, T. 2916-2917; T. 2938; L06, T. 1007.

⁶⁸⁴ Peter Bouckaert, T. 5483.

⁶⁸⁵ Peter Bouckaert, T. 5477; T. 5482; T. 5483.

⁶⁸⁶ Peter Bouckaert, T. 5482-5483.

⁶⁸⁷ Ljiljana Mitrović, T. 1602-1603.

⁶⁸⁸ Vidi dole, par. 243-282; 290-446.

⁶⁸⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 182.

države; međutim, izostanak takve politike ne znači da rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilnog stanovništvo nije bilo. Premda ne spada u pravne elemente člana 5,⁶⁹⁰ dokaz da je postojala politika ili plan važan je pokazatelj da dela o kojima je reč nisu samo rezultat postupaka pojedinaca rukovođenih nekom nasumičnom ili ličnom zamisli, već da imaju takav nivo organizovanosti i takvu podršku da spadaju u kategoriju zločina protiv čovečnosti. Logično je da napad na civilno stanovništvo najčešće svedoči o postojanju politike u onim slučajevima kad su dotična dela izvršena u kontekstu većih akcija koje preduzima država i kad se vidi zvaničan sistem komandovanja.

213. Međutim, posebna pitanja se javljaju kad treba razmotriti da li se za neki entitet nižeg nivoa od države, ili neku oružanu opozicionu grupu – bilo da je čine samo unutrašnji ili i neki prekogranični pobunjenici – može reći da vodi politiku usmerenog napada. Da bi se takav organizacioni entitet smatrao sposobnim da definiše politiku, uslov je, između ostalog, da on *de facto* ima i određeni stepen kontrole nad teritorijom.⁶⁹¹ Kako je navelo Pretresno veće u predmetu *Tužilac protiv Tadića*:

“pravo u vezi sa zločinima protiv čovečnosti razvilo [se] tako da uzima u obzir snage koje, iako nisu snage legitimne vlade, imaju *de facto* kontrolu nad određenom teritorijom, ili su u mogućnosti da se kreću slobodno unutar nje.”⁶⁹²

214. Dokazi ukazuju na to da je karakter borbi OVK i srpskih snaga bio promenljiv i da su teritorije prelazile iz ruke u ruku. Veće napominje da su sposobnost OVK za postavljanje kontrolnih punktova na velikim putevima,⁶⁹³ sve češći primeri rukovođenja i komandovanja u redovima OVK⁶⁹⁴ i uspostavljanje civilnih struktura, dokazi da je OVK ostvarivala sve veću kontrolu nad značajnim delovima Kosova i da je mogla da se kreće unutar njih. Ono takođe ima u vidu izveštaje prema kojima je OVK, od aprila 1998. do sredine jula 1998, držala čak četrdeset odsto teritorije Kosova.⁶⁹⁵ Na osnovu svih dokaza, Veće se uverilo da je OVK, makar u relevantnom periodu, imala *de facto* kontrolu nad nekim delovima Kosova, kao i da su njene snage na tim delovima, a i na izvesnim drugim teritorijama Kosova, imale mogućnost kretanja.

215. Dokazi pred Većem ne pokazuju da je politika OVK bila usmerena protiv civila kao takvih. Peter Bouckaert je naveo da nikada nije video nešto poput naredbe OVK njenim pripadnicima da za predmet napada uzima nedužne civile, ili da pljačkaju ili uništavaju imovinu Srba.⁶⁹⁶ Susanne Ringgaard Pedersen je navela da nije videla da postoji neka generalna politika uzimanja civila za

⁶⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 100 i 120. Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 98.

⁶⁹¹ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 552.

⁶⁹² Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 654.

⁶⁹³ Vidi gore, par. 145.

⁶⁹⁴ Vidi gore, par. 94-134.

⁶⁹⁵ DP P212, separator 5; Peter Bouckaert, T. 5516.

⁶⁹⁶ Peter Bouckaert, T. 5564-5565.

predmet napada.⁶⁹⁷ Veće prihvata izjavu Jakupa Krasniqija da u politički i vojni program OVK nisu spadale otmice, mučenja i ubijanje nedužnih civila.⁶⁹⁸ Nema dokaza, pa čak ni indikacija, da je postojala opšta politika usmerena protiv civila kao takvih, bilo da se radi o Srbima ili kosovskim Albancima.

216. Veće prihvata da ima dokaza da je politika OVK bila usmerena protiv kolaboracionista, kosovskih Albanaca, za koje se verovalo ili sumnjalo da su povezani sa srpskim vlastima ili da rade u srpskom interesu. Još 1997. godine OVK je upozoravala “sluge srpskog režima” da ne podrivaju “oslobodilački rat.”⁶⁹⁹ U saopštenju OVK br. 43, izdatom 4. marta 1998, sreće se rečenica “smrt neprijatelju i izdajnicima.”⁷⁰⁰ U saopštenju OVK br. 53 od 19. septembra 1998, pominju se “razne kaznene mere” protiv “kolaboracionista koji nastave da služe okupatora.”⁷⁰¹ Veće prihvata da su saopštenja delom izdavana u propagandne svrhe.⁷⁰² Bez obzira na to, OVK jeste vodila politiku, povezanu s ostvarivanjem svojih vojnih ciljeva, da kao predmet napada izdvaja one pojedince za koje je mislila da saraduju sa srpskim snagama. Međutim, moguće je da je pod maskom te politike jedan broj civila kosovskih Albanaca otet iz sasvim drugih razloga, kao što su lična osveta pripadnika OVK i drugi motivi. U vreme na koje se odnosi Optužnica, OVK nije imala resurse ili komandnu strukturu da na odgovarajući način kontroliše sprovođenje te politike od strane svojih snaga i Veće prihvata da su otpadnički elementi unutar OVK vršili neke individualne otmice iz razloga koji nemaju veze s politikom prema kolaboracionistima.⁷⁰³

217. Međutim, dokazi ukazuju na to da je politika OVK bila da kao predmet napada uzima samo one za koje je verovala ili sumnjala da su povezani sa srpskim režimom. Dokazi pred Većem upućuju na ograničeni stepen koordinacije i organizovanosti takvih ciljnih napada. Već i samo postojanje zarobljeničkog logora Lapušnik pokazuje da su postupci protiv onih za koje se sumnjalo da su kolaboracionisti bili koordinirani i organizovani. Međutim, Veće zaključuje da, bez obzira na to da li se za neke osobe opravdano ili neopravdano verovalo ili sumnjalo da su kolaboracionisti, protiv njih su preduzimane mere kao protiv pojedinaca, a ne kao pripadnika veće grupe stanovništva koje je predmet napada. Veće, međutim, prihvata da je bilo i slučajeva otmica od strane lokalnih elemenata OVK, koji su delovali nezavisno od svake centralne kontrole OVK, pošto je OVK u relevantno vreme imala samo ograničene mogućnosti sprovođenja efektivne kontrole.

⁶⁹⁷ Susanne Ringgaard Pedersen, T. 3532-3533.

⁶⁹⁸ Jakup Krasniqi, T. 3439-3441.

⁶⁹⁹ Jakup Krasniqi, T. 3320.

⁷⁰⁰ Jakup Krasniqi, T. 3335-3336; dokazni predmeti P48 i P49.

⁷⁰¹ Ole Lehtinen, T. 589; dokazni predmeti P48 i P49.

⁷⁰² Robert. Churcher, T. 6377.

⁷⁰³ Susanne Ringgaard Pedersen, T. 3532.

218. Zahtev da se za predmet napada uzima “civilno stanovništvo” ima za cilj da iz kategorije zločina protiv čovečnosti izuzme činjenje krivičnih dela nad ograničenim brojem nasumično izabranih pojedinaca. U tom smislu, uslov da predmet napada mora biti “civilno stanovništvo” može se shvatiti kao još jedan način da se istakne uslov da napad mora imati velike razmere ili sistematski karakter.

219. Da bi se primenio član 5, mora se utvrditi da su predmet napada bili “civilni” u relevantnom smislu te reči. Potrebno je, dakle, razmotriti značenje pojma “civil”. U svom Zajedničkom završnom podnesku, odbrana tvrdi da su pod svim eventualnim “kolaboracionistima” koje je OVK uzimala za metu, podrazumevani aktivni učesnici u neprijateljstvima koji su stoga izgubili pravo na status civila.⁷⁰⁴ U skladu s tim, odbrana tvrdi da “stanovništvo” u smislu člana 5 nije bilo napadnuto.

220. Da bi potkrepila svoje argumente, odbrana je predočila niz primera u kojima su pripadnici OVK u izjavama za javnost i intervjuima pravili razliku između “civila” i “kolaboracionista”.⁷⁰⁵ Rexhep Selimi je naveo da je pod “kolaboracionistima” podrazumevao lica iz redova srpskih obaveštajnih službi.⁷⁰⁶ Jakup Krasniqi je kolaboracionistu definisao kao osobu koja “šteti interesima OVK kada informacije o kretanju OVK dostavlja režimu u Beogradu.”⁷⁰⁷ Peter Bouckaert iz organizacije *Human Rights Watch* je pod “kolaboracionistima” podrazumevao one koji su radili sa srpskim vlastima ili one za koje se sumnjalo da su doušnici srpskih zvaničnika.⁷⁰⁸

221. U jednom razgovoru Jakup Krasniqi je izjavio da OVK nikada nije dirala civile i da su pravilima službe OVK poštovane Ženevske konvencije.⁷⁰⁹ Međutim, iako je tvrdio da se OVK pridržavala “svih međunarodnih pravila ratovanja”, Jakup Krasniqi je izjavio da se “[k]olaboracionisti upozoravaju da ćemo ih pobiti ako nastave pogrešnim putem.”⁷¹⁰ Jednom drugom prilikom, Jakup Krasniqi je rekao da “[č]ak ako su neki ljudi i patili, više je među njima bilo kolaboracionista, kosovskih Albanaca, nego srpskih civila. Mi ne diramo civile, a ratne zarobljenike vraćamo... Kada je reč o otetima, mi ili objavimo njihova imena na spisku ili javimo da smo ih pogubili, ali se ne ponašamo podlo kao Srbija.”⁷¹¹

⁷⁰⁴ Završni podnesak odbrane, par. 362-368.

⁷⁰⁵ Završni podnesak odbrane, par. 362-368.

⁷⁰⁶ Rexhep Selimi, T. 6634-6639.

⁷⁰⁷ Jakup Krasniqi, T. 3324-3325.

⁷⁰⁸ Peter Bouckaert, T. 5488-5489.

⁷⁰⁹ Jakup Krasniqi, T. 3384-3385.

⁷¹⁰ Jakup Krasniqi, T. 3362-3364.

⁷¹¹ Ole Lehtinen, T. 587-588.

222. Predočavanjem više sličnih izjava, odbrana nastoji da dokaže da je OVK vodila računa o suštinskoj razlici između civila, za koje je smatrala da imaju pravo na zaštićen status, i kolaboracionista, s kojima je trebalo postupati kao s borcima. Međutim, Veće nema dovoljno dokaza za zaključak da su navodni kolaboracionisti srpskog režima imali odlike zbog kojih se ne bi mogli smatrati delom civilnog stanovništva.

223. Veće se uverilo da je način na koji je OVK definisala “kolaboracioniste” obuhvatao i civile i one koji su smatrani borcima. Veće podseća da član 50, paragraf 1, Dopunskog protokola uz Ženevske konvencije (koji odbrana traži da Veće primeni u ovom slučaju) predviđa sledeće: “U slučaju sumnje da li je neko lice civil, to lice će se smatrati za civila.” Žalbeno veće je mišljenja da su odredbe člana 50 izraz međunarodnog običajnog prava.⁷¹² Međutim, Veće ima u vidu da se definicija “civila” iz ratnog prava ne može tek tako preuzeti prilikom razmatranja zločina protiv čovečnosti. U vezi s tim Veće napominje da je Pretresno veće u predmetu *Tužilac protiv Tadića* utvrdilo sledeće:

[ova] definicija civila sadržana u zajedničkom članu 3 nije neposredno primenljiva na zločine protiv čovečnosti, jer predstavlja deo ratnog prava ili običaja ratovanja i može se primenjivati samo na osnovu analogije. Isto važi za definiciju, sadržanu u I Protokolu i Komentaru IV Ženevske konvencije, o postupanju sa civilima, gde oba dokumenta zastupaju široko tumačenje pojma “civil”.⁷¹³

224. Uzimajući u obzir ova razmatranja, a u svetlu dokaza koji su Veću predloženi o licima zarobljenim i zatočenim na osnovu tvrdnje ili sumnje da su kolaboracionisti neprijatelja, Veće zaključuje da su navodni kolaboracionisti oteți od strane OVK, makar generalno uzevši, imali pravo na status civila.

225. Međutim, prihvatanje tvrdnji o otmicama izvesnih civila, bilo Srba bilo Kosovskih Albanaca, u skladu s gornjom diskusijom i definicijama, nije dokaz – makar ne u utvrđenim okolnostima ovog predmeta – da je OVK vodila politku uzimanja “civilnog stanovništva” za predmet napada. Dokazi, doduše, pokazuju da je OVK, prilikom ispitivanja nekih od otețih Srba osumnjičenih da su pripadnici vojske ili policije u velikoj meri koristila nasilje i zlostavljala ih na druge načine kako bi potvrdila svoje sumnje. Izvestan broj otețih Srba, po svemu sudeći civila, OVK je kasnije ubila. Drugima je nestao svaki trag otkad su oteți ili viđeni u pritvoru OVK. Neki su pak oslobođeni. Na osnovu dokaza uglavnom nije moguće utvrditi zašto su neki pušteni, a drugi nisu. Očigledno je da je u mnogim slučajevima OVK imala neki sistem odlučivanja o tome. Načela po kojima je donosila ove odluke, međutim, nije moguće utvrditi na osnovu dokaza. U mnogim, mada ne i u svim slučajevima, odlučujući faktor ili jedan od odlučujućih faktora mogla je da bude

⁷¹² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 97; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 110.

⁷¹³ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 639.

povezanost sa srpskom policijom ili vojskom, ili pripadnost oružanim civilnim ili paravojnim snagama koje su se borile protiv OVK. Na čemu god da su se temeljile odluke OVK, činjenica da je u OVK postojao neki postupak odlučivanja o ishodu otmica dosta ubedljivo govori o tome da ona nije imala ni sprovodila opštu strategiju otmica srpskih civila na Kosovu. Na osnovu dokaza ne može se utvrditi da su otmice, zatočenje ili zlostavljanje srpskih civila imali dovoljno velike razmere ili učestalost da bi se moglo smatrati da je napad bio usmeren protiv civilnog stanovništva.

226. U ovom predmetu, većina identifikovanih lica zatočenih u zarobljeničkom logoru bili su kosovski Albanci. Na osnovu dokaza nije moguće utvrditi u kojoj razmeri su među otetim žrtvama civilima bili zastupljeni Srbi i kosovski Albanci. Ono što je utvrđeno u vezi s otetim i zatočenim licima pokazuje da su se otmice dešavale na različitim geografskim lokacijama, da je njihov broj bio relativno ograničen i da je, srazmerno veličini civilnog stanovništva Kosova, relativno mali broj lica bio otet, zbog čega se iz otmica ne može zaključiti da je civilno stanovništvo kao takvo bilo predmet napada ili da su kolaboracionisti kosovski Albanci i osobe za koje se verovalo ili sumnjalo da su kolaboracionisti, kao i druga oteta lica, činili grupu ili kategoriju dovoljno brojnu i rasprostranjenu da bi sama po sebi mogla predstavljati "stanovništvo" u relevantnom značenju.

227. U periodu na koji se odnosi Optužnica, sredstva i metodi koje je OVK koristila za otmice civila Srba i kosovskih Albanaca (bilo da se razmatraju zajedno ili odvojeno) ne pokazuju odlike napada usmerenog protiv civilnog stanovništva. Barem u većini slučajeva za koje postoje dokazi, oteni i zatim pritvoreni pojedinci birani su zato što se sumnjalo ili znalo za njihovu vezu ili saradnju sa srpskim vlastima, a ne zato što su, uopšteno govoreći, pripadali nekom stanovništvu protiv kojeg je OVK usmerila svoj napad.

228. Razmotrivši dokaze koje ima pred sobom, Veće zaključuje da u vreme na koje se odnosi Optužnica nije postojao napad OVK usmeren protiv "civilnog stanovništva", bilo kosovskih Albanaca bilo Srba, kao ni napad za koji se može reći da je bio "rasprostranjen"; međutim, kao što je već napomenuto, ima dokaza za to da su otmice i zatočenje izvesnih osoba bili donekle sistematski i koordinirani. Iako je OVK očito vodila politiku u okviru koje je za taj predmet napada uzimala one kosovske Albance za koje se sumnjalo da saraduju sa srpskim vlastima, Veće zaključuje da se nije radilo o napadu usmerenom protiv civilnog stanovništva, bilo srpskog bilo albanskog. Tužilaštvo nije dokazalo – u traženom smislu već definisanom u ovoj Presudi – da su dela trojice optuženih za koja se u tačkama 1, 3, 5, 7 i 9 Optužnice tvrdi da predstavljaju zločine protiv čovečnosti, bila deo rasprostranjenog ili sistematskog napada usmerenog protiv nekog civilnog stanovništva. Nije dokazano da je u ovom predmetu merodavan član 5. Tačke 1, 3, 5, 7 i 9 moraju se, dakle, odbaciti.

V. OPTUŽBE

A. Pravo merodavno za krivična dela za koja su podignute optužbe

1. Uvod

229. U Optužnici se tvrdi da su trojica optuženih – Fatmir Limaj, Haradin Bala i Isak Musliu – odgovorni za krivična dela navedena u tačkama od 1 do 8. Optuženi Fatmir Limaj i Haradin Bala se, pored toga, terete i u tačkama 9 i 10. Za sva krivična dela iz Optužnice navodi se da su počinjena u periodu od maja do približno 26. jula 1998. Optužnicom se optuženi terete da su protivpravno uhapsili najmanje trideset pet civila Srba i kosovskih Albanaca iz opština Štimlje, Glogovac i Lipljan na Kosovu i da su ih, uz primenu sile, odveli u zarobljenički logor Lapušnik.⁷¹⁴ U Optužnici se navodi da su, u zarobljeničkom logoru Lapušnik, trojica optuženih ove civile protivpravno držala zatočene duže vreme i da su ispitivala civile kosovske Albance smatrane za kolaboracioniste srpskih snaga razmeštenih na tom području.⁷¹⁵ Ovi navodi potkrepljuju jednu tačku Optužnice u kojoj se optuženi terete za zločin protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta – zatvaranje (tačka 1), i jednu tačku Optužnice u kojoj se terete za kršenje zakona ili običaja ratovanja prema članu 2 Statuta – okrutno postupanje (tačka 3). Pored ovoga, Optužnicom se trojica optuženih terete da su te civile u zarobljeničkom logoru držali u nehumanim uslovima i redovno ih podvrgavali fizičkom zlostavljanju, premlaćivanju i mučenju.⁷¹⁶ U vezi s ovim tvrdnjama, trojica optuženih terete se krivičnom odgovornošću za mučenje, kao zločin protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta (tačka 3) i kao kršenje zakona i običaja ratovanja prema članu 3 Statuta (tačka 4); nehumana dela, kao zločin protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta (tačka 5); i okrutno postupanje, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja prema članu 3 Statuta (tačka 6). Trojica optuženih takođe se terete za ubistvo četrnaest pritvorenih civila u zarobljeničkom logoru ili oko njega.⁷¹⁷ Ovi navodi potkrepljuju jednu tačku za kršenje zakona ili običaja ratovanja i jednu tačku za zločine protiv čovečnosti, tj. ubistvo prema članu 3, odnosno članu 5 Statuta (tačke 7 i 8). Konačno, optuženi Fatmir Limaj i Haradin Bala optužuju se za ubistvo deset zatočenika na planini Beriša 26. jula 1998. ili približno tog datuma, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja i zločin protiv čovečnosti prema članu 3, odnosno članu 5, Statuta (tačke 9 i 10).

⁷¹⁴ Optužnica, par. 21-22.

⁷¹⁵ Optužnica, par. 21-23.

⁷¹⁶ Optužnica, par. 25-26.

⁷¹⁷ Optužnica, par. 28-32.

2. Zločini protiv čovečnosti (tačke 1, 3, 5, 7 i 9)

230. Optuženi se krivičnim delima iz tačaka 1, 3, 5, 7 i 9 terete na osnovu člana 5 Statuta ovog Međunarodnog suda. Kao što je u ovoj Presudi već zaključeno, nije utvrđeno da su ispunjeni preliminarni uslovi za primenu člana 5 Statuta.⁷¹⁸ Shodno tome, tačke 1, 3, 5, 7 i 9 moraju se odbaciti.

3. Okrutno postupanje (tačke 2 i 6)

231. Okrutno postupanje u smislu člana 3 Statuta definisano je kao namerno delo ili propust koji nanose tešku psihičku ili fizičku patnju ili povredu, ili predstavljaju ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo, osobe koja nije aktivni učesnik u neprijateljstvima. Što se tiče *mens rea*, potrebno je da počinitelj ima ili neposrednu nameru da počini delo okrutnog postupanja, ili posrednu nameru, tj. svest o tome da je verovatna posledica njegovog činjenja ili nečinjenja okrutno postupanje.⁷¹⁹

232. Optuženi se prema članu 3 Statuta terete za okrutno postupanje i u tački 2 i u tački 6. Ako se ostavi po strani okrutno postupanje navedeno u tački 6 (koje se, sasvim konkretno, tiče nehumanih uslova pritvora u zarobljeničkom logoru),⁷²⁰ okrutno postupanje kojim se optuženi terete u tački 2 tiče se “protivpravnog zarobljavanja”, “protivpravnog pritvaranja duže vremena” i “ispitivanja” civila Srba, odnosno kosovskih Albanaca, u zarobljeničkom logoru Lapušnik.⁷²¹ U Optužnici se ova dela navode kao da sama po sebi predstavljaju ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo i stoga okrutno postupanje prema članu 3 Statuta. Veće smatra da to da li određeno ponašanje doseže nivo okrutnog postupanja predstavlja činjenično pitanje koje treba utvrditi za svaki slučaj posebno. Veće napominje da pred ovim Međunarodnim sudom krivično delo okrutnog postupanja nikad nije bilo utvrđeno u vezi s ovim konkretnim delima.⁷²² Dakle, da bi utvrdilo da li “protivpravno zarobljavanje”, “protivpravno pritvaranje duže vremena” i “ispitivanje” kojima se optuženi terete u ovom predmetu dosežu nivo okrutnog postupanja, Veće je uzelo u obzir sve okolnosti ovog predmeta. Veće je zaključilo da ova dela, bar u okolnostima ovog predmeta, sama po sebi i za sebe ne predstavljaju ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo u smislu okrutnog postupanja iz člana 3 ovog Statuta. Prema tome, tačka 2 se takođe mora odbaciti.

⁷¹⁸ Vidi gore, par. 228.

⁷¹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 261.

⁷²⁰ Optužnica, par. 26.

⁷²¹ Optužnica, par. 22-33.

⁷²² U svom Završnom podnesku, tužilaštvo za “lišavanje slobode osoba, bez naloga i redovnog zakonskog postupka” navodi da predstavlja okrutno postupanje prema članu 3. “Protivpravno zarobljavanje” i “ispitivanje” civila Srba i/ili kosovskih Albanaca se ne pominju. Međutim, pošto se optuženi za ova dela terete u Optužnici, Veće ih je ipak razmotrilo, par. 390-932.

233. Pošto je odbacilo tačke 1, 2, 3, 5, 7 i 9, Veće će sada oceniti dokaze koji se odnose na krivično delo mučenja prema članu 3 Statuta u vezi s tačkom 4 Optužnice, na okrutno postupanje prema članu 3 Statuta u vezi s tačkom 6 Optužnice i na ubistvo prema članu 3 Statuta u vezi s tačkama 8 i 10.

4. Mučenje (tačka 4)

234. U Optužnici se trojica optuženih, između ostalog, terete za mučenje kao kršenje zakona ili običaja ratovanja prema članu 3 Statuta, te kao zločin protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta.

235. Sudska praksa Međunarodnog suda detaljno je razradila pravne odredbe u vezi s krivičnim delom mučenja. Da bi se moglo utvrditi delo mučenja, bilo kao ratni zločin bilo zločin protiv čovečnosti,⁷²³ moraju biti ispunjena sledeća tri uslova:

- (1) delom ili propustom mora se naneti težak telesni ili duševni bol ili patnja;
- (2) delo ili propust moraju biti namerni;
- (3) motiv dela ili propusta mora biti dobijanje informacija ili priznanja, kažnjavanje, zastrašivanje ili vršenje pritiska na žrtvu ili treće osobe, ili diskriminacija, iz bilo kog razloga, žrtve ili trećeg lica.⁷²⁴

236. Delo ili propust može činiti *actus reus* mučenja pod uslovom da su prouzrokovali težak bol ili patnju. Zlostavljanje koje ne dostiže takav stepen težine može ipak predstavljati neko drugo krivično delo u nadležnosti Međunarodnog suda.⁷²⁵ Takođe ne postoji zahtev da se delom ili propustom prouzrokuje trajna povreda,⁷²⁶ kao ni zahtev da se delom ili propustom prouzrokuje telesna povreda, pošto upravo nanošenje duševne patnje preovladava kao oblik mučenja.⁷²⁷

237. Kada se ocenjuje težina dela koja se u optužnici navode kao mučenje, dosadašnja sudska praksa Međunarodnog suda nalaže da treba voditi računa o svim okolnostima dotičnog predmeta, a posebno o karakteru i kontekstu nanošenja bola, umišljaju i institucionalizaciji zlostavljanja, fizičkom stanju žrtve, načinu i metodi koji je korišćen, kao i o položaju inferiornosti žrtve.⁷²⁸ Za

⁷²³ Definicija krivičnog dela ista je bez obzira na to po kojem se članu Statuta optuženi tereti. Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 482; Prvostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 178; Prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 139.

⁷²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 142, 144, u kojima se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 497. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 481, Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 179.

⁷²⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 468; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 181.

⁷²⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 148.

⁷²⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 149.

⁷²⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 182.

ocenu Veća značajne su i posledice zlostavljanja po telesno ili duševno stanje žrtve, kao i njena starost, pol i zdravstveno stanje.⁷²⁹ Povrh toga, ako je osoba zlostavljana tokom dužeg vremenskog perioda, Veće ocenjuje težinu celokupnog postupanja.⁷³⁰ Konačno, Veće se slaže s Pretresnim većem u predmetu *Čelebići*, koje je konkretno u vezi sa silovanjem zaključilo da u određenim slučajevima patnju mogu pogoršati socijalni i kulturni uslovi,⁷³¹ kao i da u oceni težine ponašanja navedenog u optužnici treba uzeti u obzir konkretan socijalni, kulturni i verski kontekst žrtava.

238. Što se tiče *mens rea* krivičnog dela mučenja, dosadašnja praksa Međunarodnog suda zahteva postojanje neposredne namere, drugim rečima, da počinitelj ima nameru da deluje na način koji će, kako se normalno može očekivati, njegovim žrtvama naneti tešku bol ili patnju, bilo telesnu bilo duševnu.⁷³² Sve dok počinitelj postupa s ovom neophodnom namerom, i relevantno da li je njegov motiv možda bilo nešto drugo.⁷³³

239. Da bi se utvrdilo da je izvršeno krivično delo mučenja, delo ili propust navedeni u optužnici moraju biti izvršeni s određenim ciljem: dobijanje informacija ili priznanja, kažnjavanje, zastrašivanje ili vršenje pritiska na žrtvu ili treće lice, ili diskriminacija, iz bilo kog razloga, žrtve ili trećeg lica. Zabranjeni cilj ne mora biti i jedini ili glavni cilj dotičnog dela ili propusta.⁷³⁴

240. Konačno, iako je u ranijoj jurisprudenciji Međunarodnog suda bilo različitih zaključaka o tome da li navedeno delo ili propust – da bi predstavljali krivično delo mučenja – mora biti izvršeno od strane, odnosno na podstrek, odnosno uz izričitu ili prećutnu saglasnost nekog državnog službenika ili osobe koja vrši neku zvaničnu dužnost,⁷³⁵ Veće napominje da je ovo pitanje sada rešeno od strane Žalbenog veća. U skladu s međunarodnim običajnim pravom i sudskom praksom Međunarodnog suda, nije neophodno da počinitelj postupa u zvaničnom svojstvu.⁷³⁶

5. Ubistvo (tačke 8 i 10)

241. Trojica optuženih terete se za ubistvo prema članu 3 Statuta.⁷³⁷ Da bi se utvrdilo krivično delo ubistva, potrebna su sledeća tri elementa:⁷³⁸ (a) smrt žrtve, pri čemu nije potrebno dokazati da

⁷²⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 143.

⁷³⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 182.

⁷³¹ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 495.

⁷³² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 153.

⁷³³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 153.

⁷³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 155, Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 153; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 184.

⁷³⁵ Vidi, na primer, Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 494, i Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka*, par. 137-141.

⁷³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 148; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 284.

⁷³⁷ Optužnica, par. 28-33; 34-37.

⁷³⁸ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka*, par. 257 i 261.

je telo pokojnika pronađeno;⁷³⁹ (b) činjenicu da je smrt nastupila kao posledica nekog dela ili propusta počinioca; i (c) nameru počinioca u vreme tog dela ili propusta da žrtvu liši života ili, ako nije bilo takve konkretne namere, svest počinioca da je smrt verovatna posledica tog dela ili propusta.⁷⁴⁰

B. Zaključci

242. Veće napominje da je tužilaštvo u prilog svojim optužbama za zatvaranje i okrutno postupanje (tačke 1 i 2 Optužnice) navelo da je najmanje trideset pet osoba bilo uhapšeno i zatočeno u zarobljeničkom logoru Lapušnik.⁷⁴¹ Međutim, u Optužnici su poimenice navedene samo dvadeset četiri osobe, navodne žrtve ubistva.⁷⁴² Na početku suđenja, tužilaštvo je predložilo dokument s imenima i fotografijama ljudi za koje tvrdi da su bili žrtve zatočene u zarobljeničkom logoru Lapušnik, od čega je njih dvadeset osam lišeno života, a dvadeset dvoje preživelo.⁷⁴³ Veće napominje da je ovo dovelo do izvesne konfuzije. Konkretno, ovim dokumentom tužilaštvo je, po svemu sudeći, iznelo tvrdnju da su ubijene još četiri osobe, koje nisu navedene u Optužnici. S obzirom na to da ovi dodatni navodi o ubistvima u Optužnici nisu valjano izneti, Veće ih u ovoj Presudi nije razmatralo.

1. Postojanje zarobljeničkog logora u Lapušniku

243. U Optužnici se navodi sa su dela koja se optuženima stavljaju na teret izvršena u zarobljeničkom logoru ili u vezi sa zarobljeničkim logorom, koji je u selu Lapušnik formiran ubrzo nakon dolaska vojnika OVK u to selo, u maju 1998. godine. Trojica optuženih ne priznaju da je u bilo kom trenutku u periodu od početka maja do kraja jula 1998. u Lapušniku postojao zarobljenički logor OVK. Više svedoka tužilaštva i odbrane, uključujući i bivše pripadnike OVK, posvedočilo je da nije znalo za takav logor.⁷⁴⁴ Fatmir Limaj je naveo da nikad nije video ni čuo za neki zarobljenički logor u Lapušniku. U svom svedočenju naveo je da ne veruje da je takav logor i postojao.⁷⁴⁵ Bivši pripadnik OVK Elmi Sopi, pozvan kao svedok odbrane, tvrdio je da je celo selo Lapušnik bilo iznenađeno tvrdnjom da je tamo postojao zarobljenički logor, za šta su saznali tek po

⁷³⁹ Vidi i stav iz paragrafa 326 Prvostepene presude u predmetu *Krnjelac*, doraden od strane Žalbenog veća u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kvočka*, par. 260: "Činjenica smrti žrtve može se izvesti posrednim zaključivanjem na osnovu ukupnih dokaza koji su predloženi Pretresnom vijeću. Dovoljno je utvrditi da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz raspoloživih dokaza taj da je smrt žrtve nastupila kao posljedica djela ili propusta optuženog ili jedne ili više osoba za koje je optuženi krivično odgovoran." Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 240.

⁷⁴⁰ Vidi *Strugar*, Pretresno veće, par. 236.

⁷⁴¹ Optužnica, par. 22.

⁷⁴² Optužnica, par. 29-32 i dodaci I, II i III.

⁷⁴³ DP P54.

⁷⁴⁴ Fadil Kastrati, T. 2620; Jakup Krasniqi, T. 3475; Jan Kickert, T. 696, 737-739; Peter Bouckaert, T. 5586; Ramadan Behluli, T. 2832-2835; dr Zeqir Gashi, T. 5631-5632; Elmi Sopi, T. 6739; Rexhep Selimi, T. 6606.

⁷⁴⁵ Fatmir Limaj, T. 6336.

hapšenju trojice optuženih na osnovu ove Optužnice.⁷⁴⁶ Neophodno je stoga da Veće utvrdi da li je dokazano da je u Lapušniku postojao zarobljenički logor OVK, kao i da li je u njemu bilo zatočenih u vreme obuhvaćeno Optužnicom.

244. Više svedoka tužilaštva svedočilo je o okolnostima pod kojima su oti iz raznih mesta u opštinama Glogovac, Lipljan i Štimlje, a zatim zatočeni na jednom seoskom imanju u periodu juni-juli 1998. Veće će sada razmotriti njihova svedočenja. Lapušnik pripada opštini Glogovac. Lipljan i Štimlje su opštine odmah jugoistočno od Glogovca.

245. Svedok L06 naveo je da su 13. juna 1998. dva maskirana vojnika OVK, naoružana automatskim oružjem, zaustavila njega, L10 i još dve osobe.⁷⁴⁷ Posle nekih sat vremena, došla su četiri vojnika OVK u maskirnim uniformama i odvela L06, L10 i jednu od dve pomenute osobe u kuću Idriza Muharremija.⁷⁴⁸ Tamo je bilo mnogo vojnika, među kojima i Ali Gashi i Ramadan Behluli.⁷⁴⁹ Svedoci L06 i L10 stavljeni su u prtljažnik jednog automobila, a ona treća osoba odvedena je drugim automobilom.⁷⁵⁰ Svedok L06 je rekao da je prepoznao mesto u koje su odvezli njega i L10, i da je to bio Lapušnik. Svedok L06 je prepoznao Lapušnik, jer je poznavao taj kraj, pošto je ranije imao rođake koji su tu živeli.⁷⁵¹ Putovanje je trajalo oko tri sata neravnim putem.⁷⁵² Kada su stigli, L06 je odveden u prostoriju u kojoj se već nalazio jedan čovek iz Crnojkeva, za koga se kasnije ispostavilo da je Emin Emini.⁷⁵³ Sutradan je u tu prostoriju došao čovek kojeg je L06 zvao Shala, i vezao L06 teškim lancem.⁷⁵⁴ Kasnije je utvrđeno da je ova prostorija bila ostava seoskog imanja na koje je odveden L06.⁷⁵⁵ Prostorija je bila veličine oko 2 x 3 metra i imala je betonski pod. Na podu je bilo gnojivo i jedno crevo. Tavanica je prokišnjavala. Prostorija je imala samo jedan mali prozor. U njoj se nalazila i kofa, koja je korišćena kao nužnik.⁷⁵⁶ Broj zatvorenika u prostoriji se povećao pred kraj zatočeništva L06, dostigavši ukupno do 12 - 13 ljudi.⁷⁵⁷ Svedok L06 se setio imena dvojice njih, Adema i Shevketa,⁷⁵⁸ i prepoznao je L96 kao jednog od zatvorenika držanih u ostavi.⁷⁵⁹ I Lutfi je bio zatvoren u istoj prostoriji, kao i L07, na nekoliko

⁷⁴⁶ Elmi Sopi, T. 6739.

⁷⁴⁷ L06, T. 974; 977-979.

⁷⁴⁸ L06, T. 983; 985.

⁷⁴⁹ L06, T. 983-984.

⁷⁵⁰ L06, T. 989-990.

⁷⁵¹ L06, T. 994; 1068.

⁷⁵² L06, T. 990.

⁷⁵³ L06, T. 990-992; DP P54.

⁷⁵⁴ L06, T. 993-994.

⁷⁵⁵ L06, T. 1038-1039; DP P6.

⁷⁵⁶ L06, T. 990-993; 995-997.

⁷⁵⁷ L06, T. 999.

⁷⁵⁸ L06, 999-1001; 1039-1045; DP P54.

⁷⁵⁹ L06, T. 1039-1045; DP P54.

dana.⁷⁶⁰ Dva stražara, za koja je L06 rekao da su bili Shala i Murrizi, donosili su zatvorenima hranu i vodu.⁷⁶¹ Svaka tri-četiri dana Shala bi otvorio vrata i pustio zatvorenike u kratku šetnju.⁷⁶²

246. Svedok L06 je u svom svedočenju rekao da su ga u pomenutoj ostavi držali oko dva meseca.⁷⁶³ Poslednjeg dana koji je proveo u zatočeništvu, srpske snage su granatirale logor. Svedoku L06 i drugim zatvorenima rečeno je da izađu iz ostave i, pod pratnjom zatvorskih čuvara Shale i Murrizija, naterani su da odu pešice na planinu.⁷⁶⁴ Ispred ostave bilo je i drugih zatvorenika, među kojima Milajim iz Račka, L96, Hid, L04, L12, jedan čovek ranjen u nogu i Lumaj.⁷⁶⁵ Svi su sprovedeni na planinu. Stigli su na jednu livadu oko koje se uzdizala planina Beriša, i tu su se zadržali oko dva sata. Stražar OVK prozvao je deset zatvorenika, uključujući i L06. Svedok L06 je rekao da su im dali nekakve papire na kojima su bila njihova imena i rekli im da idu za Kišnu Reku.⁷⁶⁶

247. Svedok L10 je u svom svedočenju naveo da su 14. juna 1998. u blizini sela Zborce, njega, L06 i još jednu osobu zaustavila dva naoružana i maskirana muškarca, koja su imala oznake OVK.⁷⁶⁷ Posle sat vremena došla su tri-četiri maskirana i naoružana čoveka i odvela ovu trojicu u kuću Idriza Muharremija, koja se nalazila nedaleko odatle. Tamo su L10 prisilili da uđe u prtljažnik automobila; vožnja je trajala oko sat i po. Automobil se zaustavio i L10 je stavljen u "mračan podrum". Nešto kasnije, doveden je i onaj treći čovek koji je bio uhapšen zajedno s L10. Taj čovek je rekao L10 da se nalaze u Klečki.⁷⁶⁸ Posle nekih sat vremena, L10 su povezali oči i ponovo ga stavili u prtljažnik automobila.⁷⁶⁹ Do nekog drugog mesta vozili su se oko jedan sat.⁷⁷⁰ Unutra su mu skinuli povez s očiju i L10 je ugledao maskirane vojnike, koji su ga pitali ko su špijuni u njegovom selu.⁷⁷¹ Svedok L10 je zatim stavljen u prostoriju koju je opisao kao podrum.⁷⁷² Kasnije je razjašnjeno da se radilo o ostavi seoskog imanja na koje je odveden.⁷⁷³ Prostorija je bila veličine 4 x 3 metra, imala je jedan prozor, gvozdena vrata i betonski pod.⁷⁷⁴ Vrata su uvek bila zatvorena. Tu je bila je jedna kofa koja je služila kao nužnik.⁷⁷⁵ Dva stražara, za koje je L10 rekao da su bili

⁷⁶⁰ L06, T. 1039-1045.

⁷⁶¹ L06, T. 997-998; 1001, 1101-1102.

⁷⁶² L06, T. 997-998.

⁷⁶³ L06, T. 990-993.

⁷⁶⁴ L06, T. 1025, 1028.

⁷⁶⁵ L06, T. 1033-1034; 1039-1045.

⁷⁶⁶ L06, T. 1028-1030.

⁷⁶⁷ L10, T. 2907-2909.

⁷⁶⁸ L10, T. 2913-2915.

⁷⁶⁹ L10, T. 2915-2916.

⁷⁷⁰ L10, T. 2916.

⁷⁷¹ L10, T. 2916-2917.

⁷⁷² L10, T. 2916.

⁷⁷³ L10, T. 2927-2928.

⁷⁷⁴ L10, T. 2918-2920.

⁷⁷⁵ L10, T. 2918-2921.

Shala i Murrizi, donosila su im hranu i vodu.⁷⁷⁶ Na početku su u ostavi bile zatvorene četiri osobe, ali kasnije su tu držali i do petnaest ljudi.⁷⁷⁷ Svedok L10 je naveo da su među njima bili Shefqet i Adem iz sela Godance /Godanc/, Lutfi iz Crnog Brega /Breg-i-Zi/, Hyzri iz sela Belince /Belince/, L96 i dva Srbina.⁷⁷⁸ Svedok L10 je na fotografijama kao zatvorenike iz ostave prepoznao Bashkima iz Godanca, Fehmija Xhemu, Adema iz Godanca i L96.⁷⁷⁹

248. Svedok L10 je naveo da je u zarobljeničkom logoru proveo oko dva meseca.⁷⁸⁰ Poslednjeg dana njegovog boravka u logoru počeli su granatiranje i pucnjava. U 10:00 ili 11:00 časova, Shala i Murrizi došli su u prostoriju u kojoj je držan L10, rekli zatvorenima da je u toku “bombardovanje” i izveli ih u dvorište.⁷⁸¹ Tamo su ih postrojili i naredili im da pođu uzbrdo.⁷⁸² Posle četrdesetak minuta zaustavili su se kod stabla jedne trešnje. Po onome što mu je rekao jedan rođak, L10 je zaključio da su bili na planini Beriša.⁷⁸³ Tu su bili i Shala, Murrizi i jedan treći vojnik, s automatskim puškama.⁷⁸⁴ Posle otprilike dva sata, Shala je podelio zatvorenike u dve grupe, jednu je pustio na licu mesta, a druga je trebalo da bude puštena kasnije.⁷⁸⁵ Svedok L10 je bio u grupi koja je puštena. Upamtio je da su u toj grupi bile i sledeće osobe: Shefqet i Adem iz Godanca, jedan čovek iz Račka, Muje iz Belinca, L04, L06 i L12.⁷⁸⁶ Shala im je rekao da su slobodni da idu i svakom je dao po parče papira na kojem je prethodno napisao potvrdu da su pušteni.⁷⁸⁷ Rečeno im je da krenu nizbrdo, ali su oni, umesto toga, krenuli u selo Kišna Reka.⁷⁸⁸ Pošto je pušten na slobodu, L10 je od jednog rođaka saznao da je bio zatočen u Lapušniku.⁷⁸⁹

249. Pismena izjava L84, uvrštena u spis na osnovu pravila 92bis, sadrži dalje dokaze u vezi s postojanjem zarobljeničkog logora u Lapušniku. Svedok L84, civil, izjavio je da su ga negde u junu 1998. vojnici OVK odveli automobilom iz Kišne Reke u Lapušnik.⁷⁹⁰ Vozač automobila bio je vojnik OVK kojeg su zvali “Voglushi”.⁷⁹¹ Kada su stigli u Lapušnik, automobil je s puta Priština-Peć skrenuo u šumu i stigao na mesto gde je dva imanja delio jedan uzani put.⁷⁹² “Voglushi” je rekao L84 da je imanje na levoj strani štab OVK u Lapušniku. Odveli su ga na imanje koje je služio

⁷⁷⁶ L10, T. 2918-2922.

⁷⁷⁷ L10, T. 2922-2923.

⁷⁷⁸ L10, T. 2923-2925.

⁷⁷⁹ L10, 2969-2973; DP P54.

⁷⁸⁰ L10, T. 2921.

⁷⁸¹ L10, T. 2960.

⁷⁸² L10, T. 2960-2961.

⁷⁸³ L10, T. 2960-2966.

⁷⁸⁴ L10, T. 2962-2963.

⁷⁸⁵ L10, T. 2963.

⁷⁸⁶ L10, T. 2964.

⁷⁸⁷ L10, T. 2967.

⁷⁸⁸ L10, T. 2964.

⁷⁸⁹ L10, T. 2934-2935.

⁷⁹⁰ DP P197, par. 14, 17-22.

⁷⁹¹ DP P197, par. 22.

⁷⁹² DP P197, par. 23.

kao štab i stavili ga u prostoriju odmah desno od kapije. U dvorištu su bile i velika glavna zgrada i još jedna manja zgrada. Svedoku L84 je rečeno da je taj kompleks pripadao porodici "Vojvod".⁷⁹³ Na tom imanju su L84 ispitivali o ljudima iz njegovog sela, a sutradan su ga odveli na imanje na desnoj strani puta, nasuprot onom u kojem je bio smešten štab.⁷⁹⁴ To imanje je imalo dvostruku metalnu ili drvenu kapiju crvenkaste boje. Osim te velike kapije, tu je bila i jedna manja kapija, a unutra su se nalazile stepenice koje su vodile u gornju prostoriju, odmah desno kad se prođe kroz kapiju.⁷⁹⁵ Kad bi se sa stepenica ušlo u gornju prostoriju, dolazilo bi se do dve zasebne prostorije.⁷⁹⁶ Opis ovog drugog imanja i imanja koje je služilo kao štab, kao i fizički položaj jednog kompleksa naspram drugog, odgovaraju opisu zarobljeničkog logora navedenog u Optužnici. Svedok L84 je boravio u jednoj od ovih prostorija, zajedno s jednim starim čovekom.⁷⁹⁷ U drugoj prostoriji bio je jedan dečak iz Crnoljeva. Na kapiji i stepenicama kod prostorije gde su držali L84 uvek je stajao stražar.⁷⁹⁸ Jednog dana stražar je rekao L84 da izađe, a on je razgovarao sa L64 koji je nosio uniformu OVK.⁷⁹⁹ Svedok L84 je u Lapušniku proveo tri noći, od kojih poslednje dve na tom drugom, čuvanom imanju, preko puta onog koje je služilo kao štab OVK, gde je L84 najpre odveden.⁸⁰⁰ Ispitivali su ga o nekoliko osoba.⁸⁰¹ Svedok L84 je naveo da su mu, pre nego što su ga pustili, pretili da nikom ne priča šta je video.⁸⁰²

250. Svedok L04 je u svom svedočenju rekao da su ga, 28. juna 1998. ili približno tog datuma, od kuće odveli vojnici u crnim uniformama s oznakama OVK, među kojima su bili Alush Gashi i Rrahman Tafa.⁸⁰³ Vojnici i L04 prvo su otišli do kuće L12. Izveli su L12 iz kuće, a onda su svi zajedno otišli do kuće nekog čoveka da traže oružje.⁸⁰⁴ Kad su u toj kući našli pušku, dva vojnika – Alush Gashi i Shukri Buja, koji je takođe bio tu - zavezali su L04 i L12 ruke na leđima kanapom, stavili im vreće na glavu i prisilili ih da uđu u kola.⁸⁰⁵ Prvo su ih odveli u jednu kuću u selu gde je bio štab OVK, a zatim u jedan drugi štab OVK u selu Petraštica.⁸⁰⁶ Tamo su L04 i L12 vređali i tukli štapovima, dok su im vreće i dalje bile na glavi.⁸⁰⁷ Svedok L04 je ostao bez jednog zuba i bio je u bolovima.⁸⁰⁸ Nakon što su pretučeni, i dalje s vrećama na glavi, L04 i L12 naterani su da legnu

⁷⁹³ DP P197, par. 23-24.

⁷⁹⁴ DP P197, par. 25-28, 30.

⁷⁹⁵ DP P197, par. 30.

⁷⁹⁶ DP P197, par. 32.

⁷⁹⁷ DP P197, par. 32.

⁷⁹⁸ DP P197, par. 30, 32.

⁷⁹⁹ DP P197, par. 35.

⁸⁰⁰ DP P197, par. 31.

⁸⁰¹ DP P197, par. 25-28.

⁸⁰² DP P197, par. 36.

⁸⁰³ L04, T. 1110-1113.

⁸⁰⁴ L04, T. 1113-1118.

⁸⁰⁵ L04, T. 1118-1119.

⁸⁰⁶ L04, T. 1119-1121.

⁸⁰⁷ L04, T. 1121-1122.

⁸⁰⁸ L04, T. 1122.

u zadnji deo jednog kombija.⁸⁰⁹ Kombi je skrenuo levo i vozio se oko jedan sat, kad je ponovo skrenuo levo. Svedoci L04 i L12 su izvedeni iz automobila. Čovek kome se jedan vojnik obratio sa “Shala” skinuo im je vreće s glave.⁸¹⁰ Svedok L04 je znao da su u Lapušniku.⁸¹¹ Poznavao je Lapušnik veoma dobro, pošto je pre toga kroz njega prolazio jednom nedeljno.⁸¹²

251. Na seoskom imanju L04 je bio pritvoren u štali.⁸¹³ U štali su bili pritvoreni i drugi ljudi, među kojima je naveo Veselija i Shyqju iz Godanca, Elmija Qerqinija iz Crnojleđa, Agima, L12, dva Srbina iz opštine Suva Reka, čoveka iz Krajmirovca i čoveka kojeg je zvao Bošnjak.⁸¹⁴ Shyqja iz Godanca je imao slomljenu nogu.⁸¹⁵ Milaim Kamberi iz Račka, Hete iz Petrova i Xhela Halimi iz Petrova dovedeni su u štalu nekoliko dana kasnije.⁸¹⁶ Svi zatvorenici bili su vezani lancem za zid.⁸¹⁷ Štalu je čuvao Shala, koji je zatvorenicima donosio hranu i uvek je bio tu.⁸¹⁸ Svedok L04 je u zarobljeničkom logoru video i druge vojnike OVK, kao što su osobe za koje je rekao da se zovu Qeqizi, Tamuli i Murrizi.⁸¹⁹ Svedoka L04 su jednom izveli iz štale. Tada je video planinu Beriša i jednu malu kuću u okviru kompleksa.⁸²⁰ Ovaj opis odgovara opisu zarobljeničkog logora koji se daje u Optužnici.

252. Svedok L04 je rekao da je na imanju gde su držali zatvorenike proveo 28 dana.⁸²¹ Posljednjeg dana zatočeništva Murrizi je ušao u štalu i skinuo zatvorenicima lance. Rečeno im je da izađu u dvorište i, zajedno sa drugim zatočenicima, naterali su ih da krenu uzbrdo na planinu Beriša.⁸²² Svedok L04 je u dvorištu video i druge ljude, koji su očigledno bili isto tako zatočeni u tom zarobljeničkom logoru, a među njima su bili Emin Emimi, Hyzri, Safet, Luta, jedna zarobljena žena, L06 i L96.⁸²³ Kad su se zatvorenici popeli na planinu Beriša, odmorili su se oko sat vremena. Onda je Murrizi prozvao 11 zatvorenika, uključujući L04, i rekao im da su oslobođeni. Ostali je trebalo da budu pušteni kasnije.⁸²⁴ Zatvorenici u prvoj grupi zvali su se Shefqhet, Milaim, Muje, Luma, čovek iz Krajišta /Kraishte/, Afrim Queriqi iz Krajmirovca, L12, L10 i L04. Shala je svakom od njih dao po parče papira na kojem je, prema rečima L04, pisalo da se puštaju po naredbi

⁸⁰⁹ L04, T. 1123.

⁸¹⁰ L04, T. 1124-1125.

⁸¹¹ L04, T. 1123-1124.

⁸¹² L04, T. 1272-1273.

⁸¹³ L04, T. 1127-1130.

⁸¹⁴ L04, T. 1131-1136, 1139.

⁸¹⁵ L04, T. 1139.

⁸¹⁶ L04, T. 1136-1138.

⁸¹⁷ L04, T. 1140-1141.

⁸¹⁸ L04, T. 1175, 1177-1179.

⁸¹⁹ L04, T. 1136, 1172-1173, 1175-1176, 1192-1194.

⁸²⁰ L04, T. 1183.

⁸²¹ L04, T. 1173.

⁸²² L04, T. 1192-1194.

⁸²³ L04, T. 1192-1194. Veće napominje da nema dokaza koji potvrđuju da se među zatočenicima nalazila i jedna žena.

⁸²⁴ L04, T. 1194-1195.

komandanta Çelikua. Rekao im je da idu u Kišnu Reku.⁸²⁵ Na planini Beriša za njima su ostali zatvorenici Hete, Safet, Hyzria, Luta, Xhela, Hasan, Ibush, Shyqja, L96 i jedna žena.⁸²⁶

253. Svedok L12 je takođe svedočio o tome kako su ga jedne noći, u leto 1998, vojnici OVK odveli od kuće. Grupa vojnika OVK u vojnim uniformama, od kojih su svi osim trojice bili maskirani, i L04, došli su u njegovu kući oko 01:30 ili 02:00 časova i odveli ga u jednu drugu kuću, gde su vojnici OVK uzeli pušku, generator i telefon.⁸²⁷ Svedok L12 je rekao da su među tim vojnicima OVK bili Shukri Buja, Ramadan Behluli, Sule Qeriqi i Ali Ramadani.⁸²⁸ Tamo su L12 i L04 naterali da uđu u auto i vezali ih jednog za drugog. Svedoku L12 je stavljena vreća preko glave i Ali Ramadani i Shukri Buja su ih odvezli u Petrašticu.⁸²⁹ U selu su L12 i L04 odvedeni u jednu kuću, gde su ih Rrahman i Alush Gashi, vojnici OVK, pretukli. Svedoka L12 su tukli po leđima i nogama. Dok su tukli L12 i L04, vojnici su ih psovali.⁸³⁰ Posle nekih 15 minuta, L12 i L04 stavljeni su u auto i odvedeni u mesto za koje L12 misli da je bilo Lapušnik.⁸³¹ Tamo je osoba za koju je L12 rekao da je Shala skinuo L12 vreću s glave.⁸³²

254. Svedok L12 je zatim pritvoren u štali.⁸³³ Ona je imala jedan prozor na levom zidu i betonski pod, na kojem je bilo gnojiva i krvi.⁸³⁴ U štali je bilo i drugih ljudi, koji su svi bili vezani lancima.⁸³⁵ Uz malo pomoći, L12 je uspeo da se seti da su s njim bile zatvorene sledeće osobe: Elmi Qerqini, Xheladin, Hete iz Petrova, Afrim Qirqiri iz Krajmirovca, Muj iz Belinca, Milaim iz Račka i Shefqhet Ramadani iz Godanca.⁸³⁶ Stražar u štali bio je čovek koga su zvali Shala. On je imao ključeve štale, dolazio je svakodnevno i donosio hranu. U ovom zarobljeničkom logoru L12 je video još jednog stražara, za kojeg je rekao da se zove Murrizi.⁸³⁷

255. Svedok L12 je u svom svedočenju naveo da je poslednjeg dana njegovog pritvora u logoru eksplodirala granata. Shala je izveo iz štale sve zatvorenike i poveo ih na planinu Beriša. Zatvorenici su išli planinom jedan za drugim. Murrizi je bio na čelu, a Shala na začelju kolone.⁸³⁸ Jedan zatvorenik je imao povredu na nozi i nije mogao sam da hoda. Grupa je stigla u jednu dolinu.

⁸²⁵ L04, T. 1197-1198; DP P76.

⁸²⁶ L04, T. 1197-1198; DP P76. Veće napominje da nema dokaza koji potvrđuju da je među zatvorenicima na planini Beriša bila i jedna žena.

⁸²⁷ L12, T. 1788-1792.

⁸²⁸ L12, T. 1788-1791.

⁸²⁹ L12, T. 1794-1795.

⁸³⁰ L12, T. 1797-1798.

⁸³¹ L12, T. 1788-1791; 1797-1798.

⁸³² L12, T. 1799.

⁸³³ L12, T. 1799.

⁸³⁴ L12, T. 1802-1803.

⁸³⁵ L12, T. 1799; 1803.

⁸³⁶ L12, T. 1820 -1823.

⁸³⁷ L12, T. 1800-1802.

⁸³⁸ L12, T. 1813-1815.

Tamo su polovinu zatvorenika, uključujući L12, pustili da idu, dok je druga polovina ostala.⁸³⁹ Oni koji su pušteni dobili su po parče papira.⁸⁴⁰ Nakon što je pušten, putem prema brdima L12 je shvatio da je bio zatočen u Lapušniku. Mnogo puta bio je u tom selu i vrlo dobro ga je poznao.⁸⁴¹

256. Vojko Bakrač je u svom svedočenju rekao da su 29. juna 1998. vojnici OVK oteli njega i njegovog osamnaestogodišnjeg sina Ivana iz autobusa koji je iz Đakovice išao za Prištinu, kilometar-dva pošto su prošli Suvu Reku.⁸⁴² Oni su živeli u Hrvatskoj, ali su po nacionalnosti Srbi. Vojko Bakrač, njegov sin, i još dva Srbina - Željko Čuk, za kojeg je kasnije utvrđeno da je Đorđe Čuk,⁸⁴³ i Stamen Genov - skinuti su s autobusa i stavljen im je povez na oči. Najpre su Stamen Genov i Đorđe Čuk odvezeni u seosku školu, a potom i dvojica Bakrača.⁸⁴⁴ Posle nekog vremena, Vojko Bakrač i njegov sin ukrcani su u kombi, povezane su im oči i oni su odvezeni na jedno poljoprivredno dobro.⁸⁴⁵ I Stamen Genov i Đorđe Čuk ukrcani su u kombi i vezani.⁸⁴⁶ Na tom seoskom imanju, kad su prošli kroz kapiju, Vojku Bakraču i njegovom sinu u dvorištu je skinut povez s očiju i odvedeni su u jednu malu kuću, gde su kroz kuhinju stigli do trpezarije, u kojoj su se nalazili nekakvi ležajevi od sunđera.⁸⁴⁷ U toj prostoriji bilo je nekoliko vojnika.⁸⁴⁸

257. Ubrzo nakon toga, Vojka Bakrača i njegovog sina stavili su u prostoriju koja je njemu ličila na podrum, a koja se nalazila na sredini dvorišta.⁸⁴⁹ Kasnije je utvrđeno da je to bila ostava seoskog imanja.⁸⁵⁰ Prostorija je bila veličine 3 x 5 ili 6 metara i imala je jedno prozorče i vrata.⁸⁵¹ Pod, koji je možda bio od betona, bio je prekriven slamom i senom. Pored vrata je stajala kofa, koja je služila kao nužnik. Na vratima se nalazio stražar, ali ne sve vreme.⁸⁵² Računajući Bakrače, u prostoriji je bilo pritvoreno ukupno 13 osoba: tri kosovska Albanca, jedan Srbin po imenu Željko, jedan stariji, oboleli gospodin – Srbin, dva brata s prezimenom Krstić – Srbina iz Suve Reke za koje je kasnije ustanovljeno da su Milovan Krstić i Miodrag Krstić,⁸⁵³ još jedan Srbin otet iz autobusa, Vojko

⁸³⁹ L12, T. 1815-1818.

⁸⁴⁰ L12, T. 1818.

⁸⁴¹ L12, T. 1815-1816.

⁸⁴² Vojko Bakrač, T. 1286-1297.

⁸⁴³ Vojko Bakrač, T. 1291-1294; DP P54.

⁸⁴⁴ Vojko Bakrač, T. 1291-1299.

⁸⁴⁵ Vojko Bakrač, T. 1304-1306.

⁸⁴⁶ Vojko Bakrač, T. 1304.

⁸⁴⁷ Vojko Bakrač, T. 1304-1306.

⁸⁴⁸ Vojko Bakrač, T. 1306-1307.

⁸⁴⁹ Vojko Bakrač, T. 1311-1314.

⁸⁵⁰ Vojko Bakrač, T. 1326-1329.

⁸⁵¹ Vojko Bakrač, T. 1311-1314.

⁸⁵² Vojko Bakrač, T. 1329.

⁸⁵³ Vojko Bakrač, T. 1314-1317; DP P54.

Bakrač i njegov sin Ivan, Stamen Genov i Đorđe Čuk.⁸⁵⁴ Čovek koga su zvali Shala bio je stražar u ovom zarobljeničkom logoru, on je komunicirao sa zatočenicima i donosio im hranu i cigarete.⁸⁵⁵

258. Vojko Bakrač i njegov sin zadržani su u ostavi tokom dva - tri dana i noći.⁸⁵⁶ Trećeg ili četvrtog dana boravka Vojka Bakrača u zarobljeničkom logoru, u ostavu je došao jedan čovek i rekao Ivanu Bakraču da napusti prostoriju.⁸⁵⁷ Kasnije je neki vojnik odveo Vojka Bakrača u glavnu zgradu, gde je video svog sina kako pije čaj s onim čovekom koji mu je rekao da izađe iz ostave. Vojka Bakrača su vratili u ostavu, ali su ga posle pola sata opet odveli na jedan travnjak gde je video svog sina, a zatim u jednu sobu na prvom spratu glavne zgrade, gde su on i njegov sin ostali pet dana dok nisu pušteni na slobodu.⁸⁵⁸ Tu su bila dva - tri kosovska Albanca, od kojih se jedan zvao Gzim.⁸⁵⁹ Od Vojka Bakrača i njegovog sina zatraženo je da daju izjave o uslovima u zarobljeničkom logoru, napismeno i pred video-kamerama.⁸⁶⁰ Rečeno im je da će biti pušteni čim MKCK ili UNHCR budu mogli da ih preuzmu. Poslednjeg dana na seoskom imanju rečeno im je da uđu u džip i povezane su im oči. Posle nekih 15-20 minuta, skinuli su im povez s očiju, nastavili su da se voze i stigli u Mališevo.⁸⁶¹

259. I Ivan Bakrač je svedočio o tome kako su njega i oca oteli iz autobusa na putu od Đakovice ka Prištini krajem juna 1998. Negde posle Prizrena, autobus je zaustavilo šest vojnika naoružanih automatskim puškama ili bazukama. Trojica od tih vojnika nosila su maskirne uniforme.⁸⁶² Vojnici su ušli u autobus i pregledali lične isprave putnika. Ivanu Bakraču je rečeno da izađe iz autobusa, a njegov otac je krenuo za njim. I dvojici Srba, Stamenu Genovu i izvesnom Čuku, za koje je kasnije utvrđeno da je Đorđe Čuk,⁸⁶³ rečeno je da izađu iz autobusa. Vozaču je rečeno da nastavi put.⁸⁶⁴ Jedan automobil odveo je Stamena Genova i Đorđa Čuka. Posle pola sata-sat, automobil se vratio. Tada su vojnici OVK stavili Ivanu Bakraču i njegovom ocu poveze na oči, ukrcali ih u automobil i povezli kroz šumu. Posle nekih sat vremena stigli su u jedno selo i zaustavili se ispred nekakve škole.⁸⁶⁵ Stamen Genov i Đorđe Čuk već su bili tamo. U školi su ostali oko pet sati. Za to vreme su ih ispitivali vojnici, njih desetak.⁸⁶⁶

⁸⁵⁴ Vojko Bakrač, T. 1311-1314.

⁸⁵⁵ Vojko Bakrač, T. 1330-1332.

⁸⁵⁶ Vojko Bakrač, T. 1329.

⁸⁵⁷ Vojko Bakrač, T. 1334-1336.

⁸⁵⁸ Vojko Bakrač, T. 1338.

⁸⁵⁹ Vojko Bakrač, T. 1339-1342.

⁸⁶⁰ Vojko Bakrač, T. 1343-1345.

⁸⁶¹ Vojko Bakrač, T. 1345-1351.

⁸⁶² Ivan Bakrač, T. 1395-1397.

⁸⁶³ Ivan Bakrač, T. 1405, DP P54.

⁸⁶⁴ Ivan Bakrač, T. 1397-1402.

⁸⁶⁵ Ivan Bakrač, T. 1403-1405.

⁸⁶⁶ Ivan Bakrač, T. 1403-1408.

260. Te noći, Ivanu Bakraču, njegovom ocu i onoj dvojici Srba koji su izvedeni iz autobusa ponovo su povezali oči i stavili ih u kombi.⁸⁶⁷ Vožnja je trajala oko 45 minuta ili jedan sat. Put je bio neravan. Kombi se zaustavljao svakih nekoliko minuta, po svemu sudeći da bi prošao kroz kontrolne punktove.⁸⁶⁸ Kada su stigli na odredište, Ivanu Bakraču su skinuli vreću s glave i on je ugledao veliku smeđu ogradu i kapiju. Ivana i ostale odveli su u jednu kuću, gde su ih, oko sat i po vremena držali u jednoj prostoriji u prizemlju.⁸⁶⁹ Ispred glavne prostorije nalazio se mali hodnik i, levo od njega, nužnik.⁸⁷⁰ Na podu glavne sobe nalazili su se dušeci, a pored vrata je stajala nekakva peć. Kad su Ivana i njegovog oca uveli u tu prostoriju, u njoj je već bilo nekoliko vojnika. Ivan Bakrač i njegov otac su ispitivani.⁸⁷¹ Posle nekih sat i po, Ivan Bakrač i njegov otac odvedeni su u podrum susedne kuće, za koju je kasnije ustanovljeno da je bila ostava imanja.⁸⁷² Ivan Bakrač je za ostavu rekao da je bila vrlo mala, otprilike 4 x 2 metra. Na nekih 40 cm od poda nalazila se jedna polica širine 30-40 cm. Pored vrata je stajala kofa koja je služila kao nužnik.⁸⁷³ Na betonskom podu bilo je bačene slame.⁸⁷⁴ Kad su Ivana, njegovog oca i još dvojicu Srba otehtih iz autobusa, Stamena Genova i Đorđa Čuka, doveli u ostavu, u njoj se već nalazilo šest - sedam osoba: tri kosovska Albanca i tri - četiri Srbina.⁸⁷⁵ Ivan Bakrač i njegov otac proveli su u toj ostavi između tri i pet noći.⁸⁷⁶

261. Jednog dana Ivanu Bakraču je rečeno da izađe iz ostave. Čovek koga su zvali Shala i jedan čovek sa crnom maskom rekli mu da treba da porazgovaraju s njim. Odveli su Ivana u onu prostoriju u prizemlju u koju su ga prvo doveli radi ispitivanja. Shala i drugi vojnici doneli su mu hranu. Ivanu je dozvoljeno da nakratko porazgovara s ocem, nakon čega su se i on i njegov otac vratili u prostoriju na prizemlju, gde su ostali neko vreme.⁸⁷⁷ Zatim su obojica odvedeni u jednu prostoriju na prvom spratu, koja se nalazila tačno iznad mesta gde su pre sedeli, a u kojoj je bio jedan mladić, kosovski Albanac. Ponekad je u toj prostoriji bilo vojnika, ali su uglavnom njih trojica bili sami. Vrata su sve vreme bila zaključana. U toj sobi Ivan Bakrač i njegov otac proveli su dve - tri noći.⁸⁷⁸ Pre nego što su pušteni, od Ivana Bakrača i njegovog oca zatraženo je da pred video-kamerama daju izjavu o uslovima u ovom zarobljeničkom logoru. Ivan i njegov otac dali su

⁸⁶⁷ Ivan Bakrač, T. 1410.

⁸⁶⁸ Ivan Bakrač, T. 1410-1411.

⁸⁶⁹ Ivan Bakrač, T. 1412-1416; 1428.

⁸⁷⁰ Ivan Bakrač, T. 1426-1427.

⁸⁷¹ Ivan Bakrač, T. 1426-1428.

⁸⁷² Ivan Bakrač, T. 1441-1447.

⁸⁷³ Ivan Bakrač, T. 1443-1447.

⁸⁷⁴ Ivan Bakrač, T. 1450-1455.

⁸⁷⁵ Ivan Bakrač, T. 1443-1447.

⁸⁷⁶ Ivan Bakrač, T. 1450.

⁸⁷⁷ Ivan Bakrač, T. 1458-1460.

⁸⁷⁸ Ivan Bakrač, T. 1458-1464.

svaki svoju izjavu pred pet - šest naoružanih vojnika koji su došli s kamerama.⁸⁷⁹ Sutradan su Ivana Bakrača i njegovog oca, povezanih očiju, džipom odvezli u jednu varošicu, gde su ih prebacili u džipove UNICEF-a i odvezli u jednu srpsku policijsku stanicu.⁸⁸⁰

262. Svedok L07 je u svom svedočenju rekao da su ga u julu 1998. godine, dok se vozio kroz Petrašticu, zaustavili pripadnici OVK.⁸⁸¹ Svedok L07 nije bio naoružan i nosio je civilno odelo.⁸⁸² Dva vojnika OVK su ga tad odvela u školu u Krajmirovcu, koja se nalazila na oko dva-dva i po kilometra od mesta na kojem su ga zaustavili. Svedok L07 je naveo da ga je, po dolasku, saslušavao Ramiz Qeriqi zvani Luan.⁸⁸³ Svedoka L07 je zlostavljao jedan vojnik i slomio mu zub. U školskoj zgradi su ga držali oko sat-dva.⁸⁸⁴ Svedoka L07 su zatim, u prtljažniku njegovog sopstvenog auta, odvezli u štab OVK u Krajmirovcu. Pre nego što su došla dva vojnika u uniformama OVK i donela mu malo vode, L07 je u prtljažniku proveo oko 30 minuta. Zatim su L07 odveli na mesto za koje je mislio da je Lapušnik.⁸⁸⁵ Dva vojnika odvela su L07, kome su tad oči bile zavezane, u štalu, gde je ostao oko 10 minuta, a zatim su mu skinuli kapuljaču koja mu je bila navučena preko lica i izveli ga napolje. Gotovo istog časa ponovo su mu navukli kapuljaču preko lica i L07 je odveden u drugu prostoriju. Za to kratko vreme dok mu oči nisu bile zavezane L07 je prepoznao brda oko Lapušnika. Svedok L07 je poznavao taj kraj, pošto je imao rođake na Beriši.⁸⁸⁶ U toj drugoj prostoriji L07 je video oko pet vojnika. Među njima je bio i Shukri Buja, koji je prepoznao L07 i naredio da ga puste.⁸⁸⁷ Čovek za kojeg je L07 rekao da je komandant Čeliku, rekao je nekome kome se obratio sa "Shale", a ko je L07 predstavljen kao stražar u zatvoru, da pusti L07 da ide kući, izjavivši da L07 treba da se oseća kao kod svoje kuće.⁸⁸⁸

263. Oko 19:00 časova L07 i "Shale" otišli su u prostoriju na prvom spratu da gledaju televiziju.⁸⁸⁹ Svedok L07 je noć proveo s dva "Hrvata", ocem i sinom, koji su oteti na putu u Crnojlovu, i s dva kosovska Albanca – Farukom Gashijem iz Štimlja i Gzimom Eminijem iz Crnojlova, koji su bili u civilnoj odeći.⁸⁹⁰ Sutradan su L07 odveli u prostoriju za koju je kasnije utvrđeno da je bila ostava, gde su ga držali dva dana i jednu noć.⁸⁹¹ U toj prostoriji je već bilo zatočeno šest kosovskih Albanaca i šest Srba: Lutfi iz Crnog Brega, L10, Adem iz Godanca, jedan

⁸⁷⁹ Ivan Bakrač, T. 1471-1474.

⁸⁸⁰ Ivan Bakrač, T. 1474-1476.

⁸⁸¹ L07, T. 774-776.

⁸⁸² L07, T. 778.

⁸⁸³ L07, T. 777-778.

⁸⁸⁴ L07, T. 778-779.

⁸⁸⁵ L07, T. 781, 846; DP P71, par. 11.

⁸⁸⁶ L07, T. 790-791; 847- 849, DP P71, par. 12.

⁸⁸⁷ L07, T. 791-796.

⁸⁸⁸ L07, T. 795-796; 808.

⁸⁸⁹ L07, T. 808-809; 812.

⁸⁹⁰ L07, T. 814-816.

⁸⁹¹ L07, T. 817; 821.

Mija, Srbin iz Rečana /Recani/, Halim Budakova, bivši srpski policajac iz Štimlja pogođen metkom u oba kolena i još dva Srbina.⁸⁹² Na fotografijama, L07 je Miodraga Krstića, Milovana Krstića i Slobodana Mitrovića prepoznao kao osobe koje su bile među zatvorenima u ostavi.⁸⁹³ Svedok L07 je rekao da je tu prostoriju čuvao Shala.⁸⁹⁴ U logoru je bilo i drugih stražara OVK, kao što su jedan maskirani vojnik po imenu Hoxha, koji je u dva navrata tukao zatvorenike, i Murrizi.⁸⁹⁵

264. Drugog dana svog boravka u ostavi L07 je vraćen u prostoriju sa dva "Hrvata" i Gzimom Eminijem.⁸⁹⁶ Kada su L07 sutradan oslobodili, pitali su ga da li bi mogao da poveze Elmija Qerqinija nazad kući u Crnojlevo, i on je pristao.⁸⁹⁷ Pre nego što je napustio kompleks zatražili su od njega da napiše i potpiše izjavu da neće pričati o tome šta je video u logoru i zapretili mu smrću.⁸⁹⁸ Sutradan u 03:00 časova dali su mu ključeve od kola. Autom L07, jedan vojnik OVK odvezao je L07, Elmija Qerqinija i Gzima Eminija, koji su bili pušteni istoga dana, do puta Orlate-Mališevo. Za njima je išao drugi auto, koji je vozio drugi vojnik OVK. Kad su stigli do pomenutog puta, vojnik je svedoku L07 vratio ključeve, pa je onim drugim autom, koji je vozio drugi vojnik, krenuo nazad u pravcu zarobljeničkog logora.⁸⁹⁹

265. Svedok L96 je u svom svedočenju rekao da je, 18. jula 1998. ili približno tog datuma, u njegovu kuću došlo pet vojnika OVK u maskirnim uniformama, od kojih su dvojica nosila oznake OVK.⁹⁰⁰ Auto se zaustavio ispred kuće jednog njegovog rođaka, koji je otet na isti način. Svedoka L96 su ukrcali u vozilo vojnika i odvezli ga u pravcu sela Rance /Rance/ i Laništa /Lanishte/. Na putu do tamo L96 su više puta udarili kundakom.⁹⁰¹ Nešto kasnije su mu preko glave navukli cebe.⁹⁰² Nakon kratkog zadržavanja u selu Rance, nastavili su u pravcu mesta Štimlje, Krajmirovce, Sedlare i Nekovce, da bi kod Kišne Reke s asfaltnog puta skrenuli na neki planinski put. Vozili su se oko sat vremena i zaustavili se ispred jedne metalne kapije kroz koju se ulazilo u neko imanje.⁹⁰³ Na tom imanju, čovek kojeg su oslovljavali sa Shala poveo je L96 i njegovog saputnika uz stepenice s desne strane zgrade i stavio ih u jednu prostoriju u kojoj nije bilo osvetljenja.⁹⁰⁴ Prostorija u koju su zatvorili L96 imala je česmu u levom uglu, jedan prozor i još jedna vrata na

⁸⁹² L07, T. 817; 821-828. U vezi s Mijom iz Rečana, vidi i T. 825; 828; DP P54.

⁸⁹³ L07, T. 825; 828; DP P54.

⁸⁹⁴ L07, T. 808; 831.

⁸⁹⁵ L07, T. 819; 834; 923.

⁸⁹⁶ L07, T. 839.

⁸⁹⁷ L07, T. 839.

⁸⁹⁸ L07, T. 839-840; DP P71, par. 27.

⁸⁹⁹ L07, T. 840-844; DP P71, par. 30.

⁹⁰⁰ L96, T. 2283-2285, 2515.

⁹⁰¹ L96, T. 2285-2288.

⁹⁰² L96, T. 2287-2288.

⁹⁰³ L96, T. 2290-2294; DP P97.

⁹⁰⁴ L96, T. 2294.

drugom kraju. Nije bilo nameštaja, izuzev tepiha i nekih dušeka od sundera.⁹⁰⁵ Svedok L96 je rekao da je bio zatočen zajedno sa Bajrushom Rexhajem, Mujom Musliuom iz Belinca, Sahitom Beqajem, Alushom Lumom i jednom osobom iz sela Varigovce /Varigove/.⁹⁰⁶ Tokom noći, vojnici u vojnim uniformama OVK doveli su i jednog starijeg gospodina, Shabana Hotija, nastavnika ruskog jezika, koji je bio u lancima i izgledalo je da je pretučen.⁹⁰⁷ Vojnici su ga, kroz prostoriju u kojoj je bio pritvoren L96, odvukli u susednu sobu.⁹⁰⁸ Sutradan je doveden Musli Musliu.⁹⁰⁹ Ova prostorija je uvek bila zaključana i zatočenike je do nužnika u dvorištu sprovodio stražar.⁹¹⁰ Svedok L96 je tada video jednu kuću s balkonom i druge zatvorenike.⁹¹¹ Takođe je video i prepoznao okolna brda i, kako je naveo, znao je da se nalazi na području Lapušnika.⁹¹² Zatvorenike su čuvali stražari po imenu Shala i Murrizi, a do nužnika ih je sprovodio čovek po imenu Avdullah, zvani Seli.⁹¹³

266. Drugog dana svog zatočeništva, L96 je stavljen u prostoriju za koju je kasnije utvrđeno da je bila ostava. Svedok L96 je tu proveo četiri noći i četiri dana.⁹¹⁴ Prostorija je imala nisku tavanicu i bila je duga oko 3 metra. Pod je bio betonski i na njemu je bilo nešto slame, a tu su bile i dve police i prozor pored vrata. Iza vrata stavljen je kofa koja je korišćena kao nužnik.⁹¹⁵ Svedok L96 je posvedočio da su, kada je on doveden u ostavu, u njoj bile zatočene sledeće osobe: Emin Emimi, Hyzri iz Belinca, Luta iz Crnog Brega, Adem iz Godanca i Shefqet Ramadani.⁹¹⁶ Svedok L96 je na fotografijama prepoznao L06 i L10, i rekao je da su oni bili među zatvorenicima koji su držani u ostavi.⁹¹⁷ Narednog dana je u tu prostoriju doveden Shaban Hoti.⁹¹⁸ Svedoku L96 je rečeno da su u toj prostoriji ranije bila zatočena tri Srbina – jedan saobraćajni policajac iz Štimlja sa službom u Suvoj Reci, koji je skinut iz autobusa u Crnojleju, Boban iz Suve Reke i Dragan iz Zubinog Potoka, kao i Agim iz Godanca i Vesel Ahmeti, koji su, međutim, bili odvedeni odatle pre nego što je L96 stigao. Dragan je pak izvršio samoubistvo.⁹¹⁹ Shala i Murrizi donosili su zatvorenicima hleb

⁹⁰⁵ L96, T. 2301-2302.

⁹⁰⁶ L96, T. 2295-2298; 2301. Svedok L96 je na fotografijama prepoznao Bajrusha Rexhaja, (T. 2415, DP P54), Sahita Begaja (T. 2411, 2513; DP P54) i Alusha Lumu (T. 2414, DP P54) kao neke od zatvorenika koje su tamo držali.

⁹⁰⁷ L96, T. 2312-2315.

⁹⁰⁸ L96, T. 2312-2313.

⁹⁰⁹ L96, T. 2326-2328.

⁹¹⁰ L96, T. 2303, 2309.

⁹¹¹ L96, T. 2303.

⁹¹² L96, T. 2304, 2319.

⁹¹³ L96, T. 2302-2303; 2309.

⁹¹⁴ L96, T. 2333.

⁹¹⁵ L96, T. 2333.

⁹¹⁶ L96, T. 2336-2337. U vezi s Lutom (Lutfijem) vidi i T. 2405-2409; DP P54, a u vezi s Ademom iz sela Godance, vidi T. 2415; DP P54.

⁹¹⁷ L96, T. 2411, 2413; DP P54.

⁹¹⁸ L96, T. 2336.

⁹¹⁹ L96, T. 2341-2345.

i vodu.⁹²⁰ Svedok L96 je u svom svedočenju naveo da je u logoru video i druga uniformisana lica, i to Qerqiza, Salihija i osobu zvanu Hoxta.⁹²¹

267. Svedok L96 je u svom svedočenju naveo da je, poslednjeg dana svog zatočeništva, čovek za kojeg su rekli da je Shala, otvorio vrata i naredio zatočenicima da izađu. Svedok L96 je video kad je Shala otvorio vrata kuće iz koje su izašli Alush Luma i onaj čovek iz sela Varigovce, kao i vrata garaže, iz koje je izašao Safet Hysenaj iz Petrova. Shala je otvorio vrata štale, iz koje je izašlo mnogo zatvorenika, među kojima i Xheladin Ademaj, Muje Musliu, Hasan Dobreva, Hasan Hoxha, Hetem Rexhaj, L12, Milaim Hoxa iz Račka, koji je pridržavao Shyqerija zvanog Shyq iz Godanca, jer je ovome bila slomljena noga, jedan mladić iz Krajmirovca i jedan stariji čovek.⁹²² Shala je zatvorenima naredio da se postroje i kolona je krenula. Jedan drugi vojnik OVK, Murrizi, predvodio je kolonu, a Shala je ostao na njenom začelju.⁹²³ Nekih 200 metara pošto su izašli s imanja, skrenuli su levo na planinsku stazu koja je vodila uzbrdo.⁹²⁴ Dok su tako pešačili, Murrizi je u jednom trenutku pitao da li idu u Berišu ili u Klečku, na šta je Shala odgovorio: “Skreni levo.” Otprilike posle jednog kilometra naređeno im je da se zaustave kod jedne trešnje i bunara, gde su ostali oko dva - tri sata.⁹²⁵ Onda je Shala prozvao Shefqeta Ramadanija, Adema, L10, onog čoveka iz sela Varigovce, Milaima Hoxhu i Muju iz Belinca. Shala je tu grupu poveo dole, u pravcu puta za Suvu Reku.⁹²⁶ Posle 40 minuta ili dva sata – svedočenje L96 u ovom pogledu nije dosledno – Shala se vratio i prozvao L96, Hetema Rexhaja, Xheladina Ademaja, Hysrija iz Belinca, Hasana Hoxhu, Safeta Hysenija, Banusha, Alusha Lumu, Shyqrija, Shabana Hotija i Bashkima iz Godanca, i naredio Murriziju da odvede ovu grupu na drugo mesto. Odvedeni su na jedan planinski proplanak i tu je Shala naredio vojnicima da sednu onako kako su bili postrojeni.⁹²⁷ Svedok L96 je u svom svedočenju naveo, o čemu će detaljnije biti reči kasnije u ovoj Presudi, da su Shala, Murrizi i jedan treći vojnik, koji im se priključio ubrzo pošto su izašli iz zarobljeničkog logora, otvorili vatru na zatvorenike, ali da je L96 uspeo da pobjegne.⁹²⁸

268. Svedok tužilaštva Dragan Jašović, kriminalistički inspektor u policiji u Uroševcu, svedočio je o tome kako je u junu i julu 1998. primao izveštaje o ljudima koji su oteti i zatočeni u Lapušniku.⁹²⁹ Dana 27. juna 1998, jedan rođak Agima Ademija javio mu je da su Agim Ademi i Vesel Ahmeti oteti. Početkom jula 1998, od “registrovane operativne veze” dobio je informacije da

⁹²⁰ L96, T. 2338-2340.

⁹²¹ L96, T. 2488.

⁹²² L96, T. 2347-2350, 2357, 2414.

⁹²³ L96, T. 2351-2352.

⁹²⁴ L96, T. 2363; 2484-2485.

⁹²⁵ L96, T. 2372-2374.

⁹²⁶ L96, T. 2376; 2385; 2387; 2486; 2413; DP P108.

⁹²⁷ L96, T. 2377-2381; 2486; DP P108.

⁹²⁸ Vidi dole, par. 451.

⁹²⁹ Vidi DP P205 i 206.

su Agim Ademi, Vesel Ahmeti, Shyqyri Zymeri i Ademi Ramadani prvo odvedeni u zatvor u Klečki, a zatim prebačeni u zatvor u Lapušniku.⁹³⁰ Takođe je naveo da su, prema saznanjima policije o otmicama u opštini Štimlje, uključujući sela Crnoljevo, Belince, Petrovo i Gornje Godance /Godanci-i-Eperm/, otete osobe odvođene u zatvor u Lapušniku u opštini Glogovac, i to ili preko Petraštice, Krajmirovca i Sedlara, ili iz Godanca preko raznih sela u Klečku.⁹³¹ Dragan Jašović je takođe posvedočio da su ga dva rođaka Hyzrija Harjirija obavestila da je ovaj otet i odveden u zatvor u Lapušniku. U jednom slučaju informacija o zatvaranju Hyzrija Hajririja u Lapušniku stigla je od štaba OVK u Rancu.⁹³² Sve ove informacije o zatvoru u Lapušniku su, naravno, iz druge ruke. Osim toga, druge u ovoj Presudi, Veće je iznelo svoje stavove o opštoj verodostojnosti Dragana Jašovića.⁹³³ Bez obzira na to, valja napomenuti da njegovo svedočenje nije u suprotnosti sa znatnim delom dokaza iz prve ruke o zarobljeničkom logoru OVK u selu Lapušnik.

269. Dragan Jašović je takođe svedočio o tome kako je 1. avgusta 1998. od L96 uzeo izjavu o njegovom zatočeništvu u Lapušniku.⁹³⁴ Istog dana Dragan Jašović, L96 i još jedan policajac, Momčilo Šparavalo, otišli su u Sekretarijat unutrašnjih poslova u Prištini, a zatim u Lapušnik, radi uviđaja.⁹³⁵ Prema uputstvima L96, vozili su se putem Priština-Peć u pravcu Peći i oko jedan kilometar posle Komorana skrenuli su levo. Stigli su do jedne seoske kuće i ušli na imanje. Ovaj opis odgovara mestu na kojem se tvrdi da se nalazio kompleks korišćen kao zarobljenički logor. Dragan Jašović je otišao na gornji sprat glavne zgrade, gde su se nalazile dve prostorije. Svedok L96 je u garaži našao dušek od sundera i objasnio da je na njemu spavao dok je bio tu. Svedok L96 je takođe objasnio da je bio zatočen u prostoriji predviđenoj za ostavu. Dragan Jašović je ispred štale video bele kapice i pojaseve.⁹³⁶ Svedok L96 je potvrdio da je, nakon svog bekstva, s Draganom Jašovićem obišao imanje na kojem se nalazio zarobljenički logor i prepoznao smeđa metalna vrata imanja i opisao mesta koja je video dok je bio zatočen.⁹³⁷

270. Ole Lehtinen, istražitelj Tužilaštva, naveo je u svom svedočenju da je od svedoka saznao gde se nalazi zarobljenički logor u Lapušniku u kojem su bili zatočeni i da je ga je obišao nekoliko puta, poslednji put u leto i jesen 2003.⁹³⁸ Pokazao je fotografije koje je u raznim zgradama i prostorijama tamo snimio 2003. godine.⁹³⁹ Ove fotografije su kasnije pokazane svedocima koji su svedočili o svom zatočeništvu u Lapušniku. Ivan Bakrač je prepoznao glavnu prostoriju u glavnoj

⁹³⁰ Dragan Jašović, T. 5223-5224; 5231-5232.

⁹³¹ Dragan Jašović, T. 5256.

⁹³² Dragan Jašović, T. 5264-5271.

⁹³³ Vidi gore, par. 27.

⁹³⁴ Dragan Jašović, T. 5279; 5284.

⁹³⁵ Dragan Jašović, T. 5285-5286.

⁹³⁶ Dragan Jašović, T. 5291-5298.

⁹³⁷ L96, T. 2391-2393.

⁹³⁸ Ole Lehtinen, T. 449; 479.

⁹³⁹ DP P5; DP P6; Ole Lehtinen, T. 466-48.

zgradi, ostavu i nužnik;⁹⁴⁰ Vojko Bakrač je prepoznao ostavu u koju su odveli njega i njegovog sina;⁹⁴¹ L06 je prepoznao ostavu u kojoj su ga držali, kao i bunar, nužnik i štalu, gde su ga pretukli;⁹⁴² L10 je prepoznao ostavu u kojoj su ga držali, kao i mesto gde je praznio kofu koju su koristili kao nužnik;⁹⁴³ L96 je za prostoriju na gornjem spratu kuće rekao da je to prostorija u kojoj je bio pritvoren;⁹⁴⁴ L04 je prepoznao štalu i druga mesta koja je video dok je bio u zatočeništvu, kao i štab OVK na drugom imanju s druge strane uzanog puta;⁹⁴⁵ L07 je prepoznao prostoriju u glavnoj zgadi u kojoj je spavao, prostoriju u kojoj je video osobe za koje je rekao da su bile komandant Čeliku i Shukri Buja, dvorište, zgradu u kojoj je bio zatočen i kuhinju;⁹⁴⁶ L12 je prepoznao kapiju imanja.⁹⁴⁷

271. Nekim svedocima koji su svedočili o svom zatočeništvu u Lapušniku pokazane su skice ili, kao u slučaju Ivana Bakrača, fotografija zatvorskog kompleksa u Lapušniku. Te skice su ranije pokazane svedocima i svi oni su identifikovali i označili tačna mesta na kojima su bili pritvoreni.⁹⁴⁸ Svi svedoci su potvrdili da su prepoznali dotično mesto i lično označili skice. Ivan Bakrač, Vojko Bakrač i L10 su prethodno i sami napravili skice mesta na kojima su razni zatvorenici boravili u istim prostorijama kao i oni, i potvrdili su autentičnost ovih dokumenata.⁹⁴⁹

272. U svedočenjima nekih svedoka ima izvesnih nedoslednosti. Na primer, L10 je naveo da je onog dana kada je otet najpre odveden u Klečku, gde je zadržan oko sat vremena, a zatim u Lapušnik,⁹⁵⁰ dok je L06, koji je otet zajedno s L10, naveo da su ga odveli pravo u Lapušnik.⁹⁵¹ Prema svedočenju L06, grupi zatvorenika puštenoj na planini Beriša rečeno je da ide u Kišnu Reku,⁹⁵² a prema svedočenju L10 da idu nizbrdo, ali da su oni, umesto toga, odlučili da idu u Kišnu Reku.⁹⁵³ Takođe, prema svedočenju L04, poslednjeg dana njegovog zatočeništva stražar po imenu Murrizi skinuo je lance zatvorenicima u štali, a kasnije je, kada su se popeli na planinu Beriša, pustio njih 10,⁹⁵⁴ dok je prema svedočenju L12, koji je otet zajedno s L04, kao i drugih svedoka koji su bili zatvoreni u logoru, Shala bio taj koji ih je izveo iz logora i kasnije ih, na livadi, pustio da

⁹⁴⁰ Ivan Bakrač, T. 1426-1427 u vezi sa zgradom A1 u DP P6, T. 1443-1447 u vezi sa zgradom A5, T. 1467-1471 u vezi s U008-3672.

⁹⁴¹ Vojko Bakrač, T. 1326-1329.

⁹⁴² L06, T. 1038-1039; DP P5 i P6.

⁹⁴³ L10, T. 2927-2932; DP P6.

⁹⁴⁴ L96, T. 2315-2316.

⁹⁴⁵ L04, T. 1127-1130; DP P5; DP P6.

⁹⁴⁶ L07, T. 800, 803.

⁹⁴⁷ L12, T. 1815.

⁹⁴⁸ Ivan Bakrač, T. 1412-1416; 1442-1443, DP P79; L06, T. 1035-1037; DP P74; L10, T. 2923-2925, DP P123; L96, T. 2353-2359; DP P100, L07, T. 798-799; 864-866, DP P68.

⁹⁴⁹ Ivan Bakrač, T. 1443-1447, DP P82; Vojko Bakrač, T. 1317-1318, DP P78; L10, T. 2925-2927, DP P124.

⁹⁵⁰ L10, T. 2909, 2913-2915.

⁹⁵¹ L06, T. 990.

⁹⁵² L06, T. 1028-103.

⁹⁵³ L10, T. 2964.

⁹⁵⁴ L04, 1192-1195.

idu.⁹⁵⁵ Pored toga, iako su neki svedoci naveli da su ih, poslednjeg dana zatočeništva, do planine Beriša odvela dva stražara, Shala i Murrizi, i da su oni bili tamo sa zatvorenicima,⁹⁵⁶ L96 i L10 naveli su da je tamo bio i neki treći vojnik.⁹⁵⁷ Svedočenja Vojka i Ivana Bakrača, mada se uveliko poklapaju, pokazuju izvesne nedoslednosti u pogledu okolnosti pod kojima je Ivan Bakrač napustio ostavu i pod kojima je, zajedno s ocem, premešten u prostoriju u glavnoj zgradi, kao i u pogledu međunarodne organizacije kojoj su predati.⁹⁵⁸ Ove nedoslednosti ne tiču se značajnih činjeničnih elemenata da je svaki od tih svedoka bio otet i zatočen u zarobljeničkom logoru, kao ni okolnosti pod kojima se to dogodilo. Uostalom, ako se ima u vidu vreme koje je proteklo između opisanih događaja i svedočenja svedoka pred Međunarodnim sudom, nedoslednosti poput ovih nisu ni iznenađujuće ni neuobičajene.

273. Bez obzira na to, Veće smatra da priče svedoka potvrđuju da su svi ovi svedoci bili zatočeni u zarobljeničkom logoru koji je vodila OVK ili da su tamo odvedeni. Svedoci su oteti pod sličnim okolnostima: na putu⁹⁵⁹ ili iz svoje kuće⁹⁶⁰ od strane naoružanih vojnika u maskirnim ili crnim uniformama,⁹⁶¹ s crnim maskama⁹⁶² ili oznakama OVK.⁹⁶³ Neki od ovih vojnika identifikovani su kao Ali/Alush Gashi,⁹⁶⁴ Ramadan Behluli,⁹⁶⁵ Shukri Buja,⁹⁶⁶ Rrahman Tafa,⁹⁶⁷ Sule Qeriqi i Ali Ramadani, a svi oni su bili vojnici OVK.⁹⁶⁸ Svedocima su povezane oči, stavljeni su u auto, ponekad u prtljažnik, i odvezeni na seosko imanje.⁹⁶⁹ Tamo im je čovek koga su zvali Shala skinuo povez s očiju i odveo ih u prostoriju u kojoj su ih držali.⁹⁷⁰

274. Opisi svedoka dve glavne prostorije u kojima su držani zatvorenici, kao i čitavog tog imanja, međusobno se slažu. Svedoci L06, L10, Vojko i Ivan Bakrač, i L96 opisali su ostavu u kojoj su bili zatočeni kao malu prostoriju dimenzija 2 x 3 metra ili 3 x 4 metra, s betonskim podom, jednim prozorčetom i kofom koja je služila kao nužnik,⁹⁷¹ s nešto sena i slame po podu.⁹⁷² Svedoci

⁹⁵⁵ L12, T. 1815-1818. Vidi takođe L10, T. 2963, L96, T. 2375-2377.

⁹⁵⁶ L06, T. 1025, 1028; L04, T. 1194-1195; L12, T. 1813-1816.

⁹⁵⁷ L96, T. 2365; L10, T. 2962-2963.

⁹⁵⁸ Vidi Vojko Bakrač, T. 1334-1351; Ivan Bakrač, T. 1458-1464, 1471-1474.

⁹⁵⁹ L06, T. 977; L10, T. 2907-2909; Vojko Bakrač, T. 1286-1290; Ivan Bakrač, T. 1395-1397; L07, T. 774-775.

⁹⁶⁰ L04, 1110-1113; L12, 1788; L96, T. 2282-2285.

⁹⁶¹ L06, T. 983, 985; L04 T. 1110-1113; L12 T. 1788-1792; L07, T. 781; L96, T. 2283-2285.

⁹⁶² L06, T. 979; L10, T. 2907-2909; L12 T. 1788-1792.

⁹⁶³ L10, 2907-2909; L04 T. 1110-1113; L96, T. 2283-2285.

⁹⁶⁴ L06, T. 984; L04, T. 1111.

⁹⁶⁵ L06, T. 984; L12, T. 1790-1792.

⁹⁶⁶ L04, T. 1115-1118; L12, T. 1789.

⁹⁶⁷ L04, T. 1112; 1122.

⁹⁶⁸ L12, T. 1788-1791.

⁹⁶⁹ L06, T. 990; L10, 2910-2911; 2913-1916; L04, T. 1123; L12, T. 1788-1791, 1797-1798; Vojko Bakrač, T. 1304-1306; Ivan Bakrač, T. 1410-1411; L07, T. 778-781, 846; L96, T. 2285-2288.

⁹⁷⁰ L10, T. 993-994; L04, T. 1124-1125; L12, T. 1799; L96, T. 2294.

⁹⁷¹ L06, T. 990-993, 995-997; L10, T. 2918-2921; Vojko Bakrač, T. 1329; Ivan Bakrač, T. 1443-1444; L96, T. 2333.

⁹⁷² Vojko Bakrač, T. 1329; Ivan Bakrač, T. 1443-1444; L96, T. 2333.

L04 i L12 rekli su da je u štali u kojoj su držani bilo i drugih ljudi, koji su svi bili vezani lancima.⁹⁷³ Vojko Bakrač, Ivan Bakrač i L96 opisali su smeđu metalnu kapiju imanja,⁹⁷⁴ a njihov opis slaže se s iskazom L84.⁹⁷⁵

275. Pored toga, mnogi svedoci identifikovali su druge svedoke koji su bili zatočeni zajedno s njima ili druge osobe držane u isto vreme u istoj prostoriji kao i oni. Svedok L06 je video da su L10 i L07 bili zatočeni u ostavi.⁹⁷⁶ Svedok L10 je u ostavi video L06 i L96.⁹⁷⁷ Svedok L07 je video L06 u istoj prostoriji,⁹⁷⁸ a L96 je u ostavi video L06 i L10.⁹⁷⁹ Svi svedoci bili su zatočeni s još nekoliko drugih osoba,⁹⁸⁰ ali se sećanja o njihovom tačnom broju razmimoilaze; među tim osobama pominju se Adem iz Godanca,⁹⁸¹ Lutfi (Luta) iz Crnog Brega⁹⁸² i Hyzri iz Belinca.⁹⁸³ Takođe, L04 i L12 rekli su da je u štali u kojoj su držani bilo i drugih zatvorenika, i da su svi oni bili vezani lancima.⁹⁸⁴ I L04 i L12 naveli su u svom svedočenju da su držani u istoj prostoriji zajedno s, pored ostalih, Shefqhetom Ramadanijem (Shyqjom) iz Godanca,⁹⁸⁵ Elmijem Qerqinijem iz Crnoljeva,⁹⁸⁶ Milaimom Kamberijem iz Račka,⁹⁸⁷ Heteom iz Petrova⁹⁸⁸ i Xheladinom (Xhelom) Halimijem iz Petrova.⁹⁸⁹

276. Svedočenja svih svedoka konzistentna su po pitanju prisustva stražara u kompleksu. Svi svedoci naveli su da su stražari u ovom zatvoru bili Shala ili Shale i Murrizi,⁹⁹⁰ mada su neki svedoci videli i druga uniformisana lica u logoru, kao što su Tamuli,⁹⁹¹ Qerqiz,⁹⁹² Avduallah,⁹⁹³ Salihi i Hoxta,⁹⁹⁴ i L64.⁹⁹⁵

⁹⁷³ L04, T. 1140-1141; L12, T. 1802-1803.

⁹⁷⁴ Vojko Bakrač, T. 1304-1306; Ivan Bakrač, T. 1412-1416; L96, T. 2290-2294.

⁹⁷⁵ DP P197, par. 30.

⁹⁷⁶ L06, T. 1039-1045.

⁹⁷⁷ L10, T. 2923-2925.

⁹⁷⁸ L07, T. 822.

⁹⁷⁹ L96, T. 2411; 2413.

⁹⁸⁰ Vojko Bakrač, T. 1311-1314; Ivan Bakrač, T. 1443-1447.

⁹⁸¹ L06, T. 999-1001; L10, T. 2923-2925; L07 (samo u vezi s Ademom iz Godanca), T. 821-828; L96, T. 2346-2347, 2411, 2413.

⁹⁸² L06, T. 1039-1045; L10, T. 2923-2925; L07, T. 817, 821-828; L96, T. 2409, 2415.

⁹⁸³ L10, T. 2923-2925.

⁹⁸⁴ L04, T. 1140-1141; L12, T. 1802-1803.

⁹⁸⁵ L04, T. 1131-1136, 1139; L12, T. 1820-1823.

⁹⁸⁶ L04, T. 1131-1136, L12, T. 1820-1823.

⁹⁸⁷ L04, T. 1136-1138; L12, T. 1820-1823.

⁹⁸⁸ L04, T. 1136-1138; L12, T. 1820-1823.

⁹⁸⁹ L04, T. 1136-1138; L12, T. 1820-1823.

⁹⁹⁰ L06, T. 997-998; 1001, 1101-1102; L10, T. 2918-2922; L04, T. 1175-1179, 1192-1194; L12, T. 1800-1802; Vojko Bakrač, 1330-1332; Ivan Bakrač, T. 1458-1460; L07, T. 795-798; L96, T. 2302-2303, 2309.

⁹⁹¹ L04, T. 1175-1176.

⁹⁹² L04, T. 1172-1173; L96, T. 2488. Vidi i L10, T. 2917, 2922.

⁹⁹³ L96, T. 2309.

⁹⁹⁴ L96, T. 2488.

⁹⁹⁵ DP P197, par. 35.

277. Veće napominje da je Shukri Buja u svom svedočenju, koje je detaljnije razmotreno niže u ovoj Presudi,⁹⁹⁶ sugerisao da je L07 bio zatočen u kući Ymera Alushanija zvanog Voglushi u Lapušniku. Međutim, s obzirom na činjenicu da je L07 detaljno opisao zarobljenički logor, da je na slikama prepoznao zarobljenički logor, da ga je tamo video L06 i da je on sam tamo video zatvorenike, među kojima i L06, Veće ne može da prihvati ovaj deo svedočenja Shukrija Buje i zaključuje da je L07 zapravo bio zatočen u istom zarobljeničkom logoru kao i drugi svedoci.

278. Konačno, svi svedoci su na suštinski sličan način opisali događaje uoči svog puštanja na slobodu. Otprilike 25. ili 26. jula 1998. godine,⁹⁹⁷ u blizini zatvorskog kompleksa vodile su se borbe,⁹⁹⁸ Shala i Murrizi su otvorili vrata svih prostorija i zgrada u kompleksu, naredili zatvorenicima da izađu u dvorište, nakon čega su ih naterali da se u koloni popnu na planinu Beriša,⁹⁹⁹ gde su se na livadi kod jedne trešnje zaustavili na oko sat vremena.¹⁰⁰⁰ Tu je jedna grupa od deset njih puštena i oni su otišli u Kišnu Reku.¹⁰⁰¹

279. S obzirom na gore navedeno, Veće se uverilo i zaključuje da su sledeće osobe bile među zatočenicima u zarobljeničkom logoru OVK: L06, od 13. ili 14. juna 1998. do 25. ili 26. jula 1998; L10 od 13. ili 14. juna do 25. ili 26. jula 1998; L04, od 28. juna do 25. ili 26. jula 1998; L12, od 28. juna do 25. ili 26. jula 1998; Vojko Bakrač, od 29. juna 1998. do 6. jula 1998; Ivan Bakrač, od 29. juna do 6. jula 1998; L07, tri dana jula 1998; i L96, od 18. do 25. ili 26. jula 1998. Veće se uverilo da su gorenavedene osobe bile civili.¹⁰⁰² Uslovi u kojima su žrtve navedene u Optužnici bile zatočene razmotreni su kasnije u ovoj Presudi.¹⁰⁰³

280. Pored toga, zajednički efekat navedenih dokaza uverio je Veće da se zarobljenički logor u kojem su držane gorenavedene osobe nalazio u selu Lapušnik. Opisi koje je nekoliko svedoka dalo o razdaljini i putu između mesta otmice i mesta zatočenja ili pokazuju da je mesto zarobljeničkog logora bio Lapušnik ili dozvoljavaju takav zaključak. Auto kojim je odveden L04 skrenuo je levo od Petraštice i vozio se oko sat vremena pre nego što je opet skrenuo levo i stigao na svoje odredište.¹⁰⁰⁴ Svedok L96 je iz svog sela odveden u pravcu Štimlja, Krajmirovca i Sedlara.¹⁰⁰⁵ Upoređivanjem ovih iskaza s geografskom kartom može se zaključiti da su svedoci mogli biti

⁹⁹⁶ Vidi dole, par. 456-457.

⁹⁹⁷ Vidi gore, par. 78-81.

⁹⁹⁸ L06, T. 1025; L10, T. 2960.

⁹⁹⁹ L06, T. 1025-1028; L10, T. 2960-2961; L04, T. 1192-1194; L12, T. 1813-1815; L96, T. 2347-2349.

¹⁰⁰⁰ L10, T. 2960-2966; L96, T. 2372-2374.

¹⁰⁰¹ L06, T. 1028-1030; L10, T. 2963-2964; L04, T. 1194-1198; L12, T. 1815-1818.

¹⁰⁰² Vidi L06, T. 983; L10, T. 2909; L12, T. 1786.

¹⁰⁰³ Vidi dole, par. 319-446.

¹⁰⁰⁴ L04, T. 1123-1124.

¹⁰⁰⁵ L96, T. 2290-2294.

odvedeni u Lapušnik.¹⁰⁰⁶ Kad su ih puštali na slobodu, stražari OVK su svedocima L04, L06, L10 i L12 rekli da idu u Kišnu Reku ili su ovi sami otišli u Kišnu Reku,¹⁰⁰⁷ jedno od sela nadomak Lapušnika.¹⁰⁰⁸ Pored toga, svedoci kao što su L12 i L07, kao i L96, posvedočili su da su prepoznali okolinu zarobljeničkog logora zahvaljujući tome što su ranije imali neke veze s Lapušnikom¹⁰⁰⁹ ili da su prepoznali planinu na koju su odvedeni svog poslednjeg dana u zatočeništvu.¹⁰¹⁰ Drugi su prepoznali zarobljenički logor u kojem su bili držani na osnovu onoga što su videli nakon što su oslobođeni. Bilo je i svedoka koji su se pozivali na informacije dobijene od rođaka, na šta se Veće u ovu svrhu nije oslanjalo.¹⁰¹¹

281. Ono što je takođe značajno, po mišljenju Veća, jeste činjenica da su svedoci dali podudarne i detaljne opise kompleksa u kojem su bili zatvoreni¹⁰¹² i da ti opisi odgovaraju seoskom imanju o kojem govori tužilaštvo. Osim toga, praktično svi svedoci koji su svedočili o svom zatočenju na seoskom imanju prepoznali su i identifikovali fotografije tog seoskog imanja u Lapušniku, koje je radi uvrštavanja u spis ponudio Ole Lehtinen.¹⁰¹³

282. Na osnovu toga, Veće se uverilo i zaključuje da je, od sredine juna 1998. do najkasnije 25. ili 26. jula 1998, u selu Lapušnik, južno od puta Peć-Priština, postojao zarobljenički logor koji je vodila OVK. Veće prihvata da je taj kompleks prikazan na dokaznim predmetima P5 i P6, čije su zgrade i objekti označeni sa A1 do A9, mesto zarobljeničkog logora i mesto gde su, od strane OVK, bili zatočeni ili zatvoreni L06, L10, L04, L12, Vojko i Ivan Bakrač, L07, L96, i mnogi drugi.

2. Zločini u zarobljeničkom logoru Lapušnik i njegovoj okolini (tačke 4, 6 i 8)

283. Tužilaštvo navodi da su, približno od maja 1998. pa približno do 26. jula 1998, snage OVK, pod komandom i kontrolom optuženih Fatmira Limaja i Isaka Musliua, držale zatočenike u zarobljeničkom logoru Lapušnik u uslovima koji su bili surovi i nehumani, i redovno ih podvrgavale fizičkom i psihičkom zlostavljanju, koje je uključivalo mučenje i premlaćivanje. Tužilaštvo navodi da su sva trojica optuženih bili među onima koji su održavali i sprovodili nehumane uslove u zarobljeničkom logoru, u koje su spadali neadekvatna ishrana i lekarska nega, a učestvovali su i u mučenju i premlaćivanju zatočenika, ili su ga pomagali i podržavali.¹⁰¹⁴ Veće je već zaključilo da se član 5 ne može primeniti u ovom predmetu i da krivično delo okrutnog

¹⁰⁰⁶ Vidi DP P1, geografska karta 5.

¹⁰⁰⁷ L04, T. 1196-1198; L06, T. 1028-1030; L10, T. 2964-2965; L12, T. 1818.

¹⁰⁰⁸ Vidi DP P1, geografska karta 5.

¹⁰⁰⁹ L06, T. 1068, L04, T. 1272-1273, L12, 1815-1816.

¹⁰¹⁰ L12, T. 1815-1816; L07, T. 790-791, 847, 849; L96, T. 2304, 2319.

¹⁰¹¹ Vidi L10, T. 2960-2966.

¹⁰¹² Vidi gore, par. 274.

¹⁰¹³ Vidi gore, par. 270.

¹⁰¹⁴ Optužnica, par. 25-26.

postupanja zasnovano na protivpravnom zarobljavanju, ispitivanju i prisilnom odvođenju osoba (tačka 2) nije utvrđeno. Prema tome, gornji navodi sada potkrepljuju samo jednu tačku za mučenje (tačka 4) i jednu tačku za okrutno postupanje (tačka 6), kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Tužilaštvo takođe navodi da su od nekog datuma u junu 1998, ili približno u junu 1998, pa sve do približno 26. jula 1998. godine, trojica optuženih počinila, ili pomogla i podržala, krivično delo ubistva četrnaest zatvorenika u zarobljeničkom logoru Lapušnik ili u njegovoj blizini.¹⁰¹⁵ Ove tvrdnje sada potkrepljuju jednu tačku Optužnice, ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 8).

284. Veće je u prethodnim delovima ove Presude utvrdilo da je više osoba u različitom trajanju bilo zatočeno na jednom imanju u Lapušniku koje se do 25. ili 26. jula 1998. koristilo kao zarobljenički logor. Zatočenici su u zarobljeničkom logoru držani na različitim mestima – u ostavi, štali, nekim prostorijama u glavnoj zgradi kompleksa i u garaži.

(a) Uslovi zatočeništva

285. Svedoci koji su bili zatočeni u štali naveli su da su tamo držani u veoma teškim uslovima. Dva bivša zatočenika rekla su da je toj prostoriji bilo vruće¹⁰¹⁶ i da je imala samo jedan mali prozor; da je pod bio od betona i da je na njemu bilo balege i krvi.¹⁰¹⁷ Prema svedočenju L04, zatočenicima nije bilo dozvoljeno da izlaze u nužnik, a oni koji su bili u lancima ili vezani, ponekad i za druge zatočenike, morali su da vrše nuždu u odeći tamo gde su sedeli i spavali.¹⁰¹⁸ Nije bilo uslova za pranje.¹⁰¹⁹ Što se tiče vazduha i zadaha u prostoriji rečeno je da se nije moglo disati.¹⁰²⁰ Svedok L12 je u toku suđenja naglasio da su im ponekad davali hranu samo svakih nekoliko dana. Vodu su ipak koliko-toliko dobijali, u plastičnim flašama.¹⁰²¹

286. Ni sa zatvorenima u ostavi nije se postupalo ništa bolje. Nekoliko svedoka je navelo da je u ostavi po čitav dan bilo zatvoreno i do 13 ili 15 zatvorenika,¹⁰²² od kojih su neki bili vezani,¹⁰²³ iako je ostava bila veličine 2 sa 3 ili 4 metra i imala nisku tavanicu.¹⁰²⁴ Ivan Bakrač je objasnio da

¹⁰¹⁵ Optužnica, par. 29-32.

¹⁰¹⁶ L12, T. 1802-1805.

¹⁰¹⁷ L12, T. 1802-1803.

¹⁰¹⁸ L04, T. 1140-1141.

¹⁰¹⁹ L04, T. 1140-1141.

¹⁰²⁰ L64, T. 4901-4902.

¹⁰²¹ L12, T. 1805.

¹⁰²² L07, T. 821; Vojko Bakrač, T. 1311-1318; DP P78; L06, T. 999; DP P99.

¹⁰²³ L10, T. 2918-2921. Svedok L10 je u svom svedočenju rekao da su neki zatočenici bili liscama vezani jedni za druge i da je on lično bio liscama vezan za Fehmija Xhemu. Prema svedočenju L10, Emin Emimi je bio vezan za prozor. Svedok L06 je potvrdio da su dva zatvorenika imala lisice na rukama i posvedočio da je on lično bio vezan lancima teškim 10 kilograma i da nije mogao da se kreće, T. 993-994.

¹⁰²⁴ L96, T. 2333; Ivan Bakrač, T. 1443-1447 (prema njegovim rečima, prostorija je bila veličine 2 x 4 metra); Vojko Bakrač, T. 1311-1314; L07, T. 829; L10, T. 2918-2921; L06, T. 995-996.

zatočenicima nije bilo dozvoljeno da razgovaraju jedan sa drugim.¹⁰²⁵ Bivši zatočnici naveli su da je ta prostorija imala samo jedan mali prozor i da su gvozdena vrata uvek bila zatvorena.¹⁰²⁶ Svedoci su rekli da je u početku u prostoriji bilo hladno i vlažno, pošto je tavanica prokišnjavala, ali da je posle nekoliko dana postalo nepodnošljivo toplo, ne samo zato što je bilo leto, nego i zato što nije bilo ventilacije;¹⁰²⁷ temperatura i zadržavanje uskoro su takođe postali nepodnošljivi, pošto su zatvorenici u toj prostoriji morali da spavaju, vrše nuždu i jedu.¹⁰²⁸ Prema svedočenju L96, zatočnici nisu imali prostora da se protegnu. Svaka tri-četiri dana, Shala bi otvorio vrata i pustio zatočnike da se predveče malo prošetaju.¹⁰²⁹ Ovo su potkrepili L06¹⁰³⁰ i L07, koji su takođe objasnili da je prozor uvek bio otvoren, a da su vrata otvarana samo ponekad, i tad bi ušlo nešto svežeg vazduha.¹⁰³¹ Pored ovoga, svedoci su naveli da su spavali na jednom malom tepihu na betonskom podu, koji je u početku bio veoma vlažan, jer nisu imali na šta da legnu, mada je u jednom trenutku doneto nešto sena.¹⁰³² Bivši zatvorenici su naglasili da nikom iz ostave nije bilo dozvoljeno da ide napolje u nužnik i da su zato morali da koriste jednu kofu koja je stajala iza vrata.¹⁰³³ Ona nije redovno pražnjena. Svedok L06 je u svom svedočenju naveo da su, tokom prve dve nedelje njegovog zatočeništva, dok još nije bilo kofe, zatočnici morali da vrše nuždu na podu iza vrata.¹⁰³⁴ Prema svedočenju Ivana Bakrača, zatočnici su u ovim uslovima bili zatvoreni dvadeset i četiri sata na dan, bez mogućnosti da odu i bez uslova za čišćenje ili higijenu.¹⁰³⁵ Zatvorenici iz ostave naveli su da su, jednom ili dvaput na dan, dobijali nešto hrane, supe ili hleba, od stražara za koje su rekli da se zovu Shala ili Murrizi, ali se dešavalo i da ne dobiju hranu svaki dan.¹⁰³⁶ Prema rečima Ivana Bakrača, hrana koju su zatočnici dobijali pre je ličila na pomije nego na hranu za ljude.¹⁰³⁷ Međutim, L07 je smatrao da su zatočnici, dok je on bio tamo, dobijali dovoljno hrane i, isto kao L06, rekao je da su imali dovoljno vode.¹⁰³⁸ Opšte uzevši, prema svedočenju L07, zatočnici su živeli u “vrlo teškim uslovima.”¹⁰³⁹ Ivan Bakrač je naveo da su zatočnici dobijali cigarete, zapravo i više nego što im je trebalo, i bilo im je dozvoljeno da puše u

¹⁰²⁵ Ivan Bakrač, T. 1447-1449; Vojko Bakrač je naveo da su zatočnici govorili jedino kada su baš morali, a i tada samo šapatom, T. 1311-1314. Svedok L06 je rekao da zatvorenici nisu razgovarali jedan s drugim, jer ih je Shala upozorio da će biti kažnjeni ako to učine, T. 999.

¹⁰²⁶ L10, T. 2918-2921; L06, T. 995-997.

¹⁰²⁷ Ivan Bakrač, T. 1450-1455; L10, T. 2918-2921; L07, T. 829; L06, T. 995.

¹⁰²⁸ L96, T. 2333, 2339; Ivan Bakrač, T. 1450-1455; L10, T. 2918-2921; L06, T. 995-997.

¹⁰²⁹ L96, T. 2339.

¹⁰³⁰ L06, T. 997-998.

¹⁰³¹ L07, T. 829; 832.

¹⁰³² L07, T. 821; 828; Ivan Bakrač, T. 1450-1455; Vojko Bakrač, T. 1329; L10, T. 2918-2921.

¹⁰³³ Dokazni predmeti P82, P99 i P126; L10, T. 2918-2921; 2931-2932; Ivan Bakrač, T. 1443-1447; Vojko Bakrač, T. 1329; L96, T. 2333; L07, T. 830-831.

¹⁰³⁴ L06, T. 996-997.

¹⁰³⁵ Ivan Bakrač, T. 1450-1455.

¹⁰³⁶ L96, T. 2338-2340; L10, T. 2918-2921.

¹⁰³⁷ Ivan Bakrač, T. 1450-1455.

¹⁰³⁸ L07, T. 829; L06, T. 997.

¹⁰³⁹ L07, T. 831.

toj prostoriji.¹⁰⁴⁰ Nije bilo lekarske nege, uprkos činjenici da su neki zatočnici zadobili teške povrede kad ih je OVK privodila ili kada su ih pripadnici OVK tukli u zarobljeničkom logoru.¹⁰⁴¹ Treba napomenuti da je u selu od kraja maja do 25. ili 26. jula 1998. postojala ambulanta.¹⁰⁴²

287. Svedoci L96, L07, Vojko i Ivan Bakrač svedočili su o uslovima u kojima su bili zatočeni u glavnoj zgradi kompleksa, s tim da su oni izgleda bili držani na različitim mestima u kući i u različitim uslovima.¹⁰⁴³ Svedok L96 je u svom svedočenju naveo da je, po dolasku u zarobljenički logor Lapušnik, odveden u prostoriju u koju je zaključan zajedno s drugim zatvorenicima. Vrata su otključavali jedino ljudi po imenu Shala i Murrizi.¹⁰⁴⁴ Svedok L96 je posvedočio da su zatočnici imali vode, pošto se u toj prostoriji nalazila česma, ali da u njoj nije bilo nameštaja, osim jednog tepiha i nekih dušeka od sunđera.¹⁰⁴⁵ Svedok L96 je naveo i to da su zatvorenici dobijali nešto hrane, uglavnom ostatke tuđih obroka. Bilo im je dozvoljeno da izlaze u nužnik u dvorištu, ali samo u pratnji i uz dozvolu čoveka koga su zvali Shala.¹⁰⁴⁶

288. Iz dokaza predočenih na ovom suđenju očito je, pa Veće tako i zaključuje, da su materijalni uslovi zatočenja u ostavi i štali bili jezivi. Veće je mišljenja da dokazi jasno pokazuju da zatvorenici hranu i vodu nisu dobijali redovno, kao i da nije bilo uslova za higijenu i pranje, kao ni sanitarija. Ni štala ni ostava nisu imale adekvatnu ventilaciju, a u njima se povremeno nalazilo previše ljudi, naročito u ostavi. Iako je zatočenicima u ostavi s vremena na vreme dozvoljavano da izađu da udahnu svež vazduh, vazduh i uslovi u toj prostoriji ipak su bili za svaku osudu. Ni u ostavi ni u štali nije bilo uslova za spavanje, a pretrpanost prostorija je dodatno pogoršavala situaciju, posebno u ostavi. Zatočnici u štali po pravilu su bili vezani lancima za zid ili za druge zatočenike. Lekarska nega nije pružana, premda je bila neposredno na raspolaganju.¹⁰⁴⁷

289. Ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće na osnovu prethodno navedenog zaključuje da su uslovi zatočeništva i u ostavi i u štali u zarobljeničkom logoru Lapušnik bili za svaku osudu i da su, kao takvi, zatočenicima nanosili tešku fizičku i psihičku patnju, predstavljajući ozbiljan napad na njihovo ljudsko dostojanstvo. Osim toga, s obzirom na dug period tokom kojeg su ovakvi uslovi održavani bez poboljšavanja, Veće je uvereno da su oni namerno nametnuti. Zaključak Veća je da su ljudi u štali ili ostavi bili zatočeni u uslovima koji predstavljaju krivično delo okrutnog postupanja kojim se optuženi terete (tačka 6).

¹⁰⁴⁰ Ivan Bakrač, T. 1450-1455.

¹⁰⁴¹ Ivan Bakrač, T. 1450-1455; L06, T. 997; L10, T. 2918-2921; L07, T. 825-828.

¹⁰⁴² Dr Zeqir Gashi, T. 5604-5606.

¹⁰⁴³ Vidi gore, par. 257-258; 260-261; 263-266.

¹⁰⁴⁴ L96, T. 2309.

¹⁰⁴⁵ L96, T. 2301-2302.

¹⁰⁴⁶ L96, T. 2302-2303.

¹⁰⁴⁷ Dr Zeqir Gashi, T. 5604-5606.

Na osnovu ograničenih raspoloživih dokaza, reklo bi se da uslovi u glavnoj zgradi nisu bili slični onima u štali ili ostavi. Nema dovoljno dokaza koji bi pokazali da je zatočeništvo u glavnoj zgradi samo po sebi predstavljalo krivično delo okrutnog postupanja.

(b) Okrutno postupanje, mučenje i ubistvo

(i) Vojko i Ivan Bakrač

290. Veće je već ustanovilo da je OVK Vojka i Ivana Bakrača držala zatočene u ostavi u zarobljeničkom logoru Lapušnik od 29. juna 1998. do 6. jula 1998.¹⁰⁴⁸ Prema tome, Veće se takođe uverilo da Vojko i Ivan Bakrač u to vreme nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima.

291. Ni Vojko ni Ivan Bakrač nisu naveli da su ih u zarobljeničkom logoru Lapušnik tukli. Obojica su, međutim, posvedočila kako su videla da vojnici OVK svakodnevno tuku druge zatvorenike, i to uglavnom noću.¹⁰⁴⁹ Prema svedočenju Ivana Bakrača, zatočenike bi budili baterijskim lampama i zlostavljali ih i po nekoliko puta na dan.¹⁰⁵⁰ Vojko Bakrač je rekao da je Stamen Genov, koji je bio zatvoren s njim u ostavi, izveden iz podruma i da se posle pola sata vratio pretučen.¹⁰⁵¹ Prema svedočenju Ivana Bakrača, nekim premlaćivanjima je prisustvovao Shala.¹⁰⁵² Vojko i Ivan Bakrač su posebno naglasili kako je jedne noći Stamen Genov preklinjao druge zatočenike da ga zadave, jer više nije mogao da podnese batine. Ivan Bakrač je rekao kako nijedan zatočenik nije imao snage da udovolji preklinjanju Stamena Genova i da je bilo potresno gledati ga u tom stanju.¹⁰⁵³ Ivan Bakrač je rekao da su on i otac bili uplašeni, jer nisu znali da li će ih oni koji su ih držali u zatočeništvu ubiti ili će ih na kraju osloboditi.¹⁰⁵⁴

292. Prema tvrdnji tužilaštva, činjenica da su Bakrači bili primorani da gledaju premlaćivanja, a posebno jedno lažno pogubljenje,¹⁰⁵⁵ kao i to da je Vojku Bakraču zaprećeno ubistvom sina,¹⁰⁵⁶ predstavljaju primere mučenja, koje je imalo za cilj da se žrtve kazne, zastraše ili diskriminišu.¹⁰⁵⁷

¹⁰⁴⁸ Vidi gore, par. 279.

¹⁰⁴⁹ Vojko Bakrač, T. 1332-1334; Ivan Bakrač, T. 1455-1458. Vidi i DP P202.

¹⁰⁵⁰ Ivan Bakrač, T. 1456.

¹⁰⁵¹ Vojko Bakrač, T. 1332.

¹⁰⁵² Ivan Bakrač, T. 1457.

¹⁰⁵³ Vojko Bakrač, T. 1332-1333; Ivan Bakrač, T. 1455-1458.

¹⁰⁵⁴ Ivan Bakrač, T. 1455.

¹⁰⁵⁵ Vojko Bakrač je opisao jednu "neugodnu situaciju" kad su bili primorani da gledaju premlaćivanje četvorice-petorice ljudi i jedno lažno pogubljenje, posle kojih jedan od njih više nije mogao uopšte da stoji na nogama. Prema svedočenju Vojka Bakrača, čovek koji je bio naoružan pištoljem dao je pištolj jednom drugom vojniku, naredivši mu da ubije zatvorenike. Taj vojnik je poslušao i prislonio pištolj na čelo jednog od zatvorenika, ali u oružju nije bilo metka. Prema svedočenju Vojka Bakrača, "[o]ni [ljudi koje su tukli su plakali [i molili za milost]. Onda je [onaj prvi čovek] uzeo pištolj, uperio u jednoga i opalio pištolj, ali je bio prazan. To je bila jedna psihološka tortura, mogao bih reći." Vojko Bakrač je naveo da mu je tada rečeno da su pretučeni ljudi smatrani izdajicama svoga naroda, T. 1341-1342.

293. Veće prihvata da su Bakrači bili lično pogođeni gledajući premlaćivanje drugih zatočenika i povrede koje su ovi pritom zadobijali, kao i to da su obojica osećala strah u takvim okolnostima, a posebno onda kada bi jednog od njih izveli na neko vreme, jer su, uprkos tome što su u ostavi bili zatočeni kratko, vrlo dobro znali kakva sudbina obično čeka zatvorenike koje izvedu iz prostorije. Jasno je da su zatočenici, a to je važno i za Bakrače, uopšte uzevši, bili primorani da žive u stalnom strahu od fizičkog zlostavljanja, ako ne i smrti, i u stalnoj atmosferi strepnje, koja je bila tim gora što im se činilo da se zatočenici za zlostavljanje biraju nasumično.

294. Ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće zaključuje da su Bakrači, s obzirom na svoja konkretna iskustva o kojima je upravo bilo reči, pretrpeli tešku psihičku patnju i da su ih oni koji su ih držali u zatočeništvu toj patnji podvrgavali namerno. Osim toga, Veće je već zaključilo da su uslovi zatočenja u ostavi sami po sebi bili takvi da predstavljaju okrutno postupanje.¹⁰⁵⁸ Na osnovu svega ovoga, i u pogledu Vojka i u pogledu Ivana Bakrača stoga je utvrđeno krivično delo okrutnog postupanja (tačka 6). Veće se, međutim, nije uverilo da se na osnovu raspoloživih dokaza može zaključiti da je nanošenje psihičke patnje imalo dovoljnu težinu za krivično delo mučenja. Povrh toga, nema dokaza o tome koji su konkretan cilj počinio imali u ovim događajima, a na osnovu dokaza je moguće izvući više zaključaka o tom cilju. Shodno tome, poseban subjektivni element krivičnog dela mučenja (tačka 4) ni za jednog ni za drugog Bakrača nije dokazan.

(ii) Svedok L07

295. Kako je utvrđeno ranije u ovoj Presudi, L07 je tokom tri dana jula 1998. bio zatočen od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁰⁵⁹ Veće se takođe uverilo da L07, prema tome, tokom svog zatočeništva nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

296. Svedok L07 je u svom svedočenju rekao da su ga, po dolasku u zarobljenički logor Lapušnik, dvojica vojnika odmah odvela u štalu.¹⁰⁶⁰ Svedok L07 je takođe objasnio da je kasnije te večeri odveden na prvi sprat glavne zgrade.¹⁰⁶¹ Svedok L07 je naveo da je sutradan, usred noći, došao neki maskiran čovek i naredio mu da se obuče.¹⁰⁶² Svedok L07 je onda izveden napolje, gde

¹⁰⁵⁶ Vojko Bakrač je takođe objasnio kako je jedno veče, nakon što su njegov sin i on čuli pucnje ispred kuće, došao neki čovek sa pištoljem i rekao mu da će mu ubiti sina, nakon čega se Vojko Bakrač, po sopstvenim rečima, presekao, "počeo [...] da se tres[e] i verovatno [...] doživeo slom živaca", T. 1345.

¹⁰⁵⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 418-419.

¹⁰⁵⁸ Vidi gore, par. 289.

¹⁰⁵⁹ Vidi gore, par. 279.

¹⁰⁶⁰ L07, T. 790.

¹⁰⁶¹ L07, T. 808-809; 812; DP P71, par. 15-16.

¹⁰⁶² L07, T. 816-817.

ga je, pored jednog vozila, čekao neki drugi čovek u vojnoj uniformi.¹⁰⁶³ Ta dva čoveka počela su tada da ga tuku,¹⁰⁶⁴ udarala su ga nogama u stomak¹⁰⁶⁵ i, držeći mu ruke, udarala ga nogama u rebra.¹⁰⁶⁶ Prema svedočenju L07, tu je navodno bio prisutan i Murrizi, s vatrenim oružjem u rukama, ali on se nije mešao.¹⁰⁶⁷ Svedok L07 je zatim odveden u ostavu,¹⁰⁶⁸ gde je bio zatočen dva dana.¹⁰⁶⁹ Prema svedočenju L07, u toj prostoriji se već nalazilo dvanaest osoba.¹⁰⁷⁰ Svedok L07 je rekao da su zatočenike fizički maltretirali u dva navrata,¹⁰⁷¹ kad su stražari ušli u ostavu i šamarali zatvorenike,¹⁰⁷² ali je L07 bio pošteđen pošto je stražar kojeg je zvao "Shale"¹⁰⁷³ ili Shala¹⁰⁷⁴ sprečio druge stražare da ga maltretiraju.¹⁰⁷⁵ Svedok L07 je naveo da su zatvorenike prilikom šamaranja vređali.¹⁰⁷⁶

297. Ostavljajući za sada po strani krivičnu odgovornost trojice optuženih, a u skladu s ranijom diskusijom, Veće je zaključilo da su uslovi zatočeništva u ostavi bili takvi da je to zatočenje predstavljalo okrutno postupanje.¹⁰⁷⁷ Veće takođe prihvata svedočenje L07 o tome da je tokom zatočeništva u zarobljeničkom logoru Lapušnik pretučen onako kako je naveo. Prema tome, na osnovu svakog navedenog zlostavljanja L07 lično i uslova njegovog zatočeništva – uzetih odvojeno ili zajedno – Veće zaključuje da je krivično delo okrutnog postupanja (tačka 6) u vezi sa L07 dokazano. Nema dokaza koji pokazuju da je L07 pretučen s nekim konkretnim ciljem, niti da je njegovo zlostavljanje dostiglo stepen težine koji se traži za krivično delo mučenja. Veće, stoga, zaključuje da elementi krivičnog dela mučenja (tačka 4) u vezi sa L07 nisu dokazani.

(iii) Svedok L10

298. Veće je već utvrdilo da je L10 bio zatočen od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik u periodu od 13. ili 14. juna 1998. do 25. ili 26. jula 1998.¹⁰⁷⁸ Veće se takođe uverilo da on, prema tome, u to vreme nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

¹⁰⁶³ L07, T. 817.

¹⁰⁶⁴ L07, T. 816-817; DP P71, par. 18. Svedok L07 je naveo da su ga tukli ispred objekta označenog kao prostorija "1" i prostorija "2" na DP P68, pa sve do vrata objekta označenog sa "P", T. 820.

¹⁰⁶⁵ L07, T. 819.

¹⁰⁶⁶ L07, T. 817.

¹⁰⁶⁷ L07, T. 819.

¹⁰⁶⁸ L07, T. 819-820.

¹⁰⁶⁹ L07, T. 798-799, 821, 829; dokazni predmeti P6-A5, P68, P71, par. 19; 24.

¹⁰⁷⁰ L07, T. 821.

¹⁰⁷¹ L07, T. 833.

¹⁰⁷² L07, T. 833.

¹⁰⁷³ L07, T. 796.

¹⁰⁷⁴ L07, T. 810.

¹⁰⁷⁵ L07, T. 833.

¹⁰⁷⁶ L07, T. 834.

¹⁰⁷⁷ Vidi gore, par. 289.

¹⁰⁷⁸ Vidi gore, par. 279.

299. Svedok L10 je u svom svedočenju rekao da su, po njegovom dolasku u zarobljenički logor Lapušnik, neki ljudi počeli da ga psuju, da mu viču: “Šta ćeš ti ovde?”, i da ga tuku.¹⁰⁷⁹ Svedok L10 je objasnio da su ga zatim odveli u ostavu, gde su mu ponovo vezali ruke.¹⁰⁸⁰ Prema svedočenju L10, unutra su mu skinuli povez s očiju, a maskirani vojnici su tražili od njega da kaže ko su špijuni u njegovom selu.¹⁰⁸¹ Svedok L10 je odgovorio da ne zna, da on lično nije špijun i da ne zna nikoga ko jeste.¹⁰⁸² Kasnije tokom svedočenja, kad je upitan da li su njega lično ikada tukli po dolasku u zarobljenički logor Lapušnik, L10 je odgovorio da su ga tukli “prvi put kada su ga izveli iz kola i odveli ga unutra.” Kad je, posle toga, upitan da li su ga ikad ponovo tukli, L10 je odgovorio: “Jedan od njih me je dva puta udario nogom, ali se ne sećam tačno ko. Bila je tu jedna maskirana osoba. Posle - - me je on dvaput udario nogom. Posle toga, više ne. Više me nisu tukli.”¹⁰⁸³ Svedok L10 je takođe posvedočio da mu je jednom prilikom, kad je praznio kofu koja ja služila kao nužnik, stražar za kojeg je rekao da je Shala uperio pištolj u glavu i rekao mu da ne diže glavu, inače će ga ubiti.¹⁰⁸⁴ Svedok L10 je rekao i to da je bio svedok premlaćivanja drugih zatvorenika.¹⁰⁸⁵ Takođe je objasnio da ga je, za vreme dok je bio u zatočeništvu, čovek za kog je rekao da je Shala, zajedno s drugim zatočenicima, odveo na jedno mesto gde su bili prisiljeni da kopaju grobove i pokopaju tri leša, “oblivena krvlju, s masnicama na licu [...] s odsečenom polovinom glave.”¹⁰⁸⁶ Prema rečima L10, “prizor je bio jeziv”.¹⁰⁸⁷

300. Veće je već zaključilo da su uslovi u ostavi bili takvi da je to zatočenje predstavljalo krivično delo okrutnog postupanja.¹⁰⁸⁸ Veće prihvata gorenavedene dokaze L10. Prema njegovom svedočenju, u zarobljeničkom logoru Lapušnik stražari OVK tukli su ga u dva navrata, mada se u svedočenju ne navode tačne okolnosti ni počinioci tih premlaćivanja. Takođe je bio prisiljen da zakopa leševe drugih zatočenika, unakažene zlostavljanjem kojem su bili podvrgnuti pre smrti, što je, kao i pretnja koja mu je upućena, po mišljenju Veća, dodatno uvećalo patnju L10.

301. Ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće zaključuje da su elementi krivičnog dela okrutnog postupanja (tačka 6) u vezi sa L10 dokazani, i to na osnovu svakog pojedinačnog slučaja fizičkog i psihičkog zlostavljanja kojem je bio podvrgnut i uslova zatočeništva, uzetih odvojeno ili zajedno.

¹⁰⁷⁹ L10, T. 2916.

¹⁰⁸⁰ L10, T. 2916.

¹⁰⁸¹ L10, T. 2916.

¹⁰⁸² L10, T. 2917.

¹⁰⁸³ L10, T. 2935-2936.

¹⁰⁸⁴ L10, T. 2920.

¹⁰⁸⁵ L10, T. 2936-2937.

¹⁰⁸⁶ L10, T. 2943-2944.

¹⁰⁸⁷ L10, T. 2943-2946.

¹⁰⁸⁸ Vidi gore, par. 289.

302. Iz dokaza, međutim, nije jasno da li su stražari OVK koji su ispitivali L10 o špijunima u njegovom selu bili one iste osobe koje su ga zlostavljale ni da li je to ispitivanje bilo povezano sa zlostavljanjem. Veće zato nije u mogućnosti da zaključi da su premlaćivanja imala neki konkretan cilj. Iz ovoga nužno proizilazi da u vezi sa L10 elementi krivičnog dela mučenja (tačka 4) nisu dokazani.

(iv) Svedok L06

303. Veće je zaključilo da je L06 bio zatočen od strane OVK u ostavi u zarobljeničkom logoru Lapušnik u periodu od 13. ili 14. juna 1998. do 25. ili 26. jula 1998.¹⁰⁸⁹ Veće se takođe uverilo da on, prema tome, u to vreme nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

304. Svedok L06 je u svom svedočenju rekao da su mu tokom zatočeništva obe ruke bile vezane lancem teškim 10 kilograma, zbog čega gotovo nije mogao da se kreće.¹⁰⁹⁰ Svedok L06 je naveo da je, otprilike nedelju dana nakon što je uhapšen, u ostavu došao čovek za kojeg je rekao da je Shala i skinuo mu lance tokom tog dana.¹⁰⁹¹ Svedok L06 je posvedočio da su mu te noći Ali Gashi i Ramadan Behluli stavili povez na oči, zavezali ruke na leđima i odveli ga do stajskog gnojiva. Pitali su ga zašto prodaje drva Srbima i tražili mu da im “priča o špijunima”.¹⁰⁹² Dalje prema svedočenju L06, Ramadan Behluli ga je onda više puta udario motkom po leđima, a Ali Gashi ga je udarao rukom s obe strane vrata.¹⁰⁹³ Svedok L06 je objasnio da su ga tukli dvadesetak minuta, a zatim ga vratili u ostavu.¹⁰⁹⁴ Prema svedočenju L06, još deset dana su ga boleli glava, vrat i leđa.¹⁰⁹⁵ Veće napominje da je svedočenje L06, kad je reč o premlaćivanju, u opštim crtama potvrdio L10,¹⁰⁹⁶ ali se njihova svedočenja razilaze po pitanju identiteta i uloge napadača L06, o čemu će biti reči na drugom mestu u ovoj Presudi.¹⁰⁹⁷

305. Ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti optuženih, Veće je već zaključilo da su uslovi zatočenja u ostavi bili takvi da je to zatočenje predstavljalo krivično delo okrutnog postupanja.¹⁰⁹⁸ Sami ti uslovi zatočeništva, a nezavisno od njih i činjenica da je L06 glavninu svog zatočeništva bio okovan lancem od 10 kilograma i da je bio žestoko pretučen, naveli

¹⁰⁸⁹ Vidi gore, par. 279.

¹⁰⁹⁰ L06, T. 993-994.

¹⁰⁹¹ L06, T. 1007.

¹⁰⁹² L06, T. 1007-1008.

¹⁰⁹³ L06, T. 1010-1011.

¹⁰⁹⁴ L06, T. 1011.

¹⁰⁹⁵ L06, T. 1011.

¹⁰⁹⁶ L10, T. 2937-2939.

¹⁰⁹⁷ Vidi dole, par. 330 and 654.

¹⁰⁹⁸ Vidi gore, par. 289.

su Veće na zaključak da su elementi krivičnog dela okrutnog postupanja (tačka 6) u pogledu L06 ispunjeni.

306. Veće se takođe uverilo da je L06 bio podvrgnut surovom nasilju i da su ga napadači zlostavljali s konkretnim ciljem, tj. da bi ga kaznili i/ili da bi od njega dobili informacije o takozvanim špijunima koji su navodno delovali u njegovom selu. Ostavljajući po strani krivičnu odgovornost trojice optuženih, Veće stoga zaključuje da su elementi krivičnog dela mučenja (tačka 4) u pogledu L06 ispunjeni.

(v) Svedok L96

307. Kako je Veće utvrdilo, L96 je bio zatočen od strane OVK u glavnoj zgradi i ostavi u zarobljeničkom logoru Lapušnik tokom kraćeg perioda do 25. ili 26. jula 1998.¹⁰⁹⁹ Veće se takođe uverilo da on u to vreme, prema tome, nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

308. Svedok L96 je u svom svedočenju rekao da je bio zlostavljan odmah po dolasku u zarobljenički logor Lapušnik. Prema svedočenju L96, kad su ga doveli u prostoriju u glavnoj zgradi, nekih pola sata ga je u mraku tukao čovek za koga je rekao da se zove Shala.¹¹⁰⁰ Svedok L96 je posvedočio da je, dok se nalazio u zatočeništvu, čovek za koga je L96 tvrdio da je Isak Musliu došao u tu prostoriju u glavnoj zgradi, zajedno sa Murrizijem i još jednim vojnikom koji je bio naoružan kalašnjikovim.¹¹⁰¹ Svedok L96 je objasnio da su njih trojica prošla kroz prostoriju u kojoj je on bio zatočen i otišla u susednu prostoriju.¹¹⁰² Posle nekoliko minuta, Murrizi je naredio L96 da dođe i stane uza zid. Prema svedočenju L96, čovek za koga tvrdi da je Isak Musliu je onda naredio Murriziju da svedoku L96 veže ruke lancem, a vojnik sa kalašnjikovim je ošamario L96 takvom silinom da je L96 pao na kolena. Svedok L96 je naveo da mu je onda čovek koga je navodno identifikovao kao Isaka Musliua jednim karate pokretom zadao tako žestok udarac da je L96 pao na zemlju, vezanih ruku.¹¹⁰³ Svedok L96 je objasnio da je taj isti čovek onda počeo "nekontrolisano" da ga udara nogom, od čega je on nakratko izgubio svest.¹¹⁰⁴ Svedok L96 je u svom svedočenju zatim naveo da su ga tad odveli u ostavu, u kojoj je, po njegovom mišljenju, ostao zatočen četiri dana i četiri noći, sve dok zarobljenički logor nije evakuisan, za šta je Veće utvrdilo da je bilo 25. ili

¹⁰⁹⁹ Vidi gore, par. 279.

¹¹⁰⁰ L96, T. 2295-2296; 2299; 2512.

¹¹⁰¹ L96, T. 2329-2330.

¹¹⁰² L96, T. 2329.

¹¹⁰³ L96, T. 2329-2330.

¹¹⁰⁴ L96, T. 2330.

26. jula 1998, kada su svi zatočnici okupljeni u dvorištu i, u pratnji OVK, odvedeni na planinu Beriša.¹¹⁰⁵

309. Na drugom mestu u ovoj Presudi,¹¹⁰⁶ Veće je iznelo i obrazložilo ozbiljne rezerve koje ima u vezi s verodostojnošću L96 uopšte. Veće zato ne može da prihvati svedočenje L96 o nekom pitanju ako se ne uveri da postoje i drugi dokazi koje prihvata, a koji potvrđuju svedočenje L96 o tome, makar u pogledu neke materijalne činjenice. Ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće je već zaključilo da su uslovi zatočenja u ostavi bili takvi da predstavljaju krivično delo okrutnog postupanja.¹¹⁰⁷ Kako je gore već utvrđeno,¹¹⁰⁸ svedočenja drugih zatočenika u dovoljnoj meri potvrđuju da je L96 bio zatočen u zarobljeničkom logoru, kao što i sam tvrdi. Uslovi njegovog zatočeništva (tačka 6), prema tome, navode Veće da zaključi da su elementi krivičnog dela okrutnog postupanja u pogledu L96 dokazani. Veće se, međutim, nije uverilo, u meri koju nalaže standard, da je on bio pretučen i zlostavljan kako je u svom svedočenju govorio, pa krivično delo okrutnog postupanja (tačka 6) ili krivično delo mučenja (tačka 4) u vezi sa L96 po tom osnovu nisu dokazani.

(vi) Svedok L04

310. Kako je Veće utvrdilo, L04 je bio zatočen u štali u zarobljeničkom logoru Lapušnik približno od kraja juna do 25. ili 26. jula 1998.¹¹⁰⁹ Veće se takođe uverilo da on u to vreme, prema tome, nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Prema svedočenju L04, on lično je tokom zatočeništva u zarobljeničkom logoru bio zlostavljan, a bio je i svedok da su vojnici OVK u logoru stalno tukli druge osobe zatočene u štali.¹¹¹⁰

311. Svedok L04 je naveo da su jednom prilikom su dva vojnika OVK, za koje je rekao da su Tamuli i Shala, došla u štalu, zavezala mu oči i odvela ga u sobu u kojoj je čekao čovek za koga je L04 rekao da je Qerqiz. Prema svedočenju L04, čim je L04 ušao u tu sobu, Qerqiz je počeo da ga vređa i da ga udara štapom, dok ga je Tamuli udarao nogom.¹¹¹¹ Svedok L04 je rekao da ga je Qerqiz zatim oborio na pod, udarao ga nogom i zavrtao mu ruku.¹¹¹² Svedok L04 je naveo da i

¹¹⁰⁵ L96, T. 2333.

¹¹⁰⁶ Vidi gore, par. 26.

¹¹⁰⁷ Vidi gore, par. 289.

¹¹⁰⁸ Vidi gore, par. 279.

¹¹⁰⁹ Vidi gore, par. 279.

¹¹¹⁰ L04, T. 1126-1127; 1172-1173; 1175-1177.

¹¹¹¹ L04, T. 1175-1176.

¹¹¹² L04, T. 1175-1176.

danas oseća bol u desnoj nozi i ruci zbog batina koje je pretrpeo.¹¹¹³ Veće prihvata svedočenje L04 da su ga tom prilikom pripadnici OVK zlostavljali.

312. Svedok L04 je takođe naveo kako je, jednom drugom prilikom, Shala njega i još dva zatvorenika izveo iz zarobljeničkog logora Lapušnik i odveo ih na jedno nepoznato mesto u planini, gde im je naređeno da zakopaju tela trojice muškaraca.¹¹¹⁴ Svedok L04 je naveo da je jedan od muškaraca koje mu je naređeno da pokopa bio Agim Ademi, takođe zatočenik u zarobljeničkom logoru.¹¹¹⁵ Druga dva tela nije identifikovao. Kao što je detaljno izloženo dalje u ovoj Presudi,¹¹¹⁶ o ovom događaju svEDOČIO je i L10.¹¹¹⁷ Na telima je bilo tragova zlostavljanja.¹¹¹⁸ Veće prihvata da se ovaj incident dogodio i da su te okolnosti bile takve da su za L04 morale predstavljati izvesnu psihičku traumu.

313. Na osnovu gore navedenog, ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće se uverilo da je tokom svog zatočenja od strane OVK u štali u zarobljeničkom logoru Lapušnik, L04 bio podvrgnut fizičkom i psihičkom zlostavljanju. Usled pretrpljenog fizičkog zlostavljanja oštećene su mu desna noga i ruka, gde i danas oseća bol. Veće takođe prihvata da su okolnosti vezane za pokopavanje leševa za vreme zatočeništva morale da predstavljaju određenu fizičku patnju i psihičku traumu za L04, u meri koja je dovoljna za krivično delo okrutnog postupanja. U skladu s tim, Veće se uverilo da je krivično delo okrutnog postupanja (tačka 6) u pogledu L04 dokazano, kako na osnovu uslova zatočeništva, tako i na osnovu fizičkog i psihičkog zlostavljanja kojem je podvrgnut. Međutim, Veće nema dokaza da su počinioci postupali s određenim ciljem ili ciljevima koji se traže za krivično delo mučenja. Prema tome, krivično delo mučenja (tačka 4) u vezi sa svedokom L04 stoga nije dokazano.

(vii) Svedok L12

314. Kako je utvrdilo Veće, L12 je u zarobljeničkom logoru Lapušnik bio zatočen u štali približno od kraja juna 1998. do 25. ili 26. jula 1998.¹¹¹⁹ Takođe je utvrđeno da L12, prema tome, u to vreme nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

315. Svedok L12 je naveo da ga je, po dolasku u logor, jedan vojnik OVK, koga je zvao Shala, odveo u štalu i vezao lancem za zid. Objasnio je da su mu ruke bile vezane za nekakvu drvenu

¹¹¹³ L04, T. 1206-1207.

¹¹¹⁴ L04, T. 1187-1189.

¹¹¹⁵ L04, T. 1187-1189. Svedok L04 govori o "Agimu iz Godanca". Kasnije u svom svedočenju, L04 je, međutim, na jednoj fotografiji prepoznao Agima Ademija i rekao da je to čovek koga je nazivao "Agim iz Godanca", T. 1199.

¹¹¹⁶ Vidi dole, par. 400-402.

¹¹¹⁷ L10, T. 2943-2945.

¹¹¹⁸ L04, T. 1189.

¹¹¹⁹ Vidi gore, par. 279.

konstrukciju pričvršćenu za zid i da je bio vezan lancem kao životinja.¹¹²⁰ Svedok L12 je posvedočio da ga je Shala, vezavši ga lancem za zid, počeo tući štapom. Prema svedočenju L12, tukao ga je po rebrima, šakama, nogama i glavi, sve dok nije izgubio svest.¹¹²¹ Svedok L12 je naveo da je bol od batina osećao još tri-četiri dana.¹¹²² Svedok L04, koji je u štali bio zatočen zajedno s L12, naveo je da je bio svedok ovog zlostavljanja. Prema svedočenju L04, kada je L12 u junu 1998. stigao u zarobljenički logor, svedoka L12 je čovek, za koga je L04 rekao da je Shala, tukao štapom sve dok se L12 nije onesvestio.¹¹²³ Svedok L04 je rekao da je L12 dobio "59 udaraca istim štapom".¹¹²⁴ Veće prihvata da je L12 ovom prilikom bio podvrgnut teškom zlostavljanju.

316. Prema svedočenju L12, nekoliko dana pošto je stigao u logor, čovek po imenu Shala došao je u štalu, povezoao oči L12 i odveo ga u ambar koji se nalazio na 500 metara od štale, gde je L12 pretučen.¹¹²⁵ Iz svedočenja L12, međutim, nije jasno da li su ga pesnicama tukle dve žene ili četiri osobe.¹¹²⁶ Veće, stoga, ne može doneti zaključak o broju ili identitetu napadača L12, ali prihvata iskaz L12 da ga je Shala odveo do ambara. Veće takođe prihvata svedočenje L12 o tome da je tom prilikom bio teško zlostavljan. Svedok L12 je rekao da su ga, dok su ga tukli, ispitivali gde se nalazi izvesna osoba i da su prestali da ga tuku kada je odgovorio: "Ubili su ga Srbi".¹¹²⁷ Svedok L12 je objasnio da mu je telo i danas puno ožiljaka od batina koje je dobio dok je bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik, kao i da nije radno sposoban zbog bola koji i dalje trpi.¹¹²⁸

317. I L96 svedočio je o tome kako je poslednjeg dana svog pritvora u zarobljeničkom logoru Lapušnik, za koji je Veće utvrdilo da je bio 25. ili 26. jula 1998, video L12 među drugim zatvorenici koji su napuštali zarobljenički logor i da je L12, kako je rekao L96, bio "u veoma lošem stanju."¹¹²⁹

318. Ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće se na osnovu gore navedenog uverilo da je L12, tokom zatočenja od strane OVK u štali u zarobljeničkom logoru Lapušnik, bio podvrgnut fizičkom zlostavljanju koje je opisao u svom svedočenju, čije posledice i danas oseća. Kao što je već konstatovano,¹¹³⁰ Veće se uverilo da su uslovi zatočeništva u štali bili takvi da je to zatočenje predstavljalo krivično delo zlostavljanja. Shodno tome, Veće se uverilo da je krivično delo okrutnog postupanja (tačka 6) u vezi sa L12 dokazano. Ovo je utvrđeno

¹¹²⁰ L12, T. 1799.

¹¹²¹ L12, T. 1800.

¹¹²² L12, T. 1801.

¹¹²³ L04, 1125-1126.

¹¹²⁴ L04, 1125-1126.

¹¹²⁵ L12, T. 1808-1809.

¹¹²⁶ L12, T. 1808-1810.

¹¹²⁷ L12, T. 1808-1810.

¹¹²⁸ L12, T. 1829.

¹¹²⁹ L96, T. 2413-2414.

¹¹³⁰ Vidi gore, par. 289.

kako na osnovu pomenutog zatočeništva, tako i na osnovu psihičkog i fizičkog zlostavljanja L12, uzetih bilo odvojeno bilo zajedno. Veće, povrh toga, smatra da je zlostavljanje kojem je bio podvrgnut L12 dostiglo stepen težine potreban za krivično delo mučenja i da je cilj tog zlostavljanja bilo dobijanje informacija od njega. Krivično delo mučenja je stoga u vezi sa L12 (tačka 4) dokazano.

(viii) Ajet Gashi

319. Shefqet Gashi je u pismenoj izjavi naveo da je Ajet Gashi, kosovski Albanac, uhapšen krajem maja 1998, kada se javio u štab OVK u Likovcu, zajedno s Rahimom Kryesiujem. Nije jasno da li se Ajet Gashi dobrovoljno prijavio u OVK ili je u štab došao po pozivu.¹¹³¹ Shefqet Gashi veruje da su Ajeta Gashija zadržali u štabu jer su navodno mislili da je špijun koji saraduje sa srpskim snagama.¹¹³² Ajet Gashi više nije viđen sve dok kod Laletića /Leletiq/ nije pronađen njegov leš i dok novine nisu izvestile o njegovoj smrti, sredinom juna 1998.¹¹³³

320. Shefqet Gashi je naveo da je slučajno čuo razgovor u kojem su dva neimenovana vojnika OVK pomenula da je Ajet Gashi zatočen u zarobljeničkom logoru u selu Lapušnik.¹¹³⁴ Svedok L64 je u svom svedočenju naveo da je u zarobljeničkom logoru Lapušnik Ajeta Gashija prvi put video otprilike početkom juna 1998.¹¹³⁵ Svedok L64 je rekao da se pričalo da se u zarobljeničkom logoru Lapušnik nalazi jedan “veliki špijun”.¹¹³⁶ Ymer Alushani ga je odveo u jednu prostoriju u zarobljeničkom logoru Lapušnik;¹¹³⁷ kada je Ymer Alushani otvorio vrata, pomenuo je “špijune”.¹¹³⁸ Prema rečima L64, u prostoriji se nalazilo troje-četvoro ljudi. Jedan od njih je ležao na podu, pošto se ili nije osećao dobro ili nešto nije bilo u redu s njim.¹¹³⁹ Ymer Alushani mu je naredio da ne mrda.¹¹⁴⁰ Po svemu sudeći, taj čovek više nije mogao da stoji.¹¹⁴¹ Svedok L64 je zaključio da je čovek koji je ležao na podu bio taj “veliki špijun” koga su spominjali.¹¹⁴² Svedok L64 je tvrdio da se on zvao Ajet Gashi i da su o njemu kružile razne glasine. Ajet Gashi je navodno saradivao sa srpskim snagama u Lipljanu.¹¹⁴³ Svedok L64 je naveo da je čuo da je Ajet Gashi za to primao platu.¹¹⁴⁴ Svedok L64 je čuo glasine i o tome kako je Ajet Gashi navodno maltretirao jednog

¹¹³¹ DP P183; L64, T. 4475.

¹¹³² L64, T. 4475.

¹¹³³ DP P183.

¹¹³⁴ DP P183.

¹¹³⁵ DP P183; L64, T. 4456.

¹¹³⁶ L64, T. 4456.

¹¹³⁷ L64, T. 4456-4457.

¹¹³⁸ L64, T. 4458.

¹¹³⁹ L64, T. 4457.

¹¹⁴⁰ L64, T. 4457.

¹¹⁴¹ L64, T. 4457-4458.

¹¹⁴² L64, T. 4458.

¹¹⁴³ L64, T. 4457-4458; 4476.

¹¹⁴⁴ L64, T. 4476.

studenta kosovskog Albanca.¹¹⁴⁵ Svedok L64 je rekao da je Ajet Gashi pre pogubljenja proveo neko vreme u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹¹⁴⁶

321. Veće ne prihvata da se identitet Ajeta Gashija, kao osobe koja se nalazila u zarobljeničkom logoru Lapušnik, može na zadovoljavajući način utvrditi na osnovu svedočenja L64. Pored rezervi koje je u vezi s opštom verodostojnošću L64 Veće iznelo na drugim mestima u ovoj Presudi, Veće zaključuje da je svedočenje L64 neuverljivo u delu u kojem se odnosi na zatočenje Ajeta Gashija. Svedok L64 ne daje jasne razloge za svoju tvrdnju da je čovek kojeg je video u zarobljeničkom logoru Lapušnik bio Ajet Gashi.¹¹⁴⁷ Nije jasno kako je L64 saznao da je Ajet Gashi bio taj “veliki špijun” pritvoren u Lapušniku, kad Ajeta Gashija nikada pre toga nije video.¹¹⁴⁸ Svedok L64 je tvrdio da se radi o Ajetu Gashiju samo na osnovu sopstvenih zaključaka i pretpostavki.¹¹⁴⁹ On je, po svemu sudeći, od osoba nepoznatih ovom Veću saznao da su “veliki špijun” u logoru Lapušnik i Ajet Gashi jedna te ista osoba.¹¹⁵⁰ Međutim, u ranijoj izjavi istražiteljima, L64 je naveo da ne poznaje Ajeta Gashija i da ne zna da je Ajet Gashi bio držan u Lapušniku.¹¹⁵¹ Nijedan drugi svedok tužilaštva koji je svedočio u sudnici nije prepoznao ni pomenuo Ajeta Gashija kao jednog od zatočenika u zarobljeničkom logoru Lapušnik. U pismenoj izjavi Shefqeta Gashija pominje se da je on slučajno čuo neku neidentifikovanu osobu kako kaže da je Ajet Gashi zatočen u Lapušniku.¹¹⁵² Veće tome ne može da prida gotovo nikakvu težinu. S obzirom na ovakvo stanje stvari, Veće se nije uverilo da je Ajet Gashi bio zatočenik u zarobljeničkom logoru Lapušnik.

322. Neophodno je reći i nekoliko reči o okolnostima navodnog ubistva Ajeta Gashija i svedočenju L64 o tome. Tužilaštvo tvrdi da je Ajet Gashi ubijen 12. juna 1998. ili približno tog datuma.¹¹⁵³ Telo Ajeta Gashija pronađeno je pokraj puta između Magure /Magure/ i Laletića.¹¹⁵⁴ Brat žrtve, Shefqet Gashi, rekao je da je o tome da je telo Ajeta Gashija pronađeno između Magure i Laletića saznao sa nemačke televizije.¹¹⁵⁵ Albanski dnevni listovi takođe su preneli vest o smrti Ajeta Gashija u Laletiću.¹¹⁵⁶ Uz pismenu izjavu Shefqeta Gashija priložena je vest iz novina od 15. juna 1998. da je Ajet Gashi lišen života s pet metaka u grudi.¹¹⁵⁷ Sudsko rešenje od 29. maja 2002, takođe priloženo uz pismenu izjavu Shefqeta Gashija, potvrđuje da je Ajet Gashi lišen života 12.

¹¹⁴⁵ L64, T. 4475.

¹¹⁴⁶ L64, T. 4490.

¹¹⁴⁷ L64, T. 4458.

¹¹⁴⁸ L64, T. 4768.

¹¹⁴⁹ L64, T. 4458.

¹¹⁵⁰ L64, T. 4457-4458.

¹¹⁵¹ L64, T. 4768.

¹¹⁵² DP P183.

¹¹⁵³ Optužnica, par. 29.

¹¹⁵⁴ DP P183.

¹¹⁵⁵ DP P183.

¹¹⁵⁶ DP P183.

¹¹⁵⁷ DP P183.

juna 1998.¹¹⁵⁸ Rođaci Shefqeta Gashija koji su videli telo ispričali su mu da je Ajet Gashi imao slomljenu jednu ruku i da je na stomaku bilo tragova rana.¹¹⁵⁹ I po šakama je imao modrice i posekotine.¹¹⁶⁰ Dr José Pablo Baraybar je izvršio forenzički pregled leša i potvrdio da je smrt Ajeta Gashija nastupila kao posledica višestrukih strelnih rana na glavi i trupu.¹¹⁶¹ Na osnovu pregleda je takođe utvrđeno da je i na gornjim ekstremitetima bilo strelnih rana.¹¹⁶²

323. Svedok L64 je posvedočio da je Ajet Gashi pogubljen.¹¹⁶³ Prema svedočenju L64, negde u prvoj polovini juna 1998, Ymer Alushani je došao u kuću Rexhepa Vojvode u Lapušniku i tražio od L64 da mu da rukavice i masku.¹¹⁶⁴ U kući je tada bila okupljena jedna grupa ljudi. Tu su bili brat L64, kao i Fadil Kastrati, Zenel, Tamuli i drugi.¹¹⁶⁵ Ymer Alushani je rekao L64 da su mu rukavice i maska potrebni da “nešto ukloni”.¹¹⁶⁶ Nešto kasnije, grupa se odvezla u više vozila.¹¹⁶⁷ Svedok L64 se s Ymerom Alushanijem i drugima u povorci automobila vozio u pravcu Laletića.¹¹⁶⁸ Svedok L64 je rekao da je te druge automobile video parkirane na mestu gde se put račvao za Laletić i Maguru.¹¹⁶⁹ Auto Fadila Kastratija nalazio se s leve strane puta za Laletić; drugi automobil stajao je na suprotnoj strani puta za Maguru.¹¹⁷⁰ Svedok L64 je naveo da je jedan od automobila imao otvoren prtljažnik.¹¹⁷¹ Kada se približio, L64 je video čoveka, za kojeg kaže da je Ajet Gashi, kako u kritičnom stanju leži na putu pored tog auta.¹¹⁷² Ymer Alushani je tada kazao svedoku L64 da su dobili naređenje za pogubljenje tog čoveka.¹¹⁷³ Svedok L64 je naveo da je on odbio da učestvuje u pogubljenju.¹¹⁷⁴ Svedok L64 je posvedočio da su Ymer Alushani i Tamuli zatim ubili tog čoveka, ispalivši dvadesetak metaka.¹¹⁷⁵ Prema svedočenju L64, Fadil Kastrati i brat L64 su onda otišli kući, a Ymer Alushani i drugi na neko venčanje.¹¹⁷⁶

324. U novinskim izveštajima o smrti Ajeta Gashija kaže se da su se na dotičnom području u noći 12. ili 13. jula čuli pucnji¹¹⁷⁷ i iskaz L64 je, u pogledu vremena, mesta i uzroka ubistva čiji je bio

¹¹⁵⁸ DP P183.

¹¹⁵⁹ DP P183.

¹¹⁶⁰ DP P183.

¹¹⁶¹ DP P111.

¹¹⁶² DP P111.

¹¹⁶³ L64, T. 4490.

¹¹⁶⁴ L64, T. 4490.

¹¹⁶⁵ L64, T. 4490-4491.

¹¹⁶⁶ L64, T. 4490.

¹¹⁶⁷ L64, T. 4490.

¹¹⁶⁸ L64, T. 4491-4492.

¹¹⁶⁹ L64, T. 4492.

¹¹⁷⁰ L64, T. 4492.

¹¹⁷¹ L64, T. 4492.

¹¹⁷² L64, T. 4492.

¹¹⁷³ L64, T. 4492.

¹¹⁷⁴ L64, T. 4492-4493.

¹¹⁷⁵ L64, T. 4493.

¹¹⁷⁶ L64, T. 4493.

¹¹⁷⁷ DP P183.

svedok, u skladu s drugim dokaznim materijalom koji govori o smrti Ajeta Gashija.¹¹⁷⁸ Međutim, Veće je već navelo da ima rezervi u vezi s pouzdanošću značajnih delova svedočenja L64.¹¹⁷⁹ Iz tog razloga, a u odsustvu nekog drugog potkrepljujućeg svedočenja, Veće zadržava svoje rezerve u vezi sa svedočenjem L64 o okolnostima ovog ubistva. Veće prihvata da je Ajeta Gashi mrtav. Međutim, Veće ne smatra uverljivom identifikaciju Ajeta Gashija u Lapušniku od strane L64, niti smatra uverljivim iskaz L64 da je žrtva ubistva kojem je prisustvovao bio zaista Ajeta Gashi.

325. Veće zaključuje da tužilaštvo nije dokazalo da je Ajeta Gashi bio zatočen u Lapušniku. Iz ovoga sledi da elementi krivičnog dela mučenja (tačka 4) i okrutnog postupanja (tačka 6) u zarobljeničkom logoru Lapušnik u vezi s Ajetom Gashijem nisu dokazani. Na osnovu forenzičkih dokaza, Ajeta Gashi, po svemu sudeći, jeste ubijen. Međutim, kako nije dokazano da je čovek ubijen u prisustvu L64 bio Ajeta Gashi, nema drugih dokaza o okolnostima njegove smrti ili o onima koji su za nju odgovorni. Iz tog razloga, za svrhe ove Optužnice, elementi krivičnog dela ubistva (tačka 8) u vezi s Ajetom Gashijem nisu dokazani.

(ix) Fehmi Xhema (zvani Fehmi Tafa)

326. Svedok L06 je u svom svedočenju reako da su dva maskirana vojnika OVK, naoružana automatskim puškama, 13. ili 14. juna 1998, zaustavila njega, Fehmija Xhemu (zvanog Fehmi Tafa), po nacionalnoj pripadnosti Albanca, i druge, među kojima i L10, na kontrolnom punktu OVK između Crnojeljeva i Zborca.¹¹⁸⁰ I L12 je u svom svedočenju naveo da je Fehmi Xhema bio otet.¹¹⁸¹ Oni su onda odvedeni u kuću Idriza Muharremija.¹¹⁸² Kuća Idriza Muharremija nalazila se na oko 200 - 300 metara od mesta gde su ih uhapsili vojnici OVK.¹¹⁸³ Kod te kuće su Fehmija Xhemu i L06 stavili u različite automobile;¹¹⁸⁴ L06 se vozio sa L10.¹¹⁸⁵ Prema rečima L10, automobili su najpre odvezeni do jedne kuće u Klečki.¹¹⁸⁶ Svedok L10 je izjavio da mu je Fehmi Xhema rekao da su u Klečki.¹¹⁸⁷ Prema rečima L10, nakon nekih pola sata, stavili su ih u ista kola i nakon toga odvezli na neko drugo mesto.¹¹⁸⁸

327. U skladu s ranijim razmatranjima Veća, nepodudarnosti u iskazima L06 i L10 o tome kako su lišeni slobode ne tiču se značajnih elemenata činjenice i okolnosti otmice svakog od ovih

¹¹⁷⁸ DP P183.

¹¹⁷⁹ Vidi gore, par. 28.

¹¹⁸⁰ L06, T. 977-979.

¹¹⁸¹ L12, 1791; T. 1824-1829; DP P54.

¹¹⁸² L10, T. 2913; L06, T. 983. Ime "Idriz Muharremi" napisano je u transkriptu na dva različita načina.

¹¹⁸³ L10, T. 2913; L06, T. 983.

¹¹⁸⁴ L06, T. 983; L10, T. 2913.

¹¹⁸⁵ L06, T. 989; L10, T. 2913.

¹¹⁸⁶ L10, T. 2915.

¹¹⁸⁷ L10, T. 2915.

¹¹⁸⁸ L10, T. 2911-2916.

svedoka.¹¹⁸⁹ Te nepodudarnosti nisu od značaja ni za zaključak Veća da je Fehmi Xhema bio zatočen u Lapušniku. Više svedoka potvrdilo je da je Fehmi Xhema bio u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹¹⁹⁰ Svedok L06 je rekao da je Fehmi Xhema bio među osobama u ostavi i da je imao lisice na rukama.¹¹⁹¹ Svedok L10 je liscama bio privezan za Fehmija Xhemu.¹¹⁹² Svedok L10 je takođe prepoznao Fehmija Xhemu na fotografiji.¹¹⁹³

328. Svedok L06 je u svom svedočenju naveo da je, sedmog dana zatočeništva, video kako Ramadan Behluli i Ali Gashi izvode Fehmija Xhemu iz ostave i vode ga u štalu. Svedok L06 je imao utisak da Fehmija Xheme nije bilo sat vremena.¹¹⁹⁴ Svedok L06 je naveo da se Fehmi Xhema vratio teško pretučen.¹¹⁹⁵ Njegovi napadači su ga u prostoriju dovukli za noge i “bacili” na pod.¹¹⁹⁶ Svedok L06 je kucao na vrata i tražio vode za Fehmija Xhemu; Shala mu je rekao da prestane da kuca na vrata, inače će da ga izudara po “sto puta”.¹¹⁹⁷ Prema rečima L06, Fehmi Xhema “nije imao nikakvih telesnih povreda”, ali je bio u tako teškom stanju da je umro dvadesetak minuta nakon što su ga vratili u prostoriju.¹¹⁹⁸ Svedok L06 je naveo da je prošlo tri dana pre nego što su telo Fehmija Xheme izneli iz prostorije.¹¹⁹⁹

329. Svedočenje L10 o smrti Fehmija Xheme razlikuje se od svedočenja L06. Svedok L10 je naveo da su, dan pošto je pretučen L06, četiri osobe, za koje je L10 rekao da su Shala, Murrizi, Qerqizi i još jedan čovek, došle u prostoriju gde su zatočenicima spavali i odveli Fehmija Xhemu, zavezavši mu najpre ruke i oči.¹²⁰⁰ Čovek za koga kaže da je bio Qerizi i čovek koga L10 nije prepoznao nosili su maske. Svedok L10 je čuo krik Fehmija Xheme. Fehmija Xhemu je nakon nekih dvadesetak minuta u ostavu vratio Shala, koji je naložio zatočenicima da čute.¹²⁰¹ Fehmi Xhema je bio sav otečen od rana i nije mogao da stoji.¹²⁰² Bio je bespomoćan i u kritičnom stanju. Svedok L10 je naveo da je Fehmiju Xhemi, pošto je umirao, stavio malo vode na grudi.¹²⁰³ Prema svedočenju L10, ubrzo posle toga Fehmi Xhema je umro.¹²⁰⁴ Sutradan su Shala i još neki došli u tu

¹¹⁸⁹ Vidi gore, par. 245-248; 272-273.

¹¹⁹⁰ L06, T. 989-990; L10, T. 2921; T. 2971.

¹¹⁹¹ L06, T. 993.

¹¹⁹² L10, 2921.

¹¹⁹³ L10, T. 2971; DP P54.

¹¹⁹⁴ L06, T. 1010-1012.

¹¹⁹⁵ L06, T. 1011-1012.

¹¹⁹⁶ L06, T. 1011-1012.

¹¹⁹⁷ L06, T. 1012.

¹¹⁹⁸ L06, T. 1012.

¹¹⁹⁹ L06, T. 1013.

¹²⁰⁰ L10, T. 2939.

¹²⁰¹ L10, T. 2939-2941.

¹²⁰² L10, T. 2942.

¹²⁰³ L10, T. 2942.

¹²⁰⁴ L10, T. 2942.

prostoriju i odvukli telo. Svedok L10 je video beli auto, omegu, kojom su, po njegovom mišljenju, odvezli telo Fehmija Xheme, ali o tome nije imao nikakvih konkretnih informacija.¹²⁰⁵

330. Svedočenja L06 i L10 o smrti Fehmija Xheme razlikuju se u bitnih aspektima. Svedok L06 je naveo da je Fehmi Xhema izveden odmah nakon što su njega pretukli, dok je L10 naveo da je Fehmi Xhema izveden jedan dan nakon što je L06 pretučen. Svedočenja se razlikuju i u pogledu dana kada je telo Fehmija Xheme izneto iz štale. Najznačajnije je to što su L06 i L10 dali nedosledne iskaze u vezi s identitetom navodnih napadača Fehmija Xheme. Svedok L06 je naveo da su Fehmija Xhemu odveli i pretukli Ali Gashi i Ramadan Behluli; L10 je naveo da su to bili Shala, Murrizi, Qerqizi i još jedan čovek. Isto tako, svedočenja se razlikuju i u pogledu navedenog identiteta osoba koje su tukle L06.¹²⁰⁶

331. Pažljivo razmotrivši svedočenja L06 i L10, a posebno nepodudarnosti uočljive među njima, i uzevši u obzir držanje ove dvojice svedoka i način na koji su svedočili, kao i opšti utisak njihovih svedočenja, okolnosti i dužinu njihovog pritvora u zarobljeničkom logoru Lapušnik, kao i vreme proteklo od tih događaja, Veće i L06 i L10 ocenjuje kao iskrene svedoke; međutim, jasno je da su se neki događaji pobrkali u glavi makar jednog od njih. Da li je to posledica uslova u pritvoru, uključujući i patnju koju su pretrpeli, ili godina koje su od tad protekle, ne može se utvrditi. Rezultat toga je da Veće ne može da se pouzda u neke činjenice iz njihovog svedočenja, konkretno u identitet osoba koje su Fehmija Xhemu izvele iz ostave. Bez obzira na to, Veće se uverilo da je Fehmi Xhema bio zatočen od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik od 13. juna 1998. do nekog nepoznatog datuma koji je prethodio 25. ili 26. julu 1998. Veće zaključuje da je jednog dana tokom svog zatočenja, Fehmi Xhema izveden iz ostave i da je kasnije u nju vraćen teško pretučen. Iz razloga o kojima će biti reči u narednim paragrafima, Veće takođe zaključuje da je Fehmi Xhema ostao u ostavi jedan, dva ili tri dana, tokom kojih su L06 i L10 imali utisak da je mrtav. Konačno je odnet iz ostave i više u nju nije vraćen. Za vreme svog boravka u zarobljeničkom logoru Lapušnik, Fehmi Xhema nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

332. Zaključak Veća je da, uprkos teškom zlostavljanju kojem je podvrgnut, Veće ne raspolaže odgovarajućim dokazima da bi utvrdilo da li su ga tukli s određenim ciljem, kao što se traži za krivično delo mučenja. Dokazi ostavljaju otvorenom mogućnost da je Fehmi Xhema pretučen iz čisto arbitrarnih razloga.

333. Veće zaključuje da je Fehmi Xhema za vreme zatočeništva u zarobljeničkom logoru Lapušnik bio podvrgnut okrutnom postupanju. Bio je podvrgnut velikom stepenu nasilja koje mu je

¹²⁰⁵ L10, T. 2942.

¹²⁰⁶ L06, T. 1007-1008; L10, T. 2938.

nesumnjivo nanelo ekstremnu fizičku patnju i povredu. S obzirom na okolnosti, Veće se uverilo da su postupci onih koji su ga napadali bili hotimični. Osim što je pretrpeo krajnje fizičko nasilje, Fehmi Xhema je u ostavi proveo mnogo dana, vezan lisicama za drugog zatvorenika, L10, što je moralo dodatno pogoršati njegovu patnju.¹²⁰⁷ Kako je Veće već konstatovalo, uslovi u ostavi bili su za svaku osudu, te su kao takvi morali prouzrokovati tešku fizičku i psihičku patnju ili predstavljati ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo, što je dovoljno za krivično delo okrutnog postupanja.¹²⁰⁸

334. Tužilaštvo navodi da je Fehmi Xhema ubijen u zarobljeničkom logoru Lapušnik negde u junu ili julu 1998. godine.¹²⁰⁹ Smrt Fehmija Xheme nije sporna. Veće je konstatovalo da forenzička analiza DNK iz uzoraka koštane srži njegovih posmrtnih ostataka, iskopanih na groblju u Mireni /Mirene/, dokazuje rodbinsku vezu s drugim članovima porodice Xhema.¹²¹⁰ Jedan izveštaj o obdukciji ovih posmrtnih ostataka od 13. oktobra 2003. kao uzrok smrti Fehmija Xheme navodi strelnu ranu u predelu grudnog koša.¹²¹¹ Isto tako, u potvrdi o smrti Fehmija Xheme kao uzrok smrti navodi se strelna rana u predelu grudnog koša.¹²¹² Groblje u Mireni nalazi se istočno od Lapušnika, na manjoj udaljenosti. U relevantno vreme ono se nalazilo na istom području pod kontrolom OVK kao i Lapušnik. Od Lapušnika do Mirene može se stići kolima.

335. Odbrana tvrdi da se forenzički nalazi kose sa svedočenjima L06 i L10, koja su ovde ranije izneta u glavnim crtama, i da to otvara suštinske sumnje u vezi s njihovom verodostojnošću kao svedoka.¹²¹³ Veće dokaze o uzroku smrti ne ocenjuje na taj način. Svedočenja u kojima je opisana smrt Fehmija Xheme nisu nužno nespojiva sa forenzičkim dokazima. Veće prihvata da su oba svedoka, L06 i L10, bila mišljenja da je Fehmi Xhema “umro” nakon što je vraćen u ostavu. To su, međutim, mišljenja laika o fizičkom stanju Fehmija Xheme, a ne konstatacije medicinske činjenice. Iako je jasno da Fehmi Xhema bio u beznadežno lošem stanju kada je vraćen u ostavu, on nije nužno bio klinički mrtav. Ono što su L06 i L10 opisali kao “smrt” možda je, u stvari, bila duboka koma do koje je došlo zato što je neposredno pre toga bio teško pretučen.

336. Veće prihvata iskaze L06 i L10 da na Fehmiju Xhemi, kad je vraćen u ostavu, nije bilo znakova da je pogođen u predelu grudnog koša. Veće zaključuje da je u njega pucano nakon što je kasnije iznet iz ostave. Forenzički dokazi pokazuju da je klinički uzrok smrti bila rana od vatrenog oružja. Veće zaključuje da je tako i bilo, bez obzira na to što se svedocima L06 i L10 činilo da je Fehmi Xhema umro i pre nego što su ga izneli iz ostave. Da li su ubica, ili ubice, Fehmija Xheme

¹²⁰⁷ L06, T. 993; L10, T. 2918-2923.

¹²⁰⁸ Vidi gore, par. 289.

¹²⁰⁹ Optužnica, par. 32.

¹²¹⁰ DP P256.

¹²¹¹ DP P227.

¹²¹² DP P228.

¹²¹³ Završni podnesak odbrane, par. 909.

takođe verovala da je on mrtav ili su ga iznale iz ostave da bi ga ubile, iz dokaza nije jasno. Kad je iznet, moguće je da je Fehmi Xhema došao svesti ili da je pregledom njegovog tela ustanovljeno da mu vitalni organi i dalje rade. Bez obzira na to da li se nešto ovako dogodilo ili nije, Veće na osnovu okolnosti zaključuje da su oni koji su Fehmija Xhemu držali u zatočeništvu, pucali u njega nakon što su ga polumrtvog izneli iz ostave, te da su njegovi ostaci potom pokopani u Mireni.

337. Očigledno je da se u ovim okolnostima zapravo ne može ustanoviti da li je Fehmi Xhema ubijen iz vatrenog oružja u zarobljeničkom logoru Lapušnik ili pošto je premešten iz njega. Iako se u Optužnici navodi da je ubijen u zarobljeničkom logoru, ta pojedinost ne predstavlja materijalni element krivičnog dela ubistva za koje se optuženi terete. Pitanje da li je pokazano da su ga jedan ili više optuženih ubili ili da su na neki od navedenih načina krivično odgovorni za njegovo ubistvo, biće razmotreno kasnije u ovoj Presudi.¹²¹⁴ Ostavljajući za sada to pitanje po strani, Veće se uverilo u sve okolnosti i zaključuje da je Fehmi Xhema bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik u vreme kada je ubijen iz vatrenog oružja, kao i da su osoba ili osobe koje su pucale u njega nameravale *ili* da ga ubiju *ili* da mu nanesu tešku telesnu povredu ili ozbiljnu ozledu, pri čemu su razumno mogle znati da je verovatna posledica tog ranjavanja smrt.

338. Ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće, prema tome, zaključuje da su elementi krivičnog dela okrutnog postupanja (tačka 6) u vezi s Fehmijem Xhemom dokazani, kako na osnovu zlostavljanja Fehmija Xheme, tako i na osnovu uslova njegovog zatočeništva. Međutim, elementi krivičnog dela mučenja (tačka 4) nisu dokazani. Pored toga, Veće se uverilo da su u vezi sa Fehmijem Xhemom elementi krivičnog dela ubistva (tačka 8) dokazani.

(x) Milovan Krstić i Miodrag Krstić

339. Ljiljana Mitrović je u svom svedočenju rekla da su 24. juna 1998. Slobodan Mitrović i Milovan Krstić pokupili Miodraga Krstića iz bolnice u Beogradu i krenuli u selo Rečane na Kosovu.¹²¹⁵ Putovali su su Volkswagenovim golfom teget boje.¹²¹⁶ Zaustavili su se u Kruševcu /Krusheve/.¹²¹⁷ Od tada im nestaje svaki trag. Kada je Ljiljana Mitrović stigla na Kosovo da traži svoga muža Slobodana Mitrovića, Abdyl Kryeziu joj je rekao da su Slobodan Mitrović i braća Krstić, po nacionalnosti Srbi, oteti u Crnojleju i odvedeni u pravcu Mališeva.¹²¹⁸ Slobodanka Krstić je navela da joj je brat pokojnog supruga rekao da je, mesec dana nakon otmice, video kola

¹²¹⁴ Vidi dole, par. 661.

¹²¹⁵ Ljiljana Mitrović, T. 1596-1599; DP P187.

¹²¹⁶ DP P187.

¹²¹⁷ Ljiljana Mitrović, T. 1599.

¹²¹⁸ Ljiljana Mitrović, T. 1601-1602.

Miodraga Krstića u Mališevu i da ih je vozio izvesni kosovski Albanac iz Mališeva zvani Liman.¹²¹⁹

340. Mnogo osoba identifikovalo je i Milovana Krstića¹²²⁰ i Miodraga Krstića¹²²¹ kao zatvorenike koji su držani u ostavi u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Ivan Bakrač je u svom svedočenju naveo da mu je Milovan Krstić ispričao kako je tu doveden.¹²²² Prema rečima Ivana Bakrača, Milovan Krstić mu je rekao da su ga odvezli u jednu školu njegovim sopstvenim kolima, Volkswagenovim golfom teget boje.¹²²³ Vojko Bakrač je posvedočio da je istu priču čuo od "braće Krstić".¹²²⁴ Lične isprave Milovana Krstića su, po svemu sudeći, pronađene u Lapušniku.¹²²⁵ Na osnovu tih dokaza, Veće se uverilo da je OVK Milovana Krstića i Miodraga Krstića držala zatočene u zarobljeničkom logoru Lapušnik tokom neutvrđenog vremenskog perioda, počevši od 24. juna 1998. Veće zaključuje da oni u to vreme nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima.

341. Što se tiče uslova u kojima su držani ovi i drugi zatvorenici, Veće se na osnovu dokaza uverilo da su uslovi zatočenja u ostavi bili takvi da predstavljaju krivično delo okrutnog postupanja (tačka 6). Međutim, nema dokaza o neposrednom i drugom konkretnom maltretiranju Milovana Krstića ili Miodraga Krstića.

342. Tužilaštvo tvrdi da su Milovan i Miodrag Krstić ubijeni u zarobljeničkom logoru Lapušnik između 24. juna 1998. i 26. jula 1998.¹²²⁶ Kako tela Milovana i Miodraga Krstića nisu pronađena, tužilaštvo poziva Veće da – primenjujući faktore iz predmeta *Tužilac protiv Krnojelca* – ustanovi da su zadovoljeni elementi krivičnog dela ubistva.¹²²⁷ Od nestanka Milovana i Miodraga Krstića prošlo je više godina i oni tokom tog vremena nisu kontaktirali ni svoju porodicu ni nekog drugog. Veću su predloženi dokazi o nestanku drugih osoba zatočenih u Lapušniku. Dokazi o tome da su Milovan Krstić ili Miodrag Krstić bili maltretirani za vreme zatočeništva u Lapušniku nisu predloženi, ali Veće uzima u obzir svedočenja o postupanju sa zatočenicima uopšte i dela nasilja izvršena nad nekima od njih. Veće je takođe svesno toga da postoje dokazi da su neka od lica zatočenih u zarobljeničkom logoru kasnije oslobođena.

343. Bez obzira na to, na osnovu dokaza koje je izvelo tužilaštvo Veće se nije uverilo da je ono dokazalo elemente krivičnog dela ubistva u slučaju Milovana Krstića i Miodraga Krstića. Veće ne

¹²¹⁹ DP P187.

¹²²⁰ Ivan Bakrač, T. 1447-1449; Vojko Bakrač, T. 1314-1317; L07, T. 824; DP P54.

¹²²¹ L07, T. 821-824; Vojko Bakrač, T. 1314-1317, DP P54.

¹²²² Ivan Bakrač, T. 1448-1449.

¹²²³ Ivan Bakrač, T. 1448.

¹²²⁴ Vojko Bakrač, T. 1313.

¹²²⁵ DP P244/245, separator 17.

¹²²⁶ Optužnica, par. 30.

¹²²⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 462.

raspolože dokazima da su Milovan Krstić ili Miodrag Krstić ubijeni u zarobljeničkom logoru Lapušnik, da su ih ubili stražari OVK iz tog zarobljeničkog logora ili da su ubijeni u periodu koji tužilaštvo navodi u Optužnici, odnosno, između 24. juna 1998. i 26. jula 1998. Štaviše, Slobodanka Krstić je čula da su Milovan i Miodrag Krstić bili živi u avgustu 1998.¹²²⁸ To su, međutim, bila samo govorkanja. Osim toga, u novembru 1998, brat Slobodanke Krstić gledao je program na televiziji koji je prikazivao vojnike OVK u Kukešu /Kukes/ u Albaniji. Brat Slobodanke Krstić rekao je Slobodanki Krstić da je među njima prepoznao Miodraga Krstića.¹²²⁹ Kad uzme u obzir sve relevantne okolnosti, Veće ne može da se uveri da je tužilaštvo dokazalo da su Milovan Krstić i Miodrag Krstić odista mrtvi.

344. Elementi krivičnog dela mučenja (tačka 4) u vezi s Milovanom Krstićem ni Miodragom Krstićem nisu dokazani. Ostavljajući po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće zaključuje da su elementi krivičnog dela okrutnog postupanja (tačka 6) u vezi s Milovanom Krstićem i Miodragom Krstićem dokazani. Veće zaključuje da elementi krivičnog dela ubistva (tačka 8) u vezi s Milovanom Krstićem i Miodragom Krstićem nisu dokazani.

(xi) Slobodan Mitrović

345. Ljiljana Mitrović je navela da je 24. juna 1998. Slobodan Mitrović, po nacionalnosti Srbin, s rođakom Milovanom Krstićem, pokupio iz bolnice u Beogradu Miodraga Krstića i da su krenuli za Rečane na Kosovu.¹²³⁰ Ljiljana Mitrović je poslednji put videla supruga 23. juna 1998. u Arandjelovcu.¹²³¹ Srpske vlasti rekle su Ljiljani Mitrović da je auto koji je po opisu odgovarao Volkswagenovom golfu kojim su se vozile pomenute osobe viđen kako prelazi granicu u Merdaru /Rurdare/.¹²³² Ljiljana Mitrović je 25. juna 1998. otišla na Kosovo, gde joj je Abdyl Kryeziu iz Suve Reke rekao da su njen suprug i braća Krstić oteti u Crnojleju i odvedeni u pravcu Mališeva.¹²³³

346. Drugi ljudi prepoznali su Slobodana Mitrovića među onima koji su bili u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Svedok L07 je na fotografiji tačno prepoznao Slobodana Mitrovića i rekao da on bio je jedan od zatočenika u ostavi u Lapušniku.¹²³⁴ Vojko Bakrač je rekao da su ga držali u ostavi s

¹²²⁸ DP P187.

¹²²⁹ DP P187.

¹²³⁰ Ljiljana Mitrović, T. 1596-1599.

¹²³¹ Ljiljana Mitrović, T. 1596.

¹²³² Ljiljana Mitrović, T. 1600-1601.

¹²³³ Ljiljana Mitrović, T. 1601.

¹²³⁴ L07, T. 824; DP P54.

“braćom Krstić, od kojih se jedan zvao Slobodan,”¹²³⁵ ali nije prepoznao Slobodana Mitrovića na fotografiji. Po svemu sudeći, lične isprave Slobodana Mitrovića pronađene su u Lapušniku.¹²³⁶

347. Kada mu je pokazana fotografija Slobodana Mitrovića, Ivan Bakrač ga je prepoznao kao jednog od ljudi zatočenih u ostavi u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹²³⁷ Ivan Bakrač nije znao ime osobe koju je prepoznao na fotografiji. Prema rečima Ivana Bakrača, Slobodan Mitrović je na nozi imao ranu od metka i ispričao mu je da je pogođen prilikom pokušaja bekstva iz autobusa koji je zaustavila OVK.¹²³⁸ Ovo ne odgovara svedočenjima o hapšenju Slobodana Mitrovića koje su dale Ljiljana Mitrović i Slobodanka Krstić, prema čijim saznanjima je Slobodan Mitrović putovao autom, a ne autobusom.¹²³⁹ Veće napominje da okolnosti koje je opisao Ivan Bakrač odgovaraju argumentaciji tužilaštva o hapšenju i nestanku Srboljuba Miladinovića, za koga tužilaštvo tvrdi da je takođe bio pritvoren u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹²⁴⁰ Nedoslednost ovih dokaza je očigledna.

348. Uprkos tome, Veće se na osnovu dokaza uverilo da je Slobodan Mitrović identifikovan kao jedan od ljudi zatočenih u ostavi u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Veće se takođe uverilo da je OVK Slobodana Mitrovića držala zatočenog u ostavi neko neutvrđeno vreme, počevši od 24. juna 1998. Veće zaključuje da Slobodan Mitrović za to vreme nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

349. Kao što je Veće već razmotrilo, uslovi u ostavi u relevantno vreme bili su takvi da predstavljaju krivično delo okrutnog postupanja. Izuzev toga, nema dokaza da je Slobodan Mitrović u Lapušniku bio direktno podvrgnut maltretiranju ili mučenju.

350. Tužilaštvo tvrdi da je Slobodan Mitrović ubijen u zarobljeničkom logoru Lapušnik u periodu između 24. juna 1998. i 26. juna 1998.¹²⁴¹ Tužilaštvo traži da Veće na dokaze koje su mu predloženi primeni faktore izložene u predmetu *Tužilac protiv Krnojelca*. Prošlo je više godina otkad je Slobodan Mitrović nestao, a on za to vreme nije kontaktirao svoju porodicu ni bilo kog drugog. Veću su takođe predloženi dokazi o nestanku drugih osoba pritvorenih u Lapušniku. Supruzi Slobodana Mitrovića se javio neki čovek koji je tvrdio da je video Slobodana Mitrovića, što je, po svemu sudeći, bila neukusna šala.¹²⁴² Ljiljana Mitrović je, svedočeci pred Većem, navela da svog

¹²³⁵ Vojko Bakrač, T. 1311-1314.

¹²³⁶ DP P244/245, separator 7 i separator 17.

¹²³⁷ Ivan Bakrač, T. 1449; DP P54

¹²³⁸ Ivan Bakrač, T. 1447-1449; DP P54.

¹²³⁹ Ljiljana Mitrović, T. 1596-1599; DP P187.

¹²⁴⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 220; L96, T. 2342.

¹²⁴¹ Optužnica, par. 30.

¹²⁴² Ljiljana Mitrović, T. 1611.

supruga nije videla otkad je nestao i da je sigurna da je on ubijen.¹²⁴³ Veće ne sumnja u to da je Ljiljana Mitrović prilikom svedočenja govorila istinu. Međutim, što se tiče okolnosti moguće smrti njenog supruga, njeno svedočenje nije dovoljno određeno da bi se mogli utvrditi elementi krivičnog dela ubistva za koje se optuženi terete.

351. Veće zaključuje da elementi krivičnog dela mučenja (tačka 4) u vezi sa Slobodanom Mitrovićem nisu dokazani. Ostavljajući po strani krivičnu odgovornost trojice optuženih, Veće zaključuje da su u vezi sa Slobodanom Mitrovićem elementi krivičnog dela okrutnog postupanja (tačka 6) zadovoljeni. Veće zaključuje da elementi krivičnog dela ubistva (tačka 8) u vezi sa Slobodanom Mitrovićem nisu dokazani.

(xii) Miroslav Šuljinić

352. Dana 21. maja 1998, Miroslav Šuljinić, po nacionalnosti Srbin, nestao je dok se iz Dobrog Dola /Doberdoll/ vraćao u Vidanje /Viteje/.¹²⁴⁴ Brat Miroslava Šuljinića, Jeremija Šuljinić, dobio je od MUP-a informaciju da je Miroslav Šuljinić 21. maja 1998. prešao kontrolni punkt MUP-a kod Komorana u pravcu Lapušnika. Tri novinara su tog istog dana navodno videla njegova kola u Lapušniku.¹²⁴⁵

353. Istražitelji su Jeremiji Šuljiniću pokazali jednu belešku, koja je priložena uz njegovu pismenu izjavu, na kojoj piše sledeće: “Ja sam Šuljinić, Miroslav, rođen 8. juna 1996. [sic]. Po zanimanju radnik. Uhapšen od strane UČK u Lapošniku [sic] 21. maja 1998.”¹²⁴⁶ Jeremija Šuljinić je izjavio da je prepoznao rukopis Miroslava Šuljinića.¹²⁴⁷

354. Samo jedan od svedoka tužilaštva koji su svedočili *viva voce* naveo je da je Miroslav Šuljinić bio u Lapušniku.¹²⁴⁸ Kada mu je pokazana fotografija Miroslava Šuljinića, Ivan Bakrač je rekao da je to čovek koji je “uvek bio nasmejan” i koji je tamnoplavim Volkswagenovim golfom putovao zajedno s Milovanom Krstićem.¹²⁴⁹ Međutim, prema pismenoj izjavi Jeremije Šuljinića, Miroslav Šuljinić nije bio s Milovanom Krstićem kad je uhapšen; prema rečima Jeremije Šuljinića, Miroslav Šuljinić je, poslom, u Dobri Do putovao sam.¹²⁵⁰ Pored toga, Jeremija Šuljinić je naveo da je Miroslav Šuljinić putovao toyotom corollom, a ne golfom.¹²⁵¹ Kasnije tokom svedočenja, Ivanu

¹²⁴³ Ljiljana Mitrović, T. 1612-1613.

¹²⁴⁴ DP P194.

¹²⁴⁵ DP P194.

¹²⁴⁶ DP P194.

¹²⁴⁷ DP P194.

¹²⁴⁸ Ivan Bakrač, T. 1469.

¹²⁴⁹ Ivan Bakrač, T. 1449.

¹²⁵⁰ DP P194.

¹²⁵¹ DP P194.

Bakraču je pokazana fotografija Miroslava Šuljinića i postavljeno mu je pitanje da li je to jedan od ljudi s kojima je razgovarao kad se raspitivao gde je i kako je Stamen Genov.¹²⁵² Ivan Bakrač je potvrdio da je Miroslav Šuljinić bio jedan od ljudi s kojima je razgovarao.¹²⁵³

355. Veće se uverilo da je Ivan Bakrač prilikom svedočenja govorio istinu. Međutim, njegova sećanja o onome što je čuo o okolnostima hapšenja Miroslava Šuljinića nisu u saglasnosti s pismenom izjavom Jeremije Šuljinića o hapšenju Miroslava Šuljinića. Veće nema adekvatan osnov da utvrdi kako je uhapšen Miroslav Šuljinić. Jedna mogućnost je stoga da je Ivan Bakrač pogrešno identifikovao Miroslava Šuljinića. Nijedan drugi svedok *viva voce* kojeg je pozvalo tužilaštvo nije rekao da je Miroslav Šuljinić bio u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Osim toga, poreklo pismene izjave koju je navodno napisao Miroslav Šuljinić, što je Jeremija Šuljinić i potvrdio, nije poznato. Što se Veća tiče, sumnja u vezi s tim da li je Miroslav Šuljinić zaista bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik stoga nije otklonjena.

356. Veće, prema tome, zaključuje da elementi krivičnog dela mučenja (tačka 4), okrutnog postupanja (tačka 6) i ubistva (tačka 8) u vezi s Miroslavom Šuljinićem nisu dokazani.

(xiii) Živorad Krstić

357. Prema pismenim izjavama Snežane Simonović i Stojana Stojanovića, Živorad Krstić, po nacionalnosti Srbin, skinut je iz autobusa 25. juna 1998. kada se, posle pomena bratu, iz Prizrena vraćao u Prištinu.¹²⁵⁴ Stojan Stojanović je od bratanca/sestrića Živorada Krstića čuo da je Živorad Krstić skinut iz autobusa u Crnojleju.¹²⁵⁵ Prema rečima Stojana Stojanovića, autobus su zaustavili vojnici koji su se predstavili kao pripadnici OVK.¹²⁵⁶ Torba i lične isprave Živorada Krstića pronađene su u autobusu.¹²⁵⁷ Živorad Krstić je otet sa još dva Srbina neutvrđenog identiteta.¹²⁵⁸

358. Zet Živorada Krstića je naveo da se sastao s dva čoveka koja su oslobođena preko Muđunarodnog komiteta Crvenog krsta.¹²⁵⁹ Kada im je pokazana fotografija Živorada Krstića, obojica su ga prepoznala kao jednog od ljudi koji su bili zatočeni u logoru zajedno s njima.¹²⁶⁰ U pismenoj izjavi se ne navode imena ove dvojice ljudi, ali sudeći po opisu i okolnostima, to bi mogli biti Bakrači. Snežana Simonović, ćerka Živorada Krstića, u pismenoj izjavi je navela da joj je jedna

¹²⁵² Ivan Bakrač, T. 1469.

¹²⁵³ Ivan Bakrač, T. 1469.

¹²⁵⁴ DP P192; DP P193.

¹²⁵⁵ DP P193.

¹²⁵⁶ DP P193.

¹²⁵⁷ DP P193; DP P192.

¹²⁵⁸ DP P192.

¹²⁵⁹ DP P193.

¹²⁶⁰ DP P193.

osoba u oktobru 1998. ispričala kako su joj zatvorenici iz jednog logora negde kod Suve Reke rekli da je u logoru čovek po imenu Krstić, iz Prištine, koji je imao tri ćerke i bio slabog zdravlja.¹²⁶¹ Živorad Krstić je imao tri ćerke.¹²⁶² Vojko Bakrač je rekao da je u zarobljeničkom logoru Lapušnik u ostavi bio zatočen jedan stariji bolestan gospodin.¹²⁶³ Prema njegovom svedočenju, taj stariji gospodin je imao dijabetes¹²⁶⁴ i, nešto pre hapšenja, bio je na operaciji očiju.¹²⁶⁵ Vojko Bakrač je na fotografiji prepoznao Živorada Krstića kao jednog od zatočenih u ostavi.¹²⁶⁶ Vojko Bakrač je naveo da je taj stariji čovek bio jedini zatočenik sede kose.¹²⁶⁷ Pismena izjava Snežane Simonović potvrđuje da je Živorad Krstić imao operaciju očiju oko mesec dana pre nego što je uhapšen.¹²⁶⁸ U svojoj pismenoj izjavi Snežana Simonović je takođe navela da je Živorad Krstić u vreme kada je uhapšen uzimao lekove za dijabetes.¹²⁶⁹

359. Veće prihvata da je OVK Živorada Krstića držala zatočenog ostavi u Lapušniku u neutvrđenom trajanju počevši od 25. juna 1998. Veće prihvata da on u to vreme nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Veće zaključuje da je Živorad Krstić bio podvrgnut okrutnom postupanju zbog opštih uslova u ostavi. Veće je prihvatilo da su ti uslovi bili takvi da je zatočenje osoba u ostavi predstavljalo krivično delo okrutnog postupanja. Veće posebno uzima u obzir godine Živorada Krstića i njegovo zdravstveno stanje u vreme zatočenja. U vreme kada je uhapšen, on je bio slabog zdravlja, imao je dijabetes i oporavljao se od operacije očiju. Nema dokaza o tome da je Živorad Krstić u zarobljeničkom logoru Lapušnik bio podvrgnut mučenju.

360. Tužilaštvo tvrdi da je Živorad Krstić ubijen između 24. juna 1998. i 26. jula 1998. u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹²⁷⁰ Ovde se tužilaštvo opet poziva na posredne dokaze; tužilaštvo poziva Veće da uvaži faktore iz predmeta *Tužilac protiv Krnojelca*.

361. Nema dokaza o tome da je Živorad Krstić u zarobljeničkom logoru Lapušnik bio direktno zlostavljan. Živorad Krstić od svog nestanka nije kontaktirao prijatelje ili porodicu. Snežana Simonović je navela da je obavestena da je Živorad Krstić bio živ u oktobru 1998. U svojoj pismenoj izjavi, Stojan Stojanović je rekao da mu je Boško Buha u negde 1999. godine rekao da je Živorad Krstić umro.¹²⁷¹ Boško Buha nije umeo da kaže Stojanu Stojanoviću tačno kada i kako je

¹²⁶¹ DP P192.

¹²⁶² DP P193.

¹²⁶³ Vojko Bakrač, T. 1311-1314.

¹²⁶⁴ Vojko Bakrač, T. 1312-1313.

¹²⁶⁵ Vojko Bakrač, T. 1312.

¹²⁶⁶ Vojko Bakrač, T. 1314-1317; DP P54.

¹²⁶⁷ Vojko Bakrač, T. 1314-1317.

¹²⁶⁸ DP P192.

¹²⁶⁹ DP P192.

¹²⁷⁰ Optužnica, par. 30.

¹²⁷¹ DP P193.

Živorad Krstić umro.¹²⁷² Međutim, Boško Buha je rekao Stojanu Stojanoviću da je Živorad Krstić umro “pre nekog vremena”.¹²⁷³ Stojan Stojanović je takođe čuo da je bratancima/sestrićima Živorada Krstića, koji su pokušavali da vode pregovore o puštanju Živorada Krstića, takođe rečeno da je on umro.¹²⁷⁴ Iako ove informacije iz druge ruke ne dokazuju da je Živorad Krstić mrtav, one ne daju razloga za verovanje da bi on još uvek mogao biti živ. Međutim, Veće smatra da na osnovu ovih dokaza ne može s dovoljnom sigurnošću da zaključi da je Živorad Krstić mrtav.

362. Ako bi se, makar provizorno, prihvatilo da je Živorad Krstić umro u zarobljeničkom logoru, sledeća dva zaključka koja bi iz toga bilo moguće izvesti govorela bi u prilog krivičnom delu ubistva – ili da je hotimično ubijen od strane jedne ili više osoba, ili da je umro jer mu je hotimično uskraćena lekarska nega. Pred Većem nema dovoljno dokaza koji bi potkrepili prvi zaključak. Na osnovu dokaza predloženih Veću element namere koji bi potkrepljivao drugi zaključak nije zadovoljen. S obzirom na ove okolnosti, krivično delo ubistva u vezi sa Živoradom Krstićem nije dokazano.

363. Veće, prema tome, zaključuje da elementi krivičnog dela mučenja (tačka 4) u vezi sa Živoradom Krstićem nisu dokazani. Ostavljajući po strani krivičnu odgovornost trojice optuženih, Veće zaključuje da su elementi krivičnog dela okrutnog postupanja (tačka 6) u vezi sa Živoradom Krstićem dokazani. Veće zaključuje da tužilaštvo u vezi sa Živoradom Krstićem nije dokazalo elemente krivičnog dela ubistva (tačka 8).

(xiv) Stamen Genov

364. Prema svedočenju Vojka i Ivana Bakrača, Stamen Genov, po nacionalnosti Srbin i pripadnik sanitetske službe VJ, skinut je od strane pripadnika OVK iz autobusa koji je išao iz Đakovice za Beograd 29. juna 1998. zajedno sa Vojkom Bakračem, Ivanom Bakračem i Đorđem Čukom.¹²⁷⁵ Stamen Genov je bio u civilnoj odeći, ali je u torbi nosio vatreno oružje.¹²⁷⁶ Pošto im je naređeno da siđu iz autobusa, Stamen Genov i Đorđe Čuk odvezeni su vozilom plave boje.¹²⁷⁷ To vozilo se ubrzo vratilo po Vojka i Ivana Bakrača. Oni su onda odvezeni u jednu seosku školu.¹²⁷⁸ Kad su Vojko i Ivan Bakrač stigli, u zadnjem delu prostorije nalazio se Stamen Genov.¹²⁷⁹ Posle nekih pola sata, vojnici OVK počeli su da tuku Stamena Genova.¹²⁸⁰ Zlostavljanje je postalo još jače nakon što

¹²⁷² DP P193.

¹²⁷³ DP P193.

¹²⁷⁴ DP P193.

¹²⁷⁵ Vojko Bakrač, T. 1291-1294; Ivan Bakrač, T. 1395-1401.

¹²⁷⁶ Vojko Bakrač, T. 1296.

¹²⁷⁷ Vojko Bakrač, T. 1294.

¹²⁷⁸ Vojko Bakrač, T. 1298.

¹²⁷⁹ Ivan Bakrač, T. 1405-1406.

¹²⁸⁰ Ivan Bakrač, T. 1407.

je kod Stamena Genova pronađena njegova vojna knjižica; tukli su ga do mraka, a u jednom trenutku izgubio je svest.¹²⁸¹ Tada su ga vezali i stavili u kombi zajedno s Đorđem Čukom i Bakračima.¹²⁸² Vojko i Ivan Bakrač su posvedočili da su se, zajedno sa Stamenom Genovim i Đorđem Čukom, vozili kombijem oko sat vremena pre nego što su stigli na imanje za koje su rekli da je bio zarobljenički logor u Lapušniku.¹²⁸³ Vojko i Ivan Bakrač, Stamen Genov i Đorđe Čuk odvedeni su onda u jednu prostoriju u prizemlju glavne zgrade tog imanja.¹²⁸⁴

365. Teško zlostavljanje Stamena Genova nastavljeno je čim je stigao u zarobljenički logor Lapušnik.¹²⁸⁵ Ivan i Vojko Bakrač, Stamen Genov i Đorđe Čuk bili su u toj prostoriji glavne zgrade oko sat i po.¹²⁸⁶ Za to vreme, Stamen Genova su tukli kundacima i udarali nogama. Vojnici OVK koji su tukli Stamen Genova nazivali su ga “srpskom policijom” i rekli da je zlostavljanje Stamena Genova ono što su kosovski Albanci bili prisiljeni da trpe pod Srbima.¹²⁸⁷ Dok su ga tukli, Stamen Genova su ispitivali koliko je ljudi ubio kao pripadnik VJ.¹²⁸⁸ S premlaćivanjem su načas prestali u trenutku kad je neko krenuo nožem prema genitalijama Stamena Genova.¹²⁸⁹ Premlaćivanje se nastavilo sve dok Stamen Genov nije u potpunosti onesposobljen tako da su morali da ga nose.¹²⁹⁰ Stamen Genova su onda stavili u ostavu u zarobljeničkom logoru Lapušnik, zajedno s Bakračima.¹²⁹¹ Ivan Bakrač je rekao da je Stamen Genov od pretrpljenih batina bio u užasno lošem fizičkom stanju. Nije mogao normalno da se kreće i moguće je da su mu ekstremitetii bili slomljeni.¹²⁹² Vojko Bakrač je rekao da su Stamen Genova tukli svaki dan; ljudi u kapuljačama izveli bi ga iz ostave i vratili posle premlaćivanja. Posle tih premlaćivanja, Stamen Genov je često bio polusvestan, a jednom je bio i bez svesti.¹²⁹³ Jedne noći je bio u tako očajnom fizičkom i psihičkom stanju da je molio Ivana Bakrača i Vojka Bakrača da ga zadave.¹²⁹⁴ On je izgleda bio izdvojen za redovan, posebno nasilan tretman.¹²⁹⁵

366. Stamen Genov je bio pripadnik sanitetske službe VJ. Veće prihvata svedočenja Ivana i Vojka Bakrača da je Stamen Genov često bio surovo tučen, mada se identitet počinitelaca ne može utvrditi. Veće je zaključilo da su osobe koje su ga držale u zatočeništvu podvrgavale Stamena

¹²⁸¹ Vojko Bakrač, T. 1299; Ivan Bakrač, T. 1407-1408.

¹²⁸² Vojko Bakrač, T. 1304-1305; 1299-1302.

¹²⁸³ Ivan Bakrač, T. 1410-1412; Vojko Bakrač, T. 1305; DP P5 i P6.

¹²⁸⁴ Vojko Bakrač, T. 1305 -1306; DP P5-A1; Ivan Bakrač, T. 1410 -1413; DP P6-A8.

¹²⁸⁵ Ivan Bakrač, T. 1428.

¹²⁸⁶ Ivan Bakrač, T. 1428.

¹²⁸⁷ Ivan Bakrač, T. 1428.

¹²⁸⁸ Vojko Bakrač, T. 1307-1308.

¹²⁸⁹ Vojko Bakrač, T. 1309.

¹²⁹⁰ Vojko Bakrač, T. 1311.

¹²⁹¹ Ivan Bakrač, T. 1441; T. 1442; Vojko Bakrač, T. 1311.

¹²⁹² Ivan Bakrač, T. 1450.

¹²⁹³ Vojko Bakrač, T. 1332-1333.

¹²⁹⁴ Vojko Bakrač, T. 1333; Ivan Bakrač, T. 1458.

¹²⁹⁵ Ivan Bakrač, T. 1457.

Genova fizičkom i psihičkom zlostavljanju u nameri da ga kazne, ispitaju i zastraše. Veće stoga zaključuje da su nad Stamenom Genovim izvršena dela mučenja. Zlostavljanje Stamena Genova se intenziviralo nakon što su oni koji su ga držali u zatočeništvu pronašli njegovu vojnu knjižicu.¹²⁹⁶ Veće smatra da je on kažnjavan i ispitivan zbog svoje veze s vojskom. Dokazi takođe pokazuju da je u Lapušniku, nakon povlačenja OVK, pronađena izjava s potpisom Stamena Genova koja sadrži pojedinosti o organizaciji i osoblju VJ na Kosovu.¹²⁹⁷ S obzirom na okolnosti, Veće zaključuje da se do ovih informacija došlo pretnjama i okrutnim postupanjem.

367. Veće je utvrdilo da je Stamen Genov bio zatočen od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik u neutvrđenom trajanju, počevši od 29. juna 1998. do nekog nepoznatog datuma pre 25. ili 26. jula 1998. On, prema tome, u to vreme nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Veće je već utvrdilo da su uslovi u ostavi bili takvi da je zatočenje u njoj predstavljalo krivično delo okrutnog postupanja. Stamen Genov je za vreme zatočeništva u ostavi bio podvrgavan ekstremnom stepenu nasilja i divljačkom zlostavljanju od strane nepoznatih osoba.

368. Tužilaštvo tvrdi da je Stamen Genov ubijen u periodu između 24. juna 1998. i 26. jula 1998. u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹²⁹⁸ U svom Završnom podnesku, tužilaštvo sugeriše da je “Stamen Genov, po svemu sudeći, ubijen hicem iz vatrenog oružja, ali dokazi nesumnjivo dozvoljavaju i zaključak da bi on verovatno umro i od brutalnih premlaćivanja kojima je stalno iznova podvrgavan...”.¹²⁹⁹ Ne postoje forenzički dokazi o smrti Stamena Genova. Tužilaštvo poziva Veće da na osnovu indicija zaključi da su elementi krivičnog dela ubistva dokazani. Veće će imati u vidu faktore navedene u predmetu *Tužilac protiv Krnojelca*.

369. Bakrači, koji su bili u istoj prostoriji kao i Stamen Genov većim delom perioda tokom kojeg je on premlaćivan, na kraju su izvedeni iz ostave u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Vojko Bakrač je posvedočio da je jedne noći čuo pucnje i da je pretpostavio da su to pogubili Stamena Genova.¹³⁰⁰ Međutim, on je u svom svedočenju naveo i to da je od drugih čuo da je Stamen Genov možda oslobođen.¹³⁰¹ Kad su Bakrači konačno pušteni, Vojko Bakrač je tražio da mu daju lične isprave iz novčanika Stamena Genova.¹³⁰² Novčanik Stamena Genova je još uvek bio tu. To mu je govorilo da je Stamen Genov ubijen, jer su onima koji su pušteni vraćane lične stvari.¹³⁰³

¹²⁹⁶ Vojko Bakrač, T. 1301; Ivan Bakrač, T. 1407-1408.

¹²⁹⁷ DP P182; dokazni predmeti P244/245, separator 1a.

¹²⁹⁸ Optužnica, par. 30.

¹²⁹⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 459.

¹³⁰⁰ Vojko Bakrač, T. 1344-1345.

¹³⁰¹ Vojko Bakrač, T. 1343.

¹³⁰² Vojko Bakrač, T. 1348-1349.

¹³⁰³ Vojko Bakrač, T. 1349.

370. Bez obzira na to, dokazi u vezi s navodnim ubistvom Stamena Genova nisu pouzdani. U svedočenjima Ivana i Vojka Bakrača ima izvesnih suprotnosti. Ivan Bakrač je naveo da mu je, kada je na putu do podrumske prostorije otišao u podrum, rečeno da je Stamen Genov pušten.¹³⁰⁴ Pored toga, rođak Stamena Genova, Vasil Dimitrov, naveo je u pismenoj izjavi da mu je Ivan Bakrač rekao kako je jednom prošao pored podruma da bi proverio da li je Stamen Genov još živ i da je razgovarao s njim lično.¹³⁰⁵ Svedočenje Ivana Bakrača ovo, međutim, ne potvrđuje.

371. Pored toga, Vasil Dimitrov je u svojoj pismenoj izjavi naveo da je iz raznih izvora čuo da je Stamen Genov još uvek živ. Prema pismenoj izjavi Vasila Dimitrova, majka Stamena Genova tvrdila je da joj se sin javio telefonom 27. avgusta 2001.¹³⁰⁶ Vasil Dimitrov navodno nije bio ubeđen u to da joj se telefonom zaista javio Stamen Genov, ali za svoju sumnju u ovu tvrdnju majke Stamena Genova ne navodi nikakav osnov.¹³⁰⁷ U izjavi Vasila Dimitrova pominje se da mu je Jovica Kostov rekao da je Rehbedžej Redži u jesen 2002. video Stamena Genova živog u jednom zarobljeničkom logoru negde kod Tetova, u Makedoniji.¹³⁰⁸ Od Jovice Kostova Vasil Dimitrov je takođe saznao da je Mirjana Mitrović 2002. godine videla Stamena Genova živog u logoru u Tetovu.¹³⁰⁹ Posmrtni ostaci Stamena Genova nisu nađeni.

372. Priroda ovih svedočenja je takva da Veće ne može sa sigurnošću da zaključi da je majka Stamena Genova zaista primila telefonski poziv ili da je poziv zaista došao od Stamena Genova. Izuzev ovog slučaja, nije poznato da je Stamen Genov, bilo navodno bilo izvesno, kontaktirao svoje prijatelje ili porodicu otkad je izveden iz autobusa. Ostalim nepotkrepljenim iskazima iz druge ruke o tome gde se on nalazi Veće pridaje malu težinu. Dok je bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik bio je podvrgnut posebno surovom postupanju. S obzirom na to kako se s njim postupalo, malo je verovatno da bi bio pušten na slobodu. Veće prihvata da su lica koja su napala Stamena Genova, u najmanju ruku, imala nameru da mu nanesu veoma teške telesne povrede, pri čemu su razumno mogla znati da će svojim postupcima verovatno prouzrokovati njegovu smrt. Bez obzira na to, a posebno zbog navodnog telefonskog poziva koji je primila majka Stamena Genova, Veće ne može biti sigurno u pogledu njegove smrti. Prema tome, o činjenici i okolnostima njegove smrti nije moguće doneti zaključak.

373. Ostavljajući po strani krivičnu odgovornost trojice optuženih, Veće zaključuje da su elementi krivičnog dela mučenja (tačka 4) i elementi krivičnog dela okrutnog postupanja (tačka 6) u

¹³⁰⁴ Ivan Bakrač, T. 1468.

¹³⁰⁵ DP P182, par. 13.

¹³⁰⁶ DP P182, par. 17.

¹³⁰⁷ DP P182, par. 17.

¹³⁰⁸ DP P182, par. 18.

¹³⁰⁹ DP P182, par. 18.

vezi sa Stamenom Genovim dokazani. Veće zaključuje da tužilaštvo u vezi sa Stamenom Genovim nije dokazalo elemente krivičnog dela ubistva (tačka 8).

(xv) Đorđe Čuk

374. Đorđe Čuk je bio srpska izbeglica iz Krajine, u Hrvatskoj.¹³¹⁰ Prema svedočenjima Vojka i Ivana Bakrača, Đorđe Čuk je 29. juna 1998. putovao autobusom iz Đakovice za Beograd.¹³¹¹ Izveli su ga iz autobusa zajedno sa Stamenom Genovim, Ivanom Bakračem i Vojkom Bakračem.¹³¹² Pošto im je naređeno da izađu iz autobusa, Đorđe Čuk i Stamen Genov su odvezeni vozilom plave boje.¹³¹³ Vozilo se vratilo po Vojka i Ivana Bakrača, pa su i oni odvezeni na isto mesto – u jednu seosku školu.¹³¹⁴ Bakrači su naveli da je Đorđe Čuk, kad su oni stigli, udarao glavom u zid, po svemu sudeći, ne po svojoj volji.¹³¹⁵ Kao i Stamen Genov, Đorđe Čuk je vezan, stavljen u kombi, i odvezen na imanje za koje su Bakrači rekli da je bio zarobljenički logor Lapušnik. Kad su stigli u zarobljenički logor Lapušnik, premlaćivanje Đorđa Čuka se nastavilo. Identitet njegovih napadača nije poznat. Premda su ga, kako je već navedeno, veoma surovo tukli, nasilje je pre svega bilo usmereno prema Stamenu Genovu.¹³¹⁶ Četvorica zatočenika su zatim odvedena u ostavu.¹³¹⁷ Kada je svedočio pred Većem, Vojko Bakrač nije mogao da se seti nekog konkretnog slučaja kada je Đorđe Čuk pretučen u ostavi.¹³¹⁸ Isprave koje, po svemu sudeći, pripadaju Đorđu Čuku nađene su u zarobljeničkom logoru Lapušnik nakon povlačenja OVK.¹³¹⁹ Drugi zatvorenici prepoznali su Đorđa Čuka kao jednog od ljudi koje su držali u ostavi u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹³²⁰

375. Nema dokaza koji bi Veću omogućili da zaključi da su premlaćivanja Đorđa Čuka predstavljala krivično delo mučenja. Nije pokazano da je premlaćivanje Đorđa Čuka vršeno s nekim određenim ciljem. Shodno tome, nije dokazano da je nad Đorđem Čukom u zarobljeničkom logoru Lapušnik izvršeno krivično delo mučenja.

376. Veće zaključuje da je Đorđe Čuk bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik od strane OVK u neutvrđenom trajanju, počevši od 29. juna 1998. do najkasnije 25. ili 26. jula 1998. Veće, prema tome, zaključuje da on u to vreme nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Veće zaključuje da je Đorđe Čuk bio podvrgnut okrutnom postupanju koje je bilo posledica uslova u

¹³¹⁰ DP P181, par. 5.

¹³¹¹ DP P181, par. 3; Vojko Bakrač, T. 1291-1294.

¹³¹² Ivan Bakrač, T. 1401; Vojko Bakrač, T. 1294.

¹³¹³ Vojko Bakrač, T. 1294.

¹³¹⁴ Vojko Bakrač, T. 1298.

¹³¹⁵ Vojko Bakrač, T. 1299; Ivan Bakrač, T. 1405.

¹³¹⁶ Vojko Bakrač, T. 1304-1307.

¹³¹⁷ Ivan Bakrač, T. 1441.

¹³¹⁸ Vojko Bakrač, T. 1428; T. 1374.

¹³¹⁹ Dokazni predmeti P244/245, separator 17.

¹³²⁰ L06, T. 1042; L07, T. 823.

ostavi u kojoj je bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik, kao i premlaćivanja kojima je podvrgavan. Veće je utvrdilo da su uslovi u ostavi bili takvi da je već i samo zatočenje u njoj predstavljalo krivično delo okrutnog postupanja.

377. Tužilaštvo tvrdi da je Đorđe Čuk ubijen u zarobljeničkom logoru Lapušnik negde između 24. juna 1998. i 26. jula 1998..¹³²¹ Kako je upravo navedeno, Veće je prihvatilo da je Đorđe Čuk bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Đorđe Čuk poslednji put je viđen u tom logoru. Posebno je značajno to što on nije kontaktirao svoju porodicu tokom sedam godina, koliko je prošlo od njegove otmice i nestanka. Brat Đorđa Čuka nikada nije čuo glasine da je Đorđe Čuk još uvek živ.¹³²² Za razliku od nekih drugih zatočenika, dokazi ne daju nikakav drugi osnov za verovanje da je on još uvek živ. Međutim, nijedan svedok koji je pozvan da svedoči nije izneo dokaze o njegovoj smrti, a ne postoje ni forenzički dokazi koji bi potvrdili njegovu smrt ili njen uzrok. Veće prihvata da on nije bio među preostalim zatvorenicima koje su 25. ili 26. jula 1998, kada su se srpske snage približile Lapušniku, stražari OVK sproveli iz zarobljeničkog logora do obližnje planine Beriša.

378. Veće raspolaže dokazima o premlaćivanju Đorđa Čuka po njegovom dolasku u zarobljenički logor Lapušnik¹³²³ i svesno je nasilja prema izvesnim zatočenicima. Međutim, nisu predloženi nikakvi konkretni dokazi o težini ili okolnostima zatočeništva Đorđa Čuka; iako je utvrđeno da je Đorđe Čuk bio podvrgnut okrutnom postupanju zato što je bio zatočen u ostavi, nisu poznate nikakve konkretnije pojedinosti o njegovom zlostavljanju tokom tog zatočeništva. Veće na osnovu dokaza ne može biti sigurno u sve okolnosti, te smatra da nije moguće doneti zaključak o tome da li je Đorđe Čuk zaista mrtav. Prema tome, Veće mora da zaključi da elementi krivičnog dela ubistva u vezi s Đorđem Čukom nisu dokazani.

379. Veće zaključuje da elementi krivičnog dela mučenja (tačka 4) u vezi s Đorđem Čukom nisu dokazani. Ostavljajući po strani krivičnu odgovornost trojice optuženih, Veće zaključuje da su elementi krivičnog dela okrutnog postupanja (tačka 6) u vezi s Đorđem Čukom dokazani. Veće zaključuje da elementi krivičnog dela ubistva (tačka 8) u vezi s Đorđem Čukom nisu dokazani.

(xvi) Siniša Blagojević

380. Prema rečima Ljubiše Blagojevića, brata Siniše Blagojevića, OVK je Sinišu Blagojevića otela u junu 1998. U pismenoj izjavi Ljubiše Blagojevića navodi se da su Siniši Blagojeviću, nekoliko dana pre njegovog nestanka 24. juna 1998, opljačkali stan u selu Vrševce /Vershec/.¹³²⁴

¹³²¹ Optužnica, par. 30

¹³²² DP P181, par. 7.

¹³²³ Vojko Bakrač, T. 1307.

¹³²⁴ DP P177, par. 4.

Ljubiša Blagojević smatra da ga je opljačkala OVK.¹³²⁵ Izgleda da je, na dan nestanka Siniše Blagojevića, OVK kod sela Vrševce imala kontrolni punkt.¹³²⁶ Nijedan svedok nije identifikovao Sinišu Blagojevića kao jednog od zatočenika u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Prema tome, tužilaštvo nije uspjelo da dokaže da je Siniša Blagojević bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik.

381. U Optužnici se navodi da je Siniša Blagojević ubijen u zarobljeničkom logoru Lapušnik između 24. juna i 26. jula 1998.¹³²⁷ Međutim, u svom Završnom podnesku tužilaštvo je priznalo da nije dokazalo ubistvo Siniše Blagojevića.¹³²⁸

382. Veće stoga zaključuje da elementi krivičnog dela mučenja (tačka 4), okrutnog postupanja (tačka 6) i ubistva (tačka 8) u vezi sa Sinišom Blagojevićem nisu dokazani.

(xvii) Jefta Petković i Zvonko Marinković

383. Prema pismenoj izjavi Zvezdana Marinkovića, Jefta Petković i Zvonko Marinković, dva Srbina iz Suve Reke, vozili su se 24. juna 1998. iz Beograda ka Suvoj Reci.¹³²⁹ Vozili su kamion firme "Balkan Belt".¹³³⁰ Sledećeg dana popodne nestali su negde između Aleksandrovca i Suve Reke.¹³³¹ Bogoljub Petković, sin Jefte Petkovića, naveo je u svojoj pismenoj izjavi koja je uvrštena u spis da je 27. ili 28. juna 1998. kontaktirao predsednika DLK u Suvoj Reci, koji je onda kontaktirao razne organizacije kako bi utvrdio šta se dogodilo s ovom dvojicom nestalih.¹³³² U pismenoj izjavi Bogoljuba Petkovića piše da je narednog dana predsednik DLK za Suvu Reku kontaktirao Bogoljuba Petkovića i obavestio ga da su Jefta Petković i Zvonko Marinković oteti od strane OVK u Crnojleju 24. juna 1998. oko 16:00 časova.¹³³³

384. Veće prihvata dokaze da je Jefta Petković bio zatočen od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik; L04 ga je na fotografiji prepoznao i rekao da je to gospodin iz Suve Reke, Srbin, koji je bio zatočen u štali.¹³³⁴ Svedok L04 mu nije znao ime. Veće zaključuje da ga je OVK držala u zatočeništvu u zarobljeničkom logoru Lapušnik u neutvrđenom trajanju, počevši negde od 24. juna 1998. pa sve do njegove smrti, negde pre sredine jula 1998. Veće se uverilo da on u to vreme nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Kao što je Veće konstatovalo, uslovi u štali bili su takvi da

¹³²⁵ DP P177, par. 4.

¹³²⁶ DP P177, par. 7.

¹³²⁷ Optužnica, par. 30.

¹³²⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 464.

¹³²⁹ DP P189, par. 4-6.

¹³³⁰ DP P191, par. 3; DP P189, par. 4.

¹³³¹ DP P191, par. 4-5.

¹³³² DP P191, par. 8.

¹³³³ DP P191, par. 9.

¹³³⁴ L04, T. 1201.

je zatočenje u toj prostoriji bilo dovoljno za krivično delo okrutnog postupanja. Nema konkretnih dokaza o tome da je Jefta Petković u Lapušniku bio zlostavljan ili mučen.

385. Svedok L04 na fotografiji nije prepoznao Zvonka Marinkovića.¹³³⁵ Nijedan drugi zatočenik nije prepoznao Zvonka Marinkovića. Iako sećanje L04 na jednog zatvorenika u nekim aspektima odgovara opisu fizičkog izgleda Zvonka Marinkovića, ono ni u kom slučaju ne predstavlja neoboriv dokaz i ne dokazuje da je Zvonko Marinković bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik.

386. Tužilaštvo tvrdi da su Jefta Petković i Zvonko Marinković ubijeni negde sredinom jula 1998. u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹³³⁶ Postoje forenzički dokazi o smrti Zvonka Marinkovića, kao i o smrti Jefte Petkovića, koji pokazuju da se izgleda radilo o pogubljenju. Telo Jefte Petkovića pronađeno je u sekundarnoj grobnici u jednoj šumi u opštini Štimlje, kod sela Rance,¹³³⁷ jugoistočno od Lapušnika, kad se prođe Crnojlevo. Forenzički dokazi pokazuju da je ubijen ranjavanjem iz vatrenog oružja u glavu.¹³³⁸ Čaure i meci pronađeni su nedaleko od sekundarne grobnice.¹³³⁹ Njegov identitet potvrđen je analizom DNK Međunarodne komisije za nestala lica (u daljem tekstu: MKNL).¹³⁴⁰ Posmrtni ostaci Zvonka Marinkovića iskopani su u novembru 2004. iz iste sekundarne grobnice u opštini Štimlje, kod sela Rance.¹³⁴¹ Forenzičkom analizom uzrok smrti Zvonka Marinkovića nije ustanovljen.

387. Svedok L10 je u svom svedočenju rekao da je, oko pet nedelja nakon što je zatočen, došao čovek koga je znao kao Shalu i izveo ga iz ostave. Svedok L10 je zavezanih očiju stavljen u kola zajedno s L04 i još jednom osobom, čiji identitet L10 nije mogao da potvrdi.¹³⁴² Vozili su se oko sat vremena. Od L10, L04 i te nepoznate osobe zatraženo je onda da iskopaju raku, u koju su stavljena tri leša.¹³⁴³ Leševi su bili puni modrica i obliveni krvlju, i L10 ih nije prepoznao.¹³⁴⁴

388. Svedok L04 je naveo da ga je otprilike 18. jula 1998. Shala izveo iz štale.¹³⁴⁵ Preko glave mu je navučena vreća i odvezen je u planine, zajedno s L10 i još jednom osobom. Kad su stigli, skinuli su im vreće i naredili im da pijucima iskopaju grob.¹³⁴⁶ Trebalo im je sat ili više da iskopaju

¹³³⁵ L04, T. 1201.

¹³³⁶ Optužnica, par. 31.

¹³³⁷ DP P111, p 68.

¹³³⁸ DP P111, p 71-72.

¹³³⁹ DP P111, p 68.

¹³⁴⁰ DP P225.

¹³⁴¹ DP P111.

¹³⁴² L10, T. 2943.

¹³⁴³ L10, T. 2944.

¹³⁴⁴ L10, T. 2944-2945.

¹³⁴⁵ L04, T. 1187-1188.

¹³⁴⁶ L04, T. 1188.

raku.¹³⁴⁷ Kad su je iskopali, u nju su položili tri leša. Svedok L04 je jedan leš prepoznao kao leš Agima Ademija, a druga dva nije prepoznao.¹³⁴⁸

389. Ni L04 ni L10 nisu bili sigurni gde se tačno nalazila ta grobnica. U svom svedočenju u vezi sa pokopom ova tri leša, L04 je naveo da su to činili po Shalinom naređenju i da su tela zakopana na nekom zabačenom mestu na koje su stigli nakon vožnje kroz planine.¹³⁴⁹ Svedok L10 je rekao da su se vozili oko sat vremena, ali da ne zna gde je to mesto ni u kom pravcu su išli.¹³⁵⁰

390. Tužilaštvo tvrdi da su dva tela od onih koja su L04 i L10 bili prisiljeni da pokopaju pripadala Zvonku Marinkoviću i Jefti Petkoviću.¹³⁵¹ Međutim, ni L04 ni L10 nijedno od tela nisu identifikovali kao telo Jefte Petkovića ili Zvonka Marinkovića. Mada starost leševa koju je naveo L04 približno odgovara starosti Zvonka Marinkovića i Jefte Petkovića,¹³⁵² L04 je rekao da je među ta tri tela prepoznao samo Agima Ademija i da nije znao ko su bile one dve druge osobe koje je bio prisiljen da pokopa.¹³⁵³ Posebno treba naglasiti da L04 među tri leša nije prepoznao Jeftu Petkovića, iako ga je na fotografiji prepoznao kao jednog od zatočenika u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Svedok L10 nije mogao da identifikuje nijedno od ta tri tela.¹³⁵⁴

391. Ni forenzički dokazi ne pomažu Veću da utvrdi da li su dva tela od onih koja su L04 i L10 zakopali bili tela Jefte Petkovića i Zvonka Marinkovića. Tela Zvonka Marinkovića i Jefte Petkovića otkrivena su u sekundarnoj grobnici, zajedno sa trećim, neidentifikovanim lešom. Forenzički dokazi koji pokazuju da su tela Jefte Petkovića i Zvonka Marinkovića prvo bila zakopana na nekom nepoznatom mestu stvaraju priličnu neizvesnost u vezi s okolnostima i vremenom njihove smrti. Činjenica da telo Agima Ademija, koje je L04, po sopstvenim rečima, bio prisiljen da pokopa zajedno sa ona dva druga leša, nije identifikovano ekshumacijom iste grobnice u kojoj su nađeni leševi Jefte Petkovića i Zvonka Marinkovića, pojačava neizvesnost u pogledu identiteta dva tela od onih koja su zakopali L04 i L10. Veće stoga ne može sa dovoljno sigurnosti da zaključi da su dva tela od onih koja su L04 i L10 bili prisiljeni da pokopaju bili Jefta Petković i Zvonko Marinković.

392. Bez obzira na to, pošto je Jefta Petković poslednji put viđen u zarobljeničkom logoru Lapušnik, dokazi idu u prilog zaključku da je on ubijen u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Otkako je nestao, on nije kontaktirao porodicu ni druge osobe. Njegovo telo je pronađeno. Forenzički pregled leša pokazuje da je pogubljen. Veće zaključuje da tužilaštvo nije dokazalo da je jedno od

¹³⁴⁷ L04, T. 1188.

¹³⁴⁸ L04, T. 1188-1189.

¹³⁴⁹ L04, T. 1188.

¹³⁵⁰ L10, T. 2943.

¹³⁵¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 465-468.

¹³⁵² L04, T. 1191.

¹³⁵³ L04, T. 1189.

¹³⁵⁴ L10, T. 2944.

tela koje su zakopali L04 i L10 bilo telo Jefte Petkovića. Međutim, Veće se uverilo da su u vezi s Jeftom Petkovićem elementi krivičnog dela ubistva dokazani i da je on ubijen dok se nalazio u zatočeništvu u zarobljeničkom logoru Lapušnik.

393. Telo Zvonka Marinkovića je pronađeno. Međutim, nije ustanovljen uzrok njegove smrti. Niko ga nije prepoznao kao bivšeg zatočenika u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Njegovi posmrtni ostaci pronađeni su zajedno s ostacima Jefte Petkovića i još jednim lešom. Forenzički dokazi pokazuju da su ta tri tela prvobitno bila zakopana na nekom nepoznatom mestu i da su nešto kasnije, u već poodmaklom stanju raspadanja, premeštena u sekundarnu grobnicu u opštini Štimlje.¹³⁵⁵ Dokazi o tome da su tela prvobitno bila zakopana na nekom nepoznatom mestu doprinose neizvesnosti Veća u pogledu okolnosti smrti Zvonka Marinkovića. Na osnovu toga, Veće zaključuje da tužilaštvo u vezi sa Zvonkom Marinkovićem nije dokazalo da su ispunjeni elementi krivičnog dela ubistva.

394. Veće zaključuje da elementi krivičnog dela mučenja (tačka 4) u vezi s Jeftom Petkovićem nisu dokazani. Ostavljajući po strani krivičnu odgovornost trojice optuženih, Veće zaključuje da su elementi krivičnog dela okrutnog postupanja (tačka 6) i elementi krivičnog dela ubistva (tačka 8) u vezi sa Jeftom Petkovićem dokazani.

395. Veće smatra da nema dovoljno dokaza za zaključak da je Zvonko Marinković bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Veće stoga zaključuje da tačke 4, 6 i 8 u vezi sa Zvonkom Marinkovićem nisu dokazane.

(xviii) Agim Ademi

396. Dragan Jašović primio je obaveštenje o tome da su 27. juna 1998. nepoznate osobe otele Agima Ademija i Vesela Ahmetija i odvele ih u nepoznatom pravcu.¹³⁵⁶ Ovaj iskaz je u saglasanosti sa iskazom L96, koji je u svom svedočenju naveo da je od Shefqeta Ramadanija čuo za čoveka koga su zvali "Agim iz Godanca", koji je bio pritvoren u Lapušniku i koji je bio vlasnik putničkih autobusa u Godancu.¹³⁵⁷ Shefqet Ramadani je rekao da je Agim Ademi u Lapušnik odveden kolima, ali da ne zna da li je Agim još uvek u životu.¹³⁵⁸ Svedok L101 je takođe čuo da je Agim Ademi otet,

¹³⁵⁵ DP P111.

¹³⁵⁶ Dragan Jašović, T. 5224.

¹³⁵⁷ L96, T. 2345-2346.

¹³⁵⁸ L96, T. 2345-2346.

navodno na području sela Godance.¹³⁵⁹ “Medija centar” u Prištini javio je da je OVK otela Agima Ademija u Donjem Godancu 26. juna 1998.¹³⁶⁰

397. Svedok L04 je takođe u svom svedočenju rekao da je Agim Ademi bio u zarobljeničkom logoru Lapušnik i da je tamo nestao. Svedok L04 je naveo da je “Agim” bio pritvoren s L04 i drugima u štali.¹³⁶¹ Agima Ademija nije poznavao pre nego što su obojica zatočena u štali. Svedok L04 je u svom svedočenju naveo da je jedne večeri došao izvesni Qerqizi, zavezao Agimu ruke žicom i izveo ga napolje.¹³⁶² Svedok L04 ne zna kada se to dogodilo.¹³⁶³ Svedok L04 je sledeći put video Agima kada je bio prisiljen da zakopa njegov leš.¹³⁶⁴ On misli da je to bilo oko 18. jula 1998.¹³⁶⁵ Svedok L04 je prepoznao Agima Ademija na fotografiji i rekao da je to “Agim” za koga je rekao da je bio u štali.¹³⁶⁶

398. Držanje L04 prilikom svedočenja ostavilo je pozitivan utisak na Veće i ono prihvata njegovo svedočenje kao iskreno i pouzdano. Iako nijedan drugi zatvorenik nije potvrdio da je Agim Ademi bio u zarobljeničkom logoru Lapušnik, Veće dokaze koje je izneo L04 smatra ubedljivim i zaključuje da je Agim Ademi zaista bio zatočen u štali u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Veće zaključuje da je Agim Ademi bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik negde od kraja juna 1998. do nekog dana pre 18. jula 1998. Prema tome, on u to vreme nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Veće zaključuje da je Agim Ademi bio zatočen u štali u zarobljeničkom logoru Lapušnik, a već je zaključilo da su uslovi u toj štali bili takvi da je zatočenje u toj prostoriji predstavljalo krivično delo okrutnog postupanja. Nema dokaza o tome da je Agim Ademi bio za vreme zatočeništva u Lapušniku podvrgnut mučenju.

399. Tužilaštvo tvrdi da je Agim Ademi ubijen u zarobljeničkom logoru Lapušnik negde sredinom jula 1998.¹³⁶⁷ Svedok L04 je naveo da je bio prisiljen da pokopa Agima Ademija i još dva tela. Prema rečima L04, stražar za koga je rekao da je Shala, izveo je 18. jula 1998. iz štale njega i još dvojicu, kako bi pokopali telo Agima Ademija.¹³⁶⁸ Rekao je da su im Shala i drugi navukli vreće preko glave i odveli ih u planinu.¹³⁶⁹ Zatvorenici su izvadili pijuke iz automobila i otišli na jedno mesto oko sto metara od automobila.¹³⁷⁰ Shala je nacrtao mesto gde treba iskopati raku i naredio

¹³⁵⁹ DP P224, par. 8.

¹³⁶⁰ DP P212.

¹³⁶¹ L04, T. 1139.

¹³⁶² L04, T. 1186.

¹³⁶³ L04, T. 1186.

¹³⁶⁴ L04, T. 1187.

¹³⁶⁵ L04, T. 1187.

¹³⁶⁶ L04, T. 1199; DP P54.

¹³⁶⁷ Optužnica, par. 31.

¹³⁶⁸ L04, T. 1187.

¹³⁶⁹ L04, T. 1188.

¹³⁷⁰ L04, T. 1188.

zatvorenicama da kopaju.¹³⁷¹ Trebalo im je oko sat vremena da iskopaju raku. Kad su završili s kopanjem, L04 je na zemlji ugledao tri leša. Svedok L04 je posvedočio da je među leševima prepoznao Agima Ademija, s kojim je prethodno bio zatočen.¹³⁷²

400. Svedok L04 je u svom svedočenju naveo da je zatim, zajedno s ona druga dva zatvorenika, bio prisiljen da spusti leševe u raku. Svedok L04 je prepoznao samo Agima Ademija, ne i druga dva tela. Agim Ademi je nosio crvene pantalone.¹³⁷³ Imao je oko 25 ili 26 godina.¹³⁷⁴ Svedok L04 je video da Agim Ademi na levoj strani ima strelnu ranu.¹³⁷⁵ Svedočenje L10 o istom događaju potkrepljuje svedočenje L04,¹³⁷⁶ ali L10 nije mogao da identifikuje leševe.¹³⁷⁷ Fotografija Agima Ademija mu nije pokazana.¹³⁷⁸

401. Nejasno je kako su leševi dospeli na mesto na kojem su pokopani. Svedok L04 je posvedočio da je na zemlji video leš kad je završio s kopanjem rake i da je prepoznao da je to Agim koga je znao iz zarobljeničkog logora Lapušnik.¹³⁷⁹ Svedok L10 je naveo da im je bilo naređeno da odu po leševe i spuste ih u raku,¹³⁸⁰ ali ne kaže odakle su doneli te leševe. U dokazima nema pojedinosti o tome kako su leševi prevezeni do mesta na kojem su pokopani i kada su te osobe pogubljene. Kako je Agim Ademi poslednji put viđen od strane L04 u zarobljeničkom logoru Lapušnik, dokazi idu u prilog zaključku da je smrt Agima Ademija povezana s njegovim zatočeništvom u zarobljeničkom logoru Lapušnik.

402. Veće prihvata svedočenje L04 o ovom događaju i zaključuje da je Agim Ademi umro nakon što je iz vatrenog oružja pogoden u levu stranu tela. Veće zaključuje da je onaj koji je na taj način pogodio Agima Ademija iz vatrenog oružja morao postupati umišljajno, bilo u nameri da Agima Ademija liši života, bilo da mu nanese tešku telesnu povredu ili ozbiljnu ozledu, pri čemu je razumno mogao znati da je verovatna posledica tog ranjavanja smrt.

403. Veće, prema tome, zaključuje da elementi krivičnog dela mučenja (tačka 4) u vezi s Agimom Ademijem nisu dokazani, ali da, ostavljajući po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, elementi krivičnog dela okrutnog postupanja (tačka 6) i ubistva (tačka 8) u vezi s Agimom Ademijem jesu dokazani.

¹³⁷¹ L04, T. 1188.

¹³⁷² L04, T. 1187-1188, T. 1139.

¹³⁷³ L04, T. 1189.

¹³⁷⁴ L04, T. 1189.

¹³⁷⁵ L04, T. 1189.

¹³⁷⁶ L10, T. 2943-2946.

¹³⁷⁷ L10, T. 2944.

¹³⁷⁸ L10, T. 2970-2974.

¹³⁷⁹ L04, T. 1188.

¹³⁸⁰ L10, T. 2944.

(xix) Vesel Ahmeti

404. Prema svedočenju L97, oko 01:00 časova 27. juna 1998, vojnici OVK došli su u njegovu kuću u Godancu i tražili Vesela Ahmetija, kosovskog Albanca.¹³⁸¹ Desetak vojnika izvelo ga je iz kuće i povelu prema kapiji.¹³⁸² Svedok L97 je kasnije saznao da je Vesel Ahmeti odveden u selo Zborce, gde je proveo noć u kući Syla Smajlija. Posle toga, čuo je različite priče o tome gde se nalazi Vesel Ahmeti.¹³⁸³ Bajram Ademi je obavestio Dragana Jašovića da su nepoznate osobe 27. juna 1998. otele Agima Ademija i Vesela Ahmetija.¹³⁸⁴ Dragan Jašović je u svom svedočenju rekao da je početkom jula 1998. čuo da je Vesel Ahmeti najpre odveden u zatvor u Klečki, a zatim u zarobljenički logor Lapušnik.¹³⁸⁵ “Medija centar” u Prištini javio je da je Vesel Ahmeti otet 26. juna 1998. u Donjem Godancu.¹³⁸⁶

405. Svedok L04 je posvedočio da je u štali u zarobljeničkom logoru Lapušnik video “Vesela” iz Godanca.¹³⁸⁷ Naveo je da je iz razgovora s Veselom saznao da je on iz Godanca.¹³⁸⁸ Međutim, na fotografiji nije prepoznao Vesela Ahmetija.¹³⁸⁹ Rekao je da je jedne noći došao izvesni Qerqizi, zavezao ruke Agimu Ademiju i Veselu i odveo ih.¹³⁹⁰ Svedok L04 u svom svedočenju nije naveo ništa o tome gde se Vesel nalazio nakon što su ga odveli iz štale.

406. Tužilaštvo tvrdi da je Vesel Ahmeti sredinom jula 1998. ubijen u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹³⁹¹ Svedok L96 je u svom svedočenju naveo da mu je Shefqet Ramadani rekao da je Vesel Ahmeti odveden kolima iz Lapušnika u isto vreme kad i “Agim iz Godanca”.¹³⁹² Svedok L96 je naveo da ga je Shefqet Ramadani pitao da li je Vesel Ahmeti “još živ”; L96 nije znao.¹³⁹³ Svedok L96 je prepoznao Vesela Ahmetija na fotografiji i rekao da je Vesela Ahmetija poznavao još pre rata, a ne iz vremena kad je bio zatočen u Lapušniku.¹³⁹⁴

407. Veće nema razloga da ne veruje iskazu L04 o tome s kim je bio pritvoren u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Svedok L04 nije mogao da potvrdi da je “Veseli” o kojem je govorio zaista Vesel

¹³⁸¹ DP P221.

¹³⁸² DP P221.

¹³⁸³ DP P221.

¹³⁸⁴ Dragan Jašović, T. 5223-5224.

¹³⁸⁵ Dragan Jašović, T. 5231-5232.

¹³⁸⁶ DP P212.

¹³⁸⁷ L04, T. 1132-1133; T. 1135; DP P54. Svedok L96 je rekao da je prepoznao Vesela Ahmetija, ali da nije siguran kad ga je poslednji put video, T. 2405-2409.

¹³⁸⁸ L04, T. 1136.

¹³⁸⁹ L04, T. 1199.

¹³⁹⁰ L04, T. 1186.

¹³⁹¹ Optužnica, par. 31.

¹³⁹² L96, T. 2345.

¹³⁹³ L96, T. 2345.

¹³⁹⁴ L96, T. 2405.

Ahmeti. Svedok L04 nije prepoznao Vesela Ahmetija na fotografiji, dok Agima Ademija jeste.¹³⁹⁵ Nijedan drugi zatočenik nije, međutim, video Vesela Ahmetija u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Iz razloga koje je navelo na drugom mestu u ovoj Presudi, Veće pridaje malu težinu svedočenjima L96 i Dragana Jašovića. Takođe ima u vidu da su njihovi dokazi nepotvrđene informacije iz druge ruke. Bez dodatnih dokaza, Veće ne može s dovoljno sigurnosti zaključiti da je Vesel Ahmeti bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik.

408. Nema dokaza da su pronađeni posmrtni ostaci Vesela Ahmetija, kao ni dokaza da je on pokopan zajedno s Agimom Ademijem. Svedok L04 je zajedno s Agimom Ademijem pokopao još dva leša, kako je razmotreno kad je bilo reči o Agimu Ademiju. On, međutim, nije prepoznao nijedan od ta dva leša, uprkos tome što je znao "Vesela" iz Godanca jer s njim bio zatočen u štali. U odsustvu bilo kakvih drugih pouzdanih dokaza u vezi s Veselom Ahmetijem, Veće zaključuje da tužilaštvo nije dokazalo da je Vesel Ahmeti mrtav.

409. Iz ovih razloga, Veće stoga zaključuje da elementi krivičnog dela mučenja (tačka 4), okrutnog postupanja (tačka 6) i ubistva (tačka 8) u vezi s Veselom Ahmetijem nisu dokazani.

(xx) Emin Emini

410. Emin Emini je bio iz sela Crnoljevo.¹³⁹⁶ Veću nisu predloženi dokazi o okolnostima navodne otmice Emina Eminija od strane OVK, ni njegovog kasnijeg odvođenja u zarobljenički logor Lapušnik. Međutim, izvedeni su dokazi o zatočeništvu Emina Eminija u tom zarobljeničkom logoru. I L06 i L10 opisali su kako su, po dolasku u zarobljenički logor, 13. juna 1998. ili približno tog datuma, odvedeni u ostavu,¹³⁹⁷ gde su zatekli čoveka koji, kako im se činilo, usled povreda koje je zadobio nije mogao da govori.¹³⁹⁸ Svedok L10 se sećao i da je taj čovek bio vezan lancem za prozor i da su dva maskirana vojnika OVK onda upitala L10 da li je taj čovek srpski špijun. Svedok L10 je odgovorio da ne zna.¹³⁹⁹ U sudnici su i L06 i L10 na fotografiji prepoznali Emina i rekli da je to čovek koga su zatekli u ostavi.¹⁴⁰⁰ Svedok L96 je takođe svedočio o tome da je OVK zatočila Emina Eminija u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Prema svedočenju L96, ubrzo nakon što su ga doveli u zarobljenički logor negde oko 20. jula 1998, L96 je odveden u ostavu,¹⁴⁰¹ u kojoj se, pored drugih zatvorenika, nalazio i Emin Emini iz Crnoljeva.¹⁴⁰² Svedok L96 je posvedočio da je Emin

¹³⁹⁵ L04, T. 1199; DP P54.

¹³⁹⁶ L96, T. 2333-2335.

¹³⁹⁷ Vidi gore, par. 245-247.

¹³⁹⁸ L06, T. 990-993; L10, T. 2916-2918.

¹³⁹⁹ L10, T. 2916-2918.

¹⁴⁰⁰ L06, T. 992-993; L10, T. 2969-2970; DP P54. Svedok L06 je rekao da je čovek u ostavi bio Emin Muharemi zvani Emin Sadrija iz Crnoljeva, T. 992-993. Međutim, pomoću fotografije, L06 ga je identifikovao kao Emina Eminija.

¹⁴⁰¹ Vidi gore, par. 266.

¹⁴⁰² L96, T. 2333-2335.

Emini bio u užasnom stanju i da je rekao L96 da je tu već 55 dana.¹⁴⁰³ Svedok L96 je dalje rekao kako je Emin Emini krio sat od čoveka po imenu Shala i da se stalno bojao da će biti uhvaćen.¹⁴⁰⁴ Svedok L96 je naveo da je Emina Eminija znao od pre rata i u sudnici je rekao da je on čovek na fotografiji koji je zajedno s njim bio zatvoren u ostavi.¹⁴⁰⁵ Značajno je i svedočenje L04. Za L04 je utvrđeno da je u zarobljeničkom logoru Lapušnik bio zatočen na drugom mestu, a ne tamo gde je bio Emin Emini.¹⁴⁰⁶ Bez obzira na to, L04 je u svom svedočenju naveo da je poslednjeg dana svog zatočeništva, kada su zatvorenici evakuisani zbog napada srpskih snaga za koji je Veće utvrdilo da se dogodio 25. ili 26. jula 1998,¹⁴⁰⁷ video Emina Eminija u dvorištu zarobljeničkog logora.¹⁴⁰⁸ Svedok L04 je Emina Eminija prepoznao i na fotografiji.¹⁴⁰⁹ Ova dosledna svedočenja, zajedno s činjenicom da je Emin Emini, kako je razmotreno kasnije u ovoj Presudi,¹⁴¹⁰ bio među zatvorenicima koje su stražari OVK 25. ili 26. jula 1998. zadržali na planini Beriša nakon što su ostali oslobođeni, kao i činjenicom da su njegovi posmrtni ostaci, zajedno s posmrtnim ostacima drugih zatočenika iz tog logora, nađeni u velikoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša, uverila su Veće, te ono zaključuje da je Emin Emini bio zatočen od strane OVK u ostavi u zarobljeničkom logoru Lapušnik najmanje od sredine juna do 25. ili 26. jula 1998, kad je zajedno s drugim zatvorenicima sproveden na planinu Beriša. Veće zaključuje da je, prema tome, dokazano i to da Emin Emini u tom periodu nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

411. Veće je čulo svedočenja o tome da je Emin Emini maltretiran tokom zatočeništva u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Kao što je već navedeno, kada su L06 i L10 dovedeni u ostavu, u njoj su zatekli čoveka koga su identifikovali kao Emina Eminija i, na osnovu njegovog fizičkog stanja, zaključili da je bio teško pretučen – glava mu je bila otečena i nije video na jedno oko.¹⁴¹¹ Svedok L06 je rekao da je kasnije pitao Emina Eminija šta mu se dogodilo. Prema rečima L06, Emin Emini mu je rekao da ga je tukao izvesni “Luan”.¹⁴¹² Osim ovoga nema drugih dokaza o identitetu onih koji su napali Emina Eminija. Iz svedočenja L10 može se zaključiti da su dva maskirana vojnika OVK koja su pitala L10 da li je Emin Emini špijun htela da provere tu svoju sumnju. Međutim, iz dokaza nije jasno da li je Emin Emini pretučen baš zbog te njihove sumnje, pa čak ni to da li su ga pretukli isti ljudi. Premda se Veće uverilo da je nad Eminom Eminijem izvršeno teško fizičko nasilje pre nego što su u ostavu stigli L06 i L10, Veće nije uvereno da je to nasilje

¹⁴⁰³ L96, T. 2338.

¹⁴⁰⁴ L96, T. 2361-2362.

¹⁴⁰⁵ L96, T. 2405-2406; DP P54.

¹⁴⁰⁶ Vidi gore, par. 251.

¹⁴⁰⁷ Vidi dole, par. 448.

¹⁴⁰⁸ L04, T. 1192-1194.

¹⁴⁰⁹ L04, T. 1199-1206; DP P54.

¹⁴¹⁰ Vidi dole, par. 458-461.

¹⁴¹¹ L06, T. 992-993; L10, T. 2916-2918.

¹⁴¹² L06, T. 992-993.

izvršeno radi ostvarenja jednog ili više konkretnih ciljeva koji su uslov za utvrđivanje krivičnog dela mučenja.

412. Svedok L10 je govorio o još dva očita slučaja zlostavljanja Emina Eminija za vreme njegovog zatočeništva u zarobljeničkom logoru Lapušnik. U prvom od njih, prema svedočenju L10, pripadnici OVK za koje je rekao da su bili Shala, Qerqizi i Murrizi, izveli su jednom prilikom Emina Eminija iz ostave. Prema rečima L10, Emin Emni je vraćen posle četrdesetak minuta; držao se za trbuh i rekao ostalim zatvorenici da su ga tukli.¹⁴¹³ O ovom konkretnom događaju nema drugih dokaza, kao ni o identitetu tri pripadnika OVK koje je naveo L10. Konkretno, iako L10 tvrdi da je L06 bio prisutan u to vreme, L06 u svom svedočenju ne pominje ovaj događaj. Zbog očiglednih nedoslednosti u svedočenjima L10 i L06 u vezi s ovim incidentom, Veće se nije u potpunosti uverilo u okolnosti ovog konkretnog napada, niti u identitet onih koje je naveo L10. Što se tiče drugog slučaja zlostavljanja, prema svedočenju L10, Emin Emni je jednom rekao da ga je pretukao izvesni komandant Çeliku.¹⁴¹⁴ U odsustvu bilo kakvih drugih dokaza koji bi ovo potkrepili, dokaz iz druge ruke koji je dao L10 nije uverio Veće da se to konkretno zlostavljanje dogodilo tako kako je navedeno, ako se uopšte i dogodilo.

413. Bez obzira na to, forenzičkim pregledom posmrtnih ostataka Emina Eminija ustanovljeno je da je on zadobio prelome grudne kosti i rebara dejstvom tupe sile oko tri nedelje pre nego što je umro,¹⁴¹⁵ tj. u vreme kada je Emin Emni bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik od strane OVK.

414. Na osnovu gore navedenog, ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih Veće se uverilo da je, tokom svog zatočeništva od strane OVK u ostavi u zarobljeničkom logoru Lapušnik, Emin Emni podvrgnut teškim premlaćivanjima koja su prouzrokovala višestruke prelome i druge povrede. Iako Veće, kako je gore konstatovano, nije uvereno u pogledu konkretnih okolnosti pod kojima su se ta premlaćivanja dogodila, kao ni u pogledu počinitelaca, imajući u vidu forenzičke dokaze i opšte uslove u zarobljeničkom logoru, Veće je uvereno da je Emin Emni pretrpeo tešku psihičku i fizičku patnju i povredu i da su radnje počinitelaca bile hotimične. Veće stoga zaključuje da je krivično delo okrutnog postupanja (tačka 6) dokazano. Međutim, Veće se na osnovu dokaza nije uverilo da je Emin Emni zlostavljan radi postizanja nekog od zabranjenih ciljeva koji su uslov za utvrđivanje krivičnog dela mučenja (tačka

¹⁴¹³ L10, T. 2935-2937.

¹⁴¹⁴ L10, T. 2935-2937; 2994-2996.

¹⁴¹⁵ Dr George Maat, T. 5168-5171; DP P200; vidi i DP P111.

4). Navodi da je Emin Emini 26. jula 1998. ili približno tog datuma ubijen od strane OVK na planini Beriša razmotreni su kasnije u ovoj Presudi.¹⁴¹⁶

(xxi) Ibush Hamza

415. Pred Većem nisu izvedeni neposredni dokazi koji se konkretno tiču zatočenja Ibusha Hamze u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁴¹⁷ Međutim, iz razloga koji će biti detaljno navedeni kasnije u ovoj Presudi,¹⁴¹⁸ Veće smatra uverljivim iskaz L04 da je čovek koji mu je bio poznat kao Ibushi bio zatočen zajedno sa njim, i da su ga stražari OVK zadržali s grupicom zatvorenika na planini Beriša nakon što je L04 pušten,¹⁴¹⁹ te Veće zaključuje da je čovek poznat svedoku L04 kao Ibushi bio jedan od zatvorenika s kojim je bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik i jedan od zatvorenika koje su stražari OVK sproveli na planinu Beriša 25. ili 26. jula 1998. Činjenica da su kasnije, u velikoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša, otkriveni posmrtni ostaci identifikovani kao ostaci Ibusha Hamze¹⁴²⁰ uverila je Veće, te ono zaključuje, da je čovek koji je svedoku L04 bio poznat kao Ibushi, u stvari, bio Ibush Hamza, i da je on bio zatočen od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik u neutvrđenom trajanju do 25. ili 26. jula 1998, kad je zajedno s drugim zatvorenicima sproveden na planinu Beriša. Veće zaključuje da je dokazano i to da Ibush Hamza, prema tome, u tom periodu nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

416. Nema dokaza da je Ibush Hamza bio zlostavljan za vreme zatočenja od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Isto tako, nema dokaza ni na kom je tačno mestu u zarobljeničkom logoru bio zatočen. Kao što je već konstatovano, uslovi zatočenja u raznim prostorijama bitno su se razlikovali.¹⁴²¹ Zato Veće u ovom slučaju ne može da donese zaključak da su uslovi pritvora Ibusha Hamze bili toliko neprihvatljivi da su predstavljali tešku psihičku ili fizičku patnju, ili ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo, kao i da su dostigli prag okrutnog postupanja. Shodno tome, Veće zaključuje da krivična dela okrutnog postupanja (tačka 6) i mučenja (tačka 4) u vezi s Ibushom Hamzom nisu dokazana. Navod da je Ibush Hamza na planini Beriša ubijen od strane OVK dana 26. jula 1998. ili približno tog datuma, razmotren je kasnije u ovoj Presudi.¹⁴²²

¹⁴¹⁶ Vidi dole, par. 458-462.

¹⁴¹⁷ U vezi s tim Veće napominje da je L96, iako je mislio da se bivši zatvorenik zvao "Banush" ili "Ibush", priznao da nije siguran kako on se tačno zvao, T. 2502-2503.

¹⁴¹⁸ Vidi dole, par. 463-466.

¹⁴¹⁹ DP P76, L04, T. 1197-1198.

¹⁴²⁰ Vidi dole, par. 463-466.

¹⁴²¹ Vidi gore, par. 285-289.

¹⁴²² Vidi dole, par. 463-467.

(xxii) Hyzri Harjizi

417. Hyzri Harjizi je bio iz sela Belince.¹⁴²³ Jedino svedočenje koje se tiče nestanka Hyzrija Hajrizija je ono Dragana Jašovića, koji je u svom iskazu naveo da je primio izveštaj od jednog rođaka Hyzrija Hajrizija koji je bio prisutan kad su pripadnici OVK nedaleko od Petrova zaustavili Hyzrija Hajrizija i odveli ga u štab OVK u selu Rance.¹⁴²⁴ Prema svedočenju Dragana Jašovića, jedan drugi rođak Hyzrija Hajrizija prijavio je da je izvesni Dula, koji je služio u štabu OVK u selu Rance, rekao da je Hyzri Hajrizi odveden u zatvor u selu Lapušnik.¹⁴²⁵ Međutim, s obzirom na prirodu ovih dokaza, kao i na rezerve Veća u vezi s pouzdanošću svedočenja Dragana Jašovića,¹⁴²⁶ Veće nije spremno da, samo na osnovu ovih dokaza, donese bilo kakav čvrst zaključak o tačnim okolnostima hapšenja Hyzrija Hajrizija.

418. Bivši zatočenici naveli su u svojim svedočenjima da su u zarobljeničkom logoru bili zatočeni zajedno s Hyzrijem Hajrizijem ili da su ga tamo videli. Svedok L10 je u svom svedočenju naveo da je izvesni “Hyzri iz Belinca”, koga je prepoznao kad mu je pokazana fotografija Hyzrija Hajrizija, bio jedan od ljudi zatočenih u ostavi zajedno s njim.¹⁴²⁷ Ovaj iskaz u skladu je sa svedočenjem L96 da je on u ostavi bio zatočen zajedno s “Hyzrijem Hajrizijem iz Belinca”.¹⁴²⁸ Konačno, L04 je u svom svedočenju naveo da je poslednjeg dana zatočeništva, kad su zatvorenici okupljeni u dvorištu zarobljeničkog logora, video “Hyzrija”, koga je prepoznao kad mu je pokazana fotografija Hyzrija Hajrizija.¹⁴²⁹ Ova dosledna svedočenja, zajedno s činjenicom da je Hyzri Harjizi, kako se navodi kasnije u ovoj Presudi,¹⁴³⁰ bio u grupi zatvorenika koje su stražari OVK zadržali na planini Beriša 25. ili 26. jula 1998, nakon što su drugi pušteni, kao i činjenicom da su njegovi posmrtni ostaci nađeni zajedno s posmrtnim ostacima drugih zatočenika iz zarobljeničkog logora u velikoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša, uverila su Veće, te ono zaključuje, da je Hyzri Hajrizi bio zatočen od strane OVK u ostavi u zarobljeničkom logoru Lapušnik.

419. Veće napominje da se, prema svedočenju L10, samo jedan zatočenik – Emin Emini - nalazio u ostavi kada je L10 u nju prvi put doveden sredinom juna 1998.¹⁴³¹ Ovo bi moglo značiti da je Hyzri Hajrizi uhapšen negde u drugoj polovini juna 1998; međutim, moguće je i da je Hyzri Hajrizi prethodno bio zatočen na nekom drugom mestu u zarobljeničkom logoru, a zatim prebačen u ostavu. U odsustvu drugih dokaza, Veće nije u mogućnosti da donese zaključak o tome kad je Hyzri

¹⁴²³ L04, T. 1199-1206; L10, T. 2922-2925; 2969-2973; L96, T. 2334-2335.

¹⁴²⁴ Dragan Jašović, T. 5264-5268.

¹⁴²⁵ Dragan Jašović, T. 5269-5271.

¹⁴²⁶ Vidi gore, par. 27.

¹⁴²⁷ L10, T. 2922-2925; 2969-2973; DP P54.

¹⁴²⁸ L96, T. 2334-2335. Međutim, L96 nije prepoznao Hyzrija Hajrizija na fotografiji, T. 2405-2409; DP P54.

¹⁴²⁹ L04, T. 1192-1194; 1199-1200; DP P54.

¹⁴³⁰ Vidi dole, par. 468-471.

¹⁴³¹ L10, T. 2917-2918.

Hajrizi doveden u zarobljenički logor Lapušnik. Veće se, međutim, uverilo da je OVK držala Hyzrija Hajrizija zatočenog u zarobljeničkom logoru do 25. ili 26. jula 1998, kad su ga stražari OVK, zajedno s drugim zatvorenicima, sproveli na planinu Beriša. Veće zaključuje da on u to vreme, prema tome, nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

420. Svedok L10 je u svom svedočenju naveo da su maskirani ljudi u zarobljeničkom logoru Lapušnik tukli "Hyzrija", tj. osobu koju je identifikovao kao Hyzrija Harjizija.¹⁴³² U njegovom svedočenju nije bilo konkretnih pojedinosti, a nema drugih dokaza koji bi pomogli Veću da sa sigurnošću utvrdi okolnosti, prirodu i težinu fizičkog nasilja nad Hyzrijem Hajrizijem, kao i počiniocima.

421. Na osnovu gore navedenog, a ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće se nije uverilo da je Hyzri Hajrizi bio podvrgnut fizičkom zlostavljanju tokom svog zatočenja od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Bez obzira na to, kako je ranije konstatovano,¹⁴³³ Veće se uverilo da su uslovi zatočenja u ostavi bili takvi da su zatočenim osobama, uključujući Hyzrija Hajrizija, naneli tešku fizičku ili psihičku patnju, ili predstavljali ozbiljan napad na njihovo ljudsko dostojanstvo. Zbog činjenice da su ovi uslovi zatočeništva održavani tokom dužeg vremena, Veće je uvereno da su oni hotimično nametani. Prema tome, zaključak Veća je da je krivično delo okrutnog postupanja (tačka 6) u vezi s Hyzrijem Hajrizijem dokazano na osnovu uslova u kojima je bio zatočen u ostavi. Krivično delo mučenja (tačka 4), međutim, nije dokazano. Navod da je Hyzri Hajrizi na planini Beriša ubijen od strane OVK dana 26. jula 1998. ili približno tog datuma razmotren je kasnije u ovoj Presudi.¹⁴³⁴

(xxiii) Shaban Hoti

422. Shaban Hoti je bio profesor koji je dobro poznavao ruski jezik, i koji je živeo u Prištini. Jedan rođak je u pismenoj izjavi uvrštenoj u spis naveo da je 20. jula 1998. Shaban Hoti izašao iz kuće u Prištini da se sastane s grupom ruskih novinara s kojima je radio, i da se više nije vratio.¹⁴³⁵ Jedan od tih ruskih novinara, Oleg Safiulin, rekao je u svom svedočenju da je 20. jula 1998. sa svojom ekipom i prevodiocem Shabanom Hotijem putovao na teritoriju pod kontrolom OVK, kad su zaustavljeni na kontrolnom punktu OVK kod Lapušnika. Prema svedočenju Olega Safiulina, njemu i njegovoj ekipi, uključujući Shabana Hotija, naređeno je da se okrenu i vrate odakle su došli, što su i učinili. Kasnije, dok su snimali na oko jedan kilometar od tog kontrolnog punkta OVK,

¹⁴³² L10, T. 2936.

¹⁴³³ Vidi gore, par. 289.

¹⁴³⁴ Vidi dole, par. 468-472.

¹⁴³⁵ DP P222.

jedna jedinica vojnika OVK ih je zaustavila i vratila ih na kontrolni punkt.¹⁴³⁶ Oleg Safiulin je rekao da je na kontrolni punkt onda došao jedan komandant OVK, kojem nije znao ime, i da je cela grupa odvedena u neku kuću južno od puta Priština-Peć.¹⁴³⁷ Oleg Safiulin je naveo da je nekoliko sati kasnije, neki komandant kojem nije znao ime – možda onaj isti koga je video kod kontrolnog punkta – stigao u tu kuću i ispitivao ga. Shaban Hoti je prevodio; već je bio pretučen, košulja mu je bila krvava i delovao je prestravljeno.¹⁴³⁸ Olega Safiulina su ubrzo potom pustili i on ne zna šta se posle toga desilo sa Shabanom Hotijem.¹⁴³⁹

423. Svedok L96 je u svom svedočenju naveo da su, prvih dana njegovog zatočenja u zarobljeničkom logoru Lapušnik, odnosno negde oko 18. jula 1998, dok je držan na prvom spratu glavne zgrade,¹⁴⁴⁰ neidentifikovani vojnici OVK doveli jednog starijeg čoveka u tu prostoriju. Sledećeg dana, L96 je od jednog vojnika OVK, za kojeg je rekao da je Shala, saznao da je taj stariji gospodin Shaban Hoti, profesor ruskog koji je radio kao prevodilac za ruske novinare.¹⁴⁴¹ Prema svedočenju L96, Shaban Hoti mu je kasnije i lično rekao da je iz Prištine i da radi za ruske novinare.¹⁴⁴² Svedok L96 je prepoznao Shabana Hotija na fotografiji.¹⁴⁴³ Iako je, prema svedočenju L96, Shaban Hoti kasnije izgleda prebačen u štalu zajedno s L96, nijedan od zatočenika koji su svedočili nije prepoznao Shabana Hotija kao jednog od ljudi koji su bili s njima zatočeni. Uprkos tome, s obzirom na potkrepljujuće dokaze da su posmrtni ostaci Shabana Hotija pronađeni zajedno s ostacima drugih zatočenika iz zarobljeničkog logora Lapušnik u velikoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša,¹⁴⁴⁴ kao i na svedočenje Olega Safiulina, Veće može da prihvati svedočenje L96 o ovom pitanju i zaključuje da je Shaban Hoti bio zatočen u zarobljeničkom logoru OVK, gde je makar jedan deo vremena proveo u prostoriji na prvom spratu glavne zgrade zarobljeničkog logora, i to približno od 20. jula do 25. ili 26. jula 1998, kad je zajedno s drugim zatvorenicima sproveden od strane stražara OVK na planinu Beriša. Veće zaključuje da je dokazano i to da Shaban Hoti, prema tome, u to vreme nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

424. Svedok L96 je u svom svedočenju naveo da je Shaban Hoti u zarobljeničkom logoru Lapušnik bio zlostavljan. Prema svedočenju L96, kad su nepoznati vojnici OVK prvi put doveli Shabana Hotija u prostoriju na prvom spratu glavne zgrade, Shaban Hoti je bio vezan lancima i

¹⁴³⁶ Oleg Safiulin, T. 1728-1731; DP P87.

¹⁴³⁷ Oleg Safiulin, T. 1739-1741; DP P88.

¹⁴³⁸ Oleg Safiulin, T. 1741-1746.

¹⁴³⁹ Oleg Safiulin, T. 1746-1748.

¹⁴⁴⁰ Vidi gore, par. 265.

¹⁴⁴¹ L96, T. 2312-2314.

¹⁴⁴² L96, T. 2346-2347.

¹⁴⁴³ L96, T. 2405-2409; DP P54.

¹⁴⁴⁴ Vidi dole, par. 473-476.

teško pretučen: nije mogao da stoji na nogama, a košulja mu je bila krvava.¹⁴⁴⁵ Ovaj iskaz je jednim delom u saglasnosti s iskazom Olega Safiulina, koji je bio sa Shabanom Hotijem nekoliko sati pre toga. Svedok L96 je takođe naveo da su vojnici OVK Shabana Hotija, uprkos takvom njegovom stanju, odveli u susednu prostoriju i nastavili da ga tuku još oko pola sata.¹⁴⁴⁶ Svedok L96 je naveo da je čuo kako vojnici pitaju Shabana Hotija: “Je l’ još uvek prevodiš za ruske novinare?” Sledeće večer je, prema rečima L96, u prostoriju gde je bio zatočen Shaban Hoti ušlo šest nepoznatih vojnika OVK, koji su počeli ponovo da ga zlostavljaju. Vojnici su vikali i skakali na njega; on je ležao na podu, vezanih ruku i nogu. Prema svedočenju L96, vrata te prostorije ostala su otvorena tokom celog događaja, tako da je mogao dobro da vidi šta se dešava.¹⁴⁴⁷ U vezi s ova dva događaja nema drugih neposrednih dokaza. Kao što se navodi kasnije u ovoj Presudi,¹⁴⁴⁸ iako je prvobitna obdukcija tela nađenog na planini Beriša za koje je utvrđeno da je telo Shabana Hotija pokazala da je imao brojne prelome lobanje, lopatice, palčane kosti, butne kosti i cevanice,¹⁴⁴⁹ kasnijim detaljnim forenzičkim pregledom ustanovljeno je da ti prelomi odgovaraju povredama od vatrenog oružja,¹⁴⁵⁰ koje su mu najverovatnije nanete u vreme smrti. U forenzičkom izveštaju o pregledu posmrtnih ostataka Shabana Hotija takođe se kaže da je moguće da je do preloma jednog rebra došlo *ante mortem*; međutim, nema nikakve potvrde za to ili procene moguće starosti ovog preloma.¹⁴⁵¹ S obzirom na sve ove okolnosti, uključujući okolnosti u kojima je Shaban Hoti prvobitno zarobljen od strane OVK, razlog njegovog hapšenja i zatočenja, činjenicu da je zadržan u zatočeništvu iako je ekipa ruskih novinara puštena, način na koji se s njim postupalo neposredno pošto je zarobljen i ekshumaciju njegovih posmrtnih ostataka, a uprkos odsustvu potkrepljujućih forenzičkih dokaza, Veće se uverilo da može da prihvati svedočenje L96 u vezi sa zlostavljanjem Shabana Hotija u glavnoj zgradi u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Veće se na osnovu okolnosti uverilo, te zaključuje, da je to što je Shaban Hoti bio predmet teškog zlostavljanja bila direktna posledica činjenice da je prevodio za ruske novinare.

425. Na osnovu gore navedenog, a ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće se uverilo da je tokom svog zatočenja od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik Shaban Hoti bio teško premlaćivan, čime mu je naneta teška fizička ili psihička patnja, ali Veće ne može da donese zaključak o tome ko su bili oni koji su ga napadali. Zaključak Veća je da je podvrgavanje Shabana Hotija premlaćivanju bila direktna posledica toga što je prevodio za ruske novinare i da su počinio postupali umišljajno i s namerom da kazne ili zastraše

¹⁴⁴⁵ L96, T. 2312-2314; 2317.

¹⁴⁴⁶ L96, T. 2312-2314; 2317.

¹⁴⁴⁷ L96, T. 2322-2325.

¹⁴⁴⁸ DP P110; Vidi dole, par. 475.

¹⁴⁴⁹ DP P111; Vidi dole, par. 475.

¹⁴⁵⁰ DP P111.

¹⁴⁵¹ DP P111.

Shabana Hotija. Shodno tome, Veće se uverilo da je krivično delo okrutnog postupanja (tačka 6) i mučenja (tačka 4) u vezi sa Shabanom Hotijem dokazano. Navodi da je Shaban Hoti na planini Beriša ubijen od strane OVK 26. jula 1998. ili približno tog datuma razmotreni su kasnije u ovoj Presudi.¹⁴⁵²

(xxiv) Hasan Hoxha

426. Dva rođaka Hasana Hoxhe dala su na ovom suđenju izjave o onome što su čula u vezi s nestankom Hasana Hoxhe. Prema njihovim pismenim izjavama, Hasan Hoxha je uhapšen 17. jula 1998, nakon što je od svoje kuće kolima krenuo s Alushom Lumom, i najpre je ispitivan u jednoj školi u Petraštici.¹⁴⁵³ Prema jednom nedatiranom Izveštaju OEBS o nestalim licima, Hasana Hoxhu i Alusha Lumu OVK je lišila slobode negde 17. jula 1998, dok su se vozili kroz selo Sedlare.¹⁴⁵⁴

427. Svedok L96 je u svom svedočenju rekao da je na početku svog zatočeništva, dok se nalazio na prvom spratu glavne zgrade u zarobljeničkom logoru Lapušnik, oko 18. jula 1998,¹⁴⁵⁵ u prostoriji video osobe za koje je rekao da su bili Hasan Hoxha i Alush Luma.¹⁴⁵⁶ Svedok L96 je prepoznao Hasana Hoxhu na fotografiji i rekao da je Hasan Hoxha bio jedan od ljudi koji su s njim bili zatočeni.¹⁴⁵⁷ Svedok L96 je takođe naveo da je, poslednjeg dana svog zatočeništva, kad su zatvorenici okupljeni u dvorištu, video Hasana Hoxhu kako izlazi iz jedne od prostorija. Pretpostavljao je da se radilo o štali.¹⁴⁵⁸ Ne postoje drugi neposredni dokazi o zatočenju Hasana Hoxhe u zarobljeničkom logoru. Veće je na drugim mestima iznelo svoje rezerve u vezi sa svedočenjem L96.¹⁴⁵⁹ Međutim, kako se navodi kasnije u ovoj Presudi,¹⁴⁶⁰ posmrtni ostaci za koje Veće zaključuje da pripadaju Hasanu Hoxhi otkriveni su na mestu pogubljenja na planini Beriša, doduše, malo dalje od drugih tela. Ovo, prema oceni Veća, u materijalnom smislu jasno potvrđuje svedočenje L96 o tome da je Hasan Hoxha bio zatočen u zarobljeničkom logoru. Iz tog razloga, Veće je uvereno da treba da prihvati iskaz L96 u vezi s Hasanom Hoxhom. Shodno tome, zaključak Veća je da je Hasan Hoxha bio zatočen od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik od približno 17. jula do 25. ili 26. jula 1998, kad je u pratnji stražara OVK, zajedno s drugim zatvorenicima, sproveden na planinu Beriša. Veće zaključuje da Hasan Hoxha u to vreme, prema tome, nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

¹⁴⁵² Vidi dole, par. 473-477.

¹⁴⁵³ Dokazni predmeti P185 i P186.

¹⁴⁵⁴ Dokazni predmeti P46; P147.

¹⁴⁵⁵ Vidi gore, par. 265.

¹⁴⁵⁶ L96, T. 2297-2298; 2301.

¹⁴⁵⁷ L96, T. 2405-2409; DP P54.

¹⁴⁵⁸ L96, T. 2349-2350.

¹⁴⁵⁹ Vidi gore, par. 26.

¹⁴⁶⁰ Vidi dole, par. 478-482.

428. Svedok L64 je u svom svedočenju naveo da je čuo da je Hasan Hoxha bio teško pretučen.¹⁴⁶¹ Ne postoje drugi dokazi na osnovu kojih bi Veće moglo da utvrdi okolnosti tog navodnog zlostavljanja ili to da li se ono uopšte dogodilo.

429. Na osnovu gore navedenog, a u odsustvu drugih dokaza o ovom pitanju, Veće se nije uverilo da je Hasan Hoxha bio podvrgnut zlostavljanju tokom svog zatočenja od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Kako se na osnovu oskudnih dokaza iz svedočenja L96 ne može utvrditi da li je Hasan Hoxha bio zatočen i negde drugde osim u glavnoj zgradi, a s obzirom na svedočenja o uslovima u njoj,¹⁴⁶² Veće ne može da se uveri da su uslovi njegovog zatočeništva bili takvi da su mu naneli tešku fizičku ili psihičku patnju, ili da su predstavljali ozbiljan napad na njegovo ljudsko dostojanstvo. Shodno tome, Veće zaključuje da krivična dela okrutnog postupanja (tačka 6) i mučenja (tačka 4) u vezi s Hasanom Hoxhom nisu dokazana. Navod da je Hasan Hoxha ubijen na planini Beriša od strane OVK dana 26. jula 1998. ili približno tog datuma razmotren je kasnije u ovoj Presudi.¹⁴⁶³

(xxv) Safet Hysenaj

430. Safet Hysenaj je bio iz sela Petrovo.¹⁴⁶⁴ Veću nisu predočeni dokazi o okolnostima hapšenja Safeta Hysenaja i njegovog prebacivanja u zarobljenički logor Lapušnik. Međutim, postoje svedočenja bivših zatočenika o tome da je Safet Hysenaj bio pritvoren u zarobljeničkom logoru. Svedok L96 je posvedočio da je poslednjeg dana zatočeništva, 25. ili 26. jula 1998, kada su zatvorenici bili okupljeni u dvorištu, video Safeta Hysenaja kako izlazi iz garaže na tom imanju. Svedok L96 ga je tad prvi put video u zarobljeničkom logoru.¹⁴⁶⁵ Ovo svedočenje u saglasnosti je sa svedočenjem L04, koji je rekao da je poslednjeg dana zatočeništva, kad je izveden iz štale, u dvorištu video "Safeta iz Petrova".¹⁴⁶⁶ Ovo svedočenje, zajedno s činjenicom da je Safet Hysenaj, kao što se razmatra kasnije u ovoj Presudi,¹⁴⁶⁷ bio među zatvorenicima koje su stražari OVK zadržali na planini Beriša 25. ili 26. jula 1998. nakon što su drugi pušteni, kao i da su njegovi posmrtni ostaci pronađeni zajedno s posmrtnim ostacima drugih zatvorenika iz tog logora u velikoj grobnici na mestu njihovog pogubljenja na planini Beriša, uverili su Veće, te ono zaključuje, da je Safet Hysenaj bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik, najverovatnije u garaži, u neutvrđenom trajanju do 25. ili 26. jula 1998, kad su ga stražari OVK, zajedno s drugim

¹⁴⁶¹ L64, T. 4515-4518.

¹⁴⁶² Vidi gore, par. 287; 289.

¹⁴⁶³ Vidi dole, par. 478-483.

¹⁴⁶⁴ L04, T. 1199-1206; L96, T. 2272; Dragan Jašović, T. 5271-5273.

¹⁴⁶⁵ L96, T. 2348; 2357-2358; dokazni predmeti P100 i P101.

¹⁴⁶⁶ L04, T. 1192-1194; 1199-1206. Veće napominje da čovek za kojeg je L04 na fotografiji rekao da je "Safet iz Petrova" nije Safet Hysenaj, već Đorđe Čuk. Veće ipak ocenjuje da zbog kvaliteta dveju fotografija i njihove fizičke sličnosti ova pogrešna identifikacija ne može predstavljati nepobitan dokaz neprepoznavanja.

¹⁴⁶⁷ Vidi dole, par. 484-487.

zatvorenicima, sproveli na planinu Beriša. Veće zaključuje da je, prema tome, dokazano i to da Safet Hysenaj u vreme relevantno za ovaj sudski postupak nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

431. Pred Većem nije bilo očevidaca koji bi svedočili o zlostavljanju Safeta Hysenaja za vreme njegovog zatočeništva ili o okolnostima njegovog zatočenja. Ovo je u skladu sa svedočenjem L96, iz kojeg proizlazi da je Safet Hysenaj bio zatočen u garaži i, po svemu sudeći, izolovan od drugih zatočenika. Forenzičkim pregledom posmrtnih ostataka Safeta Hysenaja, pronađenih u velikoj grobnici na planini Beriša, konstatovani su višestruki prelomi donje i gornje vilice koji odgovaraju dejstvu tupe sile do čega je došlo najverovatnije pre smrti.¹⁴⁶⁸ Forenzički dokazi, međutim, ne pokazuju koliko vremena pre smrti je došlo do tih trauma i Veće, u odsustvu dodatnih dokaza, ne može biti sigurno da je Safet Hysenaj ove povrede zadobio dok je bio zatočen u zarobljeničkom logoru.

432. S obzirom na gore navedeno, Veće se na osnovu raspoloživih dokaza nije uverilo da je Safet Hysenaj bio podvrgnut teškoj fizičkoj ili psihičkoj patnji dok je bio zatočen u zarobljeničkom logoru OVK u Lapušniku, kao i da su uslovi njegovog zatočenja bili takvi da su predstavljali ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo. Shodno tome, Veće zaključuje da krivična dela okrutnog postupanja (tačka 6) i mučenja (tačka 4) u vezi sa Safetom Hysenajem nisu dokazana. Navodi da je Safet Hysenaj na planini Beriša ubijen od strane OVK, dana 26. jula 1998. ili približno tog datuma razmotreni su kasnije u ovoj Presudi.¹⁴⁶⁹

(xxvi) Bashkim Rashiti

433. Bashkim Rashiti je bio iz sela Godance.¹⁴⁷⁰ Jedan rođak Bashkima Rashitija je u svojoj pismenoj izjavi izvrštenoj u spis naveo da je 11. jula 1998. Bashkim Rashiti otišao da se javi u štab OVK u Krajmirovcu i da se nije vratio.¹⁴⁷¹ Bivši zatočenici zarobljeničkog logora Lapušnik, L06, L10 i L96 su na fotografiji prepoznali Bashkima Rashitija ili "Bashkima iz Godanca", i rekli da je on bio zatočen zajedno s njima u ostavi u logoru.¹⁴⁷² Ova dosledna svedočenja, zajedno s činjenicom da je Bashkim Rashiti, kako je navedeno kasnije u ovoj Presudi,¹⁴⁷³ bio među zatvorenicima koje su stražari OVK zadržali na planini Beriša 25. ili 26. jula 1998, nakon što su ostali oslobođeni, kao i činjenicom da su njegovi posmrtni ostaci pronađeni zajedno s posmrtnim ostacima drugih zatočenika iz tog logora u velikoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša,

¹⁴⁶⁸ DP P111.

¹⁴⁶⁹ Vidi dole, par. 484-488.

¹⁴⁷⁰ L10, T. 2969-2973.

¹⁴⁷¹ DP P223.

¹⁴⁷² L06, T. 1039-1045; L10, T. 2969-2973; 2965-2966; L96, T. 2407-2408; 2334-2335; DP P54; DP P108.

¹⁴⁷³ Vidi dole, par. 489-492.

uverila su Veće, te ono zaključuje, da je Bashkim Rashiti bio zatočen u ostavi zarobljeničkog logora Lapušnik približno od 11. jula do 25. ili 26. jula 1998, kad je zajedno s drugim zatvorenicima sproveden na planinu Beriša u pratnji stražara OVK.

434. Nema dokaza o konkretnom zlostavljanju Bashkima Rashitija za vreme njegovog zatočenja od strane OVK. Bez obzira na to, kako je već konstatovano,¹⁴⁷⁴ uslovi zatočeništva u ostavi bili su takvi da je Veće uvereno da su bili uzrok teške psihičke ili fizičke patnje zatočenika, među kojima je bio i Bashkim Rashiti, i da su predstavljali ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo. Zbog činjenice da su ovakvi uslovi zatočenja održavani tokom dužeg vremena, Veće je uvereno da su oni hotimično nametani. Ostavljajući po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće, prema tome, zaključuje da je krivično delo okrutnog postupanja (tačka 6) u vezi s Bashkimom Rashitijem dokazano na osnovu uslova njegovog zatočenja. Krivično delo mučenja (tačka 4), međutim, nije dokazano. Navodi da je Bashkim Rashiti na planini Berisha ubijen od strane OVK dana 26. jula 1998. ili približno tog datuma razmotreni su kasnije u ovoj Presudi.¹⁴⁷⁵

(xxvii) Hetem Rexhaj

435. Hetem Rexhaj je živeo u selu Petrovo.¹⁴⁷⁶ Svedok L96 je u svom svedočenju naveo da je o okolnostima otmice Hetema Rexhaja saznao od jednog rođaka Hetema Rexhaja, koji je svedoku L96 rekao da su maskirani vojnici OVK jedne noći početkom jula 1998. došli u kuću Hetema Rexhaja i rekli Hetemu Rexhaju da komandant Luan traži da se on sutradan javi u štab OVK u Krajmirovcu.¹⁴⁷⁷ Hetem Rexhaj se, zajedno s tim rođakom, sutradan navodno sastao s komandantom Luanom u štabu OVK u Krajmirovcu. Dok je taj rođak Hetema Rexhaja odlazio iz štaba, video je kako pet neidentifikovanih vojnika OVK navlače Hetemu Rexhaju vreću preko glave.¹⁴⁷⁸ Ramiz Qeriqi zvani Luan dao je iskaz suprotan ovom iskazu, rekavši da je on Hetemu Rexhaju rekao da ide u Sedlare, kad je ovaj po pozivu OVK došao u Krajmirovce da se prijavi za vojsku.¹⁴⁷⁹ Ramiz Qeriqi je porekao da je bio prisutan kad je Hetemu Rexhaju preko glave navučena vreća.¹⁴⁸⁰ S obzirom na ova svedočenja, niz pitanja ostaje nerešen, konkretno, tačne okolnosti nestanka Hetema Rexhaja i moguća umešanost Ramiza Qeriqija zvanog Luan. Kakvi god da su odgovori na ta pitanja, ocena Veća je ipak da se na osnovu navedenih svedočenja, sve u svemu, može zaključiti da je Hetem Rexhaj nestao negde početkom jula 1998, nakon što je primio poziv da se javi u štab OVK u Krajmirovcu.

¹⁴⁷⁴ Vidi gore, par. 289.

¹⁴⁷⁵ Vidi dole, par. 489-493.

¹⁴⁷⁶ L04, T. 1136-1138; 1203; L96, T. 2238; 2253; DP P54.

¹⁴⁷⁷ L96, T. 2259-2262.

¹⁴⁷⁸ L96, T. 2262-2264.

¹⁴⁷⁹ Ramiz Qeriqi, T. 3618-3619; 3706.

¹⁴⁸⁰ Ramiz Qeriqi, T. 3707.

436. Svedok L04 je u svom svedočenju rekao da je u štalu odveden krajem juna 1998.¹⁴⁸¹ Svedok L04 je posvedočio da je posle četiri dana u tu prostoriju doveden "Hete iz Petrova", koga je L04 na fotografiji identifikovao kao Hetema Rexhaja.¹⁴⁸² Ovaj iskaz u skladu je sa zaključkom Veća o nestanku Hetema Rexhaja i pokazuje da je on, ubrzo nakon svog nestanka, doveden u zarobljenički logor Lapušnik. Prema rečima L04, Hetem Rexhaj se u zarobljeničkom logoru nalazio sve do poslednjeg dana zatočenja, za koji je Veće utvrdilo da je bio 25. ili 26. jula 1998. Tog dana su preostali zatvorenici okupljeni u dvorištu i OVK ih je sprovela na planinu Beriša.¹⁴⁸³ I L96 je posvedočio da je u zarobljeničkom logoru video Hetema Rexhaja, iako su bili zatočeni na različitim mestima.¹⁴⁸⁴ Svedok L96 je naveo da je, na početku svog zatočeništva, od jednog vojnika OVK, za kojeg je rekao da je Shala, saznao da je u zarobljeničkom logoru zatočen Hetem Rexhaj.¹⁴⁸⁵ Ali, L96 je Hetema Rexhaja prvi put video tek 25. ili 26. jula 1998, poslednjeg dana zatočeništva; bio je u dvorištu s ostalim zatvorenicima.¹⁴⁸⁶ Prema rečima L96, Hetem Rexhaj se bio "načisto promenio" i "od njega je ostalo [...] pola čoveka, bio je vrlo slab, mršav, neobrijan... [b]io je u jezivom stanju."¹⁴⁸⁷ Ovo svedočenje, zajedno sa svedočenjima L04, L12 i L96, koji su rekli da je Hetem Rexhaj bio među zatvorenicima koje su stražari OVK zadržali na planini Beriša nakon što su ostali oslobođeni,¹⁴⁸⁸ uverilo je Veće, te ono zaključuje, da je Hetem Rexhaj zaista bio zatočen od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik, u periodu neutvrđenog trajanja, počevši od početka jula 1998. do 25. ili 26. jula 1998, kad je u pratnji stražara OVK, zajedno s drugim zatvorenicima, sproveden na planinu Beriša. Veće zaključuje da je utvrđeno i to da Hetem Rexhaj, prema tome, u to vreme nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

437. Svedok L04 je u svom svedočenju naveo da je bio prisutan kada je Hetema Rexhaja tri-četiri puta tukao i ispitivao vojnik OVK za koga je L04 rekao da je Shala,¹⁴⁸⁹ a jednom vojnik OVK za koga je L04 rekao da je Qerqizi.¹⁴⁹⁰ O ovim konkretnim slučajevima zlostavljanja nema drugih dokaza. Iako Veće prihvata da su ovaj i ostali iskazi L04 verodostojni, onome što je naveo o okolnostima premlaćivanja i ispitivanja nedostaje toliko preciznosti i detalja da Veće ne može biti sasvim sigurno u to šta se zapravo dogodilo. Pored toga, iako je L96 govorio o stanju Hetema Rexhaja, ni on ni drugi svedoci nisu pomenuli da je na Hetemu Rexhaju, kada su ga videli 25. ili 26. jula 1998, bilo vidljivih povreda ili drugih znakova fizičkog nasilja. U ovim okolnostima, Veće na

¹⁴⁸¹ Vidi gore, par. 250-251.

¹⁴⁸² L04, T. 1136-1138.

¹⁴⁸³ L04, T. 1192-1194.

¹⁴⁸⁴ Vidi gore, par. 267.

¹⁴⁸⁵ L96, T. 2295.

¹⁴⁸⁶ L96, T. 2349; 2354-2355; 2360; dokazni predmeti P98 i P100.

¹⁴⁸⁷ L96, T. 2349.

¹⁴⁸⁸ Vidi dole, par. 494.

¹⁴⁸⁹ L04, T. 1136-1138; 1176-1177.

¹⁴⁹⁰ L04, T. 1173-1174.

kraju nije uvereno da bi, na osnovu raspoloživih dokaza, trebalo da zaključi da je Hetem Rexhaj u više navrata pretučen tokom zatočeništva od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik.

438. Na osnovu gore navedenog, a ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće se nije uverilo da je Hetem Rexhaj tokom svog zatočeništva od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik bio podvrgnut fizičkom zlostavljanju. Bez obzira na to, kako je već konstatovano,¹⁴⁹¹ Veće je zaključilo da su uslovi zatočeništva u štali bili takvi da su bili uzrok teške fizičke ili psihičke patnje zatočenika, među kojima je bio i Hetem Rexhaj, ili da su predstavljali ozbiljan napad na njihovo ljudsko dostojanstvo. Zbog činjenice da su ovakvi uslovi zatočeništva održavani tokom dužeg vremena, Veće je uvereno da su oni nametani hotimično. Veće, prema tome, zaključuje da je krivično delo okrutnog postupanja (tačka 6) u vezi s Hetemom Rexhajem dokazano. Krivično delo mučenja (tačka 4), međutim, nije dokazano. Navod da je Hetem Rexhaj ubijen na planini Beriša od strane OVK dana 26. jula 1998. ili približno tog datuma razmotren je kasnije u ovoj Presudi.¹⁴⁹²

(xxviii) Lutfi Xhemshiti

439. Lutfi Xhemshiti zvani Luta bio je šumar iz sela Crni Breg.¹⁴⁹³ Dva rođaka Lutfija Xhemshitija su u svojim pismenim izjavama uvrštenim u spis navela da su bila prisutna kad su Lutfija Xhemshitija, u njegovom domu, vojnici OVK uhapsili u noći 2. jula 1998.¹⁴⁹⁴ Postoje dokazi da su, nekoliko noći pre njegovog hapšenja, vojnici OVK, među kojima i Ramiz Qeriqi zvani Luan, došli u kuću Lutfija Xhemshitija i zaplenili mu pušku.¹⁴⁹⁵ Ramiz Qeriqi je, međutim, u sudnici porekao da je bio umešan u samo hapšenje Lutfija Xhemshitija,¹⁴⁹⁶ pa na osnovu predočenih dokaza Veće ne može sa sigurnošću doneti čvrst zaključak po tom pitanju.

440. Nekoliko bivših zatočenika navelo je da je u zarobljeničkom logoru Lapušnik videlo Lutfija Xhemshitija. Svedok L07 je rekao da je u ostavi, kad je u nju doveden u julu 1998, već bilo nekoliko zatvorenika, među kojima i "Lutfi iz Crnog Brega".¹⁴⁹⁷ Svedok L06 je Lutfija Xhemshitija prepoznao na fotografiji kao jednu od osoba s kojima je bio zatočen u ostavi.¹⁴⁹⁸ Ovo potvrđuje i svedočenje L10, koji je rekao da je "Lutfi iz Crnog Brega" bio zatočen s njim u ostavi,¹⁴⁹⁹ kao i

¹⁴⁹¹ Vidi gore, par. 289.

¹⁴⁹² Vidi dole, par. 494-497.

¹⁴⁹³ Svedok L96 je u svom svedočenju naveo da je Lutfija Xhemshitija poznavao od pre rata, T. 2409. Isto je rekao i Dragan Jašović, T. 5306-5307.

¹⁴⁹⁴ Dokazni predmeti P195 i P196.

¹⁴⁹⁵ Ramiz Qeriqi, T. 3614-3618; dokazni predmeti P195 i P196.

¹⁴⁹⁶ Ramiz Qeriqi, T. 3614-3618.

¹⁴⁹⁷ L07, T. 821-822.

¹⁴⁹⁸ L06, T. 1039-1045; DP P54.

¹⁴⁹⁹ L10, T. 2922-2925.

svedočenje L96, koji je Lutfija Xhemshitija identifikovao kao jednog od zatvorenika s kojim je bio zatočen.¹⁵⁰⁰ Na osnovu ovih doslednih svedočenja, Veće se uverilo da je Lutfi Xhemshiti bio zatočen u ostavi u zarobljeničkom logoru Lapušnik približno od 2. jula do 25. ili 26. jula 1998, kad je, zajedno s drugim zatvorenici, u pratnji stražara OVK iz zarobljeničkog logora sproveden na planinu Beriša. Ovaj zaključak takođe potvrđuju dokazi, razmotreni kasnije u ovoj Presudi,¹⁵⁰¹ da je Lutfi Xhemshiti ostao u manjoj grupi zatvorenika koju su stražari OVK zadržali na planini Beriša 25. ili 26. jula 1998, nakon što su ostali oslobođeni, i da su njegovi posmrtni ostaci pronađeni među posmrtnim ostacima drugih zatvorenika u velikoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša. Veće donosi zaključak da je, prema tome, dokazano i to da Lutfi Xhemshiti u to vreme nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

441. Ne postoje svedočenja očevidaca o zlostavljanju Lutfija Xhemshitija od strane OVK tokom njegovog zatočenja u zarobljeničkom logoru. Međutim, L07 je naveo da je, stigavši u ostavu, imao utisak da je Lutfi Xhemshiti bio teško pretučen. Pored ovog svedočenja, to bitno potvrđuje i forenzički pregled posmrtnih ostataka Lutfija Xhemshitija, kojim su konstatovani prelomi dva rebra usled dejstva tupe sile koje je zadobio oko dve nedelje pre smrti, odnosno u vreme kad je bio zatočen od strane OVK u zarobljeničkom logoru.¹⁵⁰² Nema, međutim, dokaza o konkretnim okolnostima zlostavljanja koje je prouzrokovalo ove povrede, kao ni o identitetu onih koji su ga napadali.

442. Na osnovu gore navedenog, a ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće se uverilo da je, tokom svog zatočeništva od strane OVK u ostavi u zarobljeničkom logoru Lapušnik, Lutfi Xhemshiti pretrpeo teška premlaćivanja koja su za posledicu imala višestruke prelome rebara. Premda Veće, kako je gore navedeno, ne može doneti zaključke o konkretnim okolnostima tog zlostavljanja, kao ni o tome ko su tačno bili počinioci, s obzirom na forenzičke dokaze i opšte uslove u zarobljeničkom logoru Veće je uvereno da su Lutfiju Xhemshitiju nanete teška psihička i fizička patnja ili povreda, i da su počinioci postupali hotimično. Veće, prema tome, zaključuje da je krivično delo okrutnog postupanja (tačka 6) dokazano. Veće se, međutim, na osnovu dokaza nije uverilo da je Lutfi Xhemshiti zlostavljan radi ostvarenja jednog od zabranjenih ciljeva, te zaključuje da elementi krivičnog dela mučenja nisu dokazani (tačka 4). Navod da je Lutfi Xhemshiti na planini Beriša ubijen od strane OVK dana 26. jula 1998. ili približno tog datuma razmotren je kasnije u ovoj Presudi.¹⁵⁰³

¹⁵⁰⁰ L96, T. 2409. Kad mu je pokazana fotografija Lutfija Xhemshitija, L96 je rekao da je to "Luta iz Crnog Brega".

¹⁵⁰¹ Vidi dole, par. 498-501.

¹⁵⁰² Dr George Maat, T. 5173-5175; DP P200.

¹⁵⁰³ Vidi dole, par. 498-502.

(xxix) Shyqyri Zymeri

443. Shyqyri ili “Shyqe” Zymeri bio je iz sela Godance.¹⁵⁰⁴ Jedan njegov rođak dao je izjavu prema kojoj su nepoznati vojnici OVK, u noći 26. juna 1998, došli u kuću Shyqyrija Zymerija, zaplenili jednu pušku, ispitivali Shyqyrija Zymerija o nekom pištolju i uhapsili ga primenivši silu.¹⁵⁰⁵

444. Svedok L04 je u svom svedočenju naveo da je u zarobljeničkom logoru Lapušnik bio zatočen zajedno sa “Shyqjom iz Godanca”, koga je na fotografiji identifikovao kao Shyqyrija Zymerija.¹⁵⁰⁶ I L96 je rekao da je “Shyq iz Godanca”, koga je na fotografiji identifikovao kao Shyqyrija Zymerija, bio u zarobljeničkom logoru Lapušnik,¹⁵⁰⁷ mada ga je L96, po svemu sudeći, prvi put video tek poslednjeg dana, 25. ili 26. jula 1998, kad su zatvorenici okupljeni u dvorištu i sprovedeni na planinu Beriša. I L04 i L96 rekli su da je Shyqyriju Zymeriju bila slomljena jedna noga i da su drugi morali da ga nose tokom čitavog marša na planinu Beriša u pratnji OVK.¹⁵⁰⁸ U vezi s tim, Veće napominje da je i L06 u svom svedočenju naveo da je jedan od zatočenika sprovedenih na planinu Beriša poslednjeg dana imao slomljenu nogu.¹⁵⁰⁹ Ova dosledna svedočenja, zajedno s činjenicom da je Shyqyri Zymeri, kao što je navedeno kasnije u ovoj Presudi,¹⁵¹⁰ bio u manjoj grupi zatvorenika koje su stražari OVK zadržali na planini Beriša 25. ili 26. jula 1998, nakon što su ostali pušteni, kao i činjenicom da su njegovi posmrtni ostaci pronađeni zajedno s posmrtnim ostacima drugih zatvorenika iz tog logora u velikoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša, uverili su Veće, te ono zaključuje, da je Shyqyri Zymeri bio zatočen u štali u zarobljeničkom logoru Lapušnik približno od 27. juna 1998. do 25. ili 26. jula 1998, kad su ga stražari OVK, zajedno s drugim preostalim zatvorenicima, sproveli na planinu Beriša. Veće zaključuje da je, prema tome, dokazano i to da Shyqyri Zymeri u to vreme nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

445. Osim što upravo razmotrena svedočenja pokazuju da je Shyqyriju Zymeriju u vreme evakuacije iz zarobljeničkog logora bila slomljena jedna noga, forenzičkim pregledom njegovih posmrtnih ostataka konstatovani su i višestruki prelomi četiri rebra i desne golenjače, koji su nastali

¹⁵⁰⁴ DP P224.

¹⁵⁰⁵ DP P224; vidi i DP P221. Pored toga, Dragan Jašović je u svom svedočenju naveo da je primio izveštaj prema kojem su Shyqyrija Zymerija, zajedno sa još nekoliko osoba, 27. juna 1998. uhapsile nepoznate osobe. Dragan Jašović je posvedočio da je bilo izveštaja o navodnoj umešanosti, između ostalih, i Ramiza Qeriqija zvanog Luan, T. 5223-5224; 5231-5243. Ramiz Qeriqi je porekao da je imao veze s tim hapšenjima, T. 3623. Nema, međutim, drugih dokaza koji bi Veću omogućili da sa sigurnošću donese zaključak o ovom pitanju.

¹⁵⁰⁶ L04, T. 1131-1135; 1199-1206; DP P54.

¹⁵⁰⁷ L96, T. 2409; DP P54.

¹⁵⁰⁸ L04, T. 1139-1141; L96, T. 2349-2350; 2352; 2363; 2409.

¹⁵⁰⁹ L06, T. 1025-1028.

¹⁵¹⁰ Vidi dole, par. 503-506.

dejstvom tupe sile dve-tri nedelje pre smrti,¹⁵¹¹ odnosno, u vreme dok je bio zatočen od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Nema, međutim, dokaza o okolnostima tog zlostavljanja ili o identitetu počinioca (ili počinilaca).

446. Na osnovu gore navedenog, a ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće se uverilo da je, tokom svog zatočenja od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik, Shyqyri Zymeri bio teško zlostavljan, usled čega je zadobio višestruke prelome kostiju. Mada Veće ne može sa sigurnošću da donese zaključak o okolnostima tog zlostavljanja ili o identitetu počinilaca, s obzirom na forenzičke dokaze i opšte uslove koji su vladali u zarobljeničkom logoru Veće je uvereno da je Shyqyriju Zymeriju naneta teška psihička ili fizička patnja ili povreda i da su počinioci postupali hotimično. Veće, prema tome, zaključuje da je krivično delo okrutnog postupanja (tačka 6) dokazano. Veće se, međutim, nije uverilo da je zlostavljanje Shyqyrija Zymerija izvršeno radi ostvarenja nekog od zabranjenih ciljeva koji se traže da bi se utvrdilo krivično delo mučenja (tačka 4). Navod da je Shyqyri Zymeri na planini Beriša ubijen od strane OVK 26. jula 1998. ili približno tog datuma razmotren je kasnije u ovoj Presudi.¹⁵¹²

3. Zločini na planini Beriša (tačka 10)

447. U Optužnici se navodi da je deset kosovskih Albanaca, zatočenika iz zarobljeničkog logora Lapušnik, 26. jula 1998. ili približno tog datuma ubijeno na planini Beriša.¹⁵¹³ Imena navodnih žrtava navedena su u Dodatku III Optužnice. Na osnovu ovih navoda, optuženi Fatmir Limaj i Haradin Bala se u dve tačke Optužnice terete za ubistvo, kao kršenje zakona i običaja ratovanja i kao zločin protiv čovečnosti, prema članu 3, odnosno članu 5 Statuta (tačke 9 i 10). Iz već navedenih razloga,¹⁵¹⁴ tačka 9 u ovom predmetu odbacuje se.

448. Kako je opisano ranije u ovoj Presudi, dana 25. ili 26. jula 1998, srpske snage započele su veliki napad na snage OVK na području Lapušnika.¹⁵¹⁵ Kako su srpske snage tokom napada ostvarivale prednost, OVK je ubrzano napuštala Lapušnik i zarobljenički logor. Iz dokaza nije sasvim jasno da li je zarobljenički logor napušten 25. ili 26. jula 1998; ovo, međutim, nije od značaja za zaključke Veća o događajima nakon napuštanja zarobljeničkog logora. Dokazi pokazuju da su, ujutro 25. ili 26. jula 1998, dva stražara, za koje je rečeno da su bili Shala i Murrizi, izvela

¹⁵¹¹ Dr George Maat, T. 5164-5168; DP P200. Vidi i DP P111.

¹⁵¹² Vidi dole, par. 503-507.

¹⁵¹³ Optužnica, par. 34-37.

¹⁵¹⁴ Vidi gore, par. 228.

¹⁵¹⁵ Vidi gore, par. 78-81.

preostale zatvorenike u logoru iz prostorija u kojima su bili zatočeni i okupili ih u dvorištu.¹⁵¹⁶ Čula se minobacačka vatra.¹⁵¹⁷ Shala i Murrizi, obojica naoružani automatskim puškama kalašnjikovima, naredili su grupi od dvadesetak zatvorenika da krenu pešice na planinu Beriša. Murrizi ih je vodio prema brdima.¹⁵¹⁸ Na začelju je bio Shala.¹⁵¹⁹ Nekoliko svedoka je pred Većem reklo da je većina zatočenika bila fizički u lošem stanju, pri čemu je nekima bilo posebno teško.¹⁵²⁰ Jedan od zatočenika, posebno, imao je slomljenu nogu, pa su drugi tokom čitavog marša morali da ga nose.¹⁵²¹

449. Svedok L96 je rekao da je pored njih, dok su bili na glavnom putu kroz šumu, prošao jedan traktor s naoružanim civilima.¹⁵²² U tom trenutku Shala je bio blizu L96. Svedok L96 je u svom svedočenju naveo da je čuo Shalu kad je rekao da dolazi “komandant Čeliku” i da će da ga pita šta da radi sa zatočenicima.¹⁵²³ Shala je zatim naredio zatvorenicima da se zaustave i otišao da razgovara s nekim čovekom u uniformi,¹⁵²⁴ onda se vratio s jednim od muškaraca iz pratnje komandanta i naredio zatvorenicima da nastave da pešače.¹⁵²⁵ Kako je navedeno kasnije u ovoj Presudi,¹⁵²⁶ premda su dvojica od zatvorenika navela da su tokom ovog marša videla traktor, navedeni iskaz L96 ni u jednom drugom pogledu nije potvrdio nijedan od svedoka koji su opisivali marš.¹⁵²⁷

450. Stigavši na jednu livadu na planini Beriša, grupa se zaustavila kod stabla jedne trešnje.¹⁵²⁸ Iskazi preživelih o ovom danu dosledni su u pogledu toga da je, posle nekih dva sata, Shala prozvao desetak zatvorenika, odnosno približno polovinu ljudi iz grupe, i oni su odvedeni na stranu, nekih 100 metara dalje.¹⁵²⁹ Svaki od njih dobio je po parče papira koje je potvrđivalo da su oslobođeni, i rečeno im je da idu.¹⁵³⁰ Iako je većina svedoka navela da je Shala bio taj koji je napravio odabir zatvorenika i pustio ih na slobodu, jedan svedok je naveo da ih je na slobodu pustio Murrizi.¹⁵³¹ Nijedan primerak takvog parčeta papira nije predložen kao dokaz. Zaključak Veća je da su i Shala i Murrizi učestvovali u postupku oslobađanja ove grupe zatvorenika.

¹⁵¹⁶ L04, T. 1192-1194; L12, 1813-1815; L06, T. 1025; 1028; L10, T. 2960-2961; L96 2347; 2515.

¹⁵¹⁷ L12, T. 1813-1815; L06, T. 1025; 1028; L10, T. 2960.

¹⁵¹⁸ L12, T. 1815-1818; L96, T. 1485-2486.

¹⁵¹⁹ L12, T. 1815-1818; L06, T. 1107; L10, T. 2960-2961.

¹⁵²⁰ L06, T. 1025; 1028; L10, T. 2960-2961; L96, T. 2349-2350.

¹⁵²¹ L06, T. 1025; 1028; L10, T. 2960-2961; L12, T. 1815-1818; L96, T. 2349-2350.

¹⁵²² L96, T. 2364; DP P106.

¹⁵²³ L96, T. 2364.

¹⁵²⁴ L96, T. 2364-2365.

¹⁵²⁵ L96, T. 2365.

¹⁵²⁶ Vidi dole, par. 554.

¹⁵²⁷ L04, T. 1192-1195; L10, T. 2966; L12 je naveo da on tokom marša nije video nikog, T. 1818; L06, 1025-1026.

¹⁵²⁸ L06, T. 1028-1029; L10, T. 2962; L96, T. 2372-2374; DP P108; Vidi gore, par. 278.

¹⁵²⁹ L06, T. 1028-1030; L12, 1815-1818; L10, T. 2962-2963.

¹⁵³⁰ L06, T. 1028-1030; L10, T. 2962-2965; L12, T. 1817-1818.

¹⁵³¹ L04, T. 1194-1195.

451. Samo jedan svedok, L96, pružio je neposredne dokaze o onome šta se dogodilo sa zatvorenicima koji su zadržani na planini Beriša nakon što je prva grupa puštena. Prema svedočenju L96, nekih četrdeset minuta do dva sata¹⁵³² nakon što je prva grupa zatvorenika izdvojena i puštena, Shala se vratio do trešnje, prozvao ostale zatvorenike i naredio Murriziju da ih odvede na drugo mesto.¹⁵³³ Stigli su do jedne čistine. Zatočenicima je dato malo vode i Shala im je naredio da sednu.¹⁵³⁴ Prema svedočenju L96, sa Shalom su tad bili Murrizi i još jedan vojnik, kojeg je, prema rečima L96, poslao čovek za koga tvrdi da je bio komandant Čeliku.¹⁵³⁵ Shala je nešto rekao Murriziju i tom trećem vojniku, a onda se obratio zatvorenicima rekavši: “Ovo vam je smrtna kazna”, i krenuo da puni oružje. Druga dvojica su već bila zauzela položaje. Svedok L96 je naveo da se on odmah dao u beg u suprotnom pravcu od njih trojice, kad je čuo rafalnu paljbu iz dva kalašnjikova. Čuo je i krike. Prema njegovom svedočenju, on je uspeo da umakne kotrljajući se nizbrdo. Posle nekog vremena, pucnji i krici se više nisu čuli. Svedok L96 je naveo da mu je bilo jasno da su zatvorenici mrtvi.¹⁵³⁶

452. Svedok L96 je u svom svedočenju rekao da je kasnije saznao da je i Xheladin Ademaj preživeo pogubljenje.¹⁵³⁷ Xheladin Ademaj nije svedočio u ovom predmetu. Kaare Birkeland, bivši istražitelj Centralne jedinice za krivične istrage (u daljem tekstu: CCIU, *Central Criminal Investigation Unit*), rekao je u svom svedočenju da je 13. septembra 2000. godine obavio razgovor sa Xheladinom Ademajem.¹⁵³⁸ U tom razgovoru, Xheladin Ademaj uopšte nije pomenuo pogubljenje na planini Beriša, već je naveo da su ga vojnici OVK odveli u šumu i pustili.¹⁵³⁹ Kaare Birkeland je posvedočio da mu je Xheladin Ademaj – kad ga je suočio s izjavom L96 o pogubljenju – usmeno priznao da je u prethodnoj izjavi lagao, ali nije želeo da se to zvanično dokumentuje.¹⁵⁴⁰ S druge strane, dva zatvorenika koje su vojnici OVK sproveli na planinu Beriša 25. ili 26. jula 1998, L04 i L12, svedočila su o tome da je “Xhela”, koga su prepoznali na fotografiji Xheladina Ademaja, bio među zatvorenicima koji su zadržani nakon što je prva grupa puštena.¹⁵⁴¹ Na osnovu ovih dokaza, Veće je uvereno da je Xheladin Ademaj bio među zatvorenicima koje su stražari OVK

¹⁵³² L96, T. 2377; 2486.

¹⁵³³ L96, T. 2377-2379.

¹⁵³⁴ L96, T. 2379-2381; dokazni predmeti P108 i P109.

¹⁵³⁵ L96, T. 2365.

¹⁵³⁶ L96, T. 2381-2383.

¹⁵³⁷ L96, T. 2397-2398.

¹⁵³⁸ Kaare Birkeland, T. 1644-1648.

¹⁵³⁹ Kaare Birkeland, T. 1649-1650; DP P85. Kaare Birkeland je u svom svedočenju naveo da je ta izjava bila zasnovana na beleškama koje je pravio tokom razgovora vođenog 13. septembra 2000. i da ju je Xheladin Ademaj potpisao 21. septembra 2000, T. 1647-1648. Originalne beleške Kaarea Birkelanda “uništene” su po njegovom odlasku s Kosova, T. 1666-1667.

¹⁵⁴⁰ Kaare Birkeland, T. 1657-1659; 1677; 1687; 1690. Kaare Birkeland je pripremio dopunu prvobitne izjave, ali tu dopunu Xheladin Ademaj nije potpisao, DP P86.

¹⁵⁴¹ L04, T. 1197-1198; L12, T. 1824-1829; DP P54. Ima dokaza o tome da je Xheladin Ademaj bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik, L04, T. 1136-1138; L12, T. 1820-1823.

zadržali na planini Beriša nakon što su neke pustili, kao i da je Xheladin Ademaj ili izbegao pogubljenje ili bio oslobođen 25. ili 26. jula 1998. godine. Kao što će biti detaljno objašnjeno, Veće ne može da isključi ili potvrdi mogućnost da je i Hetem Rexhaj preživio pogubljenje.¹⁵⁴²

453. Svedočenje L96 o identitetu navodnih počinitelja iziskuje dalje razmatranje. Iz razloga koji su detaljno navedeni dalje u ovoj Presudi, svedočenje L96 o susretu s komandantom Çelikuom Veće ne može da prihvati kao tačno i pouzdano.¹⁵⁴³ Veće nije uvereno ni u to da je, kada je vatra otvorena, bio prisutan i treći vojnik OVK, koga je, prema tvrdnji L96, poslao Çeliku i koji je u vreme pogubljenja bio sa Shalom i Murrizijem. Veće ne može sa sigurnošću da zaključi niti da je treći vojnik bio niti da nije bio prisutan. Još jedan značajan element svedočenja L96 o susretu i razgovoru Shale i čoveka za koga je L96 rekao da je bio komandant Çeliku 25. ili 26. jula 1998. jeste taj da je, prilikom tog susreta, komandant Çeliku odredio jednog vojnika koji je bio kod traktora da se kao treći stražar pridruži Shali i Murriziju za ostatak marša i, konačno, za pogubljenje nekih od zatvorenika. Samo još jedan zatvorenik, L10, pominje u svom svedočenju trećeg stražara, ali ne navodi kako se taj treći vojnik priključio grupi.¹⁵⁴⁴ Forenzički dokazi o onome što je pronađeno zajedno sa zakopanim telima većine zatvorenika iz druge grupe na planini Beriša, ili u njihovoj neposrednoj blizini, mogli su takođe potvrditi aktivno prisustvo trećeg stražara u vreme pogubljenja zatvorenika. Zajedno s telima, ili u njihovoj neposrednoj blizini, nađeno je zakopano više ispaljenih čaura i metaka. Za jedan broj njih ustanovljeno je da su ispaljeni iz jednog kalašnjikova. Za drugi broj je pak utvrđeno da su ispaljeni iz drugog kalašnjikova, što potvrđuje da su za pogubljenje upotrebljena najmanje dva slična oružja. Neke čaure i meci su bili u takvom stanju da se ne mogu izvlačiti zaključci o tome iz kog oružja su ispaljeni. Bila je tu i treća manja grupa čaura i metaka. Oni su bili istog kalibra kao i kalašnjikov, ali njihovo stanje nije dozvoljavalo zaključak o tome da li su ispaljeni iz jednog od dva gorenavedena oružja. Prema tome, iako forenzički dokazi potvrđuju da su za pogubljenje zatvorenika upotrebljena najmanje dva kalašnjikova, oni niti dokazuju niti isključuju mogućnost da je upotrebljen i treći kalašnjikov. Forenzički dokazi stoga niti potvrđuju niti opovrgavaju aktivno prisustvo trećeg stražara na planini Beriša u vreme pogubljenja. Svedočenje L10 i L96 o prisustvu trećeg stražara može, ali ne mora, biti tačno.

454. Međutim, na osnovu opštih okolnosti, Veće se uverilo i zaključuje da su vojnici OVK identifikovani kao Shala i Murrizi ostali s drugom grupom zatvorenika na planini Beriša i da su prisustvovali i direktno učestvovali u streljanju zatvorenika. Ovo je zaključak koji se može izvesti iz

¹⁵⁴² Vidi dole, par. 494-497.

¹⁵⁴³ Vidi dole, par. 553-556.

¹⁵⁴⁴ L10, T. 2961-2963.

ukupnih dokaza o ulozi Shale i Murrizija u zarobljeničkom logoru,¹⁵⁴⁵ činjenice da su njih dvojica sprovela preostale zatvorenike pešice na planinu Beriša kada su zarobljenički logor Lapušnik napali Srbi,¹⁵⁴⁶ njihove zajedničke uloge u oslobađanju prve grupe zatvorenika,¹⁵⁴⁷ nakon kojeg su ostali zatvorenici, među kojima i L96, ostali sa Shalom i Murrizijem,¹⁵⁴⁸ kao i činjenice da su tela svih tih preostalih zatvorenika, izuzev L96, Hetema Rexhaja i Xheladina Ademaja, kasnije pronađena nedaleko odatle.¹⁵⁴⁹ Veće zaključuje da su i Shala i Murrizi, a možda i jedan treći vojnik OVK, postupali zajedno otvorivši vatru i lišivši života sve zatvorenike iz preostale grupe, izuzev L96, Xheladina Ademaja i, eventualno, Hetema Rexhaja.

455. Svedok L96 je u svom svedočenju naveo da se neko vreme pre svog drugog razgovora s istražiteljima CCIU u avgustu 2001, vratio u Lapušnik s dva rođaka da traži mesto na planini Beriša gde su zatvorenici ubijeni. Prema njegovim rečima, na mestu pogubljenja i dalje su se videle kosti i lobanje, uprkos tome što je bilo nabacano još zemlje.¹⁵⁵⁰ Svedok L96 je rekao da je on kasnije istražitelje CCIU odveo na to mesto.¹⁵⁵¹

456. Okolnosti bekstva L96, onako kako ih je on opisao, krajnje su neuverljive. Svedok L96 je rekao da su tri vojnika naoružana kalašnjikovima stajala na razdaljini od oko sedam metara od dvanaest zatočenika, koji su sedeli jedan do drugog.¹⁵⁵² Svedok L96 je takođe naveo da je jedan od vojnika stajao ispred njega, uz sugestiju da taj vojnik možda namerno nije pucao u njega.¹⁵⁵³ S obzirom na ovakve okolnosti, teško je zamisliti kako je L96 fizički uspeo da izbegne pogubljenje. Veće, osim toga, ne može da zanemari činjenicu da je L96 tokom svedočenja činio sve da izbegne priznanje da je ranije imao društvenih i drugih kontakata sa Srbima.¹⁵⁵⁴ Konkretno, Veće nikako ne može da prihvati svedočenje L96 o tome kako je, izbegavši streljanje na planini Beriša 25. ili 26. jula 1998, kroz teritoriju pod kontrolom OVK sâm pešačio nekih četrdeset kilometara, sve do Uroševca.¹⁵⁵⁵ Veće je sklonije da poveruje da se L96, ubrzo nakon svog bekstva, zapravo predao srpskoj policiji na kontrolnom punktu u Komoranima, nakon čega je sa srpskim vlastima obavio iscrpan informativni razgovor.¹⁵⁵⁶ Veće smatra da je nastojanje L96 da izbegne priznanje o pravoj prirodi i obimu svojih odnosa s pojedinim Srbima uticalo na svedočenje L96 o tome šta je radio od trenutka kad je pobjegao pa do trenutka kad je srpskim vlastima dao informacije o svom

¹⁵⁴⁵ Vidi gore, par. 276.

¹⁵⁴⁶ Vidi gore, par. 448; 450.

¹⁵⁴⁷ Vidi gore, par. 450.

¹⁵⁴⁸ Vidi gore, par. 450.

¹⁵⁴⁹ Vidi dole, par. 457; 459; 464; 469; 474; 481; 485; 490; 499 i 504.

¹⁵⁵⁰ L96, T. 2401-2402.

¹⁵⁵¹ L96, T. 2402-2403.

¹⁵⁵² L96, T. 2381-2383.

¹⁵⁵³ L96, T. 2473-2474.

¹⁵⁵⁴ Vidi gore, par. 26.

¹⁵⁵⁵ L96, T. 2388-2389; 2420-2425.

¹⁵⁵⁶ L96, T. 2424-2428; Dragan Jašović, T. 5284.

zatočeništvu u zarobljeničkom logoru OVK, kao i na druge aspekte njegovog svedočenja, uključujući njegov jedinstven iskaz o tome da je grupa zatvorenika koja je tog dana peške išla kroz planinu Beriša naišla na traktor na kojem su bili Fatmir Limaj i drugi vojnici OVK. Kao što je već navedeno, Veću ostaju ozbiljne rezerve u vezi s nekim aspektima njegovog svedočenja, te ono, uopšte uzevši, nije spremno da prihvati njegovo svedočenje ukoliko nije u skladu s onim što su rekli drugi pouzdani svjedoci ili ukoliko u bitnim aspektima nije potvrđeno drugim dokazima.¹⁵⁵⁷

457. O ovim događajima su pred Većem izvedeni brojni dokazi, uključujući i dokaze veštaka. Judy Thomas, pripadnica kanadske policije koja je radila u CCIU, u svojoj pismenoj izjavi, koja je uz saglasnost odbrane uvrštena u dokaze, detaljno je opisala kako je, na jednom zabačenom mestu na planini Beriša između 20. i 24. avgusta 2001. godine, najpre pronađeno i ekshumirano osam tela,¹⁵⁵⁸ dok je deveto telo pronađeno i ekshumirano posle dodatne pretrage terena 11. aprila 2002, na razdaljini od približno 14 metara od prve grobnice.¹⁵⁵⁹ Istražitelje su do tog mesta odvela dva civila.¹⁵⁶⁰ Ostaci tih osam leševa koji su prvi iskopani, kao i devetog naknadno pronađenog leša, podvrgnuti su detaljnom forenzičkom ispitivanju.¹⁵⁶¹ Judy Thomas je takođe istakla da na toj lokaciji nije bilo obeleženih grobova ili raka i da je na leševe bila nabacana zemlja koja nije dolazila s iste lokacije. Ova i druge utvrđene činjenice navele su je da zaključi da žrtve jesu lišene života na mestu gde su njihova tela pronađena, ali da su naknadno zatrpane zemljom.¹⁵⁶² Obdukcije skeletnih ostataka prvih osam leševa obavila je u periodu od 5. do 12. septembra 2001. forenzički antropolog OEBS-a dr Tarja Formisto, koja je 16. aprila 2002. obavila obdukciju i devetog leša.¹⁵⁶³ Obdukcijama je za sva tela utvrđeno da je smrt nastupila više od dve godine ranije, što odgovara vremenu kada su se po navodima dogodila ova ubistva.¹⁵⁶⁴ Još dva antropološka pregleda posmrtnih ostataka obavio je tim stručnjaka koji je predvodio dr Jose Pablo Baraybar, između novembra 2002. i decembra 2003,¹⁵⁶⁵ i tim stručnjaka koji je predvodio dr George Maat, u julu 2003.¹⁵⁶⁶ U maju 2004, dr Daniel Vanek iz Međunarodne komisije za nestala lica (u daljem tekstu: MKNL) podneo je izveštaj o rezultatima analize DNK bioloških uzoraka uzetih iz osam od devet tela; uzorci su dostavljeni od strane CCIU. Dodatak tom izveštaju podnet je u decembru 2004.¹⁵⁶⁷ Balističkim veštačenjem čaura, metaka i fragmenata, koji su, kako su se strane saglasile, pronađeni na mestu

¹⁵⁵⁷ Vidi gore, par. 26.

¹⁵⁵⁸ DP P110; satelitom za globalno pozicioniranje za lokaciju je utvrđeno da je 88467E-09500N.

¹⁵⁵⁹ DP P110, par. 41-42 izjave Judy Thomas i memorandum 0323-2015.

¹⁵⁶⁰ DP P110, par. 18 izjave Judy Thomas.

¹⁵⁶¹ DP P110, par. 41-42 izjave Judy Thomas i memorandum 0323-2015.

¹⁵⁶² DP P110, par. 39 izjave Judy Thomas.

¹⁵⁶³ DP P111.

¹⁵⁶⁴ DP P111.

¹⁵⁶⁵ DP P111.

¹⁵⁶⁶ DP P200.

¹⁵⁶⁷ I izveštaj i dodatak uvršteni su u spis kao DP P112.

ekshumacije,¹⁵⁶⁸ utvrđeno je prisustvo 30 čaura kalibra koji odgovara automatskim puškama kalašnjikov, od kojih je većina proizvedena u Albaniji, nekolicina u Kini, a jedna u Istočnoj Nemačkoj.¹⁵⁶⁹ Kako je već razmotreno, iz zaključaka balističkog veštaka Wima Kerkhoffa izgleda proizilazi da je većina čaura bila ispaljena iz dva različita kalašnjikova, dok se za nekoliko čaura sličnog kalibra ne može sa sigurnošću utvrditi da li su ispaljene iz ijednog od ta dva kalašnjikova. Veštačenje je urađeno i za jednu drugu grupu od pet metaka i jedan srednji deo košuljice. Međutim, kao što se i očekivalo, nije bilo moguće utvrditi da li su neki od tih metaka ispaljeni iz nekih od tih čaura, niti da li su neki od tih metaka ispaljeni iz jednog od dva navedena oružja ili pak iz nekog trećeg oružja sličnog kalibra.¹⁵⁷⁰ Na dotičnom mestu pronađen je i jedan komad metala, ali njegovo balističko veštačenje nije dalo značajnije rezultate.¹⁵⁷¹ Kod samih tela pronađeno je šest čaura i pet projektila.¹⁵⁷² Svi ti izveštaji veštaka uvršteni su u spis uz saglasnost odbrane, a odbrana nije osporila validnost ili tačnost nijednog od zaključaka do kojih su ovi veštaci došli na osnovu svojih forenzičkih pregleda, analiza DNK i balističkih veštačenja.¹⁵⁷³ Mesto grobnice devet pronađenih tela – u planini, istočno od sela Beriša, nedaleko od puta za Klečku,¹⁵⁷⁴ generalno odgovara svedočenjima zatvorenika, uključujući i L96.

(a) Emin Emini

458. Veće je u ovoj Presudi već iznelo zaključak da je Emin Emini bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁵⁷⁵ Veće je čulo usmeno svedočenje prema kojem je Emin Emini bio u grupici zatvorenika koja je zadržana na planini Beriša kad je prva grupa puštena. Svedok L04 je u svom svedočenju naveo da je Emin Emini, kojeg je identifikovao na fotografiji,¹⁵⁷⁶ bio jedan od zatvorenika koji su zadržani na planini Beriša kad je on pušten.¹⁵⁷⁷ Svedok L12 je, uz izvestan podsticaj, uspeo da se seti imena više zatvorenika, uključujući Emina Eminija, za koga je rekao da se nalazio u grupi koja je zadržana na planini Beriša kad je on pušten.¹⁵⁷⁸ I L96 je, kad mu je pokazana fotografija Emina Eminija, rekao da je on bio jedan od zatvorenika iz grupe koja je odvedena na pogubljenje.¹⁵⁷⁹

¹⁵⁶⁸ T. 2580.

¹⁵⁶⁹ DP P113, str. 7.

¹⁵⁷⁰ DP P113, p 9.

¹⁵⁷¹ DP P113, p 9.

¹⁵⁷² DP P110.

¹⁵⁷³ T. 2575-2581.

¹⁵⁷⁴ DP P1, geografske karte 6 i 7.

¹⁵⁷⁵ Vidi gore, par. 410.

¹⁵⁷⁶ L04, T. 1199-1206; DP P54.

¹⁵⁷⁷ L04, T. 1196-1197; DP P76.

¹⁵⁷⁸ L12, T. 1820-1823. Svedok L12 je na fotografiji prepoznao Emina Eminija, T. 1824-1829; DP P54.

¹⁵⁷⁹ L96, T. 2405-2409; DP P54. Premda se ime Emin Emini ne pojavljuje na spisku zatvorenika za koje je L96 rekao da su bili na mestu pogubljenja, on je na tom spisku, po svemu sudeći, naveden kao "Emin Idrizi Gernnaley", DP P108.

459. Poređenjem analize DNK iz koštanih uzoraka uzetih iz leša br. 3 (NN987), pronađenog u velikoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša, i analize DNK iz uzorka krvi jednog člana porodice Emina Eminija, utvrđeno je da je verovatnoća srodstva veća od 98,8%.¹⁵⁸⁰ Veće se stoga uverilo da je jedno od tela (leš br. 3 - NN987) pronađenih na mestu pogubljenja na planini Beriša bilo telo Emina Eminija.

460. Obdukcijom tela NN987 koju je dr Tarja Formisto obavila 6. septembra 2001. konstatovana je strelna povreda lobanje.¹⁵⁸¹ Forenzičkim pregledom ostataka skeleta NN987 koji je kasnije obavio dr Jose Pablo Baraybar, potvrđeno je da je smrt nastupila kao posledica višestrukih strelnih rana glave.¹⁵⁸² Ovaj zaključak je suštinski samo dodatno potvrdio i sledeći forenzički pregled koji je obavio dr George Maat, koji je kod žrtve NN987 utvrdio višestruke perimortalne frakture usled mehaničkih trauma, koje odgovaraju strelnim ranama i povredama izazvanim dejstvom tupe sile.¹⁵⁸³

461. Na osnovu gorenavedenih dokaza, Veće se uverilo da je telo Emina Eminija ekshumirano iz velike grobnice na mestu pogubljenja zatvorenika na planini Beriša i da je Emin Emiri na tom mestu lišen života nakon što je više puta pogođen iz vatrenog oružja. Čak ako se i zanemari iskaz L96 o pogubljenju zatvorenika, dokazi o zatočenju Emina Eminija u zarobljeničkom logoru, o tome da se nalazio u drugoj grupi zatvorenika koje su vojnici OVK poznati kao Shala i Murrizi – u to vreme obojica naoružani – zadržali na dotičnom mestu na planini Beriša, način na koji je umro (tj. od višestrukih strelnih rana), kao i broj žrtava koje su doživele istu sudbinu, nesumnjivo pokazuju Veću da su Emina Eminija života lišili drugi i da su počinioci bili pripadnici OVK poznati kao Shala i Murrizi, koji su, i jedan i drugi, postupali zajedno i s namerom da ga ubiju. Veće se takođe uverilo da je, u vreme kada je lišen života, Emin Emiri bio zatočenik OVK i da nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Mogućnost da je tu bio i treći vojnik OVK koji je učestvovao u streljanju ne može se na osnovu dokaza sasvim odbaciti, ali ona, po mišljenju Veća, nema uticaja na ove zaključke.

462. Na osnovu gore navedenog, a ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti optuženih Fatmira Limaja i Haradina Bale, Veće zaključuje da su elementi krivičnog dela ubistva (tačka 10) u vezi s Eminom Eminijem dokazani.

¹⁵⁸⁰ DP P112, str. 6 izveštaja i str. 5 dodatka.

¹⁵⁸¹ DP P111.

¹⁵⁸² DP P111.

¹⁵⁸³ DP P200.

(b) Ibush Hamza

463. Veće je već iznelo zaključak da svedočenja o identitetu osoba zatočenih u zarobljeničkom logoru Lapušnik sama po sebi ne dokazuju da je Ibush Hamza bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁵⁸⁴ Međutim, ime “Ibushi” pojavljuje se na spisku osoba za koje je L04 naveo da su zadržane na planini Beriša kad je on pušten.¹⁵⁸⁵ Iz ovoga jasno sledi zaključak da je čovek koga je L04 u logoru znao kao Ibushija bio zatvorenik u istom logoru i jedan od zatvorenika koji su 25. ili 26. jula 1998. sprovedeni na planinu Beriša, kao i da se nalazio u drugoj grupi zatvorenika koji su zadržani nakon što je jedan broj zatvorenika pušten. To je zaključak Veća.

464. Poređenjem analize DNK iz koštanih uzoraka uzetih iz leša br. 1 (NN985), pronađenog u velikoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša, i analize DNK uzoraka krvi članova porodice Ibusha Hamze, utvrđeno je da je verovatnoća srodstva u odnosu na DNK leša br. 1 (NN985) veća od 99,9%.¹⁵⁸⁶ Veće se stoga uverilo da je jedno od tela (leš br. 1 - NN985) pronađenih u velikoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša bilo telo Ibusha Hamze, koga je L04 u zarobljeničkom logoru znao kao Ibushija.

465. Obdukcijom tela NN985 koju je dr Tarja Formisto obavila 5. septembra 2001. konstatovane su višestruke strelne rane.¹⁵⁸⁷ Forenzičkim pregledom ostataka skeleta NN985 koji je kasnije obavio dr Jose Pablo Baraybar potvrđeno je da je smrt nastupila kao posledica višestrukih strelnih rana grudi i karlice.¹⁵⁸⁸ Ovaj zaključak je potvrdio i sledeći forenzički pregled koji je obavio dr George Maat, koji je kod žrtve NN985 utvrdio višestruke perimortalne frakture usled mehaničkih trauma.¹⁵⁸⁹

466. Na osnovu gorenavedenih dokaza, Veće se uverilo da je telo Ibusha Hamze ekshumirano iz velike grobnice na mestu pogubljenja na planini Beriša i da je na tom mestu Ibush Hamza lišen života nakon što je više puta pogođen iz vatrenog oružja. Čak ako se i zanemari iskaz L96 o pogubljenju zatvorenika, svedočenje L04 o tome da je među zatočenicima bio čovek koji mu je bio poznat kao Ibushi, prisustvo tog čoveka u drugoj grupi zatvorenika koje su vojnici OVK poznati kao Shala i Murrizi – u to vreme obojica naoružani – zadržali na dotičnom mestu na planini Beriša, način na koji je umro (tj. od višestrukih strelnih rana), kao i broj žrtava koje su doživele istu sudbinu, nesumnjivo pokazuju Veću da su Ibusha Hamzu života lišili drugi i da su počinioci bili

¹⁵⁸⁴ Vidi gore, par. 415. DP P54; L12, T. 1824-1829; L04, T. 1199-1206; L96, T. 2405-2409; ime Ibusha Hamze nije na spisku zatvorenika za koje je L96 rekao da su bili na mestu pogubljenja, DP P108.

¹⁵⁸⁵ DP P76, L04, T. 1197-1198.

¹⁵⁸⁶ DP P112, str. 5 izveštaja i str. 4 dodatka. Identitet davaoca uzoraka krvi u svrhe poređenja smatra se poverljivim podatkom.

¹⁵⁸⁷ DP P111.

¹⁵⁸⁸ DP P111.

¹⁵⁸⁹ DP P200.

pripadnici OVK poznati kao Shala i Murrizi, koji su, i jedan i drugi, postupali zajedno i s namerom da ga ubiju. Veće se takođe uverilo da je, u vreme kada je lišen života, Ibush Hamza bio zatočenik, kao i da nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Mogućnost da je tu bio i treći vojnik OVK koji je učestvovao u streljanju ne može se na osnovu dokaza sasvim odbaciti, ali ona, po mišljenju Veća, nema uticaja na ove zaključke.

467. Na osnovu gore navedenog, a ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti optuženih Fatmira Limaja i Haradina Bale, Veće zaključuje da su elementi krivičnog dela ubistva (tačka 10) u vezi s Ibushom Hamzom dokazani.

(c) Hyzri Hajrizi

468. Veće je već iznelo zaključak da je Hyzri Hajrizi bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁵⁹⁰ Hyzri Hajrizi se nalazio među zatvorenici koji su zadržani na planini Beriša nakon što je prva grupa puštena. Svedok L04 je identifikovao Hyzrija Hajrizija na fotografiji¹⁵⁹¹ i po imenu,¹⁵⁹² i rekao je da je on bio jedan od zatvorenika koji su zadržani kad je L04 pušten. Iako L96 nije prepoznao Hyzrija Hajrizija na fotografiji,¹⁵⁹³ u svom svedočenju je naveo da je “Hyzri iz Belinca” bio jedan od zatvorenika u grupi koja je zadržana kod trešnje.¹⁵⁹⁴ U vezi s tim, Veće napominje da je L10 u svom svedočenju naveo da je u ostavi bio zatočen s “Hyzrijem iz Belinca”, koga je na fotografiji identifikovao kao Hyzrija Hajrizija.¹⁵⁹⁵ Svedok L04 je takođe potvrdio da je Hyzri Harjizi s fotografije čovek koga je u svom svedočenju nazivao “Hyzri iz Belinca”.¹⁵⁹⁶

469. Poređenjem analize DNK iz koštanih uzoraka uzetih iz leša br. 5 (NN989), pronađenog u velikoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša, i analize DNK uzoraka krvi članova porodice Hyzrija Harjizija, utvrđeno je da je verovatnoća srodstva veća od 99,9%.¹⁵⁹⁷ Osim toga, 7. oktobra 2001. godine, bratu Hyzrija Hajrizija, Haxbiju Hajriziju, pokazane su fotografije odeće nađene u grobnici i on je rekao da je njegov brat, kada je nestao, nosio košulju nađenu na lešu br. 5 (NN989).¹⁵⁹⁸ Veće se, u svetlu ovih dokaza, uverilo da je jedno od tela (leš br. 5 - NN989) pronađenih u velikoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša bilo telo Hyzrija Hajrizija.

¹⁵⁹⁰ Vidi gore, par. 417-419.

¹⁵⁹¹ L04, T. 1199-1206; dokazni predmeti P54.

¹⁵⁹² Ime “Hyzrija” se pojavljuje na spisku zatvorenika za koje je L04 rekao da su zadržani na planini Beriša, T. 1197-1198; DP P76.

¹⁵⁹³ L96, T. 2405-2409; DP P54.

¹⁵⁹⁴ L96, T. 2377-2387; “Hyzri iz Belinca” se pojavljuje na spisku zatvorenika za koje je L04 rekao da su bili na mestu pogubljenja, DP P108.

¹⁵⁹⁵ L10, T. 2922-2925; 2969-2973; DP P54.

¹⁵⁹⁶ L04, T. 1199-1206; DP P54.

¹⁵⁹⁷ DP P112, str. 8 izveštaja i str. 6 dodatka.

¹⁵⁹⁸ DP P110, par. 52 izjave Judy Thomas.

470. Obdukcijom tela NN989 koju je dr Tarja Formisto obavila 10. septembra 2001. konstatovane su frakture lobanje.¹⁵⁹⁹ Forenzičkim pregledom ostataka skeleta NN989 koji je kasnije obavio dr Jose Pablo Baraybar utvrđeno je da te frakture odgovaraju tangencijalnoj strelnoj rani i da je uzrok smrti bila strelna rana glave.¹⁶⁰⁰ Ovaj zaključak je potvrdio i dalji forenzički pregled koji je obavio dr George Maat, koji je kod žrtve NN989 utvrdio višestruke perimortalne frakture usled mehaničkih trauma.¹⁶⁰¹

471. Na osnovu gorenavedenih dokaza, Veće se uverilo da je telo Hyzrija Hajrizija ekshumirano iz velike grobnice na mestu pogubljenja na planini Beriša i da je na tom mestu Hyzri Hajrizi lišen života nakon što je pogođen iz vatrenog oružja u glavu. Čak ako se i zanemari iskaz L96 o pogubljenju zatvorenika, dokazi o zatočenju Hyzrija Hajrizija u zarobljeničkom logoru i njegovom prisustvu u drugoj grupi zatvorenika koje su vojnici OVK poznati kao Shala i Murrizi – u to vreme obojica naoružani – zadržali na dotičnom mestu na planini Beriša, način na koji je umro, kao i broj žrtava koje su doživele istu sudbinu na istom mestu, nesumnjivo pokazuju Veću da je Hyzri Hajrizi lišen života nakon što je pogođen iz vatrenog oružja u glavu i da su počinoci bili pripadnici OVK poznati kao Shala i Murrizi, koji su postupali zajedno i s namerom da ga ubiju. Veće se takođe uverilo da je, u vreme kada je lišen života, Hyzri Hajrizi bio zatočenik OVK i da nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Mogućnost da je tu bio i treći vojnik OVK koji je učestvovao u ovom streljanju ne može se na osnovu dokaza sasvim odbaciti, ali ona, po mišljenju Veća, nema uticaja na ove zaključke.

472. Na osnovu gore navedenog, a ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti optuženih Fatmira Limaja i Haradina Bale, Veće zaključuje da su elementi krivičnog dela ubistva (tačka 10) u vezi s Hyzrijem Hajrizijem dokazani.

(d) Shaban Hoti

473. Veće je već iznelo zaključak da je Shaban Hoti bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁶⁰² Samo je jedan svedok, L96, naveo u svom usmenom iskazu pred Većem da je Shaban Hoti bio među zatvorenicima koji su zadržani na planini Beriša kad je prva grupa puštena. Svedok L96 je rekao da je Shaban Hoti bio među zatvorenicima na mestu pogubljenja.¹⁶⁰³ Nijedan drugi zatvorenik koji je svedočio o maršu na planinu Beriša nije prepoznao Shabana Hotija na

¹⁵⁹⁹ DP P111.

¹⁶⁰⁰ DP P111.

¹⁶⁰¹ DP P200; dr George Maat, T. 5160-5163; 5176.

¹⁶⁰² Vidi gore, par. 422-423.

¹⁶⁰³ L96, T. 2377-2387; Shaban Hoti se pojavljuje na spisku zatvorenika za koje je L96 rekao da su bili na mestu pogubljenja, DP P108.

fotografiji.¹⁶⁰⁴ Nijedan od njih nije ga naveo ni kao jednog od zatvorenika koji su zadržani na planini Beriša kad je prva grupa puštena. Međutim, Veće smatra da razlog tome može biti činjenica da je Shaban Hoti bio zatočen u glavnoj zgradi zarobljeničkog logora Lapušnik.¹⁶⁰⁵ Osim L96, koji je takođe držan u toj zgradi tokom prva tri dana svog zatočeništva i koji se tad sreo sa Shabanom Hotijem,¹⁶⁰⁶ to što drugi zatvorenici tokom svog zatočenja u zarobljeničkom logoru nisu imali kontakta sa Shabanom Hotijem je za očekivati, tako da im on na dan pogubljenja na planini Beriša i nije mogao biti poznat.

474. Poređenjem analize DNK iz koštanih uzoraka uzetih iz leša br. 4 (NN988), pronađenog u velikoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša, i analize DNK uzoraka krvi članova porodice Shabana Hotija, utvrđeno je da je verovatnoća srodstva veća od 99,9%.¹⁶⁰⁷ Veće je stoga uvereno da je jedno od tela (leš br. 4 - NN988) pronađenih na mestu pogubljenja na planini Beriša bilo telo Shabana Hotija.

475. Obdukcijom tela NN988 koju je dr Tarja Formisto obavila 10. septembra 2001. konstatovane su brojne frakture, uključujući i fraktura lobanje.¹⁶⁰⁸ Prilikom obdukcije pronađen je i jedan deformisan projektil.¹⁶⁰⁹ Forenzičkim pregledom ostataka skeleta NN986 koji je kasnije obavio dr Jose Pablo Baraybar utvrđeno je da su smrt prouzrokovale višestruke strelne rane glave i grudi.¹⁶¹⁰ Ovaj zaključak je potvrdio i dalji forenzički pregled koji je obavio dr George Maat, koji je utvrdio da je žrtva NN988 zadobila višestruke perimortalne frakture, uključujući i frakturu lobanje, usled mehaničkih trauma.¹⁶¹¹ Sva tri pregleda saglasna su po pitanju povreda koje su dovele do smrti Shabana Hotija.

476. Na osnovu gorenavedenih dokaza, Veće se uverilo da je telo Shabana Hotija ekshumirano iz velike grobnice na mestu pogubljenja na planini Beriša i da je na tom mestu Shaban Hoti 25. ili 26. jula 1998. lišen života nakon što je više puta pogođen iz vatrenog oružja. Čak ako se i zanemari iskaz L96 o pogubljenju zatvorenika, činjenica da je Shaban Hoti bio zatočen od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik do 25. ili 26. jula 1998, činjenica da je pronađen mrtav u glavnoj grobnici u blizini mesta pogubljenja, način na koji je umro, kao i broj žrtava koje su doživele istu sudbinu na istom mestu, nesumnjivo pokazuju Veću da je Shaban Hoti lišen života nakon što je

¹⁶⁰⁴ L04, T. 1199-1206; L06, T. 1039-1045; L12, T. 1824-1829; DP P54. Pored toga, Shaban Hoti se ne pojavljuje na spisku zatvorenika za koje je L04 rekao da su zadržani na planini Beriša kad je on pušten, DP P76.

¹⁶⁰⁵ Vidi gore, par. 422-423.

¹⁶⁰⁶ L96, T. 2312-2316; 2336; 2346-2347.

¹⁶⁰⁷ DP P112, str. 6 drugog izveštaja od 12. decembra 2004. Prethodna analiza DNK leša br. 4 (NN988) isključila je mogućnost srodstva s porodicom Hetema Rexhaja, str. 7 izveštaja veštaka.

¹⁶⁰⁸ DP P111.

¹⁶⁰⁹ DP P110.

¹⁶¹⁰ DP P111.

¹⁶¹¹ DP P200; dr George Maat, T. 5160-5163.

pogođen iz vatrenog oružja i da su počinioci bili pripadnici OVK Shala i Murrizi, koji su bili naoružani i čuvali grupu zatvorenika koja je zadržana nakon što su ostali pušteni. S obzirom na ove okolnosti, Veće se takođe uverilo, te zaključuje, da su Shala i Murrizi postupali zajedno kako bi 25. ili 26. jula 1998. lišili života Shabana Hotija i da su i jedan i drugi imali nameru da ga ubiju. Veće se takođe uverilo, te zaključuje, da je u vreme kada je lišen života, Shaban Hoti bio zatočenik OVK i da nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Mogućnost da je tu bio i treći vojnik OVK koji je učestvovao u streljanju ne može se na osnovu dokaza sasvim odbaciti, ali ona, po mišljenju Veća, nema uticaja na ove zaključke.

477. Na osnovu gore navedenog, a ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti optuženih Fatmira Limaja i Haradina Bale, Veće zaključuje da su elementi krivičnog dela ubistva (tačka 10) u vezi sa Shabanom Hotijem dokazani.

(e) Hasan Hoxha

478. Veće je u ovoj Presudi već iznelo zaključak da je Hasan Hoxha bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁶¹² Pred Veće su izneta suprotstavljena usmena svedočenja o sudbini Hasana Hoxhe i o tome da je on navodno bio među zatvorenicima pogubljenim na planini Beriša. Svedok L96 je Hasana Hoxhu prepoznao na fotografiji¹⁶¹³ i po imenu,¹⁶¹⁴ i rekao da je on bio jedan od zatvorenika koji su zadržani na mestu pogubljenja nakon što su drugi pušteni. Ime "Hasani" se takođe pominje na spisku zatvorenika za koje je L04 u svom svedočenju naveo da su ostali na planini Beriša onog dana kad je on pušten.¹⁶¹⁵ Svedok L04, međutim, nije prepoznao Hasana Hoxhu na fotografiji.¹⁶¹⁶ Svedok L64 je rekao da je negde u julu 1998. video tri tela nedaleko od sela Morina /Morine/ i da veruje da je jedno od njih bilo telo Hasana Hoxhe.¹⁶¹⁷ Svedok L64 je u svom svedočenju naveo da je Hasana Hoxhu nedugo pre toga video na jednom putu u Lapušniku.¹⁶¹⁸ Međutim, kako Veće shvata svedočenje L64, L64 se nalazio u kolima kad je video tela i nije izlazio iz kola da ih pogleda izbliza i potvrdi svoju pretpostavku da je jedno od njih bilo telo Hasana Hoxhe.¹⁶¹⁹ U ovim okolnostima, Veće nije spremno da se imalo pouzda u ovaj deo svedočenja L64.¹⁶²⁰

¹⁶¹² Vidi gore, par. 427.

¹⁶¹³ L96, T. 2405-2409; DP P54.

¹⁶¹⁴ L96, T. 2406. Ime "Hasan Hoxha Dobreve" pojavljuje se na spisku zatvorenika za koje je L96 rekao da su bili na mestu pogubljenja, DP P108.

¹⁶¹⁵ L04, T. 1197-1198; DP P76.

¹⁶¹⁶ L04, T. 1199-1206; DP P54.

¹⁶¹⁷ L64, T. 4518-4519.

¹⁶¹⁸ L64, T. 4515-4518.

¹⁶¹⁹ L64, T. 4518-4519.

¹⁶²⁰ Vidi i gore, par. 28.

479. Dana 11. aprila 2002, prilikom druge ekshumacije na navedenoj lokaciji na planini Beriša, tim CCIU je pronašao i deveto telo (NN376) na udaljenosti od približno 14 metara od glavne grobnice. Veće ne raspolaže dokazima da je za ovaj leš urađena analiza DNK. U izveštaju od 23. maja 2003. godine, međutim, istražitelj CCIU Andreas Manthey naveo je da je porodica Hasana Hoxhe prepoznala odeću pronađenu tokom pregleda i rekla da je to odeća koju je Hasan Hoxha nosio onog dana kad je nestao.¹⁶²¹ Na identifikacionim snimcima pantalona nađenih na posmrtnim ostacima NN376 vidi se donji deo trenerke marke "Adidas", tamne boje, s belim ili žutim prugama.¹⁶²²

480. U jednom nedatiranom Izveštaju o nestalom licu koji je napravio OEBS, navodi se i to da je u vreme svog nestanka Hasan Hoxha nosio crnu trenerku sa žutim prugama i patike.¹⁶²³ Negde tokom 2001. godine, bratu Hasana Hoxhe, Ramadanu Hoxhi, pokazana je odeća pronađena na prethodnih osam leševa i on je rekao da je Hasan Hoxha tad nosio donji deo trenerke marke "Adidas".¹⁶²⁴ Negde tokom 2002. godine, CCIU je pozvao Ramadana Hoxhu i Nuhija Hoxhu, Hasanovog sina, da identifikuju odeću pronađenu na devetom lešu i obojica su navela da su sigurna da je to odeća njihovog nestalog rođaka, uključujući donji deo trenerke marke "Adidas", donji veš i potkošulju.¹⁶²⁵

481. Veće prihvata identifikaciju odeće od strane Ramadana i Nuhija Hoxhe, koju odbrana nije osporila, i zaključuje da je odeća pronađena na tom mestu zajedno s devetimi lešom NN376 pripadala Hasanu Hoxhi. Ovo je u saglasnosti s drugim gorenavedenim dokazima. Donji deo trenerke marke "Adidas" može se lako prepoznati na fotografijama i odgovara opisu koji je dao brat Hasana Hoxhe i opisu koji je naveden u Izveštaju o nestalom licu. Pored toga, svedočenja o zatočenju Hasana Hoxhe od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik i iskaz L96 da ga je video na mestu pogubljenja, koji Veće prihvata jer ga potvrđuju i drugi dokazi o kojima je bilo reči, takođe ukazuju na to da je Hasan Hoxha bio među zatvorenicima koji su ostali na mestu pogubljenja 25. i 26. jula 1998. nakon što su drugi pušteni. Dokazi ne pružaju nikakvo direktno objašnjenje zašto se telo Hasana Hoxhe nalazilo na izvesnoj udaljenosti od glavne grobnice; možda je Hasan Hoxha, kada je pogođen, jednostavno, pao na tom mestu. Forenzičkim pregledom ostataka skeleta NN376 koji je obavio dr Jose Pablo Baraybar utvrđeno je da je uzrok smrti Hasana Hoxhe bila strelna rana na grudima.¹⁶²⁶

¹⁶²¹ DP P110.

¹⁶²² DP P111.

¹⁶²³ Dokazni predmeti P46 i P147.

¹⁶²⁴ DP P110.

¹⁶²⁵ Dokazni predmeti P185 i P186.

¹⁶²⁶ DP P111.

482. Na osnovu gorenavedenih dokaza, Veće se uverilo da je telo Hasana Hoxhe ekshumirano iz velike grobnice na mestu pogubljenja na planini Beriša i da je na tom mestu Hasan Hoxha 25. ili 26. jula 1998. lišen života nakon što je pogođen iz vatrenog oružja. Čak ako se i zanemari iskaz L96 o pogubljenju zatvorenika, činjenica da je Hasan Hoxha bio zatočen od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik, mesto na kojem je pronađeno njegovo telo, način na koji je umro (tj. od strelne rane na grudima), broj žrtava koje su doživele istu sudbinu i čiji su posmrtni ostaci nađeni na istom mestu, nesumnjivo pokazuju Veću da je Hasan Hoxha 25. ili 26. jula 1998. na dotičnom mestu pogubljenja lišen života od strane dva naoružana vojnika OVK koji su sproveli zatvorenike i koji su identifikovani kao Shala i Murrizi, kao i da su oni, i jedan i drugi, postupali zajedno i s namerom da ubiju Hasana Hoxhu. Veće se takođe uverilo da je, u vreme kada je lišen života, Hasan Hoxha bio zatočen od strane OVK i da nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Mogućnost da je tu bio i treći vojnik OVK koji je učestvovao u streljanju ne može se na osnovu dokaza sasvim odbaciti, ali ona, po mišljenju Veća, nema uticaja na ove zaključke.

483. Na osnovu gore navedenog, a ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti optuženih Fatmira Limaja i Haradina Bale, Veće zaključuje da su elementi krivičnog dela ubistva (tačka 10) u vezi s Hasanom Hoxhom dokazani.

(f) Safet Hysenaj

484. Veće je već iznelo zaključak da je Safet Hysenaj bio zatočen od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁶²⁷ Veću su takođe predočeni dokazi da se Safet Hysenaj nalazio među zatvorenicima koji su zadržani na planini Beriša kad je prva grupa puštena. Svedok L96 je prepoznao Safeta Hysenaja na fotografiji i rekao da je on jedan od zatvorenika koji su bili na mestu pogubljenja.¹⁶²⁸ I L04 je naveo "Safetija" kao jednog od zatvorenika u grupi koja je zadržana na planini Beriša nakon što su drugi pušteni.¹⁶²⁹

485. Poređenjem analize DNK iz koštanih uzoraka uzetih iz leša br. 8 (NN1000), pronađenog u glavnoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša, i analize DNK uzoraka krvi članova porodice Safeta Hysenaja, utvrđeno je da je verovatnoća srodstva veća od 99,9%.¹⁶³⁰ Veće je stoga uvereno da je jedno od tela (leš br. 8 NN1000) pronađenih na mestu pogubljenja na planini Beriša bilo telo Safeta Hysenaja.

¹⁶²⁷ Vidi gore, par. 430.

¹⁶²⁸ L96, T. 2406-2408; DP P54. "Safet Hysenaj Petrove" pojavljuje se na spisku zatvorenika za koje je L96 rekao da su bili na mestu pogubljenja, DP P108.

¹⁶²⁹ L04, T. 1197-1198; DP P76.

¹⁶³⁰ DP P112, str. 11 izveštaja i str. 7 dodatka.

486. Obdukcijom tela NN1000 koju je dr Tarja Formisto obavila 12. septembra 2001. nisu konstatovane nikakve povrede.¹⁶³¹ Forenzičkim pregledom ostataka skeleta NN1000 koji je kasnije obavio dr Jose Pablo Baraybar nije utvrđen uzrok smrti.¹⁶³² Međutim, daljim forenzičkim pregledom koji je obavio dr George Maat 2003. godine, na telu žrtve NN1000 nađen je perimortalni prelom desne lopatice nastao usled mehaničke traume. On je takođe napomenuo da dijagnoza vremena povrede nije pouzdana.¹⁶³³

487. Na osnovu gorenavedenih dokaza, Veće se uverilo da je telo Safeta Hysenaja ekshumirano iz glavne grobnice na mestu pogubljenja na planini Beriša. Približno u vreme kada je umro, Safet Hysenaj je zadobio prelom desne lopatice. Takođe, činjenica je da je Safet Hysenaj bio zatočen od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik pre nego što je umro i da se nalazio među zatvorenicima koje su na mesto pogubljenja sproveli naoružani vojnici OVK poznati kao Shala i Murrizi. Na osnovu svih ovih dokaza zajedno, Veće se uverilo da je Safet Hysenaj lišen života na planini Beriša 25. ili 26. jula 1998, u isto vreme kad i ostale žrtve. Pored toga, čak ako se i zanemari iskaz L96 o pogubljenju zatvorenika, činjenica da je Safet Hysenaj u to vreme bio zarobljen zajedno s jednim brojem drugih žrtava koje su na tom mestu pogubljene u isto vreme, uverila je Veće, te ono zaključuje, da su Safeta Hysenaja ubila dva stražara OVK identifikovana kao Shala i Murrizi, i da su oni postupali zajedno i obojica s namerom da ga ubiju. Veće se takođe uverilo da je u vreme kada je lišen života, Safet Hysenaj bio zatočenik OVK i da nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Mogućnost da je tu bio i treći vojnik OVK koji je učestvovao u streljanju ne može se na osnovu dokaza sasvim odbaciti, ali ona, po mišljenju Veća, nema uticaja na ove zaključke.

488. Na osnovu gore navedenog, a ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti optuženih Fatmira Limaja i Haradina Bale, Veće zaključuje da su elementi krivičnog dela ubistva (tačka 10) u vezi sa Safetom Hysenajem dokazani.

(g) Bashkim Rashiti

489. Veće je već iznelo zaključak da je Bashkim Rashiti bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁶³⁴ Veću su predočeni dokazi da se Bashkim Rashiti nalazio među zatvorenicima koji su zadržani na planini Beriša kad je prva grupa puštena. Svedok L10 naveo je u svom svedočenju da je “Bashkim iz Godanca”,¹⁶³⁵ koga je na fotografiji identifikovao kao Bashkima Rashitija,¹⁶³⁶ zadržan

¹⁶³¹ DP P111.

¹⁶³² DP P111.

¹⁶³³ DP P200; dr George Maat, T. 5158-5159.

¹⁶³⁴ Vidi gore, par. 433.

¹⁶³⁵ U vezi s ovim, Veće napominje da postoje dokazi da je Bashkim Rashiti zaista bio rodnom iz Godanca, DP P224, par. 8.

¹⁶³⁶ L10, T. 2969-2973; DP P54.

kod stabla trešnje s još 10 - 12 drugih zatvorenika, nakon što je prva grupa puštena.¹⁶³⁷ I L96 je na fotografiji prepoznao Bashkima Rashitija i rekao da je on jedan od zatvorenika koji su ostali na mestu pogubljenja.¹⁶³⁸ Svedok L04 nije naveo Bashkima Rashitija među zatvorenima za koje je u svom svedočenju rekao da su zadržani na planini Beriša;¹⁶³⁹ međutim, kako je ranije konstatovano, L04 i Bashkim Rashiti nisu bili zatočeni u istoj prostoriji zarobljeničkog logora Lapušnik, tako da Bashkim Rashiti nije bio poznat svedoku L04 iz zarobljeničkog logora.

490. Poređenjem analize DNK iz koštanih uzoraka uzetih iz leša br. 2 (NN986), pronađenog u velikoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša, i analize DNK jednog člana porodice Bashkima Rashitija, čiji je identitet zadržan u tajnosti, potvrđeno je da je verovatnoća srodstva veća od 99,9%.¹⁶⁴⁰ Veće je stoga uvereno da je jedno od tela (leš br. 2 NN986) pronađenih na mestu pogubljenja na planini Beriša bilo telo Bashkima Rashitija.

491. Obdukcijom tela NN986 koju je dr Tarja Formisto obavila 6. septembra 2001. konstatovana je strelna rana lobanje.¹⁶⁴¹ Forenzičkim pregledom ostataka skleta NN986 koji je kasnije obavio dr Jose Pablo Baraybar utvrđeno je da je smrt nastupila kao posledica strelnih rana glave.¹⁶⁴² Ovaj zaključak je potvrđen daljim forenzičkim pregledom koji je obavio dr George Maat, koji je utvrdio da je žrtva NN986 perimortalno zadobila frakturu lobanje usled mehaničkih trauma.¹⁶⁴³

492. Na osnovu gorenavedenih dokaza, Veće se uverilo, i zaključuje, da je telo Bashkima Rashitija ekshumirano iz glavne grobnice na mestu pogubljenja na planini Beriša i da je na tom mestu Bashkim Rashiti 25. ili 26. jula 1998. lišen života nakon što je pogođen u glavu iz vatrenog oružja. Čak ako se i zanemari iskaz L96 o pogubljenju zatvorenika, činjenica da je Bashkim Rashiti bio zatočen od strane OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik, mesto na kojem su pronađeni njegovi posmrtni ostaci, način na koji je umro i broj drugih zatvorenika koji su doživeli istu sudbinu, uverili su Veće, te ono zaključuje, da je Bashkim Rashiti lišen života od strane dva naoružana stražara OVK, identifikovana kao Shala i Murrizi, koji su sproveli zatvorenike i koji su postupali zajedno i obojica s namerom da ubiju Bashkima Rashitija. Veće se takođe uverilo da je, u vreme kada je lišen života, Bashkim Rashiti bio zatočen od strane OVK i da nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Mogućnost da je tu bio i treći vojnik OVK koji je učestvovao u streljanju ne može se na osnovu dokaza sasvim odbaciti, ali ona, po mišljenju Veća, nema uticaja na ove zaključke.

¹⁶³⁷ L10, T. 2965-2966.

¹⁶³⁸ L96, T. 2407-2408; dokazni predmeti P54 i P108.

¹⁶³⁹ DP P76.

¹⁶⁴⁰ DP P112, str. 5 izveštaja i str. 4 dodatka. Identitet davaoca referentnog uzorka se drži u tajnosti.

¹⁶⁴¹ DP P111.

¹⁶⁴² DP P111.

¹⁶⁴³ DP P200; dr George Maat, T. 5160-5163.

493. Na osnovu gore navedenog, a ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti optuženih Fatmira Limaja i Haradina Bale, Veće zaključuje da su elementi krivičnog dela ubistva (tačka 10) u vezi sa Bashkimom Rashitijem dokazani.

(h) Hetem Rexhaj

494. Veće je već iznelo zaključak da je Hetem Rexhaj bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁶⁴⁴ Veće je čulo usmeno svedočenje da je Hetem Rexhaj bio u grupici zatvorenika koja je zadržana na planini Beriša pod pratnjom dva naoružana vojnika OVK, poznata kao Shala i Murrizi, kad je prva grupa puštena. Svedok L96 je u svom svedočenju rekao da je Hetem Rexhaj bio među zatvorenima prisutnim na mestu pogubljenja.¹⁶⁴⁵ Ovaj iskaz potvrđuje svedočenje L04, koji je Hetema Rexhaja prepoznao na fotografiji i rekao da je to jedan od zatvorenika koji su ostali na planini Beriša nakon što je on pušten.¹⁶⁴⁶ Svedok L12 je, uz izvestan podsticaj, uspeo da se seti imena "Hetea iz Petrova",¹⁶⁴⁷ koji se, prema njegovim rečima, nalazio u drugoj grupi koja je zadržana na planini Beriša, nakon što su neki zatvorenici pušteni.¹⁶⁴⁸

495. Detaljnim forenzičkim pregledima sadržaja masovne grobnice na planini Beriša s posmrtnim ostacima osam tela, i obližnjeg zasebnog groba, s posmrtnim ostacima još jednog tela, koji je otkriven sledeće godine, posle dejstva još jedne zime na zemljište, nisu identifikovani posmrtni ostaci Hetema Rexhaja.¹⁶⁴⁹ Prema svedočenju L96, Hetem Rexhaj je ostao s tom drugom grupom zatvorenika kad je L96 uspeo da pobegne. Svedok L96 nije znao šta se dogodilo s Hetemom Rexhajem nakon što je L96 pobjegao. Ne postoje drugi dokazi o tome šta se dogodilo s Hetemom Rexhajem.

496. Sudbina drugih zatvorenika u toj grupi daje određenog osnova za zaključak da je i Hetem Rexhaj ubijen zajedno s ostalim zatvorenima. Ako je to tačno, onda postoje dva očigledna objašnjenja za činjenicu da njegovi posmrtni ostaci nisu identifikovani. Kao prvo, njegovo telo moglo je pasti na drugom mestu od većine zatvorenika. Ovo bi lako mogao biti slučaj ako je i on pokušao da pobegne, ali je pritom ubijen iz vatrenog oružja, a njegov leš je zatim zatrpan tamo gde je pao. Ovo je konsistentno s očitim okolnostima smrti Hasana Hoxhe, čije telo je nađeno na razdaljini od približno 14 metara od glavne masovne grobnice. Kad je ono nađeno 2002. godine,

¹⁶⁴⁴ Vidi gore, par. 436.

¹⁶⁴⁵ L96, T. 2377-2378. "Hete Rexhaj Petrove" pojavljuje se na spisku zatvorenika za koje je svedok L96 rekao da su bili na mestu pogubljenja, DP P108.

¹⁶⁴⁶ L04, T. 1192-1194; 1199-1206; DP P54. "Heta" se pojavljuje na spisku zatvorenika za koje je svedok L04 rekao da su zadržani na planini Beriša kad je on pušten, T. 1197-1198, DP P76.

¹⁶⁴⁷ U vezi s ovim, Veće napominje da je L96 naveo da je porodica Hetema Rexhaja bila iz Petrova, T. 2238; 2253.

¹⁶⁴⁸ L12, T. 1820-1823.

¹⁶⁴⁹ Konkretno, analiza DNK obavljena je na uzorcima kostiju jednog od tela kako bi se utvrdilo da li su to posmrtni ostaci Hetema Rexhaja, ali tom analizom eliminisana je verovatnoća srodstva, DP P112, str. 7 izveštaja veštaka.

neke kosti su se vidjele, što je nesumnjivo bila posledica još jedne zime, a ipak, njegov leš nije otkriven u vreme ekshumacije posmrtnih ostataka u masovnoj grobnici 2001. godine, kad je teren pretražen. Postoji mogućnost da je leš Hetema Rexhaja negde u blizini, još uvek neotkriven. Kao drugo, moguće je da je njegovo telo odneto s ovog mesta. Ne postoje dokazi o tome zašto i kada se to eventualno moglo dogoditi, mada je L96 pružio nepotkrepljene posredne dokaze o tome kako su ljudi iz Kišne Reke čuli da je po Shalinom naređenju jedan leš odnet, a da su ostali zatrpani.¹⁶⁵⁰ Druge mogućnosti su da Hetem Rexhaj nije lišen života tog dana, da je pobjegao ili da je pošteđen, ili pak da se nije nalazio u grupi zatvorenika koja je tog dana ostala sa Shalom i Murrizijem na planini Beriša, uprkos tome što Veću dokazi uverljivo govore da je on bio zatočen u logoru Lapušnik i da je bio među zatvorenicima koje su Shala i Murrizi 25. ili 26. jula 1998. sproveli na planinu Beriša. Postoje i svedočenja o tome da Hetema Rexhaja niko više nije video tokom sedam godina koliko je od tada prošlo.¹⁶⁵¹

497. Tužilaštvo ubistvo Hetema Rexhaja nastoji da dokaže indicijama, u prvom redu na temelju njegovog zatočeništva u logoru Lapušnik, njegovog slabog fizičkog stanja dana 25. ili 26. jula 1998, kad su on i drugi zatvorenici sprovedeni na planinu, pogubljenja svih ljudi koji su zadržani nakon što su neki pušteni od strane Shale i Murrizija – izuzev L96, koji je umakao, i Xheladina Ademaja - obrasca protivpravnog ponašanja i ubistava od strane pripadnika OVK u logoru – pri čemu tužilaštvo tvrdi da su događaji na planini 26. jula 1998. ili oko toga datuma predstavljali samo nastavak tog obrasca - kao i činjenice da ga tokom proteklih sedam godina do danas više niko nije video. Premda se iz ovih činjenica može izvući zaključak o ubistvu, Veće smatra da su mogući i drugi zaključci koji ne ukazuju na ubistvo. Prema tome, imajući na umu teret dokazivanja, iz ovoga nužno sledi da tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je Hetem Rexhaj ubijen 25. ili 26. jula 1998. na planini Beriša. To je zaključak Veća.

(i) Lutfi Xhemshiti

498. Veće je već iznelo zaključak da je Lutfi Xhemshiti bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁶⁵² Veće je saslušalo dosledna svedočenja o tome da je Lutfi Xhemshiti zvani Luta¹⁶⁵³ bio među zatvorenicima koji su zadržani na planini Beriša kad je prva grupa puštena. Svedok L10 je Lutu identifikovao kao jednog od zatvorenika u grupi koja je zadržana kod trešnjje.¹⁶⁵⁴ Ime “Luta”

¹⁶⁵⁰ L96, T. 2464-2467.

¹⁶⁵¹ L96, T. 2464-2465; 2467.

¹⁶⁵² Vidi gore, par. 439-440.

¹⁶⁵³ Svedok L96 je u svom svedočenju naveo da je Lutfija Xhemshitija zvanog Luta znao iz Crnog Brega, od pre rata, T. 2409.

¹⁶⁵⁴ L10, T. 2965-2966.

pojavljuje se i na spisku zatvorenika za koje je L04 u svom svedočenju rekao da su ostali na Beriši kad je on pušten.¹⁶⁵⁵ I L96 identifikovao je Lutfija Xhemshitija kao jednog od zatvorenika u njegovoj grupi na mestu pogubljenja.¹⁶⁵⁶

499. Poređenjem analize DNK iz koštanih uzoraka uzetih iz leša br. 6 (NN990), pronađenog u masovnoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša, i analize DNK uzoraka krvi koje su dali članovi porodice Lutfija Xhemshitija, utvrđeno je da je verovatnoća srodstva veća od 99,9%.¹⁶⁵⁷ Veće je stoga uvereno da je jedno od tela (leš br. 6-NN990) pronađenih u masovnoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša bilo telo Lutfija Xhemshitija.

500. Obdukcijom tela NN990 koju je dr Tarja Formisto obavila 11. septembra 2001. konstatovane su povrede sternuma i sternalnih krajeva rebara.¹⁶⁵⁸ Forenzičkim pregledom ostataka skeleta NN990 koji je kasnije obavio dr Jose Pablo Baraybar nije utvrđen uzrok smrti.¹⁶⁵⁹ Međutim, dr George Maat obavio je dodatni forenzički pregled i utvrdio da je žrtva NN990 perimortalno zadobila prelom usled mehaničkih trauma.¹⁶⁶⁰

501. Na osnovu gorenavedenih dokaza, Veće se uverilo da je telo Lutfija Xhemshitija ekshumirano iz masovne grobnice na mestu pogubljenja na planini Beriša i, iako forenzičkim nalazima nije definitivno utvrđen tačan uzrok smrti, Veće zaključuje da je Lutfi Xhemshiti u vreme smrti pretrpeo mehaničke traume koje su bile takve jačine da su dovele do preloma sternuma i rebara¹⁶⁶¹ i koje, generalno uzevši, odgovaraju traumama koje je pretrpelo nekoliko drugih žrtava. Osim toga, s obzirom na svedočenja o zatočenju Lutfija Xhemshitija u zarobljeničkom logoru Lapušnik, kao i njegovom prisustvu na mestu pogubljenja pod pratnjom pripadnika OVK Shale i Murrizija, Veće zaključuje da je Lutfi Xhemshiti ubijen 25. ili 26. jula 1998. na planini Beriša zajedno s drugim žrtvama s kojima je zakopan. Veće ne može da utvrdi da li je smrt nastupila odmah po zadobijanju povreda ili je on, ostavljen da umre, od tih povreda umro nešto kasnije. Čak ako se i zanemari iskaz L96 o pogubljenju zatvorenika, činjenica da je Lufti Xhemshiti u to vreme bio zatočen od strane OVK, kao i povrede koje su zadobili on i druge žrtve koje su na tom mestu umrle 25. ili 26. jula 1998, uverile su Veće, te ono zaključuje, da je Lutfi Xhemshiti ubijen i da su počinioci – stražari OVK identifikovani kao Shala i Murrizi – postupali zajedno i s namerom da ga ubiju. Veće se takođe uverilo da je, u vreme kada je lišen života, Lutfi Xhemshiti bio zatočen od

¹⁶⁵⁵ L04, T. 1197-1198; DP P76.

¹⁶⁵⁶ L96, T. 2409; DP P54. "Lutfi nga Carnabregv" pojavljuje se na spisku zatvorenika za koje je L96 rekao da su se nalazili na mestu pogubljenja, DP P108.

¹⁶⁵⁷ DP P112, str. 9 izveštaja i str. 6 dodatka.

¹⁶⁵⁸ DP P111.

¹⁶⁵⁹ DP P111.

¹⁶⁶⁰ DP P200.

¹⁶⁶¹ DP P200.

strane OVK i da nije aktivno učestvovao u naprijateljstvima. Mogućnost da je tu bio i treći vojnik OVK koji je učestvovao u streljanju ne može se na osnovu dokaza sasvim odbaciti, ali ona, po mišljenju Veća, nema uticaja na ove zaključke.

502. Na osnovu gore navedenog, a ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti optuženih Fatmira Limaja i Haradina Bale, Veće zaključuje da su elementi krivičnog dela ubistva (tačka 10) u vezi s Lutfijem Xhemshitijem dokazani.

(j) Shyqyri Zymeri

503. Veće je već iznelo zaključak da je Shyqyri Zymeri bio zatočen u zatvoreničkom logoru Lapušnik.¹⁶⁶² Veću su predloženi dokazi da je Shyqyri Zymeri bio među zatvorenicima koje su stražari OVK zadržali na planini Beriša kad je prva grupa puštena. Svedok L04 je u svom svedočenju naveo da je “Shyqja iz Godanca”, koga je na fotografiji identifikovao kao Shyqyrija Zymerija¹⁶⁶³ i koji je tada imao slomljenu nogu, bio jedan od zatvorenika zadržanih na planini Beriša kad je L04 pušten.¹⁶⁶⁴ I L96 je na fotografiji identifikovao Shyqyrija Zymerija i rekao da je on jedan od zatvorenika koji su bili na mestu pogubljenja.¹⁶⁶⁵

504. Poređenjem analize DNK iz koštanih uzoraka uzetih iz leša br. 7 (NN991), pronađenog u masovnoj grobnici na mestu pogubljenja na planini Beriša, i analize DNK uzoraka krvi koje su dali članovi porodice Shyqyrija Zymerija, utvrđeno je da je verovatnoća srodstva veća od 99,9%.¹⁶⁶⁶ Veće je stoga uvereno da je jedno od tela pronađenih na mestu pogubljenja na planini Beriša (leš br. 7 NN991) bilo telo Shyqyrija Zymerija.

505. Obdukcijom tela NN991 koju je dr Tarja Formisto obavila 11. septembra 2001. konstatovane su brojne povrede donje vilice, tibije i radijusa.¹⁶⁶⁷ Forenzičkim pregledom ostataka skeleta NN991 koji je kasnije obavio dr Jose Pablo Baraybar nije utvrđen tačan uzrok smrti.¹⁶⁶⁸ Međutim, dr George Maat obavio je dodatni forenzički pregled i utvrdio da je žrtva NN991 perimortalno zadobila višestruke frakture, uključujući frakture donje vilice, ulne i radijusa, usled mehaničkih trauma.¹⁶⁶⁹

¹⁶⁶² Vidi gore, par. 444.

¹⁶⁶³ L04, T. 1199-1206; DP P54.

¹⁶⁶⁴ L04, T. 1192-1195; 1197-1198; Ime “Shyqja” pojavljuje se na spisku zatvorenika za koje je L04 rekao da su zadržani na planini Beriša kad je on pušten, DP P76.

¹⁶⁶⁵ L96, T. 2409; DP P54. “Shyqeria nga Godanci” pojavljuje se na spisku zatvorenika za koje je L96 rekao da su bili na mestu pogubljenja, DP P108.

¹⁶⁶⁶ DP P112, str. 10 izveštaja i str. 7 dodatka.

¹⁶⁶⁷ DP P111.

¹⁶⁶⁸ DP P111.

¹⁶⁶⁹ DP P200.

506. Na osnovu gorenavedenih dokaza, Veće se uverilo da je telo Shyqyrija Zymerija ekshumirano iz masovne grobnice na mestu pogubljenja na planini Beriša i da je Shyqyri Zymeri na tom mestu lišen života. Čak ako se i zanemari iskaz L96 o pogubljenju zatvorenika, činjenica da je Shyqyri Zymeri u to vreme bio zatočen od strane OVK, višestruke povrede koje je zadobio približno u vreme smrti, kao i broj drugih zatvorenika koji su zakopani u istoj grobnici i ubijeni na istom mestu u isto vreme, uverili su Veće da je Shyqyri Zymeri lišen života 25. ili 26. jula 1998. na tom mestu i da su počiniooci, identifikovani kao stražari OVK Shala i Murrizi, tada postupali zajedno i s namerom da ga ubiju. Veće se takođe uverilo da je, u vreme kada je lišen života, Shyqyri Zymeri bio zatočen od strane OVK i da nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Mogućnost da je tu bio i treći vojnik OVK koji je učestvovao u streljanju ne može se na osnovu dokaza sasvim odbaciti, ali ona, po mišljenju Veća, nema uticaja na ove zaključke

507. Na osnovu gore navedenog, a ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti optuženih Fatmira Limaja i Haradina Bale, Veće zaključuje da su elementi krivičnog dela ubistva (tačka 10) u vezi sa Shyqyrijem Zymerijem dokazani.

VI. ODGOVORNOST OPTUŽENIH

A Pravo u vezi s oblicima odgovornosti kojima se optuženi terete

508. U Optužnici se navodi da su trojica optuženih, na osnovu člana 7(1) Statuta, odgovorni za to što su planirali, podsticali, naređivali, počinili, uključujući putem učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu, ili na drugi način pomagali i podržavali planiranje, pripremu ili izvršenje krivičnih dela koji se navode u Optužnici.¹⁶⁷⁰ Za optužene Fatmira Limaja i Isaka Musliua takođe se navodi da su, na osnovu člana 7(3) Statuta, krivično odgovorni kao nadređeni pripadnika OVK koji su delovali u zarobljeničkom logoru Lapušnik.

4. Odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta

(a) Počinjenje

509. "Počinjenje" krivičnog dela "obuhvata fizičko izvršenje krivičnog djela ili uzrokovanje kažnjivog propusta, čime se krše odredbe krivičnog prava".¹⁶⁷¹ Žalbena veće je stalo na stanovište da član 7(1) "prije svega pokriva fizičko počinjenje krivičnog djela od strane samog prekršioca, ili

¹⁶⁷⁰ Optužnica, par. 6.

¹⁶⁷¹ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 188; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 390.

kažnjivi propust da se učini djelo obavezno po pravilima krivičnog prava".¹⁶⁷² Traženi *actus reus* za počinjenje krivičnog dela jeste da je optuženi učestvovao, fizički ili neposredno na neki drugi način, u pravno relevantnim elementima koji prema Statutu Međunarodnog suda čine određeno krivično delo, konkretnim radnjama ili propustima,¹⁶⁷³ bilo sâm bilo zajedno s drugima. Tražena *mens rea* jeste da je optuženi delovao s namerom da počinji krivično delo ili svestan verovatnoće, u smislu velikih izgleda, da će kao posledica njegovog ponašanja biti izvršeno krivično delo.

(b) Počinjenje učešćem u udruženom zločinačkom poduhvatu

510. Individualna krivična odgovornost proističe iz člana 7(1) Statuta ne samo za lica koja su krivično delo izvršila, već, u određenim okolnostima, i za one koji su na neki način omogućili počiniocu da fizički izvrši to krivično delo.¹⁶⁷⁴ Kada je određeni broj lica uključen u zajednički plan čiji je cilj počinjenje krivičnog dela, oni mogu biti osuđeni za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu (u daljem tekstu: UZP) u vezi s tim krivičnim delom. Saizvršenje u kontekstu udruženog zločinačkog poduhvata razlikuje se od pomaganja i podržavanja. U slučajevima kada neki pomagač i podržavalac zna samo to da njegova pomoć koristi jednoj osobi u počinjenju jednog krivičnog dela, on će se smatrati odgovornim samo za pomaganje i podržavanje tog krivičnog dela. To važi i u slučajevima kada glavni počinitelj učestvuje u udruženom zločinačkom poduhvatu skopčanim s počinjenjem daljih krivičnih dela. Međutim, u slučajevima kada optuženi zna da svojom pomoći daje podršku zločinima grupe osoba koje učestvuju u udruženom zločinačkom poduhvatu i kada on deli tu njihovu nameru, on se može proglasiti krivično odgovornim kao saizvršilac u svim krivičnim delima počinjenim u sklopu ostvarivanja zajedničkog cilja.¹⁶⁷⁵

511. Praksa Međunarodnog suda poznaje tri kategorije udruženog zločinačkog poduhvata. Za sve njih, kada je reč o *actus reus*, potrebno je učešće više lica, postojanje zajedničkog plana ili svrhe, koja predstavlja ili podrazumeva počinjenje krivičnog dela predviđenog Statutom, kao i učešće optuženog u zajedničkom planu. U prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, optuženi namerava da počinji krivično delo i tu nameru dele svi saizvršioци. U drugoj kategoriji, koja obuhvata takozvane predmete "koncentracionih logora" ili sistematski UZP, optuženi poseduje svest o prirodi sistema represije u čijem sprovođenju učestvuje, kao i nameru da se sprovede zajednički dogovoren plan zlostavljanja zatvorenika u koncentracionim logorima.¹⁶⁷⁶ U takvim slučajevima, potrebna namera može se takođe izvesti iz dokazanog saznanja optuženog o zločinima

¹⁶⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 188.

¹⁶⁷³ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 376.

¹⁶⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 192.

¹⁶⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 90.

¹⁶⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196; 202-203; 227-228.

koji su činjeni u logoru i kontinuiranog učestvovanja u funkcionisanju logora, kao i iz njegovog položaja vlasti u logoru.¹⁶⁷⁷ Treća kategorija odnosi se na slučajeve kada jedan od učesnika počini krivično delo koje je izvan zajedničkog plana. U takvim slučajevima, *mens rea* je dvostruka. Prvo, optuženi mora imati nameru da učestvuje i doprinese zajedničkom zločinačkom cilju. Drugo, da bi se utvrdila odgovornost nekog optuženog za zločine koji nisu deo zajedničkog zločinačkog cilja, ali ipak predstavljaju njegovu prirodnu i predvidivu posledicu, taj optuženi mora takođe biti svestan mogućnosti da će neki član grupe počiniti takav zločin i voljno preuzeti rizik da njegovo priključivanje ili dalje učestvovanje u poduhvatu može doprineti počinjenju zločina.¹⁶⁷⁸ Prisustvo učesnika udruženog zločinačkog poduhvata u vreme počinjenja krivičnog dela od strane glavnog počinioca nije potrebno.¹⁶⁷⁹

512. Žalbeno veće je konstatovalo da se odgovornost za krivična dela koja su počinjena mimo zajedničkog cilja UZP, ali koja predstavljaju "prirodnu i predvidivu posledicu" (treća kategorija UZP), može utvrditi samo ako tužilaštvo dokaže da je optuženi imao dovoljno saznanja da bi, s njegove tačke gledišta, ti dodatni zločini bili prirodna i predvidiva posledica. Žalbeno veće je istaklo da se to da li su krivična dela, počinjena mimo zajedničkog cilja UZP, predstavljala "prirodnu i predvidivu posledicu" mora proceniti u odnosu na lična saznanja dotičnog optuženog.¹⁶⁸⁰

(c) Planiranje

513. Rečeno je da "planiranje" podrazumeva da jedna ili više osoba planiraju ili smišljaju počinjenje krivičnog dela, kako u pripremnoj fazi tako i u fazi sprovođenja.¹⁶⁸¹ Za *actus reus* "planiranja" potrebno je da jedna ili više osoba isplaniraju ili osmisle kažnjivo ponašanje sankcionisano Statutom kao jedno ili više krivičnih dela koja se kasnije i izvrše.¹⁶⁸² Dovoljno je pokazati da je planiranje bilo faktor koji je bitno doprineo takvom kažnjivom ponašanju.¹⁶⁸³ Osoba koja planira neku radnju ili propust s namerom da krivično delo bude počinjeno, ili sa svešću o velikoj verovatnoći da će izvršenjem tog plana krivično delo biti počinjeno, poseduje *mens rea* potrebnu da bi se po članu 7(1) Statuta utvrdila odgovornost za planiranje.¹⁶⁸⁴

¹⁶⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 243.

¹⁶⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204; 227-228; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 83.

¹⁶⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 81.

¹⁶⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 86.

¹⁶⁸¹ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 268; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 443.

¹⁶⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 26, u kojoj se citira Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 386.

¹⁶⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 26.

¹⁶⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 31.

(d) Podsticanje

514. U praksi Međunarodnog suda, izraz "podsticanje" definisan je tako da znači "navođenje druge osobe da počini krivično delo".¹⁶⁸⁵ Podsticanje se može izvršiti i činjenjem i nečinjenjem, a obuhvata i eksplicitno i implicitno ponašanje.¹⁶⁸⁶ Potrebno je dokazati *nexus* između podsticanja i izvršenja,¹⁶⁸⁷ ali nije potrebno pokazati da krivično delo ne bi bilo izvršeno da nije bilo učešća optuženog.¹⁶⁸⁸ *Actus reus* je zadovoljen ako se dokaže da je ponašanje optuženog bilo faktor koji je znatno doprineo ponašanju izvršioca dotičnog krivičnog dela.¹⁶⁸⁹ Tražena *mens rea* za "podsticanje" jeste da je optuženi nameravao da isprovocira ili navede na izvršenje zločina ili je bio svestan znatne verovatnoće da posledica njegovog podsticanja biti izvršenje zločina.¹⁶⁹⁰

(e) Naređivanje

515. *Actus reus* "naređivanja" iziskuje da osoba na položaju vlasti uputi neku drugu osobu da počini krivično delo.¹⁶⁹¹ Nije potrebno pokazati postojanje zvanične komandne strukture ili odnosa nadređeni-podređeni između naredbodavca i izvršioca; dovoljno je da naredbodavac poseduje vlast, bilo *de jure* bilo *de facto*, da naredi izvršenje krivičnog dela ili da se može razumno doći do zaključka da je optuženi tu vlast zaista posedovao.¹⁶⁹² Naređenje ne mora da bude u pismenom obliku, ni u bilo kakvoj posebnoj formi, a postojanje naređenja može se dokazati posrednim dokazima.¹⁶⁹³ U vezi s *mens rea*, optuženi mora imati nameru da dođe do počinjenja krivičnog dela ili mora biti svestan znatne verovatnoće da će posledica izvršenja ili sprovođenja tog naređenja biti počinjenje tog krivičnog dela.¹⁶⁹⁴

¹⁶⁸⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 482; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 280; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 27; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 387.

¹⁶⁸⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 269; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 280.

¹⁶⁸⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 269; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 280.

¹⁶⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 27.

¹⁶⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 27.

¹⁶⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 32.

¹⁶⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 28, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 388.

¹⁶⁹² Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 270.

¹⁶⁹³ *Tužilac protiv Jeana de Dieu Kamuhande*, predmet br. ICTR-99-54A-A, Presuda, 19. septembar 2005, par. 76, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 388; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 281.

¹⁶⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 42; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 30; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 270.

(f) Pomaganje i podržavanje

516. “Pomaganje i podržavanje” definisano je kao pružanje praktične pomoći, ohrabriranja ili moralne podrške, koje ima znatan uticaj na počinjenje određenog krivičnog dela.¹⁶⁹⁵ Strogo posmatrano, “pomaganje” i “podržavanje” nisu sinonimi.¹⁶⁹⁶ “Pomaganje” znači pružanje pomoći nekome; za “podržavanje” nije potrebno više od ohrabriranja ili pokazivanja razumevanja za počinjenje određenog dela.¹⁶⁹⁷ Ovi oblici odgovornosti se, međutim, u praksi Međunarodnog suda dosledno razmatraju zajedno.

517. *Actus reus* pomaganja i podržavanja jeste da podrška, ohrabriranje ili pomoć pomagača i podržavaoca ima znatan uticaj na počinjenje krivičnog dela.¹⁶⁹⁸ Dokaz o uzročno-posledičnoj vezi između ponašanja pomagača i podržavaoca i počinjenja krivičnog dela ili dokaz da je takvo ponašanje služilo kao uslov koji je prethodio počinjenju krivičnog dela nije nužan.¹⁶⁹⁹ U konkretnim okolnostima određenog predmeta, *actus reus* pomaganja i podržavanja može biti i nečinjenje.¹⁷⁰⁰ Dalje, pomoć može biti pružena pre, za vreme i posle izvršenja dela od strane glavnog izvršioca.¹⁷⁰¹ Iako su u svakom predmetu činienice drugačije, samo prisustvo na mestu zločina obično neće predstavljati pomaganje i podržavanje. Međutim, ako prisustvo daje legitimnost stvarnom počinocu, ili deluje kao ohrabrenje, to može da bude dovoljno. U konkretnom slučaju, ohrabriranje se može utvrditi na osnovu očiglednog stava razumevanja ili odobravanja počinjenja relevantnog dela. Na primer, prisustvo nadređenog može delovati kao ohrabriranje ili podrška, u relevantnom smislu.¹⁷⁰²

518. Tražena *mens rea* jeste znanje pomagača i podržavaoca da svojim ponašanjem pomaže ili omogućava počinjenje krivičnog dela.¹⁷⁰³ Ta svest ne mora biti eksplicitno izražena. Zaključak o njenom postojanju se može, naravno, izvesti iz svih relevantnih okolnosti.¹⁷⁰⁴ Pomagač i podržavalac ne mora da ima istu *mens rea* kao počinilac, ali mora biti svestan bitnih elemenata

¹⁶⁹⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249.

¹⁶⁹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 254, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 484.

¹⁶⁹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 254, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 484.

¹⁶⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 391.

¹⁶⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48.

¹⁷⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 47. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 88; Prvostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 391.

¹⁷⁰¹ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 271; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 88.

¹⁷⁰² Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 271.

¹⁷⁰³ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 49; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102.

¹⁷⁰⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 328; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 676.

zločina koji će na kraju počiniti počinilac¹⁷⁰⁵ i mora biti svestan stanja svesti počinioaca.¹⁷⁰⁶ To ne znači da pomagač i podržavalac mora da zna koje će konkretno krivično delo počinilac počiniti. Ako je pomagač i podržavalac svestan da će počinilac verovatno počiniti jedno od više krivičnih dela, a onda se jedno od tih krivičnih dela zaista i poćini, njegova namera bila je da pomogne ili omogući poćinjenje tog krivićnog dela i on je kriv kao pomagač i podržavalac.¹⁷⁰⁷

5. Odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta

519. Član 7(3) Statuta predviđa sledeće:

Ukoliko je neko od dela navedenih u članovima od 2 do 5 ovog Statuta poćinio podrećeni, njegov nadrećeni ne može biti osloboćen krivićne odgovornosti ako je znao ili je bilo razloga da zna da se podrećeni sprema da poćini takva dela ili da ih je već poćinio, a on nije preduzeo nužne i razumne mere da spreći takva dela ili kazni poćinioce.

Naćelo individualne krivićne odgovornosti nadrećenih zbog nesprećavanja ili nekažnjavanja zloćina koje su poćinili njihovi podrećeni uvrećeno je naćelo mećunarodnog obićajnog prava,¹⁷⁰⁸ primenjivo i na mećunarodne i na unutrašnje oružane sukobe.¹⁷⁰⁹

520. Smatra se da je potrebno zadovoljiti sledeća tri elementa da bi se moglo govoriti o individualnoj krivićnoj odgovornosti po ćlanu 7(3):

- (i) postojanje odnosa nadrećeni-podrećeni;
- (ii) nadrećeni je znao ili imao razloga da zna da će krivićno delo biti poćinjeno ili da je već poćinjeno;
- i
- (iii) nadrećeni je propustio da preduzme neophodne i razumne mere za sprećavanje krivićnog dela ili kažnjavanje poćinioaca.¹⁷¹⁰

(a) Odnos nadrećeni-podrećeni

521. Odnos nadrećeni-podrećeni u samom je središtu doktrine odgovornosti komandanta za zloćine koje su poćinili njegovi podrećeni. Upravo taj poloćaj komande i moći da kontroliše

¹⁷⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162; Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 90: "Pomaćač i podržavalac mora biti svjestan bitnih elemenata zloćina koji je poćinio glavni poćinilac, što ukljućuje i *mens rea* glavnog poćinioaca. Mećutim, pomagać i podržavalac ne mora dijeliti *mens rea* glavnog poćinioaca."

¹⁷⁰⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Brćanin*, par. 273; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162.

¹⁷⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 50, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 287; Prvostepena presuda u predmetu *Furundćija*, par. 246; Prvostepena presuda u predmetu *Brćanin*, par. 272.

¹⁷⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Ćelebić*, par. 195; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 357.

¹⁷⁰⁹ Za primenu naćela komandne odgovornosti na unutrašnje oružane sukobe, vidi *Tućilac protiv Hadćihasanovića i drugih*, predmet br. IT-01-47-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi kojom se osporava nadlećnost s obzirom na komandnu odgovornost, 16. jul 2003, par. 31.

¹⁷¹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Ćelebić*, par. 346. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 401; Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 294; Prvostepenu presudu u predmetu *Kvoćka*, par. 314; Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 358.

postupke počinioca čini pravni osnov dužnosti nadređenog da preduzima mere, kao i njegove posledične odgovornosti ukoliko to ne učini.¹⁷¹¹

522. Postojanje komandnog položaja može proisteći iz formalnog ili *de jure* statusa nadređenog ili iz postojanja *de facto* moći kontrole. To suštinski proističe iz "stvarnog posjedovanj[a], odnosno neposjedovanj[a] moći kontrole nad postupcima podređenih".¹⁷¹² Pri utvrđivanju stepena kontrole koji nadređeni treba da vrši nad podređenim, Žalbena veće je usvojilo standard efektivne kontrole, kao stvarnu mogućnost nadređenog da spreči ili kazni kažnjivo ponašanje.¹⁷¹³ Postojanje odnosa nadređeni-podređeni "ne shvata [se] u smislu uvođenja uslova *direktne* ili *formalne* subordinacije".¹⁷¹⁴ Isto tako, ne postoji uslov da odnos između nadređenog i podređenog mora da bude trajnog karaktera.¹⁷¹⁵ Pored toga, Veće podseća da "kriterij efektivne kontrole [...] podrazumijeva da se za isto krivično djelo koje je počinio podređeni može pozvati na odgovornost više osoba".¹⁷¹⁶

(b) Element svesti: nadređeni je znao ili imao razloga da zna

523. Da bi se nadređeni smatrao odgovornim po članu 7(3) Statuta za krivična dela koja je počinio podređeni, mora se utvrditi da je znao ili imao razloga da zna da se podređeni sprema da počini ili da je počinio takva krivična dela.

524. Iako se ne može pretpostaviti da je nadređeni stvarno znao da njegovi podređeni čine ili se spremaju da počine neko krivično delo, stvarno znanje može se utvrditi na osnovu indicija,¹⁷¹⁷ uključujući broj, tip i razmere protivzakonitih dela, vreme tokom kojeg su vršena protivzakonita dela, broj i vrstu vojnika koji su učestvovali i logistiku koja ih je pratila, geografsku lokaciju dela, rasprostranjenost dela, taktički tempo operacija, *modus operandi* sličnih protivzakonitih dela, starešine i ljudstvo koji su učestvovali, kao i mesto na kojem se u to vreme nalazio komandant.¹⁷¹⁸

¹⁷¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 76; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 359.

¹⁷¹² Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 370; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 362.

¹⁷¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 256. Žalbena veće je odbacilo argument da nadređeni može biti smatran krivično odgovornim na osnovu uticaja moći, budući da je stalo na stanovište da "znatni uticaj kao sredstvo kontrole u bilo kom obliku koji ne doseže prag posjedovanja efektivne kontrole nad podređenim" (odnosno, posedovanje stvarne mogućnosti da spreči ili kazni) nema uporište kao pravilo u običajnom pravu, posebno ne takvo da bi moglo da povuče krivičnu odgovornost. Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 266.

¹⁷¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 303.

¹⁷¹⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 362.

¹⁷¹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 303, gde se navodi Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 106; vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 365.

¹⁷¹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 386; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 368.

¹⁷¹⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 386. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 427; Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 307; Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 368.

525. Kada se utvrđuje da li je nadređeni “imao razloga da zna” da njegovi podređeni čine ili se spremaju da počine neko krivično delo, mora se dokazati da je stvarno imao na raspolaganju konkretne informacije su morale da ga upozore na krivična dela koja su njegovi podređeni počinili ili koja se spremaju da počine.¹⁷¹⁹ Te informacije moraju, u stvari, biti na raspolaganju nadređenom, koji se ne može smatrati odgovornim što uopšte nije pribavio takve informacije.¹⁷²⁰ Međutim, te informacije ne moraju biti takve da su same po sebi dovoljne da ga navedu na zaključak o postojanju takvih zločina.¹⁷²¹ Dovoljno je da nadređeni ima dovoljno informacija, makar opšteg karaktera, koje ga upozoravaju na mogućnost da njegovi podređeni počine protivzakonita dela ili, drugim rečima, koje ukazuju na potrebu za daljom istragom kako bi se utvrdilo da li su njegovi podređeni počinili ili se spremaju da počine takva dela.¹⁷²²

(c) Nužne i razumne mere

526. Pitanje da li je nadređeni propustio da preduzme nužne i razumne mere da spreči počinjenje krivičnog dela ili kazni počinioca, povezano je s pitanjem da li je on imao efektivnu kontrolu. Nadređeni će se smatrati odgovornim ako nije preduzeo mere koje su u granicama njegovih stvarnih mogućnosti. Da li je nadređeni imao eksplicitnu pravnu nadležnost za to irelevantno je ukoliko je imao stvarnu mogućnost da preduzme mere.¹⁷²³

527. Po članu 7(3), nadređeni je dužan i da spreči počinjenje krivičnog dela i da kazni počinioca. Te dve obaveze međusobno se ne isključuju.¹⁷²⁴ Obaveza sprečavanja nastaje od trenutka kada nadređeni sazna ili ima razloga da zna da se krivično delo čini ili da se njegovo počinjenje sprema, dok obaveza kažnjavanja nastaje pošto nadređeni sazna za počinjenje zločina.¹⁷²⁵ Nadređeni mora preduzeti mere od trenutka kada dođe do takvog saznanja. Svoju obavezu da spreči neće ispuniti time što će jednostavno čekati i naknadno kazniti.¹⁷²⁶

528. Da li je nadređeni izvršio svoju dužnost da spreči počinjenje krivičnog dela zavisiće od njegove stvarne mogućnosti da interveniše u nekoj konkretnoj situaciji. Pri utvrđivanju toga mogu se uzeti u obzir sledeći faktori: propust nadređenog da dođe do izveštaja o tome da su vojne akcije izvedene u skladu s međunarodnim pravom,¹⁷²⁷ propust da izda naređenje s ciljem da relevantnu

¹⁷¹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 393; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 369.

¹⁷²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 62-63, Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 226.

¹⁷²¹ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 393; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar* para 369.

¹⁷²² Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 393; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 437; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 370.

¹⁷²³ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 395 (fusnote izostavljene). Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 443; Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 372.

¹⁷²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 83.

¹⁷²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 83; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 445-446.

¹⁷²⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 373.

¹⁷²⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374.

praksu uskladi s pravilima ratovanja,¹⁷²⁸ propust da se usprotivi protivpravnom postupanju ili ga osudi,¹⁷²⁹ propust da preduzme disciplinske mere kako bi snage pod svojom komandom sprečio u činjenju zverstava¹⁷³⁰ i propust da od nadređenih vlasti zahteva da se smesta preduzmu koraci.¹⁷³¹

529. Dužnost nadređenog da kazni počinioca krivičnog dela obuhvata obavezu da sprovede istragu kako bi utvrdio činjenično stanje.¹⁷³² Nadređeni ima obavezu da preduzme aktivne mere kako bi obezbedio da počinioci budu kažnjeni. U tom cilju, nadređeni može upotrebiti svoje ovlašćenje da kazni ili, ako takvo ovlašćenje nema, može prijaviti počinioca nadležnim organima vlasti.¹⁷³³

B. Zaključci

1. Odgovornost Fatmira Limaja

(a) Da li je Fatmir Limaj identifikovan u zarobljeničkom logoru Lapušnik?

530. U Optužnici se navodi da je Fatmir Limaj zvani Ćeliku (što znači “ćelik”) rukovodio funkcionisanjem zarobljeničkog logora Lapušnik, da je lično učestvovao u zatočenju zatvorenika, njihovom ispitivanju, kao i u okrutnom i nećovečnom postupanju prema njima. Dalje se navodi da je Fatmir Limaj planirao, podsticao i naredio ubistvo zatvorenika u zarobljeničkom logoru i na planini Beriša.¹⁷³⁴ Odbrana Fatmira Limaja tvrdi da optuženi Fatmir Limaj uopšte nije znao za osnivanje i organizovanje takvog zarobljeničkog logora niti da je u tome učestvovao.¹⁷³⁵ Veće je saslušalo svedočenja nekoliko svedoka tužilaštva koji tvrde da su Fatmira Limaja prepoznali kao osobu koju su videli u zarobljeničkom logoru Lapušnik.

531. Utvrđeno je da su Vojko Bakrač i njegov sin Ivan Bakrač u julu 1998. godine držani oko nedelju dana u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁷³⁶ Oni su u iskazima naveli da su tokom svog zatočenja više puta sreli “komandanta” zarobljeničkog logora.

532. Vojko Bakrač je u svom svedočenju rekao da je, dok je sa svojim sinom Ivanom bio zatočen u ostavi,¹⁷³⁷ jedan muškarac u maskirnoj uniformi došao po Ivana. Taj muškarac je bio viši od

¹⁷²⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374.

¹⁷²⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374.

¹⁷³⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374.

¹⁷³¹ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374.

¹⁷³² Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 376.

¹⁷³³ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 446; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 376.

¹⁷³⁴ Optužnica, par. 10.

¹⁷³⁵ Završni podnesak odbrane, par. 503.

¹⁷³⁶ Vidi gore, par. 279.

¹⁷³⁷ Vojko Bakrač je prostoriju u kojoj je bio zatočen opisao kao “podrum”, ali ju je u DP P5, T. 1326-1329, identifikovao kao ostavu.

svedoka, bio je star oko 30 godina, imao je kratku bradu i nosio oficirsku torbicu.¹⁷³⁸ Kasnije su i Vojka Bakrača pozvali da izađe iz ostave i odveli ga u jednu prostoriju u prizemlju glavne zgrade, gde je video svog sina Ivana i tog istog muškarca kako razgovaraju i piju čaj. Taj muškarac je rekao Ivanu da ostava nije mesto na kojem on treba da bude.¹⁷³⁹ Od tada, iako su Vojka Bakrača nakratko vratili u ostavu, on i njegov sin su bili u jednoj prostoriji na spratu kuće.¹⁷⁴⁰ Vojko Bakrač je rekao da pretpostavljao da je taj muškarac “bio pretpostavljeni”, pošto su ga vojnici i stražari slušali.¹⁷⁴¹ Vojko Bakrač je dalje izjavio da su, nešto kasnije, njega i Ivana odveli u tu prostoriju u prizemlju, gde su bili svedoci premlaćivanja četvorice-petorice muškaraca. Kako je rekao u toku svedočenja, čovek za koga je rekao da je “komandant” bio je tamo i rekao mu da su ti ljudi izdajnici svog naroda.¹⁷⁴² Taj incident je trajao oko 45 minuta i posle toga su Vojka i Ivana Bakrača vratili u prostoriju na spratu.¹⁷⁴³ Vojko Bakrač se seća da je, tokom tog drugog susreta, “komandant” rekao Vojku Bakraču da je pravnik.¹⁷⁴⁴ Vojko Bakrač je posvedočio da se s “komandantom” sreo još jednom prilikom pre nego što je pušten na slobodu, kada je “komandant” zatražio da njega i njegovog sina Ivana da napišu izjavu o uslovima u zarobljeničkom logoru.¹⁷⁴⁵ Pošto je dao tu izjavu, Vojko Bakrač je zatražio od “komandanta” da pozove njegovu taštu i obavesti je da će biti pušteni na slobodu. Vojko Bakrač je u svedočenju naveo da je “komandant” sledećeg dana rekao da je to učinio,¹⁷⁴⁶ što očitno ukazuje na činjenicu da je postojao i treći susret. U januaru 2002, tokom razgovora s istražiteljima CCIU, Vojku Bakraču je pokazan album s fotografijama. Jedna od njih bila je, po oceni Veća, vrlo prepoznatljiva fotografija Fatmira Limaja, doduše, bez brkova i brade, a ne s bradicom koju je taj svedok opisao. U vezi s tom fotografijom, Vojko Bakrač je tada rekao: “Broj 2 mi deluje poznato, ali ne znam odakle i ne mogu da ga povežem s ovim predmetom.”¹⁷⁴⁷ Na fotografiji broj 2 bio je Fatmir Limaj.

533. Ivan Bakrač, sin Vojka Bakrača, koji je tada imao 18 godina, izjavio je da su, po dolasku u zarobljenički logor Lapušnik, njega i njegovog oca odveli u jednu prostoriju u kući,¹⁷⁴⁸ gde ih je ispitivao jedan čovek za koga se činilo da je glavni.¹⁷⁴⁹ “Komandant” je imao oko 35 godina, bio je visok otprilike 180-185 cm, srednje građe, s malo dužom prosedom kosom začešljanom unazad;

¹⁷³⁸ Vojko Bakrač, T. 1334-1335.

¹⁷³⁹ Vojko Bakrač, T. 1338.

¹⁷⁴⁰ Vojko Bakrač, T. 1338.

¹⁷⁴¹ Vojko Bakrač, T. 1336.

¹⁷⁴² Vojko Bakrač, T. 1341-1342.

¹⁷⁴³ Vojko Bakrač, T. 1342.

¹⁷⁴⁴ Vojko Bakrač, T. 1336; 1342.

¹⁷⁴⁵ Vojko Bakrač, T. 1343-1345.

¹⁷⁴⁶ Vojko Bakrač, T. 1345-1348.

¹⁷⁴⁷ Usaglašena činjenica, T. 1370-1371; DP DB1 (foto-album A1).

¹⁷⁴⁸ Ivan Bakrač, T. 1416; 1426. Ivan Bakrač je kuću i prostoriju prepoznao u DP P5 i DP P6, T. 1426-1427.

¹⁷⁴⁹ Ivan Bakrač, T. 1428. Ivan Bakrač je izjavio da su tog čoveka svi pozdravljali i zauzimali stav mirno kad bi im on prišao, T. 1430.

nije imao brkove ni bradu.¹⁷⁵⁰ Prema svedočenju Ivana Bakrača, “komandant” je tokom ispitivanja sedeo otprilike pola metra od njih i postupao vrlo profesionalno, nijednom ne pokazavši da želi da ih povredi. Ispitivanje je trajalo otprilike 10-15 minuta.¹⁷⁵¹ Za to vreme, Stamen Genova su tukli u prisustvu “komandanta”, koji je izgleda takvo postupanje odobravao, iako nije neposredno učestvovao u njemu.¹⁷⁵² Ivan Bakrač je kasnije imao drugi razgovor s “komandantom”, koji je vođen u prostoriji na spratu te iste kuće. Taj drugi susret trajao je otprilike 15-20 minuta.¹⁷⁵³ “Komandant” se ponašao na isti način kao ranije i rekao im je da će biti pušteni na slobodu,¹⁷⁵⁴ ali da će pre toga morati da daju izjavu.¹⁷⁵⁵ Ivan Bakrač je rekao da su, nekoliko nedelja posle tih događaja, on i njegov otac videli na televiziji sliku tog “komandanta” u koloni vojnika OVK koji su marširali. Nije jasno da li je na televiziji prikazana fotografija tog marša ili video-snimak.¹⁷⁵⁶ On je u svom svedočenju naveo da su obojica prepoznali “komandanta” zarobljeničkog logora.¹⁷⁵⁷ Godine 1999. Ivan Bakrač je tu istu sliku “komandanta” video na internetu. Tu sliku je prepoznao u sudnici.¹⁷⁵⁸ On je, međutim, tu činjenicu pomenuo tužilaštvu tek nekoliko dana pre nego što je svedočio,¹⁷⁵⁹ iako izgleda da je od 1999. do 2003. godine više stotina puta otvarao tu internet stranicu i video tu istu fotografiju.¹⁷⁶⁰ U sudnici, Ivan Bakrač je prepoznao “komandanta” na video-snimku tog istog marša u koloni vojnika OVK.¹⁷⁶¹ Na tom video-snimku Fatmir Limaj se zaista pojavljuje u koloni u maršu. Međutim, ima bradu. Prilikom unakrsnog ispitivanja, Ivan Bakrač je izjavio da mu istražitelji uopšte nisu pokazali fotografiju “komandanta” kada su u januaru 2003. s njim vodili razgovor.¹⁷⁶² U sudnici mu je pokazan album fotografija osam osoba, među kojima je bila i, po oceni Veća, vrlo prepoznatljiva fotografija Fatmira Limaja, bez brkova i brade, kako je ovaj svedok opisao muškarca koga je video u zarobljeničkom logoru. Međutim, Ivan Bakrač je izjavio da taj “čovjek nije na toj slici, ista osoba koja je na internetu”.¹⁷⁶³

534. Veće je potpuno uvereno da su i Vojko i Ivan Bakrač iskreno svedočili. Postoje, međutim, okolnosti zbog kojih svedočenje određenog svedoka može biti nepouzdan iako je taj iskaz dat s

¹⁷⁵⁰ Ivan Bakrač, T. 1430. Ivan Bakrač je izgleda kasnije u toku svog svedočenja rekao da “komandant” nije imao bradu, ali da nije bio “sveže obrijan”, T. 1572-1573. Iz ovog pravca ispitivanja nije jasno, međutim, da li se radi o opisu “komandanta” kako je on izgledao u samom logoru ili na fotografiji koju je Ivan Bakrač našao na internetu.

¹⁷⁵¹ Ivan Bakrač, T. 1431.

¹⁷⁵² Ivan Bakrač, T. 1431.

¹⁷⁵³ Ivan Bakrač, T. 1432-1433.

¹⁷⁵⁴ Ivan Bakrač, T. 1431-1432.

¹⁷⁵⁵ Ivan Bakrač, T. 1471-1474.

¹⁷⁵⁶ Ivan Bakrač, T. 1561-1562.

¹⁷⁵⁷ Ivan Bakrač, T. 1561-1563.

¹⁷⁵⁸ DP P80; Ivan Bakrač, T. 1433-1436; 1563-1564; 1584.

¹⁷⁵⁹ Ivan Bakrač, T. 1433-1437.

¹⁷⁶⁰ Ivan Bakrač, T. 1563-1566.

¹⁷⁶¹ DP P35. Iz video-snimka je napravljena fotografija čoveka koga je Ivan Bakrač identifikovao kao Fatmira Limaja, DP P81; Ivan Bakrač, T. 1437-1438; 1568.

¹⁷⁶² Ivan Bakrač, T. 1566; 1573.

¹⁷⁶³ DP DL1 (foto-album B1); Ivan Bakrač, T. 1573-1575.

apsolutnom iskrenošću. U ovom slučaju, posebno, događaji kroz koje su i Ivan i Vojko Bakrač prošli u logoru bili su krajnje traumatični. Oni su se dogodili pre više godina. Tokom godina koje su od tada protekle, na Ivana Bakrača, a možda i Vojka Bakrača, uticalo je izveštavanje na televiziji i internetu, u kojem je izgleda prikazan Fatmir Limaj. Ti faktori, po mišljenju Veća, i te kako mogu da utiču na to da li će jedan od njih ili obojica pouzdano identifikovati jednog ili više optuženih. Prema tome, njihovo svedočenje treba posmatrati s posebnom pažnjom, naročito onaj deo u kojem Ivan Bakrač tvrdi da je Fatmira Limaja prepoznao kao “komandanta” u logoru, pozivajući se pritom na sliku kolone vojnika OVK u maršu.

535. Po mišljenju Veća, svedočenja Vojka i Ivana Bakrača, naročito kada se uzmu zajedno, pokazuju više nedoslednosti. Suština svedočenja Vojka Bakrača jeste da je muškarac koga je on tada smatrao “komandantom”, u stvari, onaj koji je došao da odvede njegovog sina Ivana iz ostave i koga je kasnije dvaput video u prostoriji u prizemlju kuće. Ivan Bakrač je, međutim, muškarca koji ga je izveo iz ostave i s kojim je razgovarao u kući identifikovao kao Shalu, koji nije ista osoba kao muškarac koga on identifikuje kao “komandanta”.¹⁷⁶⁴ Do drugog susreta s navodnim “komandantom”, koji Vojko Bakrač opisuje u svom svedočenju, došlo je kada su on i njegov sin bili svedoci premlaćivanja nekoliko muškaraca u prostoriji u prizemlju kuće, po njegovom sećanju, u prisustvu “komandanta”. Taj incident Ivan Bakrač u svom svedočenju ne pominje. Jedini iskaz koji je on dao o premlaćivanju u prisustvu “komandanta” odnosi se na vreme kada su on i njegov otac tek došli u zarobljenički logor i kada su ispitivani. Veću se čini da Vojko i Ivan Bakrač ili misle na različite “komandante” ili različito pamte vreme i kontekst u kojem su se desili njihovi susreti s “komandantom”. U tim okolnostima, po mišljenju Veća, ima ozbiljnih razloga za zabrinutost u vezi s mogućnošću da se iz svedočenja Vojka Bakrača izvuce zaključak da je čovek za koga je on mislio da je “komandant”, dakle, ista osoba koja je došla da odvede njegovog sina iz ostave, bio Fatmir Limaj. Zabrinutost je, svakako, još veća zbog činjenice da Vojko Bakrač nije prepoznao Fatmira Limaja u kompletu fotografija koje su mu pokazane tokom razgovora s istražiteljima CCIU u januaru 2002.

536. U svom završnom podnesku, tužilaštvo tvrdi da je Vojko Bakrač identifikovao lik Fatmira Limaja još dok je bio u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁷⁶⁵ U prilog toj tvrdnji nudi se, međutim, samo izveštaj s beleškama o razgovoru koji su s Vojkom Bakračem navodno vodile srpske vlasti 8. jula 1998, posle njegovog puštanja na slobodu.¹⁷⁶⁶ Kaže se da je Vojko Bakrač objasnio da su on i njegov sin Ivan, jednom prilikom tokom svog zatočeništva, videli na televiziji kolonu vojnika OVK i na čelu te kolone prepoznali komandanta koji je često dolazio u logor, kao i još nekoliko drugih

¹⁷⁶⁴ Ivan Bakrač, T. 1458-1464.

¹⁷⁶⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 150.

¹⁷⁶⁶ DP P202.

lica.¹⁷⁶⁷ Međutim, tužilaštvo se ovde poziva na dokumenat za koji kaže da je zapisnik sa zabeleškama nepoznatog predstavnika Centra državne bezbednosti Srbije. Te beleške se navodno zasnivaju na informacijama koje je Vojko Bakrač dao za vreme razgovora sa srpskim vlastima 8. jula 1998. Vojko Bakrač tokom svedočenja nije saslušan u vezi s tim pasusom u zabeleškama. Anonimno lice koje je vodilo beleške nije svedočilo. Vojko Bakrač ih nije potpisao. Uprkos tome što su Vojku Bakraču tokom svedočenja postavljena brojna pitanja o tome čega se seća u vezi s “komandantom”, uopšte nije pomenuto da je on bilo koga prepoznao na televiziji još dok je bio u zatočeništvu. Pored toga, kao što je već rečeno, Ivan Bakrač je u toku svedočenja rekao da su on i njegov otac zajedno prepoznali “komandanta” na televiziji. Međutim, u sudnici mu je postavljeno konkretno pitanje kada je došlo do tog prepoznavanja i on je odgovorio da je to bilo nekoliko nedelja nakon što su on i njegov otac pušteni na slobodu.¹⁷⁶⁸ U tim okolnostima, Veće ne može dati nikakvu težinu zapisničkim beleškama koje je neko napravio 8. jula 1998, a pogotovo ne može da zaključi da je Vojko Bakrač identifikovao lik Fatmira Limaja još dok je bio u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Pored toga, u odsustvu direktnog svedočenja Vojka Bakrača kojim bi potvrdio da je uistinu prepoznao “komandanta” kada je sa svojim sinom gledao televiziju izvesno vreme nakon što su iz zarobljeničkog logora pušteni na slobodu, Veće ne može biti uvereno da je identifikacija koju je izvršio Vojko Bakrač pouzdana, čak i ako je Ivan Bakrač tada u to iskreno verovao.

537. Ivan Bakrač je posvedočio da je čoveka koga je identifikovao kao “komandanta” video u zarobljeničkom logoru u dva navrata, svaki put u trajanju od deset do dvadeset minuta, i u tim prilikama su izgleda vodili privatni razgovor. Taj objektivno vremenski dugačak kontakt, u takvim okolnostima, mogao je kasnije lako da bude osnov za tačnu identifikaciju “komandanta”.¹⁷⁶⁹ Veće, međutim, konstatuje da je, iako je Ivan Bakrač izjavio da je “komandant” bio bez brade i brkova u vreme njegovog zatočenja u zarobljeničkom logoru Lapušnik, na fotografiji s interneta na kojoj on tvrdi da je prepoznao “komandanta” prikazan muškarac s bradom.¹⁷⁷⁰ Pored toga, ta fotografija s interneta izuzetno je mala i, po mišljenju Veća, crte lica muškarca koji je na njoj nisu lako prepoznatljive.¹⁷⁷¹ S druge strane, kada mu je pokazana jasna fotografija Fatmira Limaja bez brade i brkova, dakle, onako kako se Ivan Bakrač seća da je “komandant” izgledao u Lapušniku, Ivan Bakrač nije prepoznao “komandanta”.¹⁷⁷² Iako Veće u celosti prihvata iskrenost i oca i sina Bakrač, svesno je da u toku svedočenja Vojka Bakrača nije potpuno objašnjen određeni broj pitanja relevantnih za identifikaciju i da, od njih dvojice, Ivan Bakrač izgleda ima jasnije, sigurnije i

¹⁷⁶⁷ DP P202, str. 5.

¹⁷⁶⁸ Ivan Bakrač, T. 1561-1562.

¹⁷⁶⁹ Profesor Willem Wagenaar, T. 7157-7160; 7163.

¹⁷⁷⁰ DP P80.

¹⁷⁷¹ DP P80.

¹⁷⁷² DP DL1 (foto-album B1).

pouzdanije sećanje o relevantnim pitanjima. Ipak, iz navedenih razloga, Veće nalazi da ne može biti sigurno u pouzdanost navodne identifikacije optuženog Fatmira Limaja od strane Ivana Bakrača.

538. Svedok L06 je, kako je utvrdilo Veće, bio zatočen nekoliko nedelja u ostavi u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁷⁷³ U toku svedočenja, L06 je rekao da je jednog dana neki čovek došao na vrata ostave i pitao ga zašto je tamo. Svedok L06 je objasnio svoju situaciju i taj čovek je odgovorio da će ispitati o čemu se radi i upozorio L06 da će, ako je kriv, biti ubijen, ali da će, ako je nevin, biti oslobođen.¹⁷⁷⁴ Svedok L06 je izjavio da je taj isti čovek došao nedelju dana kasnije, rekao L06 da može da ide kući i da će oni koji su ga tamo doveli snositi posledice.¹⁷⁷⁵ Svedok L06 je za tog čoveka koji je naredio njegovo puštanje na slobodu rekao da je bio viši i mlađi od njega;¹⁷⁷⁶ taj čovek nije imao bradu i nosio je uniformu OVK.¹⁷⁷⁷ Svedok L06 je rekao da tada nije poznavao tog čoveka, ali da ga je kasnije prepoznao na televiziji, možda godinu dana posle rata.¹⁷⁷⁸ Prema njegovom svedočenju, tako je saznao da se taj čovek zove Fatmir Limaj.¹⁷⁷⁹ Međutim, u izjavi koju je u januaru 2002. dao istražiteljima CCIU, L06 je jasno naveo da mu je, dok je bio u Lapušniku, jedan zatvorenik rekao da je taj čovek Fatmir Limaj.¹⁷⁸⁰ Prema tome, postoji očigledna nedoslednost u vezi s tim da li je L06 za vreme svog zatočeništva otkrio da je taj čovek Fatmir Limaj ili je Fatmira Limaja video na televiziji, možda godinu dana posle tih događaja, i u njemu prepoznao čoveka koji je naredio da ga puste iz zatočeništva. Svedok L06 je u sudnici tvrdio da je u izjavi datoj u januaru 2002. možda napravljena greška u prevodu i da je za ime Fatmira Limaja čuo tek na televiziji, znatno nakon predmetnih događaja.¹⁷⁸¹ Veće, pored toga, konstatuje da je L06, izgleda, više puta video Fatmira Limaja na televiziji u periodu od 1998. godine do suđenja.¹⁷⁸²

539. Svedok L06 je rekao da je čovek koga je kasnije identifikovao kao Fatmira Limaja oba puta u Lapušniku razgovarao i sa njim i sa svedokom L10.¹⁷⁸³ Svedok L10, za koga je Veće takođe utvrdilo da je bio zatočen u ostavi kao i L06,¹⁷⁸⁴ takođe je svedočio u sudnici. Suština njegovog svedočenja jeste da je “komandant Çeliku” dvaput došao u ostavu i da je drugi put rekao svedoku L10 da će biti pušten na slobodu.¹⁷⁸⁵ Taj prikaz susreta potvrđuje jedan aspekt svedočenja L06.

¹⁷⁷³ Vidi gore, par. 270; 279.

¹⁷⁷⁴ L06, T. 1014; 1016.

¹⁷⁷⁵ L06, T. 1014.

¹⁷⁷⁶ L06 je izjavio da je rođen 1951, T. 970. Njegova visina, 175,5 cm, uneta je u zapisnik kao usaglašena činjenica, T. 5187-5188.

¹⁷⁷⁷ L06, T. 1016-1017.

¹⁷⁷⁸ L06, T. 1014-1015; 1021-1022.

¹⁷⁷⁹ L06, T. 1021-1022; 1058.

¹⁷⁸⁰ L06, T. 1058.

¹⁷⁸¹ L06, T. 1054; 1058; 1102-1106.

¹⁷⁸² L06, T. 1014-1015; 1021-1022.

¹⁷⁸³ L06, T. 1073-1074.

¹⁷⁸⁴ Vidi gore, par. 270; 279.

¹⁷⁸⁵ L10, T. 2952-2953.

Međutim, L10 je drugačije opisao “komandanta Çelikua”: čovek koga je on navodno video bio je izuzetno visok, oko 200 cm, nosio je maskirnu uniformu i imao “bradicu, ne previše izraslu”.¹⁷⁸⁶ Svedok L10 je dalje naveo da je u Lapušniku dvaput čuo ime Çeliku. Međutim, na osnovu njegovog svedočenja, to ime se ne može jasno povezati sa čovekom koga je sreo u te dve prilike. Možda je L10 došao do te asocijacije zbog toga što je dobio papir kojim se potvrđuje da ga puštaju na slobodu, koji je, kako se seća, potpisao “komandant Çeliku”,¹⁷⁸⁷ ali to nije činjenični zaključak do koga Veće može da dođe budući da taj papir nije u spisu. Pored toga, eventualno postojanje takvog papira ne navodi se u ranijoj izjavi L10 u vezi s tim događajima, koju je dao istražiteljima CCIU u avgustu 2001, a možda je još važnije to što L10 tada nije pomenuo ništa u vezi s “komandantom Çelikuom”.¹⁷⁸⁸ Svedok L10 je u svom svedočenju rekao da je pravo ime komandanta Çelikua saznao tek posle tih događaja, kada je na televiziji video Fatmira Limaja, iako nije jasno tačno kada, i da je tada mislio da je u njemu prepoznao čoveka koga je video u Lapušniku.¹⁷⁸⁹ I L10 je Fatmira Limaja video više puta na televiziji u periodu od 1998. godine do suđenja.¹⁷⁹⁰

540. I L06 i L10 su u sudnici identifikovali optuženog Fatmira Limaja kao čoveka iz Lapušnika koga su opisali.¹⁷⁹¹ Na drugim mestima u ovoj Presudi, Veće je razmotrilo mogućnost pogrešne identifikacije optuženog u ambijentu sudnice.¹⁷⁹² Pored toga, kako u vezi sa L06 tako i sa L10, Veću je iz njihovog svedočenja jasno da je na identifikaciju Fatmira Limaja u sudnici od strane oba svedoka mogla da utiče, makar podsvesno, kasnija asocijacija kojom su i jedan i drugi svedok Fatmira Limaja prikazanog na televiziji povezali sa čovekom koga su videli u Lapušniku. Veće ipak mora da se upita u vezi s pouzdanošću procesa kojim su L06 i L10 kasnije na televiziji prepoznali Fatmira Limaja kao čoveka iz Lapušnika. Susreti u Lapušniku trajali su samo po nekoliko minuta. Do njih je došlo dok su L06 i L10 sedeli u ostavi, a čovek za koga se navodi da je Fatmir Limaj stajao je ispred ostave i govorio “kroz vrata i prozor”.¹⁷⁹³ U tim okolnostima, mogućnost pouzdanog posmatranja veoma je ograničena. Opisi koje su navela ova dva svedoka ne podudaraju se: L10 se seća čoveka s bradom, vrlo karakteristične visine, oko 200 cm, dok je L06 za tog istog čoveka rekao da je bio bez brade i rekao samo da je bio viši od njega.¹⁷⁹⁴ Ipak, uprkos tome što se ta sećanja razlikuju, oba svedoka su smatrala da su neko vreme posle toga identifikovala istog čoveka na televiziji. Kasnije su ga identifikovali u sudnici. Ni tužilaštvo ni odbrana nisu se podrobnije bavili

¹⁷⁸⁶ L10, T. 2952-2955.

¹⁷⁸⁷ L10, T. 2955-2957; 2963.

¹⁷⁸⁸ L10, T. 2974-2980; 3002.

¹⁷⁸⁹ L10, T. 2955-2957; 3000-3004.

¹⁷⁹⁰ L10, T. 2955-2657; 3001-3002.

¹⁷⁹¹ Svedok L06 je identifikovao Fatmira Limaja po boji kravate i mestu u sudnici u odnosu na ostale optužene, T. 1023-1024. L10, T. 2955-2957.

¹⁷⁹² Vidi gore, par. 18.

¹⁷⁹³ L10, T. 2996-2997.

¹⁷⁹⁴ Strane u postupku su se saglasile da je svedok L06 visok 175,5 cm, T. 5187-5188.

okolnostima u kojima su ova dva svedoka na televiziji prepoznala Fatmira Limaja kao čoveka koga su videla u Lapušniku. Veće pred sobom nema dokaze koji bi govorili o tome kakve su bile te televizijske emisije koje su ih navele da ga identifikuju. Naravno, lako je moguće da su L06 i L10 bili u pravu kada su svaki za sebe na televiziji identifikovali Fatmira Limaja kao čoveka koga su zajedno sreli u Lapušniku, uprkos tome što različito pamte njegov spoljni izgled. Međutim, u goreopisanim okolnostima, Veće ne može sa sigurnošću da izvede taj zaključak.

541. Svedok L04 je bio, kako je zaključilo Veće, zatočen u štali u zarobljeničkom logoru Lapušnik otprilike od kraja juna do 25. ili 26. jula 1998.¹⁷⁹⁵ On je na početku izjavio da je vojnik po imenu Tamuli došao da ga odvede iz štale. Rekao mu je da je tu “komandant Čeliku” i odveo ga u kuću.¹⁷⁹⁶ “Komandant Čeliku” je pitao L04 ko ga je doveo tamo i zašto, na šta je L04 odgovorio da ne zna.¹⁷⁹⁷ “Komandant Čeliku” je tada rekao Tamuliju da vrati L04 u štalu.¹⁷⁹⁸ Ipak, kako je u svom svedočenju rekao L04, “komandant Čeliku” je kasnije tog dana došao u štalu i pitao zatvorenike kako se zovu. Kada je došao red na L04, “komandant Čeliku” mu je rekao da će moći da ide kući.¹⁷⁹⁹ Uprkos tome, L04 je ostao u zarobljeničkom logoru Lapušnik još dve nedelje.¹⁸⁰⁰

542. Odbrana Fatmira Limaja ističe da u tom iskazu postoji više nepodudarnosti s ranijim izjavama L04. Prva nepodudarnost odnosi se na to kako je došlo do samog susreta s “komandantom Čelikuom”. Izgleda da L04, kada je istražitelj CCIU Anargyros Kereakes s njim vodio razgovor u januaru 2002, uopšte nije pomenuo da su ga odveli da vidi nekog komandanta ili, konkretnije, “komandanta Čelikua”.¹⁸⁰¹ Svedok L04 nema objašnjenje za taj propust, izuzev da ga prevodioci možda nisu razumeli.¹⁸⁰² Druga nepodudarnost odnosi se na osobu koja ga je odvela kod “komandanta Čelikua”. Svedok L04 je u sudnici rekao da je ta osoba bio Tamuli,¹⁸⁰³ dok je u drugoj izjavi koju je dao u martu 2002. tvrdio da ga je kod “komandanta Čelikua” odveo muškarac zvani Murrizi.¹⁸⁰⁴ Kada je upitan za tu očiglednu nepodudarnost, L04 je izjavio da je pogrešio jer je “imao ratne traume”.¹⁸⁰⁵ U toj istoj izjavi, L04 je naveo da je Shala bio taj koji je prvi došao u štalu i rekao mu za dolazak “komandanta Čelikua”.¹⁸⁰⁶ Na insistiranje odbrane, L04 je ispravio svoj iskaz dat u sudnici da je to čuo od Tamulija i od tada je tvrdio da je to bio Shala.¹⁸⁰⁷ Treća nepodudarnost tiče

¹⁷⁹⁵ Vidi gore, par. 270; 279.

¹⁷⁹⁶ L04, T. 1182.

¹⁷⁹⁷ L04, T. 1183.

¹⁷⁹⁸ L04, T. 1183.

¹⁷⁹⁹ L04, T. 1183-1184.

¹⁸⁰⁰ L04, T. 1183-1184.

¹⁸⁰¹ L04, T. 1209-1210.

¹⁸⁰² L04, T. 1210.

¹⁸⁰³ L04, T. 1182.

¹⁸⁰⁴ L04, T. 1212.

¹⁸⁰⁵ L04, T. 1212.

¹⁸⁰⁶ L04, T. 1213.

¹⁸⁰⁷ L04, T. 1213.

se vremena koje je proteklo od razgovora L04 s “komandantom Çelikuom” do kasnijeg dolaska komandanta u štalu, kada je naloženo da se L04 pusti na slobodu. U ranijoj izjavi, datoj u martu 2002, L04 je naveo da je “komandant Çeliku” ponovo došao u štalu dva dana posle prvog susreta.¹⁸⁰⁸ Međutim, L04 je u sudnici izjavio da se sve to dogodilo istog dana kada je došlo do prvog susreta.¹⁸⁰⁹ Četvrta nepodudarnost se odnosi na prirodu razgovora između L04 i “komandanta Çelikua” tokom tog susreta. Svedok L04 je posvedočio da ga je komandant pitao zašto je doveden u zarobljenički logor Lapušnik. U sudnici, L04 je izjavio da je odgovorio da ne zna i da se taj susret svodio na taj izuzetno kratak razgovor.¹⁸¹⁰ U drugoj izjavi, datoj u martu 2002, međutim, L04 je dao drugačiji iskaz, odnosno, da je “komandantu Çelikuu” detaljno objasnio razlog zbog kojeg misli da je uhapšen. To objašnjenje se ticalo jednog incidenta koji se dogodio godinu dana ranije, kada su dvojica srpskih policajaca oduzela traktore svedoku L04 i još jednom licu dok su nelegalno skupljali drva, kao i kasnije komunikacije između L04 i jednog od tih policajaca kako bi im traktori bili vraćeni.¹⁸¹¹ Svedok L04 je u svojoj izjavi naveo da misli da je taj incident bio razlog za njegovo zatočenje u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁸¹²

543. U prirodi je krivičnih postupaka da se mogu pojaviti nedoslednosti između usmenog svedočenja svedoka i ranije datih iskaza. Svedoku su možda postavljana različita pitanja u različito vreme; on je možda zaboravio određene pojedinosti ili ih se setio. Iako prisustvo nepodudarnosti u raznim iskazima ne utiče automatski na verodostojnost svedoka, one se ipak moraju pažljivo preispitati kada se određuje koliku težinu treba pridati dokazima koje je izneo taj svedok. Kada se ocenjuje kako nedoslednost utiče na verodostojnost svedoka, relevantan faktor može da bude na šta se nedoslednost odnosi. Može se desiti, na primer, da nekoliko godina posle događaja svedok ne može da se seti, ili da se ne seća precizno, nečega što se činilo samo slučajnom pojedinošću od relativno malog značaja kada se dogodilo. Tokom celog svog svedočenja, L04 je isticao kako je taj susret s komandantom Çelikuom za njega bio nešto što će pamtiti, pošto je doveo do toga da se naloži njegovo puštanje na slobodu.¹⁸¹³ Ipak, izgleda da je on potpuno propustio da pomene taj susret kada je istražitelj CCIU prvi put s njim obavio razgovor o tim događajima u januaru 2002. Svedok L04 je u svom iskazu pred Većem jasno rekao da je, pre razgovora u januaru 2002, video Fatmira Limaja mnogo puta na televiziji i da je na taj način zaključio da je Fatmir Limaj komandant Çeliku.¹⁸¹⁴ Prema tome, ostaje neobjašnjeno zašto u razgovoru u januaru 2002. nije pomenuo taj susret, posebno ako je tada već znao da je to bio susret s vrlo poznatim političarem na Kosovu,

¹⁸⁰⁸ L04, T. 1217-1218.

¹⁸⁰⁹ L04, T. 1183-1184; 1217-1218.

¹⁸¹⁰ L04, T. 1183.

¹⁸¹¹ L04, T. 1216.

¹⁸¹² L04, T. 1216.

¹⁸¹³ L04, T. 1209; 1210; 1212.

¹⁸¹⁴ L04, T. 1218-1219.

Fatmirom Limajem. Svakako, možda su pitanja koja su mu postavljena tokom tog razgovora skrenula njegovu pažnju sa susreta s komandantom Çelikuom, ali to ne može da bude očigledno objašnjenje s obzirom na važnost koju L04, izgleda, pridaje tom susretu. Pored toga, čak i kada je odbrana insistirala na tom pitanju, L04 se izgleda nije sećao da je dao bilo kakvo objašnjenje u vezi s tim šta su, po njegovom mišljenju, bili razlozi koji su doveli do njegovog hapšenja, ni u vreme susreta s “komandantom Çelikuom”, ni kad je kasnije u martu 2002. s njim razgovarao istražitelj.

544. Svedok L04 je u svom iskazu takođe rekao da je muškarac za koga tvrdi da je bio komandant Çeliku u logoru imao srednje dugu bradu.¹⁸¹⁵ Kada su istražitelji CCIU s njim razgovarali 2002. godine, L04 je Fatmira Limaja identifikovao na fotografiji kao čoveka za koga misli da je “komandant Çeliku”.¹⁸¹⁶ Međutim, ta fotografija nije u spisu, tako da Veće ne može da oceni ni kvalitet fotografije ni da li ona odgovara usmenom opisu “komandanta Çelikua” koji je dao L04. Svedok L04 nije mogao da se seti da li je osoba koju je tokom razgovora 2002. godine identifikovao pomoću fotografije imala bradu.¹⁸¹⁷ S obzirom na njegova brojna i česta pojavljivanja na televiziji i u štampi posle rata, a pre 2002. godine, lik Fatmira Limaja je svedoku L04 verovatno bio poznat u vreme razgovora obavljenog 2002. godine, a tako je i danas.¹⁸¹⁸ Svedok L04 je i sâm rekao da su lik i ime Fatmira Limaja bili opštepoznati posle rata.¹⁸¹⁹ U tim okolnostima, Veće mora da se upita da li je to moglo da utiče, ili nije uticalo, na kasniju identifikaciju Fatmira Limaja od strane L04 u toku razgovora s istražiteljima. Veće ne može da bude sigurno ni u jedno ni u drugo. Pored toga, nema dokaza koji bi Veću omogućili da utvrdi da li su televizijske emisije u kojima se pojavljivao Fatmir Limaj bile takve prirode da su ukazivale na eventualnu povezanost s ovim predmetom, što je potencijalno važan faktor za pitanje da li su možda podsvesno uticale na L04 da on poveže Fatmira Limaja s čovekom koga je identifikovao kao komandanta u Lapušniku. Konkretno, Veće ne zna da li je Fatmir Limaj nazvan imenom Çeliku u jednoj ili više medijskih emisija, ni da li je prikazan s bradom ili bez nje i, ako jeste, s kakvom bradom. S obzirom na to, iako je sasvim moguće da je L04 iskreno, a možda i tačno, identifikovao Fatmira Limaja kada ga je video na televiziji kao čoveka koga je sreo u Lapušniku, Veće ne može biti sigurno u to na osnovu svedočenja datog na suđenju.

545. Svedok L07 je svedočio u vezi s navodnim prisustvom Fatmira Limaja u zarobljeničkom logoru Lapušnik. On je izjavio da su ga, po dolasku u logor, odveli u jednu prostoriju gde je video Shukrija Biju, koga je lično poznavao, i “komandanta Çelikua”.¹⁸²⁰ Svedoku L07 su vojnici rekli da

¹⁸¹⁵ L04, T. 1220-1222.

¹⁸¹⁶ L04, T. 1184-1185.

¹⁸¹⁷ L04, T. 1219-1220; 1220-1222.

¹⁸¹⁸ DP DL17; DL18 i DL19.

¹⁸¹⁹ L04, T. 1218-1219.

¹⁸²⁰ L07, T. 792; DP P71, par. 13.

ga vode kod “komandanta Çelikua” i on je tada već znao za “komandanta Çelikua” jer se pojavljivao u štampi.¹⁸²¹ U svom iskazu, L07 je rekao da je Shukri Buja prepoznao L07 i zatražio od komandanta Çelikua da ga pusti,¹⁸²² posle čega su i Shukri Buja i komandant Çeliku izašli iz prostorije. Komandant Çeliku se vratio posle pet minuta i pozvao Shalu, jednog od prisutnih vojnika, da pusti kući L07.¹⁸²³ Taj susret je trajao oko 15 minuta.¹⁸²⁴ Dan-dva posle tog susreta, komandant Çeliku je s još jednim komandantom došao u ostavu i iznenadio se kad je tamo video L07.¹⁸²⁵ Svedoka L07 su ponovo odveli u onu prostoriju u kući.¹⁸²⁶ Sledećeg dana, komandant Çeliku je došao u kuću i rekao L07 da može slobodno da ide. Komandant Çeliku je izdiktirao izjavu i naterao L07 da potpiše izjavu u kojoj je pisalo da neće otkriti šta je video u logoru jer će u suprotnom biti ubijen,¹⁸²⁷ te je L07 sledećeg jutra pušten na slobodu i odatle je otišao svojim automobilom.¹⁸²⁸

546. Shukri Buja je Veću drugačije opisao te događaje. On je u svom svedočenju rekao da je, kad je od oca L07 čuo da je L07 uhapsio Ymer Alushani zvani Voglushi, otišao u Lapušnik da se raspita o njemu. Shukri Buja je izjavio da je otišao kod Voglushija kući i pitao da li je L07 tamo. Voglushi je odgovorio potvrdno i rekao da je L07 uhapšen zato što su u njegovom džepu pronađene adrese Srba za koje se mislilo da pripadaju srpskim inspektorima. Shukri Buja je rekao da je Voglushiju garantovao da porodica L07 nije povezana s policijom i L07 je pozvan napolje i odmah pušten na slobodu, iako je insistirao da svoj automobil ostavi na korišćenje OVK. U svom iskazu, Shukri Buja je rekao da Fatmir Limaj tom prilikom nije bio prisutan i da se taj događaj odigrao u jednoj jednospratnoj kući, što ukazuje na to da je reč o drugoj kući, a ne onoj u zarobljeničkom logoru Lapušnik.¹⁸²⁹ Postoje dokazi da je Voglushi bio komandant u selu Lapušnik.¹⁸³⁰ Fatmir Limaj je u svom iskazu negirao da je učestvovao u puštanju L07 na slobodu ili da je to naredio. Kao objašnjenje za hapšenje L07, Fatmir Limaj je naveo da to mora da je bilo jedno od kratkih zatočenja do kojih je tada često dolazilo.¹⁸³¹

547. Protivrečnosti između ta dva iskaza očigledne su, mada je Veću teško da oceni njihov značaj. Pri izvođenju ranijeg zaključka da je L07 stvarno bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik, Veće je uzelo u obzir suprotan iskaz Shukrija Buje, u kojem je naveo da je komandant

¹⁸²¹ L07, T. 794.

¹⁸²² L07, T. 795; DP P71, par. 14.

¹⁸²³ L07, T. 795-796; DP P71, par. 15.

¹⁸²⁴ L07, T. 796.

¹⁸²⁵ L07, T. 834-836; DP P71, par. 25.

¹⁸²⁶ L07, T. 836-838.

¹⁸²⁷ L07, T. 840.

¹⁸²⁸ L07, T. 840-841.

¹⁸²⁹ Shukri Buja, T. 4025-4032; Shukri Buja nije prepoznao kuću u zarobljeničkom logoru Lapušnik kao kuću u kojoj se tog dana sastao s Voglushijem, T. 4144-4145; DP P6.

¹⁸³⁰ Vidi dole, par. 712.

¹⁸³¹ Fatmir Limaj, T. 6336-6337.

Voglushi svedoka zatočio u jednoj drugoj kući u Lapušniku, ali ga nije prihvatilo, imajući u vidu mnoštvo drugih dokaza.¹⁸³² Veće nije u poziciji da donese zaključak o tome da li je svedočenje Shukrija Buje pogrešno, lažno ili konfuzno.¹⁸³³ Moguće je i da je na iskaz Shukrija Buje o ovom pitanju uticala njegova očigledna lojalnost OVK-u uopšte, a Fatmiru Limaju posebno. U tim okolnostima, Veću ostaje da se upita da li može biti uvereno da je čovek koji je bio sa Shukrijem Bujom kada je naređeno da se L07 pusti na slobodu, u stvari, osoba koju on navodi kao “komandanta Čelikua”, uprkos tome što Shukri Buja tvrdi suprotno.

548. Svedok L07 je u svom svedočenju rekao da je pušten na slobodu u prisustvu drugih zatvorenika, među kojima su bila i dva “Hrvata”.¹⁸³⁴ Veće nije imalo sumnje, na osnovu drugih dokaza, da su ta dva “Hrvata” Vojko i Ivan Bakrač. Iako po nacionalnosti Srbi, oni su državljani Hrvatske, a to potvrđuje opis koji je dao L07, koji je rekao da se radi o ocu i sinu,¹⁸³⁵ kao i opis prostorije u kojoj je L07 rekao da su bili zatočeni.¹⁸³⁶ Veće napominje da ni Vojko ni Ivan Bakrač nisu govorili o toj epizodi u svom iskazu.

549. Svedok L07 uopšte nije upoznao komandanta Čelikua u vreme svog navodnog susreta u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Dokazi ne ukazuju na to da se čovek koga je upoznao predstavio kao komandant Čeliku tokom tog susreta. Svedok L07 pamti da su mu rekli da ga vode kod komandanta Čelikua i da je odmah prepoznao komandanta Čelikua jer ga je tada viđao u štampi.¹⁸³⁷ U vezi s tim, Veće napominje da su Veću predloženi dokazi da je Fatmir Limaj bio jedan od dvojice vojnika koji su stajali pored Jakupa Krasniqija kada je on dao svoju prvu izjavu za javnost u svojstvu portparola OVK u Klečki u junu 1998. godine.¹⁸³⁸ Fatmir Limaj je viđen i u koloni vojnika u pogrebnoj povorci 16. juna 1998, i taj snimak je emitovan.¹⁸³⁹ Na tim video-snimcima, međutim, Fatmir Limaj nije jedini ni glavni fokus vizuelne pažnje. Naposljetku, Fatmir Limaj je 3. juna 1998. navodno dao intervju novinaru TV mreže iz Tirane, ali dokazi, izgleda, pokazuju da je emitovana samo audio-verzija tog intervjua.¹⁸⁴⁰ Ponovo se čini da je na osnovu izveštavanja medija L07 došao do kasnijeg zaključka da je Fatmir Limaj, u stvari, komandant Čeliku.¹⁸⁴¹

¹⁸³² Vidi gore, par. 277-279.

¹⁸³³ Kuću koju opisuje Shukri Buja su, prema njegovom svedočenju, koristili vojnici. Ima dokaza da je tako bilo i u slučaju zarobljeničkog logora Lapušnik, vidi dole, par. 694.

¹⁸³⁴ L07, T. 839.

¹⁸³⁵ L07, T. 812-816.

¹⁸³⁶ Vojko Bakrač, T. 1338.

¹⁸³⁷ L07, T. 794.

¹⁸³⁸ Fatmir Limaj, T. 5956.

¹⁸³⁹ DP P35; Fatmir Limaj, T. 6299-6301.

¹⁸⁴⁰ DP P37; Fatmir Limaj, T. 6268.

¹⁸⁴¹ L07, T. 805-807; 860.

550. Svedok L07 je, dalje, u sudnici identifikovao Fatmira Limaja kao čoveka koga je video u Lapušniku.¹⁸⁴² Veće na drugim mestima u ovoj Presudi govori o potrebi za izuzetnim oprezom pri ocenjivanju identifikacije nekog optuženog u sudnici zbog mogućnosti greške usled sugestivnog okruženja.¹⁸⁴³ Pored toga, u ovom konkretnom slučaju, postoji dodatna mogućnost da je L07, nesvesno, možda tvrdio da prepoznaje optuženog Fatmira Limaja zbog njegovog čestog javnog pojavljivanja na televiziji i u novinama, naročito posle događaja u Lapušniku. Pošto je pažljivo razmotrilo sve te faktore, Veće smatra da, iako je L07, uprkos navedenim teškoćama, bio iskren u svom svedočenju i iako bi identifikacija koju je izvršio mogla da bude tačna, ne može biti uvereno da je njegova identifikacija Fatmira Limaja kao lica koje je znao u zarobljeničkom logoru Lapušnik kao komandanta Čelikua pouzdana.

551. Poslednji svedok čije bi svedočenje moglo da direktno dovede u vezu optuženog Fatmira Limaja s funkcionisanjem zarobljeničkog logora Lapušnik jeste L96. Veće je već utvrdilo da je L96 bio zatočen u ostavi u zarobljeničkom logoru Lapušnik otprilike nedelju dana u julu 1998.¹⁸⁴⁴ Svedok L96 je u svom iskazu naveo da u zarobljeničkom logoru Lapušnik nikada nije video komandanta Čelikua.¹⁸⁴⁵ Međutim, on je izjavio da su poslednjeg dana njegovog zatočenja, kada su zatvorenike sproveli na obližnju planinu Beriša, zatvorenici i oni koji su ih sprovodili izbili na jedan šumski put, gde je video traktor na kojem su bili naoružani ljudi.¹⁸⁴⁶ Svedok L96 je u svom iskazu rekao da je tada Shala bio blizu njega i da ga je čuo da kaže da dolazi “komandant Čeliku” i da će ga Shala pitati šta da radi sa zatvorenicima.¹⁸⁴⁷ Shala je tada naredio zatvorenicima da stanu i otišao da porazgovara s jednim od ljudi na traktoru koji je bio u uniformi. Svedok L96 je na osnovu toga shvatio, kako je rekao, da je taj čovek “komandant” koga je Shala pomenuo. Taj čovek je bio prilično mlad i imao je bradu koja nije brijana dve-tri nedelje.¹⁸⁴⁸ Svedok L96 nije mogao da čuje razgovor između Shale i “komandanta”.¹⁸⁴⁹ Posle tog razgovora, Shala se vratio s jednim od ljudi koji su bili u pratnji tog komandanta, odnosno, s trećim stražarem za zatvorenike. Shala je naredio zatvorenicima da nastave dalje.¹⁸⁵⁰

552. Svedok L96 kaže da je tek mnogo kasnije, krajem 2000. ili početkom 2001, prvi put video Fatmira Limaja na televiziji. Svedok L96 je u svom iskazu naveo da je tada prepoznao “čoveka koga je video na putu od Lapušnika do Beriše” i za koga je Shala tada rekao da je to komandant

¹⁸⁴² L07, T. 806-807.

¹⁸⁴³ Vidi gore, par. 18.

¹⁸⁴⁴ Vidi gore, par. 279.

¹⁸⁴⁵ L96, T. 2386.

¹⁸⁴⁶ L96, T. 2364; DP P106.

¹⁸⁴⁷ L96, T. 2364.

¹⁸⁴⁸ L96, T. 2364-2365.

¹⁸⁴⁹ L96, T. 2365; 2373.

¹⁸⁵⁰ L96, T. 2365.

Çeliku.¹⁸⁵¹ Posle toga, L96 je, kako je rekao, video Fatmira Limaja u medijima u mnogo prilika.¹⁸⁵² U februaru 2002, kada su istražitelji CCIU s njim vodili razgovor, L96 je identifikovao Fatmira Limaja na fotografiji u foto-albumu koji mu je pokazan kao komandanta koga je video na stazi na planini Beriša.¹⁸⁵³

553. Iz više razloga, Veće ima velike rezerve prema svedočenju L96 u vezi sa susretom na šumskom putu na planini Beriša s čovekom za koga je L96 shvatio da je komandant Çeliku. U izjavama koje je L96 dao u avgustu 1998. i avgustu 2000. ne pominje se taj susret, niti se navodi Çelikuovo ime u tom kontekstu.¹⁸⁵⁴ Jedino objašnjenje za te propuste koje je L96 dao u svom iskazu jeste da je u vreme kada je davao te izjave bio usredsređen na lica odgovorna za ubijanje na planini Beriša i da je “zaboravio” na komandanta Çeliku.¹⁸⁵⁵ Ako je tako, on je to učinio uprkos svom iskazu da je, na osnovu onoga što je tada čuo i video, verovao da je to taj čovek koga je Shala identifikovao kao komandanta Çeliku i kojem se Shala obratio tokom tog susreta za naređenje u vezi sa sudbinom zatvorenika. Među tim zatvorenicima bili su L96 i jedan njegov rođak. Veće takođe napominje da taj susret na planini Beriša, po svemu sudeći, nije bila prva prilika kad je L96 čuo ime komandanta Çeliku. Svedok L96 je u svom svedočenju rekao da mu je pre njegovog zatočenja rečeno da komandant Çeliku može da oslobodi rođaka svedoka L96.¹⁸⁵⁶

554. U grupi koju su Shala i Murrizi sproveli na planinu Beriša tog dana, 25. ili 26. jula 1998, bilo je više od dvadeset zatvorenika.¹⁸⁵⁷ Više tih zatvorenika svedočilo je pred Većem. Nijedan u svom iskazu nije naveo da je Shala zastao da bi se sastao s nekim čovekom, a kamoli s komandantom Çelikuom.¹⁸⁵⁸ Svedok L06 jeste pomenuo jedno vozilo koje je prošlo pored kolone zatvorenika. On je izjavio, međutim, da je to vozilo vozio jedan civil koji je pitao Shalu da li da preveze jednog povređenog zatvorenika, što je Shala odbio.¹⁸⁵⁹ Svedok L10 je u svom svedočenju rekao da je u jednom trenutku u toku marša pored kolone zatvorenika prošao traktor na kojem su bili vojnici, ali u svom svedočenju nije naveo ništa što bi ukazalo na to da se traktor zaustavio, ili da je Shala zaustavio kolonu, ili da je razgovarao s jednim od njih.¹⁸⁶⁰ On jeste, međutim, pomenuo prisustvo trećeg stražara kasnije u toku tog dana, kao što je razmotreno na drugim mestima.¹⁸⁶¹ Uprkos određenom broju potencijalnih svedoka koji bi mogli na neki način da potvrde iskaz L96 o

¹⁸⁵¹ L96, T. 2399-2400.

¹⁸⁵² L96, T. 2456-2460.

¹⁸⁵³ L96, T. 2366-2367; 2370-2371; DP P104.

¹⁸⁵⁴ L96, T. 2416-2418; 2437-2442.

¹⁸⁵⁵ L96, T. 2418; 2440.

¹⁸⁵⁶ L96, T. 2269-2271; 2455.

¹⁸⁵⁷ Vidi gore, par. 450.

¹⁸⁵⁸ L04, T. 1192-1195; L10, T. 2960-2966; L12 je izjavio da tokom tog marša nije video nikoga, T. 1818; L06, 1025-1026.

¹⁸⁵⁹ L06, T. 1025-1026.

¹⁸⁶⁰ L10, T. 2962.

¹⁸⁶¹ Vidi gore, par. 453.

razgovoru između Shale i lica za koje je on rekao da je komandant Çeliku, nema drugih dokaza koji potkrepljuju taj iskaz. U vezi s tim, relevantan je i zaključak Veća da, iz razloga koji su navedeni ranije u ovoj Presudi,¹⁸⁶² ne može da utvrdi da li je tačan iskaz L96 da je na mestu pogubljenja na planini Beriša bio prisutan treći vojnik OVK, koga je poslao čovek za koga L96 tvrdi da je Çeliku, u toku tog susreta Shale i Çelikua.

555. Svedok L96 je susret s komandantom Çelikuom na planini Beriša naveo prvi put u razgovoru koji je vodio u avgustu 2001.¹⁸⁶³ Taj razgovor s njim vođen je, po svemu sudeći, nakon što je L96, kako tvrdi, video Fatmira Limaja na televiziji. Iako to ne mora da utiče na pouzdanost navodne identifikacije fotografije Fatmira Limaja od strane L96 u kasnije vođenom razgovoru, postavlja se pitanje da li je L96 možda pogrešio u identifikaciji zahvaljujući tome što je Fatmira Limaja video na televiziji. To je kod L96 moglo da se desi potpuno nesvesno. Isti taj faktor mogao je da utiče na identifikaciju Fatmira Limaja u sudnici od strane L96 kao čoveka koga je video na putu za Berišu,¹⁸⁶⁴ pored poznatog faktora rizika pogrešne identifikacije optuženog u ambijentu sudnice o kojem je Veće već govorilo na drugim mestima u ovoj Presudi.

556. U tom kontekstu, relevantno je i objašnjenje koje je L96 dao u vezi s tim kako je saznao da je Çeliku, u stvari, Fatmir Limaj. Svedok L96 je rekao da je negde u oktobru 1998. razgovarao telefonom s Xheladinom Ademajem, drugim čovekom za koga je L96 rekao da je takođe preživeo pogubljenje na planini Beriša.¹⁸⁶⁵ Kako je L96 naveo u svom iskazu, njih dvojica, kao i stric/ujak/teča L96, sastali su se u avgustu 2000. i u toku tog razgovora onaj drugi čovek je rekao L96 da je komandant Çeliku, u stvari, Fatmir Limaj i da se često može videti na televiziji ili u štampi.¹⁸⁶⁶ Iako je svedoku L96 prilikom unakrsnog ispitivanja predloženo da je taj drugi čovek potpisao izjavu u kojoj navodi da uopšte nije bilo takvog susreta, taj drugi čovek nije svedočio i u dokazima uvrštenim u spis nema njegove izjave. Prema tome, nema ničega što potvrđuje ili pobija iskaz L96 u vezi s tim. Ako je iskaz L96 u vezi s tim susretom tačan, izgleda da bi to bio dodatni razlog za oprez u pogledu pouzdanosti identifikacije fotografije Fatmira Limaja tokom 2002. godine od strane L96, budući da je, zahvaljujući onome što se desilo prilikom tog susreta, L96 možda bio pripremljen da očekuje da na televiziji prepozna muškarca koga je video na planini Beriša. Imajući u vidu sve te faktore, kao i važna pitanja koja utiču na opštu uverljivost L96 i koja se razmatraju na drugim mestima u ovoj Presudi, Veće smatra da ne može biti uvereno da su identifikacija

¹⁸⁶² Vidi gore, par. 453.

¹⁸⁶³ L96, T. 2416-2418.

¹⁸⁶⁴ L96, T. 2574.

¹⁸⁶⁵ L96, T. 2397.

¹⁸⁶⁶ L96, T. 2398-2399.

fotografije Fatmira Limaja 2002. godine i identifikacija Fatmira Limaja u sudnici na ovom suđenju od strane L96 pouzdane.

557. Kako se navodi na drugim mestima u ovoj Presudi, Fatmir Limaj je u svom iskazu negirao da je znao za bilo kakav zarobljenički logor OVK u Lapušniku.¹⁸⁶⁷ Postoji i iskaz Fatmira Limaja da mu je 25. jula 1998. iznenada pozlilo i da se tom prilikom onesvestio. To se dogodilo u Lapušniku, a kasnije se osvestio u Klečki, gde su ga drugi odveli.¹⁸⁶⁸ Prema tome, on tvrdi da 25. ili 26. jula 1998. nije bio na planini Beriša, ni na traktoru, ni van traktora.¹⁸⁶⁹ Suština iskaza Fatmira Limaja jeste da je 26. jula 1998. oko podne u Klečku došao jedan vojnik i rekao mu da je Lapušnik pao. Fatmira Limaja je prevashodno brinulo, kako je rekao, da će srpske snage krenuti ka Mališevu, gde su se sklonile hiljade ljudi, pa se on odvezao tamo sa svojim nećakom Naserom Sabitom da upozori civilno stanovništvo da ide u dolinu Klečke.¹⁸⁷⁰ Ferat Sopi je u svom iskazu potvrdio da je 25. jula 1998. Fatmir Limaj vrlo bolestan došao u improvizovanu bolnicu u Lapušniku i da se onesvestio. Ferat Sopi je rekao da je Fatmir Limaj morao da dobije infuziju.¹⁸⁷¹ Medicinska dokumentacija improvizovane bolnice koja se nalazi u spisu ne sadrži nijednu zabeležku unetu 25. jula 1998.¹⁸⁷² Prema tome, ta dokumentacija ne može ni da potvrdi ni da opovrgne dokaze koji su upravo razmotreni.

558. Svedok L64, bivši pripadnik OVK, posvedočio je da je u periodu na koji se odnosi ovaj predmet u više navrata odlazio u zarobljenički logor u Lapušniku.¹⁸⁷³ On je u svom iskazu naveo da Fatmira Limaja, odnosno Čelikua, jeste video nekoliko puta u selu Lapušnik,¹⁸⁷⁴ ali da ga nikad nije video u zarobljeničkom logoru.¹⁸⁷⁵ Svedok L64 je naveo, međutim, da je jednom prilikom video jedan džip ispred zatvora i da je, na osnovu onoga što su rekli drugi, zaključio da je to Čelikuov džip.¹⁸⁷⁶ Ne zna se ko je i na osnovu čega tvrdio da je to tako. Drugih dokaza koji se odnose na ovo pitanje nema. Veće zaključuje da se na osnovu ovih dokaza ne može utvrditi da je bilo Čeliku bilo optuženi Fatmir Limaj bio u zarobljeničkom logoru Lapušnik u toj ili nekoj drugoj prilici.

559. Odbrana Fatmira Limaja navela je, kako u podnesku tako i prilikom svedočenja, da je karakter Fatmira Limaja potpuno nespojiv s navodima u Optužnici. U suštini, odbrana Fatmira Limaja tvrdi da bi preobražaj Fatmira Limaja od odgovornog čoveka u "čudovište" u periodu od

¹⁸⁶⁷ Fatmir Limaj, T. 6002; 6336.

¹⁸⁶⁸ Fatmir Limaj, T. 5986-5987; 6084.

¹⁸⁶⁹ Fatmir Limaj, T. 5986-5987.

¹⁸⁷⁰ Fatmir Limaj, T. 5987-5989.

¹⁸⁷¹ Ferat Sopi, T. 7053-7054.

¹⁸⁷² DP P215; P216 i P217. Veće konstatuje da uz jedinu zabeležku koja je mogla biti uneta 25. jula 1998. takođe stoji datum 24. jul 1998, DP P217.

¹⁸⁷³ L64, T. 4444.

¹⁸⁷⁴ L64, T. 4356-4357; 4363; 4395-4396.

¹⁸⁷⁵ L64, T. 4465-4466.

¹⁸⁷⁶ L64, T. 4465-4466.

samo tri do četiri meseca bio krajnje čudan.¹⁸⁷⁷ To, po mišljenju Veća, nije naročito sugestivna opaska ako postoje zadovoljavajući dokazi o suprotnom, posebno ako se uzme u obzir očigledna privrženost Fatmira Limaja postizanju vojnih i političkih ciljeva OVK.

560. Iz gorenavedenih razloga, Veće ne može da prihvati da je ijedna od ovih pojedinačnih identifikacija Fatimira Limaja od strane raznih svedoka pouzdana identifikacija na osnovu koje Veće može da zaključi van razumne sumnje da je upravo Fatmir Limaj bio lice koje su oni 25. ili 26. jula 1998. videli ili znali kao Čelikua u zarobljeničkom logoru Lapušnik ili na planini Beriša.

561. Veće je takođe razmotrilo ukupni efekat tih nekoliko identifikacija da bi utvrdilo da li one, ili neke od njih, u kombinaciji otklanjaju rizik greške u pojedinačnim identifikacijama, kako bi moglo da van razumne sumnje utvrdi da je ta osoba bila upravo Fatmir Limaj. Iako Veće prihvata da višestruko identifikovanje od strane raznih lica, u različita vremena i u različitim okolnostima, može u određenom slučaju biti dovoljno da otkloni rizik nenamerne greške prisutan u vezi sa svakom pojedinačnom identifikacijom kada se ona razmatra odvojeno, to nije ni uobičajen ni jednostavan zadatak. U ovom predmetu, opisane teškoće u vezi s brojem identifikacija i prirodom rizika greške kod svake pojedinačne identifikacije toliko su značajne po mišljenju Veća, koje ih je pažljivo razmotrilo, da ono, bez obzira na naoko veliku verovatnoću da su identifikacije tačne, kako proizilazi iz iskaza, na kraju ipak ne može biti uvereno van razumne sumnje da je Fatmir Limaj identifikovan kao osoba o kojoj su u svojim iskazima govorile te osobe ili neke od njih.

562. Prema tome, ukupni efekat tih iskaza svedoka nije bio potvrda da je identifikovan navodni komandant Čeliku, nego je samo naglasio koliko je neizvesnosti i nepodudarnosti u dokazima relevantnim za ovo pitanje. Većina fizičkih susreta svedoka s “komandantom”, na osnovu kojih su izvršene identifikacije, bila je bročano ograničena i kratko je trajala. Značajno je da su dvojica svedoka koji su potencijalno imali najviše kontakta s “komandantom” - Vojko i Ivan Bakrač - dali nepodudaran fizički opis lica koje su videli u zarobljeničkom logoru u Lapušniku i da nisu mogli pozitivno da identifikuju “komandanta” u odgovarajućim foto-albumima. Kada se svi pojedinačni fizički opisi koje su dali svedoci razmotre zajedno, umesto da se pojave eventualne upadljive sličnosti, javljaju se drastične varijacije u vezi s “komandantovom” visinom, odećom i pitanjem da li jeste ili nije imao bradu. Konkretno, opisi “komandantovog” lica idu od toga da nije imao bradu i brkove preko toga da je imao malu bradu ili bradu srednje dužine do toga da je imao bradu od dve-tri nedelje. Prema tome, umesto da se njihovim poređenjem smanji rizik greške prisutan u pojedinačnim identifikacijama, ono dovodi do dalje nesigurnosti.

¹⁸⁷⁷ Završna reč, T. 7430-7431.

563. Veće posebno želi da pomene da je važan faktor u razmatranju ovog presudnog pitanja bio taj u kojoj meri se, zahvaljujući Limajevoj aktivnoj ulozi u kosovskoj politici posle borbi, na televiziji pojavljivao film na kojem se vidi Limaj i koliko su se u novinama pojavljivale njegove fotografije. Po oceni Veća, to prilično konstantno prikazivanje snimaka Fatmira Limaja u medijima imalo je za posledicu jasno prepoznatljivi rizik da je na određeni broj svedoka na ovom suđenju možda podsvesno uticao taj stepen njegove eksponiranosti, tako da je svedok snimke u medijima povezao s osobom koju pamti iz Lapušnika ili s planine Beriša polovinom 1998. godine. Zbog tog rizika, trebalo je posvetiti veliku pažnju postupku kasnijih identifikacija, a ta pažnja nije uvek bila prisutna u razgovorima koje su tokom godina obavljale razne službe. Dalje, posebna pažnja potrebna je kada Veće ocenjuje da li se, imajući u vidu taj i svaki drugi poznati rizik greške u raznim identifikacijama o kojima smo već govorili, a u svetlu svih drugih relevantnih dokaza, van razumne sumnje uverilo da je dokazano da je Fatmir Limaj odigrao određenu ulogu u događajima u zarobljeničkom logoru OVK u Lapušniku ili u događajima u vezi sa zatvorenicima na planini Beriša 25. ili 26. jula 1998. Iz navedenih razloga, Veće zaključuje da u tom presudnom aspektu dokazi ipak ne pokazuju van razumne sumnje ulogu Fatmira Limaja u bilo kojoj optužbi iz Optužnice niti u vezi s njima.

564. U odsustvu dokazane identifikacije Fatmira Limaja kao lica prisutnog u zarobljeničkom logoru Lapušnik, jedini dokaz na koji se tužilaštvo poziva kada povezuje Fatmira Limaja s funkcionisanjem logora jeste jedan dokument koji su istražitelji tužilaštva pronašli u stanu optuženog prilikom pretresa 19. februara 2003.¹⁸⁷⁸ Na prvi pogled, taj dokument izgleda kao nepotpisani niz beleški koje je negde u novembru 1998. napisao neko čije se ime navodi samo kao Naim. Tu su sadržane informacije koje se, po svemu sudeći, odnose na kretanje kosovskih Albanaca za koje su sumnjalo da su kolaboracionisti i srpskih civila. U tom dokumentu je i ime jedne od žrtava navedene u Optužnici: “Lutfi Xhemshiti, da li je moguće, njegova supruga i četvoro dece”.¹⁸⁷⁹ Fatmir Limaj je u svom svedočenju rekao da ne zna za taj dokument. Njegovo objašnjenje za to kako se taj dokument našao u njegovom stanu bilo je da je verovatno bio među određenim brojem dokumenata iz Ministarstva odbrane koje se nalazilo preko puta njegovog stana i čiji je Fatmir Limaj bio portparol posle rata, a da su ti dokumenti privremeno sklonjeni u njegovom stanu.¹⁸⁸⁰ Bez obzira na to da li je to objašnjenje istinito, Veće nije uvereno da taj dokument uspostavlja vezu između optuženog i sudbine te konkretne žrtve. Samo pominjanje imena žrtve u jednom dokumentu koji je potpisala treća strana, u kontekstu koji je i dalje nepoznat, i to nekoliko meseci posle navodnog ubistva te žrtve, nije dovoljan osnov za utvrđivanje postojanja takve veze.

¹⁸⁷⁸ Ole Lehtinen, T. 518-522.

¹⁸⁷⁹ DP P30, str. 1.

¹⁸⁸⁰ Fatmir Limaj, T. 6338-6339.

565. Na osnovu gore navedenog, Veće zaključuje da se moraju odbaciti svi navodi Optužnice da je Fatmir Limaj lično učestvovao u funkcionisanju zarobljeničkog logora Lapušnik.

(b) Da li je Fatmir Limaj bio na položaju komande i kontrole nad pripadnicima OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik?

566. U Optužnici se navodi da krivična odgovornost Fatmira Limaja proističe i iz njegovog položaja nadređenog, u skladu sa članom 7(3) Statuta. Navodi se da je na toj funkciji Fatmir Limaj vršio i *de jure* i *de facto* komandu i kontrolu nad pripadnicima OVK koji su delovali u zarobljeničkom logoru Lapušnik i da je imao ovlašćenja da disciplinuje podređene i da ih kazni.¹⁸⁸¹

567. U vezi s tim, tužilaštvo je izvelo dokaze s ciljem da utvrdi da je Fatmir Limaj bio komandant jedne velike zone ili oblasti koja je obuhvatala selo Lapušnik, iako joj je baza bila u Klečki. S tim je povezan navod da je, u tom svojstvu, Fatmir Limaj bio i opšti komandant zarobljeničkog logora Lapušnik. Odbrana Fatmira Limaja osporava te dve tvrdnje i navodi da je, u vreme na koje se odnosi Optužnica, Fatmir Limaj samo bio na čelu jedne jedinice u Klečki koja je bila poznata pod nazivom “Çeliku 1”.

568. Pitanju da li je Fatmir Limaj komandovao u zarobljeničkom logoru Lapušnik treba pristupiti u kontekstu činjenice da se 1998. godine u okviru OVK postepeno počela javljati struktura, koja je poprimala različite progresivne oblike i različito se razvijala na raznim područjima. Zbog toga je, u bilo kojem datom trenutku, situacija često bila pomalo nejasna, i razlikovala se od mesta do mesta. Veće je ta pitanja detaljno razmotrilo ranije u ovoj Presudi.¹⁸⁸² U vezi, konkretno, s ulogom Fatmira Limaja, njegova odbrana ne osporava da je, u nekom trenutku, on komandovao najmanje jednom jedinicom OVK u Klečki; da je najkasnije u avgustu 1998, a možda čak u septembru 1998, postao komandant 121. brigade, takođe iz Klečke; i da je u novembru 1998. postao član Generalštaba OVK. Međutim, pitanje koje Veće treba da reši je da li je tužilaštvo dokazalo da je od maja do jula 1998. Fatmir Limaj bio komandant jedne zone ili oblasti koja je prevazilazila okvire Klečke i obuhvatala barem južni deo sela Lapušnik, gde se nalazio zarobljenički logor. Dokazi koji se na to odnose često su nejasni, znatno se razlikuju od svedoka do svedoka i ponekad su neprecizni u pogledu vremena. Moguće je da su i sam pojam “komandanta” neki pripadnici OVK tada dosta slobodno shvatali, budući da neki tvrde da su taj izraz koristili samo kao znak poštovanja ili uvažavajući nečiji uticaj.¹⁸⁸³ U slučaju drugih svedoka, postavlja se pitanje da li su se njihova ranija pominjanja Çeliku ili Fatmira Limaja kao komandanta zasnivala na pouzdanim saznanjima ili

¹⁸⁸¹ Optužnica, par. 14-16.

¹⁸⁸² Vidi gore, par. 53-65.

¹⁸⁸³ Vidi L95, T. 2610; 2612; 2614.

samo na glasinama ili na njihovom "shvatanju". Izgleda da je svedočenje koje je tužilaštvo očigledno očekivalo od svoja dva svedoka, dva bivša pripadnika OVK - Shukrija Buje i Ramadana Behlulija - bilo glavni osnov za tezu tužilaštva o tome da je Fatmir Limaj bio na položaju komandanta. Međutim, i jedan i drugi svedok su u toku usmenog svedočenja pred Većem izjavili da je, kad bolje razmisle, ono što su izjavili u razgovoru s predstavnicima tužilaštva netačno u suštinskom smislu. U toku svedočenja, i jedan i drugi svedok su događaje relevantne za komandovanje Fatmira Limaja vremenski locirali kasnije nego što se čini iz njihovih ranijih izjava, u oba slučaja kasnije od vremena na koje se odnosi Optužnica. Okolnosti i priroda njihovog svedočenja ukazuju na mogućnost da je to delimično poricanje rezultat nečega što bi se moglo shvatiti kao osećaj lojalnosti Shukrija Buje i Ramadana Behlulija prema OVK uopšte i prema Fatmiru Limaju posebno. Posledica toga je da je nestao osnov za tezu tužilaštva po tom pitanju. Tužilaštvo je, u stvari, bilo prisiljeno da izjavi pred Većem da ono ne bi trebalo da veruje iskazima ova dva svedoka datim u sudnici, već da treba da prihvati istinitost razgovora koji su s njima ranije vodili predstavnici tužilaštva i utvrdi činjenično stanje na osnovu tih izjava, mada su ih oni izričito porekli. Iz razloga kojima se Veće bavilo u jednoj odluci donetoj u toku suđenja,¹⁸⁸⁴ u ovim konkretnim okolnostima, suprotni iskazi koje su dala ova dva svedoka bili su osnov za uvrštavanje u spis iskaza koji su i jedan i drugi svedok ranije dali tužilaštvu kao dokaza koji se tiču merituma predmeta. Međutim, značajan faktor ostaje to da su, prilikom svedočenja, obojica svedoka izričito negirala odgovarajuće delove ranije datih izjava na koje se tužilaštvo pozivalo. U tim okolnostima, iz razloga koji će biti kasnije navedeni,¹⁸⁸⁵ Veće ne može biti tako ubeđeno u istinitost i pouzdanost ranijih izjava da bi izvelo zaključke suprotne usmenom svedočenju i jednog i drugog svedoka. Dokazi Shukrija Buje i Ramadana Behlulija su, barem po ovom pitanju, praktično neutralisani.

569. Svedočenje L64 jedini je iskaz pred Većem koji, ako se prihvati, direktno ukazuje na to da je Fatmir Limaj komandovao u Lapušniku. Svedok L64 je u svom iskazu pred Većem rekao da je otprilike sredinom maja 1998. Çeliku došao u selo Lapušnik. Kako je naveo L64, vojnici su postrojeni i Çeliku im je održao govor. Çeliku se, kako je rekao L64, predstavio kao osoba koja je nadležna za to područje i obavestio ih je da će Qerqizi biti osoba odgovorna za borbeni položaj u Lapušniku.¹⁸⁸⁶ Suština svedočenja L64 u stvari je u tome da je, po njegovom mišljenju, Çeliku obavljao komandne funkcije. Svedok L64 je posvedočio da je Çeliku nekoliko puta dolazio u Lapušnik, iako je tačan broj predmet brojnih nedoslednosti između svedokovog usmenog

¹⁸⁸⁴ Odluka po zahtevu tužilaštva da se ranije izjave uvrste u spis kao kao dokazi koji se tiču samog merituma predmeta, 25. april 2005.

¹⁸⁸⁵ Vidi dole, par. 581-582; 586.

¹⁸⁸⁶ L64, T. 4356-4357.

svedočenja i njegovih ranijih izjava.¹⁸⁸⁷ Konkretno, L64 je rekao da je Çeliku bio tamo na dva svečana polaganja zakletve kojima je prisustvovao L64.¹⁸⁸⁸ Pored toga, L64 je u svom svedočenju rekao da je Qerqizi redovno izveštavao Çelikua o situaciji u Lapušniku.¹⁸⁸⁹ Svedok L64 je naveo da su 25. jula 1998, na primer, Qerqizi i Ymer Alushani zvani Voglushi otišli po pojačanje u Klečku, gde je, kako odbrana prihvata, Fatmir Limaj komandovao jednom jedinicom, i da su se vratili s jednim topom.¹⁸⁹⁰ Iz toga bi se moglo zaključiti da je pomoć koordinirana iz Klečke. Svedok L64 je takođe rekao da je bio pozvan u Klečku da preda svoje oružje, posle akcije prikupljanja oružja preduzete u Ldrovcu /Lladroc/ bez Çelikuovog znanja.¹⁸⁹¹ Svedok L64 je naveo da mu je Qerqizi rekao za te pozive, ali da je on odbio da ode u Klečku.¹⁸⁹² On je u svom svedočenju rekao, međutim, da su mu drugi pripadnici OVK iz Lapušnika koji su učestvovali u toj akciji u Ldrovcu rekli da ih je Çeliku razoružao na 15 dana.¹⁸⁹³ Kada je odbrana tokom unakrsnog ispitivanja predočila L64 da ga je Çeliku, u stvari, razoružao zato što je otkriveno da je nameravao da ode iz Lapušnika i nekog ubije, L64 je priznao da je zaista učestvovao u planu da se ubije jedna ili možda dve osobe iz njegovog sela.¹⁸⁹⁴ Veće je stalo na stanovište da svedočenje o ovoj epizodi ostavlja ozbiljnu sumnju u pouzdanost dokaza L64. U svakom slučaju, svedočenje L64 u vezi s tim incidentom ukazuje na to da je Çelikuova stvarna sposobnost da disciplinuje “podređene” u stvari bila ograničena i da nije bila u skladu s onim što se očekuje od jednog komandanta.

570. Svedok L64 je u sudnici prepoznao dijagram koji je nacrtao i kojim je približno prikazao organizaciju OVK na geografskom području na koje se odnosi predmet.¹⁸⁹⁵ Svedok L64 je potvrdio da su razne jedinice navedene na tom dijagramu, među kojima i one iz Lapušnika i Krajmirovca, bile pod komandom Klečke i Fatmira Limaja.¹⁸⁹⁶ Međutim, u toku njegovog unakrsnog ispitivanja, Veću je postalo jasno da se svedočenje L64 u vezi s tom “komandom” Fatmira Limaja uglavnom zasniva samo na pričama iz druge ruke i glasinama, i da on nema pouzdana saznanja o tadašnjoj regionalnoj strukturi OVK.¹⁸⁹⁷

¹⁸⁸⁷ U izjavi koju je L64 dao u maju 2003, rekao je da je Çeliku došao u Lapušnik tri-četiri puta u toku relevantnog perioda, T. 4697. U sledećoj izjavi iz juna 2003, L64 je naveo da je Çeliku dolazio 10-15 puta, mada ga je svedok lično video samo sedam-osam puta, T. 4899. Svedok L64 je u sudnici posvedočio da je Çelikua u Lapušniku video desetak puta u periodu od maja do jula 1998, T. 4395.

¹⁸⁸⁸ L64, T. 4420-4421.

¹⁸⁸⁹ L64, T. 4398.

¹⁸⁹⁰ L64, T. 4399.

¹⁸⁹¹ L64, T. 4400-4402.

¹⁸⁹² L64, T. 4402.

¹⁸⁹³ L64, T. 4401.

¹⁸⁹⁴ L64, T. 4839-4840; 4842-4843; 4867-4869.

¹⁸⁹⁵ DP P173.

¹⁸⁹⁶ L64, T. 4530-4532.

¹⁸⁹⁷ L64, T. 4707-4712.

571. Među dokazima uvrštenim u spis je i beležnica ili dnevnik L64.¹⁸⁹⁸ U toj beležnici se, po svemu sudeći, nalazi sažet prikaz svedokovog detinjstva i života, a zatim slede konkretnije zabeleške iz maja i jula 1998, kao i tokom cele 1999. godine. Međutim, problematično je koliko je ona korisna kao dokaz. Kod više zabeleški ne navodi se godina u kojoj su one navodno unete. Ima i zabeleški u kojima je, kako izgleda, pogrešno navedeno vreme.¹⁸⁹⁹ Svedok L64 je u sudnici objasnio da zabeleške u dnevniku nisu nastale u vreme na koje se odnose, već da je to kasnija transkripcija drugih beležaka sačinjenih za vreme rata.¹⁹⁰⁰ Pada u oči da taj dnevnik ne sadrži kompletan prikaz događaja u Lapušniku od maja do jula 1998. U njemu se, međutim, navodi nekoliko potencijalno relevantnih događaja. Konkretno, L64 prepričava kako mu je Qerqizi negde krajem jula 1998. rekao da je, po Čelikuovom naređenju, jedan od njegovih vojnika imenovan na dužnost komandanta na položaju na kojem je bio L64, a da je L64 trebalo da bude njegov zamenik.¹⁹⁰¹ Svedok L64 je opisao svoje ogorčenje tom odlukom, pošto je smatrao da je taj vojnik imenovan isključivo na osnovu porodičnih veza s Fatmirom Limajem. On je i danas ogorčen. Zabeleška u dnevniku u vezi s tom epizodom ne nosi konkretan datum iz jula 1998. Očigledno je, kako je priznao sam svedok, da ona nije nastala u vreme na koje se odnosi i da je svedoku bilo “nemoguće da poređa događaje”.¹⁹⁰² Ima događaja za koje bi se moglo reći da ih je vredelo zapamtiti, a koji nisu zabeleženi u tom dnevniku. Na primer, uopšte se ne pominje da je u maju 1998. Čeliku održao neki govor u selu Lapušnik u kojem je saopštio da je on odgovoran za to područje. Imajući u vidu te okolnosti, a s obzirom na rezerve koje Veće, uopšteno govoreći, ima prema ovom svedoku i o kojima je bilo reči na drugom mestu,¹⁹⁰³ Veće nije ubeđeno da ove dokaze svedoka L64 može smatrati pouzdanim.

572. Pored toga, tužilaštvo se poziva na dokaze koji, kako tvrdi, pokazuju da je Fatmir Limaj komandovao širim područjem oko Klečke, uključujući Krajmirovce i Lapušnik. U tu svrhu, tužilaštvo se najpre poziva na iskaz Ramiza Qeriqija zvanog komandant Luan. Ramiz Qeriqi je pred Većem izjavio da se na Kosovo vratio krajem marta 1998. i da je od generalnog komandanta OVK Azema Syle dobio instrukcije da ide u Likovac i sastane se s Rexhepom Selimijem.¹⁹⁰⁴ Kako je Ramiz Qeriqi rekao u svom iskazu, on je Rexhepu Selimiju doneo pismo u kojem je bilo navedeno gde treba da ide.¹⁹⁰⁵ Ramiz Qeriqi je naveo da je posle jedne nedelje provedene u Likovcu otišao na

¹⁸⁹⁸ DP P169.

¹⁸⁹⁹ L64, T. 4416.

¹⁹⁰⁰ L64, T. 4365-4366; T. 4699-4705.

¹⁹⁰¹ DP P169, str. 14; L64, T. 4414-4416.

¹⁹⁰² L64, T. 4416.

¹⁹⁰³ Vidi gore, par. 28.

¹⁹⁰⁴ Ramiz Qeriqi, T. 3561-3563.

¹⁹⁰⁵ Ramiz Qeriqi, T. 3563.

par dana u Klečku, gde se sastao s Çelikuom i Sadikom Shalom.¹⁹⁰⁶ U iskazu Ramiza Qeriqija nema naznaka da je tada dobio instrukcije od Çelikua. Ramiz Qeriqi je zatim otišao u Krajmirovce, svoje rodno mesto. Svoj zadatak je opisao na sledeći način: “Otišao sam sâm jednostavno da organizujem stvari, da pozovem svoje prijatelje iz prošlosti i rečeno mi je – imao sam kod sebe poruku koju je trebalo da im prenesem - da se svi mobilišemo i sprečimo srpske snage da prodru u sela na tom području i sprečimo ih da maltretiraju stanovništvo.”¹⁹⁰⁷ Ramiz Qeriqi je rekao da je u maju 1998. bio komandant u Krajmirovcu da su njegovi vojnici podizali položaje i kopali rovove na raznim tačkama, uključujući Crnoljevo, Zborce, Fušticu i Lipovicu.¹⁹⁰⁸ Krajem maja 1998, međutim, Shukri Buja je postao komandant u Krajmirovcu, a Ramiz Qeriqi njegov zamenik.¹⁹⁰⁹ Bitan aspekt iskaza Ramiza Qeriqija jeste da je on znao, kako je rekao, da iznad njega i Shukrija Buje postoji viša komanda. On je opisao “organizacionu liniju” od Likovca preko Klečke do Krajmirovca. On je u svom svedočenju rekao da je Fatmir Limaj bio komandant u Klečki, da je Rexhep Selimi bio komandant u Likovcu, a da je generalni komandant OVK bio Azem Syla.¹⁹¹⁰ Iz tog svedočenja je očigledno da je od sredine avgusta 1998. Ramiz Qeriqi postao komandant bataljona “Ruzhdi Salihaj” u sastavu 121. brigade¹⁹¹¹ i da je, u tom svojstvu, bio odgovoran Fatmiru Limaju, koji je tada već bio komandant 121. brigade.¹⁹¹² U svedočenju Ramiza Qeriqija, međutim, postoje određene nepoznanice u vezi s tim položajem pre sredine avgusta 1998. U vezi s tim, Ramiz Qeriqi je posvedočio da je od maja do jula 1998. vrlo retko išao u Klečku i da nije dobijao naređenja od Fatmira Limaja. To je, kako je objasnio, bilo zato što on više nije bio komandant u Krajmirovcu;¹⁹¹³ komandant je bio Shukri Buja. Ramiz Qeriqi je podnosio izveštaje Shukriju Buji i primao naređenja od njega.¹⁹¹⁴ Kada mu je tokom glavnog ispitivanja postavljeno pitanje od koga je Shukri Buja dobijao naređenja, Ramiz Qeriqi je direktno odgovorio sledeće: “Ja to ne znam. Morate to da pitate Shukrija.”¹⁹¹⁵ Tog odgovora se držao i tokom unakrsnog ispitivanja, kada je rekao: “Kako ja mogu da govorim u njegovo ime? Mislím da on može bolje da vam odgovori od mene zato što sam ja njega obaveštavao – podnosio sam mu izveštaje o položajima, o vojnicima. A on je verovatno o tome morao da podnese izveštaj nekom drugom.”¹⁹¹⁶

¹⁹⁰⁶ Ramiz Qeriqi, T. 3563-3565.

¹⁹⁰⁷ Ramiz Qeriqi, T. 3565.

¹⁹⁰⁸ Ramiz Qeriqi, T. 3575.

¹⁹⁰⁹ Ramiz Qeriqi, T. 3578.

¹⁹¹⁰ Ramiz Qeriqi, T. 3579.

¹⁹¹¹ DP P155; Ramiz Qeriqi, T. 3593; Fatmir Limaj, T. 6089.

¹⁹¹² Ramiz Qeriqi, T. 3593-3595; Ramiz Qeriqi je u svom svedočenju rekao da je, od kada je postavljen za komandanta bataljona "Ruzhdi Salihaj" 16. avgusta 1998, podnosio pismene izveštaje Fatmiru Limaju i da su sastanci održavani svake nedelje, T. 3711; vidi i Fatmir Limaj, T. 6013.

¹⁹¹³ Ramiz Qeriqi, T. 3579-3580; 3711.

¹⁹¹⁴ Ramiz Qeriqi, T. 3711.

¹⁹¹⁵ Ramiz Qeriqi, T. 3582.

¹⁹¹⁶ Ramiz Qeriqi, T. 3711-3712.

573. Tužilaštvo tvrdi da je područje koje je svedok nacrtao na dokaznom predmetu P154, koje obuhvata i Lapušnik, od maja 1998. nadalje bilo pod komandom Klečke, što bi značilo pod komandom Fatmira Limaja.¹⁹¹⁷ Opis tog crteža koji je dao sâm Ramiz Qeriqi, međutim, ukazuje na određeni stepen pometnje u vezi s periodom na koji se odnosi, kako ga se on seća:

- P. Šta predstavlja ta linija?
 O. Ovo predstavlja zonu -- deo zone u kojoj sam služio. To jest, predstavlja četiri bataljona koja su bila u Klečki.
 P. I –
 O. Podređeni Klečki.
 P. A da li je ovo zona koja je postojala u vreme o kojem smo upravo govorili, u maju/junu 1998?
 O. Ta zona je postojala još pre toga, ali moj bataljon nije bio organizovan ovako kako sam to ovde nacrtao.
 P. A u to vreme – u vreme o kojem govorimo ili čak ranije, kako ste rekli, da li je ta zona bila pod komandom Klečke?
 O. Bila je pod komandom Klečke, ali kad sam je nacrtao, bila je kao bataljon, a taj bataljon sam ja predvodio.¹⁹¹⁸

Ovo nije dalje razjašnjeno ni u toku glavnog ni u toku unakrsnog ispitivanja. Iako bi doslovno tumačenje jednog odgovora Ramiza Qeriqija ukazivalo na to da je zona koju je nacrtao na dokaznom predmetu P154 bila pod komandom Klečke pre formiranja njegovog bataljona, odnosno, pre sredine avgusta 1998, Veće je na osnovu opšteg efekta njegovog svedočenja steklo utisak da je on povezo vršenje te komande sa formiranjem bataljona. Njegov neposredan i spontan opis prilikom svedočenja bio je da zona koju je nacrtao predstavlja “četiri bataljona ... u Klečki”. To se očigledno odnosi na period posle onog koji je relevantan za ovu Optužnicu.

574. Tužilaštvo se, pored toga, poziva na iskaz Ramiza Qeriqija da je negde u junu 1998, dok je bio u Klečki, od Fatmira Limaja dobio uputstva da ide da pomogne u borbama u Ratkovcu.¹⁹¹⁹ Ramiz Qeriqi je u svom iskazu o tome zaista rekao da je Fatmir Limaj bio taj koji je izdavao uputstva u Klečki.¹⁹²⁰ Međutim, njegov iskaz ne potkrepljuje dalji korak koji tužilaštvo pokušava da napravi, a to je da je Fatmir Limaj komandovao širim područjem oko Klečke, uključujući Krajmirovce¹⁹²¹ i Lapušnik. Ramiz Qeriqi je svom iskazu da su sva uputstva koja su dolazila iz Klečke poticala od Fatmira Limaja dodao da je isto važilo za njega u Krajmirovcu i za druge u drugim mestima.¹⁹²² Po mišljenju Veća taj iskaz, prema tome, ne mora nužno da znači ništa više od toga da je Fatmir Limaj bio komandant u Klečki i da je, u tom svojstvu, uputio Ramiza Qeriqija da pomogne u Ratkovcu.

¹⁹¹⁷ Završna reč, T. 7256.

¹⁹¹⁸ Ramiz Qeriqi, T. 3581.

¹⁹¹⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 28.

¹⁹²⁰ Ramiz Qeriqi, T. 3574-3575.

¹⁹²¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 28.

¹⁹²² Ramiz Qeriqi, T. 3575; 3589.

575. Naposljetku, tužilaštvo se poziva na iskaz Ramiza Qeriqija da je Fatmir Limaj bio zadužen za tri jedinice koje su 9. maja 1998. učestvovala u borbama u Lapušniku.¹⁹²³ Ramiz Qeriqi je u svom svedočenju rekao da je tog dana bio u Klečkoj i da je s drugima otišao u Lapušnik da pomogne u borbama zato što su čuli pucnjavu:

- P. Da li je još neko otišao u Lapušnik i ko?
- O. Mi smo u tri grupe otišli iz Klečke. U svakoj grupi je bilo pet osoba.
- P. Da li je neko bio zadužen za svaku grupu?
- O. Jednu grupu sam predvodio ja, jednu Topi i jednu Çeliku.
- P. Da li je neko bio zadužen za sve tri grupe?
- O. Ne radi se tome da je jedna osoba bila zadužena. U Klečki je zadužen bio Fatmir, Çeliku, koji je bio na višem položaju.
- P. A u vezi s te tri grupe za koje ste rekli da su otišle iz Klečke u Lapušnik, da li je tada neko bio zadužen za te tri grupe? Samo za borbe u Lapušniku.
- O. Kad smo otišli u Lapušnik, Fatmir je otišao s prvom grupom. Onda smo Topi i ja otišli, svako sa svojom grupom. Topi je imao radio-odašiljač; Fatmir nije. Mi smo stigli kasnije, možda posle otprilike 20 minuta.
- P. Ali, moje pitanje je, g. Qeriqi, bilo: Da li je neka osoba bila zadužena za te tri grupe koje su iz Klečke otišle u Lapušnik?
- O. Fatmir je bio glavni u Klečki, a ne ja ili Topi.
- P. Dakle, hoćete da kažete da je on bio zadužen za te tri grupe?
- O. Da, jer je on bio odgovoran za ljude koji su bili u Klečki.¹⁹²⁴

Iako gorenavedeno svedočenje potkrepljuje zaključak da je Fatmir Limaj bio komandant u Klečki, dalja implikacija koju tužilaštvo želi da izvede da je Fatmir Limaj na taj način ili takođe bio komandant svih snaga OVK u Lapušniku izgleda izlazi iz okvira tog svedočenja. Ako bi se i posmatralo u najpovoljnijem svetlu, ono bi u najboljem slučaju dokazivalo da je Fatmir Limaj bio zadužen za tri grupe vojnika iz Klečke koji su se 9. maja 1998. borili u Lapušniku. Ramiz Qeriqi je kasnije u svom svedočenju rekao da vojnicima koji su tog dana otišli iz Klečke u Lapušnik to nije bilo naređeno, već da su to učinili isključivo dobrovoljno,¹⁹²⁵ što onemogućava eventualni zaključak da je Fatmir Limaj, u stvari, bio komandant tri grupe koje su tog dana pružale pomoć u Lapušniku.

¹⁹²³ Završni podnesak tužilaštva, par. 103.

¹⁹²⁴ Ramiz Qeriqi, T. 3568-3569.

¹⁹²⁵ Ramiz Qeriqi, T. 3658.

576. Odbrana Fatmira Limaja, pored toga, ukazuje na iskaze nekoliko svedoka koji su rekli da je Ramiz Qeriqi zvani Luan bio "glavni u organizovanju i izvršenju otmica" u Krajmirovcu.¹⁹²⁶ Prema proceni Veća, Ramiz Qeriqi je u toku svedočenja pokušavao da negira ili svede na minimum svoje učesće u otmicama civila tokom proleća i leta 1998. Prema njegovom svedočenju, prema tome, treba biti oprezan. Međutim, tužilaštvo tvrdi da Ramiz Qeriqi nije imao razloga da Veće dovodi u zabludu kada je reč o organizaciji OVK ili ulozi Fatmira Limaja. Međutim, njegov opis strukture i označavanje određenih lica kao komandanata u toj strukturi mogao bi i te kako da bude jedan aspekt njegovih očiglednih pokušaja da umanjí svoju ulogu. Imajući u vidu tih nekoliko faktora, Veće nije ubeđeno da se iz svedočenja Ramiza Qeriqija može uveriti da je Fatmir Limaj bio komandant jednog šireg područja ili zone koja je u vreme na koje se odnosi Optužnica obuhvatala Lapušnik.

577. Shukri Buja je svedočio pred Većem. On je u svom iskazu naveo da se na Kosovo vratio u isto vreme kad i Fatmir Limaj, u martu 1998. Obojica su bila u jednoj većoj grupi koja se vratila na Kosovo. Članovi te grupe dobili su oružje i municiju još dok su bili u Albaniji, pešice su prešli granicu i uputili se ka području Drenice.¹⁹²⁷ Shukri Buja je u svom svedočenju rekao da su i on i Fatmir Limaj predložili da svaki od njih ode u svoje rodno mesto, na područje koje najbolje poznaje, što je Hashim Thaçi odobrio.¹⁹²⁸ Shukri Buja je otišao da formira jednu jedinicu OVK u Malopoljcu, a, kako je shvatio, Fatmir Limaj je trebalo da organizuje pokret OVK u Klečki.¹⁹²⁹ Naveo je da su obojica komunicirala preko kurira da bi održavala kontakt s Generalštabom preko Hashima Thaçija. Fatmir Limaj je obično pratio Shukriju Buju prilikom odlazaka na sastanke s Hashimom Thaçijem jer je dobro poznao to područje.¹⁹³⁰ Shukri Buja je, pored toga, rekao da je, kad je negde sredinom aprila 1998. bio u Klečki, nekoliko pripadnika OVK čuvalo to selo; on misli da su ti vojnici kasnije postali deo jedinice Čeliku ili možda Čeliku 1.¹⁹³¹ U usmenom svedočenju Shukrija Buje nema naznaka da je on tada bio podređen Fatmiru Limaju ili da je od njega dobijao naređenja.

578. Shukri Buja je, pored toga, izjavio da je krajem maja 1998. otišao u Krajmirovce, gde je formirao jedinicu zvanu "Sokoli" ili "Petriti".¹⁹³² Shukri Buja je rekao, međutim, da u mesecu junu 1998. nije imao pristupa linijama veze i da nije bio u situaciji da komunicira s Fatmirom

¹⁹²⁶ Završni podnesak odbrane, par. 144-146.

¹⁹²⁷ Shukri Buja, T. 3738-3746.

¹⁹²⁸ Shukri Buja, T. 3751.

¹⁹²⁹ Shukri Buja, T. 3756-3757.

¹⁹³⁰ Shukri Buja, T. 3758-3760.

¹⁹³¹ Shukri Buja, T. 3767-3768.

¹⁹³² Shukri Buja, T. 3777-3781.

Limajem.¹⁹³³ On u suštini tvrdi da ne zna da li je u maju i junu 1998. postojala komandna struktura iznad nivoa jedinica, osim Generalštaba, i da je počev od sredine juna 1998. situacija počela da se menja nastankom podzona.¹⁹³⁴ Dana 6. jula 1998, Shukri Buja je imenovan za komandanta podzone Nerodimlje.¹⁹³⁵ On je posvedočio da je u tom periodu komandant zone Paštrik bio Muse Jashari i da je Fatmir Limaj ostao u Klečki s jedinicom "Čeliku".¹⁹³⁶ Shukri Buja je u svom svedočenju rekao da je ponekad slao lica koja su bila uhapšena na kontrolnim punktovima do Klečke jer je "tamo bilo ljudi koji su ih možda znali. Bilo je i ljudi iz Generalštaba..."¹⁹³⁷

579. Usmeno svedočenje Shukrija Buje razlikovalo se u bitnim aspektima od onoga što je izjavio u ranijem razgovoru s predstavnikom tužilaštva u aprilu 2003. Posledica tih razlika bila je da je usmeno svedočenje svedoka znatno manje povoljno po tužilaštvo od ranije obavljenog razgovora. Iako je Shukri Buja tvrdio da je načelno nastojao da kaže istinu tokom razgovora s predstavnikom tužilaštva, on sada smatra da ima grešaka u onome što je rekao predstavniku tužilaštva. On je te greške ispravio u svedočenju pred Većem i upravo te ispravke, kako je rekao, objašnjavaju suštinske razlike između njegovog svedočenja i ranije date izjave.

580. Tužilaštvo, u stvari, pokušava da se pozove na ono što je Shukri Buja rekao u ranijem razgovoru, a ne na njegovo svedočenje u sudnici, nastojeći da dokaže da je Fatmir Limaj iz Klečke komandovao tako što je posredovao između Generalštaba i raznih jedinica u zoni koja je obuhvatala Krajmirovce i Lapušnik.¹⁹³⁸ Na drugim mestima u ovoj Presudi i, načelno, u odluci donetoj tokom suđenja da se raniji razgovor sa Shukrijem Bujom uvrsti u spis kao dokaz koji se tiče merituma predmeta, Veće se bavilo faktorima koju su ga ubedili da preduzme ovaj u dokaznom postupku neubičajen korak. Odluka da se taj raniji razgovor uvrsti u spis, naravno, ni na koji način ne određuje težinu koju mu Veće pridaje. Pošto je pogledalo video-snimak ranije izjave i na osnovu svedočenja Shukrija Buje, Veće se uverilo da je ranija izjava data dobrovoljno. Pored toga, Veće nije steklo utisak da su razlozi koje je Shukri Buja naveo za očigledne promene u svom svedočenju uverljivi. Naprotiv, budući da je pažljivo posmatralo svedoka dok je svedočio, Veće smatra da očigledan osećaj povezanosti s OVK uopšte, a posebno s Fatmirom Limajem, koji je on fizički ispoljio i pokazao u toku svedočenja, može da bude objašnjenje za promene u odnosu na ranije obavljen razgovor s njim, a koje se sastoje u tome da je period relevantan za strukturu OVK koji je ranije opisao sada postavio izvan perioda na koji se odnosi Optužnica.

¹⁹³³ Shukri Buja, T. 3785-3786.

¹⁹³⁴ Shukri Buja, T. 3795-3797.

¹⁹³⁵ Shukri Buja, T. 3798.

¹⁹³⁶ Shukri Buja, T. 3799.

¹⁹³⁷ Shukri Buja, T. 4052.

¹⁹³⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 33-36 i 41.

581. Iz tih razloga, Veće ne može da prihvati istinitost iskaza Shukrija Buje datog u sudnici u vezi s periodom u kojem je Fatmir Limaj prvi put preuzeo dužnost komandovanja zonom ili područjem koje je obuhvatalo zarobljenički logor u Lapušniku. To je jedini iskaz na tu temu pri kojem svedok navodno čvrsto ostaje. On je u relevantnim aspektima izričito negirao ono što je rekao ranije, kada je s njim vođen razgovor. Iako Veće ima ozbiljne sumnje, ono s obzirom na sve okolnosti, na osnovu onoga što je Shukri Buja rekao u relevantnim delovima svoje ranije izjave koju je izričito negirao, ne može da izvede pozitivne zaključke u korist tužilaštva.

582. Veće takođe želi da napomene da, čak i da je moglo da se uveri u istinitost i iskrenost relevantnih delova iskaza koji je Shukri Buja dao u ranijoj izjavi, što nije slučaj, ostaju još neke teškoće da se na osnovu toga prihvati činjenica da je Fatmir Limaj u vreme na koje se odnosi Optužnica komandovao područjem ili zonom koja je obuhvatala zarobljenički logor Lapušnik. Način na koji je on u toj ranijoj prilici ispitivan izgleda da je uticao na važne odgovore. Neki odgovori, koji se mogu shvatiti kao suprotstavljanje, nisu razrađeni u daljem ispitivanju kako bi se razjasnilo šta je bila namera.¹⁹³⁹ U jednom trenutku, Shukri Buja navodi da je uloga Fatmira Limaja bila da vrši koordinaciju i on je tu dužnost spontano izjednačio sa svojom ulogom u Kačaniku.¹⁹⁴⁰ Na drugim mestima se ta uloga opisuje kao konsultativna.¹⁹⁴¹ Iz tih navoda ostaje nejasno da li je Fatmir Limaj imao komandnu ulogu u relevantnom smislu.¹⁹⁴² Dalje, ima pasusa koji ostavljaju nejasnoće u vezi s tim da li je baš Fatmir Limaj imao najvišu odgovornost u Klečki ili je to bio Ismet Jashari zvani Kumanova.¹⁹⁴³

583. Ramadan Behluli je u svom svedočenju rekao da se priključio OVK 20. aprila 1998. u Krajmirovcu i da je, uz saglasnost Ramiza Qeriqija zvanog Luan, preuzeo odgovornost za jednu jedinicu u Petraštici.¹⁹⁴⁴ Ramadan Behluli je rekao da je, kada je reč o odbrani postojećih položaja, naređenja dobijao od Ramiza Qeriqija zvanog Luan. Ramadan Behluli je rekao da u maju, junu i julu 1998. Ramiz Qeriqi zvani Luan nije ni od koga dobijao naređenja, nego je, u stvari, sâm donosio odluke.¹⁹⁴⁵ Najvažnije je to što je Ramadan Behluli izjavio da, kako je on razumeo, u periodu od maja do sredine avgusta 1998. nije bilo generalnog komandanta. On je u svom iskazu naveo da je postojanje takve komande prvi put zabeleženo kada je formirana 121. brigada u avgustu 1998, da je njen komandant bio Fatmir Limaj i da se štab nalazio u Klečki.¹⁹⁴⁶ Međutim, on se saglasio da se odgovori dati u razgovoru koji je vodio s predstavnicima tužilaštva u aprilu 2003.

¹⁹³⁹ DP P160, str. 36-37.

¹⁹⁴⁰ DP P160, str. 36-37; 51.

¹⁹⁴¹ DP P160, str. 43.

¹⁹⁴² Vidi DP P160, str. 51.

¹⁹⁴³ DP P160, str. 43.

¹⁹⁴⁴ Ramadan Behluli, T. 2656-2657; 2659-2660.

¹⁹⁴⁵ Ramadan Behluli, T. 2668-2670; 2678.

¹⁹⁴⁶ Ramadan Behluli, T. 2681-2682.

mogu protumačiti tako da je na području na koje se odnosi ovaj predmet jedan generalni komandant postojao od maja do avgusta 1998. U vezi s tim, Ramadan Behluli je objasnio da se u toku tog razgovora o stvarima razgovaralo samo uopšteno i da relevantni datumi nisu precizirani ili da barem nisu uvek tačno precizirani. Svedok je izjavio da je područje koje je nacrtao na karti u toku tog razgovora, koje je obuhvatalo Lapušnik, odražavalo zonu pod komandom Fatmira Limaja krajem 1998. i početkom 1999, a ne od maja do avgusta 1998.¹⁹⁴⁷

584. U ranijem razgovoru od 25. aprila 2003, on je zamoljen da opiše kako je izgledala struktura OVK u proleće i leto 1998. Ramadan Behluli je, po mišljenju Veća, tom prilikom jasno naveo Fatmira Limaja kao komandanta zone Paštrik.¹⁹⁴⁸ U jednoj rečenici u tom pasusu, međutim, navodi se da je Ramiz Qeriqi bio komandant bataljona.¹⁹⁴⁹ To ukazuje na vremenski period posle onoga koji je relevantan u ovom predmetu. To pokreće pitanja da li je Ramadan Behluli pravilno shvatio o kojem je vremenskom periodu zamoljen da govori i da li je njegovo poznavanje razvoja strukture OVK u to vreme bilo dovoljno da bi mogao da proceni da postoji bitna razlika između raznih perioda. Ta pitanja nisu razjašnjena u toku ranijeg razgovora.

585. U kasnijem delu razgovora, Ramadan Behluli je zamoljen da nacrtu kartu zone pod komandom Klečke u julu 1998.¹⁹⁵⁰ Zona koju je nacrtao prikazana je samo u grubim crtama i navedena kao zona Paštrik.¹⁹⁵¹ Očigledno je da se ona proteže do puta Priština-Peć i da obuhvata deo sela Lapušnik južno od tog puta.¹⁹⁵² Ramadan Behluli je nacrtao tu zonu na karti pre nego što mu je postavljeno pitanje da li je to bila situacija u julu 1998.¹⁹⁵³ Međutim, na konkretno pitanje da li je to bila situacija u julu 1998, odgovorio je sledeće: "Ovo je ... zona pod komandom Klečke."¹⁹⁵⁴

586. Veće je steklo utisak da svedočenje Ramadana Behlulija, posebno njegovo izrazito insistiranje na tome da u periodu od maja do sredine avgusta 1998. nije bilo generalnog komandanta, predstavlja jasnu i vrlo značajnu promenu u odnosu na odgovore koje je dao u razgovoru vođenom u aprilu 2003. Možda je tačno da je na nekoliko odgovora mogla uticati određena nesigurnost Ramadana Behlulija u vezi s vremenskim periodom, ali, uprkos tome, opšti smisao relevantnih delova ranijeg razgovora u izrazitoj je i zaista suštinskoj suprotnosti sa kategoričnom tvrdnjom iznetom u toku njegovog usmenog svedočenja da u periodu od maja do sredine avgusta 1998. nije bilo generalnog komandanta. Kao i u slučaju Shukrija Buje, Veće je

¹⁹⁴⁷ Ramadan Behluli, T. 2682-2684; DP P119.

¹⁹⁴⁸ DP P121, str. 22-23.

¹⁹⁴⁹ DP P121, str. 22.

¹⁹⁵⁰ DP P121, str. 51-52.

¹⁹⁵¹ U vezi sa zonom Paštrik, vidi gore, par. 57-63.

¹⁹⁵² DP P119.

¹⁹⁵³ DP P121, str. 51.

¹⁹⁵⁴ DP P121, str. 51.

ubeđeno da, u konkretnim okolnostima ovog predmeta, kao ključni dokaz treba da uvrsti u spis raniji razgovor s Ramadanom Behlulijem. Veće je pogledalo video-snimak tog ranijeg razgovora i uverilo se da je on vođen dobrovoljno. U ovom trenutku potrebno je utvrditi koliku težinu treba pridati tom ranijem razgovoru, koji Ramadan Behluli sada izričito osporava ili negira u delovima koji su relevantni za ove svrhe. Ramadan Behluli i Shukri Buja su u svojim iskazima stavili različite akcente na određena pitanja. Ipak, pošto je odmerilo sve relevantne dokaze, a posebno držanje svedoka dok je govorio o tim pitanjima, Veće nije spremno da prihvati tvrdnju tužilaštva da kao istinito treba da prihvati ono što je rečeno u razgovoru vođenom 2003. godine i da, po tom osnovu, zaključi da je Fatmir Limaj bio generalni komandant jednog područja ili zone koja je obuhvatala zarobljenički logor Lapušnik u mesecima na koje se odnosi Optužnica. Isto tako, Veće ne može da prihvati ni istinitost i pouzdanost relevantnog usmenog svedočenja Ramadana Behlulija na suđenju u vezi tim pitanjem. Kao i u slučaju Shukrija Buje, očigledno poštovanje ovog svedoka prema OVK uopšte, a posebno prema Fatmiru Limaju, ili njegova povezanost s njima, možda su uticali na njegovo svedočenje u sudnici, te to objašnjava navedene razlike. Bez obzira da li je to slučaj, Veće u vezi s tim nije spremno da se osloni na njegovo svedočenje, kao ni na raniji razgovor s njim.

587. Tužilaštvo tvrdi da iz razgovora Ramadana Behlulija i Fatmira Limaja vođenog 17. juna 1998. Veće takođe treba da zaključi da je Fatmir Limaj mogao da izdaje naređenja Ramadanu Behluliju zato što je bio opšti komandant.¹⁹⁵⁵ Reči koje se navode možda se mogu shvatiti kao naređenje, ali više zvuče kao neformalna sugestija kako Ramadan Behluli treba da postupa ubuduće.¹⁹⁵⁶ Ramadan Behluli je taj razgovor okarakterisao kao “neformalan razgovor”,¹⁹⁵⁷ što je u očiglednoj suprotnosti s navodom tužilaštva da je Fatmir Limaj, u stvari, izdavao naređenje Ramadanu Behluliju. Protiv zaključka za koje se zalaže tužilaštvo govori i direktna izjava svedoka prilikom razgovora vođenog u aprilu 2003. da nije dobijao naređenja ni od koga drugog osim od Ramiza Qeriqija zvanog Luan, a svakako ne od Fatmira Limaja.¹⁹⁵⁸

588. Fadil Kastrati je u svom iskazu naveo da se, dok je bio u Lipovici, posvađao s jednim seljaninom. Kako je rekao, taj incident je prijavljen Shukriju Buji i nešto kasnije u Lipovicu je došao komandant Čeliku i naredio da se Fadilu Kastratiju oduzme oružje na 15 dana zato što je remetio red u selu. Čeliku je Fadilu Kastratiju navodno objasnio da OVK ima propise i da se mora

¹⁹⁵⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 32.

¹⁹⁵⁶ U ranijem razgovoru, Ramadan Behluli je izjavio sledeće: “Iako me je i Fatmir Limaj malo ohrabrivao... kad smo tamo bili na putu, pitao me je kakva je situacija... Ja sam rekao... i rekao sam mu kakva je situacija, da je policija i dalje aktivna u Crnojleju... On mi je rekao, zašto ne napadneš... Ja sam rekao, nisam dobio naređenje. Onda mi je on odgovorio... rekao je da, ako vidim srpsku uniformu, nije važno da li je reč o policajcu ili vojniku, ti lično... ne pitaj, nego napadni.” DP P121, str. 43; Ramadan Behluli, T. 2808-2810.

¹⁹⁵⁷ Ramadan Behluli, T. 2809-2810.

¹⁹⁵⁸ DP P121, str. 23 i 28.

održavati disciplina.¹⁹⁵⁹ Do tog susreta je došlo, po svedokovom sećanju, pre srpske ofanzive u julu 1998.¹⁹⁶⁰

589. Fatmir Limaj se setio da je Fadilu Kastratiju oduzeto oružje negde pre kraja jula 1998. On je rekao da je sa Shukrijem Bujom, tadašnjim komandantom zone Nerodimlje, bio u Lipovici kada je rođak Fadila Kastratija, tadašnji komandant u Lipovici, rekao Shukriji Buji da Fadilu Kastratiju oduzme oružje jer se plašio da će Fadil Kastrati biti ubijen zbog krvne osvete u vezi s jednim seljaninom. Shukri Buja je rekao da ne može da oduzme to oružje, budući da ono pripada Fadilu Kastratiju. Odlučili su da interveniše Fatmir Limaj, jer on nije poznao Fadila Kastratija. Fatmir Limaj je naveo da je rekao Fadilu Kastratiju da postoji naređenje odozgo da mu se oduzme oružje.¹⁹⁶¹

590. Veće prihvata da je Fatmir Limaj razoružao Fadila Kastratija otprilike krajem jula 1998. u Lipovici. Iz tih iskaza i dalje je nejasno, međutim, da li je Fatmir Limaj pritom koristio ovlašćenje da disciplinuje Fadila Kastratija, kako tvrdi tužilaštvo, ili je samo intervenisao, kada se to od njega tražilo, pozivajući se na navodno naređenje odozgo kako bi razrešio jednu tešku situaciju lične prirode. Da li taj konkretni događaj pokazuje stvarno ovlašćenje Fatmira Limaja za sprovođenje discipline, a ne samo lični uticaj, ili je bio rezultat njegovog navodnog pozivanja na naređenje odozgo, na osnovu iskaza se ne može utvrditi.

591. Ruzhdi Karpuzi je u svom iskazu naveo da je od maja do jula 1998. kao pripadnik OVK bio u jedinici Čeliku 3 u Lapušniku.¹⁹⁶² U toku svedočenja, opisao je svečano polaganje zakletve koje se seća da je održano krajem juna ili početkom jula 1998. u dvorištu Baliija Vojvode u Lapušniku.¹⁹⁶³ Ruzhdi Karpuzi je u iskazu rekao da su vojnici izabrali da govor održi jedan čovek koji se zvao Čeliku. Čeliku je navodno govorio o odbrani Kosova svim sredstvima i poštovanju civilnog stanovništva, bez obzira na njihovu nacionalnost. Vojnici su taj govor pozdravili, iako su se neki smejali izjavi da svi civili imaju pravo na ravnopravan tretman. Suština svedočenja Ruzhdija Karpuzija jeste da je, iako je jedna grupa vojnika tražila da Čeliku postane njihov vođa, on to odbio.¹⁹⁶⁴ Svedok je, pored toga, rekao da je Čelikua video u Lapušniku u dva ili tri navrata tokom borbi u periodu od svečanog polaganja zakletve do pada klisure krajem jula 1998. Čeliku se tada borio na frontu kao običan vojnik, a zvali su ga Daja (što znači “ujak”).¹⁹⁶⁵ Kako je u svom iskazu

¹⁹⁵⁹ Fadil Kastrati, T. 2616-2817.

¹⁹⁶⁰ Fadil Kastrati, T. 2618.

¹⁹⁶¹ Fatmir Limaj, T. 6569-6572.

¹⁹⁶² Ruzhdi Karpuzi, T. 3078-3081.

¹⁹⁶³ Ruzhdi Karpuzi, T. 3096-3098; 3175; svedok je obeležio lokaciju dvorišta oznakom “X” na DP P128.

¹⁹⁶⁴ Ruzhdi Karpuzi, T. 3103-3107.

¹⁹⁶⁵ Ruzhdi Karpuzi, T. 3104-3106; 3139-3140; 3200.

naveo Ruzhdi Karpuzi, on je prvi put čuo da Çelikua nazivaju komandantom otprilike u jesen, posle formiranja 121. brigade.¹⁹⁶⁶ Nikada nije čuo da je on bio komandant jedinice Çeliku 1.¹⁹⁶⁷

592. Pokazalo se da postoji više suštinskih razlika između usmenog svedočenja Ruzhdija Karpuzija i njegove ranije izjave date u julu 2003.¹⁹⁶⁸ Prva razlika se odnosi na Çelikuov odgovor vojnicima, pošto su ga tokom svečanog polaganja zakletve pitali da postane njihov vođa. U ranijoj izjavi Ruzhdija Karpuzija rečeno je da je Çelikuov govor u vojnicima pobudio poštovanje prema njemu i želju da im on bude vođa; Çelikuov odgovor je, u suštini, bio da njegova spremnost da postane njihov vođa zavisi od toga da li će oni poštovati ono što je rekao.¹⁹⁶⁹ U izjavi se, međutim, ne kaže ništa o tome da su se vojnici smejali Çelikuovim rečima. Druga razlika između usmenog svedočenja ovog svedoka i njegove ranije izjave odnosi se na to kada je Çeliku njemu postao poznat kao komandant Çeliku. Ruzhdi Karpuzi je u sudnici izjavio da je čuo da se ljudi obraćaju Çeliku rečima "komandant Çeliku" otprilike u septembru, oktobru ili novembru 1998, posle formiranja 121. brigade.¹⁹⁷⁰ U ranijoj izjavi, Ruzhdi Karpuzi je naveo da se to dogodilo posle polaganja zakletve, ali nije precizirao datum.¹⁹⁷¹ Treća nedoslednost odnosi se na Çelikuovo prisustvo i ulogu u nekoliko prilika kad je obišao Lapušnik, posle polaganja zakletve i pre pada klisure 26. jula 1998. Ruzhdi Karpuzi u izjavi navodi da je Çeliku došao da obiđe vojnike na borbenim položajima i vidi kako napreduje kopanje rovova.¹⁹⁷² To bi lako moglo da podrazumeva da je Çeliku bio na rukovodećem položaju; međutim, toga nema u usmenom svedočenju Ruzhdija Karpuzija, gde je za Çelikua rečeno da je bio samo običan vojnik koji se borio zajedno s drugima na frontu.¹⁹⁷³

593. Relevantan je i iskaz L95 da je krajem jula 1998, po naređenju komandanta njegove jedinice, L95 otišao s drugim vojnicima u Novo Selo da pomogne snagama komandanta Çelikua, kojima je pretio napad srpskih snaga.¹⁹⁷⁴ Svedok L95 je rekao da su tog istog dana, ili možda sledećeg, pripadnici njegove jedinice sreli komandanta Çelikua blizu škole u Novom Selu, u pravcu Divljake /Divjake/.¹⁹⁷⁵ Kako je u svom svedočenju rekao L95, komandant Çeliku je pozvao L95 po pseudonimu, poverio mu odgovornost za jedinicu u odsustvu vođe i rekao mu da može da dođe u štab u Klečki ako mu nešto bude trebalo.¹⁹⁷⁶ Svedok L95 je rekao da je znao da je taj čovek komandant Çeliku jer, kako je rekao, "mi smo bili pod Çelikuovom komandom. Bili smo tamo da

¹⁹⁶⁶ Ruzhdi Karpuzi, T. 3106-3107.

¹⁹⁶⁷ Ruzhdi Karpuzi, T. 3278.

¹⁹⁶⁸ DP P136. U februaru 2005, neposredno pre svedočenja, Ruzhdi Karpuzi je pregledao svoju izjavu i predložio nekoliko ispravki, od kojih nijedna suštinski ne utiče na ova pitanja, DP P137.

¹⁹⁶⁹ Ruzhdi Karpuzi, T. 3125-3130; DP P136, par. 11.

¹⁹⁷⁰ Ruzhdi Karpuzi, T. 3106-3107; 3137-3138; 3192-3199.

¹⁹⁷¹ DP P136, par. 6.

¹⁹⁷² Ruzhdi Karpuzi, T. 3178-3182; DP P136, par. 12.

¹⁹⁷³ Ruzhdi Karpuzi, T. 3104-3106; 3139-3140; 3178-3181; 3200.

¹⁹⁷⁴ L95, T. 4203-4209.

¹⁹⁷⁵ L95, T. 4213-4214.

¹⁹⁷⁶ L95, T. 4214-4215.

im pomognemo. Prema tome, kad je došao na sastanak [s nama], znali smo da je on komandant Çeliku”.¹⁹⁷⁷ Svedok L95 je takođe posvedočio da je komandant Çeliku tada bio “komandant zone”.¹⁹⁷⁸ Međutim, iz svedočenja ovog svedoka bilo je vrlo očigledno da je njegovo znanje o ovom konkretnom aspektu njegovog iskaza, uključujući granice te navodne zone, ograničeno. Svedok L95 je sâm priznao da nije siguran koje su bile granice te zone za koju kaže da je bila pod komandom Çelikua¹⁹⁷⁹ i da je njegov iskaz o tome samo ono što je on tada mislio, a što se zasnivalo na onome što je čuo u emisijama na televiziji i radiju i na njegovom utisku kao pripadnika OVK u susednoj jedinici.¹⁹⁸⁰ Iskaz L95 u vezi sa sastankom sa komandantom Çelikuom u Novom Selu svakako ukazuje na činjenicu da je u tom konkretnom trenutku komandant Çeliku bio na položaju vlasti u odnosu na L95. To se, međutim, jasno objašnjava u samom svedočenju L95 time što je njegovoj jedinici naređeno da se priključi Çelikuovoj jedinici i pruži pomoć njenim pripadnicima prilikom napada srpskih snaga koji se tada očekivao. Na taj način, on je došao pod Çelikuovu komandu. Veće je stalo na stanovište da ovo svedočenje ne dokazuje da je komandant Çeliku bio na položaju komande i vlasti koji je, geografski, bio širi od komande nad njegovom lokalnom jedinicom.

594. Tužilaštvo želi da se pozove i na određeni broj intervjuja koje su medijima u određenim trenucima dali Fatmir Limaj i drugi pripadnici OVK. U dokumentarnom filmu RTK (Radio-televizija Kosova) o OVK naprevljenom posle rata, verovatno 2002. godine,¹⁹⁸¹ bivši pripadnik OVK Skender Shala, koji nije pozvan kao svedok, objasnio je kako je 9. maja 1998. otišao u Lapušnik i video da je “Çelikova jedinica” izvršila napad na pincgauer koji je pripadao srpskim snagama i da je vozilo u plamenu.¹⁹⁸² U tom kontekstu, Skender Shala je više puta pomenuo “komandanta Çelika”.¹⁹⁸³ Ako se prihvati da se pod Çelikom podrazumeva Fatmir Limaj, za šta nema neposrednih dokaza, taj insert mogao bi se protumačiti kao pokazatelj da je Fatmir Limaj tada imao određeni stepen komande, barem nad “Çelikovom jedinicom” u Lapušniku. To je, svakako, potpuno u saglasnosti sa drugim ranijim svedočenjima i svedočenjem samog Fatmira Limaja da je, s vojnicima iz Klečke, tog dana otišao u Lapušnik da pomogne u borbama.¹⁹⁸⁴

595. Treba takođe napomenuti da je to dokumentarni film *ex post facto*. Kao takav, sasvim je moguće da pouzdano ne odražava tačne činjenične podatke. Pregledom celog intervjuja uočava se, na primer, da se Fatmir Limaj ponekad pominje kao “ujak”, odnosno, “Daja”, “Çeliku”,

¹⁹⁷⁷ L95, T. 4215.

¹⁹⁷⁸ L95, T. 4217.

¹⁹⁷⁹ L95, T. 4218; 4221.

¹⁹⁸⁰ L95, T. 4218.

¹⁹⁸¹ Fatmir Limaj, T. 6197.

¹⁹⁸² DP P34, str. 8.

¹⁹⁸³ DP P34, str. 8 i 9.

¹⁹⁸⁴ Fatmir Limaj, T. 5936-5938. Fatmir Limaj je konkretno naveo taj incident s pincgauerom i rekao da je grupa pripadnika OVK imala sreće što ga je pogodila jer je to navelo srpske snage da se povuku, T. 5936-5938.

“komandant Çeliku” ili “komandant Limaj”;¹⁹⁸⁵ isto tako, iako je kontekst dokumentarnog filma očigledno smešten u period od maja do jula 1998, za njegove vojnike se ponekad navodi da su bili pripadnici “Çelikove jedinice” ili “121. brigade”.¹⁹⁸⁶ Činjenica da se 2002. godine Fatmir Limaj *ex post facto* pominje kao komandant ne može nam pomoći da utvrdimo da li je on sredinom 1998. godine, kako sam priznaje, bio komandant jedinice Çeliku 1 stacionirane u Klečki ili komandant područja ili zone, kako navodi tužilaštvo. Uprkos onome što proističe iz tog dokumentarnog filma, 121. brigada nije bila formirana u vreme na koje se odnosi Optužnica. Tužilaštvo se, pored toga, poziva na intervju koji je Fatmir Limaj u septembru 1998. dao listu *Zeri y Kosoves*.¹⁹⁸⁷ Podsećajući na uspeh OVK u Lapušniku, novinar navodi da je Fatmir Limaj tamo “komandovao”.¹⁹⁸⁸ Fatmir Limaj u odgovoru ne negira taj navod, ali ga i ne potvrđuje. On samo pominje “borbeni duh naše tri jedinice”,¹⁹⁸⁹ što je u skladu s njegovim ranije navedenim svedočenjem i svedočenjem drugih da su te tri jedinice došle iz Klečke, kao i sa svedočenjem da je OVK imala više od jednog komandanta u Lapušniku tokom opisanih akcija.

596. Jedan od svedoka tužilaštva, Sylejman Selimi, imenovan je, kako je sam naveo u svom iskazu, za komandanta prve operativne zone, zone Drenica, krajem maja 1998.¹⁹⁹⁰ Sylejman Selimi je posvedočio da je, u tom svojstvu, bio odgovoran za organizaciju raznih jedinica, koje su tada delovale manje-više samostalno, da bi kasnije postale brigade.¹⁹⁹¹ On je u svom iskazu naveo da se zona Drenica nalazila severno od glavnog puta Priština-Peć, ali da je obuhvatala Lapušnik. Iz njegovog ukupnog svedočenja, međutim, čini se da se to odnosi na deo sela Lapušnik severno od tog puta, a ne na južni deo, gde se nalazio zarobljenički logor, kao i da je glavni put kroz Lapušnik, u stvari, bio granica zone.¹⁹⁹² Značajan aspekt usmenog svedočenja Sylejmana Selimija jeste taj da od maja do jula 1998. nije postojala jedna komanda ili komandant nad jedinicama Çeliku; te jedinice su se zapravo borile nezavisno jedna od druge.¹⁹⁹³ Sylejman Selimi je istakao da je razlog što je u ranijem razgovoru s predstavnicima tužilaštva izjavio da je Fatmir Limaj bio komandant jedinica Çeliku taj što su se pitanja koja su mu tada postavljena odnosila na aktivnosti OVK tokom 1998. i 1999. godine i što je on tada bio nedovoljno pripremljen da razlikuje promenu strukture u

¹⁹⁸⁵ DP P34, str. 8; 11; 12-13 i 14.

¹⁹⁸⁶ DP P34, str. 8 i 11.

¹⁹⁸⁷ DP P44.

¹⁹⁸⁸ DP P44, str. 2.

¹⁹⁸⁹ DP P44, str. 2.

¹⁹⁹⁰ Sylejman Selimi, T. 2071.

¹⁹⁹¹ Sylejman Selimi, T. 2076.

¹⁹⁹² Sylejman Selimi, T. 2086-2090; 2149-2150; Sylejman Selimi je potvrdio da su granice zona Drenica i Paštrik bile onakve kako su prikazane u DP P1, karta 10. Vidi i gore, par. 57-63.

¹⁹⁹³ Sylejman Selimi, T. 2155-2156.

različitim vremenima.¹⁹⁹⁴ On je u sudnici izjavio da mu je Fatmir Limaj postao poznat kao komandant Çeliku tek u toku formiranja 121. brigade.¹⁹⁹⁵

597. Taj iskaz uglavnom potvrđuje svedočenje Jakupa Krasniqija koji je rekao da, u vreme na koje se odnosi ovaj postupak, nije bilo opšteg komandanta za područje koje će kasnije postati zona Paštrik. On je u svom svedočenju rekao da je u julu 1998. Muse Jashari postavljen za komandanta zone Paštrik.¹⁹⁹⁶ Jakup Krasniqi je posvedočio da je u to vreme Fatmir Limaj bio komandant jedne jedinice u Klečki.¹⁹⁹⁷

598. Svedoci odbrane pozvani su da potvrde tezu da je, u vreme na koje se odnosi ova Optužnica, Fatmir Limaj bio komandant jedinice Çeliku 1 u Klečki. Fatmir Limaj je i sam to tvrdio u svom iskazu. On je objasnio da su u martu i aprilu 1998. u Klečki bila samo trojica ljudi, i to Haxhi Shala, Ismet Jashari zvani Kumanova i on.¹⁹⁹⁸ Fatmir Limaj je naveo da je krajem aprila 1998. Rexhep Selimi doneo dve radio-stanice i da je tada odlučeno da Fatmir Limaj koristi pozivnu lozinku ili šifru Çeliku 1, a da Ismet Jashari koristi šifru Çeliku 2; tako je, po tvrdnji Fatmira Limaja, on postao poznat kao Çeliku, a njegovu jedinicu su počeli da zovu Çeliku 1.¹⁹⁹⁹ Među vojnicima je, međutim, kako je naveo u svom iskazu, tada bio poznat kao “Daja”, što znači “ujak”.²⁰⁰⁰ Fatmir Limaj je negirao da je iz Klečke koordinirao događaje koji su doveli do zauzimanja Lapušnika u maju 1998, kao i, uopštenije, pomoć među raznim jedinicama tokom borbi u junu i julu 1998.²⁰⁰¹ Suština njegovog svedočenja jeste da je u maju 1998. jedini institucionalni mehanizam bio Generalštab i da nije bilo nekog srednjeg nivoa komande između Generalštaba i raznih jedinica.²⁰⁰² Fatmir Limaj je naveo da je u junu i julu 1998. često išao u Lapušnik, čak i do dvadeset puta, ponekad na putu za Likovac.²⁰⁰³ Naposljetku, Fatmir Limaj je u svom svedočenju tvrdio da nikad nije bio komandant zone Paštrik, već da je Generalštab početkom jula 1998. imenovao Musa Jasharija za komandanta te zone.²⁰⁰⁴

599. Svedočenje Fatmira Limaja potkrepljuju iskazi Rexhepa Selimija, Bislima Zyrapija i Elmija Sopija. Rexhep Selimi je izjavio da je, u vreme na koje se odnosi ovaj postupak, Fatmir Limaj bio

¹⁹⁹⁴ Sylejman Selimi, T. 2156-2157.

¹⁹⁹⁵ Sylejman Selimi, T. 2163-2164.

¹⁹⁹⁶ Jakup Krasniqi, T. 3479-3481.

¹⁹⁹⁷ Jakup Krasniqi, T. 3402.

¹⁹⁹⁸ Fatmir Limaj, T. 5925-5926.

¹⁹⁹⁹ Fatmir Limaj, T. 5935-5936; 5938-5939; 6255.

²⁰⁰⁰ Fatmir Limaj, T. 5938-5939.

²⁰⁰¹ Fatmir Limaj, T. 5946-5948; 6286-6287.

²⁰⁰² Fatmir Limaj, T. 5950-5951; 6277-6278. Fatmir Limaj je odbacio navode tužilaštva da je od maja do jula 1998. postojao lanac komandovanja koji je išao od Likovca preko Klečke do Krajmirovca i da je Fatmir Limaj davao naređenja Shukriju Buji i Ramizu Qeriqiju, T. 6264-6266.

²⁰⁰³ Fatmir Limaj, T. 5972-5974.

²⁰⁰⁴ Fatmir Limaj, T. 5963-5967.

stacioniran u Klečki i da je predvodio jedinicu koja se zvala Čeliku 1.²⁰⁰⁵ Rexhep Selimi je potvrdio navod Fatmira Limaja da je ime “Čeliku 1” bilo šifra za radio-vezu.²⁰⁰⁶ Od aprila do avgusta 1998, prema iskazu Rexhepa Selimija, Fatmir Limaj nije izvršavao opšti zadatak koordinacije jedinica OVK na tom području, niti je imao ovlašćenje za to.²⁰⁰⁷ Bislim Zyrapi je takođe posvedočio da je u junu 1998. Fatmir Limaj bio pripadnik jedinice stacionirane u Klečki koja je bila spremna da interveniše duž položaja na planini Beriša; međutim, u to vreme, odgovornost Fatmira Limaja nije prevazilazila okvire te jedinice u Klečki.²⁰⁰⁸ Bislim Zyrapi je, pored toga, naveo da je, kako je on shvatio, za Lapušnik bio nadležan Ymer Alushani zvani Voglushi, a ne Fatmir Limaj.²⁰⁰⁹ Isto tako, Elmi Sopi je u svom svedočenju rekao da nikad nije čuo da je Fatmir Limaj izdavao naređenja u Lapušniku i da ga je tamo viđao samo tokom borbi.²⁰¹⁰

600. Pred Većem su i dokazi iz iskaza svedoka koji su ranije bili zatočeni u zarobljeničkom logoru Lapušnik, koji tvrde da su Fatmira Limaja identifikovali kao lice koje je bilo prisutno u logoru i imalo određenu vlast nad njegovim funkcionisanjem. Ti iskazi su detaljno razmotreni ranije u ovoj Presudi a, iz gorenavedenih razloga, Pretresno veće nije moglo da zaključi da je optuženi Fatmir Limaj pouzdano identifikovan kao lice koje su ti svedoci videli u zarobljeničkom logoru Lapušnik.²⁰¹¹

601. Iz razloga navedenih u prethodnim paragrafima, Veće ne može van razumne sumnje biti uvereno da je tužilaštvo dokazalo da je u periodu od maja do 26. jula 1998. optuženi Fatmir Limaj bio na komandnom položaju u OVK koji je obuhvatao komandovanje pripadnicima OVK u selu Lapušnik ili, konkretno, u zarobljeničkom logoru koji je tada postojao u južnom delu tog sela. Zaključak ostaje isti i ako se svaki relevantni dokaz posmatra odvojeno, i ako se posmatraju zajedno. Kako je već navedeno, iako je iz dokaza vidljivo da postoji velika mogućnost da je Fatmir Limaj bio aktivan kao komandant u zarobljeničkom logoru u vreme na koje se odnosi Optužnica, uloga i dužnost Veća ostaju jasni. Ono mora da utvrdi da li je tužilaštvo uspelo da van razumne sumnje dokaže svoju tezu, odnosno, navod da je Fatmir Limaj komandovao, *de jure* ili *de facto*, ili vršio efektivnu kontrolu u zarobljeničkom logoru i nad pripadnicima OVK koji su vodili logor ili nad stražarima OVK koji su sproveli preostale zatvorenike iz zarobljeničkog logora do obližnje planine Beriša 25. ili 26. jula 1998. Veće je, posle vrlo pažljive analize, zaključilo da dokazi ta suštinska pitanja ne uspevaju da dokažu u potrebnoj meri, a to znači van razumne sumnje.

²⁰⁰⁵ Rexhep Selimi, T. 6597-6598.

²⁰⁰⁶ Rexhep Selimi, T. 6694-6695.

²⁰⁰⁷ Rexhep Selimi, T. 6593-6595; 6669-6673; 6693-6694.

²⁰⁰⁸ Bislim Zyrapi, T. 6825-6826.

²⁰⁰⁹ Bislim Zyrapi, T. 6826.

²⁰¹⁰ Elmi Sopi, T. 6728.

²⁰¹¹ Vidi gore, par. 530-562.

602. Imajući u vidu sva ranije razmotrena pitanja u vezi s optuženim Fatmirom Limajem, kao i kasnije razmatranje navoda o udruženom zločinačkom poduhvatu, tužilaštvo nije dokazalo da se Fatmiru Limaju može izreći osuđujuća presuda za bilo koje krivično delo kojim se tereti u Optužnici, bilo po članu 7(1), bilo po članu 7(3) Statuta.

2. Odgovornost Haradina Bale

(a) Da li je Haradin Bala identifikovan u zarobljeničkom logoru Lapušnik?

603. Tužilaštvo u Optužnici navodi da je Haradin Bala koji je, što nije sporno, poznat i kao Shala, lično učestvovao u zatočenju srpskih civila i kosovskih Albanaca smatranih kolaboracionistima u zarobljeničkom logoru Lapušnik, u ispitivanju zatočenika u logoru, kao i u okrutnom i nehumanom postupanju prema njima. Dalje se navodi da je Haradin Bala učestvovao u ubistvima nekoliko zatočenika u logoru i ubistvima drugih zatočenika izvršenim na planini Beriša.²⁰¹² Odbrana Haradina Bale poriče te navode i, konkretno, tvrdi da stražar u logoru koji se u iskazima navodi kao Shala nije optuženi Haradin Bala.²⁰¹³

604. Vojko Bakrač, jedan od zatočenika u zarobljeničkom logoru Lapušnik, izjavio je da je Shalu sreo u logoru više puta. On je Shalu opisao kao muškarca starog 45-50 godina, otprilike iste visine kao Vojko Bakrač, s tamnom kosom i crnim brkovima.²⁰¹⁴ Kako je u svom iskazu naveo Vojko Bakrač, Shala je nosio crveno-crnu kapu s oznakama OVK.²⁰¹⁵ Vojko Bakrač je naveo da je Shala bio stražar koji je zatočenicima donosio hranu i cigarete.²⁰¹⁶ Vojko Bakrač je, kada je "komandant" od njega zatražio da dâ izjavu o uslovima u logoru, naveo da je njegov sin Ivan pomenuo da je sa Shalom igrao šah.²⁰¹⁷ Svedok je rekao da je razgovarao sa Shalom. Tokom tih razgovora, Vojko Bakrač je gledao direktno u Shalu.²⁰¹⁸ Međutim, prilikom razgovora s istražiteljima UNMIK u januaru 2002, svedok nije nikog identifikovao u foto-albumu koji mu je pokazan. U njemu je među osam fotografija bila i fotografija Haradina Bale.²⁰¹⁹ Veće primećuje da se na dokaznom predmetu lice Haradina Bale jedva vidi, zbog čega možda svedok nije identifikovao fotografiju Haradina Bale, ali, budući da iz iskaza nije jasno da li je dokazni predmet predočen na sudu ono što je pokazano Vojku Bakraču ili možda samo loša kasnija reprodukcija, Veće ne može sa sigurnošću da izvede zaključak o toj neuspešnoj identifikaciji. Vojko Bakrač je sve vreme prilikom svedočenja govorio o Shali, a za to ime je saznao u logoru. Prilikom svedočenja, on nije tvrdio da je

²⁰¹² Optužnica, par. 12.

²⁰¹³ Završni podnesak odbrane, par. 610.

²⁰¹⁴ Vojko Bakrač, T. 1330-1332.

²⁰¹⁵ Vojko Bakrač, T. 1372-1374.

²⁰¹⁶ Vojko Bakrač, T. 1330-1332.

²⁰¹⁷ Vojko Bakrač, T. 1347.

²⁰¹⁸ Vojko Bakrač, T. 1332; 1377.

²⁰¹⁹ Usaglašena činjenica, Vojko Bakrač, T. 1371; DP DB1 (foto-album A2).

identifikovao tog Shalu u sudnici. Neophodno je, prema tome, uzeti u obzir i navod odbrane da je u Lapušniku, možda u relevantno vreme, postojao još jedan pripadnik OVK koji je takođe koristio ime ili pseudonim Shala. Ako je to tačno, kada ovaj svedok pominje Shalu, to se ne mora odnositi na Haradina Balu. Ovo pitanje se detaljnije razmatra nešto kasnije u ovoj Presudi.

605. Sin Vojka Bakrača, Ivan, koji je takođe bio zatočen u Lapušniku u isto vreme kao i njegov otac, izjavio je da je Shala bio stariji čovek srednje visine, s brkovima.²⁰²⁰ Shala je izgleda ostavio dobar utisak na Ivana Bakrača. On Shalu opisuje kao dobroćudnog čoveka koji im je donosio hranu i druge potrepštine.²⁰²¹ Kako je naveo u svom svedočenju, Shala je bio taj koji je otključavao vrata.²⁰²² Ivan Bakrač je izjavio da nikad nije video da Shala nekoga tuče, kao i da se prema njemu i njegovom ocu generalno ponašao s poštovanjem.²⁰²³ Takođe je pomenuo kako je igrao šah sa Shalom.²⁰²⁴ Za razliku od svog oca, Ivan Bakrač nije imao problema da identifikuje Shalu u foto-albumu. On je na fotografiji Haradina Bale identifikovao osobu koju je poznavao kao Shalu. On je naveo da je prilikom razgovora s istražiteljem tužilaštva, u januaru 2003, “odmah” prepoznao Shalu u grupi ljudi postrojenih radi identifikacije.²⁰²⁵ Prilikom unakrsnog ispitivanja, Ivan Bakrač je potvrdio da u toku tog razgovora nije pomenuo da je igrao šah sa Shalom.²⁰²⁶ Veće, međutim, ne pridaje važnost tom propustu jer se on može lako objasniti kratkim trajanjem razgovora i time što partija šaha sigurno nije bila pitanje od značaja za događaje u Lapušniku.²⁰²⁷ Ivan Bakrač jeste u toku svedočenja rekao za Shalu da je “jake” građe. On je to rekao i u ranijem razgovoru. U toku svedočenja, svedok je dodao da je Shala bio “puniji” i taj opis odgovara barem njegovom sadašnjem izgledu.²⁰²⁸ Jaka građa ne odgovara bliže sadašnjem izgledu Haradina Bale. Opisi Shaline građe u Lapušniku, koje su dali drugi svedoci, nešto su drugačiji i idu od “prilično mršav” do “deblji od” osobe koja ga je opisivala.²⁰²⁹ Pitanje građe Haradina Bale u relevantno vreme, prema tome, nije jasno, ali izgleda da su je svedoci različito doživeli. Ivanu Bakraču u toku svedočenja, kao ni njegovom ocu dok je svedočio, nije postavljeno pitanje da li Haradina Balu može da identifikuje u sudnici kao lice koje je poznavao kao Shalu. Naravno, u foto-albumu on je nedvosmisleno identifikovao fotografiju Haradina Bale kao Shalu.

²⁰²⁰ Ivan Bakrač, T. 1439-1441.

²⁰²¹ Ivan Bakrač, T. 1439-1441.

²⁰²² Ivan Bakrač, T. 1457.

²⁰²³ Ivan Bakrač, T. 1457.

²⁰²⁴ Ivan Bakrač, T. 14560.

²⁰²⁵ Ivan Bakrač, T. 1464-1466. Kopija foto-albuma nalazi se u spisu (DP P83; T. 1466). Tu se nalazi osam prilično oštih crno-belih fotografija. Haradin Bala je na fotografiji br. 8. Po mišljenju Veća, fotografija br. 8 verno prikazuje Haradina Balu.

²⁰²⁶ Ivan Bakrač, T. 1554-1555.

²⁰²⁷ Tužilaštvo je uložilo prigovor na pravac unakrsnog ispitivanja od strane odbrane u vezi s tim propustima, istakavši da ranija izjava verovatno ima 11 stranica, T. 1553.

²⁰²⁸ Ivan Bakrač, T. 1557.

²⁰²⁹ L12, T. 1811-1812; L06, T. 1001-1002.

606. Jedan drugi zatočenik, L04, posvedočio je da je nekoliko puta video Shalu u zarobljeničkom logoru. Prema njegovom svedočenju, Shala je imao otprilike 45 godina, bio je visok otprilike 170-175 centimetara, imao je crnu kosu, brkove i crne zube.²⁰³⁰ Svedok L04 je naveo da je posle rata otkrio da je Shalino pravo ime Haradin Bala.²⁰³¹ Iz izvora te informacije nema potkrepljujućih dokaza u vezi sa Shalinim imenom, tako da se Veće na to ne oslanja. Kako je u svom svedočenju rekao L04, Haradin Bala je bio stražar u zatvoru i bio je tamo sve vreme tokom svedokovog 28-dnevnog zatočenja u Lapušniku. Haradin Bala je svedoku L04 donosio hranu i cigarete.²⁰³² Odbrana Haradina Bale napominje da svedok nije pomenuo Shalu ni Haradina Balu kada su ga srpske vlasti u oktobru 1998. ispitivale o događajima u zarobljeničkom logoru, iako je naveo imena drugih pripadnika OVK s kojima je bio u kontaktu u Lapušniku.²⁰³³ Nepominjanje Shale u izjavi koju je L04 dao srpskim vlastima ne iznenađuje kada se ima u vidu da se u tom tekstu retko pominju imena pripadnika OVK. Ljudi koji su povezani s OVK navode se u celoj izjavi kao “pripadnici OVK”, izuzev dvojice muškaraca koji se navode po pseudonimima. Jedina imena koja se pojavljuju u toj izjavi jesu imena zatočenika.²⁰³⁴ Po oceni Veća, nepominjanje Shale ili Haradina Bale u toj izjavi nema mnogo uticaja na ocenu verodostojnosti svedočenja L04 u vezi s dotičnim optuženim.

607. Svedok se u toku unakrsnog ispitivanja složio da se njegov opis Haradina Bale dat u sudnici razlikuje od onog u svedokovoj prvobitnoj izjavi tužilaštvu po tome što je tada rekao da je Haradin Bala bio visok 180-185 centimetara.²⁰³⁵ Pored toga, prilikom razgovora s istražiteljima CCIU 2002. godine, L04 nije prepoznao nikoga u foto-albumu od šest fotografija, među kojima je bila i fotografija Haradina Bale.²⁰³⁶ Taj foto-album nije u spisu, tako da Veće ne može da utvrdi da li je fotografija Haradina Bale bila dobrog kvaliteta i da li je verno prikazivala optuženog. Međutim, svedok je optuženog Haradina Balu identifikovao u sudnici kao lice koje je u zarobljeničkom logoru poznavao kao Shalu.²⁰³⁷ Pored toga, on je jasno rekao da je osoba koju sve vreme u svom svedočenju naziva Shalom Haradin Bala i kategorički je odbacio navod odbrane da je nekog drugog zamenio s Haradinom Balom.²⁰³⁸ Svedok L04 je izjavio da je, dok je bio u logoru, viđao Shalu svakog dana,²⁰³⁹ što mu je, s obzirom na trajanje njegovog zatočenja, pružalo dosta mogućnosti za direktno posmatranje, što može da potkrepi pouzdanost identifikacije koju je kasnije izvršio, ali i dalje ne objašnjava kako 2002. godine nije uspeo da ga identifikuje na fotografiji. Pretresno veće je

²⁰³⁰ L04, T. 1179.

²⁰³¹ L04, T. 1180-1881; 1238-1241.

²⁰³² L04, T. 1177-1179.

²⁰³³ Završni podnesak odbrane, par. 680-681; 687; DP P203.

²⁰³⁴ DP P203.

²⁰³⁵ L04, T. 1241-1243.

²⁰³⁶ Usaglašena činjenica; T. 1370.

²⁰³⁷ L04, T. 1180-1181.

²⁰³⁸ L04, T. 1241-1243.

²⁰³⁹ L04, T. 1177.

i te kako svesno mogućnosti greške prilikom identifikacije u sudnici.²⁰⁴⁰ U ovom slučaju, mogućnost greške možda je dodatno uvećana zato što je L04 video Haradina Balu na televiziji pre nego što je svedočio.²⁰⁴¹ Svedok je izgleda video Haradina Balu na televiziji u vezi s ovim postupkom, tj. posle prvobitnog razgovora koji je sa njim obavljen. S obzirom na to da L04 nije prepoznao fotografiju Haradina Bale u toku tog prvobitnog razgovora, identifikacija optuženog u sudnici ostaje jedina identifikacija koju je izvršio ovaj svedok.

608. Svedok L07, koji je takođe bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik, rekao je u svom svedočenju da je Shalu video u logoru 1998. godine. Svedok je naveo da su Shalina kosa i brkovi tada bili isti kao u vreme kada je L07 svedočio u sudnici.²⁰⁴² On je u svom svedočenju rekao da je Shala jednog dana nosio crvenu košulju i crne pantalone i da je u ruci držao automatsku pušku.²⁰⁴³ Svedok L07 je naveo da je Shala bio stražar u logoru i da je brinuo o zatočenicima.²⁰⁴⁴ Svedok je rekao da se Haradin Bala ponašao prilično dobro prema zatočenicima.²⁰⁴⁵ U toku svedočenja, L07 je povremeno nazivao Haradina Balu “komandant Shale” ili “komandant Shala”.²⁰⁴⁶ Međutim, on je jasno rekao da misli na Haradina Balu.²⁰⁴⁷

609. Svedok L07 je izjavio da je Shalino pravo ime saznao od samog Haradina Bale 1999. godine, kada su se sreli na benzinskoj pumpi.²⁰⁴⁸ Svedoku L07 je u toku unakrsnog ispitivanja rečeno da taj susret s Haradinom Balom nije pomenuo u razgovorima s istražiteljima UNMIK i Međunarodnog suda 2002, odnosno, 2003. godine. Svedok je objasnio da ga nisu konkretno pitali za to.²⁰⁴⁹ Izjava L07 data u razgovoru s predstavnicima UNMIK ima manje od dve stranice. U njoj se Haradin Bala pominje samo jednom.²⁰⁵⁰ Prema tome, razumljivo je da se ne pominju okolnosti u kojima je L07 saznao za Shalino pravo ime. Razgovor koji su obavili predstavnici UNMIK 2003. godine bio je, međutim, mnogo detaljniji od prethodnog. U toku tog razgovora postavljeno je pitanje kako je saznao za Shalino ime. Svedok L07 je opisao svoj prvi susret sa Shalom i naveo da je njegovo pravo ime saznao “kasnije”.²⁰⁵¹ Okolnosti te kasnije situacije nisu navedene. Svedok L07 je to što susret na benzinskoj pumpi nije konkretno pomenut objasnio time da ga istražitelji nisu pitali.²⁰⁵² Veće primećuje da je to bio prilično iznenađujući propust istražitelja s obzirom na

²⁰⁴⁰ Vidi gore, par. 18.

²⁰⁴¹ L04, T. 1241.

²⁰⁴² L07, T. 809.

²⁰⁴³ L07, T. 809.

²⁰⁴⁴ L07, T. 808-810.

²⁰⁴⁵ L07, T. 832.

²⁰⁴⁶ L07, T. 795-796; 810.

²⁰⁴⁷ L07, T. 811.

²⁰⁴⁸ L07, T. 810.

²⁰⁴⁹ L07, T. 895.

²⁰⁵⁰ DP P70.

²⁰⁵¹ DP P71, par. 15.

²⁰⁵² L07, T. 895.

relevantnost pitanja identifikacije Shale. Ono prihvata, međutim, da je to pitanje ostalo na tome zato što je L07 kasnije saznao Shalino pravo ime. Iako ne bi bilo iznenađujuće da je L07 rekao istražiteljima kako je saznao Shalino pravo ime, Veće ne pridaje značaj tome što on to nije učinio ni u jednom od dva razgovora pre nego što je došao da svedoči. Svedok L07 je direktno negirao prilično smelu sugestiju odbrane Haradina Bale, koja u dokazima nema potkrepu niti je dalje elaborirana, da tog susreta na benzinskoj pumpi uopšte nije bilo.²⁰⁵³ Iako L07 nije govorio o kasnijem susretu sa Shalom na benzinskoj pumpi ni u jednom od dva razgovora koji su ranije s njim vođeni, s obzirom na okolnosti svakog razgovora, Veće želi jasno da navede da ne zaključuje da se L07 susreta sa Haradinom Balom na benzinskoj pumpi prilikom dva ranija razgovora nije setio, niti da je taj susret “skorašnja izmišljotina” L07. Veće takođe konstatuje da dokazi ne sugerišu da je L07 imao ikakvih teškoća da prepozna Shalu na benzinskoj pumpi.

610. U toku unakrsnog ispitivanja, L07 je naveo da je, kada je počelo suđenje, Haradina Balu video na televiziji.²⁰⁵⁴ Prema tome, postoji mogućnost da je identifikacija Haradina Bale od strane L07 u sudnici bila pogrešna, ne samo zbog učinka ambijenta sudnice gde je Haradin Bala bio optuženi, već i zbog televizijskih slika koje je L07 video. Ovaj svedok je u zarobljeničkom logoru Lapušnik bio zatočen tri dana.²⁰⁵⁵ Zbog toga su njegove mogućnosti da posmatra Shalu bile ograničenije nego nekih drugih svedoka. Dokazi ne ukazuju na to da se od L07 uopšte tražilo da identifikuje Shalu pomoću foto-albuma. Veće zaključuje da je L07 bio iskren i sasvim siguran prilikom identifikacije Haradina Bale kao Shale, ali iz opisanih razloga mora da bude oprezno prema oceni pouzdanosti te identifikacije.

611. Svedok L10 je u zarobljeničkom logoru Lapušnik bio zatočen otprilike mesec i po dana.²⁰⁵⁶ Prema njegovom svedočenju, Shala je imao 40-50 godina i bio visok 180-200 centimetara. Svedok je izjavio da je Shala imao brkove i da mu je kosa bila proseda. Shalini zubi su bili pomalo pocrneli i nije imao nekoliko prednjih zuba. Svedok L10 je izjavio da je Shala nosio trenerku, ponekad pantalone, i da je uvek imao automatsku pušku.²⁰⁵⁷ Shala je zatočenicima donosio hranu i ponekad vodu.²⁰⁵⁸ Ključevi su bili kod njega.²⁰⁵⁹ Sve vreme svog svedočenja, kada je govorio o osobi za koju je smatrao da je Haradin Bala, L10 je koristio nadimak Shala. Svedok L10 je izjavio da je za Shalino pravo ime saznao od dva lica.²⁰⁶⁰ Ta lica su bila svedoci na ovom suđenju, L12 i L96. Pouzdanost njihovog saznanja da je Shalino pravo ime Haradin Bala može se oceniti u svetlu

²⁰⁵³ L07, T. 899.

²⁰⁵⁴ L07, T. 899.

²⁰⁵⁵ Vidi gore, par. 279.

²⁰⁵⁶ Vidi gore, par. 279.

²⁰⁵⁷ L10, T. 2947.

²⁰⁵⁸ L10, T. 2920-2922.

²⁰⁵⁹ L10, T. 2998.

²⁰⁶⁰ L10, T. 2947-2948.

zaključaka Veća u vezi s njihovim svedočenjem. Kao što će se pokazati, nijedno od njih nije bez nedostataka.²⁰⁶¹ Prema tome, pouzdanost izvora izjave L10 da je Shalino pravo ime Haradin Bala nije dovoljno ubedljiva. Svedok L10 je u sudnici takođe identifikovao Haradina Balu kao Shalu.²⁰⁶² Iako on nije gledao nijedan deo ovog postupka na televiziji, ipak je optužene video na televiziji u vreme njihovog hapšenja.²⁰⁶³ Kao i u slučaju L07, postoji mogućnost pogrešne identifikacije kako zbog toga što je identifikacija izvršena u sudnici tako i zbog toga što su televizijski snimci mogli uticati na njegovu identifikaciju. Pored toga, kao i u slučaju L07, dokazi ne ukazuju na to da je od L10 zatraženo da pokuša da izvrši identifikaciju pomoću foto-albuma. Iako opis Shale koji je dao L10 nije jako precizan, posebno u pogledu visine, on je objektivn u određenom broju aspekata. Veće se uverilo da je on bio iskren i sasvim siguran u identifikaciju koju je izvršio, ali, iz navedenih razloga, Veće s oprezom pristupa toj identifikaciji. Iako se, u nekim aspektima, dokazna vrednost iskaza o identifikaciji koji je dao ovaj svedok može približno uporediti s iskazom L04, kod njega postoji faktor dužine svedokovog zatočenja i učestalosti viđanja Haradina Bale. I pored toga, Veće ima rezerve preme pouzdanosti identifikacije optuženog Bale od strane L10.

612. Svedok L96 je bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik otprilike nedelju dana u julu 1998.²⁰⁶⁴ U svom iskazu je Shalu opisao kao 45-godišnjeg muškarca tamnog tena, s crnom kosom i crnim brkovima.²⁰⁶⁵ Shala je bio visok 175-180 centimetara i lice mu je bilo "malo podbulo".²⁰⁶⁶ Svedok L96 je u iskazu rekao da je Shala nosio crnu uniformu, crnu košulju i, ponekad, crnu beretku. Oznaka OVK bila je ili na košulji ili na beretki.²⁰⁶⁷ Kako je u toku svedočenja rekao L96, Shala je uvek nosio kalašnjikov bez kundaka.²⁰⁶⁸ Svedok L96 je izjavio da je Shala, zajedno s Murrizijem, zatočenicima donosio hranu i sprovodio ih do nužnika koji su bili napolju, u dvorištu.²⁰⁶⁹ Svedok L96 je navodno utvrdio da je Shalino pravo ime Haradin Bala. Ponuđeni osnov za tu navodnu identifikaciju nema nikakvu snagu. Svedok L96 je izjavio da je, dok su išli na planinu Beriša, konkretno kod jedne trešnje, jedan od zatočenika rekao rođaku svedoka L96 da poznaje Shalu i da je Shala s područja Komorana.²⁰⁷⁰ Svedok L96 je, dalje, rekao da je, posle događaja u Lapušniku, sa svojom porodicom pokušao da otkrije Shalin identitet.²⁰⁷¹ Svedok L96 je naveo da je isključio prvu osobu za koju je njegov ujak mislio da je onaj Shala kojeg je L96 video u

²⁰⁶¹ Vidi dole, par. 612 i 616.

²⁰⁶² L10, T. 2949.

²⁰⁶³ L10, T. 2949; 3030-3031.

²⁰⁶⁴ Vidi gore, par. 279.

²⁰⁶⁵ L96, T. 2305; 2480.

²⁰⁶⁶ L96, T. 2305.

²⁰⁶⁷ L96, T. 2305.

²⁰⁶⁸ L96, T. 2305.

²⁰⁶⁹ L96, T. 2302; 2303; 2339-2340.

²⁰⁷⁰ L96, T. 2478; 2500; 2503.

²⁰⁷¹ L96, T. 2476; 2478-2479.

zarobljeničkom logoru jer je fizički opis te osobe bio drugačiji.²⁰⁷² Ujak svedoka L96 kasnije je “otkrio” da je Haradin Bala pravo ime tog Shale iz zarobljeničkog logora.²⁰⁷³ Izvor te informacije nije naveden. Svedok L96 je izjavio da je u avgustu 2000. sreo Xheladina Ademaja, koji je u svojoj beležnici imao zapisano ime Haradin Bala.²⁰⁷⁴ Navodi se da svedočenju L96 u vezi s tom činjenicom protivreči izjava koju je navodno dao Xheladin Ademaj.²⁰⁷⁵ Međutim, niti je ta izjava ponuđena za uvrštavanje u spis, niti se o njenoj sadržini može izvesti zaključak iz svedočenja L96. Kakav god da se stav zauzme, Veće ne može pridati nikakvu težinu iskazu L96 da je Shalino ime Haradin Bala.

613. U februaru 2002, tokom razgovora s istražiteljima UNMIK, svedoku L96 pokazano je šest fotografija. On je na jednoj od njih odmah prepoznao osobu zvanu “Shale”.²⁰⁷⁶ To je bila fotografija Haradina Bale. Odbrana Haradina Bale tvrdila je da se ne treba oslanjati na tu identifikaciju jer istražitelji, kako navodi odbrana, nisu poštovali pravilnu proceduru. Naime, izgleda da su L96 pitali da li želi više vremena tokom kojeg može da napusti prostoriju.²⁰⁷⁷ Međutim, L96 je bez dvoumljenja identifikovao osobu koju je nazvao “Shale”, pre nego što mu je ponuđeno više vremena i mogućnost da nakratko izađe iz prostorije.²⁰⁷⁸ Prema tome, kakva god da je bila odgovarajuća procedura, na vrednost te identifikacije navedeni nedostaci ne utiču. Pored toga, mora se napomenuti da je L96 u svom svedočenju rekao da je Shalu u logoru Lapušnik viđao svakog dana, ponekad nekoliko puta dnevno.²⁰⁷⁹ U toku svedočenja, svedok je identifikovao Haradina Balu i u sudnici.²⁰⁸⁰ Svedok je izjavio, međutim, da je pre nego što je došao da svedoči gledao televizijski prenos postupka na ovom suđenju.²⁰⁸¹ Iz razloga koje je razmatralo u vezi s drugim svedocima, Veće je stoga svesno mogućnosti pogrešne identifikacije, kako zbog toga što je izvršena identifikovanjem optuženog u ambijentu sudnice, tako i zbog toga što je svedok gledao televizijski prenos suđenja. Veće je u vezi s pouzdanošću L96 takođe uzelo u obzir stavove iznete na drugim mestima u ovoj Presudi koji su proistekli iz drugih pitanja. Pošto je odvagalo sva ta pitanja, Veće ipak prihvata da je L96 prepoznao fotografiju Haradina Bale kao osobe koju je u Lapušniku znao i u svom iskazu naveo kao Shalu. I pored toga, iz razloga razmotrenih na drugim mestima,²⁰⁸² zbog svojih rezervi, prema iskrenosti i pouzdanosti svedoka L96 uopšte, kao i zbog pitanja razmotrenih u

²⁰⁷² L96, T. 2395; 2478-2479; 2501-2502.

²⁰⁷³ L96, T. 2396.

²⁰⁷⁴ L96, T. 2399; 2477.

²⁰⁷⁵ Završni podnesak odbrane, par. 795; L96, T. 2471-2472; 2477.

²⁰⁷⁶ L96, T. 2366-2367; 2369; DP P102. Tu se nalazi šest prilično jasnih crno-belih fotografija. Bala je na fotografiji br. 5.

²⁰⁷⁷ Završni podnesak odbrane, par. 781.

²⁰⁷⁸ L96, T. 2367.

²⁰⁷⁹ L96, T. 2304-2305; 2338.

²⁰⁸⁰ L96, T. 2574.

²⁰⁸¹ L96, T. 2471-2472.

²⁰⁸² Vidi gore, par. 26.

ovom paragrafu koja dovode do mogućnosti greške, Veće nije spremno da prihvati tu identifikaciju i da se osloni na nju bez drugih dokaza o identifikaciji koji će Veće uveriti nezavisno od L96.

614. Svedok L06, koji je bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik otprilike mesec i po dana,²⁰⁸³ posvedočio je da je Shalu viđao svakog dana.²⁰⁸⁴ Svedok L06 je izjavio da je Shala imao oko 50 godina, da mu je ten bio taman, a zubi malo pokvareni. Svedok L06 je rekao da je Shala nešto viši i deblji od njega.²⁰⁸⁵ Haradin Bala je, u stvari, pola centimetra viši od L06.²⁰⁸⁶ Prema tome, suprotno sugestiji odbrane Haradina Bale,²⁰⁸⁷ ograničeni opis Shale koji je dao ovaj svedok u načelu je u skladu s izgledom Haradina Bale. Svedok L06 je rekao da je Shala bio stražar i da je s Murrizijem dolazio u prostoriju u kojoj je svedok držan, i donosio hranu i vodu. Svaka tri-četiri dana, Shala bi uveče otvarao vrata i puštao zatočenike da se prošetaju.²⁰⁸⁸ Svedok L06 je rekao da ga je Shala, dok je bio u zarobljeničkom logoru, zvao "ujakom".²⁰⁸⁹ Međutim, u iskazu L06 ništa ne ukazuje na to da između njih postoji rodbinska veza niti da je Haradina Balu znao od pre rata. Treba napomenuti da postoje iskazi da su se neki vojnici na isti način obraćali Fatmiru Limaju.²⁰⁹⁰ Svedok L06 je izjavio da je posle rata čuo od ljudi u svom selu da je Shala, u stvari, Haradin Bala.²⁰⁹¹ U toku unakrsnog ispitivanja on je izjavio da su ti ljudi shvatili ko je on kada je Shala prikazan na televiziji.²⁰⁹² Svedok je takođe u sudnici identifikovao Haradina Balu kao osobu koju je u Lapušniku znao kao Shalu.²⁰⁹³ Svakako, kako je gore razmotreno u vezi s drugim svedocima, Veće mora biti oprezno zbog mogućnosti pogrešne identifikacije jer je ona izvršena u sudnici u kojoj je Haradin Bala bio kao optuženi. Pored toga, L06 je Haradina Balu video i na televiziji. Kontekst te televizijske emisije iz dokaza se ne vidi. Postoji mogućnost greške u identifikaciji zbog televizijskih snimaka. Veće prihvata suštinu svedočenja L06 da je Shalu često viđao u logoru i da mu je Shala postao vrlo poznat.²⁰⁹⁴ Veće takođe prihvata njegov iskaz da je, tokom marša na planinu Beriša 25. ili 26. jula 1998, jasno video Shalu.²⁰⁹⁵ Dokazi ne ukazuju na to da je od L06 zatraženo da pokuša da identifikuje Shalu na fotografijama iz foto-albuma za identifikaciju.

615. Odbrana Haradina Bale takođe osporava iskrenost i pouzdanost identifikacije koju je izvršio L06 jer on u izjavi koju je posle puštanja na slobodu 1998. dao srpskim vlastima nije pomenuo

²⁰⁸³ Vidi gore, par. 279.

²⁰⁸⁴ L06, T. 1001.

²⁰⁸⁵ L06, T. 1001-1002.

²⁰⁸⁶ Usaglašena činjenica, T. 5187.

²⁰⁸⁷ Završni podnesak odbrane, par. 703.

²⁰⁸⁸ L06, T. 997-998.

²⁰⁸⁹ L06, T. 1003.

²⁰⁹⁰ Vidi gore, par. 591; 595.

²⁰⁹¹ L06, T. 1003-1004.

²⁰⁹² L06, T. 1094-1095.

²⁰⁹³ L06, T. 1006-1007.

²⁰⁹⁴ L06, T. 1106-1107.

²⁰⁹⁵ L06, T. 1107.

Shalu. On je imenovao druge pripadnike OVK s kojima je bio u kontaktu u Lapušniku.²⁰⁹⁶ U toj izjavi se Shala zaista ne navodi. Pominju se po nadimcima dva druga pripadnika OVK. Na kraju izjave su imena četiri lica koju su ga, kako je naveo L06, prvobitno kidnapovala.²⁰⁹⁷ Svedok L06 je prilikom svedočenja izjavio da srpskim vlastima nije otkrio identitet onih koji su ga držali u zatočenju; to nije mogao da učini jer su nosili maske.²⁰⁹⁸ Iskaz u vezi s tim razgovorom ni izdaleka nije jasan. Ipak, Veće konstatuje da se imena i pseudonimi pripadnika OVK navode u izjavi srpskim vlastima samo u vezi s puštanjem svedoka iz logora i s njegovom otmicom. Kada se govori o događajima u logoru, u izjavi se koristi izraz “pripadnici OVK”, a njihova imena se ne navode.²⁰⁹⁹ Veće, prema tome, ne pridaje veliku težinu činjenici da se izričito ne pominje ime Shala. I pored toga, iako je identifikacija Haradina Bale od strane L06 bila očigledno iskrena i sigurna, iz navedenih razloga Veće će joj pristupiti s oprezom.

616. Veće je saslušalo svedočenje još jednog zatočenika, L12, koji je otprilike mesec dana držan u štali.²¹⁰⁰ Svedok L12 je izjavio da je Shalu viđao svake noći, kao i preko dana.²¹⁰¹ Kako je L12 naveo u svom iskazu, Shala je imao verovatno 56 godina, imao je taman ten i brkove. Shala je bio srednje visine i pirlično mršav. Svedok L12 je izjavio da je Shala nosio crnu odeću.²¹⁰² U toku unakrsnog ispitivanja, L12 je prihvatio da je samo nekoliko dana pre svedočenja prvi put dao opis Shale tužilaštvu. Tom prilikom je izjavio da Shalu nije dobro pogledao. Zatim je Shalu opisao kao visokog čoveka, višeg od njega, i dobro građenog.²¹⁰³ To se razlikuje od opisa koji je dao u sudnici. Svedok L12 je u svom iskazu naveo da je Shala imao ključeve štale i da je u nju puštao ljude da tuku L12. Shala je, zajedno s Murrizijem, takođe donosio hranu zatočenicima.²¹⁰⁴ Značajno je da je u junu 2002, na sastanku s predstavnicima CCIU, svedoku L12 pokazan foto-album u kojem je bila fotografija Haradina Bale. On u tom foto-albumu nije nikog prepoznao.²¹⁰⁵ Budući da taj foto-album nije u spisu, Veće ne može da oceni da li on možda nije prepoznao Haradina Balu zbog lošeg kvaliteta fotografije ili zbog toga što ona nije verno prikazivala optuženog. Naravno, na tužilaštvu je teret dokazivanja ovog, kao i svih drugih pitanja. Svedok L12 u sudnici jeste identifikovao Haradina Balu kao čoveka koga je u Lapušniku poznavao kao Shalu.²¹⁰⁶ Ovaj svedok je takođe, pre nego što je došao da svedoči, na televiziji video osobu za koju misli da je Shala.²¹⁰⁷ Mogućnost

²⁰⁹⁶ Završni podnesak odbrane, par. 712.

²⁰⁹⁷ DP P204.

²⁰⁹⁸ L06, T. 1032-1033.

²⁰⁹⁹ DP P204.

²¹⁰⁰ Vidi gore, par. 279.

²¹⁰¹ L12, T. 1801.

²¹⁰² L12, T. 1811-1812.

²¹⁰³ L12, T. 1839-1840.

²¹⁰⁴ L12, T. 1802.

²¹⁰⁵ L12, T. 1779-1780.

²¹⁰⁶ L12, T. 1812-1813.

²¹⁰⁷ L12, T. 1812-1813; 1842.

pogrešne identifikacije ponovo se pažljivo mora odmeriti zbog uticaja ambijenta sudnice. Takođe se mora uzeti u obzir mogućnost greške zbog gledanja televizijskih snimaka, iako je svedok konkretno naveo da je u sudnici identifikovao čoveka kojeg je u logoru poznavao kao Shalu i da to nije zbog toga što je gledao televiziju.²¹⁰⁸ Imajući u vidu ta pitanja i, konkretno, činjenicu da L12 nije identifikovao Shalu u foto-albumu, kao i varijacije u njegovom opisu Shale, Veću ostaju jasne rezerve prema pouzdanosti njegove identifikacije Haradina Bale kao osobe koju je u logoru poznavao kao Shalu.

617. Svedok L64, koji je bio pripadnik OVK, naveo je u svom iskazu da je prvi put posetio zarobljenički logor Lapušnik početkom juna 1998.²¹⁰⁹ On je izjavio da je do njegovog prvog susreta s Haradinom Balom došlo početkom juna u onom delu Lapušnika u kojem se nalazila kuhinja OVK.²¹¹⁰ Kako je u svom svedočenju naveo L64, Haradin Bala je ostao u Lapušniku do kraja jula, iako ga poslednjih dana jula svedok nije video.²¹¹¹ Svedok L64 je opisao Haradina Balu kao muškarca od preko 40 godina, visokog oko 180 centimetara, s brkovima; zubi mu nisu bili beli, bili su delom pokvareni i vrlo razmaknuti.²¹¹² U junu 2003, u toku razgovora s jednim istražiteljem tužilaštva, L64 je rekao da je Haradinu Bali bila povređena noga. Svedok L64 je naveo da je možda pobrkao Haradina Balu s jednim drugim licem koje se zove Shala, čije je pravo ime Ruzhdi Karpuzi i kojem je bila povređena desna noga.²¹¹³ U toku razgovora, L64 je izjavio da se ta dvojica Shala mogu pobrkati ne samo zbog pseudonima, već i zbog toga što su međusobno ličili.²¹¹⁴ Međutim, L64 je u sudnici izjavio da ta dvojica muškaraca poznatih pod imenom Shala ne liče jedan na drugog. On je objasnio da se njegova ranija izjava istražitelju razlikuje od njegovog svedočenja u sudnici zato što je u vreme kada je dao raniju izjavu mislio da bi Haradin Bala mogao biti pušten na slobodu, pa da nije bilo potrebe da svedok kaže ono što zna o njemu.²¹¹⁵ Svedok L64 je rekao da je takvom izjavom pokušao da pomogne Haradinu Bali.²¹¹⁶

618. Svedok L64 je naveo da je Haradin Bala bio “neka vrsta stražara” i da je njegova dužnost bila da bude na kapiji kuće koja se zvala zatvor.²¹¹⁷ Svedok je u svom svedočenju rekao da je u jednoj ili više prilika video da Shala nosi hranu iz kuhinje i unosi je unutra.²¹¹⁸ Kako je naveo L64, Shala je bio smiren vojnik dobrog ponašanja. Svedok je rekao da je bio u dobrim odnosima sa

²¹⁰⁸ L12, T. 1847-1848.

²¹⁰⁹ L64, T. 4456.

²¹¹⁰ L64, T. 4445-4446.

²¹¹¹ L64, T. 4446.

²¹¹² L64, T. 4447.

²¹¹³ L64, T. 4786-4791; 4449.

²¹¹⁴ L64, T. 4793-4794.

²¹¹⁵ L64, T. 4452.

²¹¹⁶ L64, T. 4904-4905.

²¹¹⁷ L64, T. 4446-4447.

²¹¹⁸ L64, T. 4447.

Shalom.²¹¹⁹ Svedok L64 je posvedočio da je znao Shalino pravo ime, kao i to da mu je otac Selman Haradinaj.²¹²⁰ Tokom razgovora s istražiteljem 17. juna 2003, svedok je tačno identifikovao Haradina Balu u foto-albumu.²¹²¹ Ipak, ima razloga za oprez u pogledu identifikacije i svedočenja L64. Pored nedoslednosti u vezi s nogom i opštim izgledom između svedokove ranije izjave i njegovog svedočenja u sudnici, tokom razgovora vođenog 4. jula 2003, L64 je izjavio da “nije imao kontakta sa Shalom”.²¹²² To je očigledno u suprotnosti s delovima svedočenja L64. Izgleda da je to učinjeno namerno. Prema tome, čini se da je L64 bio spreman da u vezi s Haradinom Balom da iskaz koji u bitnim aspektima nije istinit. Kada je reč o verodostojnosti ovog svedoka, postoje i značajni faktori opšte prirode koji su razmotreni na drugim mestima u ovoj Presudi.²¹²³ Usled toga, Veće nije ubeđeno da, bez nezavisne potvrde, može da prihvati svedočenje ovog svedoka u vezi s identifikacijom Haradina Bale.

619. Ruzhdi Karpuzi učestvovao je u pokretu OVK. On je izjavio da je Haradina Balu redovno viđao u Lapušniku, ali da je to bilo s mesta s kojeg su svedok i drugi vojnici posmatrali kontrolni punkt Srba u Komoranu od 8. do 18. maja 1998. Ruzhdi Karpuzi je u svom svedočenju rekao da posle toga nije video Haradina Balu.²¹²⁴ Svedok je naveo da je u maju 1998. pseudonim Haradina Bale bio Shala.²¹²⁵ Međutim, relevantnost iskaza Ruzhdija Karpuzija kojim identifikuje Haradina Balu je ograničena, jer se odnosi samo na početni period i ne povezuje direktno Haradina Balu sa zarobljeničkim logorom Lapušnik.

620. Zeqir Gashi, lekar, posvedočio je da je Haradina Balu video u Lapušniku u junu i julu 1998. On je naveo da je Haradin Bala jednom ili dvaput došao na njegovu kliniku na kontrolu.²¹²⁶ Dr Zeqir Gashi je izjavio da je Haradina Balu takođe video jednom ili dvaput u kuhinji kuće Gzima Gashija.²¹²⁷ Kuhinja se nalazila sa druge strane uskog neasfaltiranog prilaznog puta koji je vodio od imanja na kojem je, kako je zaključilo Veće, bio organizovan zarobljenički logor.²¹²⁸ Svedok je rekao da je Haradina Balu poznavao otprilike 10-15 godina pre rata.²¹²⁹ Dr Zeqir Gashi je izjavio da je pseudonim Haradina Bale bio Shala i da misli da je on bio običan vojnik. On je Haradina Balu opisao kao srednje visokog muškarca, između prosečne i maksimalne visine, s brkovima.²¹³⁰ Na

²¹¹⁹ L64, T. 4447-4449.

²¹²⁰ L64, T. 4445.

²¹²¹ L64, T. 4454; DP P172. Tu se nalazi osam prilično jasnih crno-belih fotografija. Haradin Bala je na fotografiji br. 8.

²¹²² L64, T. 4771.

²¹²³ Vidi gore, par. 28.

²¹²⁴ Ruzhdi Karpuzi, T. 3081-3082; 3084.

²¹²⁵ Ruzhdi Karpuzi, T. 3139. Međutim, svedok je ranije izjavio da se ne seća da li je Haradin Bala imao pseudonim, T. 3082-3084.

²¹²⁶ Dr Zeqir Gashi, T. 5621; 5654-5655.

²¹²⁷ Dr Zeqir Gashi, T. 5622; 5611-5613.

²¹²⁸ Vidi gore, par. 6.

²¹²⁹ Dr Zeqir Gashi, T. 5619-5621.

²¹³⁰ Dr Zeqir Gashi, T. 5622-5623; 5663.

drugim mestima u ovoj Presudi konstatovaće se da se opis tadašnjeg zdravstvenog stanja Haradina Bale koji je dao dr Zeqir Gashi podudara s opisima koje su dali neki svedoci odbrane. Svedok nije naveo da je Haradina Balu video u samom zarobljeničkom logoru Lapušnik, tako da njegova identifikacija Haradina Bale u selu Lapušnik ima ograničenu relevantnost za svrhe ove analize, mada je, kako će se pokazati, značajna za ocenu alibija koji je izložila odbrana Haradina Bale.

621. Svedočenja bivših zatočenika u celini pokazuju upadljivu doslednost u nekoliko tačaka. Svih osam svedoka izjavilo je da je Shala donosio zatočenicima hranu. Svi oni su, bilo direktno bilo opisujući njegove dužnosti, naveli da je Shala u logoru bio na položaju stražara. Svedoci su slično procenili Shaline godine, izjavivši da je Shala imao više od 40 ili 50 godina. Ovo je važnije nego što obično jeste zbog toga što je, kako pokazuju dokazi, malo pripadnika OVK bilo sličnih godina, većina je bila mlađa.²¹³¹ Svi bivši zatočenici naveli su da je Shala imao brkove, a trojica su pomenula njegove zube.²¹³² Opisi koje su dali bivši zatočenici u većini aspekata se načelno podudaraju s fizičkim izgledom Haradina Bale, iako se u pojedinostima razlikuju. Uprkos tim razlikama, Veće je ubeđeno i zaključuje da su u svojim svedočenjima ti svedoci, koji su svi bili u zarobljeničkom logoru Lapušnik u određenom trajanju tokom relevantnog perioda, govorili o istoj osobi, osobi koju su u logoru znali kao Shalu. Dokazano je da je Shala bio pseudonim koji je optuženi Haradin Bala koristio u Lapušniku od maja do jula 1998.

622. Pored toga, svih osam svedoka koristili su pseudonim Shala kada su govorili o stražaru iz zarobljeničkog logora Lapušnik. Dokazi govore da su samo dve osobe koristile pseudonim Shala u Lapušniku u relevantnom periodu.²¹³³ Postoji, međutim, i iskaz koji se odnosi na druge osobe koje su se prezivale Shala. Prema tom iskazu, neke od tih osoba su u nekom ranijem periodu bile u Lapušniku. Kako je u svom iskazu naveo Jakup Krasniqi, u jednom periodu je u jedinici "Pellumbi" bio Ferat Shala, koji je bio stacioniran severno od glavnog puta Peć-Priština.²¹³⁴ Zarobljenički logor Lapušnik, kako je zaključilo Veće, nalazio se južno od tog glavnog puta.²¹³⁵ Prema dokazima, 9. maja 1998. Haxhi Shala otišao je u Lapušnik, kada je čuo za borbe sa srpskim snagama. Kad je stigao, sreo je, između ostalih, Shabana Shalu, Nexhmija Shalu i Ramiza Shalu.²¹³⁶ Dokazi, međutim, pokazuju da Haxhi Shala nije ostao u Lapušniku tog dana, već da je uveče otišao u Klečku.²¹³⁷ Dokazi ne ukazuju na to da je Haxhi Shala tamo ostao ili se kasnije vratio u to mesto, kao ni bilo koje od tri lica čije je prezime Shala i koje je Haxhi Shala sreo u Lapušniku 9. maja

²¹³¹ DP P245, izjava i separator 9.

²¹³² L04, L10, L06.

²¹³³ L64, T. 4451; DP P32.

²¹³⁴ Jakup Krasniqi, T. 3404.

²¹³⁵ Vidi gore, par. 282.

²¹³⁶ DP P34, str. 8-9.

²¹³⁷ DP P34, str. 9.

1998. Veće je zaključilo da nijedno od tih pet lica nije moglo da bude osoba koja se navodi kao Shala u svedočenjima svedoka koji su držani u Lapušniku u periodu koji je usledio i trajao do 25. ili 26. jula 1998. Nesporno je da je Haradin Bala koristio pseudonim Shala i da se tamo nalazio barem u jednom delu perioda na koji se odnosi Optužnica.²¹³⁸ Drugi pripadnik OVK koji je koristio pseudonim Shala identifikovan je kao Ruzhdi Karpuzi.²¹³⁹ On je, prema tome, jedina osoba s kojom su svedoci mogli da zamene Haradina Balu. Međutim, on uopšte ne liči na Haradina Balu. On je osam godina mlađi od Haradina Bale,²¹⁴⁰ 15 centimetara viši²¹⁴¹ i dokazi ne ukazuju na to da je 1998. nosio brkove.²¹⁴² Naročito treba istaći da je Ruzhdi Karpuzi hramao zbog povrede noge.²¹⁴³ S obzirom na te karakteristike Ruzhdija Karpuzija, Veće se uverilo da žrtve koje su svedočile, a čiji su iskazi upravo razmotreni, nisu mislile na Ruzhdija Karpuzija kada su govorile o pripadniku OVK koga su u logoru Lapušnik znali kao Shalu. Jedino treba biti oprezan zbog činjenice da je L64, pripadnik OVK koji nije bio zatočenik, rekao za Shalu da je imao povređenu nogu. Kao što je već pomenuto, međutim, taj svedok je u iskazu priznao da je, da bi pomogao Haradinu Bali, u vreme kada je je to izjavio smišljeno pokušao da stvori pometnju oko dvojice Shala.

623. Veće je za sada ostavilo po strani iskaze još dvojice svedoka o kojima je već bilo reči, L96 i L64, u oba slučaja zbog toga što smatra da bez neke nezavisne potvrde onoga što su rekli ne može biti dovoljno sigurno u iskrenost i pouzdanost svakog od te dvojice svedoka. U vezi s drugom dvojicom svedoka, Ruzhdijem Karpuzijem i dr Zeqrom Gashijem, iako su oni naveli da je Haradin Bala bio u Lapušniku, i to u maju 1998, prema iskazu Ruzhdija Karpuzija, odnosno, u junu i julu 1998, kako je izjavio dr Zeqir Gashi, njihovi iskazi imaju ograničeniju relevantnost za ove svrhe, pošto nijedan od njih nije govorio o bilo kakvoj vezi između Haradina Bale i zarobljeničkog logora. Ipak, obojica potvrđuju da je optuženi bio u Lapušniku, mada u različito vreme, pa se u tom pogledu njihovi iskazi delimično podudaraju s drugim iskazima koji se u ovoj fazi razmatraju. Ostaje, međutim, još sedam svedoka, od kojih su šestorica identifikovala Haradina Balu, ili prethodnih godina, kada su im pokazani foto-albumi, ili u sudnici, ili i jednom i drugom prilikom, i koji se sećaju da je on bio poznat kao Shala u zarobljeničkom logoru, dok se sedmi svedok, Vojko Bakrač, seća Shale iz zarobljeničkog logora, ali ga nije identifikovao kada mu je 2002. godine pokazan komplet fotografija u kojem je bila i fotografija Haradina Bale.

624. Po mišljenju Veća, među tim svedocima jedan se posebno ističe, po tome kako Veće ocenjuje tog svedoka, kao i po pažljivosti, iskrenosti, kompetentnosti i, u ovom i većini pitanja,

²¹³⁸ Završni podnesak odbrane, par. 832-834; 837.

²¹³⁹ L64, T. 4449; Ruzhdi Karpuzi, T. 3061-3062; DP P131.

²¹⁴⁰ Ruzhdi Karpuzi, T. 3053; DP P08.

²¹⁴¹ Usaglašene činjenice, T. 5187-5188.

²¹⁴² L64, T. 4794; DP P134.

²¹⁴³ Ruzhdi Karpuzi, T. 3201-3203; L64, T. 4451; 4905; Elmi Sopi, T. 6762-6763.

pouzdanosti koju je pokazao kada je svedočio, ali i zbog mogućnosti koje je imao 1998. godine da u zarobljeničkom logoru izbliza posmatra stražara koga je znao kao Shalu. Taj svedok je Ivan Bakrač. Veće zaključuje da je on, odmah i bez oklevanja, kada mu je istražitelj tužilaštva u januaru 2003. pokazao fotografije osam različitih, ali sličnih osoba, prepoznao fotografiju lica koje je u logoru znao kao Shalu; to je bila fotografija optuženog Haradina Bale. Okolnosti razgovora koji je s njim vodio istražitelj, po oceni Veća, a posebno pošto je ocenilo sadržaj svedočenja veštaka u vezi s potencijalnim teškoćama identifikacije na osnovu kompleta fotografija, ne daju osnova za bilo kakav suštinski razlog koji bi umanjio pouzdanost te sigurne i nedvosmislene identifikacije u kompletu fotografija. Ranije u ovom obrazloženju, Veće je navelo usmeni opis Shale koji je dao Ivan Bakrač. To nije veoma detaljan opis, ali, izuzev njegovog utiska o Shalinoj građi o kojem je Veće već iznelo svoje mišljenje, njegov opis je načelno u skladu s izgledom Haradina Bale. Njegov opis je takav da Veće nema razloga za zabrinutost da taj opis možda pokazuje takav nedostatak detalja koji bi mogao da umanjiti pouzdanost identifikacije iz foto-albuma. Veće je uzelo u obzir da je Ivan Bakrač načelno viđao Shalu u kući u zarobljeničkom logoru, a ne na jednoj od lokacija van kuće gde su bili zatočeni drugi, tako da je on imao mnogo bolje mogućnosti za posmatranje Shale, uključujući i situaciju kad je s njim igrao šah.

625. Svedok L07 je, po mišljenju Veća, bio iskren i sasvim siguran da je optuženi Haradin Bala osoba koju je znao kao komandanta Shalu ili kao osobu po imenu Shale, u logoru Lapušnik 1998. godine. On je osobu po imenu Shala ili Shale viđao u toku nešto ograničenijeg perioda, kao što je već razmotreno. Veće prihvata da je on zaista sreo optuženog Haradina Balu na benzinskoj pumpi 1999. godine, odnosno, relativno kratko posle relevantnih događaja, da ga je odmah prepoznao kao Shalu i da je sam optuženi rekao svoje pravo ime, Haradin Bala. Iz ranije navedenih razloga, Veće smatra da se to što L07 u dve izjave date posle toga nije izričito pomenuo susret na benzinskoj pumpi ne može objasniti tvrdnjom da je to njegova skorašnja izmišljotina ili greška. Prihvata se da je on samo odgovarao na pitanja koja su mu postavljali istražitelji. Iako je njegov usmeni opis Haradina Bale kratak, on se podudara s izgledom optuženog. Veće ne bi, međutim, moglo biti potpuno sigurno u identifikaciju optuženog samo iz iskaza L07 jer je i taj svedok gledao izveštaj na televiziji o početku ovog postupka, kao i zbog mogućnosti greške jer je identifikacija optuženog lica izvršena u ambijentu sudnice, o čemu je već bilo reči.

626. I L10 i L06 držani su u zatočenju u logoru Lapušnik otprilike dva meseca. Istražitelji nisu ni od jednog ni od drugog tražili da pogledaju foto-album, ali su u sudnici obojica identifikovala optuženog Haradina Balu kao stražara koji je tokom tog perioda čuvao zatvorenike i koji je tada bio poznat kao Shala. Usmeni opisi koje je svaki od njih dao razlikuju se u nekim pojedinostima, ali se oba načelno podudaraju s izgledom Haradina Bale, iako je u pogledu visine jedan od njih naveo

raspon od 180 do 200 centimetara, što, iako je prva visina u navedenom rasponu primerena, a druga nije, pokazuje da prvobitno zapažanje ovog lica koje je dalo opis nije pouzdano ili da se toga jasno ne seća. Obojica svedoka ne samo da su imala mogućnost da viđaju Shalu tokom znatnog perioda, već je L06 imao i dobru priliku da ga posmatra prilikom pešačenja na planinu Beriša 25. ili 26. jula 1998. Veću se čini da su ta dvojica svedoka iskrena i da su u sudnici sa sigurnošću identifikovala optuženog Haradina Balu kao Shalu koga su poznavali u zarobljeničkom logoru, ali u oba slučaja ta identifikacija je izvršena u sudnici, a oba svedoka gledala su izveštaje na televiziji u vreme hapšenja Haradina Bale ili u vezi tim postupkom. Tu je i pitanje zategnutih odnosa između porodica, o čemu je ranije bilo reči. Iz tih razloga, kao što je već razmotreno, samo na osnovu svedočenja jednog ili drugog od ova dva svedoka, Veće ne bi moglo da bude uvereno u identifikaciju optuženog.

627. Još dva svedoka, L04 i L12, identifikovala su Haradina Balu u sudnici kao stražara u zarobljeničkom logoru Lapušnik, gde su, otprilike po mesec dana, držana kao zatočenici tokom perioda na koji se odnosi Optužnica. Svedok L12 je, kada mu je postavljeno pitanje o razlikama u njegovom usmenom opisu Shale, naveo da ga nije dobro osmotrio. Svedok L04 je takođe dao opis Shale koji se razlikovao barem u pogledu visine. I L04 i L12 gledali su izveštaje na televiziji u vezi s ovim postupkom, u kojima se pojavljivao Haradin Bala. Dalje, ni L04 ni L12 nisu na fotografiji identifikovali Haradina Balu kada im je pokazan foto-album u kojem je bila njegova fotografija. U oba slučaja to se desilo 2002. godine, kada im je istražitelj UNMIK pokazao foto-album. Kao što je već navedeno, nijedan od tih foto-albuma nije u spisu tako da Veće ne može da izvede zaključak o kvalitetu fotografija Haradina Bale koje su korišćene niti o tome koliko je na njima optuženi verno prikazan. U tim okolnostima, Veće mora da pođe od pretpostavke, koja ide u prilog optuženom, da je postojala dovoljna sličnost i da su fotografije bile odgovarajućeg kvaliteta da omoguće identifikaciju. Prema tome, to što nisu prepoznali fotografiju Haradina Bale može da govori da, po njihovom mišljenju 2002. godine, nijedna od prikazanih osoba nije bila čovek koga su znali kao Shalu. To što ga nisu prepoznali na fotografiji možda je bilo uslovljeno i drugim faktorima, kao što su nesigurnost i strah od pogrešne identifikacije nevine osobe ili pritisak okoline.²¹⁴⁴ Veće nije u mogućnosti da utvrdi pravi razlog za to što ga nisu identifikovali jer su dokazi suviše oskudni.²¹⁴⁵ Imajući u vidu te faktore i, kao što je već rečeno, zategnute odnose između porodica, Veće mora pristupiti identifikacijama koje su 2005. godine izvršili L04 i L12 u potpunosti uvažavajući mogućnost da su obe bile pogrešne. Ono to i čini, mada prihvata da su u oba slučaja identifikacije

²¹⁴⁴ Anargyros Kereakes, koji je učestvovao u proceduri identifikacije u vezi s Fatmirom Limajem i Isakom Musliuom, izjavio je da je obavestio svedoke da želi da budu sto odsto sigurni da je lice koje izaberu zaista osumnjičeni; T. 4998-4999.

²¹⁴⁵ Odbrana Haradina Bale navodi da je možda bilo više negativnih identifikacija nego što je uvršteno u spis; Završni podnesak odbrane, par. 896; 898. Međutim, imajući u vidu svedočenje istražitelja koji su bili zaduženi za identifikacije, taj navod je izgleda bez osnova; Završna reč, T. 7276-7277; Anargyros Kereakes, T. 4949; DP 258, par. 15 i 17; DP 259, par. 17.

izvršene iskreno i da su svedoci bili sigurni da je optuženi Haradin Bala stražar kojeg su obojica u zarobljeničkom logoru znala kao Shalu.

628. Vojko Bakrač, otac Ivana Bakrača, naveo je za dotično lice i njegove aktivnosti da je bio stražar i pripadnik OVK, koga je znao kao Shalu dok je bio zatočen u Lapušniku. Kao i njegov sin, i on je Shalu uglavnom viđao u kući. Ponekad je razgovarao sa Shalom. On je dao opšti opis koji odgovara opisu optuženog Haradina Bale. Međutim, kada su mu istražitelji UNMIK u januaru 2002. pokazali fotografije, on na osam fotografija nije nikog prepoznao, iako je na jednoj od njih bio Haradin Bala. Veće je već napomenulo da je, u dokaznom predmetu koji sadrži foto-album s njegovim fotografijama, lice Haradina Bale jedva prepoznatljivo, ali bez dokaza o tome da li je taj dokazni predmet dobra kopija onoga što je svedoku pokazano, ne može se ustanoviti da li je to možda objašnjenje zašto Vojko Bakrač nije identifikovao Haradina Balu. Ipak, on to nije učinio niti je u nekom drugom trenutku to od njega traženo. Kako je već razmotreno, međutim, Veće je ubeđeno i zaključuje da nijedna druga osoba, osim Haradina Bale, u vreme na koje se odnosi ova Optužnica nije bila stražar u zarobljeničkom logoru Lapušnik i koristila ime ili pseudonim Shala.

629. Kao što je gore pomenuto u vezi sa svedocima L10, L06, L04 i L12, tu je i pitanje porodičnih veza koje, kako tvrdi odbrana Haradina Bale, može da utiče na verodostojnost svedočenja tih svedoka. Kao što je već razmotreno, Veće nije ubeđeno da je na svedočenja ta četiri svedoka uticao spor između njihove porodice i porodice s kojom je, prema navodima odbrane Haradina Bale, Haradin Bala u daljem srodstvu. Pored toga, Veće nije ubeđeno da su eventualni razgovori o događajima u zarobljeničkom logoru između ta četiri svedoka, koji pripadaju istoj široj porodici, mogli biti od značaja za pouzdanost njihovog svedočenja,²¹⁴⁶ niti da su negativno uticali na ocenu verodostojnosti pojedinačnih identifikacija optuženog Haradina Bale kao Shale od strane ta četiri svedoka.

630. Na uopštenijem planu, Veće primećuje da je svih osam svedoka-žrtava o kojima je gore bilo reči govorilo o ulozi i aktivnostima stražara koga su oni u Lapušniku znali kao Shalu na način koji se razlikovao u nekim aspektima, kao što se može i očekivati, budući da svaka osoba opisuje svoja iskustva i zapažanja, oslanjajući se na ono čega se danas seća o događajima koji su se desili pre otprilike sedam godina, ali koji načelno pokazuju sličan obrazac aktivnosti i dužnosti. Veće je takođe svesno da su se opisi tih osam svedoka u vezi s odećom koju je nosio Shala razlikovali, ali po mišljenju Veća, to ne treba da iznenađuje jer su različite osobe viđale Shalu u različito vreme.

²¹⁴⁶ Vidi gore, par. 32 i 35.

631. Važuci dokaze koje je iznelo tih osam svedoka,²¹⁴⁷ Veće je potpuno svesno mogućnosti da je svaki od sedmorice koji su identifikovali Haradina Balu pogrešio u svojoj pojedinačnoj identifikaciji, naročito zbog faktora povezanih s tim svedocima, o kojima je ranije bilo reči. Mada u slučaju svakog od ovih svedoka Veće mora vrlo pažljivo da odmeri mogućnost pogrešne identifikacije, u svakom pojedinačnom slučaju, to što bi identifikacija od strane jednog svedoka iz ovog ili onog razloga mogla da bude pogrešna ne znači nužno da ta identifikacija nema dokaznu vrednost i da se mora isključiti iz razmatranja. U svim tim slučajevima, Veće prihvata iskrenost sedam svedoka koji su izvršili identifikaciju, posebno Ivana Bakrača, kao i osmog, Vojka Bakrača. U tim okolnostima, za ocenu verovatnoće iskrene, ali pogrešne identifikacije od strane svakog od tih sedam svedoka, relevantan faktor jeste da je šest drugih osoba, postupajući iskreno, u različita vremena i u različitim okolnostima, takođe identifikovalo Haradina Balu kao stražara OVK kojeg je svaka od tih osoba u određenom vremenu tokom relevantnog perioda u zarobljeničkom logoru znala kao Shalu. Iako nijedna od tih sedam odvojenih identifikacija, kada se razmatraju odvojeno, ne bi uverila Veće da je Shala, u stvari, Haradin Bala, zbog raznih mogućnosti iskrene greške o kojima je već bilo reči, u konkretnim okolnostima koje se sada razmatraju, tih konkretnih sedam odvojenih identifikacija, uzetih zajedno, kako zaključuje Veće, ipak negiraju mogućnosti greške, tako da se Veće uverilo da je optuženi Haradin Bala zaista bio stražar OVK u zarobljeničkom logoru poznat kao Shala, kako se navodi u Optužnici.

632. Dalje, Veće napominje da se svedočenje osmog bivšeg zatočenika, Vojka Bakrača, podudara s tim zaključkom. Pored toga, kako je već navedeno, zbog bojazni u pogledu njihove verodostojnosti uopšte, Veće nije moglo da prihvati iskaze ni L96 ni L64 bez drugih nezavisnih dokaza koji bi ih potvrdili. Svedok L96 je bio zatočenik u relevantnom periodu. Svedok L64 je bio pripadnik OVK. Iskazi kako L96 tako i L64 ne samo da nisu nepodudarni s tvrdnjom da je Haradin Bala bio stražar u zarobljeničkom logoru, već je identifikaciju Haradina Bale koju je svaki od njih dvojice izvršio nezavisno potvrdilo drugih sedam bivših zatočenika. Veće je, prema tome, barem u tom pogledu ubeđeno da treba da prihvati iskrenost i pouzdanost obeju pojedinačnih identifikacija Haradina Bale koje su izvršili i L96 i L64.

633. Pre nego što donese konačan zaključak u vezi s pitanjem identifikacije, međutim, Veće mora da odvaže naročito još dva pitanja: alibi koji je navela odbrana Haradina Bale i zdravstveno stanje Haradina Bale u relevantno vreme.

²¹⁴⁷ L04, L06, L07, L10, L12, L96, Vojko i Ivan Bakrač.

(b) Alibi Haradina Bale

634. Odbrana Haradina Bale tvrdi da Haradin Bala nije mogao da počini zločine za koje se tereti u Optužnici jer je u Lapušniku bio samo u maju 1998. Navodi se da je otprilike 8. maja 1998. Haradin Bala sa svojom porodicom otišao u Nekovce, odakle je otišao u Lapušnik da se priključi OVK. Kako tvrdi odbrana, Haradin Bala je ostao u Lapušniku otprilike dve-tri nedelje i radio je za OVK na pozadinskim zadacima i u kuhinji u porodičnom kompleksu Gzima Gashija. Odbrana Haradina Bale tvrdi da je u junu i julu 1998. Haradin Bala otišao iz Lapušnika i radio za OVK na pozadinskim poslovima u Lužnici, gde je boravio u kući Avdullaha Puke.²¹⁴⁸

635. Haradin Bala je izabrao da ne svedoči pod zakletvom. To je njegovo zakonsko pravo i zbog toga se ne može doneti zaključak koji bi po njega bio nepovoljan. Posledica tog njegovog izbora je, međutim, da u meri u kojoj njegova odbrana počiva na alibiju, kao i na njegovom zdravstvenom stanju, nema svedočenja optuženog pod zakletvom kojim bi potvrdio taj svoj alibi ili tvrdnju o svom tadašnjem zdravstvenom stanju. U ovom konkretnom slučaju, odsustvo svedočenja pod zakletvom od strane optuženog, koje je podvrgnuto unakrsnom ispitivanju, na kojem bi zasnovao ili kojim bi potkrepio te dve pozitivne teze odbrane na koje se poziva, za posledicu ima to da odbranu Haradina Bale lišava iskaza koji bi pružio siguran i ubedljiv osnov za taj alibi, kao i za tvrdnju o njegovom zdravstvenom stanju. Umesto toga, iznoseći te dve pozitivne teze odbrane, odbrana Haradina Bale mora se osloniti na uvodnu reč koja nije data pod zakletvom, kao i na druge dokaze koji nisu dosledni, potpuni ni, po konačnoj oceni Veća, uverljivi.

636. Događaji koji su prethodili dolasku Haradina Bale u Lapušnik opisani su u svedočenju svedoka odbrane Kadrija Dugollija. On je izjavio da je 8. maja 1998. ili otprilike tog datuma Haradin Bala doveo svoju porodicu u Nekovce kako bi boravila kod porodice ovog svedoka.²¹⁴⁹ Svedok je rekao da su neki članovi porodice Haradina Bale došli na traktoru, a drugi u zaprežnim kolima ili pešice.²¹⁵⁰ Sledećeg dana, kako je u svom iskazu naveo Kadri Dugolli, Haradin Bala je otišao u Lapušnik.²¹⁵¹ Ako je taj iskaz tačan, on ukazuje na to da je Haradin Bala 9. maja 1998. iz Nekovca krenuo za Lapušnik. Međutim, u uvodnoj reči koja nije data pod zakletvom, Haradin Bala je rekao sledeće:

“Živim u Gornjoj Koretici /Korretice e Eperme/; to je dolina koja je 9. maja ... Video sam plamen iz Lapušnika. ... Izgledalo je kao da dolazi iz mog sostvenog dvorišta. ... Odlučio sam da se priključim tim mladićima.”²¹⁵²

²¹⁴⁸ Završni podnesak odbrane, par. 831-840; 845.

²¹⁴⁹ Kadri Dugolli, T. 7010; 7015.

²¹⁵⁰ Kadri Dugolli, T. 7016.

²¹⁵¹ Kadri Dugolli, T. 7010; 7014.

²¹⁵² Izjava Haradina Bale koja nije data pod zakletvom, T. 6912.

To što je Haradin Bala rekao govori da je on 9. maja 1998. otišao u Lapušnik iz svog rodnog sela Gornje Koretice, a ne iz Nekovca, kako tvrdi odbrana Haradina Bale i navodi Kadri Dugolli, jedini svedok odbrane po tom pitanju.²¹⁵³ U Završnom podnesku odbrane ne objašnjava se ta nedoslednost. Postoje drugi dokazi relevantni za datum dolaska Haradina Bale u Lapušnik. Elmi Sopi je naveo da je Haradin Bala došao u Lapušnik negde posle 9. maja 1998.²¹⁵⁴ Iako je to navod iz druge ruke, kojem se ne zna izvor i koji nije potvrđen, Veće takođe konstatuje da je Shefki Bala posvedočio da su mu rekli da je Haradin Bala stigao u Lapušnik posle bitke vođene 9. maja 1998.²¹⁵⁵ Elmi Sopi je za datum naveo da je to bilo negde posle 9. maja 1998. To potvrđuje tezu odbrane da je on stigao 9. maja 1998.

637. Kako je u svom svedočenju rekao Elmi Sopi, Haradin Bala je u Lapušniku bio neko vreme u maju 1998, a otišao je posle borbe vođene 29. maja 1998.²¹⁵⁶ Iako iskaz Elmija Sopiija nije precizan, suština njegovog svedočenja, po oceni Veća, jeste da je ukupno vreme koje je Haradin Bala proveo u Lapušniku bilo otprilike tri nedelje. Međutim, u uvodnoj izjavi koja nije data pod zakletvom, Haradin Bala je rekao da je u Lapušniku ostao samo oko dve nedelje, zbog čega se javlja dalja nepodudarnost između svedočenja svedoka koga je pozvala odbrana Haradina Bale i njegove uvodne izjave pred Većem koja nije data pod zakletvom.²¹⁵⁷ U svakom slučaju, odbrana Haradina Bale tvrdi da je on otišao iz Lapušnika krajem maja 1998.²¹⁵⁸ Elmi Sopi je u svom svedočenju rekao da je jedan vojnik OVK, Kumanova, podstakao Haradina Balu da pođe s njim u Lužnicu.²¹⁵⁹ U svojoj uvodnoj izjavi koju nije dao pod zakletvom Haradin Bala je rekao da jeste otišao s Kumanovom u to mesto.²¹⁶⁰

638. Elmi Sopi je izjavio da je živeo u Lapušniku i da je u relevantnom periodu bio pripadnik OVK.²¹⁶¹ Elmi Sopi kaže da je od maja do jula 1998. svakog dana odlazio u kuhinju u kompleksu Gzima Gashija.²¹⁶² Kako je utvrđeno, taj kompleks kuća nalazio se sa druge strane uskog prilaznog puta, preko puta zarobljeničkog logora.²¹⁶³ Suština njegovog iskaza jeste da Haradina Balu nije video u porodičnom kompleksu Gzima Gashija u periodu posle kraja maja 1998. On je u svom svedočenju rekao da je većina pripadnika OVK jela tamo u kuhinji.²¹⁶⁴ Ako je taj iskaz tačan, veoma je mala verovatnoća da Elmi Sopi nije sretao Haradina Balu u kuhinji, barem ponekad,

²¹⁵³ Završni podnesak odbrane, par. 831.

²¹⁵⁴ Elmi Sopi, T. 6746.

²¹⁵⁵ Shefki Bala, T. 6922, 6926.

²¹⁵⁶ Elmi Sopi, T. 6747.

²¹⁵⁷ Izjava Haradina Bale koja nije data pod zakletvom, T. 6913.

²¹⁵⁸ Završni podnesak odbrane, par. 835.

²¹⁵⁹ Elmi Sopi, T. 6764.

²¹⁶⁰ Izjava Haradina Bale koja nije data pod zakletvom, T. 6913-6914.

²¹⁶¹ Elmi Sopi, T. 6758.

²¹⁶² Elmi Sopi, T. 6729-6732.

²¹⁶³ Vidi gore, par. 6.

²¹⁶⁴ Elmi Sopi, T. 6733.

ukoliko je Haradin Bala ostao u Lapušniku u junu i julu. Veće napominje da je Elmi Sopi u svom iskazu negirao da uopšte zna za postojanje zarobljeničkog logora u Lapušniku,²¹⁶⁵ koji je, kako je zaključilo Veće, tokom većeg dela juna 1998. i sve do 26. jula 1998. funkcionisao na imanju Gzima Gashija s druge strane neasfaltiranog puta. Elmi Sopi je u svom svedočenju rekao da nikad nije imao priliku da ode na imanje koje je služilo kao zarobljenički logor.²¹⁶⁶ Čak i ako je tako, pomalo je iznenađujuće da jedan pripadnik OVK, koji je svakog dana tokom otprilike dva i po meseca obilazio imanje s druge strane prilaznog puta, uopšte nije znao za postojanje zarobljeničkog logora.

639. Tvrdnju odbrane Haradina Bale da je on tokom svog boravka u Lapušniku radio za OVK na pozadinskim zadacima, kao i u kuhinji u kompleksu Gzima Gashija, ne potvrđuje nijedan dokaz.²¹⁶⁷ Teza odbrane je da je Haradin Bala posle toga otišao iz Lapušnika i radio na pozadinskim zadacima OVK u Lužnici. Odbrana Haradina Bale poziva se na svedočenje tri bivša pripadnika OVK, Elmija Sopi, Skendera Bylykbashija i Avdullaha Puka. Elmi Sopi je naveo da je Haradina Balu sreo sredinom ili krajem avgusta 1998. u Novom Selu. On je u svom iskazu naveo da mu je Haradin Bala rekao da je Bala u Lužnici.²¹⁶⁸ To se, naravno, dešavalo dosta vremena nakon što je OVK bila prisiljena da napusti Lapušnik 25. ili 26. jula 1998. Kako je u svom svedočenju rekao Avdullah Puka, Haradin Bala je boravio u njegovoj kući u Lužnici od kraja juna do kraja avgusta 1998.²¹⁶⁹ Avdullah Puka je naveo da mu je Haradin Bala rekao da je on zadužen za pozadinske poslove u Lužnici.²¹⁷⁰ Skender Bylykbashi je u svom svedočenju rekao da je Haradina Balu sreo ili sredinom juna ili jula 1998. u Banjici.²¹⁷¹ Svedok je naveo da mu je Haradin Bala rekao da radi u Lužnici, odnosno, da je na dužnosti u magacinu.²¹⁷² U najboljem slučaju, čak i kada bi se ti iskazi prihvatili kao iskreni i pouzdani, sva tri svedoka su samo čula da se Haradin Bala nalazi u Lužnici. Oni o tome nisu imali lična saznanja. Važno je i to da su sva tri svedoka u svojim iskazima navela da su to samo čula, i to od samog Haradina Bale. Avdullah Puka je posvedočio da Haradina Balu nije video u Lužnici.²¹⁷³ Skender Bylykbashi je naveo da uopšte nije bio u Lužnici u junu i julu 1998.²¹⁷⁴ Elmi Sopi u svom svedočenju nije rekao da je ikada video Haradina Balu u Lužnici. Odbrana Haradina Bale nije izvela više nijedan dokaz u vezi s tim. Svedok tužilaštva Ruzhdi Karpuzi, međutim, izjavio je da posle, kako je sam rekao, otprilike 18. maja 1998. nije video Haradina Balu u

²¹⁶⁵ Elmi Sopi, T. 6739.

²¹⁶⁶ Elmi Sopi, T. 6768-6769.

²¹⁶⁷ Završni podnesak odbrane, par. 834.

²¹⁶⁸ Elmi Sopi, T. 6747-6748.

²¹⁶⁹ Avdullah Puka, T. 7085-7088.

²¹⁷⁰ Avdullah Puka, T. 7090.

²¹⁷¹ Skender Bylykbashi, T. 6969.

²¹⁷² Skender Bylykbashi, T. 6971.

²¹⁷³ Avdullah Puka, T. 7090.

²¹⁷⁴ Skender Bylykbashi, T. 6996.

Lapušniku. On je u svom svedočenju naveo da je čuo da je Haradin Bala u Lužnici. Izvor te informacije nije naveden.²¹⁷⁵

640. Avdullah Puka je posvedočio da je Kumanova doveo Haradina Balu u kuću Avdullaha Puke u Javoru /Javor/ krajem juna 1998.²¹⁷⁶ On je izjavio da je Haradin Bala u toj kući boravio u prostoriji koja se zove *oda* (prostorija za goste) do kraja avgusta 1998.²¹⁷⁷ Avdullah Puka jeste priznao da je Haradin Bala možda bio odsutan dva-tri dana tokom svog boravka u *odi* Avdullaha Puke.²¹⁷⁸ Kako je naveo Avdullah Puka, u tom istom periodu u njegovoj *odi* boravilo je još šest - sedam vojnika.²¹⁷⁹ *Oda* je imala zaseban ulaz, tako da gosti nisu morali da prolaze kroz kuću Avdullaha Puke.²¹⁸⁰ Svedok je rekao da je u tom periodu bio zauzet svojim zadacima i da nije obratio previše pažnje na to šta ti vojnici rade.²¹⁸¹ Dok je odgovarao na pitanja tokom unakrsnog ispitivanja, postalo je jasno da Avdullah Puka nije siguran ko je boravio u njegovoj *odi* i u kojem periodu.²¹⁸² Pored toga, u toku svedočenja Avdullaha Puke ispostavilo se da su se neki od vojnika za koje je rekao da su boravili u njegovoj *odi* u leto 1998. vratili u jesen 1998.²¹⁸³ Međutim, osim tri izuzetka, on nije naveo imena vojnika koji su tu boravili tokom leta i nije mogao da kaže koji su vojnici tamo bili u jesen.²¹⁸⁴ On nije mogao da se seti da li je jedan vojnik, Bezim Zhurda, boravio u njegovoj kući i u jesen 1998, kao što je boravio tokom leta. Veću je bilo jasno da se on jasno ne seća ko je boravio u njegovoj *odi* ni u leto ni u jesen. Uprkos tome, Avdullah Puka je kategorički negirao da se Haradin Bala možda vratio u jesen.²¹⁸⁵ Veće ne može da prihvati da se to kategoričko negiranje temeljilo na iskrenom i jasnom sećanju da je Haradin Bala tamo bio tokom leta, ali ne i na jesen. Veće smatra da je njegovo svedočenje u vezi s tim krajnje neuverljivo. Pored toga, po oceni Veća, značajno je da Avdullah Puka nije pomno ili dosledno obraćao pažnju na to koji vojnici borave u njegovoj *odi*, ni na njihove dolaske i odlaske, ni na to da li su bili odsutni preko noći ili tokom nekog perioda. Veće je steklo utisak da su izjave Avdullaha Puke, date tokom svedočenja, da je Haradin Bala tamo boravio od kraja juna do kraja avgusta, kao i da u to vreme nije napuštao *odu* na više od tri dana, date zbog njegove čvrste privrženosti ciljevima OVK i da se ne zasnivaju na stvarnom i iskrenom sećanju u vezi s ta dva pitanja.

²¹⁷⁵ Ruzhdi Karpuzi, T. 3081-3082.

²¹⁷⁶ Avdullah Puka, T. 7085-7087.

²¹⁷⁷ Avdullah Puka, T. 7088-7089; 7099.

²¹⁷⁸ Avdullah Puka, T. 7101-7102.

²¹⁷⁹ Avdullah Puka, T. 7088; 7093-7095.

²¹⁸⁰ Avdullah Puka, T. 7088-7089.

²¹⁸¹ Avdullah Puka, T. 7101.

²¹⁸² Avdullah Puka, T. 7094.

²¹⁸³ Avdullah Puka, T. 7095-7097.

²¹⁸⁴ Avdullah Puka, T. 7093-7097.

²¹⁸⁵ Avdullah Puka, T. 7095-7097.

641. Skender Bylykbashi opisao je svoje susrete s Haradinom Balom u Banjici od sredine juna ili jula do 26. jula 1998. ili kasnije. Kako je naveo u svom svedočenju, Haradin Bala je jednom prilikom došao u Banjicu s brašnom za porodicu njegovog zeta.²¹⁸⁶ Prilikom njihovih susreta, vodili su kratke razgovore koji nisu trajali duže od nekoliko minuta.²¹⁸⁷ Iako se odbrana Haradina Bale poziva na svedočenje Skendera Bylykbashija u svrhu davanja alibija, opis susreta s Haradinom Balom koji je dao ovaj svedok ne protivreči i ne podriva dokaze da je u relevantno vreme Haradin Bala bio u zarobljeničkom logoru Lapušnik i izvršio dela za koja ga tereti Optužnica. Banjica je od Nekovca udaljena samo tri-četiri kilometra.²¹⁸⁸ Kako je u svom iskazu naveo Kadri Dugolli, Haradin Bala je u maju 1998. došao u Nekovce kolima iz Lapušnika i doneo hranu za svoju porodicu.²¹⁸⁹ On je isto tako mogao iz Lapušnika da posećuje svoju porodicu u Banjici u junu ili julu 1998. Ovaj iskaz jasno pokazuje da je Haradin Bala u periodu na koji se odnosi Optužnica barem ponekad mogao da koristi automobil.²¹⁹⁰

642. Odbrana Haradina Bale takođe tvrdi da neki dokazi ukazuju na to da je bilo praktično nemoguće da Haradin Bala stalno, ili barem gotovo svakodnevno, bude prisutan u Lapušniku. Odbrana tvrdi da je u periodu od juna do jula 1998. Haradin Bala tako često posećivao improvizovanu ambulantu dr Fitima Selimija u Sedlaru da nije mogao biti svakodnevno ili gotovo svakodnevno viđan kao stražar u logoru Lapušnik.²¹⁹¹ Dr Fitim Selimi je posvedočio da je on bio u Sedlaru u periodu od sredine juna do 25. ili 26. jula 1998.²¹⁹² Kako je naveo u svom svedočenju, Haradin Bala je deset ili više puta dolazio u ambulantu u Sedlaru.²¹⁹³ Sedlare je udaljeno otprilike sedam do deset kilometara od Lapušnika²¹⁹⁴ i nalazi se pored puta koji vodi za Lapušnik preko Banjice i Nekovca.²¹⁹⁵ Tim putem se može voziti automobil.²¹⁹⁶ Haradin Bala je mogao da koristi automobil barem u nekoliko prilika.²¹⁹⁷ Iz toga sledi da je Haradin Bala lako mogao istog dana da bude i u zarobljeničkom logoru i u ambulanti u Sedlaru.

643. Strane u postupku su pridale veliku pažnju svedočenju dr Zeqira Gashija, a naročito datumu kada je otvorio svoju ambulantu u Lapušniku. Dr Zeqir Gashi je izjavio da je, pošto se iz Orlata

²¹⁸⁶ Skender Bylykbashi, T. 6969-6971.

²¹⁸⁷ Skender Bylykbashi, T. 6972.

²¹⁸⁸ Kadri Dugolli, T. 7020.

²¹⁸⁹ Kadri Dugolli, T. 7020-7021.

²¹⁹⁰ Skender Bylykbashi, T. 6996.

²¹⁹¹ Završni podnesak odbrane, par. 844.

²¹⁹² Dr Fitim Selimi, T. 6943.

²¹⁹³ Dr Fitim Selimi, T. 6946-6947.

²¹⁹⁴ Dr Zeqir Gashi, T. 5664.

²¹⁹⁵ DP P1, karta 6.

²¹⁹⁶ DP P197. Opisuje se vožnja automobilom od Magure do Lapušnika, uključujući Bajince /Bajice/, Nekovce i Kišnu Reku.

²¹⁹⁷ Kadri Dugolli, T. 7020-7021; Elmi Sopi, T. 6764-6765; Avdullah Puka, T. 7090-7091.

vratio u Lapušnik, otvorio improvizovanu ambulantu u kući Ferata Sopiija.²¹⁹⁸ On je izjavio u sudnici da je to bilo negde početkom juna 1998.²¹⁹⁹ Prema tome, s obzirom na ono što je dr Zeqir Gashi rekao o posetama njegovoj ambulanti, to bi moglo da protivreči dokazima da je Haradin Bala napustio Lapušnik krajem maja 1998. Međutim, u razgovoru s istražiteljem tužilaštva, dr Zeqir Gashi je drugačije odredio vreme kada je otvorena ambulanta.²²⁰⁰ Taj istražitelj je naveo da je, po njegovom sećanju, dr Zeqir Gashi rekao da je on vodio ambulantu počev od maja ili juna.²²⁰¹ Istražitelj je rekao, međutim, da tačan datum tada za njega nije bio posebno važan i da se usredsredio na druga pitanja.²²⁰² Iako je i odbrana Haradina Bale pokušala da umani težinu iskaza dr Zeqira Gashija u vezi s datumom otvaranja ambulante, tvrdeći da su na njega uticala sugestivna pitanja,²²⁰³ Veće je primetilo da je svedok izgledao siguran u to da je ambulanta otvorena u junu 1998. Osim toga, on je izričito napomenuo da je u razgovoru s istražiteljem pogrešio.²²⁰⁴ Pored toga, iskaz dr Zeqira Gashija u vezi s drugim događajima izgledao je hronološki logičan, što je bio još jedan pokazatelj njegove pouzdanosti. Veće je ocenilo da dr Zeqir Gashi samostalno razmišlja i da nije pokazao ni najmanju spremnost da se u toku svedočenja saglasi s nekim navodom koji bi bio suprotan njegovom shvatanju. Veće, prema tome, ne može da prihvati tvrdnju odbrane da ne treba pridati nikakvu težinu njegovom iskazu o datumima zbog načina na koji je ispitivan. Pored toga, o tom pitanju je bilo reči i u drugim iskazima.

644. Ferat Sopi je u svom svedočenju rekao da je s dr Zeqikom Gashijem u njegovoj ambulanti počeo da radi otprilike u periodu od 20. do 25. maja 1998, po njegovoj proceni.²²⁰⁵ To je ranije nego što je naveo dr Zeqir Gashi. Ferat Sopi je prokomentarisao svedočenje dr Zeqira Gashija rečima da je ono delimično tačno.²²⁰⁶ Međutim, nije razjašnjeno za koje delove svedočenja dr Zeqira Gashija je smatrao da su netačni niti kakvo je njegovo mišljenje o razlici među njima po pitanju vremena. Veće konstatuje da nijedan od svedoka nije precizirao datum. Ferat Sopi je jasno rekao da je vremenski raspon o kojem govori njegova procena. On je bio siguran samo u to da je ambulanta otvorena u maju.²²⁰⁷ To svakako može da znači i poslednjih dana maja.

645. Dr Zeqir Gashi nije naveo konkretan datum, nego samo da je ambulanta počela s radom početkom juna 1998. Izgleda da su na dr Zeqira Gashija u određivanju datuma uticala njegova

²¹⁹⁸ Dr Zeqir Gashi, T. 5604.

²¹⁹⁹ Dr Zeqir Gashi, T. 5603-5604; 5642-5645; 5654-5655.

²²⁰⁰ Završna reč, T. 7466-7467.

²²⁰¹ DP DB7, par. 10.

²²⁰² DP DB7, par. 11.

²²⁰³ Završna reč, T. 7467-7468.

²²⁰⁴ Dr Zeqir Gashi, T. 5644-5645.

²²⁰⁵ Ferat Sopi, T. 7051-7052.

²²⁰⁶ Ferat Sopi, T. 7079.

²²⁰⁷ Ferat Sopi, T. 7052.

druga kretanja. On je izjavio da se u Lapušnik vratio iz Orlata posle 28. ili 29. maja 1998.²²⁰⁸ U njegovom svedočenju ne pominju se neki značajni događaji u periodu od njegovog povratka do otvaranja ambulante. Prema tome, razlika od dan-dva između poslednjih dana maja ili prvih dana juna nije od presudnog značaja za sud o tome koliko treba verovati dr Zeqiru Gashiju ili se pouzdati u njega. Po oceni Veća, za ovo pitanje prilično je relevantan dokazni predmet koji predstavlja hronološku listu injekcija datih u ambulanti. Spisak počinje od 31. maja 1998. Injekcije su označene brojevima, počev od broja "1". Prema tome, izgleda da taj spisak nije nastavak nekog drugog spiska. Poslednja injekcija je, kako pokazuje taj dokument, data 25. jula 1998.²²⁰⁹ To potvrđuje iskaze kako Ferata Sopiija tako i dr Zeqira Gashija da je ambulanta radila do 26. jula 1998.²²¹⁰ Dr Zeqir Gashi je uveren da je spisak tačan i da se podudara s evidencijama koje su vođene u Lapušniku.²²¹¹ U svetlu drugih dokaza, Veće se na osnovu tog spiska uverilo i ono zaključuje da je ambulanta dr Zeqira Gashija u Lapušniku otvorena 31. maja 1998. Shodno tome, do poseta Haradina Bale ambulanti moralo je da dođe posle tog datuma. Veće donosi taj zaključak uprkos iskazu Elmija Sopiija, koji se, po mišljenju Veća, ne razlikuje značajno, i iskazima Ruzhdija Karpuzija i Avdullaha Puke, kao i uprkos onome što je Haradin Bala rekao u svojoj uvodnoj izjavi koja nije data pod zakletvom.

646. Postoje i drugi dokazi da je Haradin Bala bio u Lapušniku posle kraja maja 1998. Dr Zeqir Gashi je posvedočio da je Haradina Balu viđao ne samo u ambulanti, već i u kuhinji u kući Gzima Gashija.²²¹² Odbrana Haradina Bale tvrdi da je Haradin Bala radio u toj kuhinji.²²¹³ Međutim, Elmi Sopi je u svom svedočenju rekao da je ta kuhinja za vojnike OVK otvorena na tom mestu tek pošto je u jednoj drugoj zajedničkoj kuhinji, koja se nalazila na drugom mestu u selu, postalo suviše opasno zbog granatiranja srpskih snaga. To se dogodilo 29. maja 1998.²²¹⁴ Ako se taj iskaz prihvati, iz njega sledi i da je dr Zeqir Gashi počeo da viđa Haradina Balu u kuhinji u kompleksu kuća Gzima Gashija tek posle 29. maja 1998.

647. Kako je već rečeno, svedočenje većine svedoka odbrane Haradina Bale ne mora obavezno da negira dokaze da je Haradin Bala ostao u Lapušniku posle kraja maja. Jedina svedočenja koja suštinski protivreče tim dokazima jesu iskazi Elmija Sopiija i Avdullaha Puke, a u manjoj meri i iskaz Ruzhdija Karpuzija. Kako je već konstatovano, Veće ima rezerve prema iskrenosti i pouzdanosti svedočenja Avdullaha Puke. Iako je iskaz Elmija Sopiija naizgled ubedljiviji, iz upravo

²²⁰⁸ Dr Zeqir Gashi, T. 5603-5604.

²²⁰⁹ DP P217.

²²¹⁰ Ferat Sopi, T. 7052; dr Zeqir Gashi, T. 5605.

²²¹¹ Dr Zeqir Gashi, T. 5630-5631; 5652-5653.

²²¹² Dr Zeqir Gashi, T. 5621-5622.

²²¹³ Završni podnesak odbrane, par. 834.

²²¹⁴ Elmi Sopi, T. 6729-6730.

navedenih razloga, Veće je zaključilo da je on pogrešio po tom pitanju. To se može reći i za iskaz Ruzhdija Karpuzija. Iz dokaza koje su iznele žrtve iz zarobljeničkog logora, koje je Veće već analiziralo, kada se gledaju u celini, nužno proizlazi da je Haradin Bala u Lapušniku bio i u junu i julu 1998. Tako je svedočio i pripadnik OVK, L64, i to se slaže s iskazom dr Zeqira Gashija. Pošto je pažljivo odmerilo snagu i efekat tih dokaza Veće se još više uverilo u svoj zaključak da je svedočenje Elmija Sopiya i Ruzhdija Karpuzija po tom pitanju pogrešno. Veće zaključuje da Haradin Bala nije napustio Lapušnik u maju 1998. ili odmah posle kraja maja 1998. On je tamo bio i u junu i julu 1998, iako nije dokazano da je u tom periodu stalno bio tamo.

648. Naposljetku, odbrana Haradina Bale tvrdi da je Haradin Bala bio lošeg zdravstvenog stanja i da, prema tome, nije mogao fizički da izvrši krivična dela za koja ga tereti Optužnica. Konkretno, tvrdi se da je zbog njegovog fizičkog stanja malo verovatno da je on mogao da se izloži fizičkom naporu koji podrazumeva navodno premlaćivanje zatočenika i navodni marš na planinu Beriša 26. jula 1998. ili otprilike tog datuma, a posebno pešačenje, budući da se to dešavalo leti.²²¹⁵ Svedoci odbrane Haradina Bale izjavili su da je Haradin Bala još pre 1998. bio lošeg zdravlja.²²¹⁶ Kadri Dugolli je naveo da Haradin Bala nije mogao da podnese sunce i da je radi zaštite nosio kišobran.²²¹⁷ Dr Fitim Selimi je posvedočio da je Haradin Bala, kada je došao u njegovu ambulantu u Sedlaru, bio lošeg opšteg stanja i da se žalio na bolove u grudima, što je, po mišljenju lekara, bilo povezano s *anginom pectoris*. Haradin Bala je uzimao lekove.²²¹⁸ Dr Fitim Selimi mu je preporučio da se izlaže samo lakom fizičkom naporu kako bi izbegao preterano naprezanje.²²¹⁹ Dr Zeqir Gashi je izjavio da je Haradin Bala jednom ili dvaput došao u njegovu ambulantu na kontrolu. Žalio se na visok krvni pritisak i aritmiju.²²²⁰ Kako je u svom svedočenju naveo dr Zeqir Gashi, Haradin Bala mu je pokazao lekove koje je uzimao, to su bili beta blokatori. Dr Zeqir Gashi je naveo da taj lek reguliše rad srca u slučaju aritmije.²²²¹ Pored toga, postoji i jedan oprečan faktor. Iako je Haradin Bala imao problema s krvnim pritiskom i aritmijom još pre 1998, on se ipak priključio OVK i služio u njoj kao vojnik pre, za vreme i znatno posle događaja koji se navode u Optužnici. Iako je najveći deo vremena obavljao lakše dužnosti,²²²² on je tokom svog služenja u OVK takođe učestvovao u konkretnim vojnim akcijama.²²²³ Ta činjenica govori da je on bio u stanju ili mogao da se angažuje u zahtevnim fizičkim aktivnostima koje podrazumeva borba uprkos svom fizičkom stanju, ili da se nije uvek uzdržavao od fizičkih zahteva koje je podrazumevala služba u OVK zbog

²²¹⁵ Završni podnesak odbrane, par. 845.

²²¹⁶ Ali Thaqi, T. 7024-7026; Kadri Dugolli, T. 7007-7009.

²²¹⁷ Kadri Dugolli, T. 7012.

²²¹⁸ Dr Fitim Selimi, T. 6949-6950.

²²¹⁹ Dr Fitim Selimi, T. 6951.

²²²⁰ Dr Zeqir Gashi, T. 5621-5622.

²²²¹ Dr Zeqir Gashi, T. 5641.

²²²² Skender Bylykbashi, T. 6975.

²²²³ Elmi Sopi T. 6746-6747.

svog fizičkog stanja, ili i jedno i drugo. Veće zaključuje da dokazi po tom pitanju ne pokazuju da Haradin Bala nije mogao biti fizički sposoban da se angažuje u krivičnim delima za koja ga tereti Optužnica. Veće zaključuje da je on, naprotiv, bio sposoban za navedena krivična dela, mada pritom to nije bilo pametno činiti budući da je podrazumevalo određeni rizik težeg srčanog incidenta. Iz tog razloga, Haradin Bala je možda bio manje spreman da učestvuje u krivičnim delima koja su podrazumevala najveći napor. To će biti uzeto u obzir prilikom preispitivanja dokaza koji se odnose na izvršenje tih dela od strane Haradina Bale.

649. Pošto je, kako pojedinačno tako i zajedno, odvagalo dokaze u vezi s tim da li je utvrđeno da je optuženi Haradin Bala bio stražar OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik u periodu relevantnom za Optužnicu, posebno one koji se odnose na identifikaciju od strane žrtava i drugih, kao i dokaze u vezi s alibijem i zdravstvenim stanjem Haradina Bale i, uzevši u obzir sve okolnosti, Veće se uverilo, te ovim zaključuje, da je optuženi Haradin Bala zaista bio vojnik OVK i stražar u logoru, po imenu Shala, koji je bio aktivan u zarobljeničkom logoru OVK u Lapušniku od 9. maja 1998. do 25. ili 26. jula 1998. Veće zaključuje da je on stražar zvani Shala koji se u tom kontekstu navodi u iskazima osam žrtava koji su već razmotreni u ovoj Presudi, kao i drugih žrtava i svedoka. Veće zaključuje da je on i onaj stražar OVK zvani Shala koji je, s još jednim stražarom zvanim Murrizi, sproveo zatočenike iz zarobljeničkog logora do obližnje planine Beriša 25. ili 26. jula 1998, dok su srpske snage napredovale prema Lapušniku. Dokazi koji se odnose na Shalino prisustvo i aktivnosti na planini Beriša razmatraju se na drugom mestu. Haradin Bala je, s Murrizijem i možda još jednim vojnikom OVK, bio jedan od naoružanih pripadnika OVK koji su, nakon što su Haradin Bala i Murrizi pustili neke zatočenike, sproveli i bili zaduženi za poslednju preostalu grupu zatočenika na planini Beriša 25. ili 26. jula 1998, kada je većina zatočenika iz te poslednje preostale grupe ubijena.

650. Veće naročito želi da napomene, iako to neminovno proizlazi iz onoga što je rečeno, da nema razumne sumnje koja bi uticala na bilo koji od ovih zaključaka, uprkos mogućnosti pogrešne identifikacije od strane žrtava i drugih, alibiju koji je iznela odbrana Haradina Bale ili zdravstvenom stanju Haradina Bale u relevantno vreme.

(c) Uloga Haradina Bale

(i) Učešće u izvršenju konkretnih zločina

651. Tužilaštvo tvrdi da je Haradin Bala učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu koji obuhvata počinjenje zločina koji se navode u Optužnici. Konkretno, tužilaštvo navodi da je on učestvovao u zatočenju srpskih civila i Albanaca smatranih kolaboracionistima u zarobljeničkom

logoru Lapušnik, u njihovom ispitivanju, u okrutnom i nečovečnom postupanju, fizičkom i psihičkom zlostavljanju, mučenju i premlaćivanju, kao i ubistvu. Tužilaštvo, takođe, navodi da je Haradin Bala planirao, podsticao, naredio i lično učestvovao u ubistvu deset albanskih civila na planini Beriša. Tužilaštvo, dalje, navodi da je Haradin Bala učestvovao u prikrivanju ubistava zatočenika u zarobljeničkom logoru time što je pokopavao leševe i učestvovao u nastojanjima da se postojanje zarobljeničkog logora održi u tajnosti.²²²⁴

a. Mučenje, okrutno postupanje i ubistvo u zarobljeničkom logoru Lapušnik i oko njega (tačke 4, 6 i 8)

652. Dokazano je da su uslovi zatočenja, barem u nekim delovima zarobljeničkog logora Lapušnik, bili za svaku osudu, te dosežu nivo dela okrutnog postupanja. Veće je stalo na stanovište da hrana i voda nisu obezbeđivani redovno ili na odgovarajući način, kao i da su higijenski uslovi i uslovi za spavanje bili apsolutno neadekvatni.²²²⁵ Uslovi zatočenja su u velikoj meri zavisili od činjenja ili nečinjenja Haradina Bale. Bivši zatočenici su u svojim iskazima jednodušno navodili da je osoba koju su oni znali kao Shalu, a za kojeg je Veće utvrdilo da je Haradin Bala, bila stražar u zarobljeničkom logoru. On je držao ključeve. Haradin Bala je bio taj koji je ponekad otvarao vrata i koji je donosio hranu zatočenicima.²²²⁶ Haradin Bala je imao direktan kontakt sa zatočenicima i stalno, iz prve ruke, gledao kakvi su uslovi u svim delovima zarobljeničkog logora. Haradin Bala je s vremena na vreme otvarao vrata ostave, a kako zaključuje Veće, i štale da bi ušlo malo svežeg vazduha ili da bi zatočenicima omogućio da prošetaju napolju.²²²⁷ Međutim, kako je utvrđeno, to neredovno intervenisanje nije mnogo doprinelo poboljšanju uslova. To se radilo previše malo i previše retko. Povremeno, i to neredovno, on je nadzirao pražnjenje kofa koje su služile kao nužnik za sve zatočenike u ostavi i štali.²²²⁸ Na početku nije bilo ni kofe. Međutim, to nije činjeno dovoljno često, pa su se kofe prelivale. Bar u štali, zatočenici vezani lancem i oni koji su bili vezani jedni za druge nisu imali drugu mogućnost osim da nuždu vrše u sopstvenu odeću. Haradin Bala nije učinio ništa da omogući lekarsku negu mnogima kojima je ona bila potrebna, iako je znao da se u blizini nalazi ambulanta.²²²⁹ Haradin Bala je na taj način, svojim nečinjenjem, lično učestvovao u održavanju i sprovođenju uslova zatočenja kojima su zatočenici bili podvrgnuti, što predstavlja pravno relevantni element krivičnog dela okrutnog postupanja. Budući da su takvi uslovi održavani nedeljama, tokom kojih je Haradin Bala često ulazio u prostorije u kojima su držani zatočenici i

²²²⁴ Optužnica, par. 12.

²²²⁵ Vidi gore, par. 285-289.

²²²⁶ Vidi gore, par. 286-287; 621.

²²²⁷ Vidi gore, par. 286-287.

²²²⁸ Vidi gore, par. 286.

²²²⁹ Kako je gore utvrđeno, sam Haradin Bala je dolazio u ambulantu dr Zeqira Gashija, koja se nalazila u Lapušniku. Vidi gore, par. 648.

ponekad im pružao pomoć, činjenica da on to nije učinio u brojnim drugim prilikama uverila je Veće da je njegova namera bila da se takvi uslovi zatočenja održe i dalje. Shodno tome, Veće zaključuje da je dokazano da je Haradin Bala, zajedno s drugim licima, počinio krivično delo okrutnog postupanja.

653. U vezi s nekim delima zlostavljanja i ubijanja za koja se optuženi tereti u Optužnici, Veće je zaključilo da su dokazani elementi krivičnog dela okrutnog postupanja, mučenja i ubistva, kao kršenja zakona i običaja ratovanja prema članu 3 Statuta. U nekim slučajevima, nema dokaza o direktnom učešću Haradina Bale u izvršenju nekog od tih krivičnih dela. Dokazi pokazuju, međutim, da je Haradin Bala postupao na način na koji je u određenoj meri bio povezan s izvršenjem nekog drugog od tih krivičnih dela.

654. Prvi incident se odnosi na zlostavljanje L06, za koje je Veće zaključilo da predstavlja okrutno postupanje i mučenje.²²³⁰ Kako je u svom svedočenju rekao L10, L06 je iz prostorije izveo Shala, koji je, kako je zaključilo Veće, bio optuženi Haradin Bala, a kada su L06 vratili u prostoriju, on je rekao da su ga tukli. Sam L06 je rekao da je Haradin Bala tokom dana koji je prethodio noći kada su ga pretukli samo odvezao lance, a da su ga druga lica izvela iz prostorije i vratila u nju.²²³¹ Ono što su rekli L06 i L10 razlikuje se po tome kakvu je ulogu imao Haradin Bala. Pošto je L06 direktni učesnik incidenta, Veće nije spremno da, kao pouzdanijem u kontekstu tog konkretnog pitanja, prednost dâ onome što je rekao L10. Shodno tome, Veće polazi od toga da je jedina radnja Haradina Bale koja je mogla da se odnosi na prelaćivanje L06 bila to što mu je odvezao lance nekoliko sati pre tog zlostavljanja. Međutim, povezanost između te njegove radnje i stvarnog zlostavljanja ni izdaleka nije jasna. Iako je L06 pomenuo ime Shala u kontekstu tog konkretnog incidenta s prelaćivanjem, nije ustanovljeno da li je odvezivanje lanaca svedoku L06 na bilo koji način povezano s kasnijim prelaćivanjem. Iz tih razloga, tužilaštvo nije dokazalo da je Haradin Bala na bilo koji način učestvovao u stvarnom prelaćivanju L06.

655. Svedok L10 je u svom svedočenju rekao da ga je zlostavljao Shala, koji je identifikovan kao Haradin Bala. Kako je već zaključeno u ovoj Presudi, Haradin Bala je uperio pušku u glavu L10 i pretio mu.²²³² Za taj incident je utvrđeno da predstavlja krivično delo okrutnog postupanja. Dokazano je direktno učešće Haradina Bale u izvršenju tog zločina. On je jedino mogao da postupa s namerom da nanese duševne patnje svedoku L10. Shodno tome, Veće zaključuje da je Haradin Bala u ovom slučaju odgovoran za počinjenje zločina okrutnog postupanja.

²²³⁰ Vidi gore, par. 305-306.

²²³¹ Vidi gore, par. 304.

²²³² Vidi gore, par. 299.

656. Sledeći incident u vezi s Haradinom Balom odnosi se na zlostavljanje L04, za koje je Veće zaključilo da predstavlja okrutno postupanje.²²³³ Svedok L04 je naveo da je Tamuli rekao Shali da odveže L04. Kao što je već utvrđeno, svedoku L04 su zatim osobe, za koje on veruje da su bili Tamuli i Qerqiz, stavile povez na oči, izvele ga iz prostorije i pretukle.²²³⁴ Shala je imao automat i čuvao je vrata. On se, međutim, nije lično uključio u premlaćivanje L04.²²³⁵ Veće prihvata svedočenje L04 o okolnostima njegovog zlostavljanja. Ono zaključuje da Haradin Bala nije naneo fizičke patnje L04. On, međutim, jeste pružio praktičnu pomoć neposrednim izvršiocima krivičnog dela okrutnog postupanja. On se postarao da L04 nema mogućnost da pobegne od premlaćivanja ili da treća lica vide ili prekinu to premlaćivanje. Veće zaključuje da je učešće Haradina Bale stoga imalo “znatan uticaj na počinjenje”²²³⁶ krivičnog dela okrutnog postupanja. U tim okolnostima, Haradin Bala nije mogao da ne zna za namere neposrednih izvršilaca. On je sigurno znao da se čini krivično delo. Bez obzira na to, ostao je, i tako omogućio njegovo izvršenje. Prema tome, on je odgovoran za pomaganje krivičnog dela okrutnog postupanja prema L04.²²³⁷

657. Kako je već navedeno u ovoj Presudi, Shala, identifikovan dokazima kao Haradin Bala, učestvovao je direktno u jednom drugom incidentu u vezi sa L04 i L10. Haradin Bala je prisilio L04 i L10, kao i još jedno lice, da pokopaju leševe tri osobe, među kojima i Agima Ademija. Postoje neke razlike u pojedinostima između opisa tog događaja koje su dali L10 i L04. Oni se, međutim, podudaraju u pogledu osnovnih karakteristika onoga što se desilo, posebno postupanja Haradina Bale, koga su oba svedoka navodila kao Shalu. Shala im je stavio poveze na oči i odvezao ih automobilom na mesto na kojem su morali da iskopaju grob. Svedok L04, L10 i još jedno lice dobili su pijuke i lopate, kojima su izvršili zadatak koji im je dao Shala. U jamu su pokopali tri leša.²²³⁸ Shala ih je upozorio da će biti ubijeni iz vatrenog oružja ako o tome budu pričali.²²³⁹ Kao što je već rečeno, taj incident je naneo psihičke patnje L04 i L10, što, kako zaključuje Veće, u datim okolnostima predstavlja okrutno postupanje. Dokazano je da je Haradin Bala fizički počinio zločin. Haradin Bala je morao biti svestan velike verovatnoće da će L04 i L10 biti nanete psihičke patnje prisiljavanjem tih svedoka da pokopaju leševe zatočenika s kojima su bili u istom logoru, naročito s obzirom na vidljive povrede i stanje leševa. Haradin Bala je, shodno tome, odgovoran za direktno počinjenje ovog krivičnog dela.

²²³³ Vidi gore, par. 311; 313.

²²³⁴ Vidi gore, par. 311.

²²³⁵ L04, T. 1175-1176.

²²³⁶ Vidi gore, par. 517.

²²³⁷ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 842.

²²³⁸ Vidi gore, par. 299; 312 i 399-401.

²²³⁹ L10, T. 2946.

658. Dokazana su dva incidenta zlostavljanja L12. Prvi se dogodio po njegovom dolasku u zarobljenički logor. Kako je zaključilo Veće, Haradin Bala, koji se u svedočenju L12 navodi kao Shala, vezao je L12 lancem za zid i tukao ga palicom sve dok se L12 nije onesvestio. Kako je utvrđeno, iako dokazi ne pokazuju da Haradin Bala nije bio u stanju da učestvuje u napornim aktivnostima kao što je nečije dugotrajno prelaćivanje, relevantno je da je njegova sposobnost da to uradi bila umanjena.²²⁴⁰ Dokazi u vezi s ulogom koju je Haradin Bala imao u tom incidentu, međutim, dosledni su i ubedljivi. Svetočenje L12 kao žrtve tog incidenta podudara se s iskazom L04, koji je prisustvovao tom incidentu i potvrdio trajanje i posledice prelaćivanja. Haradin Bala je, prema tome, u ovom slučaju fizički počinio krivično delo okrutnog postupanja, uprkos svom zdravstvenom stanju. Okolnosti tog incidenta, a posebno težina i trajanje prelaćivanja, uverili su Veće da je Haradin Bala postupao s namerom da nanese fizičku patnju svedoku L12. Prema tome, Haradin Bala je, kako je zaključilo Veće, odgovoran za počinjenje krivičnog dela okrutnog postupanja u vezi s ovim incidentom. U drugom slučaju zlostavljanja L12 utvrđenom ranije u ovoj Presudi, L12 je pretučen u ambaru. Haradin Bala je L12 stavio povez na oči i odveo ga u ambar, gde je prelaćen.²²⁴¹ Svedok L12 je posvedočio da je Shala bio prisutan tokom tog incidenta.²²⁴² Veće, međutim, prihvata iskaz L12 da je učešće Haradina Bale u tom incidentu bilo ograničeno na to što je izvršiocima prelaćivanja doveo L12 i bio prisutan dok je prelaćivanje trajalo. Veće zaključuje da je Haradin Bala, time što je L12 odveo u ambar i bio prisutan sve vreme dok su ga drugi tukli, dovoljno suštinski doprineo izvršenju krivičnog dela da se njegovo učešće može smatrati pomaganjem krivičnog dela koje su izvršili neposredni izvršioc. U tim okolnostima, Haradin Bala je morao biti svestan, barem u vreme prelaćivanja, da napadači vrše krivična dela, kao i njihovog stanja svesti. Shodno tome, on je posedovao *mens rea* potrebnu za pomaganje i podržavanje. Kao što je već ustanovljeno, taj incident sadrži elemente kako okrutnog postupanja tako i mučenja. Međutim, kako će ubrzo biti razmotreno, Veće može da donese osuđujuću presudu samo u vezi s optužbom za mučenje (tačka 4).

659. Haradin Bala se pominje i u svedočenju koje se odnosi na zlostavljanje Emina Eminija. Svedok L10 je izjavio da je Shala, s još dvojicom muškaraca, izveo Emina Eminija iz ostave radi prelaćivanja. Međutim, iz razloga o kojima je već bilo reči, uprkos ovom svedočenju, nije moguće utvrditi identitet lica koja su Emina Eminija izvela iz ostave.²²⁴³ Pored toga, ni dokazi ne ukazuju na to da je Haradin Bala lično tukao Eminija.

²²⁴⁰ Vidi gore, par. 648.

²²⁴¹ Vidi gore, par. 316.

²²⁴² Svedok L12 je izjavio da je Shala trebalo da zna o čemu su pričala lica koja su tukla L12, pošto je bio tamo; L12, T. 1808.

²²⁴³ Vidi gore, par. 412.

660. Kako je već navedeno, dokaze u vezi sa zlostavljanjem i smrću Fehmija Xheme karakteriše više nepodudarnosti. Konkretno, nije utvrđeno da li je Haradin Bala bio među onima koji su Fehmija Xhemu izveli iz ostave i vratili ga tamo posle premlaćivanja. Kako je već razmotreno, Veće je ocenilo da su i L06 i L10, koji su različito opisali zlostavljanje Fehmija Xheme, bili iskreni u svojim svedočenjima.²²⁴⁴ Bez drugih dokaza o tom pitanju, nema osnova da se prednost da bilo jednom, bilo drugom svedočenju. Shodno tome, Veće zaključuje, u prilog optuženom Haradinu Bali, da on nije učestvovao u zlostavljanju Fehmija Xheme, bilo neposredno bilo pružanjem pomoći.

661. U svedočenjima L06 i L10, Haradin Bala se identifikuje kao učesnik u uklanjanju, kako su oni verovali, mrtvog tela Fehmia Xheme. I L06 i L10 izjavili su da su Shala i još dvojica vojnika došli u ostavu da odnesu telo Fehmija Xheme.²²⁴⁵ Opisi se, međutim, razlikuju u pogledu vremena tog događaja. Svedok L06 je izjavio da je Fehmi Xhema, za koga je verovao da je tada već bio mrtav, u prostoriji bio tri dana pre nego što su ga odneli.²²⁴⁶ Svedok L10 je izjavio da je telo odneto dan nakon teškog premlaćivanja.²²⁴⁷ Veće je ubeđeno, bez obzira na te razlike, da je jedan od trojice vojnika koji su odneli polumrtno telo Fehmija Xheme iz ostave bio Haradin Bala. Kao što je već navedeno, Fehmi Xhema je kasnije ubijen iz vatrenog oružja.²²⁴⁸ Dokazi, međutim, ne omogućavaju da se utvrdi identitet onih koji su pucali na Fehmija Xhemu. Nije dokazano da su to bile one iste osobe koje su poslednji put odnele Fehmija Xhemu iz ostave. Pored toga, vreme smrti Fehmija Xheme ne može se utvrditi. Stoga nije jasno da li je svrha odnošenja Fehmija Xheme iz ostave od strane trojice vojnika, uključujući Haradina Balu, bilo njegovo neposredno pogubljenje. Imajući u vidu odsustvo dokaza po tim pitanjima, Veće nije ubeđeno da je Haradin Bala učestvovao u ubijanju Fehmija Xheme iz vatrenog oružja. Osim toga, nije utvrđeno ni da je on pružio pomoć ubicama.

662. Kako je već rečeno, Haradin Bala je naredio trojici zatočenika, uključujući L04 i L10, da pokopaju tri tela, među kojima je bilo i telo Agima Ademija. Međutim, nema dokaza da je on direktno učestvovao u ubijanju ijednog od njih trojice. Iz utvrđenih okolnosti ovog incidenta moglo bi se zaključiti da je Haradin Bala bio svestan toga da je Agim Ademi ubijen iz vatrenog oružja. Dokazi govore da je strelna rana bila vidljiva. Kao stražar u zatvoru, on je takođe morao da zna da je Agim Ademi bio zatočen u zarobljeničkom logoru. Ništa ne ukazuje na to, međutim, da je Haradin Bala pristao da pruži pomoć u vreme planiranja, pripreme i izvršenja ovog krivičnog

²²⁴⁴ Vidi gore, par. 327-331.

²²⁴⁵ L06, T. 1013; L10, T. 2942.

²²⁴⁶ L06, T. 1013

²²⁴⁷ L10, T. 2942.

²²⁴⁸ Vidi gore, par. 336.

dela²²⁴⁹ ili krivičnog dela u vezi s drugom dvojicom zatočenika. Iako je verovatnoća takvog ranijeg dogovora očigledna, na osnovu dokaza bi se takođe razumno mogao izvući zaključak da je Haradin Bala kasnije saznao za ta ubijanja i da mu je samo naređeno da odnese tela iz zarobljeničkog logora. Veće zaključuje da na osnovu dokaza nije utvrđeno da je Haradin Bala pomogao u počinjenju ubistva Agima Ademija ili druga dva zatočenika.

663. Kao što je već navedeno, tužilaštvo tvrdi da su tela, koja su L04 i L10 bili prisiljeni da pokopaju zajedno s telom Agima Ademija, bila tela Jefte Petkovića i Zvonka Marinkovića.²²⁵⁰ Veće je već zaključilo da dokazi ne govore u prilog tvrdnji da je telo Jefte Petkovića, čije je ubistvo dokazano, bilo jedan od leševa koje su L04 i L10 pokopali po naređenju Haradina Bale. Shodno tome, veza između ubistva Jefte Petkovića i optuženog Haradina Bale nije dokazana.

b. Ubistvo na planini Beriša (tačka 10)

664. Veće je stalo na stanovište da su Haradin Bala i Murrizi, a možda i treći vojnik OVK, direktno učestvovali u otvaranju vatre na preostalu malu grupu zatočenika, koji su bili među onima koje su naterali da odu pešice na planinu Beriša 25. ili 26. jula 1998. i koji su ostali nakon što je prva grupa oslobođena.²²⁵¹ Dokazano je da je tog dana na jednoj lokaciji na planini Beriša ubijeno devet tih zatočenika. Haradin Bala je fizički učestvovao u materijalnim elementima krivičnog dela ubistva, zajedno s Murrizijem, a možda i trećim vojnikom OVK. Kao što je već razmotreno,²²⁵² imajući u vidu okolnosti tog ubijanja i položaj žrtava, Veće je zaključilo da je Haradin Bala postupao s namerom da izvrši ubistvo kada je učestvovao u ubijanju tih žrtava. On je odgovoran za ubistvo devet zatočenika kao neposredni izvršilac.

(ii) Učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu

665. U prethodnim odeljcima zaključeno je da su lica zatočena u zarobljeničkom logoru Lapušnik držana u uslovima koji su bili za svaku osudu i da su neki od njih bili podvrgnuti zlostavljanju. Tužilaštvo tvrdi da su krivična dela navedena u Optužnici bila u okvirima cilja udruženog zločinačkog poduhvata, koji je postojao još od pre maja 1998, a trajao barem do avgusta 1998. Tužilaštvo navodi da je svrha tog zločinačkog poduhvata bila zastrašivanje, zatvaranje, podvrgavanje nasilju i ubistva srpskih civila i Albanaca smatranih kolaboracionistima.²²⁵³

²²⁴⁹ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Blagojević*, par. 731.

²²⁵⁰ Vidi gore, par. 390.

²²⁵¹ Vidi gore, par. 454.

²²⁵² Vidi gore, par. 461; 466; 471; 476; 482; 487; 492; 501 i 506.

²²⁵³ Optužnica, par. 7-8.

666. Međutim, nema neposrednih dokaza na osnovu kojih bi se utvrdilo postojanje ili razmere zločinačkog poduhvata za koje optužene tereti Optužnica. U najboljem slučaju, iz postojanja zarobljeničkog logora moguće je izvesti zaključak da je postojao projekat ili plan neke osobe ili neke grupe, verovatno u OVK, da se jedan broj lica zatoči. U meri u kojoj to dokazi otkrivaju, razlozi za zatočenje lica koja su bila zatvorena razlikuju se od slučaja do slučaja, ali su u ogromnoj većini slučajeva nejasni ili i dalje nepoznati. Činjenica da je zarobljenički logor funkcionisao najmanje šest nedelja²²⁵⁴ i da je u njemu bilo zatočeno preko trideset lica²²⁵⁵ mogla bi da govori o tome da se on u svom funkcionisanju oslanjao na saradnju određenog broja pojedinaca. U Optužnici se kao učesnici udruženog zločinačkog poduhvata navode samo trojica optuženih, ali se u nastavku uopšteno navode i drugi vojnici OVK i stražari u zarobljeničkom logoru Lapušnik, kao i drugi vojnici OVK koji su učestvovali u hapšenjima srpskih civila i Albanaca smatranih kolaboracionistima.²²⁵⁶ Dokazi pokazuju da je u počinjenju krivičnih dela utvrđenih ovom Presudom učestvovalo više lica. Postojala su najmanje dvojica stražara, Haradin Bala i čovek zvani Murrizi.²²⁵⁷ Lice za koje neki svedoci smatraju da je Qerqiz učestvovalo je u premlaćivanjima i ispitivanjima.²²⁵⁸ Svedok L96 je pomenuo pet-šest vojnika OVK koji su tukli Shabana Hotija²²⁵⁹ i jednog vojnika za koga L96 misli da su ga zvali Avdullah, koji je sprovodio L96 do nužnika.²²⁶⁰ Svedok L06 je kao pojedince koji su ga napali naveo Ramadana Behlulija i Alija Gashija.²²⁶¹ Svedoci su takođe govorili o prisustvu maskiranih vojnika u logoru. S obzirom na prirodu raspoloživih dokaza, iz razloga navedenih na drugim mestima u ovoj Presudi, Veće nije u poziciji da utvrdi identitet lica koja su učestvovala u funkcionisanju zarobljeničkog logora, osim optuženog Haradina Bale. Nema apsolutno nikakvih dokaza na osnovu kojih bi se utvrdilo kako i po čijoj odluci je osnovan zarobljenički logor, niti kako i po čijem naređenju je Haradin Bala preuzeo dužnosti u logoru. Iako bi dokazi mogli da govore u prilog zaključku, po jednom mogućem stanovištu, da je morao postojati neki oblik udruženog zločinačkog poduhvata koji su činili nepoznati pojedinci koji su bili pripadnici OVK, to je toliko uopšteno da ne omogućava da se u dovoljnoj meri odredi kojoj kategoriji pripadaju učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu kako bi se njihov identitet utvrdio na taj način.²²⁶²

²²⁵⁴ Vidi gore, par. 282.

²²⁵⁵ Vidi gore, par. 243-279; 319-446.

²²⁵⁶ Optužnica, par. 9.

²²⁵⁷ Vidi gore, par. 276.

²²⁵⁸ Vidi gore, par. 311.

²²⁵⁹ L96, T. 2312-2314.

²²⁶⁰ Vidi gore, par. 424; L96, T. 2309.

²²⁶¹ Vidi gore, par. 304.

²²⁶² Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 346; *Tužilac protiv Milorada Krnojelca*, predmet br. IT-97-25, Odluka o formi Druge izmijenjene optužnice, 11. maj 2000, par. 16-17.

667. U vezi s raznim krivičnim delima izvršenim nad raznim zatočenicima u logoru, na osnovu raspoloživih dokaza ne može se isključiti mogućnost da su neki od počinitelaca krivičnih dela za koja je dokazano da su počinjena u zarobljeničkom logoru ili u vezi s njim to uradili samo kao posetioci koji su u logor dolazili *ad hoc* i da su, dok su tamo bili, iz ličnih razloga kao što je osveta, zlostavljali ili ubijali stare neprijatelje. Tačno je da su takvi “posetioci koji su koristili priliku” takođe mogli da postanu učesnici udruženog zločinačkog poduhvata koji se navodi u Optužnici, time što su doprinosili ukupnom učinku zarobljeničkog logora. Međutim, da bi se njihovo učešće dokazalo, bilo bi potrebno dokazati da je njihov doprinos sprovođenju zajedničkog cilja udruženog zločinačkog poduhvata bio značajan.²²⁶³ U ovom predmetu, na osnovu raspoloživih dokaza, nije moguće izvesti zaključak da su sva krivična dela povezana sa zarobljeničkim logorom počinili učesnici udruženog zločinačkog poduhvata. Kao posledica toga, ne može se s dovoljnom sigurnošću utvrditi da je izvršenje tih krivičnih dela bilo predviđeno u okviru udruženog zločinačkog poduhvata kojim se optuženi terete u Optužnici.²²⁶⁴

668. Pored toga, iz dokaza proističe i mogućnost da su u relevantno vreme neki pripadnici OVK zatočavali ljude iz drugih razloga, a ne da bi sprovodili politiku borbe OVK protiv kolaboracionizma sa srpskim vlastima. Kao što je već razmotreno, bilo je, na primer, slučajeva otmice u kojima je motiv bila lična osveta pojedinih pripadnika OVK.²²⁶⁵ Ne može se, prema tome, isključiti mogućnost da su u nekim slučajevima počinioci krivičnih dela izvršenih u zarobljeničkom logoru ili u vezi s njim možda pokretali takvi motivi.²²⁶⁶ To u određenoj meri povećava verovatnoću da su pojedinci koji su učestvovali u funkcionisanju logora ili “posetioci koji su koristili priliku” u zarobljeničkom logoru počinili zločine iz ličnih razloga, kao što je osveta. Prema tome, ne može se s dovoljnom sigurnošću ustanoviti da su ti zločini zapravo bili izvršeni u okviru sprovođenja neke politike ili plana OVK protiv srpskih civila i Albanaca smatranih kolaboracionistima.

669. U odsustvu dokaza koji pokazuju da je grupa pojedinaca, čiji bi se identitet mogao utvrditi barem navođenjem kategorije kojoj kao grupa pripadaju, radila na ostvarenju zajedničkog plana u smislu utvrđenom u jurisprudenciji, kao i s obzirom na nedostatak dokaza u vezi s razmerama takvog plana, glavni elementi udruženog zločinačkog poduhvata nisu dokazani. U tezi tužilaštva

²²⁶³ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka*, par. 97 i 599.

²²⁶⁴ U svojim odlukama u vezi s udruženim zločinačkim poduhvatom, Žalbena veće je navelo zločine koje je izvršio “jedan ili više njih [učesnika u zajedničkom projektu]” i “drugi članovi grupe”, čime je jasno pokazalo da samo zločini koje je izvršio jedan ili više učesnika u takvom poduhvatu mogu povlačiti za sobom odgovornost drugih učesnika; vidi, na primer, Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 220; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 99.

²²⁶⁵ Vidi gore, par. 216; Susanne Ringgaard Pedersen, T. 3532.

²²⁶⁶ Pretresno veće naglašava da se njegov zaključak da porodični spor koji je navela odbrana Haradina Bale nema nikakvog uticaja na događaje u zarobljeničkom logoru odnosi konkretno i isključivo na taj spor; vidi gore, par. 31. Možda je bilo nekih drugih sporova u koje su bili uključeni neki drugi, a ne optuženi Haradin Bala.

nedostaje previše činjeničnih podataka da bi Veće moglo van razumne sumnje da se uveri u postojanje udruženog zločinačkog poduhvata u kojem je učestvovao Haradin Bala. S obzirom na to, besmisleno je dalje razmatrati ulogu Haradina Bale u logoru, kao i to da li bi time moglo da se pokaže da se on priključio udruženom zločinačkom poduhvatu kakav se navodi u Optužnici. Tužilaštvo nije dokazalo da je udruženi zločinački poduhvat kakav je naveden u Optužnici postojao.

(d) Zaključci

670. Haradin Bala je identifikovan kao stražar u zarobljeničkom logoru koga su zvali Shala. On je taj zadatak obavljao sve vreme dok je postojao zarobljenički logor i učestvovao je u izvršenju određenog broja krivičnih dela. Haradin Bala je direktno počinio krivično delo okrutnog postupanja svojom ulogom u održavanju i sprovođenju uslova zatočenja u delovima zarobljeničkog logora, koji su bili za svaku osudu. Dalje, Veće je zaključilo da je pretnjom puškom koju je uperio u glavu L10, prisiljavanjem L04 i L10 da pokopaju unakažena tela trojice zatočenika i premlaćivanjem L12, Haradin Bala takođe počinio krivično delo okrutnog postupanja. Pored toga, zaključeno je da je Haradin Bala takođe pomogao drugima da izvrše zločin mučenja L12, kao i da je pomogao u još jednom incidentu okrutnog postupanja koji su drugi izvršili u slučaju L04. Haradin Bala je takođe direktno odgovoran za ubistvo devet zatočenika na planini Beriša blizu zarobljeničkog logora.

3. Odgovornost Isaka Musliua

(a) Da li je Isak Musliu identifikovan u zarobljeničkom logoru Lapušnik?

671. Tužilaštvo u Optužnici navodi da je, od maja do 26. jula 1998, Isak Musliu zvani Qerqiz bio komandant u zarobljeničkom logoru Lapušnik (a ponekad i stražar) i da je lično učestvovao u zatočenju zatvorenika, njihovom ispitivanju, ubistvu i okrutnom i nečovečnom postupanju prema njima.²²⁶⁷

672. U toku suđenja, određeni broj svedoka tužilaštva tvrdio je da je identifikovao Isaka Musliua u zarobljeničkom logoru Lapušnik u vreme na koje se odnosi Optužnica. Dvojica svedoka, L04 i L10, tvrdila su da su u čoveku koga su videli s maskom prepoznali Isaka Musliua. Jedan drugi svedok, L12, nije uopšte video Isaka Musliua, već je samo čuo za njega dok su ga tukli. Nijedan od te trojice svedoka nije mogao da identifikuje Isaka Musliua kada su im pokazani foto-albumi u kojima je bila i fotografija Isaka Musliua. Samo jedan svedok, L96, posvedočio je da je u vreme tih događaja video Isaka Musliua bez maske u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Svedok L96 je rekao da je dvaput video Isaka Musliua: kada je stigao u zarobljenički logor Lapušnik i par dana kasnije,

²²⁶⁷ Optužnica, par. 2 i 11.

kada ga je navodno tukao Isak Musliu lično. Isak Musliu ni u jednoj od te dve prilike nije nosio masku. Odbrana Isaka Musliua tvrdi da su ti svedoci pogrešno identifikovali Isaka Musliua u zarobljeničkom logoru Lapušnik i navodi da Isak Musliu uopšte nije znao za osnivanje i držanje takvog zatvora niti da je u tome učestvovao.²²⁶⁸ Isak Musliu nije svedočio u svoju odbranu. To je, svakako, njegovo pravo i iz te njegove odluke nije izveden nikakav nepovoljan zaključak.

673. Svedok L04 je, kako je zaključilo Veće, bio zatočen u štali u zarobljeničkom logoru Lapušnik od otprilike 28. juna do 25. ili 26. jula 1998.²²⁶⁹ Svedok L04 je u svom svedočenju rekao da ga je u toku zatočenja, kao i druge zatočene zatvorenike, tukao čovek po imenu Qerqiz.²²⁷⁰ Svakog dana, izuzev poslednja tri dana zatočenja L04, odnosno, otprilike 24-26. jula 1998,²²⁷¹ Qerqiz je zatočenike, uključujući L04, izvodio iz štale i tukao ih.²²⁷² Zatočenici su se vraćali s teškim povredama, a u nekim slučajevima više se nisu vratili.²²⁷³ Svedok L04 je rekao da su jednom Tamuli i Shala došli u štalu, stavili mu povez na oči i odveli ga u prostoriju u kojoj je čekao Qerqiz. On je u svom svedočenju naveo da ga je Qerqiz bacio na pod, udarao ga nogom i zavrnuo mu ruku.²²⁷⁴ Svedok L04 je izjavio da i sada oseća bol u desnoj nozi i ruci zbog Qerqizovog premlaćivanja.²²⁷⁵

674. Svedok L04 je u svom svedočenju rekao da je od jednog zatočenika iz Račka, rodnog mesta Isaka Musliua, s kojim je bio u zarobljeničkom logoru Lapušnik saznao da je Qerqiz, u stvari, Isak Musliu.²²⁷⁶ Značajno je to da L04 nijednom nije izjavio da je u bilo kojoj prilici video lice Isaka Musliua.²²⁷⁷ Naprotiv, L04 je rekao da je sve vreme njegovog zatočenja u zarobljeničkom logoru Lapušnik čovek za koga je saznao da je Isak Musliu uvek nosio masku.²²⁷⁸ Jedine karakteristike Qerqiza koje je L04 naveo u svom iskazu pred sudom bile su da je on bio muškarac srednje građe, visok otprilike 170 centimetara i da je (redovno) nosio crnu uniformu.²²⁷⁹

675. Veće konstatuje da zatočenik od koga L04 kaže da je saznao da je izvršilac bio Isak Musliu nije potvrdio identifikaciju Isaka Musliua koju je izvršio L04. Taj zatočenik, iako je L04 konkretno naveo njegov identitet, nije pozvan da svedoči. Prema tome, ne postoji ni potvrda za dokaze L04 iz

²²⁶⁸ Završni podnesak odbrane, par. 993-994;1036-1043.

²²⁶⁹ Vidi gore, par. 279.

²²⁷⁰ L04, T. 1172-1175.

²²⁷¹ Svedok L04 je naveo da je Qerqiz tukao zatvorenike svakog dana/noći tokom njegovog boravka tamo, izuzev tokom poslednje nedelje. T. 1173-1174. U toku unakrsnog ispitivanja, svedok je ispravio svoj iskaz i rekao da Qerqiz nije tukao zatvorenike tokom poslednja tri dana njegovog zatočenja. T. 1271-1272.

²²⁷² L04, T. 1139-1140; 1172-1175.

²²⁷³ L04, T. 1173-1177, 1187.

²²⁷⁴ L04, T. 1175-1176.

²²⁷⁵ L04, T. 1206-1207.

²²⁷⁶ L04, T. 1173; 124341251; 1267-1268.

²²⁷⁷ L04, T. 1174.

²²⁷⁸ L04, T. 1173-1174.

²²⁷⁹ L04, T. 1174; 1246-1247.

druge ruke da je taj zatočenik naveo ime Isaka Musliua, niti, ako se to i dogodilo, postoji bilo kakav dokaz o tome na osnovu čega je taj zatočenik identifikovao Isaka Musliua. Pored toga, L04 je u svom svedočenju naveo da je čovek koga on identifikuje kao Qerqiza imao masku. Stoga ne iznenađuje to što L04 nije identifikovao Isaka Musliua u foto-albumu koji mu je 16. januara 2002. pokazao istražitelj UNMIK Anargyros Kereakes. On je za fotografiju Isaka Musliua koja mu je pokazana rekao da mu dotični "izgleda poznat kao neko ko je bio u Lapušniku, ali da nije siguran".²²⁸⁰ Sve vreme dok je svedočio, L04 nije mogao da opiše njegove crte lica jer je Qerqiz uvek nosio masku, tako je dao samo delimičan fizički opis čoveka za koga je mislio da je Qerqiz. U vezi s tim je rekao sledeće: "[O]n je srednje građe. Visok je otprilike jedan metar i 70 centimetara. Tako bih ga opisao."²²⁸¹ Nije dat dalji opis, izuzev njegove uniforme. Svedok L04 je u svom svedočenju naveo da je sve vreme njegovog zatočenja u Lapušniku Qerqiz nosio crnu uniformu. Postoje dokazi da je uniforma koju su po pravilu nosili pripadnici vojne policije OVK bila crna.²²⁸² Dokazi, međutim, ne omogućavaju da se zaključi da je Isak Musliu bio na položaju u vojnoj policiji u periodu kada je, od 28. juna do 25. ili 26. jula 1998, L04 bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Dokazi stvarno jasno ne pokazuju kada je formirana vojna policija OVK na području o kojem je reč. Pored toga, postoji svedočenje da su u maju 1998. mnogi vojnici OVK nosili tamne košulje i pantalone jer nije bilo dovoljno uniformi OVK.²²⁸³ Svedočenje L04, prema tome, ne daje pouzdan osnov za zaključak da je Qerqiz zapravo bio Isak Musliu niti da je Isak Musliu služio u zarobljeničkom logoru Lapušnik.

676. Veće je svesno činjenice da L04 nije pomenuo Qerqiza ili Isaka Musliua u dva od tri razgovora s istražnim organima u vezi s njegovim zatočenjem u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Tokom razgovora s istražiteljima CCIU, vođenim 16. januara i 13. marta 2002, L04 nije pomenuo da je Isak Musliu ili Qerqiz bio prisutan kada je opisivao događaje u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Svedok L04 jeste pomenuo Isaka Musliua u sledećem razgovoru s istražiteljima 20. marta 2002.²²⁸⁴ Za uvrštavanje u spis nije ponuđena beleška ni sa jednog ni sa drugog razgovora, ali je L04 u sudnici unakrsno ispitan o nekim delovima tih razgovora. Kada je upitan zašto tokom prva dva razgovora nije pomenuo Qerqizovo učešće u zarobljeničkom logoru Lapušnik, L04 je odgovorio da ga nije pomenuo jer mu o tome nisu postavljana pitanja.²²⁸⁵ Bez ikakvih zadovoljavajućih dokaza o dužini i pojedinostima ta dva razgovora i o tome na šta je u njima bio stavljen naglasak, Veće ne može da zauzme stav u vezi s tim koliko je dato objašnjenje razumno.

²²⁸⁰ L04, T. 1165.

²²⁸¹ L04, T. 1174.

²²⁸² Syleman Selimi, T. 2195-2196; Shukri Buja, T. 4145-4147; Ramadan Behluli, T. 2793-2794.

²²⁸³ Fatmir Limaj, T. 6091-6093.

²²⁸⁴ L04, T. 1261-1262.

²²⁸⁵ L04, T. 1261.

677. Svedok L10 je, kako je zaključilo Veće, bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik od sredine juna do 25. ili 26. jula 1998.²²⁸⁶ On je u svom svedočenju naveo da je, tokom njegovog zatočenja u zarobljeničkom logoru Lapušnik, u ostavu u kojoj je bio zatočen s drugim zatvorenici dolazio čovek zvan Qerqiz, koji je zlostavljao zatvorenike.²²⁸⁷ Na drugim mestima u ovoj Presudi, Veće je detaljnije razmotrilo svedočenje L10 u vezi s postupanjem prema L06 i Fehmiju Xhemi, kao i svedočenje L06 o tim istim incidentima. Veće ovde neće ponavljati pojedinosti njegovog svedočenja.²²⁸⁸ U obe opisane prilike (odnosno, prilikom prelaćivanja L06 i odvođenja Fehmija Tafe iz ostave), L10 je naveo da je Qerqiz imao masku.²²⁸⁹ Pored toga, kada je govorio o tome kako je Fehmi Tafa odveden iz ostave, L10 je izjavio da je to bilo noću i da su on i drugi zatvorenici u ostavi spavali kada su dva čoveka s maskama ušla u prostoriju. On je izjavio da je tu dvojicu ljudi video samo zahvaljujući baterijskim lampama koje su nosili.²²⁹⁰ Veće konstatuje da je L10 izjavio da je Qerqiz nosio masku ne samo u dve goreopisane prilike, već da je on uvek nosio masku, tako da tokom svog zatočenja uopšte nije video njegovo lice. Iako on daje fizički opis čoveka za koga je mislio da je Qerqiz, odnosno, kaže da je bio snažne građe, ne mnogo visok, da je nosio maskirnu uniformu (a ne crnu, kako je naveo L04) i da je imao automatsku pušku, on je u toku unakrsnog ispitivanja priznao da nije mogao da razlikuje Qerqiza od drugih vojnika u logoru zbog maske koju je nosio.²²⁹¹ Svedok L10 je u svom svedočenju rekao da je maskiranog izvršioca identifikovao kao Qerqiza samo zato što mu se jedan drugi vojnik, za koga on kaže da je bio Shala, obratio sa "Qerqiz".²²⁹² Svedok L10 u svom svedočenju dalje objašnjava da je kasnije saznao da je Qerqiz, u stvari, Isak Musliu.²²⁹³ On, međutim, nije objasnio kako i od koga je saznao Qerqizovo pravo ime ili puno ime i prezime. Svedok L10 još neodređenije navodi da mu je Emin Emini takođe jednom rekao da je "taj momak iz Račka".²²⁹⁴ Svedok L10, prema tome, ne daje dokaze na osnovu kojih Veće može pouzdano da zaključi da je čovek u zarobljeničkom logoru Lapušnik za koga L10 kaže da ga je tada znao kao Qerqiza, u stvari, Isak Musliu.

678. Svedok L12 je takođe, kako je zaključilo Veće, bio zatočen u zarobljeničkom logoru Lapušnik u leto 1998.²²⁹⁵ Za razliku od L04 i L10, koji su izjavili da su videli Qerqiza u zarobljeničkom logoru, L12 je naveo samo to da je pseudonim Qerqiz čuo dok je tamo bio zatočen.

²²⁸⁶ Vidi gore, par. 279.

²²⁸⁷ L10, T. 2922-2927.

²²⁸⁸ Vidi gore, par. 326-338.

²²⁸⁹ L10, T. 2937-2939, T. 3048.

²²⁹⁰ L10, T. 2939.

²²⁹¹ L10, T. 2950. "P. U redu. A samo na osnovu fizičkih osobina, ako niste mogli da vidite njegovo lice, kako ste mogli da razlikujete Qerqiza od drugih vojnika ili osoba koje ste videli? O. Verovatno ne bih mogao da napravim razliku jer je on nosio masku i [p]rošlo je dosta vremena."

²²⁹² L10, T. 2950-2951; 3048.

²²⁹³ L10 T. 2951.

²²⁹⁴ L10, T. 3048.

²²⁹⁵ Vidi gore, par. 279.

Iz njegovog iskaza proizlazi da je Qerqiza jednom prilikom pomenulo jedno od lica koja su ga tukla tokom zatočenja u zarobljeničkom logoru Lapušnik.²²⁹⁶ U toku razgovora s predstavnicima UNMIK, on nije mogao da identifikuje Isaka Musliua u foto-albumu koji mu je pokazan. U tom foto-albumu bila je fotografija Isaka Musliua.²²⁹⁷ Kada je u sudnici upitan da li zna Qerqiza, L12 je odgovorio sledeće: “Da, čuo sam to ime, ali ne znam ko je [...] ta osoba.”²²⁹⁸ Svedočenje L12, prema tome, ne pruža osnov po kojem bi Veće moglo da zaključi da je Isak Musliu bio u zarobljeničkom logoru Lapušnik u vreme događaja na koje se odnosi Optužnica.

679. Svedok L96 je jedini koji je u svom iskazu naveo da je video Isaka Musliua u zarobljeničkom logoru Lapušnik bez maske. Veće je već zaključilo da je L96 bio zatočen u ostavi u zarobljeničkom logoru Lapušnik otprilike nedelju dana u julu 1998.²²⁹⁹ U toku svog svedočenja, L96 je izjavio da je u zarobljeničkom logoru Lapušnik dvaput video Isaka Musliua.

680. Prvi put video ga je otprilike 17. ili 18. jula 1998, kada je L96 tek došao u zarobljenički logor Lapušnik.²³⁰⁰ On je u svom svedočenju naveo da je Isak Musliu ušao u ostavu i naredio svim zatvorenicima da ustanu i kažu kako se zovu. Svedok L96 je prokomentarisao kako mu je bilo čudno da Isak Musliu pita za njegovo ime budući da se dobro poznaju.²³⁰¹ Svedok L96 je izjavio da se, kad je rekao kako se zove, Isak Musliu okrenuo prema njemu i rekao mu: “Pa, zaboga, gde si?”.²³⁰² Svedok L96 je naveo da je Isak Musliu tada imao crne brkove i da je pustio kratku bradicu (možda od mesec dana), kao i da je imao crnu košulju i uniformu s oznakom PU (vojna policija) na njoj. Takođe je imao "voki toki" i revolver.²³⁰³

681. Do drugog susreta L96 s Isakom Musliuom u zarobljeničkom logoru Lapušnik došlo je dva dana po njegovom dolasku u zarobljenički logor.²³⁰⁴ Svedok L96 je posvedočio da je Isak Musliu s Murrizijem i još jednim vojnikom koji je nosio kalašnjikov došao u prostoriju u kojoj je bio zatočen L96 da bi ga tukao.²³⁰⁵ Svedok L96 je rekao da je tokom tog premlaćivanja Isak Musliu karate zahvatom oborio svedoka na zemlju i onda počeo da ga “potpuno nekontrolisano” udara nogom. On navodi da se od tog premlaćivanja onesvestio.²³⁰⁶

²²⁹⁶ L12, T. 1808-1811.

²²⁹⁷ L12, T. 1779-1780.

²²⁹⁸ L12, T. 1811.

²²⁹⁹ Vidi gore, par. 279; 307.

²³⁰⁰ L96, T. 2306-2308; 2573.

²³⁰¹ L96, T. 2308.

²³⁰² L96, T. 2307-2308.

²³⁰³ L96, T. 2306.

²³⁰⁴ L96, T. 2322; 2329-2330, 2573.

²³⁰⁵ L96, T. 2329-2330; 2516.

²³⁰⁶ L96, T. 2330.

682. Svedok L96 je izjavio da je oba puta Isaka Musliua video bez maske.²³⁰⁷ On je u čoveku opisanom u ovim incidentima prepoznao Isaka Musliua pošto ga je lično poznavao.²³⁰⁸ Svedok L96 je takođe izjavio da je iz tog istog razloga znao za pseudonim Isaka Musliua još pre nego što je odveden u zarobljenički logor Lapušnik.²³⁰⁹ Svedok L96 je u svom svedočenju naveo da poznaje Isaka Musliua od svoje 12. godine pošto su njihova sela bila blizu.²³¹⁰ On je objasnio da bi bilo nemoguće da ga ne poznaje s obzirom na blizinu njihovih sela.²³¹¹ Međutim, nema drugog opisa njihove povezanosti ili barem nekog direktnog susreta. Odsustvo takvih dokaza ne otklanja sumnje Veća u vezi s tvrdnjom L96 da se oni poznaju od detinjstva. Veće takođe napominje da drugi zatvorenici zatočeni u ostavi nisu potvrdili susrete L96 s Isakom Musliuom, kao ni njegovo navodno prelaćivanje u zarobljeničkom logoru. Nekoliko svedoka za koje se Veće uverilo da su u relevantno vreme bili zatočeni u ostavi nisu ništa izjavili u vezi s prisustvom osobe po imenu Isak Musliu ili poznate pod imenom Qerqiz u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Prema tome, svedočenje L96 u vezi s tim ostaje nepotkrepljeno.

683. Svedočenje L96 o dva susreta s Isakom Musliuom za vreme zatočeništva u zarobljeničkom logoru Lapušnik (odnosno, od 17. do 25. ili 26. jula 1998) moglo bi da bude nedosledno s obzirom na dokaze o tome da je Isak Musliu možda bio u Orahovcu od 19. jula do 24. jula, gde je pomagao u tamošnjim akcijama OVK. U vezi s tim, Veće konstatuje da se odbrana Isaka Musliua, iako je 1. marta 2005, na osnovu pravila 67(A)(i)(a) Pravilnika, dostavila obaveštenje o odbrani alibijem u kojem je navela to odsustvo,²³¹² opredelila da ne pozove svedoke na suđenje. Postoje, međutim, iskazi bivših pripadnika OVK koje je kao svedoke pozvalo tužilaštvo, koji ukazuju na to da Isak Musliu nije bio u Lapušniku barem tokom jednog dela zatočenja L96. Ruzhdi Karpuzi, vojnik u jedinici Čeliku 3, izjavio je da je četiri-pet dana pre pada Lapušničke klisure, 25. i 26. jula 1998, Qerqiz s ostalim vojnicima jedinice Čeliku 3 otišao iz Lapušnika da pomogne drugim jedinicama OVK u borbama u Orahovcu.²³¹³ Elmi Sopi je posvedočio da je Isaka Musliua video na raskrsnici u Orahovcu ili 18. ili 19. jula 1998.²³¹⁴ Elmi Sopi i drugi vojnici OVK iz jedinice "Pellumbi" otišli su u Orahovac da pomognu civilnom stanovništvu zbog napada Srba.²³¹⁵ Ostavljajući po strani pitanja koja se odnose na njegovu pouzdanost, L64 je naveo da su 18. ili 19. jula 1998. Qerqiz i drugi vojnici, uključujući L64, otišli u Orahovac da pomognu civilnom stanovništvu zbog napada

²³⁰⁷ L96, T. 2573.

²³⁰⁸ L96, T. 2247-2249.

²³⁰⁹ L96, T. 2566.

²³¹⁰ L96, T. 2248-2249.

²³¹¹ L96, T. 2248-2249.

²³¹² Obaveštenje o odbrani alibijem Isaka Musliua podneto na osnovu pravila 67(A)(i)(a), 1. mart 2005.

²³¹³ Ruzhdi Karpuzi, T. 3242.

²³¹⁴ Elmi Sopi, T. 6754.

²³¹⁵ Elmi Sopi, T. 6753-6754.

Srba.²³¹⁶ Svedok L64 je takođe izjavio da su, posle njihovog povratka iz Orahovca, Qerqiz i Tamuli svakog dana ponovo išli tamo da traže dvojicu vojnika koji su nestali. Kako je u svom svedočenju naveo L64, Qerqiz u tom periodu nije bio redovno u Lapušniku.²³¹⁷ Iako Veće iz tog svedočenja ne može da prihvati da je dokazano da Isak Musliu, zvani Qerqiz, nije bio u Lapušniku u vreme kada L96 tvrdi da je video Isaka Musliua u zarobljeničkom logoru i da ga je dvaput video bez maske, taj dokaz se u celini ipak ne može odbaciti kao netačan. Veće, prema tome, zadržava rezerve prema iskrenosti i pouzdanosti ovog aspekta svedočenja L96.

684. Veće je svesno činjenice da L96 nije govorio o prisustvu Isaka Musliua u Lapušniku, bilo pod tim imenom bilo pod pseudonimom Qerqiz, ni u razgovoru koji su s njim vodili predstavnici srpskih organa vlasti, ni u kasnijem razgovoru s istražiteljima CCIU u avgustu 1998.²³¹⁸ Možda je još značajnije to što L96 nije naveo da ga je Isak Musliu tukao. Kada je o tim propustima unakrsno ispitivan, L96 je izjavio da je, iako je dao “detaljan i pažljiv” opis događaja, težište tih razgovora bilo na ubijanjima koja su se dogodila tokom njegovog zatočenja, a ne na premlaćivanjima.²³¹⁹ Veće takođe napominje da je u razgovoru sa srpskim organima vlasti L96 pomenuo učešće Mulsija Musliua u jednom ubijanju u zarobljeničkom logoru Lapušnik.²³²⁰ Činjenica je, međutim, da se u vezi s ubijanjem navodi taj čovek koji se preziva isto kao Isak Musliu. To, međutim, nije bilo povod za bilo kakvo pominjanje Isaka Musliua i njegovog učešća u raznim događajima u zarobljeničkom logoru Lapušnik dok je L96 tamo bio zatočen.²³²¹ Veće je steklo utisak da sadržina i okolnosti ta dva razgovora zaista potkrepljuju tvrdnju tužilaštva da su ti razgovori bili preliminarni, kratki i nepotpuni, s očiglednim težištem na ubijanjima koja su se dogodila.²³²²

685. Svedok L96 je, međutim, identifikovao Isaka Musliua u foto-albumu i identifikovao ga je u sudnici. U februaru 2002, u toku razgovora s istražiteljima UNMIK, svedoku L96 je pokazan foto-album s fotografijama pripadnika OVK.²³²³ Među tim fotografijama bila je i jedna fotografija Isaka Musliua. Svedok L96 je izjavio da mu nije teško da identifikuje Isaka Musliua na fotografiji.²³²⁴ Svedok L96 je, međutim, istakao da je Isak Musliu na fotografiji očitobrijan, dok je u zarobljeničkom logoru Lapušnik imao bradu i brkove.²³²⁵ Osim ukazivanja samog L96 da je Isaka Musliua poznavao pre tih događaja, postoje i dokazi da je, pre nego što je na fotografiji identifikovao Isaka Musliua u februaru 2002, svedoku L96 u avgustu 2001. već bila pokazana

²³¹⁶ L64, T. 4533-4537.

²³¹⁷ L64, T. 4540; 4549.

²³¹⁸ L96, T. 2393.

²³¹⁹ L96, T. 2393; 2549-2550

²³²⁰ L96, T. 2550.

²³²¹ Završni podnesak odbrane, par. 264-270.

²³²² Završna reč, T. 7271.

²³²³ L96, T. 2366-2367; DP P103.

²³²⁴ L96, 2369-2370; DP P103.

²³²⁵ L96, 2369-2370; DP P103.

fotografija Isaka Musliua, tokom razgovora s istražiteljem UNMIK Anagyrosom Kereakesom.²³²⁶ Kao što je već razmotreno na drugim mestima u ovoj Presudi, pokazivanje fotografije u avgustu 2001. možda je uvećalo mogućnost za pogrešnu identifikaciju u 2002. godini. Pored toga, zbog toga što je fotografija viđena 2001. i 2002. godine, kao i zbog toga što je optuženi identifikovan u ambijentu sudnice, potrebno je da Veće sa znatnom pažnjom i oprezom oceni pouzdanost te identifikacije. To pokreće pitanje da li je na identifikaciju u februaru 2002. uticala fotografija koju je on video u avgustu 2001. Na identifikaciju Isaka Musliua na optuženičkoj klupi u sudnici od strane L96²³²⁷ možda je uticao isti faktor. Pored toga, kao što je bilo reči na drugim mestima u ovoj Presudi,²³²⁸ identifikacijama u sudnici mora se pristupiti s izuzetnim oprezom s obzirom na sugestivnost okruženja u kojem se one vrše.

686. Svedok L64 je izjavio da je u periodu relevantnom za ovaj predmet u nekoliko navrata odlazio u zarobljenički logor Lapušnik.²³²⁹ On je u svom svedočenju rekao da je Isak Musliu zvani Qerqiz imao ovlašćenje za ulazak u zarobljenički logor. Iako se seća da ga je video dva-tri puta da ulazi, u zarobljeničkom logoru ga nikada nije video.²³³⁰ Svedok L64 je naveo, međutim, da je jednom prilikom, krajem juna 1998, Qerqiz ušao u zarobljenički logor maskiran i da je masku skinuo kada je izašao.²³³¹ Nema drugih dokaza koji potvrđuju ili opovrgavaju ovaj aspekt svedočenja L64.

687. Prema tome, činjenica je da je L96 jedini svedok koji tvrdi da je prepoznao Isaka Musliua u krugu zarobljeničkog logora Lapušnik. Pored konkretnih bojazni na mnogo uopštenijem planu u vezi sa svedočenjima L96 i L64, o kojima je upravo bilo reči, kako je već detaljnije razmotreno na drugim mestima u ovoj Presudi,²³³² Veće ne može da prihvati verodostojnost i pouzdanost svedočenja ni L96 ni L64 ako nema nezavisne potvrde njihovih iskaza u nekim bitnim pojedinostima. Iz tih razloga, Veće ne može biti u dovoljnoj meri uvereno da može da prihvati svedočenje bilo L96 bilo L64 ili obojice da je Isak Musliu bio u zarobljeničkom logoru Lapušnik u okolnostima koje su opisali.

688. Zbog svega gore navedenog, Veće zaključuje da se svi navodi tužilaštva da je Isak Musliu lično učestvovao u funkcionisanju zarobljeničkog logora Lapušnik moraju odbaciti. Nije dokazano da je Isak Musliu planirao, podsticao, naredio, izvršio ili na drugi način pomogao i podržavao bilo koje krivično delo za koje se tereti u Optužnici.

²³²⁶ L96, T. 2557.

²³²⁷ L96, T. 2573.

²³²⁸ Vidi gore, par. 18.

²³²⁹ L64, T. 4444.

²³³⁰ L64, T. 4464-4465.

²³³¹ L64, T. 4464-4465.

²³³² Vidi gore, par. 26 i 28.

(b) Da li je Isak Musliu bio na položaju komandovanja i rukovođenja pripadnicima OVK u zarobljeničkom logoru Lapušnik?

689. U Optužnici se navodi da je, u svojstvu komandanta OVK na području Lapušnika i u zarobljeničkom logoru Lapušnik,²³³³ Isak Musliu i *de jure* i *de facto* komandovao i rukovodio pripadnicima OVK koji su delovali u zarobljeničkom logoru Lapušnik i da je imao ovlašćenje da disciplinuje i kazni podređene.²³³⁴ Odbrana Isaka Musliua tvrdi da na suđenju nije sporno da je Isak Musliu bio komandant jedinice Čeliku 3, ali da jeste sporno da li je on bio opšti komandant u Lapušniku i komandant u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Odbrana Isaka Musliua tvrdi da je Isak Musliu, kao komandant jedinice Čeliku 3, imao komandu nad pet borbenih položaja jedinice Čeliku 3, ali ne i nad jedinicama koje su delovale u selu Lapušnik i njegovoj okolini.²³³⁵ Konkretno, kako tvrdi odbrana, on nije imao saznanja o zarobljeničkom logoru Lapušnik, niti je u tome učestvovao, niti je imao komandu nad vojnicima OVK za koje se navodi da su u njemu delovali.²³³⁶

(i) Jedinica Čeliku 3

690. Svedok L64 je jedini svedok koji je svedočio o formiranju jedinice Čeliku 3. Drugi svedoci su, međutim, potvrdili da je ona postojala i da se u relevantno vreme nalazila u selu Lapušnik. Kako je u svom svedočenju naveo L64, jedinica Čeliku 3 je formirana nakon što su srpske snage 9. maja 1998. napale Lapušnik.²³³⁷ Svedok L64, bivši pripadnik jedinice Čeliku 3, izjavio je da su 9. maja 1998, kada su srpske snage napale Lapušnik, sve jedinice OVK na tom području, uključujući jedinice iz Klečke i Likovca, otišle u Lapušnik da bi zaštitile civilno stanovništvo. On je rekao da su se, posle borbi 9. maja 1998, pripadnici OVK koji su učestvovali u borbama okupili da se dogovore o osnivanju jedne jedinice u Lapušniku koja bi štitila civilno stanovništvo od daljih napada srpskih snaga. Na tom sastanku, Fehmi Ladvoci je rekao da će se jedinica u Lapušniku zvati Čeliku.²³³⁸ Svedok L64 je u svom svedočenju rekao da je par dana kasnije optuženi Fatmir Limaj rekao vojnicima da će se ta jedinica zvati Čeliku 3.²³³⁹

691. Za taj iskaz postoji neka potvrda jer je nekoliko svedoka navelo da se jedinica Čeliku 3 nalazila u Lapušniku u periodu posle 9. maja 1998, konkretno na području koje se nalazi južno od glavnog puta Peć-Priština.²³⁴⁰ Svedok L64 je u svom svedočenju takođe rekao da je, posle osnivanja jedinice Čeliku 3, na području koje se nalazi južno od glavnog puta Peć-Priština formirano pet

²³³³ Optužnica, par. 2.

²³³⁴ Optužnica, par. 14-17, 21, 25-26, 28-32.

²³³⁵ Završna reč, T. 7526.

²³³⁶ Završna reč, T. 7526.

²³³⁷ L64, T. 4355-4356.

²³³⁸ L64, T. 4353-4355.

²³³⁹ L64, T. 4353-4356, 4369.

²³⁴⁰ Relevantno područje nalazi se s južne strane puta, L64, T. 4350.

borbenih položaja jedinice Çeliku 3. Izuzimajući položaj br. 1, tačne lokacije ostala četiri borbena položaja jedinice Çeliku 3 pomalo su nedosledno opisane u svedočenju L64. Položaj br. 1, poznat i kao Guri ili Veliki Guri (što znači “stena”), nalazio se otprilike 400 metara južno od puta Peć-Priština.²³⁴¹ Na tom mestu postoji velika prirodna formacija stena. Svedok L64 je izjavio da je, neposredno posle formiranja jedinice Çeliku 3, nekoliko vojnika, među njima i on, prešlo s položaja br. 1 na položaj br. 2 da bi osmatrali kretanje srpskih snaga u Komoranu.²³⁴² To govori da je položaj br. 2 bliži putu Peć-Priština od položaja br. 1, te da se stoga nalazi severoistočno od borbenog položaja br. 1. Suprotno tome, L64 je kasnije u toku svedočenja naveo da su se borbeni položaji jedinice Çeliku 3, počev od položaja br. 1 (odnosno, položaja Guri) pružali prema jugu, u pravcu planine Beriša.²³⁴³ Pored toga, u toku svedočenja, L64 je zamoljen da na karti područja Lapušnika snimljenoj iz vazduha identifikuje tih pet položaja jedinice Çeliku 3. Položaji koje je on identifikovao ne nalaze se jugozapadno od položaja br. 1, već jugoistočno od njega. Obeleženi položaji nalaze se u široj okolini lokacije zarobljeničkog logora Lapušnik,²³⁴⁴ ali ne konkretno na toj lokaciji niti u njenoj neposrednoj okolini.

692. I optuženi Fatmir Limaj je dao iskaz o lokaciji borbenih položaja jedinice Çeliku 3. On je potvrdio da se jedinica Çeliku 3 nalazila na području Lapušnika koje se nalazi južno do puta Peć-Priština.²³⁴⁵ On je na karti područja Lapušnika snimljenoj iz vazduha pokazao²³⁴⁶ borbene položaje koje je držala jedinica Çeliku 3 do pada Lapušnika.²³⁴⁷ Borbeni položaji jedinice Çeliku 3 naznačeni na karti nalaze se u široj okolini lokacije zarobljeničkog logora Lapušnik. Međutim, na karti nije označeno da je zarobljenički logor Lapušnik pod komandom jedinice Çeliku 3.²³⁴⁸ Ruzhdi Karpuzi, bivši pripadnik jedinice Çeliku 3, takođe je na karti područja Lapušnika snimljenoj iz vazduha označio lokaciju tri borbena položaja jedinice Çeliku 3.²³⁴⁹ Poređenje oznaka unetih na karte snimljene iz vazduha²³⁵⁰ ukazuje na to da su se borbeni položaji jedinice Çeliku 3 nalazili južno od puta Peć-Priština, u široj okolini lokacije na kojoj je bio zarobljenički logor Lapušnik, ali ne na samoj lokaciji zarobljeničkog logora niti u njegovoj neposrednoj okolini.

²³⁴¹ L64, T. 4375-4380.

²³⁴² L64, T. 4350-4352.

²³⁴³ L64, T. 4375-4380.

²³⁴⁴ DP P170. L64, T. 4378-4381.

²³⁴⁵ Fatmir Limaj, T. 6306-6308. U razgovoru koji je vođen s njim, Shukri Buja objašnjava da se položaj Guri 3 nalazio na severnoj strani asfaltnog puta koji prolazi kroz Lapušnik, dok se jedinica Çeliku 3 nalazila na drugoj strani, DP P160. U toku svedočenja u sudnici, Shukri Buja je rekao da ne zna lokaciju jedinica, T. 3810-3811; 3791-3794.

²³⁴⁶ DP DL8.

²³⁴⁷ Fatmir Limaj, T. 6306-6308; DP DL8.

²³⁴⁸ DP DL8.

²³⁴⁹ Ruzhdi Karpuzi, T. 3209-3212; DP P130.

²³⁵⁰ DP P130; P170 i DL8.

693. Svedok L64 je u svom svedočenju rekao da je u leto 1998. štab jedinice Čeliku 3 preseljen na tri različite lokacije u selu Lapušnik.²³⁵¹ Svedok L64 je posvedočio da je prva lokacija štaba (od formiranja jedinice do 29. maja 1998) bila blizu borbenog položaja br. 1,²³⁵² što znači, kao što je već rečeno, otprilike 400 metara južno od puta Peć-Priština. On je u svom svedočenju naveo da je zbog žestokog granatiranja 29. maja 1998. štab jedinice Čeliku 3 morao da se premesti na nekoliko dana u "Vojvodinu" kuću,²³⁵³ da bi kasnije bio premešten u drugi kompleks porodičnih kuća dalje od zarobljeničkog logora, za koje je kasnije rečeno da je bio kompleks kuća Elmija Sopiya.²³⁵⁴ Svedok L64 je u svom svedočenju rekao da su Isak Musliu zvani Qerqiz, komandant jedinice Čeliku 3, i njegovi najbliži saborci boravili u štabu jedinice Čeliku 3.²³⁵⁵

694. Svedočenje Ruzhdija Karpuzija razlikuje se od svedočenja L64. Ruzhdi Karpuzi, takođe pripadnik jedinice Čeliku 3, rekao je da su neki pripadnici jedinice Čeliku 3, uključujući njega, prvobitno bili stacionirani u blizini borbenog položaja br. 1, ali da su se kasnije prebacili u kompleks Gzima Gashija sve do pada Lapušničke klisure. On objašnjava da su pripadnici jedinice Čeliku 3 boravili u tom kompleksu mesec dana i da se broj vojnika koji su tu boravili neprekidno menjao: "Ponekad su bila tri vojnika, ponekad pet, ponekad sedam, drugi put dva".²³⁵⁶ Ruzhdi Karpuzi objašnjava da je tamo bilo stacionirano malo vojnika da bi se izbegli gubici OVK u potencijalnom napadu srpskih snaga.²³⁵⁷ Ruzhdi Karpuzi je posvedočio da su pripadnici jedinice Čeliku 3 tamo spavali i jeli, kao i da se vodila evidencija o vojnicima koji su bili tamo. Ta evidencija je sadržala podatke o vojnicima, njihova imena, odakle su i da li su ranjeni ili poginuli.²³⁵⁸ Ruzhdi Karpuzi je u svom svedočenju rekao da je iz kompleksa Gzima Gashija čuo Isaka Musliua zvanog Qerqiz kako peva u *odi* koja se nalazila s druge strane uskog prilaznog puta u kompleks u kojem je bio zarobljenički logor Lapušnik.²³⁵⁹

695. Elmi Sopi je takođe govorio u vezi s tim. On je u svom iskazu naveo da su pripadnici OVK u periodu obuhvaćenom Optužnicom povremeno jeli u kuhinji koja se nalazila u kompleksu Gzima Gashija. Taj kompleks kuća je tačno prekoputa zarobljeničkog logora, s druge strane uskog neasfaltiranog prilaznog puta. Kako je u svom svedočenju naveo Elmi Sopi, kuhinja u kući Gzima Gashija organizovana je posle 29. maja 1998. On je izjavio da su gotovo svi vojnici svakodnevno

²³⁵¹ L64, T. 4378-4383.

²³⁵² Naveden kao HQ 1 na DP P170; L64, T. 4383.

²³⁵³ Naveden kao HQ 2 na DP P170; L64, T. 4383.

²³⁵⁴ L64, T. 4380. Na istoj karti snimljenoj iz vazduha na kojoj je obeležio pet borbenih položaja jedinice Čeliku 3, L64 je takođe obeležio tri lokacije na kojima je bio štab jedinice Čeliku 3, DP P170.

²³⁵⁵ L64, T. 4383, 4391-4392.

²³⁵⁶ Ruzhdi Karpuzi, T. 3087-3088.

²³⁵⁷ Ruzhdi Karpuzi, T. 3092.

²³⁵⁸ Ruzhdi Karpuzi, T. 3091; 3244-3245.

²³⁵⁹ Ruzhdi Karpuzi, T. 3248-3249. DP P128.

obedovali u toj kući.²³⁶⁰ Elmi Sopi objašnjava da su vojnici iz jedinice Çeliku 3 ranije jeli u kući Fadila Gashija, bliže putu Peć-Priština, ali da je zbog žestokog granatiranja 29. maja kuhinja premeštena u kompleks Gzima Gashija.²³⁶¹ Elmi Sopi ne precizira koji su vojnici OVK obedovali u kuhinji Gzima Gashija. Iz tog svedočenja je jasno da su vojnici iz jedinice Çeliku 3, koji su ranije obedovali u kući Fadila Gashija, posle 29. maja 1998. jeli u kompleksu Gzima Gashija. Nije jasno, međutim, da li su tamo obedovali svi vojnici iz jedinice Çeliku 3 i da li su tamo obedovali i vojnici koji su pripadali drugim jedinicama OVK u Lapušniku.

696. Kada je reč o brojnom stanju jedinice Çeliku 3 u leto 1998, malo je dokaza u vezi s tim. Ramiz Qeriqi je izjavio da je komandant jedinice Çeliku 3, Isak Musliu, “mogao da bude komandir voda zadužen za 20 vojnika, ne više”, ali kasnije u svom iskazu navodi da možda nije bio precizan u vezi s tim.²³⁶² Svedok L64 je takođe svedočio o tome. On je u svom svedočenju naveo da je, kada je formirana jedinica Çeliku 3, u njoj bilo samo 20 vojnika. Međutim, L64 je izjavio da se posle borbe 29. maja 1998. broj pripadnika jedinice Çeliku 3 povećao na otprilike 60 vojnika.²³⁶³

(ii) Da li je bilo drugih jedinica koje su delovale u Lapušniku?

697. Nekoliko svedoka je izjavilo da su u periodu na koji se odnosi Optužnica u Lapušniku delovale i druge jedinice, kao što su “Lumi” i “Pellumbi”. Tužilaštvo tvrdi da su te jedinice delovale na području severno od puta Peć-Priština, a ne na području južno od tog puta, gde se nalazio zarobljenički logor Lapušnik i gde su delovali vojnici iz jedinice Çeliku 3.²³⁶⁴

698. Ruzhdi Karpuzi, bivši pripadnik jedinice Çeliku 3, posvedočio je da je u selu Lapušnik delovalo nekoliko jedinica, i to “Guri”, “Pellumbi”, “Lumi” i Çeliku 3.²³⁶⁵ On je izjavio da su jedinice “Pellumbi”, “Guri” i “Lumi” bile stacionirane severno od glavnog puta Peć-Priština.²³⁶⁶ Iako je on u svom svedočenju takođe rekao da je jedna jedinica “Pellumbi” takođe bila stacionirana južno od tog puta, to je bilo u Kišnoj Reci,²³⁶⁷ a ne u Lapušniku.

699. Elmi Sopi je posvedočio da je jedinica “Pellumbi” bila raspoređena duž glavnog puta Peć-Priština, ali na području koje se nalazi severno od tog puta.²³⁶⁸ Elmi Sopi je naveo da je jedinica “Guri 3”, iako se nalazila bliže putu, takođe bila na području severno od glavnog puta.²³⁶⁹

²³⁶⁰ Elmi Sopi, T. 6733; DP DL15.

²³⁶¹ Elmi Sopi, T. 6729; DP DL15.

²³⁶² Ramiz Qeriqi, T. 3595.

²³⁶³ L64, T. 4375.

²³⁶⁴ Završna reč, T. 7269.

²³⁶⁵ Ruzhdi Karpuzi, T. 3078.

²³⁶⁶ Ruzhdi Karpuzi, T. 3079-3081; DP P127.

²³⁶⁷ Ruzhdi Karpuzi, T. 3079-3081; DP P127.

²³⁶⁸ Elmi Sopi, T. 6734-6735. DP DL15.

700. Sylejman Selimi, komandant operativne zone Drenica²³⁷⁰ u periodu relevantnom za Optužnicu, izjavio je da su jedinice “Guri”, “Pellumbi” i “Alpha” bile stacionirane na severnoj strani glavnog puta Peć-Priština.²³⁷¹ Sylejman Selimi je u svom svedočenju rekao da su, za razliku od drugih područja, od maja do jula 1998. jedinice na severnoj strani puta Peć-Priština već bile organizovane u brigade. Koliko je njemu poznato, to su bile jedinice “Guri”, “Pellumbi” i “Alpha”, koje su, kako je naveo, bile u sastavu 113. brigade kojom je komandovao Muje Krasniqi.²³⁷²

701. Svedok L64 je naveo i druge jedinice OVK u selu Lapušnik, ali su se one nalazile na severnoj strani glavnog puta Peć-Priština; to su bile jedinice “Pellumbi” i “Guri 3”. U toku svedočenja, L64 je rekao da su te jedinice bile tamo stacionirane da bi patrolirale putem.²³⁷³ Svedok L64 je rekao da je jedinica Çeliku 3 bila jedina stacionirana južno od puta Peć-Priština.²³⁷⁴ On se seća, međutim, da je u julu 1998. jedna jedinica “Pellumbi” prešla na južnu stranu, blizu borbenog položaja br. 5 jedinice Çeliku 3.²³⁷⁵

702. Uprkos očiglednim razlikama u iskazima koje su gore navedene, jedinica Çeliku 3, kako je zaključilo Veće, nije bila jedina jedinica OVK koja je delovala u blizini sela Lapušnik u vreme na koje se odnosi Optužnica. Jedinice “Lumi”, “Pellumbi”, “Guri” i “Alpha” takođe su bile u Lapušniku u leto 1998. Dokazi pokazuju, međutim, da su se, izuzev jedinice “Pellumbi”, koja se izvesno vreme u julu 1998. nalazila na određenoj udaljenost južno od položaja zarobljeničkog logora Lapušnik, i jedinice Çeliku 3 na položaju koji je bio u široj okolini zarobljeničkog logora Lapušnik, sve druge jedinice nalazile severno od glavnog puta Peć-Priština.

(iii) Da li je Isak Musliu bio komandant jedinice Çeliku 3 ili opšti komandant područja Lapušnika?

703. Veće je saslušalo svedočenja svedoka tužilaštva i odbrane u vezi s tim da je Isak Musliu bio na rukovodećem položaju u jedinici Çeliku 3 koja se nalazila u Lapušniku. Veće je takođe čulo svedočenja da Isak Musliu možda nije bio jedini vođa jedinice Çeliku 3. Nekoliko svedoka je izjavilo da je, u stvari, Ymer Alushani zvani Voglushi imao centralnu ulogu u komandovanju jedinicom Çeliku 3. U vezi s tim, tužilaštvo tvrdi da je Ymer Alushani zvani Voglushi bio zamenik komandanta, odnosno zamenik Isaka Musliua.²³⁷⁶

²³⁶⁹ Elmi Sopi, T. 6735. DP DL15.

²³⁷⁰ Vidi gore, par. 55.

²³⁷¹ Sylejman Selimi, T. 2090-2094.

²³⁷² Sylejman Selimi, T. 2088-2090.

²³⁷³ L64, T. 4384-4385.

²³⁷⁴ L64, T. 4385.

²³⁷⁵ L64, T. 4385-4386; DP P170.

²³⁷⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 122; završna reč, T. 7270.

704. Svedok L64 je izjavio da je, par dana nakon što je 9. maja 1998. formirana jedinica Çeliku 3, optuženi Fatmir Limaj rekao vojnicima da će Isak Musliu zvani Qerqiz biti njihov vođa.²³⁷⁷ Veće konstatuje da taj svedok ne navodi Isaka Musliua kao “komandanta jedinice Çeliku 3”, već kao “osobu odgovornu za položaj Lapušnik”.²³⁷⁸ Kako je u svom svedočenju naveo L64, odluka o postavljanju Isaka Musliua stvorila je teškoće u vezi s položajem Ymera Alushanija zvanog Voglushi u toj novoformiranoj jedinici. Ymer Alushani zvani Voglushi je ranije bio komandant jedinice “Zjarri”, koja je uključena u sastav jedinice Çeliku 3 u vreme njenog formiranja.²³⁷⁹ Svedok L64 je objasnio da se nekoliko pripadnika OVK žalilo na imenovanje Isaka Musliua zvanog Qerqiz, budući da su se oni priključili jedinici upravo zato što su mislili da će Ymer Alushani zvani Voglushi biti njihov komandant. Svedok L64 je naveo da sam Ymer Alushani zvani Voglushi nikad nije izrazio nezadovoljstvo zbog imenovanja Qerqiza; naprotiv, on je Qerqiza poštovao kao “osobu odgovornu za položaj” i uvek je bio uz njega.²³⁸⁰

705. Hijerarhijski odnos između Isaka Musliua zvanog Qerqiz i Ymera Alushanija zvanog Voglushi u jedinici Çeliku 3 povremeno je nejasan iz svedočenja L64. Na primer, L64 je rekao da je Isak Musliu, iako je bio vođa jedinice Çeliku 3, delio odgovornosti s Ymerom Alushanijem. Svedok L64 je izjavio da su vojnici zaduženi za pet borbenih položaja jedinice Çeliku 3 podnosili izveštaje ili Qerqizu ili Voglushiju o situaciji na terenu i pokretu neprijateljskih snaga.²³⁸¹ On je u svom svedočenju naveo da je, ako se za vreme smene nešto važno desi, trebalo da vojnici obaveste Qerqiza, ali da su o tim stvarima ponekad obaveštavali i Ymera Alushanija.²³⁸² To isto se događalo i kada se radilo o regrutovanju vojnika za jedinicu Çeliku 3. U vezi s tim, L64 je posvedočio da je Isak Musliu odlučivao da li će regruti OVK biti primljeni, ali da su drugi odlazili direktno kod Ymera Alushanija da bi bili regrutovani.²³⁸³ U svom dnevniku ili beležnici,²³⁸⁴ u zabelešci od 29. maja 1998, L64 je zapisao da mu je Qerqiz naredio da puca na jednog pripadnika srpskih pešadijskih snaga koji se približavao njihovom položaju.²³⁸⁵ Dalje u toj istoj zabelešci od 29. maja 1998, L64 napominje da su mu i Qerqiz i Voglushi naredili da se povuče sa svog položaja.²³⁸⁶ U to isto vreme, kako je u svom svedočenju naveo L64, pripadnici jedinice Çeliku 3 morali su da traže od Isaka Musliua dozvolu da obiđu svoje porodice.²³⁸⁷ Kasnije u toku svog svedočenja, L64 je rekao da je Qerqiz bio zadužen za borbe i da se jedina mala radio-stanica koju je posedovala

²³⁷⁷ L64, T. 4357-4358.

²³⁷⁸ L64, T. 4357.

²³⁷⁹ L64, T. 4357-4361; 4335.

²³⁸⁰ L64, T. 4357-4361.

²³⁸¹ L64, T. 4391.

²³⁸² L64, T. 4388; 4391.

²³⁸³ L64, T. 4376-4378.

²³⁸⁴ DP P169, str. 9.

²³⁸⁵ L64, T. 4371-4372; DP P169, str. 10.

²³⁸⁶ DP P169, str. 10.

²³⁸⁷ L64, T. 4389-4390.

jedinica Çeliku 3 nalazila kod Qerqiza, a ne kod Voglushija.²³⁸⁸ Ostavljajući po strani opštu uverljivost ovog konkretnog svedoka, gorenavedeni iskaz ne razjašnjava da li je Isak Musliu bio *jedini* komandant jedinice Çeliku 3.

706. Ruzhdi Karpuzi, bivši vojnik jedinice Çeliku 3, izjavio je da su i Ymer Alushani zvani Voglushi i Isak Musliu zvani Qerqiz bili komandanti jedinice Çeliku 3 do Voglushijeve smrti 26. jula 1998. On je u svom svedočenju naveo da je Isak Musliu postao komandant jedinice Çeliku 3 nekoliko nedelja posle 18. maja 1998.²³⁸⁹ Kako je on izjavio, Isaka Musliua su za vođu jedne od jedinica koje su delovale u Lapušniku izabrali vojnici OVK.²³⁹⁰ Svedočenje Ruzhdija Karpuzija razlikuje se od svedočenja L64 po tome što je on izjavio da je Ymer Alushani zvani Voglushi predložio drugim vojnicima da se Isak Musliu unapredi, te je Isak Musliu postao jedan od komandanta jedinice Çeliku 3.²³⁹¹ On je u svom svedočenju rekao da je jedan čovek po imenu Zogi, zvani Mjeshtri, takođe bio nadležan za jedinicu Çeliku 3, konkretnije, za borbeni položaj br. 1.²³⁹² Prema tome, prema svedočenju Ruzhdija Karpuzija, jedinica Çeliku 3 imala je nekoliko vođa – Isaka Musliua zvanog Qerqiz, Ymera Alushanija zvanog Voglushi i čoveka po imenu Zogi zvanog Mjeshtri.

707. Shukri Buja je izjavio da nije siguran da li je glavni u jedinici u Lapušniku bio Isak Musliu zvani Qerqiz ili Ymer Alushani zvani Voglushi.²³⁹³ On je kasnije dodao da čak ne zna da li je jedinica na koju on misli jedinica Çeliku 3.²³⁹⁴ Međutim, on je rekao da se, kad je morao nešto da obavi, obraćao Ymeru Alushaniju zvanom Voglushi, “jednom od komandanata tamošnje jedinice”.²³⁹⁵ Takođe je postalo jasno da se njegov iskaz o tim stvarima razlikuje od onoga što je rekao u ranijem razgovoru vođenom u aprilu 2003, kada je rekao da je imao utisak da je Ymer Alushani zvani Voglushi imao više ovlašćenja od Isaka Musliua.²³⁹⁶

708. Fatmir Limaj je u izjavi pred Većem koja nije data pod zakletvom takođe govorio o rukovodećem položaju Isaka Musliua. On je rekao da je Isak Musliu postao komandant jedinice Çeliku 3 sredinom maja 1998.²³⁹⁷ Međutim, on nije rekao ništa u vezi s tim ko je imenovao Isaka Musliua za komandanta jedinice Çeliku 3.²³⁹⁸ Konkretno, on nije rekao ništa u vezi s navodom L64

²³⁸⁸ L64, T. 4371-4372; DP P169.

²³⁸⁹ Ruzhdi Karpuzi, T. 3075.

²³⁹⁰ Ruzhdi Karpuzi, T. 3241.

²³⁹¹ Ruzhdi Karpuzi, T. 3075-3076; 3240-3241.

²³⁹² Ruzhdi Karpuzi, T. 3243.

²³⁹³ Shukri Buja, T. 3976-3979

²³⁹⁴ Shukri Buja, T. 3978.

²³⁹⁵ Shukri Buja, T. 3978.

²³⁹⁶ DP P160, str. 70.

²³⁹⁷ Fatmir Limaj, T. 6306-6308.

²³⁹⁸ Fatmir Limaj, T. 5849-6582.

da je upravo Fatmir Limaj imenovao Isaka Musliua za komandanta te jedinice.²³⁹⁹ U razgovoru s istražiteljima UNMIK vođenom 24. marta 2001, Isak Musliu je rekao da je u leto 1998. bio samo “vođa tima na području Lapušnika”. U tom razgovoru, Isak Musliu je na sledeći način opisao svoje dužnosti u OVK:

Tog istog meseca [maj 1998] počeo sam da služim kao vojnik OVK u Dreničkoj dolini. Služio sam kao vojnik otprilike šest nedelja, a onda sam postao vođa tima na području Lapušnika. U svom timu sam na početku imao 11 vojnika, a kasnije najviše 15-16 pripadnika.

U avgustu 1998. postao sam zamenik komandanta 121. brigade OVK u borbenoj zoni Nerodimlje. Borbena zona Nerodimlje obuhvata opštine Lipljan, Štimlje, Uroševac i Kačanik.²⁴⁰⁰

709. Sylejman Selimi je posvedočio da u periodu od maja do jula 1998. nije postojao jedan jedinstveni komandant zadužen za sve jedinice Çeliku.²⁴⁰¹ On je u svom svedočenju naveo da se struktura zona OVK u leto 1998. razlikovala od zone do zone. Za razliku od jedinica u operativnoj zoni Drenica, jedinice koje su se nalazile južno od glavnog puta Peć-Priština, odnosno, jedinice Çeliku, nisu bile organizovane u brigade i “nisu [imale] formacije”:

bilo je nekih jedinica, jedinica koje su se zvale Çeliku, koje su u to vreme počele da se organizuju baš kao jedinice na mom području. Ali, u to vreme, one su još delovale nezavisno jedna od druge.²⁴⁰²

710. Bislim Zyrapi, svedok odbrane, posvedočio je da mu se, tokom obilaska Lapušnika u junu 1998, Ymer Alushani zvani Voglushi predstavio kao komandant jedinice u Lapušniku.²⁴⁰³

711. Zeqir Gashi, koji je radio kao lekar u improvizovanoj ambulanti u Lapušniku, daje drugačiji iskaz. Zeqir Gashi je izjavio da se krajem maja 1998. konsultovao s Ymerom Alushanijem zvanim Voglushi o mogućnosti da se u selu Lapušnik otvori ambulanta kako bi se civilnom stanovništvu pružile zdravstvene usluge. Prema njegovom svedočenju, Ymer Alushani zvani Voglushi predstavio ga je “jednom od tamošnjih vođa OVK s pseudonimom Qerqizi”.²⁴⁰⁴ On je u svom iskazu naveo da su ga upoznali s Qerqizom zato što je “koliko se sećam ili kako sam shvatio, Qerqiz bio vođa jedinice u Lapušniku”.²⁴⁰⁵ Kasnije u toku svedočenja, Zeqir Gashi je objasnio da je jedinica na koju je mislio bila jedinica Çeliku.²⁴⁰⁶ Na pitanje da li je Qerqiz bio vođa svih vojnika u Lapušniku ili samo nekih vojnika u Lapušniku, Zeqir Gashi je izjavio da je, “koliko je razumeo”, on bio vođa cele jedinice u Lapušniku.²⁴⁰⁷ On je objasnio da je, u stvari, Qerqiz bio taj kod koga su išli kada su im

²³⁹⁹ Fatmir Limaj, T. 5849-6582.

²⁴⁰⁰ DP P32.

²⁴⁰¹ Sylejman Selimi, T. 2155-2156.

²⁴⁰² Sylejman Selimi, T. 2090-2091, 2100.

²⁴⁰³ Bislim Zyrapi, T. 6826; 6834-6835.

²⁴⁰⁴ Dr Zeqir Gashi, T. 5604.

²⁴⁰⁵ Dr Zeqir Gashi, T. 5604.

²⁴⁰⁶ Dr Zeqir Gashi, T. 5604-5605.

²⁴⁰⁷ Dr Zeqir Gashi, T. 5614-5615.

bili potrebni lekovi i sanitetski materijal za improvizovanu ambulantu.²⁴⁰⁸ On je izjavio i da su vojnici koji su želeli da se priključe OVK išli na razgovor Qerqizu.²⁴⁰⁹

(iv) Zaključci

712. Veće smatra da dokazi utvrđuju da je optuženi Isak Musliu zvani Qerqiz imao rukovodeći položaj u jedinici Çeliku 3 krajem maja, kao i u junu i julu 1998. U vezi s tim, nije dokazano da je isključivo on komandovao ili rukovodio jedinicom Çeliku 3, budući da je svoja ovlašćenja u određenoj meri možda delio s Ymerom Alushanijem zvanim Voglushi. Međutim, kako je zaključilo Veće, Isak Musliu je u tom periodu bio u mogućnosti da efikasno vrši komandovanje i rukovođenje nad snagama OVK koje su činile jedinicu Çeliku 3 ili držale borbene položaje u selu Lapušnik.

713. Po mišljenju Veća, međutim, dokazi ne upućuju na zaključak i ne utvrđuju da je Isak Musliu imao punu komandu ili da je rukovodio svim snagama OVK u selu Lapušnik ili na tom području. Ogromna većina dokaza zaista ukazuje na to da se nekoliko jedinica OVK, od kojih je svaka imala svoju komandu, nalazilo na tom području, ali, uz jedan izuzetak na neko vreme u julu, ne južno od glavnog puta, iako su vojnici iz tih jedinica s vremena na vreme odlazili u selo s južne strane puta i tamo jeli i spavali.

714. Iako su jedinice Çeliku 3 u periodu na koji se odnosi Optužnica bile raspoređene u široj okolini zarobljeničkog logora u selu Lapušnik, nema neposrednih dokaza koji utvrđuju da je jedinica Çeliku 3 bila odgovorna za funkcionisanje zarobljeničkog logora ili da su pripadnici jedinice Çeliku 3 obavljali dužnosti u zarobljeničkom logoru. Relativna blizina borbenih položaja jedinice Çeliku 3 zarobljeničkom logoru nije sama po sebi dovoljan osnov da se izvede zaključak o postojanju veze između jedinice Çeliku 3 i zarobljeničkog logora, kao ni vrlo neposredna blizina kompleksa Gzima Gashija zarobljeničkom logoru. Iako na osnovu dokaza jeste utvrđeno da je jedinica Çeliku 3 imala štab u kompleksu Gzima Gashija, barem u jednom delu perioda na koji se odnosi Optužnica, ti dokazi zaista ukazuju na činjenicu da je taj štab smešten tamo iz nužde zbog srpskog granatiranja ranijeg štaba. Dalje, dokazi ukazuju na to da su i vojnici iz drugih jedinica OVK barem s vremena na vreme obedovali u tom kompleksu.

715. Bez zadovoljavajućih neposrednih dokaza i imajući u vidu gorenavedene faktore, nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se utvrdilo da je optuženi Isak Musliu bio komandant OVK u zarobljeničkom logoru u selu Lapušnik ili da je imao rukovodeći položaj ili vršio kontrolu u njemu. Nije dokazano da je Isak Musliu u relevantno vreme efektivno komandovao ili rukovodio snagama

²⁴⁰⁸ Dr Zeqir Gashi, T. 5613-5614.

²⁴⁰⁹ Dr Zeqir Gashi, T. 5615.

OVK koje su vodile zarobljenički logor. Iz toga sledi da nije dokazano, na osnovu člana 7(3) Statuta, da je on stvarno mogao da spreči zatočavanje zatvorenika u logoru, njihovo ispitivanje, ubistvo ili okrutno i nehumano postupanje prema njima, ili da zaustavi takvo postupanje ili kazni one koji su bili odgovorni za to.

716. Veće je u ovoj Presudi već detaljno razmotrilo i ograničeni broj dokaza svedoka koji tvrde da je Isak Musliu u zarobljeničkom logoru Lapušnik imao određena ovlašćenja za njegovo funkcionisanje. Iz već navedenih razloga, Veće nije u stanju da zaključi da je optuženi Isak Musliu pouzdano identifikovan kao osoba opisana u tim svedočenjima.²⁴¹⁰ Iz toga sledi da tužilaštvo nije dokazalo nijednu tezu protiv optuženog Isaka Musliua u vezi s krivičnim delima za koja se tereti u Optužnici.

²⁴¹⁰ Vidi gore, par. 671-688.

VII. KUMULATIVNE OSUĐUJUĆE PRESUDE

717. Pitanje višestrukih osuđujućih presuda postavlja se kada je u osnovi više optužbi suštinski isto kažnjivo ponašanje. Žalbeno veće je stalo na stanovište da su višestruke osuđujuće presude po različitim pravnim odredbama za isto ponašanje dopustive samo ako “svaka od dotičnih odredbi sadrži materijalno različit element koji druga ne sadrži”.²⁴¹¹ Ako ovaj standard nije zadovoljen, u vezi s dva krivična dela, Veće mora odlučiti za koje će krivično delo optuženog proglasiti krivim.²⁴¹²

718. Iz razloga koji su već detaljno obrazloženi, Veće je zaključilo da su dokazani elementi krivičnih dela mučenja (tačka 4), okrutnog postupanja (tačka 6) i ubistva (tačka 10).

719. U ovom predmetu, pitanje kumulativnosti javlja se u vezi s krivičnim delima mučenja (tačka 4) i okrutnog postupanja (tačka 6). Pravna osnova i elementi svakog od ta dva krivična dela mučenja i okrutnog postupanja već su analizirani u ovoj Presudi.²⁴¹³ Za oba krivična dela potrebno je da je žrtva pretrpela teške fizičke ili psihičke patnje, da je ta patnja rezultat činjenja ili nečinjenja optuženog ili njegovog podređenog i da je delo koje je izvršio izvršilac namerno. Krivično delo mučenja ima još jedan dodatni element, a to je da motiv tog činjenja ili nečinjenja mora biti iznuđivanje informacija ili priznanja, kažnjavanje, zastrašivanje ili vršenje pritiska na žrtvu ili treću osobu, ili diskriminacija, iz bilo kog razloga, žrtve ili treće osobe.²⁴¹⁴ Krivično delo okrutnog postupanja, međutim, ne iziskuje dokazivanje elementa koji nije potreban za krivično delo mučenja. Shodno tome, kada krivična dela mučenja i okrutnog postupanja proističu iz istog kažnjivog ponašanja optuženog, Veće će optuženog proglasiti krivim samo za optužbu za mučenje (tačka 4). Veće je to učinilo u vezi s jednim incidentom zlostavljanja koji, kako je zaključilo Veće, predstavlja i okrutno postupanje i mučenje. Optužba za okrutno postupanje, prema tome, ostaje u vezi s onim incidentima zlostavljanja gde je Veće zaključilo da je dokazano samo krivično delo okrutnog postupanja (tačka 6).

720. U ovom predmetu, pitanje kumulativnosti ne javlja se u vezi s krivičnim delima mučenja (tačka 4) i ubistva (tačka 10), pošto se ta krivična dela ne temelje na istom kažnjivom ponašanju. To isto se može reći za krivična dela okrutnog postupanja (tačka 6) i ubistva (tačka 10).

²⁴¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 412.

²⁴¹² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 413.

²⁴¹³ Vidi *gore*, par. 231-240.

²⁴¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 142, 144, gde se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 497. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 481, Prvostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 181.

Prevod

721. Iz razloga već navedenih u ovoj Presudi i imajući u vidu pravnu regulativu u vezi s kumulativnim osuđujućim presudama, Veće će optuženog Haradina Balu proglasiti krivim po tački 4, mučenje, po tački 6, okrutno postupanje, i po tački 10, ubistvo.

VIII. ODMERAVANJE KAZNE

722. Tužilaštvo predlaže da optuženi Haradin Bala, ako bude osuđen po svim tačkama, treba da bude osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 18 godina.²⁴¹⁵ On nije osuđen po svim tačkama.

723. Odmeravanje kazne regulisano je članom 24 Statuta i pravilom 101 Pravilnika. Osoba proglašena krivom može biti osuđena na kaznu zatvora, uključujući i doživotnu kaznu zatvora.²⁴¹⁶ Član 24 (2) Statuta predviđa da veća “uzimaju u obzir faktore poput težine krivičnog dela i ličnih prilika osuđenika”.²⁴¹⁷ Pravilo 101 (B) iziskuje da se uzmu u obzir otežavajuće i olakšavajuće okolnosti, kao i opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije,²⁴¹⁸ iako Veće nije obavezno da primeni ovo poslednje.²⁴¹⁹ Žalbeno veće je kao dve glavne svrhe izricanja kazni navelo retribuciju i odvraćanje.²⁴²⁰ Cilj retribucije je da se odredi kazna koja je pravična i primerena krivičnom delu,²⁴²¹ a odvraćanjem se nastoji da obezbedi da nametnuta kazna odvrati optuženog i druge od izvršenja sličnih krivičnih dela.²⁴²²

A. Težina krivičnog dela

724. Težina krivičnog dela je daleko najvažniji faktor u određivanju kazne.²⁴²³ Izrečena kazna mora odražavati inherentnu težinu i ukupnost kažnjivog ponašanja optuženog, pri čemu se moraju uzeti u obzir konkretne okolnosti predmeta, kao i oblik i stepen učešća optuženog.²⁴²⁴

²⁴¹⁵ Završna reč, T. 7349.

²⁴¹⁶ Pravilo 101 Pravilnika predviđa sledeće: (A) Osoba proglašena krivom može biti osuđena na kaznu zatvora, uključujući i doživotnu kaznu zatvora. (B) Prilikom odmeravanja kazne pretresno veće uzima u obzir faktore pomenute u članu 24(2) Statuta, te faktore kao što su: (i) sve otežavajuće okolnosti; (ii) sve olakšavajuće okolnosti, uključujući i značajnu saradnju osuđenog s tužiocem pre ili posle izricanja presude; (iii) opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije; (iv) eventualno vreme koje je osuđena osoba već izdržala od kazne za isto delo koju je eventualno izrekao nacionalni sud u skladu s članom 10(3) Statuta. (C) Osuđenom će se u izdržavanje kazne uračunati eventualno vreme koje je proveo u pritvoru čekajući na predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje ili žalbeni postupak.”

²⁴¹⁷ Član 24 Statuta predviđa sledeće: “1. Krivične sankcije koje izriče pretresno veće ograničene su na kaznu zatvora. Prilikom određivanja kazne zatvora pretresno veće imaće u vidu opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije. 2. Prilikom izricanja kazni, pretresna veća uzimaju u obzir faktore poput težine krivičnog dela i ličnih prilika osuđenika. 3. Uz kaznu zatvora, pretresna veća mogu naložiti povrat eventualne imovine i imovinske koristi stečene kažnjivim ponašanjem, uključujući i sredstvima prisile, pravim vlasnicima.”

²⁴¹⁸ Pravilo 101 Pravilnika.

²⁴¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 260; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 682, gde se navodi Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 829.

²⁴²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 806; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 185. Druge, manje dominantne svrhe obuhvataju unapređenje svesti javnosti o pravnom poretku, javnu osudu i rehabilitaciju. Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 678; Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 806. Ipak, “individualna krivica optuženog [je ta koja] ograničava raspon kazne”. Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 899; Presudu o kazni u predmetu *Nikolić*, par. 132.

²⁴²¹ Presuda o kazni u predmetu *Todorović*, par. 29; Presuda o kazni u predmetu *Nikolić*, par. 140.

²⁴²² Presuda o kazni u predmetu *Todorović*, par. 30.

²⁴²³ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 182; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683.

²⁴²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683.

725. U ovom predmetu, tužilaštvo tvrdi da težinu krivičnog dela određuje činjenica da je optuženi vodio zarobljenički logor u kojem su zatvorenici bili izloženi nehumanim uslovima, zlostavljanju, premlaćivanjima, mučenju i ubistvu tokom gotovo dvomesečnog perioda i da je taj zarobljenički logor zatvoren samo zato što su srpske snage krajem jula 1998. preuzele kontrolu nad područjem na kojem se nalazio zarobljenički logor.²⁴²⁵ Zaključci Veća koji utiču na neka od tih pitanja, međutim, čine tu tvrdnju u određenim aspektima neosnovanom.

726. Treba naglasiti da optuženi Haradin Bala nije bio na komandnom položaju kada je reč o logoru. Tužilaštvo nije uspelo da utvrdi ko je imao komandu. Haradin Bala je imao ulogu stražara. Iako je tu ulogu obavljao sve vreme postojanja logora i aktivno učestvovao u svakodnevnom vođenju zatvora, dokazi ukazuju na učešće drugih pripadnika OVK, naročito u brojnim epizodama surovijeg zlostavljanja zatočenika. Dokazi ne pokazuju, pa čak i ne ukazuju na to da je Haradin Bala vršio vlast nad tim drugim pripadnicima OVK ili da ih je aktivno podsticao na zlostavljanje zatočenika. Pre bi se moglo reći da je on često imao samo ulogu posmatrača, postupajući očigledno na poziv drugih. Bilo je, međutim, epizoda navedenih u ovoj Presudi u kojima je on aktivno učestvovao u fizičkom zlostavljanju pojedinih zatočenika bilo kao počinitelj bilo kao pomagač. Te epizode obuhvataju okrutno postupanje putem direktnog fizičkog nasilja, a u jednom incidentu je pomagao u mučenju jednog zatočenika. Ti zatočenici su bili, naravno, nezaštićeni, jer su bili zatočeni i ostavljeni njemu na milost ili nemilost, ali dokazi ne pokazuju da ga je zlostavljanje zatočenika motivisalo, niti da mu je to zlostavljanje donosilo neko posebno izopačeno zadovoljstvo, kao ni da je njegovo postupanje bilo izrazito sadističko. Iz dokaza je jasno, međutim, da je u zarobljeničkom logoru vladala kultura nasilja za koju je Haradin Bala dobro znao. Štaviše, njegovo postupanje je doprinelo stvaranju i jačanju te kulture. Upravo je njegovo svakodnevno vođenje zatvora imalo za posledicu teške i nečovečne uslove zatočenja, naročito u ostavi i štali, o kojima je već bilo reči u ovoj Presudi.

727. Preostale zatočenike su poslednjeg dana iz zatvora sproveli Haradin Bala i još jedno lice. Moguće je da je tu bio i treći stražar OVK. Pošto su zatočenike odveli na obližnju planinu Beriša, neke su oslobodili i dozvolili im da odu. Od onih koji su ostali, ustanovljeno je da su Haradin Bala i drugi stražar ili stražari, delujući zajedno, pogubili devetoricu. Najmanje jedan zatočenik nije pogubljen, ali je većinu tih preostalih zatočenika zadesila smrt. To je najteži aspekt kažnjivog ponašanja Haradina Bale. Međutim, kako je zaključilo Veće, iz dokaza sledi da je Haradin Bala, sprovedši pešice zatočenike na planinu, oslobodivši neke od njih i pogubivši devetoricu, postupio po naređenju nekog na višem položaju vlasti, čiji identitet na osnovu dokaza nije utvrđen. On nije ubio devet zatočenika na svoju inicijativu.

²⁴²⁵ Završna reč, T. 7344.

B. Otežavajuće i olakšavajuće okolnosti

728. U Statutu i Pravilniku se ne daje iscrpna definicija otežavajućih i olakšavajućih faktora. U sudskoj praksi su identifikovani dodatni faktori koje Veće može da uzme u obzir.²⁴²⁶ Taj spisak nije definitivn. Veće mora da odvaže okolnosti svakog konkretnog predmeta da bi utvrdilo otežavajuće i olakšavajuće okolnosti i ocenilo koju težinu im treba pridati.²⁴²⁷

729. Otežavajuće okolnosti moraju biti u neposrednoj vezi s izvršenjem krivičnog dela²⁴²⁸ i moraju se utvrditi van razumne sumnje.²⁴²⁹ U otežavajuće okolnosti ne spada odluka optuženog da iskoristi svoje pravo na ćutanje i da ne svedoči.²⁴³⁰ Olakšavajuće okolnosti mogu se uzeti u obzir bez obzira na to da li su u neposrednoj vezi s navodnim krivičnim delom²⁴³¹ i utvrđuju se procenom verovatnoće.²⁴³²

730. U ovom predmetu, tužilaštvo tvrdi da relevantne otežavajuće okolnosti obuhvataju diskriminatornu nameru; vremenski period tokom kojeg se krivično delo odvijalo; aktivno i neposredno učešće u krivičnom delu; umišljaj; nasilni i ponižavajući karakter dela i ranjivost žrtava; status žrtava, njihovu mladost i broj, kao i posledice koje su na njih ostavila krivična dela; civilni status zatočenika; karakter optuženog (koji obuhvata i odsustvo kajanja); i opšte okolnosti počinjenih krivičnih dela.²⁴³³

731. Kao što je već navedeno, Veće je zaključilo da je optuženi Haradin Bala krivično odgovoran za izvršenje zločina okrutnog postupanja, mučenja i ubistva zatočenika civila.²⁴³⁴ Civilni status zatočenika (ili lica koja ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima) ne može se uzeti u obzir kao otežavajući faktor budući da je to već element krivičnih dela mučenja, okrutnog postupanja i ubistva po članu 3 Statuta. Te zločine je optuženi Haradin Bala izvršio u periodu od manje od dva meseca. Činjenicu da se kažnjivo ponašanje Haradina Bale ponavljalo ne treba uzeti kao otežavajući faktor u ovom predmetu jer je broj zločina izvršenih u relevantnom periodu uzet u obzir prilikom ocene težine krivičnih dela. To isto se može reći u vezi s direktnim učešćem optuženog u krivičnim delima i drugim navedenim faktorima (kao što su ranjivost žrtava kao zatočenika, nasilni i ponižavajući karakter dela, opšte okolnosti krivičnih dela). Veće nije čulo dokaze koji bi mu

²⁴²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686 and 696.

²⁴²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 777; 780; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 685.

²⁴²⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 850; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 911.

²⁴²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 763; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686.

²⁴³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 783; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 687.

²⁴³¹ Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 920.

²⁴³² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 697.

²⁴³³ Završna reč, T. 7345.

²⁴³⁴ Vidi gore, par. 652-670.

omogućili da izvede zaključak na štetu optuženog u vezi s drugim pitanjima na koje se poziva tužilaštvo.

732. Odbrana Haradina Bale istakla je da optuženi nije imao nikakvu komandnu ili uticajnu ulogu u osnivanju logora i da je, u stvari, obavljao dužnosti koje su mu dodeljene, u suštini kao “običan čovek”.²⁴³⁵ U izjavi koju nije dao pod zakletvom, Haradin Bala je istakao da je otac sedmoro dece i da jedno njegovo dete iziskuje posebnu pažnju jer je paralizovano.²⁴³⁶ Dokazi takođe potvrđuju da je zdravstveno stanje Haradina Bale loše.²⁴³⁷ On već mnogo godina ima problema s radom srca i krvnim pritiskom.²⁴³⁸ Veće će ta pitanja uzeti u obzir tako što će delimično ublažiti kaznu. Ono je takođe svesno da će njegovo dugotrajno zatočenje teško pasti njegovoj porodici, naročito zbog toga što je njegovoj kćerki potrebna posebna pomoć, i uvereno je da će za optuženog period koji će morati da provede u pritvoru, zbog njegove zabrinutosti za porodicu, biti još teži.

733. Veće je takođe čulo iskaze u vezi s korektnim postupanjem Haradina Bale prema nekim zatočenicima u zarobljeničkom logoru Lapušnik.²⁴³⁹ Iako ti iskazi pokazuju da je on bio u stanju da pokaže određenu dobru volju, to značajno ne umanjuje težinu njegovog postupanja u drugim prilikama, za koje treba da bude kažnjen. Činjenici da je povremeno pružao pomoć nekim zatočenicima neće se pridati velika težina.

C. Opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije i na Međunarodnom sudu

734. Prilikom odmeravanja odgovarajuće kazne, Veće uzima u obzir opštu praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji. Ono, međutim, nije obavezno da primeni tu praksu²⁴⁴⁰ i može da izrekne veću kaznu od one koja bi bila predviđena odgovarajućim zakonom u bivšoj Jugoslaviji.²⁴⁴¹ Po članu 142 Krivičnog zakona SFRJ, koji je važio u vreme izvršenja krivičnih dela, za određeni broj krivičnih

²⁴³⁵ Završna reč, T. 7479.

²⁴³⁶ Izjava Haradina Bale koja nije data pod zakletvom, T. 6905.

²⁴³⁷ Ali Thaqi, T. 7022-7026; Kadri Dugolli, T. 7007-7012; dr Fitim Selimi, T. 6949-6951; DP DB6.

²⁴³⁸ Ali Thaqi, T. 7022-7026; Kadri Dugolli, T. 7007-7012; dr Fitim Selimi, T. 6949-6951; DP DB6.

²⁴³⁹ L07, T. 832; L24, T. 1330-1332.

²⁴⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 813; 816; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 377; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 116-117; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 681-682, gde se navodi Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 829: “Iako Pretresno vijeće nije obavezno da primijeni praksu odmjeravanja kazne iz bivše Jugoslavije, u svakom slučaju je potrebno više od pukog nabranjanja relevantnih odredbi iz krivičnog zakona bivše Jugoslavije. U slučaju da postoje neke razlike, valja se potruditi da se kazne koje će se izreći objasne uz osvrt na praksu odmjeravanja kazne u bivšoj Jugoslaviji, posebno tamo gdje za neku posebnu praksu odmjeravanja kazne nema nikakvih smjernica u međunarodnom pravu. Zbog činjenice da često postoje veoma važne razlike između nacionalnih krivičnih gonjenja i krivičnog gonjenja na ovoj sudskoj instanci, Pretresno vijeće napominje da priroda, opseg i razmjer krivičnih djela za koja se sudi pred ovim Međunarodnim sudom ne dopuštaju automatsku primjenu prakse odmjeravanja kazni bivše Jugoslavije.”

²⁴⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 816-817; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 681.

dela, uključujući “ubijanja, mučenja i nečovečna postupanja”, “nanošenje velikih patnji ili povreda telesnog integriteta ili zdravlja” civilnog stanovništva, bila je zaprećena kazna zatvora od najmanje pet godina ili smrtna kazna. Članovi 38(1) i 38(2) Krivičnog zakona SFRJ takođe su relevantni jer predviđaju kaznu zatvora u trajanju od 15 godina, s tim što, ako je za neko krivično delo propisana smrtna kazna, sud može da izrekne i kaznu zatvora od 20 godina. Na osnovu gore navedenog, za zločine za koje se optuženi Haradin Bala proglašava krivim u bivšoj Jugoslaviji propisana je kazna zatvora u trajanju od pet do 20 godina.

735. Iako ovaj predmet počiva na sopstvenim činjenicama, Veće je prilikom odmeravanja kazne Haradinu Bali uzelo u obzir i praksu izricanja kazni na Međunarodnom sudu u vezi s izvršenjem zločina u zarobljeničkim logorima ili zatočeničkim centrima ili u njihovoj okolini. Pregled presuda pokazuje da se okolnosti u tim premetima znatno razlikuju, što je uticalo na dužinu izrečenih kazni. Ti predmeti obuhvataju osuđujuće presude za razna krivična dela, neposrednu krivičnu odgovornost po članu 7(1) ili odgovornost nadređenog po članu 7(3) Statuta, u nekim slučajevima i zločine protiv čovečnosti i ratne zločine, a u drugim predmetima samo jedne ili druge. Prisutne su i znatne razlike u činjenicama vezano za pitanja kao što su broj žrtava, dužina postojanja zarobljeničkog logora i stepen okrutnosti koji je pokazao optuženi. Za najteža krivična dela u predmetima koji se odnose na zarobljeničke logore izrečene su prilično duge kazne zatvora. U predmetu *Tužilac protiv Jelisića*, u kojem je izrečena kazna od 40 godina zatvora, Pretresno veće je prilikom izricanja kazne istaklo “gnusnu, zvjersku i sadističku prirodu ponašanja Gorana Jelisića”.²⁴⁴² U predmetu *Tužilac protiv Delalića i drugih*, Pretresno veće je, kada je izreklo kaznu od 15 godina zatvora Landži, stražaru u zarobljeničkom logoru Čelebići, posebno uzelo u obzir ispoljene sadističke sklonosti i činjenicu da su krivična dela počinjena s umišljajem.²⁴⁴³

736. Veće je posebno uzelo u obzir dva predmeta u kojima činjenični i pravni navodi imaju određenu sličnost s ovim predmetom. U predmetu *Tužilac protiv Tadića*, optuženi je osuđen na 20 godina zatvora za počinjenje i pomaganje i podržavanje krivičnih dela okrutnog postupanja, nehumanih dela, progona, mučenja, hotimično nanošenje velikih patnji ili teških povreda tela ili zdravlja i ubistva po članovima 2, 3 i 5.²⁴⁴⁴ U predmetu *Tužilac protiv Delalića i drugih*, Landžo je osuđen na 15 godina zatvora za počinjenje krivičnih dela hotimičnog lišavanja života, hotimičnog nanošenja velikih patnji ili teških povreda tela ili zdravlja i mučenja po članu 2.²⁴⁴⁵ Dela izvršena u ovom drugom predmetu bila su posebno gnusna i izopačena. Veće je takođe imalo u vidu okolnosti

²⁴⁴² Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 130.

²⁴⁴³ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 1272-1284

²⁴⁴⁴ Presuda o žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*.

²⁴⁴⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Čelebići*.

Prevod

predmeta *Tužilac protiv Aleksovskog* i kaznu zatvora od sedam godina koja je u njemu izrečena.²⁴⁴⁶
Značajno je, međutim, da u tom predmetu nije bilo osuđujuće presude za ubistvo.

D. Uračunavanje trajanja pritvora

737. Na osnovu pravila 101(C) Pravilnika, optuženom će se u izdržavanje kazne uračunati vreme koje je eventualno proveo u pritvoru čekajući na suđenje i tokom suđenja. Veće konstatuje da se Haradin Bala nalazi u pritvoru u vezi s ovom Optužnicom od 17. februara 2003.

²⁴⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*.

IX. DISPOZITIV

738. Iz gorenavedenih razloga, pošto je razmotrilo sve dokaze i argumente strana, Veće presuđuje kako sledi:

739. Veće zaključuje da nisu dokazani uslovi nadležnosti za primenu člana 5 Statuta. Shodno tome, krivična dela zločini protiv čovečnosti po članu 5 Statuta, odnosno, tačka 1 (zatvaranje), tačka 3 (mučenje), tačka 5 (nehumana dela), tačka 7 (ubistvo) i tačka 9 (ubistvo), odbacuju se.

740. Veće zaključuje da optuženi Fatmir Limaj **NIJE KRIV** ni po jednoj tački Optužnice. Na osnovu pravila 99(A) Pravilnika, Veće nalaže da se Fatmir Limaj odmah pusti na slobodu iz Pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija.

741. Veće zaključuje da je optuženi Haradin Bala **KRIV**, na osnovu člana 7(1) Statuta, po sledećim tačkama:

tačka 4: mučenje, kršenje zakona i običaja ratovanja, po članu 3 Statuta, zbog toga što je pomogao u mučenju L12;

tačka 6: okrutno postupanje, kršenje zakona i običaja ratovanja, po članu 3 Statuta, zbog toga što je lično zlostavljao zatočenike, L04, L10 i L12, i pomogao u epizodi zlostavljanja L04, te zbog njegove lične uloge u održavanju i sprovođenju nehumanih uslova zatočenja u zarobljeničkom logoru Lapušnik;

tačka 10: ubistvo, kršenje zakona i običaja ratovanja, po članu 3 Statuta, zbog toga što je lično učestvovao u ubistvu sledećih devet zatočenika na planini Beriša: Emina Eminiya, Ibusha Hamze, Hyzrija Harjizija, Shabana Hotija, Hasana Hoxhe, Safeta Hysenaja, Bashkima Rashitija, Lutfija Xhemshitija i Shyqyrija Zymerija,

ali zaključuje da optuženi Haradin Bala **NIJE KRIV** ni po jednoj drugoj tački Optužnice.

742. Veće ovim osuđuje Haradina Balu na jedinstvenu kaznu od 13 godina zatvora. Haradin Bala se u pritvoru nalazi od 17. februara 2003. Na osnovu pravila 101(C) Pravilnika, on ima pravo na to da mu se vreme koje je proveo u pritvoru uračuna u kaznu. Na osnovu pravila 103(C) Pravilnika, Haradin Bala će ostati u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne privedu kraju dogovori o njegovom transferu u državu u kojoj će služiti kaznu.

Prevod

743. Veće zaključuje da optuženi Isak Musliu **NIJE KRIV** ni po jednoj tački Optužnice. Na osnovu pravila 99(A) Pravilnika, Veće nalaže da se Isak Musliu odmah pusti na slobodu iz Pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu se merodavnim smatra tekst na engleskom.

Dana 30. novembra 2005.
U Hagu,
Holandija

/potpis na originalu/
sudija Kevin Parker,
predsedavajući

/potpis na originalu/
sudija Krister Thelin

/potpis na originalu/
sudija Christine Van Den Wyngaert

[pečat Međunarodnog suda]

X. DODATAK I: GLOSAR IZRAZA

APC	oklopni transporter
b/h/s	bosanski/hrvatski/srpski jezik
CCIU	Centralna jedinica za krivične istrage policije UNMIK
Dopunski protokol I	Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), Ženeva, 8. jun 1977.
Dopunski protokol II	Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II), Ženeva, 8. jun 1977.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Aleksovski</i>	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Blaškić</i>	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br. IT-95-14-A, Presuda, 29. jul 2004.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Čelebići</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalića i drugih</i> , predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Furundžija</i>	<i>Tužilac protiv Ante Furundžije</i> , predmet br. IT-95-17/1-A, Presuda, 21. jul 2000.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Jelisić</i>	<i>Tužilac protiv Gorana Jelisića</i> , predmet br. IT-95-10-A, Presuda, 5. jul 2001.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kordić</i>	<i>Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza</i> , predmet br. IT-95-14/2-A, Presuda, 17. decembar 2004.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-A, Presuda, 17. septembar 2003.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krstić</i>	<i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br. IT-98-33-A, Presuda, 19. april 2004.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kunarac</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23&23/1-A, Presuda, 12. jun 2002.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića i drugih</i> , predmet br. IT-95-16-A, Presuda, 23. oktobar 2001.

Prevod

Drugostepena presuda u predmetu <i>Kvočka</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Kvočke i drugih</i> , predmet br. IT-98-30/1-A, Presuda, 28. februar 2005.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića zvanog Dule</i> , predmet br. IT-94-1-A, Presuda, 15. jul 1999.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Vasiljević</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Vasiljevića</i> , predmet br. IT-98-32-A, Presuda, 25. februar 2004.
DSK	Demokratski savez Kosova
FARK	<i>Forcat Armatosur e Republikes e Kosoves /Oružane snage Republike Kosovo/</i>
HRW	<i>Human Rights Watch</i>
JSO	Jedinica za specijalne operacije Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije
Komentar MKCK uz Dopunske protokole	Komentar od 8. juna 1977. uz Dopunske protokole Ženevskih konvencija od 12. avgusta 1949, Međunarodni komitet Crvenog krsta, Ženeva, 1987.
Međunarodni sud	Međunarodni krivični sud za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
MKNL /ICMP/	Međunarodna komisija za nestala lica
MKS	Međunarodni krivični sud
MKSR	Međunarodni krivični sud za krivično gonjenje lica odgovornih za genocid i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji Ruande i građana Ruande odgovornih za genocid i druga teška kršenja počinjena na teritoriji susednih država od 1. januara 1994. do 31. decembra 1994.
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
NPK	Narodni pokret Kosova
NPRK	Narodni pokret za Republiku Kosovo
<i>oda</i>	prostorija za goste

odbrana	branioci optuženih Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua
odbrana Fatmira Limaja	branioci optuženog Fatmira Limaja
odbrana Haradina Bale	branioci optuženog Haradina Bale
odbrana Isaka Musliua	branioci optuženog Isaka Musliua
Odluka na osnovu pravila 98bis u predmetu <i>Milošević</i>	<i>Tužilac protiv Slobodana Miloševića</i> , predmet br. IT-02-54-T, Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće presude, 16. jun 2004.
Odluka o nadležnosti u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića zvanog Dule</i> , predmet br. IT-94-1-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, 2. oktobar 1995.
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
Okvirna argumentacija odbrane o pitanju nadležnosti za oružani sukob	<i>Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale, Isaka Musliua</i> , predmet br. IT-03-66-T, Okvirna argumentacija odbrane po pitanju nadležnosti za oružani sukob, 30. avgust 2005.
Optužnica	<i>Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua</i> , predmet br. IT-03-66-PT, Odluka po zahtevu tužilaštva za izmenu Izmenjene optužnice, 13. februar 2004. ("Druga izmenjena optužnica" priložena uz "Zahtev tužilaštva za izmenu Izmenjene optužnice" od 6. novembra 2003)
OTP	Tužilaštvo
OVK	Oslobodilačka vojska Kosova /UÇK/
PJP	Posebna jedinica policije Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije
Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog suda
Presuda o kazni u predmetu <i>Nikolić</i>	<i>Tužilac protiv Dragana Nikolića</i> , predmet br. IT-94-2-S, Presuda o kazni, 18. decembar 2003.
Presuda o kazni u predmetu <i>Todorović</i>	<i>Tužilac protiv Stevana Todorovića</i> , predmet br. IT-95-9/1-T, Presuda o kazni, 31. jul 2001.

Presuda o žalbi na kaznu u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića zvanog Dule</i> , predmet br. IT-94-1-A i IT-94-1-Abis, Presuda o žalbi na kaznu, 26. januar 2000.
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>Čelebići</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalića i drugih</i> , predmet br. IT-96-21-Abis, Presuda po žalbi na kaznu, 8. april 2003.
Pretpretresni podnesak Fatmira Limaja	<i>Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua</i> , predmet br. IT-03-66-PT, Pretpretresni podnesak Fatmira Limaja, 1. jun 2004.
Pretpretresni podnesak Haradina Bale	<i>Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua</i> , predmet br. IT-03-66-PT, Pretpretresni podnesak Haradina Bale na osnovu pravila 65ter(F) Pravilnika o postupku i dokazima, 1. jun 2004.
Pretpretresni podnesak Isaka Musliua	<i>Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua</i> , predmet br. IT-03-66-PT, Pretpretresni podnesak Isaka Musliua, 1. jun 2004.
Pretpretresni podnesak tužilaštva	<i>Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua</i> , predmet br. IT-03-66-T, Obaveštenje tužioca o podnošenju pretpretresnog podneska tužilaštva i drugih dokumenata na osnovu pravila 65ter, 27. februar 2004, i <i>Corrigendum</i> Pretpretresnog podneska tužilaštva, ažurirani spisak svedoka i revidirani komplet rezimea na osnovu pravila 65ter, 30. septembar 2004.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Akayesu</i>	<i>Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua</i> , predmet br. ICTR-96-4-T, Presuda, 2. septembar 1998.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Aleksovski</i>	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet br. IT-95-14/1-T, Presuda, 25. jun 1999.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Blagojević</i>	<i>Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića</i> , predmet br. IT-02-60-T, Presuda, 17. januar 2005.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Blaškić</i>	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br. IT-95-14-T, Presuda, 3. mart 2000.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Brđanin</i>	<i>Tužilac protiv Radoslava Brđanina</i> , predmet br. IT-99-36-T, Presuda, 1. septembar 2004.

Prvostepena presuda u predmetu <i>Čelebići</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalića i drugih</i> , predmet br. IT-96-21-T, Presuda, 16. novembar 1998.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Furundžija</i>	<i>Tužilac protiv Ante Furundžije</i> , predmet br. IT-95-17/1-T, Presuda, 10. decembar 1998.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Galić</i>	<i>Tužilac protiv Stanislava Galića</i> , predmet br. IT-98-29, Presuda, 5. decembar 2003.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Jelisić</i>	<i>Tužilac protiv Gorana Jelisića</i> , predmet br. IT-95-10-T, Presuda, 14. decembar 1999.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kordić</i>	<i>Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza</i> , predmet br. IT-95-14/2-T, Presuda, 26. februar 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-T, Presuda, 15. mart 2002.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krstić</i>	<i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br. IT-98-33-T, Presuda, 2. avgust 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kunarac</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23/1-T, Presuda, 22. februar 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića i drugih</i> , predmet br. IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kvočka</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Kvočke i drugih</i> , predmet br. IT-98-30-T, Presuda, 2. novembar 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Naletilić</i>	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. 98-34-T, Presuda, 31. mart 2003.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Stakić</i>	<i>Tužilac protiv Milomira Stakića</i> , predmet br. IT-97-24-T, Presuda, 31. jul 2003.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Strugar</i>	<i>Tužilac protiv Pavla Strugara</i> , predmet br. IT-01-42-T, Presuda, 31. januar 2005.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića zvanog Dule</i> , predmet br. IT-94-1-T, Mišljenje i Presuda, 7. maj 1997.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Vasiljević</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Vasiljevića</i> , predmet br. IT-98-32-T, Presuda, 29. novembar 2002.
PU	<i>Policija Ushtarake /Vojna policija OVK/</i>

SAJ	Specijalna antiteroristička jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija
Statut	Statut Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju osnovanog Rezolucijom br. 827 Saveta bezbednosti
T.	Transkript pretresa u ovom predmetu. Sve stranice transkripta navedene u ovoj Presudi preuzete su iz nekorigovane verzije transkripta. Stoga su moguće manje razlike između paginacije u Presudi i paginacije javno objavljene konačne verzije transkripta.
TO	Teritorijalna odbrana
tužilaštvo	Tužilaštvo
UN	Ujedinjene nacije
UNICEF	Dečiji fond Ujedinjenih nacija
UNMIK	Privremena uprava misije Ujedinjenih nacija na Kosovu
UNMIK MPU	Jedinica za nestala lica Privremene uprave misije Ujedinjenih nacija na Kosovu
UZP	Udruženi zločinački poduhvat
VJ	Vojska Jugoslavije
Zajednički član 3	član 3 Ženevskih konvencija od I do IV
zarobljenički logor	imanje u Lapušniku koje se navodi u dokaznom predmetu tužilaštva br. P6 (str. 1-18)
Završna reč	Transkript dela pretresa u ovom predmetu u kojem su tužilaštvo i odbrana izneli završne argumente. Sve stranice transkripta navedene u ovoj Presudi preuzete su iz nekorigovane verzije transkripta. Stoga su moguće manje razlike između paginacije u Presudi i paginacije javno objavljene konačne verzije transkripta.
Završni podnesak odbrane	<i>Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua</i> , predmet br. IT-03-66-T, Zajednički završni podnesak odbrane na

osnovu pravila 86(B) (poverljivo), 21. jul 2005; *Corrigendum* odeljaka 7, 8, i 12 Zajedničkog završnog podneska odbrane, 25. jul 2005, i *Corrigendum* odeljaka 3, 4, 5 i 9 Zajedničkog završnog podneska odbrane, 1. avgust 2005.

Završni podnesak tužilaštva

Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua, predmet br. IT-03-66-T, Završni podnesak tužilaštva (poverljivo), 20. jul 2005.

Ženevska konvencija I

Ženevska konvencija I za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu od 12. avgusta 1949.

Ženevska konvencija II

Ženevska konvencija II za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru od 12. avgusta 1949.

Ženevska konvencija III

Ženevska konvencija III o postupanju s ratnim zarobljenicima od 12. avgusta 1949.

Ženevska konvencija IV

Ženevska konvencija IV o zaštiti građanskih lica u vreme rata od 12. avgusta 1949.

Ženevske konvencije

Ženevske konvencije od I do IV od 12. avgusta 1949.

XI. DODACI II I III: KARTE

Dodatak II: Karta područja i susednih opština

Dodatak III: Topografska karta područja

XII. DODATAK IV: DOSADAŠNJI ISTORIJSKI POSTUPAK

A. Pretpretresni postupak

1. Optužnica i prvo stupanje pred sud

744. Optuženi Fatmir Limaj, Haradin Bala i Isak Musliu su prvobitno optuženi s još jednim licem, četvrtim optuženim Agimom Murtezijem. Optužnica, koju je sudija Amin El Mahdi potvrdio 27. januara 2003, podignuta je kao poverljiva 15. januara 2003. i sadržala je devet tačaka kršenja zakona i običaja ratovanja i zločina protiv čovečnosti na osnovu članova 3 i 5 Statuta. Navedeno je da se činjenje i nečinjenje u osnovi te Optužnice dogodilo od maja 1998. do jula 1998.

745. Trojica od četvorice optuženih, odnosno, Haradin Bala, Isak Musliu i Agim Murtezi, uhapšeni su od strane pripadnika SFOR 17. februara 2003. i prebačeni u PJUN. Dana 18. februara 2003. sudija Amin El Mahdi poništio je Nalog o neobelodanjivanju.²⁴⁴⁷ Fatmir Limaj je uhapšen 18. februara 2003. i 3. marta 2003. prebačen s Kosova u PJUN. Prilikom prvog stupanja pred sud Haradina Bale, Isaka Musliua i Agima Murtezija 20. februara 2003, sva trojica su se izjasnila da nisu kriva ni po jednoj optužbi kojom se terete u Optužnici. Prilikom prvog stupanja pred sud Fatmira Limaja 5. marta 2003, on se takođe izjasnio da nije kriv ni po jednoj optužbi kojom se tereti.

746. Nalogom predsednika Međunarodnog suda ovaj predmet je 30. maja 2003. dodeljen Pretresnom veću I. Dana 20. februara 2003, sudija Liu Daqun imenovan je za pretpretresnog sudiju²⁴⁴⁸, međutim, 23. maja 2003, pošto je Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija usvojio Rezoluciju br. 1481 (2003) kojom se *ad litem* sudijama dozvoljava da postupaju kao pretpretresne sudije, za pretpretresnog sudiju je imenovan sudija Joaquín Martín Canivell.²⁴⁴⁹

2. Optužnice

747. Dana 21. februara 2003. Murtezijeva odbrana je pokrenula pitanje mogućnosti greške u utvrđivanju identiteta optuženog. Dana 21, 24. i 25. februara 2003, tužilaštvo je obavilo razgovor s optuženim Agimom Murtezijem u skladu s pravilima 42 i 43 Pravilnika. Na zahtev tužilaštva, Pretresno veće I je 28. februara 2003. povuklo Optužnicu, ne odbacujući mogućnost njenog ponovnog podizanja.²⁴⁵⁰

²⁴⁴⁷ Odluka da se poništi nalog o neobelodanjivanju izdat 27. januara 2003, 18. februar 2003.

²⁴⁴⁸ Nalog o imenovanju pretpretresnog sudije, 20. februar 2003.

²⁴⁴⁹ Nalog o imenovanju novog pretpretresnog sudije, 23. maj 2005.

²⁴⁵⁰ Nalog za povlačenje Optužnice protiv Agima Murtezija i Nalog da se odmah pusti na slobodu, 28. februar 2003.

748. Dana 7. marta 2003, na osnovu pravila 50 i 73 i u skladu s Nalogom Pretresnog veća I, tužilaštvo je dostavilo “Zahtev tužilaštva za izmenu Optužnice”, kojim je povuklo sve optužbe protiv Agima Murtezija i izostavilo jednu žrtvu navedenu u Dodatku III Prvobitne optužnice. Dana 25. marta 2003, Pretresno veće I odobrilo je taj zahtev tužilaštva.²⁴⁵¹

749. Dana 6. novembra 2003, tužilaštvo je dostavilo novi “Zahtev za izmenu Izmenjene optužnice”. Pretresno veće I je taj zahtev odobrilo 12. februara 2004, zaključivši da se ne može dokazati da su optuženi pretrpeli štetu.²⁴⁵² U toj Izmenjenoj optužnici dodati su navodi o odgovornosti za udruženi zločinački poduhvat po članu 7(1) Statuta protiv sve trojice optuženih, dodata je jedna tačka za nehumana dela kao zločin protiv čovečnosti, po članu 5 Statuta, na osnovu činjeničnih navoda sadržanih u Prvobitnoj optužnici, dodat je jedan incident ubistva po postojećim tačkama u Prvobitnoj optužnici i dodati su navodi za odgovornost nadređenog po članu 7(3) Statuta protiv optuženog Isaka Musliua.

750. Dana 20. februara 2004, odbrana Isaka Musliua zatražila je od Veća odobrenje da uloži žalbu na odluku kojom se odobrava izmena Izmenjene optužnice. Dana 25. februara 2004, Pretresno veće I je odbilo taj zahtev.²⁴⁵³

751. Posle tih izmena, bilo je potrebno da se optuženi Fatmir Limaj, Haradin Bala i Isak Musliu ponovo izjasne o krivici 27. februara 2004. Sva trojica optuženih izjavila su da nisu krivi ni po jednoj optužbi dodatoj izmenama Optužnice.

752. Odbrana Haradina Bale objavila je nameru da iznese delimičnu odbranu alibijem.²⁴⁵⁴

3. Zahtevi za privremeno puštanje na slobodu

753. Dana 24. juna 2003. odbrana Fatmira Limaja dostavila je “Zahtev za privremeno puštanje na slobodu Fatmira Limaja”. Dana 12. septembra 2003. Pretresno veće I je odbilo zahtev optuženog uz obrazloženje da se nije uverilo da bi se optuženi dobrovoljno predao da mu je za to pružena mogućnost, kao i zbog težine optužbi protiv optuženog i nepostojanja garancija UNMIK, legitimne vlasti i uprave na Kosovu.²⁴⁵⁵ Dana 22. septembra 2003. odbrana Fatmira Limaja podnela je molbu

²⁴⁵¹ Odluka da se odobri zahtev za izmenu Optužnice, 25. mart 2003.

²⁴⁵² Odluka po zahtevu tužilaštva za izmenu Izmenjene optužnice, 12. februar 2004.

²⁴⁵³ Odluka po Musliuovoj molbi da mu se odbri ulaganje žalbe na “Odluku po zahtevu tužilaštva za izmenu Izmenjene optužnice”, 25. februar 2004.

²⁴⁵⁴ Pretpretresni podnesak Haradina Bale na osnovu pravila 65ter(F) Pravilnika o postupku i dokazima, 27. maj 2004, par. 2-5.

²⁴⁵⁵ Odluka o privremenom puštanju na slobodu Fatmira Limaja, 12. septembar 2003.

za odobrenje da uloži žalbu na odluku Pretresnog veća I u vezi s privremenim puštanjem na slobodu Fatmira Limaja. Tu molbu je Žalbeno veće odbilo 31. oktobra 2003.²⁴⁵⁶

754. Dana 7. jula 2003. odbrana Haradina Bale dostavila je sličnu molbu za privremeno puštanje na slobodu. Dana 16. septembra 2003. Pretresno veće I je odbilo tu molbu uz obrazloženje da se nije uverilo da bi se optuženi, ukoliko bude pušten na slobodu, vratio na suđenje.²⁴⁵⁷ Odbrana Haradina Bale podnela je zahtev da joj se odobri da uloži žalbu, koji je Pretresno veće I takođe odbilo 31. oktobra 2003.²⁴⁵⁸

755. Dana 6. avgusta 2003. i odbrana Isaka Musliua je podnela molbu za privremeno puštanje na slobodu. Dana 17. septembra 2003. Pretresno veće I je odbilo tu molbu uz isto obrazloženje uz koje je odbilo slične zahteve podnete u ime Fatmira Limaja i Haradina Bale. Odbrana Isaka Musliua je takođe zatražila odobrenje da uloži žalbu na tu odluku i taj zahtev je takođe odbijen 31. oktobra 2003.²⁴⁵⁹

4. Pitanja vezana za zaštitu žrtava i svedoka

756. Dana 19. juna 2003. tužilaštvo je podnelo svoj prvi "Zahtev za zaštitne mere u vezi s obelodanjivanjem", u kojem je tražila zaštitne mere za šest svedoka koji su izvor osetljivih informacija. Branioci Fatmira Limaja i Isaka Musliua bili su protiv odgađanja obelodanjivanja iskaza tih šest svedoka. Pretresno veće I je 30. septembra 2003. odbilo argumente odbrane i odobrilo zahtev tužilaštva za zaštitne mere.²⁴⁶⁰

757. Dana 21. oktobra 2003. tužilaštvo je podnelo drugi poverljivi i delimično *ex parte* zahtev za zaštitne mere u vezi s obelodanjivanjem iskaza još osam svedoka koji su izvor osetljivih informacija. Pretresno veće I je odobrilo drugi zahtev tužilaštva 18. decembra 2003.²⁴⁶¹

5. Zdravstveno stanje optuženog Haradina Bale

758. Dana 1. jula 2003, na osnovu pravila 74bis, odbrana Haradina Bale je tražila da nezavisni kardiolog pregleda Haradina Balu i utvrdi da li je sposoban za suđenje. Dana 24. jula 2003. pretpretresni sudija je naložio sekretaru suda da imenuje kardiologa koji će izvršiti lekarski pregled

²⁴⁵⁶ Odluka po zahtevu Fatmira Limaja za privremeno puštanje na slobodu, 31. oktobar 2003.

²⁴⁵⁷ Odluka o privremenom puštanju na slobodu Haradina Bale, 16. septembar 2003.

²⁴⁵⁸ Odluka po zahtevu Haradina Bale za privremeno puštanje na slobodu, 31. oktobar 2003.

²⁴⁵⁹ Odluka o privremenom puštanju na slobodu Isaka Musliua, 31. oktobar 2003.

²⁴⁶⁰ Odluka po zahtevu tužilaštva za zaštitne mere u vezi s obelodanjivanjem, 30. septembar 2003.

²⁴⁶¹ Odluka po zahtevu tužilaštva za zaštitne mere u vezi s obelodanjivanjem, 18. decembar 2003.

optuženog.²⁴⁶² Dana 9. septembra 2003. taj kardiolog je dostavio svoj izveštaj i zaključio da je Haradin Bala procesno sposoban.

759. Usled daljih zdravstvenih problema Haradina Bale, njegova odbrana je 9. juna 2004. podnela drugi poverljivi "Zahtev Haradina Bale za lekarski pregled", tražeći novi pregled optuženog od strane kardiologa kojeg će Veće odobriti. Pretresno veće I je 28. juna 2004. odobrilo taj zahtev.²⁴⁶³ Dana 28. jula 2004. taj novi kardiolog je podneo izveštaj u kojem je zaključio da je zdravstveno stanje Haradina Bale zadovoljavajuće. U avgustu 2004. Pretresno veće I je tražilo od Sekretarijata da organizuje druge preglede optuženog dok se ne dobije jedna konzistentna dijagnoza. Daljim pregledom optuženog Haradina Bale utvrđeno je da nema respiratornu deficijenciju.

6. Početak suđenja

760. Dana 27. februara 2004, tužilaštvo je dostavilo svoj Pretpretresni podnesak. Dana 28. aprila 2004, odbrana Isaka Musliua dostavila je "Molbu za produženje roka za dostavljanje pretpretresnog podneska odbrane". Odbrana ostale dvojice optuženih priključila se tom zahtevu. Pretresno veće I je produžilo rok za dve nedelje uz obrazloženje da je odluka doneta pre nego što je trebalo da budu podneti pretpretresni podnesci.²⁴⁶⁴ Dalje produženje odobreno je 24. maja 2004.²⁴⁶⁵ Sva trojica optuženih podnela su pretpretresne podneske 1. juna 2004.

761. Dana 11. oktobra 2004, nalogom vršioca dužnosti predsednika Međunarodnog suda, ovaj predmet je dodeljen Pretresnom veću II, u čijem sastavu su bili sudija Kevin Parker (predsedavajući), sudija Krister Thelin i sudija Christine Van Den Wyngaert.²⁴⁶⁶

762. Pretpretresna konferencija je održana u ponedeljak 15. novembra 2004. U toku pretpretresne konferencije, Veće je usmeno odbilo zahtev odbrane za odgađanje suđenja.²⁴⁶⁷ Suđenje Fatmiru Limaju, Haradinu Bali i Isaku Musliuu počelo je u ponedeljak 15. novembra 2004.²⁴⁶⁸

²⁴⁶² Poverljivi Nalog za lekarski pregled optuženog, 25. jul 2003.

²⁴⁶³ Nalog za lekarski pregled optuženog Haradina Bale (poverljivo), 28. jun 2004.

²⁴⁶⁴ Odluka po molbama odbrane za produženje roka za podnošenje pretpretresnih podnesaka i nalog za podnošenje izveštaja veštaka i obaveštenja na osnovu pravila 94bis, 7. maj 2004.

²⁴⁶⁵ Odluka po molbama odbrane za produženje roka za podnošenje pretpretresnih podnesaka, 24. maj 2004.

²⁴⁶⁶ Nalog kojim se imenuju sudije u predmetu pred Pretresnim većem, 11. oktobar 2004.

²⁴⁶⁷ Usmena odluka Veća, 15. novembar 2004.

²⁴⁶⁸ Nalog o rasporedu pretpretresne konferencije i početku suđenja Fatmiru Limaju, Haradinu Bali i Isaku Musliuu, 12. oktobar 2004.

B. Suđenje

1. Pregled

763. Izvođenje dokaza tužilaštva počelo je 15. novembra 2004, a završeno je 13. aprila 2005. Odbrana Fatmira Limaja počela je izvođenje dokaza 17. maja 2005. i okončala ga 3. juna 2005. Odbrana Haradina Bale počela je izvođenje dokaza 7. juna 2005. i okončala ga 9. juna 2005. Odbrana Isaka Musliua nije pozvala svedoke da svedoče uživo, osim zajedničkog veštaka odbrane. Tužilaštvo je pozvalo 30 svedoka. U spis je ušlo 260 dokaznih predmeta koje je predložilo tužilaštvo. Odbrana Fatmira Limaja je pozvala osam svedoka, a odbrana Haradina Bale sedam svedoka. Jedan veštak je pozvan kao zajednički svedok odbrane. U spis su ušla 44 dokazna predmeta koje je predložila odbrana. Tužilaštvo je ponudilo 31 izjavu na osnovu pravila 92bis. Na zahtev odbrane Fatmira Limaja, predočene su tri izjave na osnovu pravila 92bis, jedna izjava na osnovu pravila 92bis predočena je na zahtev odbrane Haradina Bale, a dvanaest na zahtev odbrane Isaka Musliua. Završne reči saslušane su od 29. avgusta do 1. septembra 2005.

2. Pitanja vezana za svedoke

764. Tužilaštvo je podnelo nekoliko zahteva za zaštitne mere za žrtve i svedoke i za zaštitu drugog poverljivog materijala na osnovu člana 75 Pravilnika. Veće je odobrilo zahteve tužilaštva za zaštitne mere u vezi s trinaest svedoka tužilaštva.

765. Dana 11. aprila 2005. tužilaštvo je podnelo zahtev za zaštitne mere za određene svedoke čije su izjave uvrštene u spis na osnovu pravila 92bis. Taj zahtev je Veće odobrilo 14. aprila 2005.²⁴⁶⁹

766. Branioци sve trojice optuženih u ovom predmetu tražili su da se, na osnovu pravila 74, izda nalog da tužilaštvo prestane da “priprema svedoke za svedočenje”, koji bi odmah stupio na snagu, ili nalog da se predstavniku odbrane dozvoli da prisustvuje pripremanju svedoka za svedočenje od strane tužilaštva, ili da se odbrani dostavi video-snimak ili audio-snimak pripreme svedoka za svedočenje. Veće je odbilo taj zahtev i zaključilo da je priprema svedoka za svedočenje potrebna i uvrežena procedura. Veće je zaključilo da odbrana nije iznela ništa što bi Veće ubedilo da se primereni standardi pripreme svedoka za svedočenje ne poštuju.²⁴⁷⁰

767. Raznim odlukama, Veće je izdalo naloge *subpoena* u vezi sa 14 svedoka.²⁴⁷¹

²⁴⁶⁹ Odluka po zahtevu tužilaštva za zaštitne mere u vezi sa svedocima na osnovu pravila 92bis, 14. april 2005.

²⁴⁷⁰ Odluka po zahtevu odbrane u vezi s praksom “pripreme svedoka za svedočenje” od strane tužilaštva, 10. decembar 2004.

²⁴⁷¹ Odluka po zahtevu tužilaštva za izdavanje naloga *subpoena*, 2. novembar 2004, Odluka po drugom zahtevu tužilaštva za izdavanje naloga *subpoena*, 15. novembar 2004, Odluka po trećem zahtevu tužilaštva za izdavanje naloga

768. U toku izvođenja svojih dokaza, tužilaštvo je tražilo da se četiri svedoka tužilaštva – sva četvorica bivši pripadnici OVK – proglase za svedoke suprotne strane. Veće je u vezi s tim svedocima donelo određeni broj usmenih odluka. Veće je u vezi sa svedokom Sylejmanom Selimijem odbilo taj zahtev uz obrazloženje da, iako priznaje da postoji određeno neslaganje između svedokovog *viva voce* iskaza i njegove ranije izjave, pitanja koja je navelo tužilaštvo, po svemu sudeći, nemaju suštinskog značaja, kao i da se Veću čini da ta eventualna promena stava nije motivisana "neprijateljskim" odnosom prema tužilaštvu.²⁴⁷² Veće je, međutim, odobrilo tri kasnija zahteva tužilaštva u vezi s Ramadamom Behlulijem²⁴⁷³, Ruzhdijem Karpuzijem²⁴⁷⁴ i Shukrijem Bujom²⁴⁷⁵ uz obrazloženje da postoje suštinske razlike između njihovog usmenog svedočenja i ranijih izjava, kao i da je Veće, pošto je uzelo u obzir objašnjenja o tim razlikama koja su ti svedoci naveli i njihovo opšte držanje, ubeđeno da oni nisu spremni da govore istinu. Tužilaštvu je dozvoljeno da unakrsno ispita sva tri svedoka.

3. Pitanja vezana za dokaze

769. Dana 17. novembra 2004. Veće je odobrilo zahtev odbrane Haradina Bale kojim se traži da se iz spisa briše izjava koju je optuženi Haradin Bala dao u razgovoru s istražiteljem Tužilaštva 17. februara 2003.²⁴⁷⁶

770. Dana 1. februara 2005. tužilaštvo je, na osnovu pravila 67(A)(i)(a), podnelo zahtev kojim traži da Veće naloži odbrani Haradina Bale i Isaka Musliua da u roku od sedam dana dostavi pojedinosti eventualne odbrane putem alibija. Dana 16. februara 2005. Veće je naložilo odbrani da do 28. februara 2005. obavesti tužilaštvo o eventualnom alibiju koji želi da iznese kao odbranu i da, u tom slučaju, precizira na kojem mestu ili mestima optuženi tvrdi da je bio, kao i imena i adrese eventualnih svedoka i druge dokaze na koje se poziva.²⁴⁷⁷ Odbrana Haradina Bale je dostavila obaveštenje o odbrani alibijem 28. februara 2005.²⁴⁷⁸ Odbrana Isaka Musliua je svoje obaveštenje o odbrani alibijem dostavila 1. marta 2005.²⁴⁷⁹

subpoena, 15. decembar 2004, Odluka po četvrtom zahtevu tužilaštva za izdavanje naloga *subpoena*, 14. januar 2005, Odluka po petom zahtevu tužilaštva za izdavanje naloga *subpoena*, 20. januar 2005, Odluka po šestom zahtevu tužilaštva za izdavanje naloga *subpoena*, 28. januar 2005.

²⁴⁷² Usmena odluka Veća, 18. januar 2005.

²⁴⁷³ Usmena odluka Veća, 1. februar 2005.

²⁴⁷⁴ Usmena odluka Veća, 8. februar 2005.

²⁴⁷⁵ Usmena odluka Veća, 9. mart 2005.

²⁴⁷⁶ Odluka po zahtevu odbrane da se iz spisa brišu izjave koje je Haradin Bala dao u razgovoru 17. februara 2003, 17. novembar 2004.

²⁴⁷⁷ Odluka po obaveštenju o odbrani alibijem na osnovu pravila 54 i 67(A) Pravilnika o postupku i dokazima, 16. februar 2005.

²⁴⁷⁸ Obaveštenje o odbrani alibijem Haradina Bale podneto na osnovu pravila 67(A)(i)(a), 28. februar 2005.

²⁴⁷⁹ Obaveštenje o odbrani alibijem Isaka Musliua podneto na osnovu pravila 67(A)(i)(a), 1. mart 2005.

771. Tužilaštvo je podnelo zahtev kojim je tražilo da se, kao ključni dokazi, u spis uvrste video-snimci (s transkriptima) razgovora koji su predstavnici Tužilaštva vodili s dva svedoka pozvana da svedoče za tužilaštvo koja su dala usmene iskaze koji se u određenim značajnim aspektima ne podudaraju s onim što su ranije izjavili u toku tih razgovora. Ti video-snimci i transkripti su već bili uvršteni u spis u svrhu ocene uverljivosti svedoka. Rezultat je bio taj da su usmeni iskazi koje su ta dva svedoka dala u toku glavnog ispitivanja bili znatno manje povoljni za tužilaštvo od izjava tokom ranijih razgovora s predstavnicima Tužilaštva. Ta dva svedoka su proglašena za svedoke suprotne strane i, u tim konkretnim okolnostima, Veće je odobrilo zahtev da se ranije nepodudarne izjave uvrste u spis kao ključni dokazi.

772. Dana 24. maja 2005. odbrana je podnela zajednički zahtev kojim je tražila da Veće (a) konstatuje da je tužilaštvo prekršilo svoju obavezu obelodanjivanja na osnovu pravila 66 i 68, (b) naloži da se odmah obelodani sav eventualni preostali ekskulpatorni materijal koji dotad nije obelodanjen i (c) obezbedi odgovarajući pravni lek na osnovu pravila 68*bis*. Dana 1. juna 2005. odbrana je zajednički podnela usmeni zahtev, ponovo tražeći pravni lek zbog toga što je tužilaštvo kasno obelodanilo još jedan dokument. Dana 7. juna 2005. Veće je odbilo taj zahtev i zaključilo da nije dokazano da je tužilaštvo napravilo bilo kakav relevantni ili sistematski propust u vezi s obelodanjivanjem. Veće je stalo na stanovište da su, u slučajevima kada je došlo do kasnog obelodanjivanja, preduzete mere da se osigura da odbrani ne bude naneta stvarna šteta.²⁴⁸⁰

773. Tužilaštvo je podnelo zahtev da se u spis uvrste četiri izjave kojim se pobijaju dokazi na osnovu pravila 85 i 92*bis*. Dana 7. jula 2005. Veće je delimično odobrilo zahtev tužilaštva, dozvolivši da se u spis uvrste prve tri izjave kao dokazi u svrhu pobijanja, ali je odbilo četvrtu izjavu pošto se ona odnosila na pitanje koje je tužilaštvo moglo da očekuje.²⁴⁸¹

774. Dana 12. jula 2005. odbrana je podnela zajednički zahtev da se u spis uvrsti izjava u postupku duplike na osnovu pravila 92*bis*. Veće je taj zahtev odbilo 18. jula 2005. uz obrazloženje da taj materijal nema potrebnu dokaznu vrednost.²⁴⁸²

4. Privremeno puštanje na slobodu

775. Odbrana Fatmira Limaja podnela je 5. septembra 2005. zahtev za privremeno puštanje optuženog na slobodu do izricanja presude ili na kraće vreme koje Veće bude smatralo

²⁴⁸⁰ Odluka po zajedničkom zahtevu odbrane u vezi s kasnim i nepotpunim obelodanjivanjem od strane tužilaštva, 7. jun 2005.

²⁴⁸¹ Odluka po zahtevu tužilaštva da se u spis uvrste izjave u svrhu pobijanja dokaza putem pravila 92*bis*, 7. jul 2005.

²⁴⁸² Odluka po zajedničkom zahtevu odbrane da se u spis uvrsti izjava u postupku duplike putem pravila 92*bis*, 18. jul 2005.

prikladnim.²⁴⁸³ Taj zahtev je Veće odbilo 26. oktobra 2005. uz obrazloženje da garancije koje UNMIK može da dâ zavise od određenih uslova i da su ograničene, da bi u toj fazi postupka potencijalna opasnost od bekstva mogla biti na vrhuncu i da nema odgovarajućih bezbednosnih i finansijskih aranžmana za prebacivanje optuženog na Kosovo i s Kosova.²⁴⁸⁴

²⁴⁸³ Obnovljeni zahtev odbrane za privremeno puštanje na slobodu Fatmira Limaja, 5. septembar 2005.

²⁴⁸⁴ Odluka po obnovljenom zahtevu odbrane za privremeno puštanje na slobodu Fatmira Limaja, 26. oktobar 2005.